منهاج الولایه فی نهج البلاغه

اثنتا عشرة عينا وازچشمه سار ولايت وينبوع معرفت وهدايت
عينا يشرب بها عباد الله يفجرونها تفجيرا برمشارب اولياء امت
بقدر مراتب ايشان جريان دارد بيت چون درآيد تند رة حق در مقالا
يك سخن گويد بر قدر صد خيال قد علم كل اناس مشربهم ونعم
ما قال في محاسن كلامه السيد الرضى الشريف ذو الحسبين
رضى الدين محمد الموسوى قدس روحه العزيز في مفتتح كتاب
نهج البلاغة الذى نحن بصدد الانتفاع منه اما كلامه فهو
البحر الذى لا يساجل والجم الذى لا يحافل لان كلامه عليه الصلوة و
السلام الكلام الذى عليه مسحة من العلم الالهى وفيه عبقة
من الكلام النبوى من عجايب البلاغة وغرايب الفصاحة وجواهر
العربية وثواقب الكلم الدينية والدنياوية اذ كان مولانا امير المؤمنين
عليه السلام مشرع الفصاحة وموردها ومنشأ البلاغة ومولدها
ومنه عليه السلام ظهر مكنونها وعنه اخذت قوانينها وعلى امثلته
حذا كل قايل خطيب وبكلامه استعان كل واعظ بليغ ومن عجايبه

التي انفرد بها وامن المشاركة فيها ان كلامه الوارد في الزهد
والمواعظ والتذكير والزواجر اذا تامله المتامل وفكر فيه المفكر
وخلع من قلبه انه كلام مثله ممن عظم قدره ونفذ امره واحاط
بالرقاب ملكه لم يعترضه الشك في انه من كلام من لا حظ
له في غير الزهادة ولا شغل له بغير العبادة قد قبع في كسر بيت
او انقطع في سفح جبل لا يسمع الا حسه ولا يرى الا نفسه ولا
يكاد يوقن انه كلام من ينغمس في الحرب مصلتا سيفه فيقط
الرقاب ويجدل الابطال ويعود به ينطف دما ويقطر مهجا و
هو مع تلك الحال زاهد الزهاد وبدل الابدال وهذه من فضائله
العجيبة وخصائصه اللطيفة التي جمع بها بين الاضداد و
الف بين الاشتات ثم قال روح الله روحه رايت من بعد تسمية
هذا الكتاب نهج البلاغة اذا كان يفتح للناظر فيه ابوابها ويقرب
عليه طلابها وفيه حاجة العالم والمتعلم وبغية البليغ والزاهد
ما هو بلال كل غلة وشفاء كل علة وجلاء كل شبهة ومن الله سبحانه

استمد التوفيق والعصمة ورايت كلامه عليه السلام يدور على اقطاب
ثلثة اولها الخطب والاوامر وثانيها الكتب والرسائل وثالثها الحكم
والمواعظ ثم انتخب العبد الفقير من هذه الابواب الثلثة مقاصد
علية درية ومطالب سنية جمة مترجما كلماته فاتحا مغلقاته
مفصلا مجملاته كاشفا دقايقه موضحا اسراره وحقايقه وسميته
بمنهاج الولاية من كتاب نهج البلاغة ليكون للطالبين والمحبين
نزهة الانس وريحانا من حظيرة القدس وبوبته اثني عشر بابا
الباب الاول في تحميد الله تعالى وتوحيد ذاته واسمائه و
صفاته العلى وبيان عجائب صنائعه وتبيان غرائب بدائعه
الباب الثاني في نعت رسول الله وآله ومناقب ما جاء به
من نعوت القرآن واوصاف الاسلام عليه وعليهم الصلوة و
السلام **الباب الثالث** في شرف العلم والهدى واوصاف
اصناف العلما **الباب الرابع** في التقوى وصفات المتقين
وشعار الاولياء والصالحين **الباب الخامس** في طرائف الحكم

ولطائف الامثال والاداب والشيم الباب الثامن فی الوصايا و
النصايح الشافية والتذكير والزواجر البالغة الباب التاسع فی
الاعراض عن الدنيا الفانية والاقبال على الاخرة الباقية الباب الرابع عشر من
فی مذمة الكبر والعجب والحسد وتوبيخ المتكبرين المتفاخرين الباب
التاسع فی مذمة الظلم والظالمين وكل من خالف الهدی والدين
الباب العاشر فی قوانين العدالة والحكم والسياسة المدنية الباب
الحادی عشر فی المعاد واحوال الموت والقبر واحوال الحشر والقيامة
ودخول الجنة والنار الباب الثانی عشر فی الادعية وبالدعاء ختم
الباب الاول فی تحميد الله تعالى وتوحيده بذاته واسمائه و
صفاته العلى وبيان عجائب صنعه وتبيان غرائب بدائعه
قال السيد رضی الله عنه فی افتتاح الكتاب العلی الالقاب
باب المختار من خطب مولانا امير المؤمنين عليه الصلوة والسلام و
اوامره ويدخل فی ذلك المختار من كلامه الجاری مجری الخطب
من المقامات المحصورة والمواقف المذكورة والخطوب الوارده

الفضل لله واما كونه غير محمود فانما يحمد المحمود بما هو له لا بما هو لغيره كلابس
ثوبی زور وفی الفصوص فالكل السنة الحق ناطقة بالثناء على الحق
ولذلك قال الحمد لله ای اليه ترجع عواقب الثناء فهو المثنی والمثنى عليه بيت
بگوش جمله جهان ذكر خويشتن شنوی بصد هزار زبان مدح خويشتن خوانی
ولا يحصی نعمائه العادون انديشه هيچ محاسبی عشرهای نعمای او نمی رسد
چگونه احصاء آن تحقق پذيرد وحال آنكه احصاء شی تقاضای وصول
بنهايت آن ميكند عطار زهی نعمت كه ما را گشت قايم كه شكرش هم تو دانی گفت دایم
قال تعالى وان تعدوا نعمت الله لا تحصوها رباعی هر نقطه كه بر دايره قسمت اوست
بر حاشيه مائده نعمت اوست در سينه قطره اگر بشكافند دريا دريا جهان جهان
ولا يؤدی حقه المجتهدون يعنی هيچ سالك مجاهد سيار وهيچ واصل
مشاهد طيار در طريق اداء حق او كما ينبغی پی نبرد الذی لا يدركه
بعد الهمم همت عزم جازم است وبعد همت تعلق وست بر عليات
امور نه محقرات ولا يناله غوص الفطن غوص فطن يعنی فطن غايصه
از تعمق افهام ثاقبه در بحار معارف وحقايق ای لا يدركه النفوس ذوات

رحمت اوست ٢

الهمم البعیدة وان امعنت فی الطلب ولا ینالہ الفطن الغایصة وان تعمقت
فی بحار العلم والادب یعنی ان خدایی که هرچند شخص بلند همت وصاحب
عزم جازم باشد واسعان کند در طلب نتواند که اورا دریابد وهرچند
فهمهای تیزبین در بحار تفکر ومراقبت غواصی کنند بدر گرانمایه
توحید او نتوانند رسید زیراکه ابعاد همتهاء آن مزاولت این مقصود
محصور است وغایة فطنتها از مفاوضت این مراد مقصور شعر
ورقاء فهمك لا تنال جنابه • بجناحی الاحساس والادراك • هیهات ان تصل
العناکب بالذی • نسجتا نامل‌ها ذوی الافلاك • بلکه در عین عظمت وکبریا
وعزت وعلا جنا انست که غبار هیچ حادث ومصنوع از شوارع عدم بمکان
احدیت او متعلق نشود عطار جهانی عقل وجان حیران بماند • تو در پرده چنین نهان بماند •
ای زچشم جان نهان دیدار تو • کم شد عقل وخرد در کار تو • عجز از آن همراه شد
با معرفت • کو نهد در شرح ایدوی در صفت • ز آدم قطره را بر گزیدست •
از آن یک قطره خلقی آفریدست • در آن قطره بسی کردند فکرت • فرو ماندند
سرگردان قدرت • فرو شد عقلها در قطرهٔ آب • همه در قطره گشتند غرقاب

هزاران تشنه زین وادی برآیند • بدین درگه بزانو اندر آیند • زعجز خویش
میگویند کی پاک • تویی معروف وعارف ما عرفناك • وجود جمله ظل حضرت تست •
همه آثار صنع وقدرت تست • جهان بر نام تو وز تو نشانست • بتو بیننده عقل و تو عیانست •
برتر از علت وبیرون از عیانست • زانکه در فکرت سی خود بی نشانست •
زو نشان جز بی نشانی کس نیافت • چارهٔ جز جان فشانی کس نیافت •
عقل در سودای او حیران بماند • جان ز عجز انگشت در دندان بماند •
چیست جان درکار او سرگشته • دل جگر خواری چو خون آغشته •
نی مکن چندین قیاس ای حق شناس • زانکه ناید کار بیچون در قیاس •
در جلالش عقل وجان فرتوت شد • عقل حیران گشت وجان مبهوت شد •
الذی لیس لصفته حد محدود آن خدایی که نیست صفات کمال
اورا غایتی ونعوت جلال اورا نهایتی عطا هست عقل وجان ودل محدود خویش •
کی رسد محدود در معبود خویش • واصفانرا وصف او در خورد نیست •
لایق هر مرد وهر نامرد نیست • قوله علیه الصلوة والسلام حد محدود
مثل قولهم شعر شاعر ومیتوانند که معنی لیس لصفته حد این باشد که

او را صفتی نیست تا حدی داشته باشد کقول العرب ولا اری الضب بها
تنجحر ای لا ضب بها فینجحر ومؤید این معنی است قوله علیه الصلوة والسلم
بعد ذلک **ولا نعت موجود** وصفتا ونعت موجود نـدارد **عطار**
هر کسی از تو نشانی داد باز خود نشانی از تو ای دانای راز جمله عالم به
تو بینم عیان وز تو در عالم نمی بینم نشان وبیان آنکه حق تعالی منفی الصفات است
در قوله علیه الصلوة والسلام وکمال الاخلاص له نفی الصفات عنه خواهد
امد **ولا وقت معدود** وصفت او وقتی که داخل شود در عدد وشمار
ندارد لتقدسه تعالی عن احاطة الزمان به بلکه من الازل الی الابد نزد
اولیا انست **مولانا** در معانی قسمت واعداد نیست در معانی تجزیه وافراد نیست
ولا اجل ممدود وصفات او را مدتی معین نیست که بان منتهی شود جه
حق جل وعلا را بحسب کل یوم هو فی شان در مراتب الهیه شیون
وتجلیات وبحسب آن شیون وتجلیات است وبحسب آن شیون وتجلیات
اسما وصفات کمال من ازل الازال الی ابد الاباد من غیر انقطاع وانفصال
فطر الخلایق بقدرته جون فطرة کاینات بقبضه قدرة او مبسوط بود

و زمام قدرة بتصرف ارادة او مربوط بیافرید خلایق را به ید اقتدار خویش
قال المحقق القونوی ذکر شیخنا رضی الله عنه جوابا عن الذین سألوه عن
حقیقة العقل الاول وکونه سمی خلق وفتق الخلق من صفة القدرة لا
من صفة غیرها ولهذا سمی بالقلم لان القلم یضاف الی الید والید
صورة القدرة ازین جهة که تا جا راست وجود عالم را از دوام یکی
اقتدار منسوب بحق تعالی ویکی دیگر قبول از جانب عالم وصف وجود را
منسوب ساخت علیه الصلوة والسلام فطر وایجاد خلایق را بصفت
قدرة **عطار** وجود جمله ظل حضرت تست همه آثار صنع وقدرت تست
کمال قدرت تست ظهور قدیم بصورت حادث کما قال الواسطی رحمه الله
علیه اظهار الاشیاء ظهوره بها وباحکامها **عطار** دویی را نیست ره در حضرت تو
همه عالم تویی وقدرت تو بقدرة کامله بصور اعیان وحقایق
عالم وآثار واحکام متخالفه متکثره ظاهر شده **عطار** جهانا ز تو پر و تو در جهان نه
همه در تو گم و تو در میان نه ندیدم در جهان مقدار مویی
که آن را نیست با روی تو رویی همه باقی بتست وتو نهانی

درون جهان و بیرون ز جهانی ❊ چو در هر دو جهان یک کرد کارست
ترا با کار جهان را رکان چه کارست ❊ یکی خواه و یکی خوان و یکی جوی
یکی بین و یکی دان و یکی گوی ❊ یکیست این جمله چه آخر چه اول
ولی چون ره را چشم بیست احول ❊ نگه کن ذره ذره گشته پویان
بحمدش خطبهٔ توحید گویان ❊ حضرت امام علیه التحیة والسلام
در بیان ایجاد و خلق عالم بلفظ فطر که معنی آن شق است استعاره فرموده
و اشارت کرده بشق ظلمة عدم بنور وجود لما قال صلی الله علیه و آله و
سلم خلق الله الخلق فی ظلمة ثم رش علیهم من نوره چه خلق عبارتست
از ظهور نور وجود حقیقی یعنی ذات الهی در ظلمات عدم آباد اعیان
و حقایق ممکنات و اعیان عبارتست از صور معقوله اسما و صفات
الهیه در علم حق تعالی لانه عالم بذاته لذاته و اسمائه و صفاته و
این صور علمیه فایض است از ذات الهیه بر فیض اقدس و تجلی اولی چه
فیض الهی منقسم است بفیض اقدس و فیض مقدس و باول حاصل
میشود اعیان و استعدادات اصلیهٔ ایشان در علم و به ثانی حاصل

میشوند این اعیان در خارج مع لوازمها و توابعها کما اشار الیه فی
الفصوص بقوله و ما بقی الا قابل والقابل لا یکون الا من فیضه الاقدس
وفی الحاشیة یعنی تجلی لذاته بذاته فعلم کمالات ذاته فثبت الاعیان
الثابتة فی علمه و هی حقایق الصور الکونیة المسماة بالعالم فعلی
حسبها اوجد الصور الکونیة المجردة والمادیة فیکون تلک الاعیان
الثابتة کالمادة لجمیع الکون و موجود بودن اعیان ثابتست که ظهور
کند حق تعالی که عین وجودست بصور اعیان و این فطر و شق ظلمة
عدم اعیانیست بنور ظهور او بصور و احکام و آثار اعیان پس چون
از جانب اعیان تهیؤ و قبول مظهریة ظهور حق تعالی در صور ایشان
متحقق است و از جانب حق تعالی اقتدار بر این ظهور و اظهار متحقق
وما وجد العالم الا عن امرین عن اقتدار الهی منسوب الیه ای الی
الاله احدیة الکثرة من حیث الاسماء و عن قبول من جانب العالم
صفة الوجود کما مر تفصیله پس بقدرت کامله ظاهر شد بر صور حقایق
و اعیان خلایق متصف باوصاف و احکام و آثار متخالفه متکثره

٧

خلقیه ومعنی عرفت الله بجمع الضدین ازانجا ملاحظه میتوانکرد والله

از مقتضای ذات
ولی الافهام قاسم ای مظهر جمال تو مرآت کاینات وی جنبش صفات تو

هر جاکه هست لمعه روی تو لامعست کر کنج صومعه است وکر دیر سومنات

جون ظاهر از مظاهر ذرات عالمی ظاهر شد از ظهور تو اسم تنزلات

اشباح انس صورت ارواح قدس دان وارواح قدس صورت اعیان ممکنات

هر صورتی تعین خاص است در وجود بحر است نقش غیر ونشان تعینات

مشکل زحد کذشت درین عقدهای او ای بر تو جمال تو حلال مشکلات

قاسم شد از شراب ازل مست لم یزل هل من مزید میزند از بهر باقیات

ونشر الریاح رحمته ونشر کرد ریاح را ومنبسط کردانید در تجاویف
سطوح کون بر سعت رحمت خویش جه ریاح سبب عظیمست از برای
بقاء انواع حیوان ونبات وصلاح امزجه ونموان واز آثار اوست
حمل سحاب بر آب جهة احیاء ارض میتة کقوله تعالی هو الذی یرسل
الریاح بشرا بین یدی رحمته واستقراء کلام عرب دلالة میکند بر
استعمال لفظ ریاح در رحمة وریح در عذاب ووتد بالصخور میدان

ارضه سعدی زمین از تب لرزه امد ستوه فرو کوفت بر دامنش میخ کوه
توتید مبالغه وتد است یعنی میخ کوفتن ومعنی میدان میلان وحرکت است
ومیدان ارضه بمعنی ارضه المایدة است بس صفت مقدم داشتند بر موصوف
از برای انکه ذکر او اهم است جه او سبب است در نصب جبال قال تعالی
والقی فی الارض رواسی ان تمید بکم قال الشیخ فی کتاب عقلة
المستوفز فی باب ذکر خلق الدنیا فمادت الارض فرات الملائکة مید
الارض وقد حصل لهم التعریف من الله بانها محل الخلق یخلقون منها
علی نشاة مخصوصة لایمکن معها التصرف الا علی مساکن فقال
یا ربنا کیف استقرار عبادک علی هذه الارض فابدی لهم تجلیا
اصعقهم به وخلق من الابخرة الغلیظة المتراکمة الکثیفة الصاعدة
من الارض الجبال فسکن مید الارض وذهبت تلک الحرکة التی
لا یکون معها الاستقرار وطوق هذه الارض بجبل محیط بها وهو
من صخرة خضراء وطوقه بحیة عظیمة اجتمع راسها بذنبها رایت
من صعد هذا الجبل ومن عاین هذه الحیة وکلمها وکان من الابدال

من اصحاب الخطوة يقال له موسى السدرانى وكان مجهولاً فسأله يو
بن خلف عن طول هذا الجبل علواً فقال صكيت الفجر في اسفله والعصر
في اعلاه وانا بهذه المثابة يعنى من اتساع الخطوة حضرة امير عليه
سلام الله الكبير در بيان فطر خلافت وصفت استقرار ارض فرمود
از ميان سائر اركان وافلاك اشارة باصالت واوليتا وانكه او
مرمى سهم قصد الجادست ومضرب خيام خليفة الله رباعيه
خاكرا جون بوتراب اسد بدر ∴ برفرازد زانجم وافلاك سر ∴
خاك كان شه زير دامن كيردش ∴ لاجرم كردون بكردن كيردش ∴
كرد كو برخيزد از دامان شاه ∴ سرمه زان سازند بينايان راه ∴
بود ادم را ز اب وكل نقاب ∴ كامدش كنيت ازيزد بوتراب ∴
طين ادم را درايام سرشت ∴ دست بر زور ولايت مى سرشت ∴
قال عليه الصلوة والسلام وقد سمع رجلا يذم الدنيا ان الدنيا دار
صدق لمن صدقها ودار عافية لمن فهم عنها ودار غنى لمن تزود منها
ودار موعظة لمن اتعظ بها مسجد احباء الله ومصلى ملائكة الله ومهبط

وحي الله ومتجر اولياء الله اكتسبوا فيها الرحمة وربحوا فيها الجنة قال
الشيخ في الكتاب المذكور جعل هذه الارض محل اكثر المولدات والمقصود
من بين سائر الاركان وفيها ينزل الخليفه وعليها ينزل الامر الالهى بيت
بيين از جمله اسرار دكر كون ∴ كه سر مى اورند از خاك بيرون ∴
اكر نه خاك سر پاك بودى ∴ كل ادم كجا از خاك بودى ∴
ولما كانت هى المقصودة لم تنزل الكتب الا بذكرها فقال في غير موضع
السموات والارض والسماء والارض وقال ما بين السموات والارض وما بينهما
والارض رتقا ففتقناهما وقال خلق الارض في يومين ثم قال
ثم استوى الى السماء ولم يذكر من الاركان غيرها فدل ذلك
على اصالتها وعلى انها المقصودة مولانا عشقها دارد مرا اين خاك ما
زانكه افتادست در قعده رضا ∴ كه جنين شاهى ازو بيدا كنيم ∴
كه هم او را بيش شه شيدا كنيم ∴ صد هزاران عاشق ومعشوق ازو
در فغان ودر نفير وجست وجوى ∴ كار ما اينست بر كورى آن ∴
كه بكار ما ندارد ميل جان ∴ اين فضيلت خاك را زان رود ميم

که نواله پیش ما بی برکان نهیم ٭ زانکه دارد خاک شکل اغبری
ورز درون دارد صفای انوری ٭ ظاهرش با باطنش گشته بجنگ
باطنش چون گوهر و ظاهر چو سنگ ٭ زین ترش رو خاک صورتها کنیم
خنده پنهانش را پیدا کنیم ٭ زانکه ظاهر خاک اندوه و بکاست
در درونش صد هزاران خنده‌هاست ٭ بس عجب ورزند کورا بوده است
لیک احمد بر همه افزوده است ٭ شد زمین و اسمان خندان و شاد
کین چنین شاه زما دو جفت زاد ٭ ثم الکشف یعطی بانها هی التی
خلقت اولاً وانها مخلوقة قبل سائر الارکان وقبل السموات وفیها یکون
فی الجنة وعلیها یحشر الناس غیر ان نعوتها تتبدل قال تعالی یوم تبدل
الارض غیر الارض والجنة مبنیة کلها وخلقها من نفایس معادنها
من اللؤلؤ والمرجان والجوهر والدر والیاقوت والذهب والفضة
والزمرد والمسک والعنبر والکافور وما اشبه ذلک واذا وقفت
فی الاخبار علی ان مراکب الجنة من در و یاقوت والمرجان وحورها
وولدانها وجمیع ما فیها فافهم من ذلک ما فهمت ان آدم مخلوق من تراب

ومن حمأ مسنون وانک من ماء مهین فهو تنبیه علی الاصل وکما کانت
الارض الجنة من حیث ما ذکرنا فمنها ایضا ما ذکرنا کل معدن خبیث
للنار مثل الکبریت والحدید والرصاص والنحاس والقیر والقطران
وکل شیء وقذر وقد عبر الشارع فقال سرابیلهم من قطران ولهم مقامع
من حدید وصب فی اذنه الآنک ویجعل لمن کان یسجد اتقاء ورياء
وهو المنافق ظهره طبقة النحاس وقدمیه بوادی جهنم بالبیت المقدس
وبطن محشر بالارض الملعونة وبالشجرة الفرقد وقسم هذه الارض
وفصلها بین الجنة والنار فللنار منها جزو وللجنة منها جزو واخر ما
بین قبری ومنبری روضة من ریاض الجنة الا انها تتبدل بالصفات
چون علت غائی از وجود عالم انسانست که در سلسله موجودات اول
بالقصد و آخر بالایجادست زیرا که مخلوق علی صورة الله است ومفطور
علی فطرة الله کما قال تعالی اقم وجهک للدین حنیفا فطرة الله التی فطر الناس
علیها لا تبدیل لخلق الله ذلک الدین القیم بنابر ان حضرت امام اهل
عرفان معدا زبان ابداع و تکوین سموات وارضین میفرماید اول

الدين بمعرفته يعني چون رياح رحمت در تجاويف سطوح كون منبسط
گردانيد ومنتشر ساخت تا علو از سفل ونور از ظلمت ولطيف از كثيف متميز
شد ومضمون كانتا رتقاً ففتقناهما بحصول پيوست وزمين راكه مولد
ومحتد ايشانست مركز دور آثار افلاك ساخت تا از همه جهات محل فيض اقدس
آمد بيت
ومستجمع آثار ومطرح اشعه انوار تواند شد رسالتين در سلك چون اعراض
خلاى
لاى آدم محو در لا ابديد • مى نبود اگر كه هست اين تن لاى • جامع مجموع اسماى
الهى واختلاف اسمها • مينمايد تيره خاك با صفا • بر كه دروى اسمها جمع آمده
ان تراكم رنك برصورتم زده • لاجرم ارض الله الواسعه ومرآة الله الجامعه
مستقر اجساد ومستودع مكونات از بسايط ومركبات از معادن ونبات
بيت
وحيوان گشت وانسان برجمله از ان محيطست كه بكمال دين مخصوص آمده است
سينا
تو پنداری كه بر هرزه است اين كيوان چون سينو • تو پنداری كه بر بازيست اين ايوان چون مينا
اگر ترا بهره نيستی درا در بند دی كردون • اگر ترا بهر شرعستی كمر بكشايی جوزا
في الباب السابع من الفتوحات ما من خلق خلق الا وتعلق القصد الثاني
منه وجود الانسان الذي هو الخليفة في العالم وانما قلت القصد الثاني

اذ كان الاول معرفة الحق وعبادته التي لها خلق العالم كله فما من شيء الا و
هو يسبح بحمده ومعنى القصد الاول والثاني التعلق الارادي لا حدوث
الارادة لان الارادة لله صفة قديمة ازلية اتصف بها ذاته كساير
صفاته قال جار الله العلامة في تفسير قوله تعالى الرحمن علم القرآن
خلق الانسان الاية عدد الله عز وجل الاءه فاراد ان يقدم اول شيء ما هو
اسبق قدماً من ضروب الاءه واصناف نعمائه وهي نعمة الدين فقدم
من نعمة الدين ما هو في اعلى مراتبها واقصى مراقيها وهو انعامه بالقرآن
وتنزيله وتعليمه لانه اعظم وحي الله رتبة واعلاه منزلة واحسنه في
ابواب الدين اثرا وهو سنام الكتب السماوية ومصداقها والعيار عليها
واخر ذكر خلق الانسان عن ذكره ثم اتبعه اياه ليعلم انه انما خلقه
للدين عطار گر ز دنيا دين نخواهی برد تو • زندگی نادیده خواهی مرد تو
وليحيط علماً بوحيه وكتبه وما خلق الانسان لاجله وكان الغرض في
انشائه كان مقدماً عليه وسابقاً له جراحكام شريعته قانون حفظ
عطار
الصحة وشفای قلوبست از امراض عارضه طاری از انحراف انانيته نفوس

زهی

بشکن این بتهای نفس آذری * چند باشی در مقام کافری * این مهار اشتران بگسل

بگذر زانکه از وجود و از عدم * در میان این دو حیران مانده‌ام * چون کنم در بند و زندان مانم *

از وجود خویش فانی شو دمی * تا دل ریشت بیابد مرهمی * بر شکن بتها چو ابرهیم دین

تا زنی دم لا احب الآفلین * ملک نمرود دنی کردان خراب * روی از ابرهیم دین یکدم متاب

چه ایمان و ولایت و نبوت و رسالت ارکان اربعه کعبه دین است و لیحیط

علماً بوحیه وکتبه وما خلق الانسان لاجله وکان الغرض فی انشائه

کان مقدما علیه وسابقا له گلشن همه حکم شریعت از من و تست

کان بسته جان و تن تست * هرچند ان حقیقت بهر تعین که متعین میگردد و

در مظهر که متجلی میشود تقاضای انانیة ومنی میکند اما در نشاه انسانی که

مرکبست از مرکز خاک که غایة سفلست و محیط روح اضافی که نهایة علو است

و بدین سبب شامل جمیع مراتب کمالات و ظهورست ان انانیة ومنی در غایت

کمال بظهور پیوسته است عطار جان بلندی داشت تن پستی خاک *

مجتمع شد خاک پست و جان پاک * چون بلند و پست با هم یار شد *

آدمی اعجوبه اسرار شد گلشن ظهور نیکویی در اعتدالست

عداله جسم را اقصی کمالست * مرکب چون شود مانند یک چیز

ز اجزا دور گردد فعل و تمیز * بسیط الذات را مانند گردد * میان این و آن پیوند گردد

نه پیوندی که از ترکیب اجزاست * که روح از وصف جسمیت مبراست *

چو آب و گل شود یکباره صافی * رسد از حق بدو روح اضافی *

چو یابد تسویه اجزای ارکان * در او گیرد فروغ عالم جان * چو از تعدیل گشت اجزا موافق

ز حسنش نفس گویا گشت عاشق * نکاح معنوی افتاد در دین * جهان را نفس کلی داد کابین

یعنی چون اجزای ارکان بسبب کسر و انکسار تعدیل و تسویه یافت شد عداله

که عبارة از مساوات و تناسب تامست که موسوم بحسن است در آن صورة

وحدانی بظهور پیوست و بواسطه آن حسن نفس گویا یعنی نفس ناطقه انسانی

که روح اضافی اشارة باوست عاشق آن صورة تسویه و تناسب گشت و تعلق

نمود چه تعلق روح با بدن تعلق عاشق و معشوقست چون نفس ناطقه مجرده

بواسطه مناسبت عاشق آن تعدیل و تسویه که اجزای ارکان را در صورة

انسانی واقع شده است گشت و متعلق و نمود که ع نکاح معنوی افتاد در دین

یعنی چون بواسطه تعدیل و تسویه اجزای ارکان تناسب و نسبت مساوات

که عبارة از حسن است در صورة انسانی بظهور پیوست ونفس ناطقه
بسبب آن حسن عاشق صورة باجمال وکمال انسانی شد باجازه ولی مطلق که
حقست میان روح وصورة احسن انسانی نکاح معنوی که عبارت از
عقد وتصرفست وحقیقت نکاح صوریست در دین مبین ذلک الدین القیم
واقع شد قال تعالی فاقم وجهک للدین حنیفا فطرة الله التی فطر الناس علیها
لا تبدیل لخلق الله ذلک الدین القیم یعنی این فطرة الله که ناس بران مفطورست
دین مستقیم است قال صلی الله علیه واله وسلم یقول الله تعالی انی خلقت
عبادی حنفا فاجتالتهم الشیاطین عن دینهم وقال صلی الله علیه وآله و
سلم کل مولود یولد علی فطرة الاسلام یعنی توحید که روح را حاصلست
فابواه یهودانه وینصرانه ویمجسانه یعنی پدر ومادر نفس وطبع تغییر فطرة
روحی میکنند وقوله تع فاقم وجهک للدین حنیفا یعنی دین مستقیم اینست
که میل نکنی از فطرة روحی که توحیدست وازین جهت حکم شریعه برنسبة جان
وتن انسانست چه قانون طب انبیاست در حفظ صحة اعتدال واستقامت
در دین وصیانت از عروض انحراف واعوجاج از طریق استقامت واعتدال

ناشی

ناشی از افساد وتغالب اجزاء متخالفة الطبایع متباینة الاقتضاءات عطا
در میان چار خصم مختلف ٭ کی توانی شد بوحدت متصف ٭ گرمیت در خشم وشهوة میکشد
خشکیت در کبر ونخوت میکشد ٭ سردیت افسرده دارد بر دوام ٭ تریت رعنایت آرد مدام
هر چهار از بهر دگر پوشیده اند ٭ روز وشب با یکدگر کوشیده اند ٭ همچنانکه چار خصم مختلف
شد دلت هم معتدل هم متصف ٭ جانت را عشقی باید گرم گرم ٭ ذکر را رطب اللسان کن نرم نرم
زهد خشکت باید وتقوی دین ٭ آه سردت باید از برد الیقین ٭ تا که گرم وسرد وخشک وتر بود
اعتدال جانت نیکوتر بود ٭ وازینجهت حکم شریعه برنسبة جان وتن انسانست که
اگر هیئة مجموعی جان وتن نبودی انسان مکلف نبودی وهمچنین دنیا وآخرة
نسبت بانشاتین جان وتن انسانست والاقدار الوجود واحدة بدانکه فیض
چون از مبدا نزول نماید تا زمانی که بحاق وسط نرسد عروج صورة نمی
بندد که ظهور درجات هریک از مظاهر لازمست وچون رتب کلیه بفعل آمد
بعثت وتکمیل نفوس ودعوت بمعاد صورة می بندد وچون حاق وسط که
نهایة نزول وبدایة عروج است مرتبه انسانیت هر آینه احکام دینیه از اوامر
ونواهی برنسبة تعین وهیئة اجتماعی انسانی باشد قال فی کتاب مفتاح

الغیب فالامر ینزل من حقیقة الحقایق نزولا غیبیا یعنی امر الهی تکوینی مشار الیه
بقوله تع یدبر الامر من السماء الی الارض وبقوله تینزل الامر بینهن تنزل میکند در
مراتب استبداع از حضرت حقیقة الحقایق که حقیقة جامعه انسانیه کمالیه است
نزول غیبی نه حسی بجهة غیبیة معنویة الی النفس الرحمانی المنعوت بالعماء
الی المرتبة الثانیة اللهیة ثم الی المرتبة القلمیة العقلیة ثم الی اللوحیة النفسیة
هکذا الی العرش الی الکرسی الی السموات الی العناصر الی المولدات تیصل
بالانسان فاذا انتهی الامر الی صورة الانسان انعطف من صورته الی
الحقیقة الکمالیة المختصة به المسماه بحقیقة الحقایق دائرة کاملة دائمة
الحکم الی انتهاء ما کتبه القلم من علم ربه فی خلقه یعنی چون منتهی می
شود امر بصورة انسان منعطف میگردد از صورة انسان کامل در حالت
حیوة عروج تحلیلی وانسلاخ از انصباغ مراتب استبداعیه ونظرات
باز بحقیقة کمالیه مختصه بانسان عروجی بعکس سیر اول که نزولی بود و
انصباغی بیت رسد چون نقطهٔ آخر باول در انجا نه ملک بگنجد نه مرسل
واین عروج تحلیلی وانسلاخ از انصباغ مراتب استبداعیه از آثار اقامه

دین است واطاعة امر اقم وجهک للدین حنیفا فطرة الله وروح بر ان فطرة است
وتغیر فطرة از بدن است عطار ذات جان را معنی بسیار هست
لیک تا نقد تو گردد کار هست ٭ هر معانی کان ترا در جان بود
تا نپیوندد بتن پنهان بود ٭ دولت دین گر میسر گرددت ٭ نقد تن با جان برابر گرددت
قال الراغب اعلم ان العقل لن یهتدی الا بالشرع والشرع لن
یتبین الا بالعقل فالعقل کالسراج والشرع کالزیت الذی یمده فما لم
یکن زیت لم یحصل السراج وما لم یکن سراج لم یضیء الزیت فالشرع
عقل من خارج والعقل شرع من داخل وهما یتعاضدان بل یتحدان و
لکون الشرع عقلا من الخارج سلب الله اسم العقل من الکافر فی
غیر موضع من القرآن صم بکم عمی فهم لا یعقلون ولکون العقل شرعا
من داخل قال فی صفة العقل فطرة الله التی فطر الناس علیها لا تبدیل
لخلق الله ذلک الدین القیم فسمی العقل دینا ولکونهما متحدین قال نور علی
نور ای نور العقل ونور الشرع ثم قال یهدی الله لنوره من یشاء فجعلهما
نورا واحدا والحمد لله اولا واخرا فلنرجع الی المعنی قوله علیه الصلوة و

الكلام اولنا الدين معرفته يعنى اصل واساس دين معرفت حق تعالى است
چه اول بناء بيت اساس اوست روى ان النبى صلى الله عليه واله وسلم
قال ان دعامة البيت اساسه ودعامة الدين المعرفة بالله واليقين والعقل القامع
فقلت بابى وامى ما العقل القامع قال صلى الله عليه واله وسلم الكف عن
المعاصى والحرص على طاعة الله تعالى والالف واللام فى اولنا الدين للتعريف
والعهد قال الشيخ رضى الله عنه فى النص اليعقوبى قال تع ووصى بها
ابرهيم بنيه ويعقوب يا بنى ان الله اصطفى لكم الدين فلا تموتن الا و
انتم مسلمون اى منقادون اليه وجاء الدين بالالف واللام للتعريف و
العهد فهو دين معلوم معروف زيرا كه معهود لابد است كه معلوم مخاطب
باشد وهو قوله تع ان الدين عند الله الاسلام وهو اى الاسلام الانقياد
فالدين عبارة عن انقيادك والذى من عند الله هو الشرع الذى انقدت
انت اليه يعنى حكم الهى كه عبد بان منقاد ميشود پس فرق ميان دين و شرع
انست كه دين از عبد است وشرع از حق فالدين الانقياد والناموس هو الذى
شرعه الله فمن اتصف بالانقياد لما شرعه الله له فذلك الذى قام بالدين

واقامه اى انشاءه كما يقيم الصلوة فالعبد هو المنشى للدين والحق هو الواضع
للاحكام والانقياد عين فعلك فما سعدت الا بما كان منك چون دين از
فعل تو ظاهر ميشود پس سعادت تو نيست الا انچه از تو حاصل مى ايد كه ان
انقياد شرعست بيت مركب اين نادره دين نيست وبس حاصل اين كار يقين است وبس
فكما اثبت السعادة لك ما كان فعلك كذلك ما اثبت الاسماء الالهية
الا افعاله يعنى همچنانچه فعل تو اثبات اظهار سعادت تو كرده همچنين
اظهار نكرده است كمالات ذات الهى را الا افعال او ونه بان معنى كه افعال
سبب اسماء ست زيرا كه اسماء مبادى افعالست ليكن چون حقايق
اسماء الهيه مختفى است از عالمين ظهور ان حاصل نميشود الا باثار و
افعال الهى همچنانچه ظاهر نميگردد سعادة وشقاوة عبد الا بافعال او
فباثاره سمى الها وباثارك سميت سعيدا فانزلك الله منزلته اذا اقمت
الدين وانقدت الى ما شرعه لك نصائح روضه سعادة دارين از ترشح
چشمه سار ماء معين دين مبين است وسر سبزى نهال دولت واقبال
دو جهانى از متابعت شرايع سيد المرسلين عليه وعلى اله افضل صلوات

المصلين بيت هركه در دين محمد ره نيافت تا ابد كردى ازين درگه نيافت
وانشد عليه سلام الله من لم يؤد به دين المصطفى ادبا محضا تحير فى الامور
واضطربا بيت اى نظامى جهان برستى جند بر بلندى براى پستى جند
كوش تا ملك سرمدى يابى وين ز دين محمدى يابى پوشيده نماند
كه در كلام اعجاز آيين باب مدينه علم اولين و آخرين ومويد بتاييد دين
الله المستبين اول الدين معرفته اشعارست بتصور موضوع علم بالله
بدليل قوله عليه السلام عقيبه وكمال معرفته التصديق به حه علم الهى را
تعريف كرده اند بانكه علميست باحث از احوال وجود من حيث هو و
من حيث ظهوره فى المظاهر وغيرها پس موضوع او ذات حق تعالى است
كه عين وجود حقيقى است ونزد فلاسفه موضوع علم الهى مفهوم موجود است
ونزد قدماء متكلمين ذات حق تعالى است وممكنات ونزد متاخرين
ايشان معلوم مطلقست پس بنابرانكه بحث در علم الهى از وجود حقيقى است
كه عين ذات حق تعالى است من حيث هو ومن حيث الارتباط بالخلق
واجب امد بيان تصور وجود محض واشارة به هليته انكه حق تعالى وجود

حقيقى

حقيقى است وبيان تصور حقيقة خلق بوجهى كه موجب امتياز يكديگر كردد
فى كتاب مفتاح الغيب العلم الالهى له الاحاطة بكل علم احاطة متعلقه
وهو الحق تعالى بكل شى وله موضوع ومبادى ومسائل وموضوعه الخصيص به
وجود الحق سبحانه وتعالى وعرف فى كتاب النصوص بان حقيقة الحق عبارة عن
صورة علمه بنفسه من حيث تعينه فى تعقله نفسه اى تعينه الضرورى
الذى لازم فى تعقله نفسه بحسب فليس تعقل ذلك العلم نفسه باعتبار
زيادة الصورة على ذى الصورة وزيادة النسبة بينهما فان مثل هذا العلم
يكون حجابا على المعلوم تعالى الحق عن ذلك على انه يستلزم التعدد فى
رتبة التعين الاول وهى بسيطة من جميع الوجوه بل باعتبار توحد العلم
والعالم والمعلوم لعدم زيادة الصورة ونسبتها على ذى الصورة واحترز
بذلك عن تعقله نفسه فى رتبة الاسماء وسيجى تحقيق ذلك وحقيقة
الخلق عبارة عن صورة علم ربهم بهم واعلم ان مراتب التصورات
اربعة اولها التصور المطلق الروحى او الفطرى البديهى ثم التصور الذهنى
الخيالى والثالث الحسى والرابع الجامع للكل قال فى تفسير الفاتحة اما التصورات

فاول مراتبها الشعور الاجمالي الوجداني باستشراف العالم بما في ظاهره وباطنه
من سر الجمعية وحكم النور واشعته على الحضرة العلمية من خلف استار احكام
الكثرة وهذا ليس تصورا علميا وانما هو ادراك روحاني جلي من خلف حجاب
الطبع والعلايق فليس هو بوجه من اقسام التصورات فاذا دخل في مراتب
العلم فذلك باعتبار القوة القريبة من الفعل فانا نجد تفرقة بين هذا الشعور
الذي سميناه علما بالقوة القريبة من الفعل وبين حالنا المتقدم على هذا الشعور
وهذا فرقان بين غني عن التقرير ثم يلي ما ذكرنا التصور البسيط النفساني
الوجداني كتصورك اذا سئلت عن مسئلة او مسايل ثم فهمتها فانك تجد جزما بمعرفتها
وتمكنا من ذكر تفاصيلها والتعبير عنها مع عدم استحضارك حينئذ اجزاء
المسئلة واعيان التفاصيل وانما تتشخص في ذهنك عند الشروع في الجواب
قليلا قليلا والتصورات البديهية كلها داخلة في هذا القسم ثم يليه
التصور الذهني الخيالي ثم التصور الحسي وليس للتصور مرتبة اخرى الا
النسبة المتركبة من هذه الاقسام باحدية الجمع وكمال معرفته التصديق به
يعني كمال معرفة حق جل وعلا در تصديق بر وجود او توان يافت بدانكه

علم بانكه عالم را صانعي هست هر فطرة را بالبديهة حاصلست قال عليه
الصلوة والسلام عجبت لمن شك في الله وهو يرى خلق الله بيت جيم كوش وعين چشم
جون بودي كاشتبه اي ستهم ومن خطبته له عليه الصلوة والسلام الحمد لله
الذي بطن خفيات الامور ودلت عليه اعلام الظهور يعني بانكه باطن
خفيات اموراست هرچه صفت ظهور يافته اعلام وايات داله براو
مظاهر ومرآئي ذات وصفات علي اويند فلا عين من لم يره تبصره ولا قلب
من لم يره ينكره لم يطلع العقول على تحديد صفته ولم يحجبها عن واجب
معرفته فهو الذي تشهد له اعلام الوجود على اقرار قلب ذي الجحود يعني
شواهد وجود صانع از جاه ذرات موجودات لايح است وافواه كاينات
بربينات وجوب خالق مخترع ناطق ومفصح وكمال التصديق به توحيده
يعني كمال تصديق بوجود حق تعالى انست كه او را يكانكي داني كما قال تع
والهكم اله واحد لا اله الا هو پس هيچ جز شريك او نداني در الوهيت و
اين اول مرتبه توحيد است وانچه شرعا واجبست بر مومن اينست قال في
الفتوحات اعلم ان الشرع ما تعرض لاحدية الذات في نفسها بشيء و

میسم فهم ۲

اثما نص علی توحید الالوهیة واحدیتها انه لا اله الا هو ودر رسالهٔ زمان
ومکانست که اول مراتب توحید توحید قولیست وان توحید عامهٔ مؤمنانست
که بگویند بشرط موافقت دل در قبول اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له
واین قالب وصورت توحید است ونجات یافتن شرک جلی بوی منوط است وعصمت
دما واموال بوی مربوط وسبب جریان جملهٔ احکام اسلامست ورستن
از خلود در دوزخ ورسیدن بنعیم مقیم ثمرهٔ اوست واین توحید از
زوال وتزلزل دورتر است وبسلامت وثبات نزدیکتر از توحید کسانی
که بعقل تاریک شده بدود غفلت واسیر مانده در بند شهوت ومحجوب
گشته بحجب فضول قصد سراپردهٔ عزت توحید کنند زیرا که بآلت وعدد
عقل صافی از عقلات مجرد از شهوات بتوحید رسیدن هم محالست
تا بعقل مختصر تاریک چه رسد شکوهٔ عقل چون در فضای عالم توحید
پرواز کند شکار او جز شبه وشکوک نباشد متکلم دلیل توحید میگوید
وفرا می نماید که موقنست واندرون بشک وشبهه آکنده بیت
عقل جزوی آفتش وهمست وظن ؛ زانکه در ظلمات شد او را وطن

گر بعقل ادراک این ممکن بدی ؛ قهر نفس از بهر چه واجب شدی ؛ ابن سقا
بغدادی برکنار دجله ایستاده وصد دلیل در توحید بر ملا فرو خواند
پس ترسا شد وسوگند خورد که بعدد هر دلیلی که در توحید گفته ام دلیلی
در ثالث ثلثه بگویم اگر او را یک دلیل از دلائل توحید روشن شده بودی
همانا که او را این واقعه نیفتادی مولانا گر تو عقل ساده می یابی ز خویش
از جدا ان صد عقل دم میزنی بیش ؛ گرچه عقل ساده باشد بی نظام
لیک مقصود تو گرداند تمام ؛ دورتر باشد جهان عقل از خطر
وی عجب مقصود یابد زودتر ؛ زیرکی چون کبر وبادانگیزیست
ابلهی شو تا بماند دین درست ؛ زیرکی ظن آست وحیرانی نظر
زیرکی بفروش وحیرانی بخر ؛ واین مرتبه از توحید که واجبست
حصول آن یا بنور عقلست اما عقل صافی قامع بواسطهٔ نظر در دلیل
وحدت او در الوهیت وعدم تشریک غیر او در الوهیت او قال تعالی لو کان
فیهما آلهة الا الله لفسدتا یا بنور ایمانست زاید بر نور عقل که آن بعطی
سعادتست چه توحید عقلی سعدا واشقیا در آن مشترکند کما قال

عليه الصلوة والسلام لم يطلع العقول على تحديد صفته ولم يحجبها
عن واجب معرفته پس لجه واجب استاز معرفة حق تعالى كه
ان توحيد در الوهيت است عقل را ممكن الحصول است بشرط صفاى
فطرى للعلامة الجلالية باتفاق عقل ونقل واطباق برهان وكشف
صانع عالم جلت اسمائه وتعالى كبريائه يكيست واگر كسى را درين مطلب
شبهتى روى نمايد از قصور عقل وآفت فطرة سليمه است كه بواسطه
غبار كدورات علايق بدنى وعوايق خارجى آيينه دل رو زنكار آلود
شبهه وشكوك واز مطالعه وحدت حقيقى حضرت حق محروم مانده
چنانچه شان آيينه غبار آلود باشد كه عين واحد در او متكثر و
متجزى نمايد واگرنه نفس بحسب فطرة مجبولست بر ادراك وحدت الهى
وصفات كمال آن حضرة چنانچه فحواى كلام هدايت نماى غوايت زداى
حضرة سيد الانام عليه الصلوة والسلام بان ناطقست حيث
قال صلى الله عليه وآله وسلم كل مولود يولد على الفطرة فابواه يهودانه
او يمجسانه او ينصرانه چه در بدايت عقول مرتكز است كه بى رابطه و

هيچ

هيچ كثرت بل هيچ موجود منتظم نگردد قال المحقق القونوى قدس روحه
فى كتاب مفتاح الغيب لما كان تتعلق معرفة كل عارف والذى يمكن
ادراك حكمه انما هو مرتبة الحق سبحانه وتعالى اعنى الالوهية واحديتها
امر فى كتابه العزيز نبيه عليه الصلوة والسلام الذى هو اكمل الخلق
مكانة واستعدادا ان قال فاعلم انه لا اله الا الله تنبيها له ولمن تبعه على ما يمكن
معرفته والظفر به ومعلومات الالوهية مرتبة مرتبطة بالمالوه و
مرتبطة بها المالوه لما يقتضيه سر التضايف وانها واحدة لما يلزم
من المفاسد ان لو لم يكن كذلك كما اتضح لاولى الالباب وقد ذكر فى
التفسير اذا شاء الحق سبحانه ان يطلع على هذا الامر بعض عباده عرفهم
اولا بتنزه نعت ذاته الغنية عن العالمين بالالوهية وما يتبعها من
الاسماء والصفات والنعوت ثم اراهم ارتباطها بالمالوه و
اوقفهم على سر التضايف المنبه على توقف كل واحد من المتضايفين
على الاخر وجودا وتقديرا فتبين حينئذ ان متعلق طلبنا من حيث نحن
اذا ارتقينا هو ان يعرف نسبة مالوهيتنا من الوهيته وحكمها فينا بحسبها

المعبر عنها بالاسماء وهذا هو سر صورة ارتباط العالم بموجده وارتباط
موجده به وليس الا من نسبة تجلية الوجودي المنبسط على اعيان المكونات
حتى انصبغت بنوره لاستحالة حصول غير ذلك من الحق كما مر وقال الشيخ
في الباب الثاني والسبعين ومائة في الفتوحات اعلم ان التوحيد
التعمل في حصول العلم في نفس الامر او الطالب بان الله الذي اوجده واحد
لا شريك له في الالوهية قال تعالى قل لو كان فيهما الهة الا الله
لفسدتا وقد وجد الصلاح وهو بقاء العالم ووجوده فدل على ان
الموجد له لو لم يكن واحدا ما صح وجود العالم هذا دليل الحق فيه على
احديته وطابق الدليل العقلي في ذلك ولو كان غير هذا من الادلة ادل
منه عليه لعدل اليه وجاء به وما عرفنا بهذا ولا بالطريق اليه في الدلالة
عليه وقد تكلف قوم الدلالة عليه بطريق آخر وقدحوا في هذه الدلالة
فجمعوا بين الجهل فيما نصبه الحق دليلا على احديته وبين سوء الادب فاما
جهلهم فكونهم ما عرفوا موضع الدلالة على توحيده في هذه الآية حتى
قدحوا فيه واما سوء الادب فمعارضتهم بما دخلوا فيها بالامور القادحة

فجعلوا

فجعلوا نظرهم في توحيده اتم في الدلالة بما دل به الحق على احديته و
ما ذهب الى هذا الا المتاخرون من المتكلمين الناظرين في هذا الشان
واما المتقدمون كابي حامد وامام الحرمين وابي اسحق الاسفرائني و
الشيخ ابي الحسن فما عرجوا عن هذه الدلالة وسعوا في تقريرها وابانوا عن
استقامتها ادبا مع الله تع وعلما بموضع الدلالة منها واعلم ان الكلام في
توحيد الله من كونه الها فرع عن اثبات وجوده وهذا باب التوحيد فلا
حاجة لنا في اثبات الوجود فانه ثابت عند الذي نازعنا في توحيده
واما اثبات وجوده فمدرك بضرورة العقل لوجود ترجيح الممكن
باحد الحكمين واما احدية الذات في نفسها فلا يعرف لها ماهية حتى
يحكم عليها لانها لا تشبه شيئا من العالم ولا يشبهها شيء فلا يتعرض العاقل
الى الكلام في ذاته الا بخبر من عنده ومع اتيان الخبر فانا نجهل نسبة ذلك
الحكم اليه لجهلنا به بل نؤمن به على ما قاله وعلى ما يعلمه فان الدليل ما
يقوم الا على نفي التشبيه شرعا وعقلا فهذه طريقة قريبة عليها اكثر علماء
النظر واما الموحد بنور الايمان الزائد على نور العقل وهو الذي يعطي السعادة

وهو نور لا يحصل عن دليل اصلا وانما يكون عن عناية الهية بمن وجد عنده
ومتعلقه صدق المخبر فيما اخبر به عن نفسه خاصة ليس متعلق الايمان
اكثر من هذا فان كشف متعلق الخبر فنور اخر ليس نور الايمان
لكن لا يفارقه نور الايمان وذلك النور هو الذى يكشف له عن احدية
نفسه واحدية كل موجود الذى بها يتميز عن غيره سواء كان ثم صفة
يقع فيه الاشتراك او لا يكون لا بد من احدية تخصه يقع بها الامتياز
له عن غيره فلما كشف للعبد هذا النور الكاشف عن احدية الموجودات
علم قطعا بهذا النور ان الله تعالى له احدية تخصه فاما ان يكون عينه
فيكون احدية الذات احدية المرتبة وهى عينها واما ان يكون احدية
المرتبة فيوافق الكشف الدليل النظرى ويعلم قطعا ان لذات على
احدية تخصها هى عينها وهذا معنى قول ابى العتاهية شعر وفى كل شىء له آية
تدل على انه واحد وتلك الاية احدية كل معلوم سواء كان كثيرا
او غير كثير فان للكثير احدية الكثرة لا يكون لغيرها البتة وازين جهت امام
اهل توحيد عليه الصلوة والسلام اشيارا هياكل التوحيد نامیده

در جواب كميل بن زياد چه بر صفايح اعيان واشخاص عالم بمقتضى ان فى كل
شىء له آية نسخه دال بر احديت ذاتيه مرتسم است كما قال عليه الصلوة و
السلام فى جواب السائل عن الحقيقة نور يشرق من صبح الازل فيلوح
على هياكل التوحيد آثاره يعنى شمس حقيقة احديت از مشرق صبح ازل
تا مغرب شام ابد بر هياكل كواكب تعقلات الهيه كه هر يك حامل و
هيكل نسخه آيت توحيد اند مشرق و تابنده است ثم قال عليه الصلوة
والسلام وكمال توحيده الاخلاص له يعنى كمال توحيد حق تعالى آنست كه
هيچ جانب نفى شركت در الوهيت كرده خالص گردانى جميع امور را با نكسار
با و بلا مشاركت غير يعنى هيچ چيز را نسبت نكنى بحق تعالى كه محدثات را در ان
شركتى باشد لان الله تعالى وحدانى الذات والصفات والاسماء والافعال
بمعنى ان كل شىء نسب اليه ذات او صفة او اسم او فعل فنسبتها اليه
مجازية لانها فى الحقيقة عكوس انوار تجليات الذات والصفات الازلية
والاسماء الالهية والافعال الخالقية فى مظاهر الكون وليس لمظاهرها
شىء منها حقيقة كما للمرآة من الصور المتجلية فيها قاسم

آیینه سبب گشت که روی تو عیان شد ٭ روی تو سبب بود که آیینه نهان شد
چه هر که رود در آیینه می‌بیند آیینه نمی‌تواند دید هذا معنی باطنیة الاشیاء
چو اکنت او عین وجود اشیاست و نه عین اشیاست لان ظهارة تعالی
الاشیاء عبارة عن ظهوره بها و باحکامها بس موجود بودن اشیا عبارتست
از ظهور حقیقت وجود بصور و احوال اعیان اشیا مع بقاء الاشیاء علی
عدمها بس حق تعالی عین وجود اشیا است نه عین اعیان اشیا فالوجود
کله حق ظاهره و باطنه الاشیاء فالسمع والبصر وغیرهما من الصفات
فی ای موصوف کان فهو لله حقیقة لا شریک له بیت جهان جمله فروغ نور حق دان ٭
که حق در وی ز پیدایی است پنهان ٭ ای زیبا آیتی خود بس نابدید ٭
جمله عالم تو و کس نابدید ٭ و نحو قوله تعالی و هو السمیع البصیر اشارتست
تخصص او بصفات و اسما از برای تعریف خبر و تقدیم مسند الیه
قال الشیخ فی الباب الثالث والسبعین من الفتوحات المکیة
فی جواب سؤال العشرین اعلم ان الاستحقاق بجمیع الاسماء الواقعة
فی الکون الظاهر الحکم انما یستحقها الحق والعبد یتخلق بها و انه لیس

للعبد

للعبد سوی عینه ولو وقع علیه اسم من الاسماء انما وقع علی الاعیان
من کونها مظاهر فما وقع اسم الا علی وجود الحق فی الاعیان والاعیان
علی اصلها لا استحقاق لها فالوجود لله وما یوصف به من ایة صفة کانت
انما المسمی بها هو مسمی الله فافهم فهو المسمی بکل اسم والموصوف بکل
صفة والمنعوت بکل نعت واما قوله سبحان ربک رب العزة عما
یصفون من ان یکون له شریک فی الاسماء کلها فالکل اسماء الله اسماء
افعاله او صفات او ذاته فما فی الوجود الا الله والاعیان معدومة
فی عین ما ظهر فیها بیت مالک ملک بقا جز واحد قهار نیست ٭
قهرش آن که غیر در وادی او دیار نیست ٭ اوست که نور ظهورش مینماید زان
وانچه می‌پندارمیش عالم بجز پندار نیست ٭ انما الکون خیال وهو حق فی الحقیقة ٭
والذی یفهم هذا حاز اسرار الطریقة عطار تو دریا بین اگر چشم تو بیناست ٭
که عالم نیست دریا کف دریاست ٭ خیال است این همه عالم بیندیش ٭
مبین آخر خیالی را ازین بیش ٭ تو یا دیوانه یا آشفته باشی ٭
که چندین در خیالی خفته باشی ٭ فعلی التحقیق ان صور العالم التی من

الاسم الباطن صور الرؤيا للنائم والتعبير فيها كون الصورة الحاله فليس عينه
كما ان صور الرؤيا احوال الرائي لا غيره فما راى الا نفسه فهذا قوله انه
ما خلق السموات والارض وما بينهما الا بالحق وهو عينه وهو قوله و
يعلمون ان الله هو الحق المبين اى الظاهر فهو الواحد الكثير عطار
تا تو با خويشى عدد بينى همه • جون شدى فانى احد بينى همه • قال في
الباب الخمسين وثلثمائه لم يزل الممكنات عند اهل الله من حيث اعيانهم
موصوفين بالعدم ومن حيث احكامهم لم يزالوا موصوفين بالوجود وهذا
الحق كما قال تعالى كنت سمعه وبصره في الخبر الصحيح فاثبت العين للعبد
وجعل نفسه عين صفته التي عين وجوده فعين الممكن ثابتة غير موجودة
والصفة موجودة ثابتة هي عين واحدة ولو تكثر نسبها فانها كثيرة في
النسب فهي سمع وبصر وغير هذين الى جميع ما في العالم من القوى من ملك
وبشر وجان ومعدن ونبات وحيوان وزمان ومكان ومحل ومعقول
ومحسوس وما ثم الا هذا بيت عرش وعالم خطلسمي بيش نيست • اوست معنى وبس
قال صلى الله عليه واله وسلم اصدق بيت قالته العرب قول لبيد • الا

كل شي ما خلا الله باطل • يعنى هرچه غير حق تعالى است باطل و غير ثابت
في نفسه بل ثابت لغيره است از قبيل عمى كه موجود نيست و اعمى را ثابت است
اما وجود حقيقى است كه مثبت له اعيان ثابته معدومه است نظم
ما عدمهائيم و هستيهاى ما • تو وجود مطلقى فانى نما • ما همه شيران ولى
جمله شان از باد باشد دم بدم • حمله شان پيدا و ناپيداست باد •
آنكه ناپيداست هرگز كم مباد • ما چو ناييم و نوا در ما ز تست •
ما چو كوهيم و صدا در ما ز تست • مسافران طريقت كه راه حق رفتند
نشان دهند كه جز ذات بى نشان كس نيست • قال في الباب السابع
والعشرين وثلثمائة من الفتوحات ليس العالم في حال وجوده شيئا
سوى الصور التي قبلها العماء وظهرت فيه فما له حقيقة تثبت عليها
من نفسه فما هو موجود الا بغيره فالجوهر الثابت هو العماء وليس
الا نفس الرحمن والعالم جميع ما ظهر فيه من الصور ونسبتها من العماء
نسبة الصور من المرآة فظهر فيها العين الرائي والحق تعالى هو البصير
العالم فهو الرائي وقال في الفتوحات السلمي الباب السابع والثمانون

الحق من الموحدين الجواب ان لا مزاحمة اذ الظاهر لا يزاحم الباطن و
الباطن لا يزاحم الظاهر وانما المزاحمة ان يكون ظاهران وباطنان فهو
الظاهر من حيث المظاهر وهو الباطن من حيث الهوية والمظاهر متعددة
من حيث اعيانها لا من حيث الظاهر فيها فلا احدية من ظهورها والعدد
من اعيانها فيقتضى الحق من الموحدين الذين وصفوا بصفة التوحيد ان
يوحدوه من حيث هويته وان تعددت المظاهر فما تعدد الظاهر وانما
يقتضى الحق من الموحدين عدم المزاحمة ليبقى العبد عبدا والرب ربا
فلا يزاحم الرب العبد فى عبوديته ولا يزاحم العبد الرب فى ربوبيته مع
وجود عين الرب والعبد فالموحد لا يتخلق بالاسماء الالهية فان قلت
فيلزم ان لا يقبل ما جاء من الحق من اتصافه باوصاف المحدثات من
معيته ونزول واستواء وضحك فهذه اوصاف العباد وقد قلت ان
لا مزاحمة فهذه ربوبية زاحمت العبودية قلنا ليس الامر كما ذكرت من
اوصاف العبودية وانما ذلك من اوصاف الربوبية من حيث ظهورها فى
المظاهر لا من حيث من هويتها فالعبد عبد على اصله والربوبية ربوبية على

اصلها

اصلها والهوية هوية على اصلها فان قلت فالربوبية ما هى عين الهوية قلنا
الربوبية نسبة هوية الى عين والهوية لنفسها لا يقتضى النسبة و
انما ثبوت الاعيان طلبت النسبة من هذه الهوية فهو المعبر عنها
بالربوبية وقال فى الباب الثانى والعشرين ومائتين فى معرفة الجمع
واسراره والجمع عندنا ان تجمع ما له عليه وما لك عليه وترجع الكل
اليه واليه يرجع الامر كله الا الى الله تصير الامور فما فى الكون
الا اسماء ونعوت غير ان الخلق ادعوا بعض تلك الاسماء والنعوت و
شوى الحق دعواهم فى ذلك فخاطبهم بحسب ما ادعوه فمنهم من ادعى
فى الاسماء المخصوصة به تعالى فى العرف ومنهم من ادعى فى ذلك
من النعوت الواردة فى الشرع مما لا يليق عند علماء الرسوم الا
بالمحدثات واما طريقنا فما ادعينا فى شيء من ذلك كله بل اجمعنا عليه
عن اثباتنا ان تلك الاسماء حكم آثار استعداد اعيان الممكنات فيه
وهو ستر خفى لا يعرفه الا من عرف ان الله هو عين الوجود وان اعيان
الممكنات على حالها ما تغير عليها وصف فى عينها قال تعالى

على وجوه كثيرة قد علم الله ما يؤول اليه قول كل متأول في هذه الاية واعلاها
قولا اي ليس في الوجود شيء مماثل الحق وهو مثل للحق اذ الوجود ليس غير
عين الحق فما في الوجود شيء سواه يكون مثلا له او خلافا فهذا ما لا يتصور
فان قلت فما هذه الكثرة المشهورة قلنا هي نسب احكام استعدادات
الممكنات في عين الوجود الحق والنسب ليست اعيانا ولا اشياء وانما هي
امور عدمية بالنظر الى حقايق النسب واذا لم يكن في الوجود شيء سواه فليس
مثله شيء لانه ليس ثمه فافهم وتحقق ما اشرنا اليه فان اعيان
الممكنات ما استفادت الا الوجود والوجود ليس غير عين الحق فالجمع على
الحقيقة كما قررنا ان نجمع الوجود عليه فيكون هو عين الوجود ونجمع حكم
ما ظهر من العدد والتفرقة على اعيان الممكنات انما عين استعداداتها
وقال في الباب الخامس والمائتين اعلم ان التخلي بالخاء المعجمة عند القوم
اختيار الخلوة والاعراض عن كل ما يشغل عن الحق وعندنا التخلي عن
الوجود المستفاد لانه في الاعتقاد هكذا وقع وفي نفس الامر ليس الا
وجود الحق والموصوف باستفادة الوجود هو على اصله ما انتقل من

امكانه فحكمه باق وعينه ثابتة والحق شاهد ومشهود فانه تعالى لا يصح
ان ينقسم فما ليس هو لان المنقسم به هو الذي ينبغي له العظمة فما انقسم شيء
ليس هو فما انقسم به وشاهد ومشهود فهو الشاهد والمشهود مولانا

این چه وجودست نمودار خود ... دیده خود و عاشق دیدار خود
بر در و دیوار خود از نقش خود ... نقش کند بر در و دیوار خود
تحت خود و فوق خود و این و آن ... ظاهر و باطن خود و انوار خود
نوح هم او صورت طوفان هم او ... خود برد آن قهر خود آثار خود
باز چو از لطف بخود بنگرد ... بشکفد و بر دمد از خار خود
آدمی و آدم و این دم تمام ... کیست بگو شمس سپهدار خود

فافهم وتحقق ما اشرنا اليه فان اعيان الممكنات ما استفادت
الوجود والوجود ليس غير عين الحق فما ظهر في الوجود بالوجود الا الحق
فالوجود الحق وهو واحد فليس ثمه شيء هو له مثل فان قلت فمن هذا
الذي جهل هذا الامر حتى تعلمه ولا يقبل الاعلام الا موجود قلنا
الجواب عليك من نفس اعتقادك فانك المؤمن بانه تعالى قال للشيء كن

(حال ه)
فما خاطب ولا امر الا من يسمع ولا وجود له عندك في الخطاب فقد
اسمع من لا وجود له فهو الذي تعلمه ما ليس عنده فيعلمه وهو في
حال عدمه يقبل التعليم كما سمع الخطاب عندك فقبل التكوين و
ما هو من عندنا قبوله للتكوين كما هو عندك وانما قبوله التكوين
ان يكون مظهرا للحق فهذا معنى قوله فيكون لا انه استفاد وجودا
انما استفاد حكم المظهرية فيقبل التعليم كما قبل السماع لا فرق و
لقد نبهتك على امر عظيم ان تنبهت له وعقلته فهو عين كل شيء في
الظهور ما هو عين الاشياء في ذواتها سبحانه وتعالى بل هو هو والاشياء
اشياء فبعض المظاهر لما رات حكمها في الظاهر تخيلت ان اعيانها
اتصفت بالوجود المستفاد فلما علمنا ان ثم في الاعيان الممكنات
من هو بهذه المثابة من الجهل بالامور تعين علينا مع كوننا على حالنا
في العدم مع ثبوتنا ان نعلم من لا يعلم من امثالنا ما هو الامر عليه
ولا سيما وقد اتصفنا بانا مظهر فقمنا بهذه النسبة من الاعلام لمن لا
يعلم فافدناه ما لم يكن عنده فقبله فما اعلمناه انه ما استفاد وجودا

بكونه مظهرا فتخلى عن هذا الاعتقاد قال الشيخ عبد الرزاق في الاصطلاحات
في باب الميم المسئلة الغامضة هي بقاء الاعيان الثابتة على عدمها مع
تجلي الحق باسم النور اي الوجود الظاهر في صورها وظهوره باحكامها
وبروزه في صور الخلق الجديد على الانات باضافة وجوده اليها وتعينه
بها مع بقائها على العدم الاصلي اذ لولا دوام ترجح وجودها بالاضافة
اليها والتعين بها لما ظهرت قط وهذا امر كشفي ذوقي ينبو عنه لفهم
ويأباه العقل چون معلوم شد كه ايجاد حق تعالى اشيا را بقول كن افاده
مظهريت اشياست وجود حقيقی را وقبول تكوين عبارتست از بودن
اشيا مظهر ذات حق تعالى كه عين وجودست پس وجود منسوب به
مخلوق ان وجود حق تعالى باشد اذ لا وجود للممكن لكن اعيان الممكنات
قوابل لظهور هذا الوجود بيت عدم آئينه استنار هر هستی ببين در وی بيش (در آئينه)
واختلاف ظهور نور وجود كه واحد حقيقی است از اختلاف ذوات ان
اعدام ثابته در ذات ظاهرست كه اخذ كرده از مظاهر مولانا
نيست را هست آن محتشم هست را بنمود بر شكل عدم يعنی وجود حقيقی (بنمود)

كدرستی

صور و مشکل بصور و اشکال اعدام که اعیانست ظاهر میگردد کما قال الواسطی
اظهاره الاشیاء ظهوره بها و باحکامها بیت همان ذاتی که آن عین وجودست
بصورتها در اعیان رخ نمودست همه آیینه روی وجودند
رخش هر یک بقدر خود نمودند برانکه ظاهرست غیر واحد حقیقی
نیست واین ظهورات متکثره مختلفه اثر مقتضیات حقایق عدمیه اند
وهذا من اعجب الامور تاثیر المعدوم وقال الامام جعفر الصادق علیه
الصلوة والسلام لنا مع الله حالتان حالة هو فیها نحن وحالة نحن فیها هو
ومع ذلك هو هو ونحن نحن تعبیر از حالتین قرب فرایض و نوافل
بالطف بیانی فرموده یا اشاره بواقع مسئلة توحید اما حالة اولی نظیر
یسمع است چه قوله علیه الصلوة والسلام هو فیها نحن دلالة بر وجود
عبد میکند همچنانچه در بی یسمع سامع عبد است بسمع حق وحالة
ثانیه که معبر است بنحن فیها هو کمال فنا است نظیر ان الله قال علی لسان
عبده سمع الله لمن حمده ودرین حالة قایل حق است بلسان عبد که
آلة است واما اشارة بواقع مسئلة توحید قوله علیه السلام ومع ذلك

هو هو ونحن نحن قال فی الباب الثامن والسبعین من الفتوحات
المکیة فی الخلوة فاول ما یکشف لصاحب الخلوة آیات العالم قبل
آیات نفسه لان العالم قبله کما قال تع سنریهم ایاتنا فی الافاق ثم
بعد هذا یزید الایات التی ابصرها فی العالم فی نفسه فلو رآها اولا
فی نفسه ثم راها فی العالم ربما یخیل ان نفسه رای فی العالم فرفع الله
عنه هذا الاشکال بان قدم له رؤیة الایات فی العالم کالذی وقع
فی الوجود فانه اقدم من الانسان فکیف لا یکون اقدم وهو ابوه واثبت
له رؤیة تلك الایات التی فی الافاق وفی نفسه انه الحق لا غیره ثم تبین
له ذلك فالایات هی الدلالات له علی انه هو الحق الظاهر فی مظاهر اعیان
العالم فلا یطلب علی اثر اخر صاحب هذه الخلوة فانه ما ثم جملة واحدة
ولهذا تمم الله تعالی فی التعریف قال اولم یکف بربك انه علی کل شیء
من اعیان العالم شهید علی التجلی فیه والظهور ولیس فی قوة العالم
ان یدفع عن نفسه هذا الظاهر فیه ولا ان لا یکون مظهرا وهو المعبر عنه
بالامکان فلولم یکن حقیقة العالم الامکان لما قبل النور وهو ظهور الحق فیه

الذی تبین له بالایات ثم تمم وقال انه بکل شیء من العالم محیط
والاحاطة بالشیء تستر ذلک الشیء فیکون الظاهر المحیط لا ذلک
الشیء فان الاحاطة به تمنع منه ظهوره فصار ذلک الشیء وهو العالم فی
المحیط کالروح للجسم والمحیط کالجسم للروح الواحد شهادة وهو
المحیط الظاهر والاخر غیب وهو المستور بهذه الاحاطة وهو عین العالم
ولما کان الحکم الموصوف بالغیب فی الظاهر الذی هو الشهادة وکانت
اعیان شیئات العالم علی استعدادات فی انفسها حکمت علی
الظاهر فیها بما تعطیه حقایقها فظهرت صورها فی المحیط وهو الحق
نقیل عرش وکرسی وافلاک واملاک وعناصر ومولدات واحوال
تعرض وما ثم الا الله فالحق من کونه محیطا کبیت الخلوة لصاحب الخلوة
فیطلب صاحب الخلوة فان البیت یحجبه فلا یعرف منه الا مکانه ومکانه
یدل علی مکانته فقد اعطیتک مرتبة الخلوة التی ترید فی الکتاب
لا الخلوة المعهودة عند اصحاب الخلوات وقال فی الفص النوحی اعلم
ان التنزیه عند اهل الحقایق فی الجناب الالهی عین التحدید والتقیید

از برای انکه منزه تمیز میکند واجب تعالی را از محدودات ومتشابهات پس
اثبات میکند خدای تعالی را حد مشترک وفصل ممیز واین عین تحدید است
فالمنزه اما جاهل واما صاحب سوء ادب ولکن اذا اطلقاه وقالا به
ای بالتنزیه فقط فالقائل بالشرایع المؤمن اذا نزه ووقف عند التنزیه
ولم یر غیر ذلک ای التشبیه فقد اساء الادب واکذب الحق والرسل صلوات
الله علیهم از برای انکه کتب الهیه والسنه رسل ناطق بجمع بین التنزیه و
التشبیه است بر صاحب تنزیه فقط مخالف ایشان باشد وهو لا یشعر
ویتخیل انه فی الحاصل وهو فی الفایت وهو کمن امن ببعض وکفر ببعض
از برای انکه او مؤمن است به تنزیه وکافر به تشبیه در حق حق تعالی وحق
منزه است از تقید باطلاق وتقیید واز منزه از تجلی باطلاق وتقیید
ولا سیما وقد علم ان السنة الشرایع الالهیة اذا نطقت فی الحق ای فی
صفته تعالی بما نطقت به انما جاءت برای بما نطقت به فی العموم ای
فی حق عموم الخلق القاصرین عن درک بطون الکلام ورموزها علی المفهوم
الاول المتبادر الی الذهن بحسب وضع اللغة المتعارفة وعلی الخصوص

على كل مفهوم يفهم من مجموع ذلك اللفظ بحسب درك الفاهم باى لسان
كان فى موضع ذلك اللسان پس عارف بلغة عرب از قران وحديث
معنى منطوق مى فهمد وعارف به نكات بيانيه فهم معنى غير منطوق
ميكند وعارف برموز واشارات معانى مرموزه بحساب حروف و
غير ذلك مما ينكشف لاهل الرموز والاشارات فان للحق فى كل خلق
ظهورا فهو الظاهر بشيونه المنفردة فى كل مفهوم وهو الباطن بشيونه
المجتمعة عن كل فهم الا عن فهم من قال ان العالم بكلياته وجزئياته
غيبا وشهادة من الازل الى الابد صورته وهويته وهو اى العالم الاسم
الظاهر كما انه اى الحق بالمعنى روح ما ظهر فهو الباطن فنسبته لما
ظهر من صور العالم الحسية والعقلية نسبة الروح المدبر للصورة
البدنية فيوخذ فى حد الانسان مثلا باطنه وظاهره وكذلك كل
محدود اين كلام تمثيل است از براى تحديد حق تعالى يعنى همچنانكه
تحديد انسان وتحديد هر محدود انست كه اخذ كنند در حد او ظاهر او هم
چون حيوان در حد انسان وباطن او همچون ناطق هم در حد انسان

همچنين تحديد حق تعالى بانست كه بگويند حقيقتى است متجلى بمجموع صور
عالم فالحق محدود بكل حد از براى انكه او متجلى است بر صور عالم وصور
عالم محدود بحدود غير متناهيه است پس حق تعالى محدود باشد بجميع
ان حدود وصور العالم لا تنضبط ولا يحاط بها ولا يعلم حدود كل صورة
منها الا على قدر ما حصل لكل عالم من صورته فلذلك يجهل حد
الحق فانه لا يعلم حده الا بعلم حد كل صورة وهذا محال حصوله
فحد الحق محال وكذلك من شبهه وما نزهه فقد قيده وحده
وما عرفه حاصل كلامه رضى الله عنه ان المنزه فقط والمشبه فقط
كلاهما بمعزل عن معرفة الحق تعالى ومن جمع فى معرفته بين التنزيه
والتشبيه ووصفه بالوصفين على الاجمال فقال ان العالم صورة
الحق والحق بالمعنى روح العالم وحقيقته لانه يستحيل ذلك على التفصيل
لعدم الاحاطة بما فى العالم من الصور فقد عرفه مجملا لا على التفصيل
كما عرف نفسه مجملا بانها هو الحق المتعين بتلك التعين وهذه المعرفة
لا بتصور الا مجملة فانهم لا على التفصيل اذ تفصيله موقوف على

معرفة الحق ومعرفة هذا التعين ومعرفة للحق على التفصيل محال ولذلك ربط
النبي صلى الله عليه واله وسلم معرفة الحق بمعرفة النفس فكانه صلى الله عليه
واله وسلم علق محالا بمحال فقال من عرف نفسه فقد عرف ربه وقال تع
سنريهم اياتنا اى صفاتنا فى الافاق وهو ما خرج عنك اى غيرك
من المكونات وفى انفسهم وهو عينك حتى تبين لهم اى للناظرين
انه الحق من حيث انك صورته وهو روحك فانت له كالصورة الجسمية
وهو لك كالروح المدبر لصورة جسدك والحد يشمل الظاهر والباطن
منك يعنى حد انسان كه ان حيوان ناطق است شامل ظاهر وباطن انسانست
بر حيوان شامل ظاهر هر فرد انسانست وناطق شامل باطن او وفى
العرائس فى تفسير قوله تعالى سنريهم اياتنا فى الافاق وفى انفسهم
ظهر الايات وجعلها مراة لصفاته وذاته سبحانه ويتجلى منهما من انوار الذات
والصفات للشاهدين مشاهدة القدم سرائر فى حقايق التوحيد
وظاهر برؤيته من الايات فى زمان العشق فى لباس العقل استقامة
للمحبة والتباسا لامر الحقيقة ولو ظهر نعت الالوهية ظاهرا وباطنا

لعطلت

لعطلت الاشباح ولفنيت الارواح واضمحلت النفوس والعقول لان
بروز سطوات الاحدية لا تحمله الايات ولا الاشباح ولا الابصار
ولا الافكار ذكر فى الاول الايات ومقصوده صفاته التى تشرق انوارها
فى افاق الاسرار والايات العالم الفعلى والمقصود من الصفات ظهور
الذات لنظار حقيقة الحقايق والامان الايات فى ظهور الصفات و
الذات الايات لعيون والصفات للقلوب والذات للارواح وستر
القدم للاسرار لا ينكشف السر الا للستر والعارف الصادق اذا كان
فى عين الجمع لا يرى شيئا الا ويرى الحق بعينه لان فى حقيقة الحقيقة ما
بذاته هو فعله وفعله غرق فى صفاته وصفاته قائمة بذاته فاذا شاهده
فى نفسه كما شاهده فى اياته يختلط الامر ويغيب الحدث فى القدم و
يحل عليه سكر الانانيه فيدعى الربوبية لان مشاهدة الايات تقتضى
العشق والمحبة ومشاهدة الحق فى مرات النفس تقتضى الاتحاد من تاثير
مباشرة سر التجلى وهذا حال الحلاج قدس الله روحه حيث قال انا الحق
وحال الاول حال الواسطى حيث قال ضحكت الاشياء للعارفين بافواه القدرة

بل بانواه الرب لو ترى يا شاهد مشاهدة الحق في الايات ترى انوار
العظمة والكبريا من عيون الآساد وانياب الثعابين وترى انوار جماله
من اوراق الورد والنرجس والياسمين ووجوه الحسان وتسمع اصوات
الوصلة من الحان الطيور والبلابل والعنادل واصوات الرياح والسحاب
والانسان والاوتار الا ترى قوله عليه الصلوة والسلام الورد الاحمر
من بهاء الله من اراد ان ينظر الى بهاء الله فلينظر الى الورد الاحمر قال
الله تعالى حتى يتبين لهم انه الحق اي سنريهم هذه الحقايق في الايات و
في انفسهم حتى يتبين لهم انما هي الحق لا الايات ولا الآفاق ولا الا نفس
بل لاح الحق من الحق لاهل الحق وتاكيد ذلك برهان ظهوره من كل شيء و
شهوده على كل ذرة من العرش الى الثرى بنعت التجلي وتبسم صبح الازل
في عيون المشاهدين جلاله قوله اولم يكف بربك انه على كل شيء شهيد
اي ظاهر من كل شيء بسطوع نور ازليته منه لكل مستانس شاهد به فيه
قال الواسطي ظهر في كل شيء بما اظهر منه واظهاره الاشيا ظهوره بها
قال في فص حكمة ابرهيمية ان العالم ليس الا تجليه في صور اعيانهم الثابتة

التی

التي يستحيل وجودها بدونه وانه يتنوع ويتصور بحسب حقايق هذه الاعيان و
احوالها جميع اختلافات ظاهره در عالم ناشیست از اختلافات تجلیات اسمائیه
شئیته متعدده در مراتب قوابل بحسب استعدادات مختلفه محال و مظاهر
چه جمیع ان تجلیات در حضرة قدس وینبوع وحدت وحدانی الغیب و
هیولانی الوصف است لکن منصبغ میشود عند الورود بحکم استعدادات
قوابل و مراتب روحانیة وطبیعیة ومواطن و اوقات وتوابع ان همچون
امزجه و صفات جزئیه واین انصباغ بصبغ مظاهر و اختلاف آثار ورسوم
تجلیاتست بالاصالة فی نفس الامر وچنین است چه حق تعالی وحدانی
الذات والصفات والاسماء والافعالست قال تع وما امرنا الا واحدة
کلمح بالبصر پس همچنانچه حق تعالی سبحانه واحداست از جمیع وجوه همچنین
فیض و وامرا و وحکم او واحداست کما اخبر تعالی لا کثرة فیه الا
بالنسبة الی القوابل واگر اختلاف وتنوع در حقایق اعیان نبودی تمام
افراد عالم یك نوع بودی یا همه بصورة انسانی بودی یا همه ملکی یا
غیر آن چه انچه ظاهر است در مظاهر یکی بیش نیست موزا بام انکه کرد اند زخوبان

رنك

نور خورشیدست از شیشه دو رنگ • شیشهای رنگ رنگ آن نور را
انگاه رنگ
مینماید اینچنین رنگین نما • چون نماند شیشهای رنگ رنگ • نور بی رنگت کند
خوی کن بی شیشه دیدن روی را • تا چو شیشه بشکند نبود عما • للشیخ قطب
الدین المغربی الله فی کل شیء بکله ظهر فی الحلو حلو وفی المر مر وفی الصدف
رنگست
صدف وفی الدر در بیت وجود نور را از رنگ ننگست • نمودش با یکی رنگ
نمود او برنگ ارچه ملاقی است • وجودش همچنان بی رنگ باقیست
نرنجید از فزایشها تکثر • نیابد از نمایشها تغیر • از یکی از عرفا پرسیدند که
عارف کیست و معرفت چیست فرمود لون الماء لون انائه بیت
جلوه کرد رخت روز ازل زیر نقاب • این همه نقش در آیینهٔ اوهام افتاد
این همه عکس می و نقش مخالف که نمود • یک فروغ رخ ساقی است که در جام افتاد
واهل کشف و شهود بدیده جمع مشاهده میکنند در عین وجود حق
احکام اعیان قال فی الباب الثالث والعشرین وماتین الفرق شهود
الاغیار لله اراد من اجل الله فهذه لام العلة فتشاهد فی عین وجود الحق
الاحکام الاعیان الثابتة فیه فلا یظهر الا بحکمها ولهذا ظهرت الحدود و

تمیزت

تمیزت مراتب الاعیان فی وجود الحق فقیل املاک وافلاک وعناصر و
موالید واجناس وانواع واشخاص وعین الوجود واحد والاحکام مختلفة
لاختلاف الاعیان الثابتة فی الثبوت لا فی الوجود فافهم یعنی اختلاف
میان اعیان در وجود نیست چه شم رایحهٔ وجود نکرده اند بلکه در ثبوت
ایشان بذات حق تعالی است ومن قال التفرقة شهود تنوعهم فی الوهم
بیت
یرید ظهور احکامهم فی وجود الحق فانها متنوعة والحق لا یقبل التنوع
بناء معرفة را تو اساسی • قیاس از خود کن این امر قیاسی • ز دو اینه چون نمود تو بود
یکی بودی دو گشتی از نمودت • در آن دو چون نمودی ای یگانه •
کسی غیر از تو بود اندر میانه • پس این تعدد و اختلاف مظاهر سبب اختفاء
آنچه ظاهرست در آن مظاهر شده چه غیر او ظاهر نیست و اعیان رایحه
شم ظهور نکرده اند پس سبب ظهور شده اند من حیث انها مظاهر و سبب
اختفا واحتجاب من حیث اختلافها قال بعضهم العجب کل عجب انه تعالی
ما ظهر بشیء من مظاهر انفا له الا وقد احتجب به فسبحان من احتجب بنور
ظهوره وظهر باسداد ستوره للشیخ ابن فارض قدس روحه شعر

بدت باحتجاب واختفت بظاهرة على صبغ التلوين في كل برزة اجتماع
این اختفا وظهور واضح وروشن میکردد بمثال احتجاب نور افتاب و
ظهور او در خانه که جماعتی دران مسکون باشند که نوری بسیط محیط است
که نه رنک دارد ونه شکل ودران خانه دریچها باشد منسده بزجاجات
متنوعة الالوان والاشکال پس هرکاه که طالع شود افتاب منعکس
کردد دران خانه انوار متعدده ملونه مشکله بالوان واشکال مختلفه
پس بعضی از اهل خانه کمان برند که روشنی خانه ایشان از نور زجاجات است
نه از نور افتاب چه شنیده اند که نور افتاب واحد است ومنزه از تلون
وتعدد وتشکل تعالی الشمس عنها وحال آنکه ندانند که زجاجه هیچ
نور ندارد وانچه سبب روشنی خانه ایشان شده اشراق نور افتابست که
با وجود وحدت ذاتی وصفاتی بتعدد زجاجات متنوعه متعدده مینماید
وبا وصف احاطه وتنزه از محاطیة محدود ومتشکل مینماید باشکال
مختلفه وبا نعت بیرنکی بالوان مختلفه مرآئی زجاجیه متراآئی میکردد
پس این زجاجات که بمثابه اعیانست سبب احتجاب ایشان شده از دانستن

هرکز مشاهده نور افتاب نکرده باشند لیکن صفت او شنیده باشند که

حقیقة آن نور بسیط محیط بی رنک وهم این زجاجات سبب مشاهده ایشان
شده نور افتاب را چه اکر آن دریچها مسدود بودی نه باین اجرام صقیله
زجاجیه اصلا ان نور مدرک ایشان نمی شد وخانه تاریک وظلمانی میبود
اما طایفه از اهل خانه که موفق شوند ومهتدی کردند بحقیقة حال در سر آن ایشان
ملتفت شود که روشنی این خانه نه از زجاجه است بلکه از مصباح شمس
حقیقة است که متشکل ومنصبغ بشکل وصبغ زجاجات شده وتعدد
وتکثر واختلاف الوان واشکال را قادح در وحدت وبیرنکی واحاطه
نور افتاب ندانند ودرین مقام میفرماید علیه الصلوة والسلام
لا یحجبه البطون عن الظهور ولا یقطعه الظهور عن البطون جاهل
تمکین از عرفا که صاحب جمع الجمع اند که مرتبه فرق ثانیست یعنی انبیا وورثه
ایشان که علماء امت محمدیه اند مشاهد اسم الباطن والظاهر هردو اند
وارتباط بینهما واما قول من قال ان الفرق اثبات الخلق فهو کما تقدم من انه
معنی قولهم اشارة الی الخلق بلا حق غیر ان بینهما فرقانا فانه قال اثبات
الخلق ولم یقل وجود الخلق لان عین وجود الخلق عین وجود الحق والخلق

من حيث عينه هو ثابت وثبوته لنفسه ازلاً واتصافه بالوجود امر حادث
طرأ عليه فقد عرفناك بما يعقل من هذه اللفظة فقوله اثبات الخلق اى
فى الازل وقع الفرق بين الله وبين الخلق فليس الحق هو عين الاعيان
الثابتة بخلاف حال اتصافها بالوجود فهو تعالى عين الموصوف بالوجود
لا هى اين مغايرة ذات حق تعالى باذوات اشيا بنا بر انست كه سلسله
ممكنات باسرها تعقلات ازليه ابديه الهيه است مترتبه منتشيه
بعضها عن بعض وذات حق تعالى وجود محض صرف است بس نسبت ميان
حق تعالى وعالم نسبت شخص باشد بر تعقلات او ولذا قال فى الباب
التجلى فهو عين كل شئ فى الظهور وما هو عين الاشياء فى ذواتها سبحانه
وتعالى بل هو هو والاشياء اشياء **وكمال الاخلاص له نفى الصفات عنه**
وكمال اخلاص در توحيد وجودى در انست كه نفى كنى وجود صفات
اورا از وتا اثنينية وجودين موصوف وصفة مرتفع باشد **لشهادة
كل صفة انها غير الموصوف وشهادة كل موصوف انه غير الصفة**
يعنى نفى صفات ونعوت از ان جهة بايد كرد كه نعت وصفت بر مغايرة

موصوف

موصوف ومباينة منعوت بينه عادله وشاهد مزكى است قال
الشارح رحمه الله الشهادة هنا شهادة الحال فان حال الصفة
يشهد بحاجتها الى الموصوف وحال الموصوف يشهد استغنائه عنها
والحالان يشهدان بمغايرتهما لان اختلاف اللوازم يدل على اختلاف
الملزومات **فمن وصف الله سبحانه فقد قرنه** بر هر كس كه اثبات
وجود صفة حق سبحانه وتعالى كند وجودى ديگر مقارن وجود موصوف كه
حق تعالى است كرده باشد **ومن قرنه فقد ثناه** وهر كس كه وجودى مقارن
وجود حق تعالى كرد تثنيه ذات حق تعالى كرده جه ذات او عين وجود است
وليس له ماهية وراء الوجود فلا تركيب فيه من وجود وماهية وغيرها
كما قال فى الفصوص اعلم ان الحق هو الوجود المحض وهو كونه وجودا بحت
بحيث لا تعتبر فيه كثرة ولا تركيب ولا صفة ولا نعت ولا اسم ولا رسم
ولا نسبة ولا حكم بل وجود بحت لان المحض هو الخالص من كل شئ وهذا
الوجود خالص من كل اعتبار وقيد وهذا كمال الاخلاص له الذى اشار
اليه عليه الصلوة والسلم لانه متكلم من المقام التعين الاول الذى

هو الحقیقة المحمدیة علیه الصلوة والسلام والتحیة فمن اثبت له تعالی
ماهیة ورآء الوجود کما ذهب الیه بعض اهل النظر فقد ثناه ومن ثناه فقد
جزاه ومن جزاه فقد جهله وانکس که تثنیه او کرد بدرستی که تجزیه او
کرده وانکس که تجزیه او کرده پس بدرستی که ندانسته است او را چه لا
محالة بهر یک از اجزا محتاج باشد شاه ولایت پناه مسموس فی ذات الله
از نفی صفات وسلب نعوت از ذات الهی متیقن است که نه این اراده
فرموده که حق تعالی نه عالمست ونه حی ونه قادر ونه غیر ذلک بلکه اشارة
بر انست که کمال اخلاص در توحید وجودی انست که ذات صرف را
بی ضمیمه امری از امور وقیام وصفی از اوصاف بوی مبدا جمیع آثار
وصفات غیر متناهیه ذاتی مثلا ما در انکه عالم باشیم محتاجیم بانکه
صفتی مغایر ذات ما که ان علمست بما قایم باشد تا بان اثر علم از ما
ظاهر گردد وهمچنین در ان که حی وقادر باشیم صفة حیوة وقدرة می باید
که بما قایم باشد تا بان اثر حیوة وقدرة از ما صادر شود اما ذات حق تعالی
بنفسه بجای از صفاتست وبی انکه صفت علم وحیوة وقدرت بوی قایم

باشد آثار آن از وی بظهور میرسد زیرا که هر حقیقتی که قایم بغیر باشد موجود
بذلک الغیر است ومنشا اتصاف ان غیر است باو وچون قایم بخود باشد
منسوب بغیر نباشد وموجود لذاته باشد پس وجود موصوف باشد
بخود مثلا اگر فرض کنی که حرارت از اتش برخیزد وبذات خود قایم باشد
وهر حار بان معنی که حرارت باو قایمست قیام الشی بنفسه همچنین است
جمیع صفات غیر متناهیه الهیه ولهذا از علم بذات لازم می اید علم بجمیع
صفات بعین علم بذات نه انکه علم بذات مستلزم علم بصفاتست
علمی ملزوم علمی دیگر بلکه علم بذات عین علم بصفاتست قال الشیخ فی
اول کتاب العقلة اعلم ان الحق تعالی علم نفسه فعلم العالم بعین علمه
بنفسه بنابر انکه چون دانست حق تعالی نفس خود را بهمین دانستن جمیع
صفات غیر متناهیه خویش را دانسته که از ان جمله است حقایق اعیان
عالم لان خیفة الحق صورة علم ربهم هم شیخ ابو محمد روزبهان
قدس سره العزیز میفرماید که محبت حق چنان دان که علم ولم یزل محبا بنفسه
لنفسه کما انه لم یزل عالما بنفسه لنفسه وناظرا الی نفسه بنفسه انفسنا

شودهم حرارت م

انقسام در احدیتش نیست ذاتش در صفات یکتاست وصفاتش در ذات
یکتا للشیخ ابن فارض من التائیة فلفظ وکلی بی لسان محدث ولحظ وکلی فی عین لعین
یعنی یک لفظ و یک سخن بود که همگی ذات من زبان گویا بود که بمقتضیات
ذات خویش بان لفظ که عین ذات من بود سخن میگفت و یک نگاه کردن
ونگرستن بود که همگی ذات من چشم بود که کیفیات کمال اسماء خویش
در خویش اعتبار میکردم و تفاصیل شیون واحوال خود را بهمگی خویش
میدیدم شعر وسمع وکلی بالندا اسمع الندا وکلی فی ردا الردی ید قوة
ای وقوة وکلی الی آخره یعنی یک سمع بود و همگی من بسؤال و ندا مقتضیات
ذات من شنوانیده شد آن سؤال و ندا ذات خود مرا با ظهار مقتضیات
خود و همگی ذات من در جواب آن سؤال ورد واجابت ان ندا دست
قوة بود که جواب خود میدادم بیت از توای بی نقش با چندین صور
هم مشبه هم موحد خیره سر قال فی مقدمة کتاب الفتوحات کون
الباری حیا عالما قادرا الی سائر الصفات نسب واضافات له لا
اعیان زائدة لما یودی الی نعتها بالنقص اذ الکامل بالزاید ناقص بالذات

عن کماله بالزاید وهو کامل لذاته فالزاید بالذات علی الذات محال وبالنسب و
الاضافات لیس بمح واما قول القائل لاهی هو ولاهی اغیار له فکلام فی
غایة العبد فانه قد دل صاحب هذا المذهب علی اثبات الزاید وهو الغیر
بلا شک الا انه انکر هذا الاطلاق لا غیر ثم یحکم فی الحد بان قال الغیر
ان هما اللذان یجوز مفارقة احدهما الاخر مکانا و زمانا و وجودا وعدما
ولیس هذا بحد للغیرین عند العلماء چون معلوم و محقق شد که صفات
الهیه نه امور زائده عارضه مر ذات حق تعالی است اگر خواهی بگو که جمیع صفات
غیر متناهیه الهیه موجود است وبا وجود کمال کثرت واحد حقیقی است
بواسطه اتحاد با ذات احدی چنانچه متالهین حکما از ان تعبیر کرده اند
واگر خواهی بگو که امور اعتباریه انتزاعیه اند معدومة العین موجودة
الحکم چنانچه معتزله گفته اند ثم قال فی الحکمة الادمیة اعلم ان الامور
الکلیة کالحیوة والعلم وان لم یکن لها وجود فی عینها فهی معقولة معلومة
بلا شک فی الذهن فهی باطنة لا تزال عن الوجود العینی ولها الحکم والاثر
فی کل ماله وجود عینی و معلوم ان هذه الامور الکلیة وان کانت

معقولة فانها معدومة العين موجودة الحكم وقال في فص الحكمة الشيثية
وعلى الحقيقة فما ثمّ الا حقيقة واحدة تقبل جميع هذه النسب والاضافات
التي يكنى عنها بالاسماء الالهية همچنانچه نقطه مركز غير منقسم است
في ذاتها ومنقسم است حكما بانقسام نقاط دائره چه هريك از نقطهاى
دائره را وجهى است خاص ممتاز از ساير نقطها بسوى مركز وهمچنين نقطه
مركز را با هريك از نقطهاى او وجهى خاص است حكمى نه عينى فافهم هذا المثال
القريب والحقيقة تعطي ان يكون لكل اسم يظهر الى ما لا يتناهى حقيقة
يتميز بها عن اسم آخر يعنى حقيقة وواقع در نفس الامر عند اهل الكشف
او الوجدان الصحيح اعطا ميكند كه هر اسم را از اسماء الهيه ظاهرة
الاثار والاحكام حقيقتى دارد كه بان متميز ميشود از اسم ديگر وان
صفات مستهلكه مندمجه وشيون متراكمه در غيب احديت است
پس هرگاه كه ظاهر شد بر ما آثار ان اعتبار كرديم اتصاف ذات بان وتلك
الحقيقة التي بها يتميز هي الاسم عينه اي الصفة المكنونة في الذات
الاحدية المتصفة بها الذات في المرتبة الواحدية فان الاسم عبارة عن

الذات

الذات المتصفة بصفة لا ما يقع فيه الاشتراك اي الذات المطلق كما
ان الاعطيات يتميز كل اعطية عن غيرها بشخصيتها استدلال است به
معلول بر علة يعنى هريك از اين اسما بذات خود ممتاز اند از يكديگر هم
چنانچه متميز ميشود هر عطيه از عطايا از اسما از عطيه ديگر بذاتها و
تشخصيتها وتميز اعطيات از يكديگر ميدانيم تميز منشى از اعطيات يعنى
تميز اسما في ذواتها وحقايقها وان كانت من اصل واحد يعنى واگرچه
جميع آن اعطيات از اصلى واحد است كه آن وجود وحدانى مفاض
از ذات است منبسط بر مجموع كائنات باسم الرحمن فمعلوم ان هذه ما هي
هذه الاخرى اي ليست تلك الاعطية هذه الاعطية الاخرى وسبب
ذلك تميز الاسماء يعنى سبب انكه اين عطيه غير عين ان عطيه است تميز اسما
از براى انكه همه آن اعطيات از اسما فايض شده بر بحسب اسما متميز باشد
اعطيات فايضه از اسما ضرورة والاسما تنتهي الى غير النهاية لانها صور
الشيون الذاتية وهي غير متناهية مولانا منبسط بوديم يك جوهر همه
بي سر وبي پا بديم آن سر همه ‧ يك گهر بوديم همچون آفتاب ‧ بي گره بوديم وصافي همچو آب

منجنیق
جون بصورة امد آن نور سره شد عدد جون سایهای کنکره کنکره ویران کنید
تا رود فرق از میان این فریق قال فی مقدمة کتاب الفتوحات مسئلة الصفات
الذاتیة للموصوف بها وان تعددت فلا یدل علی تعدد الموصوف فی
نفسه لکونها مجموع ذاته وان کانت معقولة فی التمیز بعضها عن بعض
اکر سائلی کوید که بس ذات حق تعالی من کل الوجوه واحد نباشد زیرا
انکه از ان وجه که منشأ انتزاع معانی وصفات غیر متناهیه است کثیرا ست
جواب کوییم این کثرة اعتباریست ناشی از انتزاع عقل و بودن ذات
واحد محل انتزاعات متکثرة عقلیه اورا از وحدت حقیقیه بدر نمیبرد
واکر از جمیع وجوه این میخواهی که خواه حقیقی باشد وخواه اعتباری کوییم
واحد من کل الوجوه باین معنی محالست قال فی مقدمة کتاب الفتوحات
المکیة مسئلة لا یصدر عن الواحد من کل وجه الا واحد وهل ثم
من هو علی هذا الوصف ام لا فی ذلك نظر للمنصف الا تری الاشاعرة ما
جعلوا الایجاد للحق الا من کونه قادرا والاختصاص من کونه مریدا و
الاحکام من کونه عالما وکون الشیء مریدا ما هو عین کونه قادرا فلیس قولهم

بعـ

بعد هذا واحدا من کل وجه صحیحا فی التعلق العام وکیف وهم مثبتوا
الصفات زائدة علی الذات قائمة به تعالی وهکذا القائلون بالنسب و
الاضافات وکل فرقة من الفرق ما تخلصت لهم الوحدة من جمیع الوجوه
الا انهم بین یلزم من مذهبه القول بعدمها وبین قائل بها فاثبات
الوحدانیة انما ذلك الالوهیة ای لا اله الا هو وذلك صحیح مدلول
علیه قال المحقق القونوی فی اجوبة الرسالة العلائیة الطوسیة آورك
ان المستفاد من الذوق الصحیح والکشف الصریح ان یعقل الحق باعتبار
انه واحد وانه مبدأ للموجودات او انه مسلوب عنه الکثرة والاشتراك
مع شیء فی وجوده او انه یستحیل ان یکون له ماهیة وراء وجوده کل ذلك
لا یصح الا باعتبار تعینه فی عرصة التعقل الکونی اعنی تعقل غیر الحق
للحق وسیما کل من کان تعقله له سبحانه وللبسایط المطلقة والحقایق
الکلیة بالتعقل الفکری المنصبغ بالقوی المزاجیة الحادثة الامکانیة
فان تعقلات من هذا شانه لا یکون بریة من خواص قیوده وکثرة ما
سار به الحکم فی تعقله الموجب لتعین المتعقل وانطباعه فیه بحسب محل

الانطباع وان كان محالاً معنوياً فيتعذر حصول المطابقة بين المتعقل والمتعقل
ولهذا يقول اكثر المحققين ان اتم تعينات الحق في عرصة التعقل واقربها
مطابقة لما هو الامر عليه تعينه سبحانه في تعقل العقل الاول لانه اخلى
الممكنات عن احكام الكثرة والقيود الامكانية فتعقله اتم مطابقة واقرب
نسبة الى ما تقتضيه شان الحق وجماعة اخرى من المحققين يقررون هذا
الامر ويقولون به غير انهم يستثنون الكمل من الاناسي ويشركونهم مع
العقل الاول في صحة المعرفة وكمالها وعلى الجملة فكل تعين متقيد وحاصر
لما يتعين فيه من المطلقات وان العقل السليم يقضي بان ذلك التعين
مسبوق باللاتعين فان قال محقق ان حقيقة الحق مجهولة والمعرفة به
حاصلة فليس يعني بذلك ان للحق حقيقة وراء وجوده وانما يعني به
ان الحق متى اعتبر تعقله مجردا عن الكثرة الوجودية والاعتبارية النسبة
والتعقلات والتعينات التقييدية الناشية من تعقل غيره له يكون
مطلقا عن التعين والتقيد بوصف او حكم او نسبة سلبيا كان كل ذلك
او ثبوتيا وهذا هو الاطلاق الذاتي الغير المقيد بمدرك ما بامر فليس هو من

هذا

هذا الوجه مثبتاً له انه مبدأ او واحد او فياض للوجود بل نسبة الوحدة
الى ذلك الاطلاق وسلبها عنه على السواء بمعنى انه مطلق عن الحصر في
وصف او حكم سلبي او ثبوتي او في الجمع بينهما او التنزه عنهما بالحال فيصدق
في حقه من حيث هذا الاطلاق انه يشهد ولا يشهد ويعلم ولا يعلم دون
الحصر في اطلاق او تقييد ليس يعني ان له اطلاقاً يضاده تقييداً او وحدة
تقابلها كثرة وانه من حيث هذا الاطلاق لا يقتضي ارتباط شي به ولا صدور
شي عنه ولا تعلق علمه بشي ولا غير ذلك من النسب والاضافات فمن
ذهب من المحققين الى ان حقيقته مجهولة فانما يعني بذلك ان الحق من
حيث الاطلاق المشار اليه لا يتعين في تعقل ولا يتجلى في مرتبة ولا
ينضبط لمدرك واضافة المهية اليه من هذا الوجه لا ان له ماهية وراء
وجوده فهو سبحانه من حيث هذا الاطلاق عدم تعينه بوحدة او سببية
او وجوب وجود او نحو ذلك نسبة الاقتضاء الايجادي اليه وعدمه على
السواء لا يترتب عليه حكم ولا يتعقل اليه اضافة امر ما وتعين الحق بالوحدة
هو اعتبار باللاتعين والاطلاق وعلى اعتبار الوحدة المذكورة تعقل اعتبار

كون الحق يعلم نفسه بنفسه في نفسه وهو تلو الاعتبار المتقدم المعيد
لتعين الوحدة من كونها وحدة فحسب فان الحاصل منه في التعقل ليس
غير نفس التعين لكنه بالفعل لا بالفرض التعقلي واعتبار كونه يعلم نفسه
بنفسه في نفسه يقيد ويفتح باب الاعتبارات وهذا عند المحققين هو
مفتاح مفاتيح الغيب المشار اليها في الكتاب العزيز وهذا المفتاح عبارة
عن النسبة العلمية الذاتية الازلية التعينية لكن من حيث امتيازها
عن الذات الامتياز النسبي ليس من حيث ان العلم صفة قائمة بذات
الحق كما ذهب اليه الاشاعرة فان ذلك لا يقول به محقق عارف بالتوحيد
الحقيقي ولا ايضا بمعنى ان العلم عين الذات فانه لا يتعقل من حيث ذلك
الاعتبار للحق نسبة ممتازة عن ذاته يعبر عنها بانها علم او غيره من الاسماء
والصفات والنسب والاضافات بل وحدة لا يتميز فيها العلم عن العالم
والمعلوم فلا كثرة ولا تعدد سواء اعتبرت الكثرة وجودية او اعتبارية
فالنسبة العلمية مقام الوحدانية التالية للاحدية المذكورة التي تلي
الاطلاق المجهول الغير المتعين فلمحض الذات الاطلاق عن كل وصف كما

سبقت الاشارة اليه ولاحدية الحق نفس التعين فقط بالاعتبار المسقط
للاعتبارات كلها ووحدانية ثابتة بالاعتبار الثاني من حيث النسبة
العلمية ولها التعين الجامع للتعينات كلها ومن حيثها يتعقل مبدئية
الحق وواجبيته وكونه موجدا وفياضا بالذات فالتوحيد للوجود
التميز للعلم من حيث الوحدانية لا من حيث الاحدية القاضية باتحاد
العلم والعالم والمعلوم والاطلاق للذات كما قال عليه الصلوة والسلام
واحد لا بعدد او يكيست نه يك از متعدد يعني نه يكم است كه او را دوم
و سيوم باشد و في موضع آخر الاحد لا بتأويل عدد يعني تعدد در و
نيست نه وجودي و نه نسبي بانكه واحدي از متعدد باشد كه نسبه نصفية
و ثلثية و ربعية و غير ذلك با اعداد موجودات داشته باشد از براي
انكه موجود بجز يك ذات نيست شعر وما الوجه الا واحد غير انه
اذا انت اعددت المرايا تعددا بيت نصد اينه يك رو در مقابله
اگرچه صد نمايد ليك يك روست ومن اشار اليه فقد حده
وانكس كه اشاره كرد باو بدرستي كه تحديد او كرده بيت آن يكو جون در آشنا

نايدت

دم مزن چون در عبارت نایدت ٭ نه اشارت می پذیرد نه نشان ٭
نه کسی زو علم دارد نه بیان ٭ برتر از علمست و بیرون از عیانست ٭
دانکه در قدوسی خود بی نشانست ومن حده فقد عده وانکس که تحدید کرد
او را بس بدرستی که تعدید کرد او را همچنانچه حیوان ناطق حد انسانست
ومعدود او قال فی کتاب عنقاء المغرب حقیقة الحق لا تتحد باطن
الرب لا یعدد فباطن لا یکاد یخفی وظاهر لا یکاد یبدو فان یکن باطنا ورب
وان یکن ظاهرا فعبد یعنی عین واحد از حیثیة تجرد واطلاق از تعینات
وتقییدات حق است و از حیثیت تعدد وتکثری که بواسطه تلبس او بتعینات
می نماید خلق وعالم پس عالم ظاهر حق است وحق باطن عالم عالم پیش از ظهور
عین حق بود وحق بعد از ظهور عین عالم بلکه فی الحقیقة یک حقیقتست
وظهور وبطون واولیت واخریت از نسب واعتبارات اوست هو الاول
والآخر والظاهر والباطن ثم قال علیه السلام ومن قال فیم فقد ضمنه
ومن قال علام فقد اخلی منه وانکس که گفتا ودر چیزیست پس او را
در محلی درآورد وانکس که گفت او بر بالای چیزیست پس بدرستی که خالی کرد

آن چیز را از وی بیت نهان واشکارا آیی همیشه ٭ نه در جای ونه بر جائی همیشه ٭
یعنی نسبته الحق الی اعیان المحدثات لیست بطریق المحلیة لها ولا الحالیة
فیها حتی یکون محلاً للحوادث او صفة لها او متمکنا فیها تعالی بل هو مظهره
له وظاهر به امام اهل توحید علیه سلام الله الحمید چون بیان فرمود
توحید حق تعالی را در الوهیت ومراتب آن والوهیت مقتضی ارتباط است ٭
میان آله ومألوه چه امری نسبی است چه اشارة فرمود به نسبت میانه مألو
که عالم است واله که ذات حق تعالی است وادق معارفست دانستن این ٭
نسبت چه محیر عقولست ومکلل افهام عطار در کمالش عقل وجان فرتوت شد ٭
عقل حیران گشت وجان مبهوت شد ٭ زهی غایت که چشم عقل وادراک ٭
بماند از بعد آن انگشت بر خاک ٭ زیرا که نه مقارنت ونه دخولیست بر وجه
حلول کما رای الحلولیة ونه مفارقت وخروج با وصف تجرد علی ما هو طریق
تعسف التفلسف ونه بر وجه تجسم کما هو مقتضی سخافة رأی المجسمة گلشن
منزه دانش از چند وچه وچون ٭ تعالی شأنه عما یقولون ٭ کسی کو عقل دوراندیش دارد ٭
بسی سرگشتگی در پیش دارد ٭ ز دوراندیشی عقل فضولی ٭ یکی شد فلسفی دیگر حلولی ٭

مرجع مسایل علم الهی که علم اهل الله است یعنی دو چیز است یکی معرفت ارتباط (تعلق)
عالم بحق تعالی و یکی ارتباط حق تعالی بعالم و موضوع علم الهی وجود صرف
حقیقی است من حیث الارتباطات بالعالم پس گوییم که ذات حق تعالی نه
خارج عالمست و نه داخل و نه بعالم متصل است و نه ازو منفصل (نیست) زوا
از مکتب نشین علمت علم الاولین والآخرین عطار ز قوم آموز ستر لایزالی
جهان افروز اقلیم معالی مجالس گوی راز پادشاهی معتمادان اسرار الهی
صلی الله علیه وآله وسلم که فرمود ان الله تعالی ما حل فی شیء وما غاب
عن شیء بیت جهان از تو پر و تو در جهان نه همه در تو گم و تو در میان نه
کائن لا عن حدث ای لا حدوث ذاتی و امکان یحتاج به الی المکون و کان
هنا تامه موجود لا عن عدم سابق فیکون حادثا زمانیا وقال باب
مدینه علمه و مخزن حقایق سره علیه وعلیه الصلوة والسلام لیس
فی الاشیاء بوالج ولا عنها بخارج بیت ای درون جان برون جان تو ای
هر چه گویم آن نه وآن تو نیی لا یحل فی الاشیاء فیقال هو فیها ولا
ینأی عنها فیقال (هو منها بائن) بیت در همه با همه در گفت و گو بی همه و با همه در جست و جو

وقال

وقال فی الفصوص وهو محدود بکل حد ومنزه عن کل حد رباعی
ای غیر تو در همه جهان سوی نه جز روی تو در هر دو جهان رویی نه
از هر سویی که بنگرم در دو جهان آن سوی تو است ولیکن از سویی نه
یروم العارفون ان یفصلوه تعالی من العالم و یرومون ان یجعلوه عین
العالم فلا یتحقق لهم ذلک فهم یحیرون فتکل افهامهم و تتحیر عقولهم
و تتناقض عنه فی التعبیر السنتهم فیقولون فی وقت هو و فی وقت ما
هو و فی وقت ما هو هو فلا یستقر فیه قدم ولا یتضح لهم طریق اسم عطار
آن زمان کو را نهان جویی عیانست وآن زمان کو را عیان جویی نهانست
ور بهم جویی چو بیچون است او آن زمان از هر دو بیرون است او قال
فی الباب الثانی من الفتوحات اعلم انها المتلقی انه کل ما دخل لک
تحت الحصر فهو مبدع او مخلوق وهو محل فلا تطلب الحق لا من داخل
ولا من خارج اذ الدخول والخروج من صفات الحدوث فانظر الکل
فی الکل تجد الکل بیت شاهی که نه با ما است نه بی ما است کجاست
کنجی که نه زیر است و نه بالاست کجاست اینجا و آنجا نیست بگو راست کجاست

عالم همه اوست انکه بشناست کجاست بنابر اتحاد میان رب و مربوب و
خالق و مخلوق و ظاهر و مظهر میفرماید مع کل شی لا بمقارنة بیت
اتصالی بی تکیف بی قیاس هست رب الناس را با جان ناس یعنی
معیة او با اشیا نه بکیفیة مغایرتراست قیاس معیة اشیا با یکدیکر
قال المحقق القونوی فی کتاب النفحات هو الذی یصاحب کل شیء
کان ما کان من مطلق و مقید و جسم و روح و معنی و حقیقة ظاهرة
او باطنة الهیة او کیانیة صحبة ذاتیة و یکون مع کل شیء بذاته
لا بمعنی ان ذلك الشیء غیره بل من حیث امتیاز ذلك الشیء عنه بتعینه
فقط و بثباته علی الاطلاق من حیث ما عدا النسبة الموصوفة منه
بالمعیة والصحبة فهو مع کل شیء بالذات مع انه لیس معه شیء
ولا منحصر فیما یتعین به و بحسبه وله الحکم علی کل شیء بکل شیء و
هو المتنوع فی کل مرتبة و صورة و حال و موطن و وقت بحسب کل
واحد مما ذکرنا و کل حسب ینسب الی شیء فذلك من وصفه من حیث
تعینه هناك و من حیث عدم تعینه لا حسب له ولا اسم ولا نعت و

لا حکم ولا نسبة ولا اثر ولا موثر سواه ولا قابل لاثر ما او حکم او اضافة او
اسم الا هو بدانکه چون خلق عبارتست از ظهور خالق بصورة و احکام
مخلوق پس ظاهر غیر خالق نیست و صورة مخلوق امر اعتباریست عدمی
پس عالم عبارة باشد از ذات واحد حقیقی ظاهر بصور افراد عالم و معنی
ندارد که بگویند ذات مطلق مقارن ذات ظاهر بصور است بلکه عین
اوست و چون ذات ظاهر بصورة زید غیر ذات ظاهر بصورة عمرو است
من حیث التعین و اما من حیث الهویة عین هر دو است میفرماید غیر کل
شیء لا بمزایلة چه مغایرة اعتباریست و اتحاد حقیقی پس مزایله نمی گنجد
قیاس مزایلة اشیا از یکدیکر عطار دوئی را نیست ره در حضرت تو
همه عالم تویی و قدرة تو تویی معنی و بیرون تو اسمست طلسمست تویی گنج و همه عالم
خموشی تو از گویایی تست نهانی تو از پیدایی تست هست عالم ذرة از قدر تو
باز ذرة عالمی در حکمتش فی الفتوحات العارف لا ینظر العالم من حیث
عینه و انما ینظره من حیث هو مظهر لصفات الحق فالعین هالکة و
الصفة قائمة و قال فی الفصوص قال الله تعالی ولقد اتینا لقمن الحکمة

ومن يؤت الحكمة فقد اوتي خيرا كثيرا فلقمن بالنص ذو الخير الكثير بشهادة
الله تعالى له بذلك والحكمة قد يكون متلفظا بها ومسكوتا عنها مثل قول
لقمن لابنه يا بني انها ان تك مثقال حبة من خردل فتكن في صخرة او في السموات
او في الارض يأت بها الله فهذه حكمة منطوق بها وهي ان جعل الله هو
الآتي بها وقرر ذلك الله تعالى في كتابه ولم يرد هذا القول على قائله واما الحكمة
المسكوت عنها وعلمت بقرينة الحال فكونه سكت عن المؤتى اليه بتلك الحبة
فما ذكره وما قال لابنه يأت بها الله اليك ولا الى غيرك فارسل الاتيان
علما وجعل المأتي به في السموات ان كان او في الارض تنبيها لينظر
الناظر في قوله تعالى وهو الله في السموات وفي الارض فنبه لقمان بما تكلم
به وبما سكت ان الحق عين كل معلوم لان المعلوم اعم من الشيء فهو انكر
النكرات ثم تمم الحكمة واستوفاها لتكون النشأة كاملة فيها فقال
ان الله لطيف فمن لطافته ولطفه انه في الشيء المسمى بكذا المحدود بكذا
عين ذلك الشيء حتى لا يقال فيه الا ما يدل عليه اسمه بالتواطؤ والاصطلاح
فيقال هذا سماء وارض وصخرة وشجرة وحيوان وملك ورزق وطعام

والعين واحدة من كل شيء وفيه كما تقول الاشاعرة ان العالم كله متماثل
بالجوهر فهو جوهر واحد فهو عين قولنا العين واحدة ثم قالت ويختلف
بالاعراض وهو قولنا ويختلف ويتكثر بالصور والنسب حتى يتميز فيقال
هذا ليس هذا من حيث صورته او عرضه او مزاجه كيف شئت فقل وهذا
عين هذا من حيث جوهره ولهذا يؤخذ عين الجوهر في حد كل صورة فنقول
نحن انه ليس سوى الحق ويظن المتكلم ان مسمى الجوهر وان كان حقا ما هو
عين الحق الذي يطلقه اهل الكشف والتجلي فهذه حكمة كونه لطيفا ثم
نعت فقال خبير اي عالم عن اختبار وهو قوله ولنبلونكم حتى نعلم و
هذا هو علم الاذواق فجعل الحق نفسه مع علمه بما هو الامر عليه مستفيدا
علما ولا نقدر على انكار ما نص الحق عليه في حق نفسه ففرق تعالى
ما بين علم الذوق والعلم المطلق فعلم الذوق مقيد بالقوى وقد قال تعالى
عن نفسه انه عين قوى عبده في قوله كنت سمعه وهو قوة من قوى العبد
وبصره وهو قوة من قوى العبد ولسانه وهو عضو من اعضاء العبد
ورجله ويده فما اقتصر في التعريف على القوى فحسب حتى ذكر الاعضاء

وليس العبد بغير لهذه الاعضاء والقوى فعين مسمى العبد هو الحق لا عين
العبد هو السيد فان النسب متميزة لذاتها وليس المنسوب اليه متميزا فانه
ليس ثم سوى عينه في جميع النسب فهو عين واحدة ذات نسب واضافات
وصفات فمن تمام حكمة لقمان في تعليمه ابنه ما جاء به في هذه الاية
من هذين الاسمين الالهيين لطيفا خبيرا سمى بهما الله تعالى فلو جعل
ذلك في الكون وهو الوجود فقال كان لكان اتم في الحكمة وابلغ فحكى
الله قول لقمان على المعنى كما قال لم يزد عليه شيئا وان كان قوله تع ان الله
لطيف خبير من قول الله فلما علم الله تعالى من لقمان انه لو نطق متمما لتمم
بهذا بدانكه معرفت ارتباط بين الحق وظله العالم كه مسمى بسوا است وتميز
بينهما موقوفست بر معرفت مرتبطين يعنى ذات حق تعالى وذوات اشيا ومراد
بذات شى حقيقة وهويت وانية اوست كه به هو وانا وانت مشار اليه
ميشود باشارة ارباب كشف حقايق چه اشارة محجوبان بر صور شخصيه است
كه از عوارض ذات است پس ميكوييم ذات حق تعالى ان وجود مطلق است
وحقايق اشيا نسب علميه وتشخصات معنويه است در علم حق تعالى بذات

خويش قال المحقق القونوي في النصوص الوجود في حق الحق عين ذاته وفيما عداه
امر زايد على حقيقته وحقيقة كل موجود عبارة عن نسبته تعينه في علم ربه
ازلا ويسمى باصطلاح المحققين من اهل الله عينا ثابتة وباصطلاح غيرهم
ماهية والمعلوم المعدوم والشي الثابت ونحو ذلك وحقيقة الحق
عبارة عن صورة علمه بنفسه من حيث تعينه في تعقله نفسه بالتوحد
العلم والعالم والمعلوم وصفته الذاتية التي لا اتغاير دامسه احدية
جمع لا يتعقل وراءها جمعية ولا نسبة ولا اعتبار ولا شك ان كل تعين
يتعقل للحق هو اسم له فان الاسما ليست عند المحقق الا تعينات الحق فان
كل كمال يوصف به الحق فانه يصدق عليه انه كمال اسمائي من هذا الوجه
وقال في مفتاح الغيب اعلم ان حقيقة الانسان وحقيقة كل موجود عبارة
عن نسبة متميزة في علم الحق من حيث ان علمه عين ذاته فهو تعين في باطن
الحق تعالى ازلي وتشخص معنوي له بكل مرتبة ارتباط ذاتي وحالي ونسبي
عارضي سيما من حيث الاحاطة المختصة بالعلم المطلق والوجود الشامل
المحقق وقال في الباب السادس من الفتوحات اما المثال الذي وجد

عليه العالم كله من غير تفصيل فهو العلم القائم بنفس الحق تعالى فانه سبحانه
علمنا بعلمه بنفسه واوجدنا على حد ما علمنا فعلمه بنا علمه بنفسه و
علمه بنفسه ازلا لا عن عدم فعلمه بنا كذلك فمثالنا الذي هو عين
علمه بنا قديم بقدم الحق لانه صفة له ولا تقوم بنفسه الحوادث جل الله
عن ذلك بيت از صفاتش رسته زاول نخست در صفاتش باز رو چالاك و چست
وفي كتاب مفتاح الغيب للمحقق القونوي لما كان متعلق معرفة كل
عارف والذي يمكن ادراك حكمه انما هو مرتبة الحق سبحانه وتعالى
اعني الالوهية واحديتها امر في كتابه العزيز نبيه عليه الصلوة و
السلام الذي هو اكمل الخلق مكانة واستعدادا فقال واعلم انه لا اله الا
الله منبها له ولمن يتبعه على ما يمكن معرفته والظفر به ومعلوم ان الالوهية
مرتبة مرتبطة بالمالوه ومرتبطة بها المالوه لما يقتضيه سر التضايف
وانها واحدة لما يلزم من المفاسد ان لو لم يكن كذلك كما اتضح لاولي الالباب
فتبين حينئذ ان متعلق طلبنا من حيث نحن اذا وفقنا هو ان نعرف نسبته
ما لالوهيتنا من الالوهية وحكمها فينا بنسبتها المعبر عنها بالاستواء وهذا

هو سر في صورة ارتباط العالم بموجده وارتباط موجده به وليس الا من نسبة
تجليه الوجودي المنبسط على اعيان المكونات حتى انصبغت بنوره لاستحالة
حصول غير ذلك من الحق كما مر وقال في موضع آخر من هذا الكتاب
اعلم ان كل علم يحصل للانسان لا يخلو اما ان يكون متعلقه الحق او ما سواه
فان كان متعلقه الحق فاما ان يكون علما به سبحانه من حيث ارتباط العالم
وارتباطه تعالى بالعالم ارتباط الاله بمالوه وبالعكس وهو مسمى عند اهل الله
بمعرفة التجلي الظاهر في اعيان الممكنات او يكون علما به تعالى من حيث هو
هو مع قطع النظر عن تعلق العالم به وتعلقه بالعالم وهذا هو علم الهوية
الباطنة اعني ذات الحق سبحانه وتعالى فان كان متعلق العلم الحاصل هو
الله سبحانه من حيث باطنه وهويته بالتفسير السابق فلا يخلو اما ان
يكون صاحبه عارفا بمرتبة الاسم الظاهر على مذهب اهل البصائر
على ما ذكر بمعنى انه عرف الحق تعالى من حيث تجليه في حقائق العالم
ثم كشف له ان وراء ما ادرك من التجليات الظاهرة امرا آخر ترجع احكام
هذه التجليات والصور المشهودة اليه او لم يعرف هذا الاصل فان لم يكن

من اهل هذه المعرفة من هذا الوجه المذكور يكون علمه بباطن الحق انما هو
بحسب ما تعطيه القوة النظرية وقال في النصوص اعلم ان الحق من حيث
اطلاقه الذاتي لا يصح ان يحكم عليه بحكم او يعرف بوصف او يضاف اليه
نسبة ما لان كل ذلك يقضى بالتعين والتقيد ولا ريب في ان تعقل
كل تعين يقضى بسبق اللاتعين يعنى وجود مطلق صرف نه مقتضى ثبوت
نسبتى از نسباست ونه مقتضى سلب آن بلكه طرفين نسبت با او مساويست
هم منزه است از جميع اين نسب واحكام وهم محكوم عليه ميشود بجميع احكام
وموصوف ميكردد بجميع اوصاف از حيثية تعينات متعدده مختلفه
واول التعينات المتعقلة النسبة العلمية الذاتية واول تعينات
نسبة علمية حق تعالى است بذات خود چرا علم را نسبت ميكويد از براى
آنكه جميع صفات حق تعالى عينى ندارد زايد بر ذات همچنانچه كذشت
وعلم نسبتى است ميان عالم ومعلوم لكن باعتبار تميزها عن الذات الا متمايز
النسبى چه نسبة علمية بحقيقت متحدست با ذات وامتياز عقلى انتزاعى
اعتبار نيست اما ذات باين حيثية است كه منشأ اين انتزاع شده كما مر

و بواسطة النسبة العلمية تتعقل وحدة الحق ووجوب وجوده ومبدئيته
وسيما من حيث ان علمه نفسه بنفسه في نفسه يعنى اين نسبت مذكوره
بواسطه نسبة علمية متعقل ميشود واكرچه علمى باشد كه نه عين ذات باشد
وخصوصا از آن حيثيت كه علم او بنفس او در نفس او عين اوست وان عين
علمه بنفسه سبب لعلمه بكل شىء وآنكه عين علم او بنفس اوست علم اوست
بجميع اشيا وان الاشياء عبارة عن تعينات تعقلاته الكلية والتفصيلية
وان الماهيات عبارة عن التعقلات وانها تعقلات منتشية التعقل
بعضها عن بعض يعنى وعلى الخصوص كه ماهيات اشيا عبارتست از تعقلات
الهية وآنكه اين ماهيات تعقلاتيست بر وجه انتشاء تعقل بعضى از بعضى
متسلسلا مترتبا لا بمعنى انها تحدث في تعقل الحق تعالى الله عما لا يليق به
بل تعقل البعض متأخر الرتبة عن البعض از جهة دفع توهم از كلام سابق ميكويد
كويد كه اين انتشا باين معنى است كه حادث ميشود يكى بعد از ديكرى
تعقل حق تعالى بلكه اين تقدم وتأخر رتبى است وكلها تعقلات ازلية
ابدية على وتيرة واحدة يتعقل في العلم ويتعقل بها بحسب ما تقتضيه

حقایقها یعنی تعقل علم حق تعالی بماهیات بر حسب اقتضاء حقایق این ماهیات گشت
مبین و محقق گشت از بیان اهل کشف و عیان که نسبت میان عین عالم روحانی و
عالم نسبت میانه شخص است و تعقلات او چه سلسله ممکنات عبارتست
از تعقلات ازلیهٔ ابدیهٔ الهیه ثابته مر ذات حق تعالی را باقیه بر عدم اصلی ازلی
ابدی باوجود علم و عالم و معلوم چه معلوم حق تعالی غیر ذات او نیست
و علم صفة حق تعالی است و صفة او عین اوست پس علم و عالم و معلوم
یکی باشد پس گوئیم من قال المتعقل فی تعقله فقد ضمته و من قال علی
تعقله فقد اخلی التعقل من المتعقل و لیس المتعقل فی التعقلات
بوالج و لا عنها بخارج لم یحلل المتعقل فی التعقلات فیقال هو فیها کاین و
لم یبن عنها فیقال هو بائن مع کل تعقل لا بمقارنة و غیر کل تعقل لا بمزایلة
رباعی آمد آمد آنکه نرفت او هرگز ⁕ خالی نشد آن آب درین جوی هرگز ⁕
او نافهٔ مشک است و همه بوی ویم ⁕ از مشک جدا تو دیدهٔ بوی هرگز ⁕ و هم چنین
ملاحظه باید کرد معنی آنچه گذشت از مغایرهٔ ذات حق تعالی با ذوات اشیا
با اتحاد در کلام فتوحات فهو عین کل شیء فی الظهور ما هو عین الاشیاء فی

ذواتها

ذواتها سبحانه و تعالی بل هو هو و الاشیاء اشیاء تمام آنچه مذکور شد از ارتباط
بین الحق و العالم در مثال شعاع نور آفتاب از زجاجه بخانهٔ مسدوده همچنانکه
گذشت ظاهر میشود فان الامثال للقلوب کالمرائی للعیون و لله المثل الاعلی
اولا نور شمس نه داخل است در نوری که از زجاجه باندرون افتاده و نه خارج
اما بعضی اوصاف متصف شده از تشکل و تلون و تعدد و کثرة حدود
و غیر ذلک و جمیع اوصاف منسوب بزجاجات که بمنزلهٔ اعیانست همه صفات
نور آفتابست چه غیر نور آفتاب نوری نیست و غیر ظهور آفتاب ظهوری نه
زیراکه نور آفتابست که متشکل و منصبغ شده بر تشکل و صبغ زجاجات
و تعدد و تکثر و اختلاف الوان و اشکال قادح نیست در وحدت نور آفتاب
چه آنچه ظاهر است از زجاجه عین آنچیزیست که باطن است یعنی همان نور است
که بیرون خانه است و منصبغ است بصبغ زجاجه که عبارة از ظهور در
کونست و لهذا قال علیه السلام الظاهر لا یقال فیما والباطن لا یقال فیما
ظاهر است و آشکارا ولی نه از چیزی و باطنست و نهان اما نه در چیزی زیرا
که ظهور و بطون او عین یکدیگرست یک چیزست که در یک حال هم باطن است

من حیث الذات وهو ظاهر من حیث المظاهر واین خاصه ظهور حق تعالی است
در مظاهر وغیر حق تعالی نمیتواند که هم ظاهر باشد وهم باطن در یک حال کما
اشار الیه علیه السلام بقوله کل ظاهر غیره غیر باطن وکل باطن غیره غیر ظاهر
زیرا که ظاهریت وباطنیت حق تعالی نسبت با مظاهر است ومظهریت امر ثابت ابد
بر ذات الهی حتی یقال الظاهر ظاهر منه والباطن باطن فیه چه اعیان که مظاهر اند
صور علمیه شیون ذاتیه الهیه اند **عطار** ای درون جان برون نا آمده
وی برون جان درون نا آمده • تو برونی و درونی در توی • نه برونی نه درونی هر دوی
جون بذات خویش بیرون آمدی • نه درون رفتی نه بیرون آمدی • هر دو عالم محو گشت
هم تویی چیزی که بیرون تست • جون جهان را اول و آخر تویی • جزو کل را باطن و ظاهر تویی
بس تو باشی جمله دیگر هیچ چیز • جون تو باشی خود نباشد هیچ چیز • اما ظهور
غیر حق تعالی در مظهر لازمست دران امتیاز مظهر از ظاهر امتیازی که
موجب مغایرت حقیقیه عینیه شود کالنور فی المرآة الصیقلة فان النور
الظاهر فیها غیر المرآة کالقوة العاقلة فی الدماغ وکالروح المجرد الالهیة
فی الروح الحیوانی وامثال ذلک من الانوار الکوکبیة والارواح الملکیة

والفلکیه

والفلکیة والعرشیة والکرسیة قال صدر المحققین فی کتاب مفتاح الغیب
کل مظهر لامر ما کان من المظاهر الحسیة او المثالیة او غیرهما لا یمکن ان
یکون ذلک المظهر ظاهرا من حیث کونه مظهرا له ولا ظاهرا بذاته الا فی شیء سواه
الا الذی ظهر بذاته فی عین احواله یعنی لابدست که ظاهر ممتاز باشد از
مظهر امتیازی که موجب مغایرت حقیقیه باشد الا انکس که ظاهر باشد
بذاته منظور در صور احوال وشیون خویش وکان حکمها معه حکم من
امتاز عنه من وجه ما یعنی باشد حکم ان احوال ومنظورات با ظاهر
دران حکم انجه ممتازست از وبوجهی از وجوه ومنه بدو وظهور هم
جون عقول ونفوس وصور که ممتازند از ظاهر در ایشان که حق تعالی است
امتیازی اعتباری وهر آینه صور احوال وشیون ذاتیه او بیند بان معنی که
ذات او منظور شده در صور معنویه خویش باز در صور روحانیه بعد از ان
مثالیه وحسیه کما قیل لما شاء الحق ان اوجد العالم فتعقل وتنفس
وتطبع وتجسم فمتی شاء تجرد پس اگر خواهد مجرد میشود از ان ملابس
وباز میگردد همچنانچه بود مجرد از ان صور واوصاف واحوال فصار

مظهر المالم يتعين منه ولم يتميز يعني پس باز كرد حق تعالى مظهر انچه متعين
ومتميز نشده از ذات او قبل از ظهور باو وهذا شان الحق تعالى فله ان
يكون ظاهرا حال كونه مظهرا او مظهرا حال كونه ظاهرا واين شان حق تعالى است
كه ظاهر باشد در حالتى كه مظهر باشد بانكه ظهور او در صورتى باشد غير
زايد بر ذات او وغير متعين از او زيرا كه صفات او عين ذات اوست وكمالات
او از ذات اوست لا يحتاج الى غير ذاته پس در حالتى كه ظاهر است مظهر
صورة ظاهر است ثم قال عليه السلم لم تسبق له حال حالا فيكون اولا
قبل ان يكون آخرا ويكون ظاهرا قبل ان يكون باطنا يعنى هرگز نبود كه حق را
ظهور در مظاهر نبود وهرگز نباشد كه نباشد تا توان گفت كه در وقتى باطنست
ونه ظاهر است واولست ونه آخرست از براى انكه باطنية وظاهرية حق تعالى
واولية وآخرية او نسبت با مظاهر است چه من حيث الهوية اولست و
باطن ومن حيث المظاهر آخرست وظاهر واين دو حيثية منفك
از يكديگر نميشوند پس او هميشه در هر آن هم اولست وهم آخر وهم باطن است
وهم ظاهر از براى انكه او خلاق است دائما من الازل الى الابد وخلق

حق

حق تعالى عبارتست از ظهور او در مظاهر كما قال الواسطى اظهر الاشياء
ظهوره بها وباحكامها قال فى فك ختم الفص اليوسفى اعلم ان الحق هو النور
والنور لا يمكن ان يرى فى النور لان كمال الرؤية النور موقوف على مقابلة
الظلمة فمتعلق حب الحق ايجاد العالم انما موجبه حب كمال رؤية الحق
نفسه جملة من حيث هويته ووحدته وتفصيلا من حيث ظهوره فى
شيونه ولما كان من البين ان كل ما لا يحصل المطلوب الا به فهو مطلوب
لزم تعلق ارادة الالهية بايجاد العالم لتوقف حصول المطلوب الذى هو
عبارة عن كمال الجلاء والاستجلاء عليه ولما كانت الشيون الالهية
ذاتية وكان الاستجلاء التام للذات لا يحصل الا بالظهور فى كل شان
منها بحسبه ورؤيته نفسه من حيث ذلك الشان وبقدر ما يقبله من
اطلاقه وتعينه وخصوصيته فتوقف كمال الرؤية على الظهور فى جميع
الشيون ولما كانت الشيون مختلفة من حيث خصوصياتها وغير منحصرة
وجب دوام تنوعات ظهوراته سبحانه بحسبها الى امد ولا غاية و
هذا هو سر كون الحق خلاقا على الدوام الى ابد الاباد اين دوام تنوعات

ظهورات الهية بنابر آنست که اصل زمان که دهر است ان حقیقة نسبتی
معقوله است همچون سایر نسب اسمائیه که متعین میشود احکام او در هر
عالم بحسب تقدیرات مفروضه متعینه باحوال اعیان ممکنة واحکام او
وآثار اسما و مظاهر آن کذا قال فی التفسیر اگر سائلی گوید که چه میگوئی در
قول رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم کان الله ولم یکن معه شیء چه
عدم ظهور او در مظاهر حالیست او را مقدم بر حال ظهور او در مظاهر فبتو
له حال حالا جواب آنست که مراد نفی شیئیة است وسلب معیة شیئیة
نه تقدم زمانی چه درین معنی است که الله موجود ولا شیء معه فی الفتوحات
المکیة السؤال الثالث والعشرون ما معنی قوله صلی الله علیه وآله وسلم
کان الله ولا شیء معه الجواب لا تصحبه الشیئیة ولا مطلق علیه وکذلك
هو ولا شیء معه فانه وصف ذاتی له سلب الشیئیة عنه وسلب معیة
الشیئیة لکنه مع الاشیاء ولیست الاشیاء معه لان المعیة تابعة للعلم
فهو یعلمنا فهو معنا ونحن لا نعلمه فلسنا معه فاعلم ان لفظة کان تعطی
التقیید الزمانی ولیس المراد به هنا ذلك التقیید وانما المراد به الکون الذی

هو الوجود فتحقیق کان انه حرف وجودی لا فعل یطلب الزمان ولهذا لم
یرد ما یقوله علما الرسوم من المتکلمین وهو قولهم وهو الان علی ما علیه
کان فهذه زیادة مدرجة فی الحدیث ممن لا علم له بعلم کان ولا سیما فی
هذا الموضع ومنه کان الله عفوا غفورا الی غیر ذلك مما اقترنت به
لفظة کان ولهذا سماها بعض النحاة فعال واخواتها حروف یعمل عمل الافعال
وهی عند سیبویه حرف وجودی وهذا هو النص الذی تعقله العرب
وان تصرفت تصرف الافعال فلیس من اشبه شیئا من وجه ما یشبهه
من جمیع الوجوه بخلاف الزیادة بقولهم الآن فان الآن یدل علی الزمان
واصل وضعه لفظة تدل علی الزمان الفاصل بین الزمانین الماضی و
المستقبل ولهذا قالوا فی الآن انه حد الزمانین فلما کان مدلولها
الزمان الوجودی لما یطلقه الشارع فی وجود الحق واطلق کان لانه حرف
وجودی یتخیل فیه الزمان لوجود التصرف من کان ویکون مثل کاین
وسکون کقتیل یقتل وهو قابل ومقبول فکذلك کن بمنزلة اخرج فلما
رأوا فی الکون هذا التصرف الذی یلحق الافعال الزمانیة تخیلوا ان

حكمها حكم الزمان فادرجوا الآن تتمة للخبر وليس منه فالمحقق لا يقول قط
وهو الآن على ما عليه كان فانه لم يرد ويقول على الله ما لم يطلقه على نفسه
لما فيه من الاخلال بالمعنى الذى يطلبه خفيقته وجود الحق خالق الزمان
فمعنى ذلك موجود ولا شئ معه اى ما ثم من وجوده واجب للذاته غير الحق
والممكن واجب الوجود به لانه مظهره وهو ظاهر به والعين الممكنة مستورة
بهذا الظاهر فيها فاتصف هذا الظهور والظاهر بالامكان حكم عليه به
عين المظهر الذى هو الممكن فاندرج الممكن فى واجب الوجود للذاته عينا
واندرج الواجب الوجود للذاته فى الممكن حكما فتدبر ما قلناه واعلم ان كلامنا
فى شرح ما ورد لنا هو على قول الولى اذا قال مثل هذا اللفظ او نطق به
من مقام الرتبة التى منها بعث رسولا فان الرسول اذا قال مثل هذا اللفظ
فى المعرفة بالله من مقامه الاختصاصى فلا كلام لنا فيه ولا ينبغى لنا ان نشرح
ما ليس بذوق لنا وانما كلامنا فيه من لسان الولاية فنحن نترجم عنها
باعلى وجه تقتضيه حالها هذا غاية الولى فى ذلك ولا شك ان المعية فى
هذا الخبر ثابتة والشيئية منفية والمعية تقتضى الكثرة والوجود للحق هو

عين

عين وجوده فى نسبته الى نفسه وهويته وهو عين المنعوت به ظهوره فالعين
واحدة فى النسبتين فهذه المعية كيف يصح والعين واحدة فالشيئية هنا
عين المظهر لا عينه وهو معها لان الوجود يصحبها وليست معه لانها لا تصحب
الوجود وكيف تصحبه والوجوب لهذا الوجود ذاتى ولا ذوق للعين الممكنة
فى الوجوب الذاتى فهو يقتضيها فيصح ان يكون معها وهى لا تقتضيه فلا يصح
ان يكون معه فلهذا نفى الشئ ان يكون مع هوية الحق لان المعية نعت تمجيد
ولا مجد لمن هو عديم الوجوب الوجودى لذاته فان الشئ لا يكون مع الشئ
الا بحكم الوعيد او الوعد بالخبر وهذا لا يتصور من الله الا على فان العالم
لا يكون مع الله ابدا سواء اتصف بالوجود او العدم والواجب الوجود الحق
لذاته يصح له نعت المعية مع العالم عدما او وجودا وقال فى الباب السبعين
وما ئة اعلم ان الصحبة نعت الهى للخبر الواردات الصاحب فى السفر والصحبة
امر تبعد من وجه فى الجناب الالهى وهو المناسبة والمشاكلة اما من
كل وجه واما من اكثر الوجوه ولا مناسبة فلا صحبة وقد وردت الصحبة
فلا بد لها من وجه يستدعيها وان اخبار الهى فلا يثبت الصحبة الا اذا لم

يوخذ في حدها الكفاءة فاذا زالت الكفاءة في الصحبة في الجناب الالهي فهو
تعالى يصحبنا في كل حال نكون عليه ونحن لا نصحبه الا في الوقوف عند
حدوده فما نصحب في الحقيقة الا احكامه لا هو فهو معنا اينما نحن معه لانه
يعرفنا ونحن لا نعرفه قال صدر المحققين في كتاب النفحات هو الذي يصحب
كل شيء كان ما كان من مطلق ومقيد وجسم وروح ومعنى وحقيقة
ظاهرة او باطنة الهية او كيانية صحبة ذاتية ويكون مع كل شيء بذاته لا
بمعنى ان ذلك الشيء عينه بل من حيث امتياز ذلك الشيء عنه بتعينه فقط
ويقابله على الاطلاق من حيث ما عدا النسبة الموصوف منه بالمعية و
الصحبة فهو مع كل شيء بالذات مع انه ليس معه شيء ولا ينحصر فيما تعين
به وبحسبه وله الحكم على كل شيء بكل شيء وهو المتنوع في كل مرتبة وصورة
وحال وموطن ووقت بحسب كل واحد مما ذكرنا وكل حسب ينسب
الى شيء فذلك من وصفه من حيث تعينه هناك ومن حيث عدم تعينه لا
حسب له ولا اسم ولا نعت ولا حكم ولا نسبة ولا اثر ولا مؤثر سواه ولا قابل
لاثرما او حكم او اضافة او اسم الا هو واشارة باين معنا است قوله صلى الله

عليه وعليهم اجمعين بس فرق ميان انبيا و اوليا و ساير مؤمنين ونكار آنست كه
انبيا و اوليا را در دنيا سماع الست كشفا وعيانا حاصلست ومومنانرا اثري
از لذت ان سماع در مذاق مانده ومنشا نور ايمان بغيب در ايشان شده على قدر
مقاماتهم ومشاربهم مولانا همچنان آن ذوق آواز الست • در دل هر مومنی تا حشر هست
قال الشيخ ابو يزيد لا يومن بالغيب من لم يكن معه سراج من الغيب اما كفار را
آن حال نسياً منسياً نسوا الله فنسيهم جه از تراكم حجب طبيعت كه حايل
اشراق نور فطرتست تيركی ظلمات بعضها فوق بعض بر باطن ايشان نوعی
استيلا يافته كه آثار نورانية در نفوس ايشان نگذاشته بس هر صاحب دولة را
كه در نهاية كار مرجع ومنتهى او وصول بحضرت حق عز وعلاست در مبدا اولی
وعهد الست بر طينت روحانية ونشأة انسانيت او خميرمايه رشاش نور
الهى نهاده اند كه ان الله خلق الخلق في ظلمة ثم رش عليهم من نوره فمن
اصابه ذلك النور فقد اهتدى ومن اخطاه فقد ضل مولانا
حق فشاند آن نور را بر جانها • مقبلان برداشته داماتها • وان نثار نور را او یافته
روی از غیر خدا بر تافته • هر كرا دامان عشقی نابده • زان نثار نور بی بهره شده

آن پس مستانان از درش نور الهی که دامان عشقی داشتند و حبی مشرب بودند در تجرع
جام الست ذوقی بکام جان ایشان رسید که اثر لذت آن سماع هرگز از مذاق ایشان
بیرون نشود مولانا الستا از لهجان شان نگوش به فریاد قالوا بلی در خروش
زندگی این قوم بدانند و قول الست و سیل آن نور در ایشان همیشه بر کر و معدن خویش
و با این عالم هیچ الفت نگیرند و یکدم ترک این شرب و مشرب نگویند مولانا
عشاق تو از الست مست آمده اند سرمست ز باده الست آمده اند
می میوشند و بند می نیوشند کایشان ز الست می پرست آمده اند قال فی
بحر الحقائق فی تفسیر قوله تعالی ومثل الذین کفروا کمثل الذی ینعق بما
لا یسمع الا دعاء ونداء الاشارة ان مثل الذین کفروا الآن کان فی
الارواح عند المیثاق اذ خاطبهم الحق بقوله الست بربکم کمثل الذی
ینعق بما لا یسمع الا دعاء ونداء لانهم کانوا فی الصف الاخیر اذ الارواح
کانت جنودا مجندة فی اربعة صفوف فکان فی الصف الاول ارواح الانبیاء
علیهم السلام وفی الصف الثانی ارواح الاولیاء وفی الصف الثالث ارواح
المؤمنین وفی الصف الرابع ارواح الکافرین فخاطبهم الحق الست بربکم فالانبیاء

سمعوا

سمعوا کلام الحق کفاحا بلا واسطة وشاهدوا انوار جماله بلا حجاب ولهذا استحقوا
ههنا النبوة والرسالة والمکالمة والوحی والله اعلم حیث یجعل رسالته والاولیاء
سمعوا کلام الحق وشاهدوا انوار جماله من وراء حجاب ارواح الانبیاء ولهذا
ههنا احتاجوا متابعة الانبیاء فصاروا عند القیام باداء حق متابعتهم
مستحقی الالهام والکلام من وراء حجاب والمؤمنون سمعوا خطاب الحق من وراء
حجاب ارواح الانبیاء وارواح الاولیاء ولهذا امنوا بالغیب وقبلوا دعوة
الانبیاء وان بلغتهم من وراء حجاب رسالة جبرئیل وحجاب رسالة الانبیاء
ومما یدل علی هذه التقریرات قوله تع ما کان لبشر ان یکلمه الله الا وحیا
او من وراء حجاب یعنی الاولیاء او یرسل رسولا یعنی المؤمنین واما الکفار
لما سمعوا من الخطاب نداء من وراء الحجب الثلاثة کانوا کمثل الذی ینعق بما لا
یسمع الا دعاء ونداء فما شاهدوا من انوار جمال الحق لا قلیلا ولا کثیرا کلا
انهم عن ربهم یومئذ لمحجوبون وما فهموا من کلام الحق الا انهم سمعوا من
ذرات المؤمنین من وراء الحجاب لما قالوا بلی فقالوا بالتقلید فلما تعلقت
ارواحهم بالاجساد وتکدرت بکدورات الحواس والقوی النفسانیة واظلمت

بظلمات الصفات الحيوانية وران على قلوبهم ما كانوا يكسبون من تمتعات
البهيمية والحركات السبعية والاخلاق الشيطانية واللذات الجسمانية فاعماهم
الله واعمى ابصارهم فهم الآن صم عن استماع دعوة الانبياء بكم عن قول الحق و
الاقرار بالتوحيد عمى عن روية الآيات والمعجزات فهم لا يعقلون ابدا لانهم
ابطلوا بالرين صفاء عقولهم الروحانية وحرموا عن فيض الانوار الربانية قال
صدر المحققين في كتاب مفتاح الغيب فان قلت كيف تتصف بالعلم من لم
تتعين بعد فنقول اعلم ان ارواح الكمل وان سميت جزئية باعتبار العالم المشتر
فان منها ما هو كلي الوصف والذات فيتصف بالعلم وغيره قبل تعينه بهذا
المزاج العنصري من حيث تعينه بنفس تعين الروح الالهي الاصلي وفي
مرتبة النفس الكلية فيكون نفس تعين الروح الالهي بمظهره القدسي
تعين له فيشارك الروح الالهي في معرفة ما شاء الله ان يعرفه من علومه على
مقدار سعة دائرة مرتبة التي يظهر بحقيقته بها في اخراس ثم يتعين هو في
كل مرتبة وعالم يمر عليهما الى حين اتصاله بهذه النشأة العنصرية فينسحب عليه
حكم الروح الاصلي الالهي في ذلك العالم وتلك المرتبة فيعلم حال التنزل ما يعلمه

الروح الهي ما شاء الله على ما سبق التنبيه عليه فافهم هذا فانه من اجل الاسرار
ومتى كشفته عرفت سر قوله صلى الله عليه وآله وسلم كنت نبيا وآدم بين الماء
والطين وسر قول ذي النون رحمه الله فقد سئل عن ميثاق مقام الست هل
تذكره فقال كانه الآن في اذني وبايت من يستحضر قبل مواثيق الست ستة
مواطن اخرى ميثاقية فذكرت ذلك لشيخنا رضي الله عنه فقال ان قصد
القائل بالحضرات الستة التي عرفها قبل ميثاق الست الكليات فسلم وان اراد
جملة الحضرات الميثاقية التي قبل الست فهي اكثر من هذا فنبه بهذا وغيره في
ذلك المجلس وسواه انه يستحضر قبل الست مواطن جمة ويستثبت الحال فيها فاعلم
ذلك تلمح جملة من الاسرار الانسانية الكمالية الالهية انشاء الله تعالى وقال
في بعض رسائله قوله الست بربكم ونفس قبولهم الانفعال من ذلك الوجه
وحيثية تلك المرتبة وشعور بعضهم بذلك الخطاب وحكمه هو نفس قولهم
بلى فمن تعينت مرتبة الذاتية في بعض المراتب الوجودية كلية هو الباقي ههنا
بحكم الاقرار المتذكر له ومن كانت مرتبة نفسه جزئية كان اقراره اذ ذاك
عرضا من حيث اندراج حكم جزئيته في الامر الكلي فقوله بلى انما كان بلسان

الكل فلما اشار جزئيته وظهر حكمها جهل وانكر ولم يعرف شيئا مما ذكره قوله عليه
الصلوة والسلام **وبحجتي عليهم بالتبليغ** وتا اثبات حجة كنند انبيا بر خلق بعث
تبليغ الرسالات **ويثيروا لهم دفاين العقول** وتا بر انگيزانند وساطع
گردانند مر ايشانرا انچه مركوز است ومدفون در عقول بحسب فطرة جبه
توحيد فطريست وقد سبق في كلام الامام ابي حامد ان الحقايق كلها لا تحجب
عن العقل وانما حجاب العقل من نفسه لنفسه بسبب صفات هي مقارنة
له تضاهي حجاب العين من نفسه عند تغميض الاجفان قال صلى الله عليه
واله وسلم اعقلوا عن ربكم وتواصوا بالعقل تعرفوا ما امرتم به وما نهيتم عنه
سيد علي همداني قدس سره العزيز فرمايد كه اي عزيز جوهر عقل شجره ايست
كه منهل ومغرس آثار آن وجود انسانست وشكوفه ان علم است وثمره آن عمل
وعلم وعمل قوة عقلي را بمنزله نور است جرم آفتاب را بمثابه رويتر است انسان
عين را ونسبت احكام شرعي وحقايق كلام الهي اسرار تا اين عزيز همچنانست كه
نسبت نور آفتاب با نور باصره قال ابو القاسم الراغب اعلم ان العقل
لن يهتدي الا بالشرع والشرع لن يتبين الا بالعقل فالعقل كالاس والشرع

كالبناء

كالبناء ولن يغني اس ما لم يكن بناء ولن يثبت بناء ما لم يكن اس وايضا فالعقل
كالبصر والشرع كالشعاع ولن يغني البصر ما لم يكن شعاع من خارج ولن
يغني الشعاع ما لم يكن بصر فلهذا قال تع قد جاءكم من الله نور وكتاب
مبين يهدي به الله من اتبع رضوانه سبل السلام ويخرجهم من الظلمات
الى النور باذنه وايضا فالعقل كالسراج والشرع كالزيت الذي يمده
فما لم يكن زيت لم يحصل السراج وما لم يكن سراج لم يضئ الزيت وعلى
هذا نبه الله تعالى بقوله الله نور السموات والارض الى قوله نور على نور
وايضا فالشرع عقل من خارج والعقل شرع من داخل وهما يتعاضدان
بل يتحدان ولكون الشرع عقلا من الخارج سلب الله اسم العقل من الكافر
في غير موضع من القرآن صم بكم عمي فهم لا يعقلون ولكون العقل شرعا
من داخل قال في صفة العقل فطرة الله التي فطر الناس عليها لا تبديل
لخلق الله ذلك الدين القيم فسمى العقل دينا ولكونهما متحدين قال نور
على نور اي نور العقل ونور الشرع ثم قال يهدي الله لنوره من يشاء فجعلهما
نورا واحدا فالشرع اذا فقد العقل عجز عن اكثر الامور عجز العين عن فقد

فقد النور واعلم ان العقل بنفسه قليل الغنا لا يكاد يتوصل الى معرفة كليات
الشي دون جزئياته نحو ان يعلم جملة حسن اعتقاد الحق وقول الصدق وتعاطی
الجميل وحسن استعمال العدالة وملازمة العفة ونحو ذلك من غير ان يعرف
ذلك في شي شي والشرع يعرف كليات الشي وجزئياته ويبين ما الذي يجب
ان يعتقد في شي شي وما الذي هو معدلة في شي شي ولا يعرفنا العقل مثلا
ان لحم الخنزير والدم والخمر محرمة وان يجب ان يتحاشى من تناول الطعام
في وقت معلوم وان لا ينكح ذوات المحارم وان لا يجامع المرأة في حال الحيض
فان اشباه ذلك لا سبيل اليها الا بالشرع بيت عقل خود کار سرسری نکند
لیك با دین برابری نکند فالشرع نظام الاعتقادات الصحيحة والافعال
المستقيمة والدال على مصالح الدنيا والاخرة ومن عدل عنه فقد ضل
سواء السبيل ولاجل ان لا سبيل العقل الى معرفته ذلك قال تعالى وما كنا
معذبين حتى نبعث رسولا وقال تع ولو انا اهلكناهم بعذاب من قبله
لقالوا ربنا لولا ارسلت الينا رسولا فنتبع اياتك من قبل ان نذل ونخزى
ولذا قال عليه الصلوة والسلم والتحية ولم يخل الله سبحانه خلقه

من نبی

من نبي مرسل او كتاب منزل او حجة لازمة او محجة قائمة يعنی خالی نگذاشته
حق سبحانه تعالى خلق خویش را از نبی مرسل وکتاب منزل یا اثبات حجة لازمه
یا طریقه ظاهره از ورثه انبیا حکمت باعثه بر بعث انبیا وانزال کتب و
اثبات حجج آنست که روح انسانی فی حد ذاته مجرد است وحق تعالی اورا
خلعت جمیع اسما وصفات جمالیه وجلالیه بوشانیده وخلیفه خود ساخته
در مملکت بدن وخلافت اکبر خلافت بر عالم است وخلافت اصغر خلافت بر
شهر بدن خویش وهمچنانچه حق تعالی منزه از کل حد است ومحدود بجمیع حدود
ومنزه از صور نیست ودر هر آن ظاهر است به صورتی دیگر از صور عالم لا یتجلی
فی صورة مرتین بیت او هست از صورة بری کارش همه صورة گری
ایدل ز صورة نگذری زیرا چه ستوی او همچنین روح انسانی منزه از صور و
هیاکل واجساد است اما هرگز متخلع از صورة نیست خواه باستبداع و
خواه باستمرار قال تع هو الذی انشاکم من نفس واحدة فمستقر ومستودع
قال صاحب العرايس ان الله تع خلق الارواح من النور الساطع ولولا انه
سترها بخلقة الانسان لغاب الكون في نوره كما يغيب النجوم في ضوء الشمس

بس نا چار شد استتار او در پرده از پرده های صور لا على التعين كما به عليه
وعلا بقوله فی ای صورة ما شاء رکبک بکلمه نکره بلکه اختلاف صور
واشغال ات اشکال بر حسب اقتضای مواطن و مراتب اوست مثلا در مواطن
الست به صورت ذر بود و درین موطن دنیوی به صور عناصر و موالید از
جماد و نبات و حیوانات بر سبیل استبداع تا به صورت انسانی که مستقر اوست
ظاهر شد چه مرغ روح انسانی را چون از گلشن سرای قرب جوار الهی که آن
موطن الست است فرود آوردند بظلمت آشیان عناصر و وحشت خانهٔ دنیا
او را بر جملهٔ عوالم ملک و ملکوت عبور دادند بر سبیل استبداع در هر عالمی
بصورتی که مقتضی آن عالم بود تا بصورت جامعه عنصریهٔ انسانیه که مرتبه
استقرار اوست ظاهر شد وقد خلقکم اطوارا و حکمت الهی در سیر انسان
در اطوار و ادوار و سفر او در مراتب استبداع و استقرار کمال تفصیل جمعیه
اسمائیه اوست تا به صورت هر اسمی در مظهر تفصیلی آن اسم ظاهر شود و احکام
مخصوصه بمرتبه هر اسم علی حده در جمیع مراتب استبداع از لطایف و
کثایف نورانیات و ظلمانیات فلکیات و عنصریات بر وی مرتب کرده بس

صورت

صورت جامعه عنصریه انسانیه که مرتبه استقرار اوست ظاهر شود و جمیع
آن شیون مفصله در آن مواطن مستودع را بان برنگ اندماج و اتحاد به
صورت احدیه جمع جمیع آن حقایق بر آید چنانکه در تعین اول جمع مرتبه
استقرار آنست که بحالتی مناسب موطنی که قبل الانتشاء من نفس واحدة
داشت رجوع کند و لهذا بعضی مرتبه استقرار را مرتبه انسان کامل
گرفته اند که جمیع شیون روحی او در او برنگ تعین اول که حقیقة انسانیت
بر آمده در صورت بدن عنصری و جمیع اسما متوجه ظهور و استقرار در آن
مرتبه اند و رسیدن بدان بجهة عایقیست در مظهر مثلا در مرتبه جمادی
یا نباتی یا حیوانی در مظهری ظاهر شود که انسان از اکل آن امتناع نماید یا
ملاقی نشود یا بعد از اکل بمیرد پیش از آنکه متعین شود در او ماده بس متحلل
شود و از او بیرون آید و باز عود کند بمرتبه از مراتب سابق هکذا مرة ثانیة
او مرارا قال صدر المحققین فی کتاب مفتاح الغیب اعلم ان للانسان
من حین قبوله الاول صورة وجودیة حیث لا حیث و حین لا حین بل حالت
مفارقته بالنسبة والاضافة مرتبة تعینه بالحضرة الالهیة والشغل المعنوی

المخرج له من الوجود العلمي الى الوجود العيني تقلبات في صور الموجودات
طوراً بعد طور واشتغالات من صورة الى صورة وهذه الشقلات والتقلبات
هي عروج للانسان وسلوك من حضرة الغيب الالهي والامكاني والمقام العلمي
الالهي في تحصيل الكمال الذي اهل له واقتضته مرتبة عينه الثابتة باستعداده
الكلي ثم نقول فيظهر الشي المراد وجوده في الرتبة القلمية ثم اللوحية ثم لا
يزال ينزل مارا بكل حضرة ومكتسبا وصفها ومنصبغا بحكمها معا ما هو
عليه من الصفات الذاتية العينية والعينية والحاصلة له بالوجود الاول
هكذا متحدرا يرتقي حتى تتعين صورته مادته في الرحم على النحو المذكور
ثم ينشي ويتميز بالكلية ولا يزال كذلك دائم التنقل في الاحوال الى ان تتكامل
نشاته ويتم استواءه **مولانا** از جمادی بمردم ونامی شدم وز نما مردم ز حیوان سر زدم
مردم از حیوانی وآدم شدم پس چه ترسم کی ز مردن کم شدم بار دیگر کو بمیرم از بشر
تا برآرم با ملایک بال وپر بار دیگر از ملک قربان شوم انچه اندر وهم ناید آن شوم
قال الشيخ رضي الله عنه في الباب السابع والستين ومائة في معرفة كيميا
السعادة اعلم ان المعادن كلها ترجع الى اصل واحد وذلك الاصل يطلب بذاته

ان يلحق بدرجة الكمال وهي الذهبية غير انه لما كان امرا طبيعيا عن اثار اسماء
الهية متنوعة الاحكام طرات عليه في طريقه علل وامراض من اختلاف الازمنة و
طبايع الامكنة مثل حرارة الصيف وبرد الشتاء ويبوسة الخريف ورطوبة
الربيع ومن البقعة كحرارة المعدن وبرده وبالجملة فالعلل كثيرة فاذا غلبت
عليه علة من هذه العلل في ازمان رحلته وتقلبه من طور الى طور و
خروجه من حكم دور الى حكم دور واستحكم فيه سلطان ذلك الموطن ظهرت
فيه صورة تقلب جوهريته الى حقيقتها وظهرت صورة الحديد او النحاس
او الانك او الفضة بحسب ما يحكم عليه ومن هنا يعرف قوله تعالى في
الاعتبار مخلقة وغير مخلقة اي تامة الخلقة وليس الا الذهب وغير تامة
الخلقة وهي بقية المعادن فاذا جاء العارف بالتدبير نظر في الامر الاهون
عليه فان كان الاهون ازالة العلة من الجسد حتى يرده الى المجرى الطبيعي
المعتدل الذي انحرف عنه فهو اولى فيعمد العارف بالتدبير الى السبب الذي
رده حديدا او ما كان فهذا هو الطب والعالم به العالم هو الطبيب فيزيل
عنه بهذا الفعل صورة الحديد مثلا او ما كان عليه من الصور فاذا رده

الی الطریق اخذ یحفظ علیه تقویم الصحة واقامته فیها فانه قد یتعافی من مرضه
وهو نائمة فیخاف علیه فهو یعامله بالطف الاغذیة ویحفظ من الاهویة و
یسلک به علی الصراط القویم الی ان یکسو ذلک الجوهر صورة الذهب فمنذ تطهر نقیة
ازالة العلل مولانا هین غذای دل بده زاهل دلی · رو بجو اقبال را از مقبلی
در علاجش سحر مطلق بین عیان · در مزاجش قدرت حق بین عیان · پیر عقلت کودکی خو کرده است
از جوار نفس کاندر پرده است · عقل کامل را قرین کن با خرد · تاکه باز آید خرد زین خوی بد
انچه حضرت شیخ العارفین قدس سره اشارت بدان میفرماید تصریح و توضیحش
انست که همچنانچه انسان را حالتی هست مزاجی که اعتدالش مستلزم صحت بدنست
و سلامت حواس و قوی و استقامت صدور آثار و افعال از جوارح و اعضا و انحرافش
از سمت اعتدال موجب عروض اسقام و آلام همچنین روح انسانی را نیز حالتی
هست اصلی فطری الهی الذی فطر الناس علیها و کل مولود یولد علی الفطرة ان
لسان نبوت اشارت بر انست که بان صفاء فطری ذاتی در موطن الست کلام حق تع
بمشافهه شنیده عطار حیاتت ای دوست تو بر تو فتاده · بهر تویی را و نوعی نهاده است
حیات لعب و لهوست انچه دیدی · حیات طیبه نامی شنیدی · الست آنکه که بشنودی چو عی

نبوده

نبوده بود بودی کان شنودی · حیاتی داشتی انکه کنون هم · ببین کین دو حیاتت هست چون هم
آن ذرات قدسیة الذوات بواسطه تقلبات در اصلاب و اشتغالات بارحام
تا ظهور درین موطن سفلیه دنیویه محجب شدند بحکمت از قدرت و بعالم شهادة
از عالم غیب زیرا که احکام مواطن و آثار آن متخالفست و متناقض و مشاغل هر
موطن از دیگر مواطن شاغل و عاطل حافظ حجاب چهره جان می شود غبار تنم
خوشا دمی که ازان چهره پرده برفکنم · چگونه طوف کنم در فضای عالم قدس
که در سراچه ترکیب تخته بند تنم · و بنابر تطابق میانه روح انسانی و بدن
جسمانی که مظهر آثار روح و شبح و صورت اوست همچنانچه بعضی اغذیه
و اشربه نسبت بامزاج بدن مضر است و بعضی نافع همچنین اقوال و افعال
و اخلاق که از انسان صادر می شود بعضی موجب صفا جوهر روح میگردد
و علامت سعادت جاودانی و نشانه سلامت و رستکاری در جهانی و بعضی
ازان تیرگی جوهر نفس و کدورت باطن می افزاید و مودی شقاوت و گرفتاری
اخروی میگردد و همچنانچه عمل کردن بعلم ابدان موجب حفظ صحت و اعتدال
مزاج بدنست و اطبا ساختن آن اند هر آینه بجای آوردن علم ادیان سبب حفظ

صحة واستقامت احوال روح است وانبیا علیه السلام که اطبا نفوس اند بنور وحی
وتعلیم الهی انرا دریافته اند وبابتة رسالتی خلایق را از فواید ومفاسد جمیع احوال
واخلاق واعمال اگاه ساخته اند **گلشن** درین ره انبیا جون ساربانند
دلیل ورهنمای کاروانند • وزیشان سید ما گشته سالار • همو اول همو اخر درین کار
یعنی درین راه نزول وعروج ومبدا ومعاد انبیا که بحسب کمال ذاتی اطلاع
بر حقایق امور ومنازل ومراحل وممدات وموانع راه حقیقت یافته اند
جون ساربانانند یعنی جنانچه ساربان در کاروان ضبط ونگاهبانی اشتران می
نماید وکاروان را با احمال واثقال بوسیله اشتران بار دار بمنزل میرسانند انبیا
علیهم السلام ضبط ونگاهبانی نفوس خلایق از افراط وتفریط در اخلاق واوصاف
واعمال می نمایند وبه صراط مستقیم عدالة هدایت نموده بمنزل کمال که وصول
بمبدا است میرسانند ودلیل کاروان راه شریعتاند عامه خلایق را وره نمای
مسافران منهج طریقتند خواص را چه هر طایفه بر قدر استعداد فطری که
دارند قبول فیض هدایت هادی میتوانند نمود واین هدایة وحکمة عدالتیه بی
الافراط والتفریط جز بتعلیم ویعلمهم الکتاب والحکمة صورت نمی بندد چه

دین

دین عقل جزوی بی‌نیاز ادراک اسرار شریعت وانوار معرفت وراه بردن بصو
صواب طاعة حق تعالی واجتناب از معصیت او عاجز وقاصر است وجز
بنور وحی ادراک آن نمیتوان کرد **عطار** شرع را دست عقل کی سنجد
عشق در ظرف حرف کی گنجد • نقل جان سازهر چه روشد نقل که بایمان رسی بجز نقل
عقل وزن بار کشید نمی باشد • دین وایمان جشید نمی باشد • عقل خود کار سرسری نکند
لیک با دین برابری نکند **جامی** دکان شرع را آمد دکاندار احمد مرسل
که باشد عقل تا نهد دکان بالای دکانش • جو بو القاسم بود هادی که باشد بو علی باری
که تو بر خلاص خویش بوئی زراه طغیانش • مبر رنج شفای او که معلولست قانونش
مشو قید نجات او که مدخولست برهانش • جز بقوة روحی قدسی که آن
تجلی اشراقات لوایح غیبی ومهبط انوار وحی اسمانیست هر آینه واقتباس ار
سبحانی ومطلع بر اطوار غیبیه این جهانی وآنجهانی نمیتوان شد قال تعالی
وکذلک اوحینا الیک روحا من امرنا ما کنت تدری ما الکتاب ولا الایمان
ولکن جعلناه نورا نهدی به من نشاء من عبادنا **مولانا** غیر فهم وجان که در گاو وخرست
آدمی را فهم وجانی دیگرست • باز غیر عقل وجان آدمی • هست جانی در نبی وور ولی

انبیا و اولیا را و رای قوت عاقله که مشترکست میان جمیع افراد انسان علی اختلاف[وهم]
فی الشدة والضعف قوتی دیگر هست قدسیه روحیه که بآن بسیاری از مجهولات
تصوریه و تصدیقیه معلوم او میشود که قوت عاقله را بادراک آن راه نیست و در
تحصیل آن جز عجز طریقی نه همچون عجز قوت سامعه از ادراک اضوا و الوان و قوت
باصره از ادراک اصوات و الحان **مولانا** گوش جان و چشم جان جز این حس است
گوش عقل و گوش ظن زین مفلس است • بر محل وحی چون گوش جان
وحی چون گفتنی از حس نهان • بر انبیا بدستیاری هدایة و اعانة باری تعالی
آنچه به قوت روحیه قدسیه معلوم کرده اند از اعمال و اخلاق که قیام بآن موجب
اعتدال و صفای جوهر روح میگردد امم را بآن تحریص میکنند و از هرچه اقدام
بآن سبب انحراف نفس و ظلمت باطن میشود تحذیر و تخویف مینماید بعضی
اعمال که از قالب ناشی میشود اگر شیطانیست سبب ظلمت نفس می شود و دل
از آن متأثر میشود و اثر او بروح میرسد در کتاب مرصاد العباد است که
حق تعالی راهی از ملکوت ارواح بدل بنده گشاده است و از دل راهی بنفس نهاده
و از نفس راهی بصورت قالب کرده تا هر مدد فیض که از عالم غیب بروح میرسد

و از روح بدل میرسد و از دل نصیبی بنفس میرسد و از نفس اثری بقالب میرسد
بر قالب عمل مناسب آن پدید آید و اگر بصورت عمل فاسد ظلمانی شیطانی پدید آید
اثر آن ظلمت بنفس رسد و از نفس کدورتی بدل پدید آید و از دل غشاوتی بروح
رسد و نورانیة روح در حجاب کند همچون هاله که بگرد ماه در آید و به قدر
حجاب و رقت و غلظ آن راه روح بغیب بسته شود تا از مطالعه آن راه
باز ماند و مدد فیض بدو کمتر رسد و این جمله چون طلسمیست که خدای تعالی
بیکدیگر بسته است از روحانی و جسمانی **عطار** تو گنجی لیک در بند طلسمی
تو جانی لیک در زندان جسمی • طلسم و بند نیرنجات بشکن • در دهلیز موجودات بشکن •
و کلید طلسم گشای شریعتست و شریعت را ظاهریست و باطنی ظاهر آن اعمال
بدنی که کلید طلسم صورت قالب آمد و کلید را پنج دندانه است زیرا که
طلسم صورت قالب را به پنج بند حواس بسته اند بکلید پنج دندانه بنی الاسلام علی
خمس توان گشود و بطون شریعت اعمال قلبی و سری و روحیست و آن را طریقت
خوانند و آن کلید طلسم گشا انبیا از جانب حق تعالی از برای امة آورده اند
قال الله تعالی کان الناس امة واحدة فبعث الله النبیین مبشرین و منذرین

قال في العرائس يعني في ميثاق الازل حين خاطبهم الحق سبحانه وتعالى جل
سلطانه بتعريف نفسه لهم حيث قال الست بربكم قالوا بلى كانوا امة واحدة
في اقرارهم بربوبية خالقهم والزام عبوديته على انفسهم لما راوا من عظم برهانه
وشواهد سلطانه وما سمعوا من عجائب كلامه وما ادركوا من انوار قربه
وصفاته وتلك الجمعية قبل ان يبتليهم الله بالعبودية فلما احرمهم ببلايا
العبودية فتفرقوا جميعا فاهل الصفوة ساعدهم التوفيق فبقوا على المشاهدة
والقربة ثابتين في رفع حطام الدنيا عن مجالس اسرارهم مع سيدهم واما
اهل الخذلان فاوقعهم الله في ظلمة هوا نفوسهم حتى استاثروا الدنيا على الآخرة
ونسوا عهد الله مولانا بیش ازین ما امة واحده بدیم • کس ندانستی که ما نیک و بدیم
قلب و نیکو در جهان بودی روان • چون همه شب بود و ما چون شب روان • تا در آمد آفتاب انبیا
گفت ای غش دور شو صافی بیا • قال في تفسير بحر الحقائق في قوله تعالى واذ
اخذ الله ميثاق الذين اوتوا الكتاب لتبيننه للناس الآية ان الله تعالى
اخذ الميثاق من ذرات من رش عليهن نوره يوم الست بربكم و
اعطاه على قدر ذلك الرشاش علما لاركان الاسلام ومعاملات الدين

وهدى

وهدى للايمان وطريقا للسلوك اليه يبينه للناس وقال في تفسير قوله تعالى
يا ايها الذين امنوا اتقوا الله وابتغوا اليه الوسيلة الآية الاشارة فيه ان
الله جعل الفلاح الحقيقي في اربعة اشياء احدها الايمان وهو اصابة
رشاش النور من بدو الخلقة وبه تخلص العبد من حجب ظلمة الكفر وثانيها
التقوى وهو منشا الاخلاق المرضية ومنبع الاعمال الشرعية وبه تخلص
العبد من ظلمة المعاصي وثالثها ابتغاء الوسيلة وهو افناء الناسوتية في
بقاء اللاهوتية وبه تخلص العبد من ظلمات اوصاف الوجود ويظفر بنور
الشهود والمعنى الحقيقي يا ايها الذين امنوا باصابة النور اتقوا الله بتبدل
الاخلاق الذميمة وابتغوا اليه الوسيلة في افناء الاوصاف و
جاهدوا في سبيله ببذل الوجود لعلكم تفلحون بنيل المقصود من
المعبود اگر سائلی گوید که چون بالاخره باز رجوع میکند انسان بر سیر
شعوری باحدیت جمع تعین اول پس فایده سیر نزولی و رجوعی چیست
جواب آنست که تا متجلی شود بنور التفصیل في الاجمال جمال جل حکیم
خبیر جل شانه وعظم برهانه روح انسانی را از موطن الست که عالم لطافت

و نضافت روحانیت فطریهٔ اوست و لهذا بی واسطهٔ مکالمه بود میان او و حق
بسبیل معاینه متنزل ساخت به سیر نزولی بموطن دنیوی که عالم ظلمت
و کثافت جسد عنصریست از برای اکتساب کمالات متعلقه باین موطن که در
غیر نشأه دنیویه که عالم تفصیل است تحصیل آن صورت نمی بندد منقولست که
امیر المؤمنین علی علیه الصلوة والسلام شنید که مردی مذمت دنیا می کند
فرمود ایها الذام للدنیا المغتر بالدنیا ثم تذمها انت المتجرم علیها ام هی المتجرمة
علیک ان الدنیا دار صدق لمن صدقها و دار عافیة لمن فهم عنها و دار غنی
لمن تزود عنها و دار موعظة لمن اتعظ بها مسجد احباء الله و مصلی ملائکة
الله و مهبط وحی الله و متجر اولیاء الله اکتسبوا فیه الرحمة و ربحوا فیها الجنة
قیل لیحیی بن معاذ ما بال الانسان یحب الدنیا قال حق له ان یحبها منها خلق
فهی امه و فیها نشأ فهی عیشه و منها قدر رزقه فهی حیوته و فیها یعاد فهی
کفاته و فیها کسب الجنة فهی میدان سعادته و هی ممر الصالحین الی الله فکیف
لا یحب طریقا یاخذ بسالکه الی جوار ربه شیخ نجم الدین رازی رحمه الله علیه
حکایة کند که شیخ محمد کوفی رحمة الله علیه در نیشابور بود حکایت کردی که

شیخ

شیخ علی مؤذن را دریافته بود که فرموده مرا بر یاد هست که از عالم قرب حق بدین
عالم می آمدم و بر روح مرا بر آسمانها بسی گذرانیدند و به هر آسمان که رسیدم اهل
آن آسمان بر من مینگرستند و میگفتند این بیچاره را از مقام قرب بعالم بعد
میفرستند و از اعلی به اسفل می آورند و از فراخنای حظائر قدس به تنگنای
زندان سرای دنیا می برند و بر آن تأسفها میخوردند خطاب عزت بایشان رسید
که مپندارید که فرستادن وی بدان عالم از راه خواری اوست بعزت خداوندی ما
که در مدت عمر او در آن جهان اگر یکبار بر سر چاهی رود و دلو آب در سبوی پیرزنی
کند او را بهتر از آنکه صد هزار سال در حظایر قدس بسبوحی و قدوسی مشغول
باشد شما سر در زیر گلیم کل حزب بما لدیهم فرحون کشند و کار خداوندی
من بمن باز گذارید و انی اعلم ما لا تعلمون عطار هست دنیا بر مثال کشت زار
هم شب و هم روز باید کرد کار ✱ زانکه عز و دولت دین سر بسر جمله از دنیا توان برد ای پسر
هرچه زانجا می بری آن زان تست ✱ نیک و بد درد تو و درمان تست ✱ توشه زانجا بر که آدم گوهری
کان نخوری آنجا که اینجا می بری ✱ زیرا که تمام کمالات و معارف روحیه از
سمع و بصر و غیر ذلک بواسطهٔ اتحاد آن معانی با روح وحدانی الصورتاند

ویحمل البساطة الروح ووحدتها کما فی المبدا لانه خلق الله علی صورته در
تحصیل معارف تفصیلیه محتاج استکه از الواح قوی بدنیه اکتساب نماید
عطار زتن راهی بدل بردند ناگاه • زدل راهی بجان از انکه بد دگاه • چه در
قوای حسیه صوت سمع غیر صوت بصر است وهمچنین کلام وسایر صفات
غیر متناهیه در کتاب مرصاد العباد استکه روح تا در اماکن روحانی بود
هنوز بجسم انسانی تعلق ناگرفته بمثال طفلی بود در رحم مادر که آنجا غذای مناسب
آن مکان یابد و اورا علمی وشناختی باشد لایق آن مقام ولیکن از غذاهای
متنوع وعلوم ومعارف مختلف که بعد از ولادة توان یافت محروم ومحجوب
بود همچنین روح را در عالم ارواح از حضرة عزة غذایی که مدد حیوة او کند می
بود مناسب حوصلهٔ روح در آن مقام وبه کلیات علوم ومعارف اطلاع روحانی
داشت ولیکن از غذاهای گوناگون ابیت عند ربی یطعمنی ویسقینی محروم
بود واز معارف وعلوم جزئیات عالم شهادة که بواسطهٔ آلات وحواس
انسانی وقوی بشری وصفات نفسانی حاصل توان کرد بیخبر بود عطار
اگر جان مدتی در تن نماند • تفاصیل جهان کی باز داند • اگر با خاک تا بیز در لا لنز

میسر کی شود کسب کمالش • چو آب از چشمه سوی گل سفر کرد • ببستان آمد و در گل سفر کرد
در انجا مدتی با گل قرین شد • هنوز او غنچه بد کش همنشین شد • چو صاف از گل برون شد
بوصفی غیر اول گشت ظاهر • صور زار و خواص معنوی شد • دماغ از روی معطر دل قوی شد
دهد بویی که در اول نبودش • بس است اندر سفر این مایه سودش • قال
المسیح علیه السلام من لم یعرف نفسه ما دامت فی جسده فلا سبیل له الی معرفتها
بعد مفارقته عطار چو در دنیا بمردن او فتادی • یقین میدانکه در عقبی نزادی
چو اینجا مردی آنجا زادی ای دوست • سخن را باز کردم پیش تو پوست عطار
کسی کاینجا ز مادر کور زاید • دو چشم او بدنیا کی گشاید • کسی کو کور عقبی داشت جانرا
چو کور این جهانست آن جهانرا • از اینجا بر دباید چشم روشن • وگر چشمی بود چون چشم سوزن
اگر با خود بری یک ذره نوری • بود زان نور خورشیدت حضوری • اگر یک ذره نورت گشت
بقدر آن شوی ز اسرار آگاه • بسیاری بر آید اندک تو • شود دانا و بالغ کودک تو
قال علیه الصلوة والسلام فی بعض الخطب اعلموا انه لا شیء انفس من الحیوة
ولا شقاء اعظم من اتقا دها فی غیر حیوة الابد ایضا هریک نفس که میرود از عمر
کا نرا خراج ملک دو عالم بود بها • مگذار کین خزانه دهی رایگان بباد

آمد در آخر ۲
هزار ۲
کو بیت ۲

وانکه روی بخاک تهی دست وبینوا قیل المحسوسات اساس کل عطیة صورة و معنی
اما الصورة فظاهر واما المعنی فلانه لولا احست النفس اولا بالمحسوسات لما
اهتدت الی اسماء الصفات ولا احظت بالعطایا المعنویة من عوارف المعارف
والعلوم کما لا یهتدی السامع والمطالع الی معانی الکلمات المسموعه والمکتوبة
الا بعد معرفة وضع اللغة بالسماع وتعلم حروف الهجاء بالمشاهدة مولانا
ذات جان را معنی بسیار هست لیک تا نقد تو کم دکار هست هر معانی کان ترا در جان بود
تا نه پیوند دبتن بیمار بود دولت دین کم میشر کرددت نقد جان با تن برابر کرددت
آن معانی قرانی که در روح محمدی صلی الله علیه وآله وسلم بود بعد بیست
وسه سال فرقانی شد بعد از ان که در مدت چهل سال نضج یافته بود از اینجا
تفطن توان کرد که چرا نزال وحی بر ان حضرت در سال چهلم بود و چرا بیک دفعه
نازل نشد عن ابی الحواری قال سمعت ابا الفرج یقول قال علی ابن ابی طالب
علیه الصلوة والسلام ما یسرنی لو مت طفلا وادخلت الجنة ولم اکبر فاعرف
ربی وقال فی الباب السادس والاربعین وثلثمائة القوی الحسیة من
الانسان اتم القوی لان لها الاسم الوهاب لانها هی التی تهب القوی الروحانیة

مابال الانبیاء العقوبة الیهم اسرع فان آدم وحوا فی مخالفة واحدة فبدت
لهما سواتهما قال سوء الادب فی القرب لیس کسوء الادب فی البعد مولانا
کرچه با توشه نشیند بر زمین خویش را بشناس ونیکو تر نشین قال القرشی
قیل لادم ادخل الجنة ولا تاکل من الشجرة فلما اکلا ناداهما ربهما الم انهکما و
القول علی معنی القرب والنداء علی حد البعد فباع الیقین بشکه بس
بفروخت یقین را بشک چه عداوة ابلیس آدم را یقین بود باخبار الهی وتشکیک
ابلیس وقسم انی لکما لمن الناصحین تبدیل کرد قال ابو بکر الوراق لا تقبل
النصیحة والامن هیتمد دینه وامانته ولا یکون له حظ فی نصیحته ایاک
فان العدو لطهر لادم النصیحة واضمر الخیانة قال الله تعالی وقاسمهما انی لکما
لمن الناصحین فدلیهما بغرور مولانا دشمن ارچه دوستانه کویدت
دام دان کرچه ز دانه کویدت کر ترا قندی دهد آن زهر دان کر بتو لطفی کند آن قهر دان
چو قضا آید نه بینی غیر پوست دشمنان را باز نشناسی ز دوست چون چنین شد ابتهال
ناله وتسبیح وزاری ساز کن والعزیمة بوهنه یعنی عزیمة جازمه بر حفظ
عهد و فرمان برداری حق تعالی وقوة صبر ان بفروخت بضعف وسستی در

آغاز کن ٤٠

محافظت ورعایة آن کقوله تع ولقد عهدنا الی ادم من قبل فنسی ولم نجد
له عزما ای قوة علی ضبط نفسه والعزم فی اللغة توطین النفس علی الفعل قال
جعفر عهدنا الی ادم ان لا ینسانا فی حال فنسینا واشتغل بالجنة فابتلی بارتکاب
النهی وذلک انه الهاه النعیم عن المنعم فوقع من النعمة فی البلیة فاخرج من
النعیم والجنة لیعلم ان النعیم هو مجاورة المنعم لا الالتذاذ بالاکل والشرب
عطار حجابی کراز ان حضرة بهشتست ۞ ندارم زهره تا کویم که زشتست
بهشتی را بخود کر باز خوانی ۞ از ان ترسم که از حق باز مانی ۞ وفی العرائس اخفی الله تع
فی الشجر اسرار الربوبیة لادم وحوا ومنعهما عن قربهما بقوله تعالی ولا تقربا
حتی لا یتشوش علیهما عیش الانسانیة ولکن هیجهما بمنعهما عن قرب الشجرة
الی طلبتنا وطلبهما فلما قربا الشجرة کسی الشجرة انوار القدس وتجلی الحق سبحانه
لهما من الشجرة کما تجلی من شجرة موسی لموسی فعشقا الشجرة ووقعا فیها ونسیا
ذکر النهی عن قربها وقوله تعالی فتکونا من الظالمین ای من المتجاوزین عن حد
العقل الی حد العشق وقال بعضهم معناه انه نهاهما عن قرب الشجرة وقضی
علیهما ما قضی لیریهما عجزهما وان العصمة هی التی تقومهما لا جهدهما وطاقتهما

کان چیز هست ۳

مولانا بو البشر کو علم الاسما بکست ۞ صد هزاران علمش اندر رکست ۞ اسم هر چیزی چنان
تا بپایان جان او را داد دست ۞ هر که اخر مؤمنست اول بدید ۞ هر که اخر کافر او را شد پدید
اینچنین ادم که نامش میبرم ۞ کر ستایم تا قیامت قاصرم ۞ این همه دانست چون امد قضا
دانش یک نهی شد برو خطا ۞ کای عجب نهی از پی تعلیم بود ۞ یا بتاویلی بد و توهیم بود
در دلش تاویل چون ترجیح یافت ۞ طبع در حیرت سوی کندم شتافت ۞ باغبان را خار چون در پای رفت
دزد فرصت یافت کالا برد تفت ۞ ربنا انا ظلمنا کفت واه ۞ یعنی امد ظلمت وکم کشت راه
قوله علیه الصلوة والسلام واستبدل بالجذل وجلا وبالوعثاء زندما
وبدل کرد فرح را بخوف وخشیة وعزة را بندامة کما قالا ربنا ظلمنا انفسنا و
ان لم تغفر لنا وترحمنا لنکونن من الخاسرین وقال تع فازلهما الشیطان
عنها ای عن الجنة فاخرجهما مما کانا فیه من النعیم فی بحر الحقایق ان ادم
علیه السلام اصبح محمول العنایة مسجود الملائکة متوجا بتاج الکرامة متلبسا
بلباس السعادة وفی وسطه نطاق القربة وفی جیده سخاب الزلفة لا احد فوقه
فی الرتبة ولا شخص معه فی الرفعة تتوالی علیه النداء کل لحظة یا ادم
یا ادم فلما جاء القضا ضاق الفضا وانقلب القضا فلم یمس حتی نزع لباسه

وسلبا ستيناسه يدفعونه الملائكة بعنف ان اخرج بغير مكث ولا بحث فازلهما
يد التقدير بحسن التدبير عن تلك الغرة والفراغة فاخرجهما مما كانا فيه من
السلامة الى الملامة ومن الاستراحة الى الاراحة ومن الفرح الى الترح ومن
النعمة الى النقمة ومن المنحة الى المحنة ومن القربة الى الغربة ومن الالفة الى
الكلفة ومن الوصلة الى الفرقة شعر كان لي مشرب يصفو برؤيتكم
فكدرته يد الايام حين صفا · چون بديد آدم كه سر كار چيست · عزم دنيا كرد عمري خون گريست
گر توهم فرزند اويي خون گري · كم مباش از ابر وافزون ميگري · اي شده غافل ز مجروحي خويش
چند در بازي سبك روحي خويش · قال الحسن قد كان آدم حين دخل الجنة
ورأى ما فيها من النعيم قال لو ان خلد فاغتنم الشيطان ذلك منه فاتاه الشيطان
من قبل الخلد فلما دخل الجنة وقف بين يدي ادم وحوا وهما لا يعلمان
انه ابليس فبكى وناح نياحة اخزنتهما وهو اول من ناح فقالا له ما يبكيك قال
ابكي عليكما تموتان فتفارقان ما انتما فيه فوقع ذلك في انفسهما واغتما
ومضى ابليس ثم اتاهما بعد ذلك وقال يا ادم هل ادلك على شجرة الخلد فابى
ان يقبل منه فقاسمهما بالله انه لمن الناصحين فاغترا وما ظنا احدا يحلف

بالله كاذبا فبادرت حوا الى اكل الشجرة ثم ناولت ادم حتى اكلها وكان سعيد
بن مسيب يحلف بالله ما اكل آدم من الشجرة وهو يعقل ولكن حوا سقته
الخمر فلما سكر قادته اليها فاكل قال ابرهيم ابن ادهم اورثتهما تلك الاكلة حزنا
طويلا فلما اكلاها تهافتت عنهما ثيابهما وبدت سوآتهما واخرجا من الجنة
مولانا صد چو آدم را ملك ساجد شده · هم چو آدم باز معزول آمده
گفت آوه بعد هستي نيستي · گفت جرمت اينكه افزون زيستي · جبرئيلش ميكشاند مو كشان
كه برو زين خلد وزين جوق خوشان · گفت بعد از عزت اين اذلال چيست
گفت اين زادست واينت داوريست · جبرئيلا سجده ميكردي بجان
اين زمان ميرانيم تو از جهان · حله مي پرد ز من در امتحان · هم چو برگ از شاخ در وقت خزان
قال ابن عباس وقتاده قال الله تع عز وجل لادم الم يكن فيما ابحتك من الجنة
مندوحة عن الشجرة قال بلى يا رب وعزتك ولكن ما ظننت ان احدا يحلف
بك كاذبا قال فبعزتي لاهبطنك الى الارض ثم لا تنال العيش الا كدا مولانا
اي خليفه زادگان دادي كنيد · حزم بهر روز ميعادي كنيد · آن عدوي كز پدرتان كين كشيد
سوي زندانش ز عليين كشيد · آن شه شطرنج دل را مات كرد

ان بشتش بعزه آفات کرد • انچنین کردست با آن بهلوان • سست ستش بشکر یدای دیگران
انچنین ابلیس با بابات کرد • آدمی را آن سیه رو مات کرد • دانکه فرزین بندها دارد بسی
که بگیرد در کلو همچو خسی • فی العرایس فی قوله تعالى فوسوس لهما الشيطان ليبدي
لهما ما وري عنهما من سواتهما اذا اراد سبحانه ان يظهر لعبده سرا من
اسراره اغرى ابليس بوسوسه بسبب ينكشف به تلك الاسرار فيرتفع بعلمها
درجاته فيرجع ضررها الى ابليس ويرجع منفعتها الى عبده العارف كحال آدم
وعدوه اراد العدو ان يسقطه من درجته فزاد شرفه على شرفه وقد سقط
هو من رتبته بالحسد عليه وصار مطرود الابد وصار آدم مقبول الازل
والابد لقوله سبحانه ولا يحيق المكر السيئ الا باهله قال تعالى في حق
آدم ثم اجتبيه ربه فتاب عليه وهدى وقال في حق داود عليه السلام
وان له عندنا لزلفى وحسن ماب قال ابو سليمن الداراني وسوس لهما
الشيطان لارادة الشر بهما وكان ذلك سببا لعلو آدم وبلوغه الى اعلى الرتب
وذاك لان آدم ما عمل عملا قط اتم له من الخطيئة التي اذبته واقاته مقام
الحقايق واسقطت عنه ما لعله خامر سره من سجود الملائكة له وردته

الى البركة الاولى من التخصيص في الخلقة باليد حتى رجع الى ربه لقوله ظلمنا
انفسنا وقاسمهما اني لكما لمن الناصحين ما دام مال امر آدم يؤل الى زيادة
الزلفة كانه صدق الملعون في حلفه لانه راى تلك الزيادة له بسبب اكل
الشجرة لكن لم يكن نصيحته بالاخلاص لانه خامر الحسد بالنصيحة فصار من
الخائنين والله لا يهدي كيد الخائنين فدليهما بغرور خادعهما حين
اخبرهما ان في الشجر اسرار الربوبية فدليهما الى غرور الاطلاع على اسرار
القدم ليكونا اقرب من المقربين الذين هم سفرة الملكوت وخزان خزاين
الجبروت وغرور ذلك اوقعهما في بلاء اسفار القدم والبقاء التي تاتي
لهما كل لحظة ببلايا لا تقوم بها السموات وهكذا شان العشاق من شوقهم
الى وجه معشوقهم يسمعون حديث كل بر وفاجر لعلهم يصلون الى شيء
من قرب حبيبهم شعر لطبع لال ليلى في هواها • واحتمل الاصاغر والكبار •
قيل غرهما بالله ولولا ذلك ما اغترا فلما ذاقا الشجرة بدت لهما سواتهما
ذكرت سر بعد السوءة مصباح دل خريدار نيست جز غم را • آن تو نشنيدهٔ که آدم را
غم عشقش سوی جنان آورد • باز عشقش بخاکدان آورد • چون ره عشق رفت سلطان شد

جون دم خلد رفت عریان شد ٭ نیرکم بود عاشق آدم ٭ این بمان تا بدان ز بی دردم ٭
عقل مردیست خواجکی آموز ٭ عشق دردیست پادشاهی سوز ٭ وههنا لطیفة
اشار تعالی الی ان تلک الشجرة التی هی اسرار القدم لم تبد لغیرهما وبدت
لهما خاصة من جمیع الکونین والروحانیین والحمد لله الذی عصم سواتهما
عن نظر الاغیار لانهما محلا الکرامة والامانة والرسالة والنبوة والولایة
جردهما الحق من الجنة وما فیها لکونهما فی تجرید التوحید وافراد القدم
عن الحدوث واین الجنة فی طریق العارفین الی الله وافردهما عن الجنة
لعظمهما فی المعرفة ولقدسهما عن حظوظ البشریة لان حظ البشریة
فی المشاهدة شرک فلما ذاقا ذوق شجرة العشق انفرادا عن الکل بالکل فصارا
عورة الحق فی العالم فکشف عنهما غرایب علم الاقتدار بخروج جمیع
الاشباح والارواح منهما قال الواسطی سلبه ما البسه وکساه کسوة
الذل حتی عرف رد القدرة فانتبه لنفسه عن نفسه فایقن انه لا ینال
شیئا من دبر الا ربه فانقطع به الیه سغبا عن حضوره وما خوذ الحظه
عن حظ غیره فلما بلغا الی راس کنوز الغیب وصارا متحیرین فی مهمهة الا متحیرین

س

س رؤیة عن المکرات لاطفهما الحق بنداته وخطابه وعتابه لیخرجهما
من قفار الدیمومیة الی مهمه طریق الشریعة بقوله تعالی فناداهما ربهما
الم انهکما عن تلکما الشجرة واقل لکما ذکر لهما تلک الشجرة لیوقعهما فی
شوق تلک الاسرار لانهما فی البعد من تلک المراد فلما علما انهما اخطا
حین باشر الشجرة من جهة شهوة العشق والحق هناک رؤیة ما ظهر فی
الشجرة من حسن تجلی الحق ولیس استبقاء حظ البشریة بمباشرة الشجرة من
حق المقام اضافا الظلم الی انفسهما بقولهما ربنا ظلمنا انفسنا الظلم
ههنا الجهل بحقایق المقام وطلب حظ النفس فی مقام مشاهدة الحق
اقرا بالجهل وکانا فی ذلک الوقت فی مقام التلوین فلو کانا فی محل تجرید التوحید
لم یذکرا النفس ولم یلوما انفسهما لان رؤیة النفس وقدرتها فی شیء فی مقام
التوحید شرک الا تری الی قول الاستاد حین قال من لام نفسه فقد اشرک
قال الحسین الظلم هو الاشتغال بغیره عنه وقال ابن عطا ظلمنا انفسنا
باشتغالنا الی الجنة وطلبها عنک قال الشبلی ذنوب الانبیاء تؤدیهم
الی الکرامات والرتب کما ان ذنبا آدم ادی الی الاجتباء والاصطفاء وذنوب

الاولياء تؤديهم الى الكفارة وذنوب العامة تؤديهم الى الاهانة قال الواسطي
في قوله ربنا ظلمنا انفسنا لم يكن له في حال طينته خواطر غير الحق فلما الحضرة
في حضوره غاب عن حضوره فقال ربنا ظلمنا انفسنا هلا غيبه ما ورد
عليه من ربه عن غيره وهلا قطعه باتصاله في اتصاله عن اتصاله وهلا غيبه
ما عاينه في نفسه بنفسه عن نفسه فزاد حرقته وهيجانه حين اردف شوقه
داء الفراق من مقام الميثاق ليستوعب حقايق البلاء في سفر العشق بقوله
سبحانه اهبطوا ارسله من مقام البهجة الى مقام المحنة بين اهل العداوة
ومقاساة الفرقة بعد ذوق الوصلة لان في مقام العشق كان في عشق
الوصال مع الحبيب صافي الحال بلا كدورة الجفاء ولا زحمة الفراق ففتح عساكر
الامتحان عليه ايدي الفرقة من مكمن الغيرة وكدرت له مشرب الوصال
في ايام الصفا **شعر** وكان لي مشرب يصفو برؤيتكم فكدرته يد الايام حين صفا
وانشد بعض المتأخرين **شعر** فبتنا على رغم الحسود وبيننا شراب كريح المسك شيب بالخمر
فوسدتها كفي وبت ضجيعها وقلت لليلي طل فقد رقد البدر فلما اضاء الصبح فرق بيننا
واي نعيم لا يكدره الدهر وقيل ساعات الوصول قصيرة وايام الفراق طويلة يا اخي

ركب

لم يكن آدم وحواء في قيد الجنة انما طمعا في الخلد بقائهما مع الحبيب ابدا
لكن صال عليهما عسكر غيرة القدم واخرجهما من ساحة الكبرياء حتى
لا يكون مع الله غير الله اصابتهما عين غيرة الازل في معناه قال الشاعر **شعر**
ان تكن عين اصابتك فلا زالت العين تصيب الحسنا لم يهبطا من درجات
الكرامات وان اخرجا من بقاع الجنات قيل لم يخرج آدم عن رتبة الفضيلة و
ان اخرج عن دار الكرامة فلذلك قال ثم اجتبيه ربه ولما حجبهما عن مقام
الوصال وادخلهما دار الفراق اخبرهما انهما يحييان في الارض بروح
المعرفة ورزق المشاهدة ويموتان في حجر الشفقة عن صولة الحال والمكاشفة
فيخرجان منها بنعت التوحيد والمحبة بقوله تع فيها تحيون وفيها تموتون
ومنها تخرجون **مولانا** چون بلاي قرب ديد آدم ز دور سوي ظلمت باز آمد از نور
ديد دنيا كشت زار خويشتن لاجرم كرد اختيار خويشتن نيست دنيا بد اگر كاري كني
بد شود گر عزم ديناري كني از يكي درويش شيراد كر ذم دنيا كرد بسياري مگر
حيدرش گفتا كه دنيا نيست بد بد توي زيرا كه دوري از خرد هست دنيا بر مثال كشت زار
هم شب و هم روز بايد كرد كار زانكه عز و دولت دين سر بسر جمله از دنيي توان بردن اي پسر

تخم امروزینه فردا بر دهد • ور نکاری ای در دنیا بر دهد • بس نکوتر جای تو دنیای نست
زانکه دنیا توشهٔ عقبی نست • تو بدنیا در مشو مشغول خویش • لیک در وی راه عقبی کیر پیش
جون چنین کردی ترا دنیا نکو • بس برای دینت دنیا دار دو • هیچ بیکاری نجیند در وی او
کارکنان دهندت سوی او • هرچه زانجا میبری ان زان نست • نیک و بد در دتو و در دامنست
توشه زانجا بر که آدم کو بری • کانجوی آنجا که انجامی بری • ثم بسط الله
سبحانه له في توبته باز کسترانید و منبسط کردانید خو تعالی اورا در توبهٔ او
یعنی بکشاد خدای تعالی بر روی او در توبه و بازکشت بحق تع ولقاه کلمة رحمته
وتلقین داد و تعلیم کرد اورا کلمهٔ رحمت او لقوله تعالی فتلقى آدم من ربه كلمات
فتاب عليه بعضی کفته اند که آن کلمهٔ ربنا ظلمنا انفسنا و جعفر بن محمد
عليهما الصلوة والسلام کفته آن کلمه این بود که یارب ما خدعت الا بك
قيل لما اراد الله تعالى ان يتوب على آدم طاف بالبيت سبعا والبيت
يومئذ ربوة حمراء فلما صلى ركعتين استقبل البيت وقال اللهم انك تعلم
سرى وعلانيتي فاقبل معذرتي وتعلم حاجتي فاعطني سؤلي وتعلم ما في
نفسي فاغفر لي ذنوبي اللهم اني اسألك ايمانا تباشر به قلبي ويقينا صادقا

حتى اعلم انه لن يصيبني الا ما كتبت لي وارضني بما قسمت لي فاوحى الله اليه يا آدم قد
غفرت لك ذنبك ولن يأتيني احد من ذريتك فيدعوني بمثل ما دعوتني به
الا غفرت ذنوبه وكشفت همومه ونزعت الفقر من بين عينيه وجاءته الدنيا
وهو لا يريدها ووعده المرد الى جنته و وعده داد اورا به بازکشتن بجنة لقوله
تعالى فاما يأتينكم مني هدى فمن تبع هداى فلا خوف عليهم فاهبطه
الى دار البلية وتناسل الذرية كما قال ثم اجتبيه ربه ثم اختاره واصطفاه
فتاب عليه بالعفو وهدى اي هداه الى التوبة قال اهبطا منها جميعا ذكر
في العرايس في قوله تع ان الله اصطفى آدم ونوحا الاية اصطفى آدم بعلم الصفات
وكشف كمال الذات قبل خلق الخلق في ازل الازل فاذا اراد خلق روحه
نظر بجماله الى جلاله ونظر بجلاله الى جماله فظهر من روح آدم عليه السلام فجعلها
بصفته الخاص ونفخ في روحه روحا وهو علم الصفات بفعل الخاص الذي
يتعلق بالذات وخلق ايضا صورته بصفة الخاص ونفخ فيها روح الاول
وروح الثاني فوصف روحه فقال نفخت فيه من روحي ووصف صورته
فقال خلقت بيدي فسبق بهذه الصفات من الملائكة الكرام البررة والبسه

خلعت خلافته واسجد له ملائكته لاجل هذا التخصيص كرامة له وتشريفاً و
تفضيلاً على مشايخ الملكوت وقال اني جاعل في الارض خليفة وقال اسجدوا
لآدم ولا يؤثر في نعوت الازل طوارقات الحدث ما دام الاصطفا بهذه الصفة
سابقه قال الواسطي اصطفاه في الازل قبل كونه اعلم بهذا خلقه ان عصيان
آدم لا يؤثر في اصطفائيته له لانه سبق العصيان مع علم الحق بما يكون منه
قال النصرابادي اذا نظرت الى آدم بصفته لقيته بقوله وعصى آدم ربه واذا
لقيته بصفة الحق لقيته بقوله ان الله اصطفى آدم وما ذا يؤثر العصيان في
الاصطفاء **فصل آخر من هذه الخطبة البديعة في الحكم الباعثة على**
بعث الانبيا بقوله عليه الصلوة والسلام واصطفى سبحانه من
ولده انبياء وبرگزید خدای تع سبحانه از فرزندان آدم علیه السلام انبیا را
علیهم السلام وآدم نیز از انبیاست نزد اهل سنت وجماعت لما روی عن ابی ذر
رضی الله عنه قال قلت النبی صلی الله علیه وآله وسلم اکان آدم نبیا قال نعم کان
نبیا کلمه الله تعالی قبلا ونبوت عبارتست از انبا واخبار از معرفه ذات وصفات
واسما وافعال واحکام الهیه ومرتبه رسالت مجموع آنست با تبلیغ احکام و

تادیب اخلاق وتعلیم حکمة وقیام به سیاست مولانا چون خدا اندر نیاید در عیان
نایب حق اند این پیغمبران نی غلط گفتم که نایب با منوب گر دو پنداری قبیح آید نه خوب
بل دو باشد تا توئی صورت پرست پیش او یک گشت کز صورت برست **اخذ علی**
الوحی میثاقهم وعلی تبلیغ الرسالة اماناتهم اشار الی قوله تعالی واذ اخذنا
میثاقهم یعنی علی الوفاء بما حملوا ثم اشار الی بیان الحکمة الباعثة علی
مبعث الانبیاء وارسالهم علی الامم بقوله علیه السلام لما بدل اکثر خلقه
عهد الله الیهم یعنی چون تبدیل کردند اکثر خلایق پیمانی که در عهد الست
با حق تع بسته بودند در حین استخراج ذریه از صلب آدم علیه السلم کما
الذر کما قال تعالی واذ اخذ ربک من بنی آدم من ظهورهم ذریتهم و
اشهدهم علی انفسهم الست بربکم قالوا بلی روی ان الله تع اخرجهم
جمیعا وصورهم وجعل لهم عقولا یعقلون بها والسنا ینطقون بها ثم
کلمهم قبلا یعنی معاینة وقال الست بربکم مولانا ما درین دهلیز قاضی قضا
بهر دعوی الستیم وبلی که بلی گفتیم انرا از امتحان قول وفعل ما شهود است و بیان
این نماز و روزه و حج و جهاد هم گواهی دادنست از اعتقاد این زکوة و هدیه و ترک حسد

من النبیین

جون کواهی دادن است از سر خود. روی ان الله تعالی قال لهم جمیعًا اعلموا انه لا اله
غیری وانا ربکم لا رب غیری فلا تشرکوا بی شیئًا فانی ساانتقم ممن اشرک بی و
لم یؤمن بی وانی مرسل الیکم رسلًا یذکرونکم عهدی ومیثاقی ومنزل علیکم
کتبا فتکلموا جمیعًا شهدنا انک ربنا والهنا لا رب لنا غیرک فلما اقرّوهم بوحدته
واشهد بعضهم علی بعض اعادهم الی صلبه فلما تقوم الساعة حتی یولد کل من
اخذ میثاقه پس اکثر خلق نقض عهد کردند و برکشتند از شهادة توحید و شرک
شدند کما قال علیه الصلوة والسلام فجهلوا حقه واتخذوا الانداد معه
واجتالتهم الشیاطین عن معرفته واقتطعتهم عن عبادته یعنی فراموش کردند
حق توحید الهی و فرا کرفتند اصنام را و شریک دانستند با او و شیاطین
بکردانیدند ایشان را از معرفت حق تعالی که در ازل دانستند و وا بریدند ایشان را
از عبادت حضرت او بعد از انکه دانسته بودند عبودیت خویش و ربوبیت
حق تعالی چه در جواب الست بربکم بقول بلی تصدیق ربوبیته حق تعالی
نسبت با خویش کرده بودند فبعث فیهم رسله پس حق تعالی بموجب فرموده
وانی مرسل الیکم رسلًا فرستاد در میان ایشان رسل خویش وواتر الیهم

انبیائه

انبیائه وپیاپی فرستاد بسوی ایشان انبیای خویش لیستأدوهم میثاق
فطرته یعنی از برای استحکام پیمان فطرت او یعنی فطرة الله التی فطر الناس
علیها چه توحید فطریست همه مردمان را و شرک عارضی ویذکروهم منسی نعمته
یعنی و تا یاد آورند انبیا خلایق را نعمت حق تعالی را که ارواح ایشان بدان متنعم
بوده اند در جوار رب العالمین از معاینات روحیه و مخاطبات سریه و
مکالمات الهیه و مشاهدات جمال احدیه قبل از تنزیل به عالم ظلمانی قوالب
وابدان عنصریه و در اینجا فراموش کردند آن نعمتهای روحانی مولانا ما همه اجزای آدم بوده ایم
در بهشت آن لحنها بشنوده ایم. کرچه بر ما ریخت آب و کل شکی یاد ما آمد از آنها اندکی
پس غذای عاشقان باشد سماع. که درو باشد خیال اجتماع. قال تعالی خطابًا
الی حبیبه وذکرهم بایام الله چه آن ذرات قدسیه الذوات بواسطه تقلبات
در مواطن مختلفه مورد ظلمات احتجاب و بعد از حق تعالی شدند پس احوال
وارده بر ایشان در حال قرب و وصال منسی ایشان شده یعنی که چون طفل
در وجود آید ابتدا حال که هنوز حجب او متراکم نشده و تمام مستحکم نکشته
و تو عهد قربه حضرتست ذوق انس فطری با او باقیست آنکه بهای او از ربح

مفارقت وفریاد وزاری او از غلبهٔ شوق زلفت تا جدانکه ذوق شیر بکام
او رسید بتدریج با شیر انس میگیرد وانس اصلی فراموش میکند وهر لحظه اورا
بچیزی دیکر مناسب حس او وخوش آمد طبع او مشغول میسازند تا حد بلوغ
کار او انس کرفتن است با عالم محسوس وفراموش کردن عالم غیب تا بتدریج خوی
از عالم علوی باز کند وخوی عالم سفلی کیرد وذوق مشارب حسی آدمی پیدا نکاه
بکمال این عالم شود شیخ نجم الدین رازی قدس سره کوید که اسم انسان مشتق
از انس بود که اول از حضرت یافته بود کما قیل سمی الانسان انسانا لانه انیس الحق
وچون از زمان ماضی انسان خبر میدهد اورا بنام انسان میخواند هل اتی علی
الانسان حین من الدهر لم یکن شیئا مذکورا یعنی در حظایر قدس بود وبدین
عالم متنزل نشده بود وچون بدین عالم پیوست وآن انس فراموش کرد
اسمی دیکر مناسب فرامشکاری برو نهاد وچون خطاب کند بیشتر بدین
نام خواند یا ایها الناس یعنی ای فرامشکار کما قیل سمی الناس ناسا لانه ناس
مولانا میکفت بخلق قند ارواح ٭ بالفی عام قبل از خلق اشباح ٭ ترا جان پیش ازین تن سالها بود
بر قدر آن مقامات حالها بود ٭ کرا ز احوال هرکز ناوری یاد ٭ بهٔ بیداد مدت دور داوری داد

نفس است ۲

سکو کبودی آنها در زمانها ٭ خبر بودی مرا فی الجمله زانها ٭ تو با انسی که داد دست بحسوس
بخوابی کر شود حس تو مطموس ٭ چنان مشغول خود سازد خیالات ٭ که شوید حروف حس از لوح حالات
بیکسا عدکه از حس دور مانده ٭ زیاد وصل او مهجور مانده ٭ مقام روح با طول زمان زر
کدارد خواب حس از تو نمانش ٭ عجب نبود اکر کردد فراموش ٭ که در خوابی چنین با خویم آغوش
جو نفس اندر مواطن واعتبارات ٭ ز علم آرد بمعلومات اشارات ٭ کند از موطن سابق تغافل
تغافل نی بود شبه تجاهل ٭ ز خود کرمنشا این باز جویی ٭ بخود در خود ره این راز پوئی
بدانی کز نفوس این زاد واصلست ٭ بدان اصل اینهم چون فرع وصلست ٭ دو اصلش غفلت ونسیانست
که هر یک آیتی در شان نفس است ٭ سکو کین غفلت اورا نقص حالست ٭ کز این یک نقص اصل صد کمالست
فراموشی موطنهای اول ٭ نمودش موطن آخر مفصل ٭ در آخر کر ز اول ماند جاهل
بآخر علم خاصی کرد حاصل ٭ ز غفلت جهل اول کر نبودی ٭ کی این علمش بآخر رخ نمودی
فنا کان نفس را اقصا کمالست ٭ مقامش فوق هر وجدی وحالست ٭ جو غیر از غفلتی اورا ز خود نیست
بدان کین غفلت او بجز مدد نیست ٭ جو هجران از خود انواعین وصلست ٭ ز فرع او غافلست اکر او اصلست
از ینجاست خطاب با حضرت رسالت علیه الصلوة والسلام والتحیة که
وذکرهم بایام الله یعنی یاد ده انانی که بروزهای دنیایی مشغولند از روزهای خدا

کرد در جوار حضرت و مقام قربة غریق بحر محبت و لذت بودند باشد که باز آن مهر

و محبت در دلشان جوشیدن کیرد و قصد آشیانه اصلی و وطن حقیقی کند

لعلهم یذکرون لعلهم یرجعون عطار اکر عهد ازل را آشنایی

از آن حضرت جرا کری جدایی • یعنی باز جانرا آشنا کن • سزای قرب دست یادشاه (کن)

که جون الکوس بانک آواز آید • ز شوقش باز در پرواز آید • اکر این باز پروردی باعزاز

باعزازی بدست شه رسی باز • اکر محبت آن وطن در دل بدید آید عین ایمانست که

حب الوطن من الایمان مولانا هر کسی کو دور ماند از اصل خویش •

باز جوید روزکار وصل خویش • و اکر میل وطن اصلی در او بیدا نشود و دل

درین جهان بندد نشانه قساوت قلب و شقاوت ابداست و لکنه اخلد الی

الارض و اتبع هویه فمثله کمثل الکلب او به صورت انسانست و بمعنی (انصار) (لعلی)

میزنی بیهوده همجون سک تکی • تو کنی در صورت مردم سکی • تا تراایک استخوان آید بدست

عمر و جانت شد ز دست ای سک برست • تو ترا مردان روح را جان داد نست

جیست تو تو به سک نان داد نست • ای بسک مشغول کشته ماه و سال

جند خواهی بود با سک در جوال • کر بابی سک شوی در کار تیز

با سکان خیزی بروز رستخیز • کار تو کر مملکت را اذن بود • ور نه تو علم دین خواندن بود

جون برای نفس باشد کار تو • از سکی میکذرد مقدار تو • با سکان همسایکی تا کی کنی

افتاب ودرکی تا کی کنی • دشمن تست این سک و از سک بتر • جند سکرا بروری ای بیخبر

قال فی العرایس فی قوله تع وذکرهم بایام الله ای ذکرهم ایام وصال الارواح

فی عالم الارواح حیث کاشفت قناع الربوبیة عن وجه جمال الصمدیة لها حتی

عشقت بجمالی وبقیت فی وصالی وذاقت طعم محبتی من بحر قربتی ما اطیبها وما

الذها حین کلمتها بعزیز خطابی فقلت الست بربکم من غایة محبتی وشوقی

لها فالوا بلی من شوقی ومحبتی این تلک الارواح حیث باعدت من منازل الوصال

وایام کشف الجمال لیتذکروا زمان الصفا ولطایف الوفا لیزیدوا شوقا علی

شوق وعشقا علی عشق عطار هر کرا این عشقبازی از ازل آموختند

تا ابد در جان او شمعی ز عشق افروختند • وان دلی را کز برای وصل او بر دوختند

همجو بازش از دو عالم دیدکان بر دوختند • بس درین منزل جکونه تاب هجر آرند باز

بیدلانی کاندر آن منزل بوصل آموختند • واشوقاه الی تلک الایام الصافیة عن

کدورات البشریة واشوقاه الی ایام کشف النقاب بلا علة العتاب شعر

كان لي مشرب يصفو برؤيتكم فكدّره يد الايام حين صفا تا از صفاء
فطرت اصلی در نفس انسانی چیزی باقیست همواره محل انعکاس اشراق نور هدایت
ومهب نسیم محبت ازلی الهی باشد وپیوسته از امداد الهامات ربانی وخواطر
حقانی میل او به عالم روحانی بود ومطمح نظر همتش تکمیل ذات وتحصیل
قربات الهیه قولا وفعلا وخلقا ورجوع به فطرت اصلیه الهیه واگر معاذا
بالله از آن فطرت سلیم بالکلیه انحراف یافت آنگاه منتهای همتش جز لذات
طبیعی نباشد وغایة همتش جز شهوات بهیمی نباشد عطار گر چو بازان همتی آری بدست
دست سلطانت بود جای نشست ور چو پشه باشی از بی همتی هیچو پشه باشی از بی حرمتی
روز بروز کدورت باطن وتیرگی نفس وقساوت قلب متزاید گردد وآثار جوهر روح
متناقص گردد وانا فانا از تقدس فطرت اولیه روحیه دورتر گردد عطار
هرکه او در پاکی این ره بود جانش از پاکی حق آگه بود تو ز نفس سگ پلید افتاده
در نجاست تا ابد افتاده آن سگ دوزخ که تو بشنوده در تو خفتست وتو دل آسوده
باش تا فردا سگ نفس منیت سر ز دوزخ برکند از دشمنیت در معارف
العوارف هست که چون خداوند جل جلاله خطاب الست بربکم با ذرات فرمود

ایشان در غایة صفا بودند که این خطاب شنیدند پس آن ذرات از اصلاب
بارحام منتقل ومنقلب میگشتند تا با جساد پیوستند پس بحکمة از قدرت محتجب
گشتند وبه شهادة از غیب محجوب ماندند وتراکم کثافت ظلمات ایشان بتقلب در اطوار
پس چون حق تعالی جل جلاله اراده کند که بنده را صوفی صافی گرداند او را ابرا
تزکیه وتجلیه مترقی سازد تا از مضیق حکمة برهاند وبان فضاء عالم قدرت رساند
واز بصیرت تیز بین او پرده حکمة بردارد فیصیر سماعه الست بربکم کشفا و
عیانا وتوحیده وعرفانه تبیانا وبرهانا وتندرج له ظلم الاطوار في لوامع الانوار
آنچه منقولست از بعضی اهل الله که ما یاد داریم خطاب الست بربکم مخبر
ازین حالت وهذا در سخن مشایخ است قدس سرهم که علم الاولیاء تذکری
لا تفکری یعنی علم با ایشان بود از ازل وفراموش کرده اند اکنون با یاد می آرند نه
به طریق فکر که ترتیب معلومات است از برای تحصیل مجهول بلکه به صفای اندرون
مولانا دفتر صوفی سواد وحرف نیست جز دل اسفید همچون برف نیست
زاد عالم چیست آثار قلم زاد صوفی چیست انوار قدم خویش را صافی کن از اوصاف خود
تا ببینی ذات پاک صاف خود صوفیان صافیان چون نور خور مدتی افتاده بر خاک

بی اثر بالا از قدر باز آمدند همچو نور خور سوی قرص آمدند. قال رسول الله
صلی الله علیه وآله وسلم الحکمة ضالة کل حکیم یعنی داشت وازوی گم شده
بود و در کلام فرقانی ایراد ان فی ذلک لذکری لمن کان له قلب وکلمه
اذکر در هر محلی که وارد است اشارتست بدین معنی رشح فی الفتوحات المکیة
قال الله تع انما انت مذکر والذکر لا یکون الا لمن کان علی حاله منسیه و
لو لم یکن کذلک لکان معلما لا مذکرا فدل علی انه یذکرهم بما اقر ادهم زیو حتیم
تعالی علیهم حین قبض الذریة فی ظهر آدم فی المیثاق الازل درایة کریمه ان فی
ذلک لذکری لمن کان له قلب اشعارست بآنکه تذکر شان قلبست که
لب عقلست وهمچنین قوله تع انما یتذکر اولوا الالباب پس هر کس را که
نقاب آب وگل حجاب دیده دل نشد در سیما جه اصلیه فطرة الهی باقی
ماند تمام انچه در منازل اسفار او من الازل بود وارد شده ومشهود او گشته
منسی او نیکرده عن ابن عباس رضی الله عنهما قال قلت یا رسول الله این کنت
وآدم فی الجنة قال کنت فی صلبه واهبط الی الارض وانا فی صلبه وزکبت
السفینة فی صلب ابی نوح وقذفت فی النار فی صلب ابی ابرهیم صلی الله

علیه واله وسلم لو دلیتم بحبل لهبط علی الله قال صدر المحققین فی کتاب
النفحات نفحة ربانیة کلیة وردت عقیب سؤال بعض الاصحاب عن سر
الشیئیتین الثبوتیة والوجودیة وتضمنت النفحة الواردة زوائد شریفة
واسرارا لطیفة والحمد لله للمنعم سأل بعض الاصفیاء من الاصحاب زاده
الله توفیقا واکراما عن سر قوله تعالی وقد خلقتک من قبل ولم تک
شیئا وعن قوله هل اتی علی الانسان حین من الدهر لم یکن شیئا مذکورا
ما هذه الشیئیتان وهل هما شیء واحد وان ورد ذکر احدهما موصوفا
والاخر مطلقا منکرا او بینهما فرق فاقول فی الجواب بلسان الذوق و
الفیض الوهبی لا التعمل الفکری والعلم ان الشیئیة یطلق شرعا وتحقیقا باعتبارین
احدهما شیئیة الوجود والاخر شیئیة الثبوت ومعنی بشیئیة الوجود
کون الشیء موجودا بعینه عند نفسه وغیره وهذا القسم معلوم عند
الجمهور قریب المتناول والشیئیة بالاعتبار الاخر المسماة بشیئیة الثبوت
عبارة عن صورة معلومیة کل شیء فی علم الحق ازلا وابدا علی وتیرة واحدة
ثابتة غیر متغیرة ولا متبدلة بل متمیزة عن غیرها من المعلومات بخصوصیتها

ولم يزل الحق عالما بها وتميزها عن غيرها لا يتجدد له سبحانه بها علم ولا يحدث له
فيها حكم لنزاهته عن قيام الحوادث به وتقديس جنابه عن تجدد علمه
بشيء لم يكن معلوما له تماما قبل ذلك بل ايجاده بقدرته التابعة لارادته
بعد علمه السابق الازلي الظاهر بخصيصه بالارادة الموصوفة بالتخصيص و
الشيئية بهذا الاعتبار هي الشيئية المخاطبة بالامر التكويني المنبه عليها
بقوله تعالى انما قولنا لشيء اذا اردناه ان نقول له كن فيكون فلها ضرب ما
من الوجود بالنسبة الى علم الحق بها وتعينها وتميزها في عرصة علمه الازلي
عن غيرها من المعلومات وهكذا الامر في جميع الممكنات ما سبق العلم
بدخوله في الوجود وما اقتضى ثبوته في حضرة الامكان العام على حالته
العدمية فاطلق الحق سبحانه اسم الشيئية على ما لم يخاطب بعد بالتكوين
ولم تتعلق القدرة بايجاده تنبيها منه سبحانه للالباء من عباده بان لكل
معلوم من معلوماته عز وجل صورة ازلية ثابتة في حضرة علمه بحيث يتوجه
اليها بالخطاب التكويني على التعيين والتخصيص دون غيرها من المعلومات
مع تميز كل منها عن غيره عنده سبحانه فله ضرب من الوجود باعتبار علم

الموجد به فحسب لا ان له في نفسه تحققا وجوديا وقوله تع لم يكن شيئا مذكورا
اشارة الى ما ذكرنا ولقوله مذكورا ثلاث مراتب المرتبة الاولى في
ام الكتاب وهو الذي يستمد منه القلم الاعلى ما يسطر في اللوح المحفوظ من
النسيان والتبديل والتغيير كما وردت الاشارة اليه غير مرة في الكتاب و
السنة مثل قوله تعالى بل هو قران مجيد في لوح محفوظ ونحو ذلك مما
تكرر ذكره وهكذا وردت الاشارة اليه مرارا في ام الكتاب مثل قوله و
انه في ام الكتاب يعني القران لدينا لعلي حكيم وقوله وعنده ام الكتاب و
اما قوله ولقد كتبنا في الزبور من بعد الذكر اي من بعد تعيين ذلك
الامر المزبور في ام الكتاب واللوح المحفوظ والشان في الزبور بجميع
اعتبارات مفهوماته كما هو الامر في القران من انه نزل حال شروع القلم
الاعلى في كتابة ما امر بتسطيره في اللوح المحفوظ ثم نزل من اللوح المحفوظ
الى السماء الدنيا دفعة واحدة في ليلة القدر من شهر رمضان ثم تفصل
بوحي اخر ونزل الى الارض منجما في ثلاث وعشرين سنة سورا وايات كما
بلغك وقد ورد الذكر في الشريعة بطرز آخر وان لم يخرج عن الاصول

المذكورة وهو قوله صلى الله عليه وسلم ان الله كتب مقادير الخلائق في الذكر
قبل ان يخلقهم او كما قال وفي اخرى ان الله كتب كل شيء في الذكر و
في اخرى ان الله قدر مقادير الخلق قبل ان يخلق الخلق بالفي الف عام
وهو في كتاب عنده فوق العرش وورد في اسم ذلك الكتاب اية الذكر
فقوله سبحانه مذكورا قد يريد به من بورا اي مكتوبا وقولي قد يريد تانيس
العقول المنكرين الضعيفة وتنزل والا فالامر بحمد الله عندي معلوم محقق
دون ريب وتردد وتاويل على سبيل الاحتمال لكن انما يلمع منه نطف
مما يمكن تقريبه لذي افهام المحجوبين تسكينا لقلوبهم بالشواهد الشرعية
والاخبارات النبوية فافهم والله اعلم ثم يقول بعد هذا باللسان
المشار اليه انه قد يكون المراد من قوله ولم يك شيئا الشيئية الموصوفة بقوله
لم يكن شيئا مذكورا اي معلوما عند نفسه له شعور بعينه فليس هو شي
بالنسبة اليه لا بالنسبة الى علم موجده وقد يريد بالشيئية الشيئية الثبوتية
المنبه عليها من قبل المتعينة والمتميزة في عرصة العلم والقلم الثبوتي
بالتميز الذاتي ثم اشارت بالجعل الكوني في الذي القلمية فتعينت بعد حرفيتها

الاولى بالكتابة القلمية حروفا وكلمات وجودية في اللوح المحفوظ وما بعده
اللوح من الحضرات كالعرش والكرسي والسموات والارض وما بينهما من صور
الطبايع فاعلم ذلك والذي يقتضيه ذوق مقام الكمال في هذا من المزيد مع
صحة ما سبق ذكره هو ان لصورة معلومية كل شيء في عرصة العلم الالهي الازلي
مرتبة الحرفية فاذا اصبغه الحق بنور الوجودي الذاتي وذلك بحركة معقولة
معنوية تقتضيها شان ما من الشؤون الالهية المعبر عنه بالكتابة يسمى
تلك الصورة اعني صورة معلومية الشيء المراد بكونه كلمة وبهذا الاعتبار
سمى الحق الموجودات كلمات ونبه على ذلك في غير ما موضع من كتابه
العزيز فسمى عيسى على نبينا وعليه السلام كلمة وقولا وقال ايضا لا تبديل
لخلق الله ولا تبديل لكلمات الله وقال في حق ارواح عباده اليه
يصعد الكلم الطيب اي الارواح الطاهرة لان الطيب في الشريعة الطاهر
وقد يرد بمعنى الحلال وهو ايضا راجع الى الطهارة ثم قال والعمل الصالح
يرفعه لان الاعمال هي المطهرة للنفوس الملوثة مترقية بانوار الطاعات
والاوصاف المقدسة الموهوبة والمكتسبة الى الدرجات العلى كما تكرر

اخبار النبي صلى الله عليه وسلم عن ذلك فثبت بما ذكرنا ما به اخبرنا
عند من لا يعرف الامر الا من طريق الاخبار ان الموجودات كلمات الله وان
الايجاد بالكلام والكلام من حيث المرتبة متأخر عن مرتبة الحرفية فاذا
فهمت هذا عرفت ان شيئية الاشياء من حيث حرفيتها شيئية ثبوتية
في عرصة العلم ومقام الاستهلاك في الحق وانما تعينها في عرصة الوجود
العيني باعتبار انبساط نور وجود الحق عليها وعلى لوازمها واظهارها لها
لانه سبحانه بكلمة وجودية فلها بهذا الاعتبار الثاني شيئية وجودية
بخلاف الاعتبار الاول ثم ارتقت الموجودات في درجات مقام الجمع فكانت
عند الحق كما اخبر درجات على مراتب متفاوتة فمنها ايات ومنها
سور ومنها كتب قيمة وقد بذر الامر في حق البعض ليكون كتابا جامعا
كما قال وكل شيء احصيناه في امام مبين وقد نطقت الشريعة بكل ذلك
وشاهد المحققون جميع اسرار الامر في ايات الافاق وفي انفسهم فكشف
الحق لهم عن ذلك كما اخبر فتبين لهم انه الحق وانه على كل شيء شهيد و
انه وسع كل شيء رحمة وعلما وانه بكل شيء محيط وان كل شيء متميز

بيانه عن غيره في عرصة العلم وان النور الوجودي الالهي وحد كثرتهم فالف
بينهم واظهر بعضهم لبعض وانه ذكرها في نفسه وظهرت بعد غلبة
احكام عدميتها عليها قائمة بذكره سبحانه بل به عند من يرى استهلاك
حكم الذكر في عرصة الذاكر ومن هنا يعلم الكاشف المحقق سر قوله كل
شيء هالك الا وجهه له الحكم واليه ترجعون وغير ذلك من اسرار
التكوين والايجاد وسبب التفاوت بين العباد وكون بعضهم كلمة
باعتبار واية باعتبار وسورة اي منزلة ودرجة باعتبار وكتابا باعتبار
واعظم من ذلك كلمة باعتبار كما اخبر وعرف واري وفهم فكن ممن
ان لم يفهم والله المرشد والمعلم باز اگر سائل گوید که ما میدانیم که
حق تعالى افراد عالم را بعضی مقدم بر بعضی خلق فرموده مثلا در وقتی که
آدم خلق نفرموده بود و با ملائکه میفرمود فاذا سويته ونفخت فيه من
روحي هنوز متصف نشده بود بانکه خلق آدم کرده و بعد از آن متصف
شد و همچنین در خلق سموات و ارضین و تقدم و تاخر زمانی که
میانه ایشان واقع است کما دل عليه الكتاب والسنة فسبق له تعالى

خالی حالا تعالی عن ذلک علواً کبیراً جواب آنست که خلق وایجاد حق تعالی
جمیع مکونات را نه در زمان است وبیک امر واحدست قدیم وتعدد و
تجدد وتقدم وتاخر که از لوازم زمانست در ان نیست بلکه بیک امر کن
جمیع موجودات خواه قدیم وخواه حادث متصف بوجود میشوند
وتعدد وتقدم وتاخر زمانی از جانب مکوناتست قال فی الفتوحات
السؤال الثانی والعشرون ای شیٔ علم البدء الجواب اعلم ان علم البدء
علم عزیز وانه غیر مقید واقرب ما یکون العبارة عنه البداء افتتاح وجود
الممکنات علی التتالی والتتابع لکون الذات الموجد له اقتضت ذلک من
غیر تقیید بزمان اذ الزمان من جملة الممکنات الجسمانیة فلا یعقل الارتباط
ممکن بواجب لذاته وکان فی مقابله وجود الحق اعیان ثابتة موصوفة
بالعدم ازلاً وهو الکون الذی لا شیٔ مع الله فیه الا ان وجودها فاض
علی هذه الاعیان علی حسب ما اقتضته استعداداتها فتکونت لاعیانها
لا له اذ الخطاب لا یقع الا علی عین ثابتة معدومة عاقلة سمیعة
عالمة بما یسمع بسمع ما هو سمع وجود ولا عقل وجود ولا علم وجود

فالتبست عند هذا الخطاب بوجوده فکانت مظهراً له من اسمه الاول
الظاهر وانسحبت هذه الحقیقة علی هذه الطریقة علی کل عین عین الی ما
لا یتناهی فالبدء حالة مستصحبة قائمة لا تنقطع بهذا الاعتبار فان
معطی الوجود لا تقیده ترتیب الممکنات فالنسبة منه واحدة فالبدأ
ما زال ولا یزال فکل شی من الممکنات له عین الاولیة فی البدأ ثم اذا
نسبت الممکنات بعضها الی بعض تعین التقدم والتاخر لا بالنسبة الیه
سبحانه وقال فی الباب الثانی ان الحقایق اعطت لمن وقف علیها ان
لا یتقید وجود الحق مع وجود العالم بقبلیة ولا معیة ولا بعدیة زمانیة
فان تقدم الزمانی والمکانی فی حق الله تعالی ترمی به الحقایق فی وجه
القائل به علی التحدید اللهم ان قال به من باب التوصیل کما قاله
الرسول ونطق به الکتاب اذ لیس کل احد یقوی علی کشف هذه الحقایق
فلم یبق لنا ان نقول الا ان الحق تعالی موجود بذاته لذاته مطلق الوجود
غیر مقید بغیره ولا معلول عن شیٔ ولا علة لشیٔ بل هو خالق المعلولات
والعلل والملک القدوس الذی لم یزل وان العالم موجود بالله تعالی

لا بنفسه ولا لنفسه متقيد الوجود بوجود الحق في ذاته فلا يصح الوجود للعالم
البتة الا بوجود الحق تعالى واذا انتفى الزمان عن وجود الحق وعن
وجود مبدأ العالم فقد وجد العالم في غير زمان فلا يقول من جهة
ما هو الامر عليه ان الله موجود قبل العالم اذ قد ثبت ان القبل من
صيغ الزمان ولا زمان ولا ان العالم موجود بعد وجود الحق اذ لا
بعدية ولا مع وجود الحق فان الحق هو الذي اوجده وهو فاعله ومخترعه
ولم يكن شيئا ولكن كما قلنا الحق موجود بذاته والعالم موجود به
فان سئل ذو وهم متى كان وجود العالم من وجود الحق قلنا متى سؤال
الزماني والزمان من عالم النسب له خلق التقدير لا خلق الايجاد فهذا
سؤال باطل فانظر كيف تسأل فاياك ان تحجبك ادوات التوصيل عن
تحقيق هذه المعاني في نفسك وتحصيلها فلم يبق الا وجود صرف
خالص لا عن عدم وهو وجود الحق تعالى ووجود عن عدم عين الموجود
نفسه وهو وجود العالم ولا بينية بين الوجودين ولا امتداد الا التوهم
المقدر الذي يحيله العلم ولا يبقى منه شيئا ولكن وجود مطلق ومقيد

وجود فاعل ووجود منفعل هكذا اعطت الحقايق والسلام گذشت
که فیض حق تعالی واحد است وتقدم وتاخر زمانی میانه اشیا در
وجود منافات باان وحدت ندارد ثم قال عليه الصلوة والسلام
فاعل لا بمعنى الحركات والآلة بصير اذ لا منظور اليه من خلقه
اراد اثبات البصير له حيث لا مبصر حق تعالى ازلي الذات والصفات است
وغني عن العالمين ومحتاج نیست در رؤیت نفس خود بمظهری از مظاهر
واظهار او در ذات وصفات خویش را در مظاهر افعال نه از خفاء او ست
عند نفسه تعالى عن ذلك كما قال من لسان المعنى ابن فارض
مظاهر لي فيها بدوت ولم اكن ش عليَّ بخافٍ قبل موطن بروزتي
یعنی افراد عالم مظاهر صفات واسماء حسنی من اند وحال آنکه بیش از موطن
ظهور در آن مظاهر نهان نبودم بر نفس خود لكن بين الرؤيتين فرقا بيّنا
وليست الرؤية الاولى مثل الثانية كما قال في الفصوص فان رؤية الشيء
نفسه بنفسه ما هي مثل رؤيته نفسه في امر آخر يكون له كالمرآة فانه
يظهر له نفسه في صورة يعطيها المحل المنظور فيه مما لم يكن يظهر له من غير

وجود هذا المحل ولا تجليه له يعنى رؤيت حق تعالى جمال خويش را در مرآة عالم
غير ان رؤيته ذاتيه است چه محل منظور فيه اعطا ميكند حالتى كه بى
ظهور درين محل حاصل نميشود قال الشارح القيصرى كاهتزاز النفس و
التذاذها عند مشاهدة الانسان صورته الجميلة فى المرآة الذى لا
يحصل له عند تصوره لها وكظهور الصورة المستطيلة فى المرآة المستديرة
مستديرة والصورة المستديرة فى المرآة المستطيل مستطيلة وكظهور الصورة
الواحدة فى المرايا المتعددة متعددة وامثال ذلك لا يقال الحق يلزم ان
يكون الحق مستكملا بغيره لان الشئ الذى هو له كالمرآة من جملة لوازم
ذاته ومظاهرها التى ليست غيره مطلقا بل من وجه عينه ومن آخر غيره
فلا يكون مستكملا بالغير والى هذا المعنى اشار بقوله يكون له كالمرآة ولم يقل
فى المرآة لان المرآة غير الناظر فيها من حيث تعينا هما المانعان عن ان
يكون كل واحد منهما عين الآخر وليس هنا كذلك لان التعين الذاتى
اصل جميع التعينات التى فى المظاهر فلا ينافيها وقوله فى امر اخراى بحسب
الصورة لا بالحقيقة انتهى كلامه وانت خبير بان هذا الظهور الموجب

لاهتزاز

لاهتزاز الرائى ولذته انما يحصل من الاثنينية الاعتبارية بين الرائى والمرئى
واذا كانت الاثنينية الاعتبارية بين الرائى والمرئى موجبا اللذة الرائى
مع انه يعلم ان المرئى صورته فما ظنك برؤية الشخص شيئا يتصور انه غيره
ومن هذا تفطن للذة اهل العشق الانسانى من رؤية معشوقهم فان الله
تجلى فى صورة العاشق بالعاشقية وفى صورة المعشوق بالمعشوقية بحيث
يتصور العاشق معشوقه غيره تصورا صحيحا لانهما غيران فى تعينهما وان
كان الحق المتجلى فيهما واحدا وانما تجلى فى الصورتين ليحصل اللذة الاتم
الاكمل ويسمى اهل المحبة ذلك التجلى الثنوى تجلى المكر والخدعة لانه تجلى
لنفسه بنفسه فى مظهرين بحيث لا يعلمان اتحاد المتجلى والمتجلى له كلشن
عاشق و معشوق و عشق او دان و بس ٭ در نيابد ليكن اين چشم هوس
پس دهد هر دم بچشم خويشتن ٭ روى خود را جلوه از وجهى حسن
گه رخ خود در مهى تابان كند ٭ گه دهان در غنچهٔ خندان كند
گه بصد ناز آن قد عاشق پسند ٭ جلوه گر گرداند از سروى بلند
هر كجا بيند لطيفى مهوشى ٭ دلبرى شوخى مليحى دلكشى

مظهر غنج و دلال خود کند تا تماشای جمال خود کند گرچه عاشق خود بود و معشوق خود
بهر لذت در دو پیکر سر زند بس هر آنکو غالب افتد در شعف سکه باید عاشقی بر آن طرف
لابن فارض من لسان المبدا وانظر في مرآة حسني کی اری جمال وجودي في شهودي طلعتي
قال علیه الصلوة والسلام ستوحد اذ لا سکن یستانس به ولا یستوحش لفقده
متفرد بود بوحدانیة آنگاه که همچ مشاکی نبود که با و انس گیرد
و مستوحش نبود از فقدان و نایافتن آن قال الشارح الفصل الثانی
من هذه الخطبة الشریفة فی نسبة ایجاد العالم الی قدرته تعالی جملة
و تفصیلا و الاشارة الی کیفیة ذلک فی معرض مدحه تعالی بقوله علیه
الصلوة والسلم انشاء الخلق انشاء و ابتداه ابتداء بلا رویة اجالها
ولا تجربة استفادها ولا حرکة احدثها ولا همامة نفس اضطرب فیها
آفرید خلق را آفریدنی و ابتدا کرد خلق را ابتدا کردنی بی اجاله و تحریک
فکر و رویتی جهة طلب اصلح یعنی محتاج بحرکات فکری نیست در خلق اشیا
بر وجه اکمل و بی تجربه که استفاده کرده باشد از تکرر مشاهده و
مزاوله عمل و بی حرکتی که احداث کرده باشد در خلق اشیا و بی اهتمام

نفس که مضطرب شده باشد در آن قال الشارح انشاوه الخلق و ابتداوه
ایاه عبارة عن ایجاده له علی غیر مثال سبق من غیره والرویة الفکر و اجالتها
تقلیبها فی طلب اصلح الاراء والوجوه فیما قصد من المطالب والتجربة
مشاهدات من الانسان تتکرر فیستفید عقله منها علما کلیا و
الهمامة الاهتمام بالامر قال فی الفتوحات اما المثال الذی وجد
علیه العالم کله من غیر تفصیل فهو العلم القایم بنفس الحق تعالی فانه
سبحانه علما بعلمه بنفسه و اوجدنا علی حد ما علمنا و نحن علی هذا الشکل
المعین فلا شک ان مثل هذا الشکل هو القایم بعلم الحق یعنی صورة
و شکل عالم را نه از نقش دیگری نقل کرده بلکه نقش خودست که ظاهر کرده
چه جمع کثای ارادتش تماثیل و صور اسما و صفات بی نهایة خویش
بر صفحات کاینات بنوک خامه تقدیر نیرنگ زده حافظ
خیز تا بر کلک آن نقاش جان افشان کنیم کین همه نقش عجب در گردش پرگار داشت
قال فی الباب الثانی من الفتوحات المکیة سألنی وارد الوقت عن اطلاق
الاختراع علی الحق تعالی فقلت له علم الحق بنفسه عین علمه بالعالم اذ لم

يزل العالم مشهودا له وان اتصف بالعدم ولم يكن العالم مشهودا لنفسه
اذ لم يكن موجودا وهذا بحر هلك فيه الناظرون الذين عدموا الكشف على
الحقايق ونفسه لم تزل موجودة فعلمه لم يزل موجود وعلمه بنفسه علمه
بالعالم لم يزل موجودا فعلم العالم في حال عدم عينه واوجده على
صورته في علمه وسياتي بيان هذا في اخر الكتاب وهو سر القدر
الذي خفي عن اكثر المحققين وعلى هذا لا يصح في العالم حقيقة الاختراع
لله تع ولكن يطلق عليه الاختراع بوجه ما الا من جهة ما تعطيه حقيقة
الاختراع فان ذلك يودي الى نقص في الجناب الالهي فالاختراع
لا يصح حقيقة الا في حق العبد واما الرب تعالى فلا وذلك ان المخترع
على الحقيقة لا يكون مخترعا الا حتى يخترع مثال ما يريد ابرازه في الوجود
في نفسه اولا ثم بعد ذلك يبرزه القوة العملية الى الوجود الحسي على
شكل ما يعلم له مثل ومتى لم يخترع المخترع الشي في نفسه اولا ثم يظهر
الشي في عينه على حد ما اخترعه فليس بمخترع حقيقة فانك اذا قدرت
ان شخصا علمك ترتيب شكل ما ظهر في الوجود له مثل فعلمته ثم

ابرزته انت للوجود كما علمته فلست انت في نفس الامر وعند نفسك
مخترع له وانما المخترع له من اخترع مثاله في نفسه ثم علمكه وان نسب
الناس الاختراع لك فيه من حيث انهم لم يشاهدوا ذلك الشي من غيرك
فارجع الى ما تعرفه انت من نفسك ولا تلتفت الى من لا يعلم ذلك منك
فان الحق سبحانه ما زال عالما لم يتدبر من يحصل ما ليس عنده ولا تفكر
فيه ولا يجوز ذلك عليه ولا اخترع في نفسه شيئا لم يكن عليه ولا قال
في نفسه هل نعمله كذا او كذا هذا كله ما لا يجوز عليه وان المخترع
للشي ياخذ اجزاء موجودة متفرقة في الموجودات فيولفها في ذهنه و
وهمه تاليفا لم يسبق اليه في علمه وان سبق فلا يبالي فانه في ذلك بمنزلة الاول
الذي لم يسبقه احد اليه كما يفعله الشعراء والكتاب الفصحاء في اختراع
المعاني المتكررة فثم اختراع قد سبق اليه فيتخيل السامع انه سرقة فلا ينبغي
للمخترع ان ينظر الى احد الا الى ما حدث عنده خاصة ان اراد ان يلتذ
ويستمتع بلذة الاختراع ومهما نظر المخترع لامر ما الى من سبقه فيه بعد
ما اخترعه ربما هلك وتفطر كبده واكثر الاختراع البلغاء والمهندسون

من اصحاب الصنايع النجارون والبناؤن فهولاء اكثر الناس اختراعا واذكاهم
فطرة واشدهم تصرفا لعقولهم فقد صحت حقيقة الاختراع لمن استخرج بالفكر
ما لم يكن يعلم قبل ذلك ولا علمه غيره بالقوة او بالقوة والفعل ان كان من
العلوم التي غايتها العمل والباري سبحانه لم يزل عالما بالعالم ازلا ولم يكن
على حالة لم يكن فيها بالعالم غير عالم فما اخترع في نفسه شيئا لم يكن يعلمه فان
قد ثبت عند العلماء بالله قدم علمه فقد ثبت كوننا مخترعا لنا بالفعل لا انه
اخترع مثالنا في نفسه الذي هو صورة علمه بنا اذ كان وجودنا على حد ما
كنا في علمه ولو لم يكن كذلك لخرجنا الى الوجود على حد ما لم يعلمه وما لا يعلمه
لا يريده وما لا يريده ولا يعلمه لا يوجده فنكون اذا موجودين بانفسنا او بالاتفاق
واذا كان هذا فلا يصح وجودنا عن عدم وقد دل البرهان على وجودنا عن
عدم وعلى انه سبحانه علمنا واراد وجودنا واوجدنا على الصورة الثانية
في علمه بنا ونحن معدومون في اعياننا فالاختراع في المثال لم يثبت الا
الاختراع في الفعل وهو صحيح لعدم المثال الموجود في العين فتحقق ما
ذكرناه وقل بعد ذلك ما شئت فان شئت وصفته بالاختراع وعدم التناهي

وان شئت

وان شئت نفيت هذا عنه نفسه ولكن بعد وقوفك على ما اعلمته من
الحقايق **آجال الاشياء لاوقاتها** اراد اجل ذي وقت الى وقته و
ربطه به دون ما قبله وما بعده من الاوقات واللام في لاوقاتها للتعليل
اذ كان كل وقت يستحق بحسب علم الله وحكمته ان يكون فيه ما ليس في
غيره وروي اخال بالخاء اي حول كلا الى وقته وروي اجل اي جعلها ذات
اجال لا يتقدم عليها ولا يتاخر عنها وذلك بحسب استعداداتها لان الحق
هو الجواد المطلق ليس له بخل وظنة فلا يتاخر ولا يتخلف فيضه عن حصول
الاستعداد التام وانما التراخي في الفيض من قصور الاستعداد وان فيض
الفياض المطلق فايض على خلقه على وتيرة واحدة كنور الشمس والتخلف
من قصور الاستعدادات وكثرة الحجب قال المحقق القونوي في تفسير الفاتحة
اعلم ان التجليات في حضرة القدس وينبوع الوحدة وحدانية النعت هيولانية
الوصف لكنها تصبغ عند الورود بحكم استعدادات القوابل فالتامة
الاستعداد منها قبلت الفيض اسرع واتم وبدون واسطة كالقلم الاعلى
المسمى بالعقل الاول وان لم يكن الاستعداد تاما جدا تاخر القبول وكان

بواسطة او وسايط مثل ورود النار على النفط والكبريت والحطب اليابس
والاخضر فلا شك ان اولها واسرعها قبولا للاشتغال والظهور بصورة النار
النفط ثم الكبريت ثم الحطب اليابس ثم الاخضر فانت اذا امعنت النظر فيما
ذكرنا رايت ان علة سرعة قبول النفط الاشتغال قبل غيره ثم الكبريت كما ذكر
ليست الا قوة المناسبة بين مزاج النفط والنار واشتراكهما في بعض
الاوصاف الذاتية التي بها كانت النار نارا وكذلك سبب تاخر قبول
الحطب الاخضر الاشتغال انما موجبه حكم المباينة التي تضمنها الحطب الاخضر
من البرودة والرطوبة المنافية لمزاج النار وصفاتها الذاتية وقوله عليه
الصلوة والسلام **اجال الاشياء لاوقاتها** اشارة الى ان الاستعدادات
التي هي منك تسمى توقيت كل شئ الى اوقاتها من الله كما قال في الفصوص وما بقي
الا قابل والقابل لا يكون الا من فيضه الاقدس لان الله تع تجلى بذاته لذاته
فعلم كمالات ذاته فثبتت الاعيان الثابتة في علمه وهي حقايق الصور الكونية
المسماة بالعالم فعلى حسبها اوجد الصور الكونية المجردة والمادية فيكون
تلك الاعيان الثابتة كالمادة لجميع الكون وتلك الاعيان من فيضه الاقدس

ويعنى

ويعنى الاقدس انه تجلي الذات بلا وساطة الاسماء ولا كثرة فيه اصلا وهو
الاقدس من التجلي الشهودي الاسمائي والتجلي الاسمائي في ظهور الحق في المظاهر
الكونية بحسب ما يقتضيه الاعيان الثابتة القابلة وهذا التجلي لا يكون
من الذات الا بواسطة الاسماء وهو المراد بالتجلي الدائم الذي لم يزل ولا يزال
فالامر كله منه ابتداؤه وانتهاؤه اي اذا كان القابل لصورة العالم من فيضه
الاقدس والصورة من فيضه المقدس المرتب على فيضه الاقدس يعني الوجود
فالامر والشان كله منه ابتداؤه بتجليه الذاتي الذي هو الاقدس وهو
ظهوره في صور الاعيان القابلة في الحضرة العلمية وانتهاؤه بتجليه الاسمائي
الذي هو فيض الوجود بحسب ما يقتضيه الاعيان **ولاءم بين مختلفاتها**
وجمع كرد ميان مختلفات اشيا يعني اضداد را باهم آميخت مثل عناصر تنبيه
على كمال قدرته تعالى في الايتلاف بين المتخالفات والاتحاد بين المتباينات
والملاءمة الجمع كجمعه في الامزجة بين العناصر الاربعة على اختلافها وتضادها
عطار باد وخاك واتش وخون آورد • سر حويش از جمله بيرون آورد
باد وخاك واتش واب لطيف • كرد عروشان كرد باهم كه حريف • وجمعه

بين الارواح اللطيفة والنفوس المجردة وبين هذه الابدان الكثيفة المظلمة على

وفق حكمته وكمال قدرته عطار جان بلندى داشت تن پستى خاك

مجتمع شد خاك پست جان پاك چون بلند و پست با هم يار شد آدمى اعجوبه اسرار

شد وغرتر غرائزها وثابت ومركوز كردانيد انچه غريزى وجبلى اشياءست

قال الشارح اى اثبتها فيها وركزها وغريزة كل شىء طبيعته وخلقه وما جبل

عليه من خاصة او لازم كالتعجب والضحك للانسان والشجاعة للاسد

والجبن للارنب والمكر للثعلب والزمها اشباحها الضمير فى قوله عليه

الصلوة والسلام الزمها عائد الى الغرائز يعنى لما غرز غرائز الاشيا الزمها

صورها التى اشباحها لان الاجسام صور الطبايع كما قالوا الجسم صورة فى

الطبيعة والطبيعة صورة فى النفس والنفس صورة فى العقل والعقل

صورة فى الروح والروح صورة فى العماء والعماء صورة من النفس بفتح

الفاء والنفس صورة فى الذات المطلقة بيت اشباح ان صورة ارواح قدس دان

ارواح قدس صورة اعيان مسكنات عالما بها قبل ابتدائها محيطا

بحدودها وانتهائها عارفا بقرائنها اى ما يقرن منها ويلائمها واحنائها

اى جوانبها ونواحيها در حالتى كه عالم بود بان قبل از انكه خلق كند آنرا محيط بود

بنهايات وغايات آن وعارف بود باموري كه مقارن اشيا ميشود وانچه ملايم

است قد سبق انه تعالى علمنا بعلمه بنفسه واوجدنا على حد ما علمنا

وهذا دليل على ان الله تع عالما بالكليات والجزئيات ثم انشا سبحانه

فتق الاجواء وشق الارجا وسكائك الهواء باز انشا كرد وافريد حق سبحانه

شكافتن جوها وفضاهاء واسع ومنشق ساختن اطراف وفضاهاى خالى

كه ميان اسمان و زمين است قال الشارح هذا تفصيل لخلق العالم والاجواء

جمع جو وهو الفضاء الواسع والارجاء جمع رجا مقصور وهو الناحية والسكائك

جمع سكاكة وهو الفضا ما بين السماء والارض والهواء المكان الخالى واعلم

ان خلاصة ما يفهم من هذا الفصل انه كان قبل وجود العالم فضاء واسعا

وهو الخلاء فى العرف المتكلمين فانشاء الله تع فيه احيازا اجسام العالم و

فتقها اى شقها واعدها لخلق الاجسام وتكوينها فيها قال فى الباب الثامن

والسبعين فى الخلوة واصل الخلوة فى العالم الخلاء الذى ملاه العالم

فاول شىء ملاه الهباء وهو جوهر مظلم ملاء الخلاء بذاته ثم تجلى له الحق باسمه

النور فانصبغ به ذلك الجوهر وزال عنه حكم الظلمة وهو العدم فاتصف بالوجود
فظهر لنفسه بذلك النور المنصبغ به وكان ظهوره على صورة الانسان وبهذا
يسميه اهل الله الانسان الكبير وتسمى مختصره الانسان الصغير لانه جوهر
اودع الله فيه حقايق العالم الكبير كلها فخرج على صورة العالم مع صغر جرمه
والعالم على صورة الحق فالانسان على صورة الحق وهو قوله صلى الله عليه
وآله وسلم ان الله خلق آدم على صورته فاجرى فيها ماء متلاطما تياره
متراد امواجه متراكما زخاره اي مستعليا بعضه فوق بعض حمله على متن
الريح العاصفة والزعزع القاصفة پس جاری کرد اندر ان آبی که متلاطم
بود موج ان یعنی موجها بعضی دفع بعضی میکرد وبرهم نشیننده بود امواج
آن پس حمل کرد آن دریای زخار را بر پشت باد سخت جهنده شکننده فامرها
برده وسلطها على شده پس امر کرد ان باد را برد آب وسلط کرد اید بر
ضبط ان آب اي تحمله وتحفظه من جميع جوانبه متسلطة على شده وضبطه
في مقاره بمقتضى امره تع وقدرته وقرنها الى حده ومقرون کرد اید باد را
بحد آب متصل وبی فاصله اي جعلها مقرونة الى حده بحيث لا يتوسط

جسم آخر الهواء من تحتها فتيق والماء من فوقها دفيق اي فصار الماء من
فوق الريح متدفقا والخلاء من تحتها متفتق واسع يعني باز گشت هوا یعنی
خلا از شیب باد گشاده وآب از بالای باد جهنده ثم انشا سبحانه ريحا
اخرى لتموج ذلك الماء وتحريكها فارسلها اعتقم مهبها اي شد هبوبها
ضبطه بمقدار مخصوص على وفق الحكمة وروى اعقم مهبها اي جعل مجراها
عقيما لا ينبت فيه بعوقها عن الجريان او لشدة جريانها وادام مربها اي
اقامتها وملازمتها لتحريك الماء واعصف مجريها وابعد منشاها
اي ارتفاعها والميم مصدر يعني باز افرید حق تعالى از برای تموج آب
بادی دیگر که سخت کرد وزیدن او ودائمی کرد اقامت او بتحریک آب و
شدید کرد جریان او بر آب ودور کرد مبدا انشاء او یعنی مرتفع بود فامرها
بتصفيق الماء الزخار اي شديد الاشتداد واثارة موج البحار اي تهييج
الامواج پس امر کرد این باد دیگر را بتحریک آن آب مواج وبرانگیزانیدن
موج دریاها را فمخضته مخض السقاء اي اشتدت به كاشتدادها بالمكان
المتوسع واشتداد کرد در وزیدن به او همچون اشتداد در وزیدن بمکان واسع

وهو القربة اي حركته حركة شديدة
متتابعة كتحريك قربة اللبن پس تحریک
کرد آب را تحریکی شدید از قبیل تحریک
مشک شیر وعصفت به عصفها بالفضاء

تزداد له على الخرم وساجيه على ما تره اى ساكنة على متحركه يعنى رد ميكرد آن باد
در وزيدن بشدة اول ان درياى زخار را باخر او وساكن اورا بمتحرك او حتى
عب عبابه اى علا معظم الماء ورمى بالزبد ركامه اى متراكمه تا مرتفع
شد وبالا كرفت معظم آب وكف انداخت متراكم آن آب فرفعه الله تع
ذلك الزبد فى هواء منفتق اى ملاء واسع وجو منفهق عطف تفسيرى پس
رفع فرمود خداى تعالى آن كف دريا را در هوا كشاده وفضاى فراخ فسوى
منه سبع سموات اى كون من ذلك الزبد السماوات العلى پس
راست كرد از ان كف آسمانهاى هفت كانه جعل سفلاهن موجا مكفوفا
كردانيد اسفل آسمانها موجى كه نه بر آورده وعلياهن سقفا محفوظا
وبالاترين آسمانها سقفى محفوظ از شياطين قال ابن عباس كانت
الشياطين لا يحجب عن السماوات وكانوا يتخيرون اخبارها فلما ولد عيسى
عليه السلام منعوا من ثلث سموات فلما ولد محمد صلى الله عليه
وآله وسلم منعوا من السموات كلها فما منهم احد استرق السمع
الا رمى بشهاب فذلك معنى قوله تع وحفظناها من كل شيطان الا

وسمكا

وسمكا من موجا بغير عمد يدعمها وعرش رفيع بى ستونى كه قايم دارد ان سبع
سموات را ولا دسار ينظمها ثم زينها بزينة الكواكب وضياء الثواقب و
بى ميخى كه منتظم سازد ان افلاك را پس يكديكر باز آراسته كردانيد بزينة ستارها
ونور درخشندكان واجرى فيها سراجا مستطيرا وقمرا منيرا فى فلك دائر
وسقف سائر ورقيم مائر وجارى كردانيد درين آسمانها چراغى كه منتشر است
نور او يعنى آفتاب وماهى نورانى در فلك متحرك وسقفى سير كننده ولوح
دور كننده قال الشارح الضمير فى قوله وزينها يعود الى السبع السموات و
ذلك لا ينافى قوله تع وزينا السماء الدنيا بمصابيح لان السماء الدنيا
وان لم يكن فيها الا القمر فان سائر الكواكب ايضا زينة لها فى الاوهام البشرية
التى ورد اكثر الخطاب الشرعى بحسبها لتخلص ان كلام حقايق انتظام كه
جوهر اولى كه اصل ماده اجرام علوى واجسام سفلى است از تاب نظر مندب
شد دريايى كشت كه امواج آن در تلاطم بود وافواج آن در تصادم پس
نسيم رحمت بتصفيق آن درياى زخار فرمان يافت وانرا در تخفقه كون حركت
داد تا بمصداق كانتا رتقا ففتقناهما زبد آن در هواى منفتق وخلا

منفهق بسته شد واصل زمین گشت ودخان متصاعد از آن زبد بصورت
آسمان برآمد **سعدی** خاک شو خاک تا بروید گل * که بجز خاک نیست مظهر کل
قال تعالى أئنكم لتكفرون بالذي خلق الأرض في يومين
الى قوله تع ثم استوى الى السماء وهي دخان والمراد بخار الماء **مولانا**
یک گهری چو بیضه جوشید و گشت دریا * کف کرد و کف زمین شد و زدود او سما شد
منکر مباش بنگر اندر عصای موسی * کان لحظه عصا بد یک لحظه اژدها شد
قال الشيخ في كتاب العقلة تخيل القدماء الفلاسفة ان الافلاك السماوية
مخلوقة قبل الارض وان تنزل الخلق الى ان انتهى الى الارض فاخطؤا في
ذلك غاية الخطاء لان ذلك صنعة حكيم وتقدير عزيز عليم يفتقر العلم
بذلك الى اخبار باللسان الصادق او العلم الضروري او اوقاته المثل بكيفية
الامر وليس للقدماء في هذه الطريقة كلها مدخل واجال الفكر على علم
لا يحصل بالفكر واخطؤا من كل وجه اگر سائلی گوید که قوله تعالى ءانتم
اشد خلقا ام السماء بنيها رفع سمكها فسويها واغطش ليلها
واخرج ضحيها والارض بعد ذلك دحيها مؤید تخیل فلاسفه است در آنکه بناء ارض بعد

بناء سماست و دلالت میکند که بعد از بناء و رفع سماء خلق ارض فرموده جواب
آنست که مرویست از عبد الله بن عباس رضي الله عنهما که خلق الله الارض
باقواتها من غير ان يدحوها قبل السماء ثم استوى الى السماء فسويهن
سبع سموات ثم دحا الارض بعد ذلك في العوارف قيل لما خاطب الله
السموات والارض بقوله سبحانه وتع ائتيا طوعا او كرها قالتا
اتينا طائعين نطق من الارض واجاب موضع الكعبة ومن
السماء ما يحاذيها وقد قال عبد الله بن عباس اصل طينة رسول الله صلى
الله عليه وآله وسلم من سرة الارض بمكة فقال بعض العلماء هذا
يشعر بان ما اجاب من الارض ذرة المصطفى محمد عليه الصلوة و
السلام ومن موضع الكعبة دحيت الارض فصار رسول الله صلى الله عليه
وآله وسلم هو الاصل في التكوين والكائنات تبع له وقيل لذلك سمي
اميا لان مكة ام القرى وذرته الخليفة **بيت** قطب اصل او بود بیداو نهان
سر از آن برکرد از ناف جهان *

فصل في صفة الملائكة واصنافها

ثم فوق ما بين السموات العلى یعنی بعد از آن شکاف میان آسمانها

بلندا اشارة الی قوله تعالی اولم یر الذین کفروا ان السموات والارض کانتا
رتقا ففتقناهما قال ابن عباس وغیره کانتا شیئا واحدا ملتزقتین ففتقناهما
ای فصلنا بینهما بالهواء معنی رتق سد است ومعنی فتق شکافتن قال کعب
خلق الله السموات والارض بعضهما علی بعض ثم خلق ریحا توسطها ففتحها
بها وقال مجاهد والسدی کانت السموات مرتتقة طبقة واحدة
ففتقها فجعلها سبع سموات وکذلک الارض مرتتقة طبقة واحدة فجعلها
سبع ارضین شیخ نجم الدین رازی قدس سره در کتاب مرصاد العباد
آورده که آن جوهر که اصل مادهٔ اجرام علوی واجسام سفلی بود چون
حق تعالی بنظر هیبت در وی نظر فرمود بشکافت ومنقسم بسه قسم
شد ثلثی از آن آب شد وثلثی نار وثلثی نور آب با نار بیامیخت دخانی از وی
متصاعد کشت واز آن امواج پدید آمد آسمان از دخان وزمین از زبد و
جبال از امواج متکون شد بعد از آن آن نور را منشعب بسه شعبه
کردانید یکشعبه در اعلی وشعبه دیکر در اسفل وشعبه در اوسط قرار
یافت از شعبه سفلی آفتاب وماه ونجوم واجرام نورانیه علویه مخلوق

شد واز شعبه وسطی عرش وکرسی وجنان عالیه متکون کشت وآن نور
اعلی که عبارتم از شعبه علیاست در خزاین ملک وکنوز جودش ودیعت
نهاد تا بر مقتضای حکمت بالغه در محل مناسب ودیعت نهد بعد از آنکه ارباب
معرفة از حجلات غیب بر بساط شهادة بانبساط عشق ومحبت قدم بیرون
نهادند تزیین افهام عاقلان وتنویر قلوب عارفان وتشییع اسرار موحدان
وانکشاف استار پیغمبران علیهم الصلوة والسلام همه از آن قطعه نور که
بر همه سابق واز همه اعلا بود متحقق کشت فملاهن اطوارا من ملائکته
پس مملو ساخت سموات را از ملائک مختلفة الاطوار والحالات متنوعة
الاعمال والعبادات منهم سجود لا یرکعون ورکوع لا ینتصبون بعضی از
ایشان دائم السجودند که راکع نمی شوند وبعضی دائم الرکوع اند که راست نمی
شوند از رکوع وصافون لا یتزایلون ومسبحون لا یسأمون وبعضی ایستاده
صفها بسته اند از حوالی عرش واز یکدیکر متزایل نمیشوند وتسبیح کننده اند که
دلتنک نمی شوند زیرا که عبادة ایشان ذاتیه وطبیعیه ایشانست کما حکی
القرآن الکریم عن قولهم وانا لنحن الصافون وانا لنحن المسبحون وفی

الحديث الصحيح ان حول العرش سبعين الف صف قيام قد وضعوا ايديهم
على عواتقهم رافعين اصواتهم بالتكبير والتهليل ومن ورائهم مائة الف
صف قد وضعوا الايمان على الشمائل ما منهم احد الا وهو يسبح لا يغشاهم
نوم العيون ولا سهو العقول ولا فترة الابدان ولا غفلة النسيان یعنی
چشم ایشان غاشیه خواب نکشد و عقل ایشان را کبیر سهو نشود و اندر
ایشان بفتور ابدان و کلاله حواس و سمت نسیان موسوم نکردد چه این امور
از لوازم حیوانی ذات ومنهم امناء على وحيه والسنة الى رسله
وبعضی از ملائکه امین وحی الهی اند و زبانها اند یعنی پیغام وحی پیغمبران او
في الباب السابع والخمسين ومائة في النبوة الملكية الرسالة جنس حكم
نعم الارواح الكرام البررة السفرة والجن والانس فمن كل صنف من ارسل
ومنه من لم يرسل فالنبوة الملكية لا ينالها الا الطبقة الاولى الحافون من
حول العرش وافراد من ملائكة الكرسي والسموات وملائكة البروج
واخربي من الملائكة اسمعيل صاحب سماء الدنيا وكل واحد منهم على شريعة
من ربه بعبادة خاصة وذلك قولهم وما منا الا له مقام معلوم فاعرفوا

بان لهم حدودا يقفون عندها لا يتعدونها ولا معنى للشريعة الا هذا
فاذا اتى الوحي اليهم وسمعوا كلام الله بالوحي ضربوا باجنحتهم خضعانا يسمعون
كسلسلة على صفوان فيصعقون ما شاء الله ثم يتاذون فيفيقون فيقولون
ماذا قال ربكم قالوا الحق وهو العلي الكبير وفي كتاب معالم التنزيل روي
انه قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم اذا اراد الله ان يوحي بالامر تكلم
بالوحي فاذا سمع تلك اهل السموات صعقوا وخروا له سجدا فيكون
اول من يرفع راسه جبرئيل فيكلمه الله من وحيه بما اراد ثم يمر جبرئيل على
الملائكة كلما مر بسماء ساله ملائكتها ماذا قال ربنا يا جبرئيل فيقول
جبرئيل قال الحق وهو العلي الكبير قال فيقولون كلهم مثل ما قال
جبرئيل فينتهي جبرئيل بالوحي حيث امره الله ومنهم الحفظة لعبادة و
بعضی از ملائکه حافظان بندگان خدا اند و ان جمعی فرشتگانند که همه
نگاه دارنده آدمیانند از مضار و مکاره قال تع ويرسل عليكم حفظة
منقولست که اگر خدای تعالی ملائکه را موکل آدمیان نکردی هر اینه جنیان
ایشان را بربودندی از روی زمین والسدنة لابواب جنانه وبعضی از ایشان

پرده داران وحاجبان درهای بهشتند ومنهم الثابتة فی الارضین السفلی
اقدامهم والمارقة من السماء العلیا اعناقهم والخارجة من الاقطار
ارکانهم والمناسبة لقوائم العرش اکتافهم وبعضی از ملائکه ثابتست قدمهای
ایشان در طبقهٔ هفتم از ارضین وبالا رفته است از بلندتری آسمانها گردنهای
ایشان از طول قامت وبیرون شده است از جوانب آسمانها ارکان واطراف
ایشان از عرض جثه ومناسب قوائم عرش است شانهای ایشان در عظم وقوة
از برای حمل کردن عرش لاستقرارهم وثباتهم عن التزایل من تحته ابدا الی ما
شاء الله عن ابن عباس رضی الله عنهما انه قال لما خلق الله تعالی حملة العرش
قال لهم احملوا عرشی فلم یطیقوا فقال لهم قولوا لا حول ولا قوة الا بالله فلما
قالوا ذلك استقل عرش ربنا فنفذت اقدامهم فی الارض السابعة علی
متن الثری فلم یستقر فکتب فی قدم کل ملك منهم اسما من اسمائه فاستقرت
اقدامهم ناکسة دون ابصارهم وزو افکنده نزد عرش چشمهای ایشان تا
نظرشان بر عرش نیفتد متلفعون ملتحفون تحته باجنحتهم پوشانیده اند
سراپای خویش را ببالهای خویش از خشیة وعجز ایشان از انوار عظمت عرش اجلال

بجید

بجید عن وهب بن منبه قال ان لکل ملك من حملة العرش ومن حوله اربعة
اجنحة اما جناحان فعلی وجهه مخافة ان ینظر الی العرش فیصعق واما جناحان
فیهفوا ای یطیر بهما لیس لهم کلام الا التسبیح والتحمید مضروبون بینهم وبین
من دونهم حجب العزة واستار القدرة لا یتوهمون ربهم بالتصویر و
لا یجرون علیه صفات المصنوعین ولا یحدونه بالاماکن ولا یشیرون
الیه بالنظایر یعنی زده اند میان فرشتگان ومیان کسانی که شیب ایشانند
یعنی از جن حجابهای عزت وپردهای قدرت توهم نمیکنند ایشان پروردگار خود را
بصور مخیله موهومه وجرات نمیکنند بر خدای تعالی باثبات صفات
مخلوقات مثل ولد وشبه آن وتحدید او نمیکنند باثبات اماکن چه متمکن
محدود ومحاط مکانست واشارت نمیکنند باو بامثال ونظایر بدانکه جمیع
آنچه مشتمل است بر آن لوح محفوظ از ارواح وما فوق ایشان از مهیمه
برسه قسمند یك قسم متقید اند بعدم مظهر طبیعی مثالی یا عنصری وارواح
مهیمه از آنها اند وقسمی متقید اند بمظهر وایشان دو صنف اند صنف اول
آنانند که اضافه میکنند بایشان مظاهر وایشان ملائکهٔ سموات وارض اند

امثاله آثار بایشان میکنند وقوای آن مظاهر اند همچون زاهیات که ملائک
حافین بعرش اند و حملهٔ عرش که چهارند و در روز قیامت هشت و در انجا مقام
اسرافیلست علیه السلام و همچون مقسمات فلک البروج را و رئیس ایشان
دوازده ملک اند و مقام جبرئیل در انجاست و همچون تالیات فلک کواکب
ثابته را و در انجاست ساکن رضوان خازن جنان از برای انکه سطح آن
ارض جنتست و مقعر ان سقف جهنم و همچون ناشرات کوه زمین را آنان که
نشر اجنحه میکنند از برای طالب علم و مقدم ایشان است ملکی مستمی به
قاف و منسوب باوست کوه محیط زمین و همچون سابحات کرهٔ آب را و
مقدم ایشان است مستمی بزاجر و همچون زاجرات کرهٔ هوا را و مقدم ایشان
مستمی است برعد و سابقات کرهٔ آتش را و سابحات آسمان دنیا را و در انجاست
آدم علیه السلام و ناشطات فلک عطارد را و در اوست ملکی مستمی بروح و
نازعات فلک زهره را و در انجاست ملکی مستمی بجبل و صافات فلک
شمس را و فارقات فلک مریخ را و ملقیات فلک مشتری را و نازعات
فلک کیوان را و در مقعر فلک کواکب ساکنست خازن نار و عزرائیل و صنف ثانی

از ارواح متقیده بمظاهر همچون ارواح انسانیه مضافه به صور انسان که
متعین میشوند از لوح محفوظ سابق بر تعیین مزاج عنصری چه متعین نمی
شود بعد از تعیین بمزاج الانسیة ظهور این روح بر صورة تدبیر و همچنین
روحانیهٔ هر شخص کائنا من کان از جماد و نبات و حیوان و از انهاست صور
جنیه متقیده بمظاهر نوریه و اما قسم ثالث از ارواح ایشان متقید نیستند
نه به وجود مظاهر و نه بعدم و ایشان را مستیست که ظاهر شوند انچنانکه
خواهند و آنان رسل و سفراند میان حق و خلق و قوله تع اولی اجنحة الآیه
اشارة بایشانست **منها فی کیفیة خلق آدم علیه الصلوة والسلام**
امام اهل معرفت علیه الصلوة والتحیة بعد از اتمام کلام در بیان خلق
سموات و ارضین شروع میفرماید در کیفیة خلق آدم علی نبینا و علیه
الصلوة والسلام بر ان ترتیب که حق تع بحکمت بالغه خلق سموات و
ارضین را مقدم داشته و ختم خلق اشیا را بصورة انسانیه فرموده
لقوله صلی الله علیه و آله و سلم خلق الله تعالی یوم الاحد کذا و یوم
الاثنین کذا الی ان قال صلی الله علیه و آله و سلم و خلق الانسان یوم الجمعه

اخر النهار وقال صلى الله عليه وآله وسلم الانسان آخر موجود خلق از برای آن
علة غایتی از خلق عرش وفرش سموات وارضین وجود انسان است بیت
خواجه عالم تو بودی لاجرم شای صنع ∘ از برای چار طاق وهفت ایوان ساخته
قاسم اول بتوت عرش برانکه جلوس یار ∘ این نکته را بدان وشل را بیاد دار
آندم که عرش وفرش نبود وخدای بود ∘ آندم مقر عزیز کجا بود اختیار
این رمز چیست حاصل این قصه باز کو ∘ این را تو هم ندانی وشل تو صد هزار
حق بر عرش جمله ذرات مستویست ∘ این نکته را بدان تو ولی سر نکاه دار
دل عرش اعظمست خدا را باتفاق ∘ آنجاست جای سلطنت آنجاست جای یار
قال فی الباب السابع من الفتوحات لما خلق الله تعالى هذا الفلك
الاول یعنی العرش دار دورة واحدة غیر معلومة الانتهاء الا لله ولكن علم
الله قدرها وانتهاءها وكورها فحدث عن تلك الحركة اليوم ولم يكن ثم ليل
ولا نهار فی هذا اليوم ثم استمرت حركات هذا الفلك ولما انتهى من
حركاته وحدته اربع وخمسون الف سنة مما تعدون خلق الله الدار الدنيا
وجعل لها امدا معلوما ينتهي اليه وتنقضي صورتها وتستحيل من كونها

دار النار وقبولها صورة مخصوصة وهی التی نشاهدها اليوم الى ان تبدل
الارض غير الارض والسموات لما انقضى من مدة حركة هذا الفلك ثلث
وستون الف سنة مما تعدون خلق الله الدار الآخرة الجنة والنار
اللتين اعدهما الله لعباده السعداء والاشقياء فكان بين خلق الدنيا
وخلق الآخرة تسع آلاف سنة مما تعدون ولهذا سميت آخرة لتأخر خلقها
عن خلق الدنيا وسميت الدنيا الاولى لانها خلقت قبلها قال تعالى وللآخرة
خير لك من الاولى يخاطب نبيه صلى الله عليه وآله وسلم ولم يجعل للآخرة
مدة ينتهي اليها بقاؤها فلها البقاء الدائم وجعل سقف الجنة هذا الفلك
وهو العرش عندهم الذی لا تتعين حركته ولا تتميز فحركته دائمة لا تنقضی و
ما من خلق ذكرناه خلق الا وتعلق القصد الثانی منه وجود الانسان
الذی هو الخليفة فی العالم وانما قلت القصد الثانی اذ كان القصد الاول
معرفة الحق وعبادته التی لها خلق العالم كله فما من شیء الا وهو يسبح بحمده
ومعنى القصد الثانی والاول التعلق الارادی لا حدوث الارادة لان الارادة
لله صفة قديمة ازلية اتصف بها ذاته كسائر صفاته بیت مشو محبوس اركان طبایع

بروناى ونظر کن در صنایع تفکر کن تو در خلق سموات که تا ممدوح حق کردى در آیات
ببین یکى که تا خود عرش اعظم چگونه شد محیط هر دو عالم چرا کردند نامش عرش رحمن
چه نسبت دارد او با قلب انسان چرا در جنبش اند این هر دو مادام که یک لحظه نمیگیرند آرام
مگر دل مرکز عرش بسیط است که این چون مرکز آن دور محیط است بر آید در شبانروزى کما بیش
سراپاى تو عرش اى مرد درویش از او در جنبش اجسام مدور چرا گشتند دیگر نیک بنگر
ز مشرق تا بمغرب هم چو دولاب همیگردند دایم بى خور و بى خواب به هر روز و شبى این چرخ اعظم
کند دورى تمامى گرد عالم و زو افلاک دیگر هم بانسان بچرخ اندر همى باشند گردان
اگر در فکر کردى مرد کامل هر آنچه که گویى نیست باطل کلام حق همى ناطق بدینست
که باطل دیدن از ظن الذین است فلما وصل الوقت المعین فى علمه لایجاد هذه
الخلیفة بعد ان مضى من عمر الدنیا سبع عشر الف سنة ومن عمر الآخرة الذى لا
نهایة له فى الدوام ثمان الاف سنة امر الله تع بعض ملائکة ان یاتیه بقبضة
من کل اجناس تربة الارض فاتاه بها فى خبر طویل معلوم عند الناس کما اشار
الیه علیه السلام بقوله ثم جمع الله سبحانه من حزن الارض وسهلها
وعذبها وسبخها تربة یعنى بعد از ان جمع کرد خداى تعالى از خاک زبر و زیر

وشیرین وشور زمین مقدارى معین در بیان اختلاف اجزاء آدم تنبیه است
بر مبادى اختلاف ناس در الوان و اخلاق کما روى ان الله تع لما اراد خلق آدم
امر ان یوخذ قبضة من کل ارض فجاء بنو آدم على قدر طینها الاحمر والابیض
والاسود والسهل والحزن والطیب والخبیث سنها بالماء حتى خلصت و
لاطها بالبلة حتى لزبت یعنى متغیر کرد اینچه بود آن خاک را با آب تا خالص
شد یعنى حماء مسنون و ریزان کرد بر ان آب تا گل شد و بهم ملصق شد اشارة
الى قوله تع خمرت طینة آدم بیدى بیت دوست چهل بامداد در گل ما داشت دست
ما چو گل از دست دوست دست بدست آمدیم وقوله علیه الصلوة و
السلام خلصت ولزبت اشارة الى بلوغها فى الاستعداد الغایة التى معها
تکون صورة ما یتکون منه قال الشیخ رضى الله عنه فلما اختمر الحق تعالى
بیدیه طینة آدم حتى یتغیر ریحها وهو المسنون وذلک الجزء الهواء الذى
فى النشأة جعل محلا للاشقیاء والسعداء من ذریته فاودع فیه ما کان
فى قبضتیه فانه سبحانه اخبرنا ان فى قبضة یمینه السعداء وفى قبضة الید
الاخرى الاشقیاء وکلتا یدى ربى یمین مبارکة وقال هولاء للجنة و

بعمل اهل الجنة يعملون وهولاء للنار وبعمل اهل النار يعملون واودع
الكل طينة آدم وجمع فيه الاضداد بحكم المجاورة فجعل اى خلق منها
اى من التربة المسنونة واكثر استعمال الخلق در ایجاد شئ است از شئ دیگر وقبل
از وجود واستعمال او در ایجاد شئ لا عن شئ قلیل است بلکه بابداع وانشا
مستعمل است کما مر فی کلامه علیه الصلوة والسلام مرارا بلفظ
الانشاء صورة ذات احناء ووصول یعنی پس آفرید خدای ازان تربة
صورتی صاحب اضلاع وجوانب ومواصل یعنی محل اتصال اضلاع
بیکدیگر واعضاء وفصول وصاحب عضوها ومحل انفصال اعضا از
یکدیگر اجمدها حتی استمسکت جامد گردانید آن صورة را
تا محکم شد فی صحاح اللغة الجمد بالتسکین ما جمد من الماء وهو نقیض
الذوب واصلدها حتی صلصلت فی الصحاح صلد ای صلب
املس یعنی سخت گردانید آن صورة را بتسخین تا کوان شد قال ابن عباس
هو التراب المبتل المنتن جعل صلصالا کالفخار لوقت معدود
واجل معلوم یعنی تا وقتی معدود ومدتی معلوم حق تعالی که ترکیب اجزاء

آن صورة انحلال پذیرد اجتماع واتصال عناصر بنیه او بافتراق وانفصال انجامد
مولانا: ای کشیده ز آسمان واز زمین * بارها تا گشته چشم تو سمین
تن ز اجزای جهان دزدیده * پاره پاره زین وآن بردیده * از زمین و آفتاب و آسمان
پارها بردوختی بر جسم وجان * تا نینداری که بردی رایگان * باز نستانند از تو این و آن
کاله دزدیده نبود پایدار * لیک آرد دزد را تا پای دار * حرف نحن کان دوهاب المدد
روح را باش این دگرها بهشت * بدانکه خلاق حکیم عز شانه الکریم در ذکر
فرموده است در کلام قدیم عناصر اصلیه که آدم ازان مخلوق شده بر هفت
درجه در مواضع مختلفه برحسب اقتضای حکمت بالغه در جایی میفرماید
خلقه من تراب اشارة باصل ومبدا اول ودر محل دیگر میفرماید که من
طین اشارة بجمع میان آب وخاک ودر موضعی دیگر من حماء مسنون
اشارت بطین متغیر بهوا ادنی تغیری ودر جایی دیگر من طین لازب
اشارة باستقرار طین بر حالتی از اعتدال که صلاحیة قبول صورة داشته
باشد ودر محلی دیگر میفرماید من صلصال من حماء مسنون اشارة
به یبس آن طین وسماع صلصله ازو ودر موضع دیگر میفرماید من صلصال کـ

کالفخار اشارت بوجود آتش در او همچنانکه در خزف وباین قوت ناریه در آدمی اثری
از شیطنت هست قال تعالی خلق الانسان من صلصال کالفخار
وخلق الجان من مارج من نار پس تنبیه فرمود که در انسان هست از قوت
شیطنت بر قدر آنچه در فخار از اثر نار هست واما شیطان اصل او از زبانه
آتش است که هیچ استقرار ندارد ودر جائی دیگر تنبیه فرمود بنفخ روح
خویش در او بقوله تعالی انی خالق بشرا من طین فاذا سویته ونفخت
فیه من روحی مولانا دامن تن را بمختلف احوال کرد · مرغ جان را خاک بر دنبال کرد
روح را در صورت پاک او نمود · این همه کار از کهی خاک او نمود · وحضرت امام اهل
عرفان علیه سلام الله الرحمن اشارت کرد بقوله ثم جمع من حزن الارض الی
قوله حتی صلصلت بدرجات شش گانه مذکوره علی اقل عبارة واذل اشارة
باز بدرجه سابعه که تکمیل نفخ روح است بقوله علیه الصلوة والسلام
ثم نفخ فیها من روحه پس در دمید خدای تعالی بنفس رحمانی خویش
در آن صورت مصلصله مسواة معدله از روح خویش که از الست حیات
هر حی وبه انست قوام هر شی بیت فیه من روحی چه تشریفست این

عالم

علم الاسما چه تعریفست این · از نفخ روح الهی دو علم ذوقی تحقیقی اوست
بجمیع اسماء الهیه مولانا جان صافی در بسته ابدان شده · آب صافی در گلی پنهان شده
فمثلت ای فنصبت الصورة المنفوخ فیها روحه تعالی حال کونها انسانا فی
الصحاح مثل بین یدیه مثولا انتصب قائما یعنی آن صورت مخلوقه از تربت
مطروحه در ارض بعد از نفخ روح الهی در او برخاست در حالتی که مشکل بود
باجمل هیئتی روحانی ومصور باحسن صورتی انسانی عطار صورتی از پای تا سر جمله روح
لطف در لطف وفتوح اندر فتوح · خلعت تشریف وتکریم لقد خلقنا الانسان
فی احسن تقویم پوشیده در حسن احسن صورکم بجمال یعنی خلق الله
آدم علی صورته محلی وآراسته برخاسته مولانا بگل اندوده خورشیدی میان
درون دل چو جمشیدی که گنج خاکدانستی · ز شاهان پاسبانی خود ظریف وطرفه می باید
جان خود را خلق کرده که نشناسی که آنست · لباس جسم پوشیده که درون تر کسوت است
سخن در حرف آورده که آن دو نیز زبانستی · قال شطاح العاشقین رضی الله عنه
لما طلع الله تعالی من مشرق القدم وتجلی بعلمه للعدم فلم یر شیئا غیر
نفسه فتعجب بجماله وتغاضی صفاته من صفاته کونا احبابه حتی استمتعوا بوصاله

ناهیدی

وفرحوا بلقائه فاراد خلق ارواح انبيائه واوليائه كما قال كنت كنزا مخفيا
فاحببت ان اعرف فغرف من بحر الكاف والنون غرفة فصبت في قدر القدرة
واستوقد تحته نار المحبة فتلهبت والقت زبد الحلاوة فصار صافيا يضئ بنفسه
فامزجه من نور نوره كما قال جل جلاله يكاد زيتها يضئ ولو لم تمسسه نار نور على نور
فجعل قرار ذلك الضياء في انوار الازلية وصفاء السرمدية فربت بربوبيته
فمهد بعبوديته فرمى بين قضاء عظمته فمطر عليه من بحر كبريائه قصيرة سعا جين
من افانين كرامته ثم خمر بعد ذلك وقت صباح سمائه ثم خلقه بخلقه
وانشاه بحسنه كما قال صلوات الرحمن وسلامه عليه خلق الله آدم على صورته
ثم نفخ فيه من روحه فقام باذنه ونزع بتنزيهه فقال انشاناه خلقا آخر فتبارك
الله احسن الخالقين فطهره في عين القدس والبسه حلل الانس وزينه
بحلية الولاء وكحله بكحل الصفاء وتوجه بتاج النهاية واركبه على نجيب
الهداية چون بدر فطرت او را از قالب قدرت بترتيب حسن قدم از شاه راه عدم
بجهان حدثان در آورد خلعت خلافت پوشيده وعلم وعلم الاسماء كلها
در خزانه اسرار بگوش جان از حق شنیده افسر شاهی از نور کبریائی بر سر نهاده

وکمر عبودیت در مقام قربت بر میان بسته بلباس صفات وانوار ذات مزین شده
چهره را بخلوق جمال قدم سرشته صبغ صبغة الله در جامه جان زده اینچنین
عروسی را حق بجودی خود بستوده میان ملائکان ملکوت گفته صورکم
فاحسن صورکم فی صفة آدم علیه السلام زیرا که صفی مملکت بود و
بدیع فطرت وخزانه امانت وکارخانه حکمت ونوامده مسافران شاه را
قدم از ولایت عدم صلوات الله علی نبینا وعلیه السلام عطار

خداوندی که جان بخشید وادراک * نهاد اسرار خود را در کف خاک
علیمی کین همه اسرار انوار * ز عشق خویش آورد او پدیدار * ز ذات خویش جان را کان نمود او
زمین ساکن فلک گردان نمود او * ز جان ارکان نمود اجسام آدم
دمیده از دم خویش اندر وی دم * دو عالم در تو پیدا کرد بنگر * وصالش یافتی از وصل برخور
سراسر در تو پیدا می ندانی * که هی شد این جهان و آن جهانی * تویی آیینه سراپا می بین
جمال خویش در آیینه می بین * قال فی شرح الطواسین حق تعالی بجمیع
تجلی ذات وصفات پیش از کون روح ناطقه را بیافرید قبای نور قدم
در پوشید تاج بقا بر سر نهاد در ظل جلال وجمال بنشاند در عین یمین احدیت

بمشاهده تربیت داد از آنست که سایهٔ طوبی قدم و آفتاب بامداد عدم صلی
الله علیه وآله وسلم گفت که الارواح فی یمین الرحمن بعد از خلق روح صورة
آدم را بیافرید چهل هزار سال بعد تجلی که حدیث خمر طینة آدم بیده اربعین
صباحا در حدیث طبیب بیماران عشق ازل بنگر آن صورة را در سایهٔ عرش
بپرورد چون تمام شد گفت خلقت بیدی آنگاه روح را از فلق صبح فعل در و
دمید گفت ونفخت فیه من روحی چون تخصیص این دو اضافت بیافت
متحلی بخلق قدم شد جهان بنور او روشن کرد اورا گفت صورکم
فاحسن صورکم چون در انسانیة کمال یافت خود را بستود بی حدث
گفت فتبارک الله احسن الخالقین انتهی کلامه وهمچنین ذکر کرده است
حق تعالی در خلق فرزندان آدم عناصر اصلیه که از آن مخلوق شده اند حالة
بعد حالة در هفت درجه همچنانکه در آدم علیه السلام و تنبیه فرموده که
ایشان را در هفتم درجات انسان گردانید حیث قال تعالی ولقد خلقنا
الانسان من سلالة من طین و این از آن وجهست که ایشان زادهٔ آدم اند و آدم
از سلالهٔ طین بود ثم جعلناه نطفة فی قرار مکین ثم خلقنا النطفة

علقة

علقة فخلقنا العلقة مضغة فخلقنا المضغة عظاما فکسونا العظام
لحما این شش مرتبه است از خلق که تعلق بملک و شهادة انسان دارد
چه مراتب خلق جسمیست از جسمی دیگر که خلق نبات از جماد است و نبات
از نبات و حیوان از نبات اما خلق صورة باطن و ملکوت انسان که از نفخت
فیه من روحی است ممتاز فرمود در اشارة بآن بقوله ثم انشأناه خلقا
آخر و تعیین نفرمود از قبیل مراتب مثل نطفه و علقه و مضغه خلقا
آخر فرمود بابهام تعظیما لشأن هذا الخلق واکده بقوله فتبارک الله احسن
الخالقین یعنی بعد از تکمیل صورة ظاهر او درجة بعد درجة حسب
الحکمة البالغة انشا کردیم اورا خلقی دیگر که مشابهت ندارد با انواع خلق
سابق یعنی خلق حیوان از نبات و نبات از جماد تا بتوان گفت که خلق
انسانست از حیوان چه هریک از صورتین مخلوق و مخلوقست از عالم ملک
وشهادة اند و مشاهد و محسوس اما درین خلق هریک از صورتین مخلوق
و مخلوقست که صورة باطن انسانست و صورة حق تعالی کما قال من روحی
از عالم غیب و ملکوتست فتبارک الله احسن الخالقین الذی خلق الانسا

احسن المخلوقین لانه خلقه علی صورته ولهذا استوعب جمیع اسمه وصفته
گلشن از آن دانسته تو جمله اسما که هستی صورت عکس مسمّا عطار
نیست آدم نطفه از آب و خاک ٭ هست آدم سرّ قدس و جان پاک
صد جهان پرورشته در وجود ٭ نطفه را کی کند آخر سجود ٭ آرزو می‌کند تا این مشت خاک
تا شود این مشت خاک جان پاک ٭ قاسم تعینات جهان در میان بیم و امید
ز آسمان بزمین و ز ذره تا خورشید ٭ همه برغبت خود در جهان کون و فساد
کمال خود طلبند از خدای خود جاوید ٭ کمال خاک نبات و کمال او حیوان
کمال حیوان انسان که اوست اصل نوید ٭ کمال انسان باشد بلوغ حضرت حق
که اوست اصل مرادات و مخلص امید ٭ بقول قاسم اگر باز دانی این اسرار
گذشت قصر جلالت ز قیصر و جمشید ٭ قال فی الفتوحات المکیة
فی الباب الثامن والستین فی قوله تع لقد خلقنا الانسان من
سلالة من طین ثم جعلناه نطفة الآیة لیس الا النظر والتفکر فی ذلک
لتعرف من اوجدك فانه احالك علیك فی قوله تعالی وفی انفسکم
افلا تبصرون وفی قول رسوله علیه الصلوة والسلام من عرف نفسه

فقد عرف ربه احالك علیك بالتفصیل واخفی عنك بالاجمال لتنظر
وتستدل فقال فی التفصیل ولقد خلقنا الانسان من سلالة من طین
وهو آدم علیه السلام هنا ثم جعلناه نطفة فی قرار مکین و
هی نشأة الابناء فی الارحام مساقط النطف ومواقع النجوم فکنی عن ذلك
بالقرار المکین ثم خلقنا النطفة علقة فخلقنا العلقة مضغة فخلقنا
المضغة عظاما فکسونا العظام لحما وقد تم البدن علی التفصیل فان اللحم
یتضمن العروق والاعصاب وفی کل طور له آیة تدل علی انه مفتقر ثم اجمل
خلق النفس الناطقة التی هو بها انسان فی هذه الآیة فقال ثم انشأناه
خلقا آخر عرفك بذلك ان المزاج لا اثر له فی لطیفتك وان لم یکن نصا وابین منه
قوله فسوّیك فعدلك وهو ذکره فی التفصیل من التقلب فی الاطوار فقال
فی ای صورة ما شاء رکبك فقرنه بالمشیة فالظاهر انه لو اقتضی المزاج روحا
خاصا معینا ما قال فی ای صورة ما شاء وای حرف نکرة مثل حرف ما فانه
حرف یقع علی کل شیء فابان لك ان المزاج لا یطلب صورة بعینها ولکن بعد
حصولها تحتاج الی هذا المزاج وترجع به فانه بما فیه من القوی التی لا تدبره الا

بها وبقواه لها كالالات لصانع النجار او البناء مثلا اذا هيئت واتقنت وفرغ
منها تطلب بذاتها وحالها صانعا يعمل بها ما صنعت له وما تعين زيدا ولا عمرا
ولا خالدا ولا واحدا بعينه فاذا جاء من جاء من اهل الصنعة سكنت الالة
من نفسها تحكما ذاتيا لا يتصف بالاختيار فيه فجعل يعمل بها صنعة يصنع
كل آلة لما هيئت له فمنها مكملة وهي المخلقة يعني التامة الخلقة ومنها غير
مكملة وهي غير المخلقة فينقص العامل من العمل على قدر ما نقص من جودة
الالة ذلك لتعلم ان الكمال الذاتي لله سبحانه فبين لك الحق مرتبة جسدك
وروحك لتشطر فيتفكر فتعتبر **حديقه** پدر آدم است جان قدم * هست از آن دم کز زاده مریم
تن که تن شد ز زلت آدم شد * جان که جان شد ز بوی آدم شد * هر کرا آن دم است آدم اوست
مرکز انیست نقش عالم اوست * جسم از نور جان شود جاوید * گل شود زر ز تابش خورشید
بی روانی شریف و جانی پاک * چه بود جسم جز که مشتی خاک * از در تن ترا به منزل دل
نیست جز درد سر دگر حاصل * ره مجسم تو سوی منزل جان * حامل دان تو زین چهار ارکان
برو بال خرد ز جان زاید * از تن تیره جان و دل ناید * از ره جسم تا بکعبه دل
عاشقان را هزار و یک منزل **مولانا** سالها هم صحبتی و همدمی * با عناصر داشت جان آدمی

از عقول و از نفوس با صفا * نامه می آمد بجان کای بی وفا * یارکان پنج روزه یافتی
روز یاران کهن بر تافتی * جانهای بسته اندر آب و گل * چون رهند از آب و گلها شاد دل
در هوای عشق حق رقصان شوند * همچو قرص بدر بی نقصان شوند * روحهائی کز قفصها رسته اند
انبیا و رهبر و شایسته اند * این جهان خود حبس جانهای شماست * هین روید آنسو که صحرای شماست
جان چو بی این جیفه بنماید جمال * من نتانم گفت وصف آن مثال * آنزمان که جان خلوی نماند
جان ابلخ بابدت بر جا نشاند **ذا اذهان** ای ذا قوی في الصحاح الذهن الفطنة
والحفظ والذهن بالتحريك مثله والذهن القوة **بحلها** ای بحرکها یعنی انسانی
صاحب قوی طبیعیه عنصریه و روحیه که آلات نفس ناطقه انسانیه اند که
احاله و تقلیب میکند آن قوی را در جر منافع و دفع مضار و باستعمال آن
میرسد بجمیع منافع صوریه و معنویه **گلشن** طبیعی قوة توده هزار ست
ارادی بیرون از حصر و شمار است * و ز آن هر یک شده موقوف آلات * ز اعضا و جوارح
حکیمان اندر آن گشتند حیران * فرو ماندند در تشریح انسان * از قوی ظاهر
انسانست و اما باطن انسان طبقات غیر متناهیه است و در هر طبقه قوی غیر
متناهیه مرکوز است **عطار** اگر صد از روی این دریا سبی * لیک آگه نیست از تعریف کسی

وز باطنات

گنج در نهرست گیتی چون طلسم • بشکند آخر طلسم بند جسم • گنج یابی چون طلسم از پیش رفت •
جان شود پیدا چو جسم از پیش رفت • بعد از آن جانت طلسمی دیگرست •
غیب را جان تو جسمی دیگر است • همچنین میرو به پایانش مرس •
در چنین دردی بود درمانش مرس • چون انسان مخلوق علی الصورة است پس
به ازای هر اسمی از اسماء غیر متناهیه الهیه در وی قوتی باشد که در هر مرتبه از
طبقات غیر متناهیه مبدأ اثر خاص شود غیر اثر طبقه دیگر قال الشیخ في
فص حکمة الهیة في کلمة آدمیة لما شاء الحق تعالی من حیث اسمائه
الحسنی التي لا یبلغها الاحصاء ان یری اعیانها ای اعیان الاسماء وان شئت
قلت ان یری عینه في کون جامع وهو جمیع العالم من الانسان وغیره یحصر
الامر ای الشأن الالهی کله ای یحصر جمیع الامور والشئون الالهیة فاقتضی
الامر جلاء مرآة العالم فکان آدم عین جلاء تلک المرآة لان جلاء المرآة ما
یکون کاملا الا اذا انعکس فیها الوجه بجمیع دقائق صورته وروح تلک الصورة
لان روح الشیء ما یحصل به في ذلک الشیء صدور الآثار المطلوبة من ذلک
الشیء کما ان الروح النباتی مثلا یحصل في النبات التغذیة والتنمیة

وتولید المثل وبالروح الحیوانی یحصل في الحیوان الحس والحرکة الارادیة وبالروح
الانسانی یحصل في الانسان ادراک الکلیات وکان المقصود للحق تعالی من
ایجاد العالم رؤیة عینه فیه وذلک لا یحصل الا بالحقیقة الانسانیة
فیکون تلک الحقیقة روح صورة العالم وکانت الملائکة من بعض
قوی تلک الصورة التي هي صورة العالم انما قال من بعض قوی تلک الصورة
لان القوی الروحانیة والحسیة الانسانیتین المشبهة بهما الملائکة
ایضا من قوی صورة العالم فانهم المعبر عنه في اصطلاح القوم بالانسان
الکبیر ای في اصطلاح الصوفیة فانهم یسمون العالم کله انسانا
کبیرا لاشتماله بجمیع اجزائه حتی الانسان علی تفاصیل ما اشتمل علیه
الانسان مجملا ویسمون الانسان الذی هو الجزء الاشرف من العالم
عالما صغیرا لاشتماله علی مجملات ما اشتمل علیه العالم مفصلا کما
قیل في حقه شعر من کل شیء لبه ولطیفه • مستودع في هذه المجموعه
في الفتوحات في معنی خلق الله آدم علی صورته الانسان الذی هو آدم
عبارة عن مجموع العالم فانه للعالم الصغیر وهو المختصر من العالم الکبیر

والعالم مثل في قوة انسان حصره في ادراكه لكبره وعظمه والانسان الصغير الحجم
يحيط به الادراك من حيث صورته وتشريحه وبما يحمله من القوى الروحانية
فرتب الله فيه جميع ما خرج عنه فارتبطت بكل جزء منه حقيقة الاسم الالهي
التي ابرزته وظهر عنها فارتبطت به الاسماء الالهية كلها لم يشذ عنه
منها شيء فخرج ادم على صورة الاسم الله اذ كان هذا الاسم يتضمن جميع الاسماء
الالهية كذلك الانسان وان صغر جرمه عن جرم العالم فانه يجمع جميع حقايق
العالم الكبير ولهذا سمى العقلاء العالم انسانا كبيرا ولم يبق في الامكان
معنى الا وقد ظهر في العالم فقد ظهر في مختصره والعلم تصور المعلوم
والعلم من صفات العالم الذاتية فعلمه صورته وعليها خلق آدم فادم
خلقه الله على صورته فكانت الملائكة له اي للعالم كالقوى الروحانية
مثل العاقلة والمفكرة والمخيلة والحافظة والذاكرة وهذه تحت تصرف
الروح الانساني ومنشاها ومجاريها الدماغ والحسية مثل السامعة
والباصرة والشامة والذايقة واللامسة التي في النشاة الانسانية
وقد ذكر ان آدم روح العالم فافرق بينهما وكل قوة منها اي من تلك القوى

التي للعالم المسماة بالملك محجوبة بنفسها لا ترى افضل من ذاتها لانها مشغولة
برويته كمالها عن رويته كمال غيرها ولما بين احتجاب كل منها بنفسها وعدم رويتها فضل
من نفسها شيئا شرع في تمهيد معذرة من جانب تلك القوى في ذلك الاحتجاب
بقوله وان فيها اي في تلك القوة التي هي الملك فيما تزعم ما مصدر يترای
في زعم تلك القوة الاهلية اسم ان لكل منصب عال ومنزلة رفيعة عند الله
لما تخيل لزعم تلك القوة استيهالها لكل منصب بانه عندها من الجمعية
الالهية بين طرف للجمعية ما يرجع من ذلك المجموع فيهما الى الجناب الالهي
الوجوبي والى جناب حقيقة الحقايق الكوني الامكاني الحاصل ان كل
واحدة من تلك القوى التي هي الملائكة لما رأت نفسها جامعة بين امر
يرجع منها الى الحضرة الوجوب على قدر حصتها ولم يرجع الى حضرة الامكان
على قدر حصتها حسبت ان تلك الجمعية سبب لكمالها الشامل وزعمت
انها بتلك الجمعية صارت اهلا لكل منصب عال ومنزلة رفيعة والحال
ان تلك الاهلية ما كانت الا لصاحب الجمعية الكلية المستوعبة لجميع
الحقايق التي كانت لادم اي للنشاة الانسانية لا لصاحب جمعية بعض

الحصص المختصة به کما یشعر الیه بقوله والحال ان الرجوع فی النشاة الانسانیة الحا
لهذه الاوصاف ای الجامعة لحقایق مجموع تلک القوی الی ما یقتضیه الطبیعة
الکل التی حصرت قوابل العالم کلها ای شملتها بحیث لا یبقی منها شی منها
اعلاه واسفله یعنی والحال ان الرجوع فی النشاة الانسانیة الحاصلة
لهذه القوی ای الجامعة لحقایق مجموع تلک القوی الی ما یقتضیه الطبیعة
التی هی کل العالم ای مادة مجموع العالم واصله وسیذکر الشیخ فی فص
عیسی علیه السلام انها نفس الرحمن وان العناصر وما فوقها من الملاء
الاعلی کلها صور الطبیعة حیث قال فلذلک قبل النفس الالهی صور
العالم فهو لها کالجوهر الهیولانی ولیس الا عین الطبیعة وهذا ای ما قلنا
ان رجوع الملائکة الی بعض الحقایق الالهیة والکونیة ورجوع الانسان
الی کلها لاقتضاء الطبیعة الکل ذلک لا یعرفه عقل بطریق نظر فکری
بل هذا الفن من الادراک لا یکون الا عن کشف الهی ای من ذلک
الکشف یعرف ما اصل صور العالم القابلة لارواحه ای یعرف من
ذلک الکشف ان الطبیعة الکل الذی هو النفس الالهی اصل صور العالم

وهی للصور کالجوهر الهیولانی تصورت بتلک الصور للاختلافات المکنونة فیها
فانتشات منها صور العالم قابلة کل صورة لروحها اللایق بها من ارواح العالم
واضاف الصور والارواح الی العالم لان العالم عبارة عن الصور وارواحها
المقومة لها فسمی هذا المذکور ای هذا الذی ذکر انه للعالم بمنزلة الروح
للبدن والجلاء للمراة وانه الجامع لجمیع ما اشتمل علیه العالم انسانا او
خلیفة فاما الانسانیة فلعموم نشاته وحصره الحقایق کلها علویه وسفلیه
فهو بهذا الحصر والشمول انس بکل الحقایق فله الانس الحقیقی التام فسمی
انسانا من الانس وفکر یتصرف بها وصاحب اندیشها و فکر تها است که نفس
انسانی بان تصرف میکند در مدرکات خود از برای طلب اصلح از او مجموع
فیما قصد من المطالب ومراد نه قوة مفکره است چه آن در انسان واحد است
بلکه حرکات این قوة است در ما یتصرف فیه جر این حرکات فکریه است که
نفس انسانی را که بان اقتناص میکند از عالم اسفل بالیة حواس خمس ظاهر
بسیاری از معارف دینیه شریفه کما سیاتی وجوارح یحتمد بها و
یفعل بها فی الصحاح جوارح الانسان اعضاوه التی یکتسب بها یعنی وصاحب

عضوها است که خدمت میفرماید آنرا و آلات وادوات که نفس انسانی
درکارهای هرگونه میکرد اند تا از برای اکتساب مصالح ومنافع صوری و
معنویه روحیه وطبیعیه واشار علیه الصلوة والسلام الی قوة العاقلة بقوله
ومعرفة تفرق ما بين الحق والباطل ويفرق بين الاذواق والمشارو الالوان
والاجسام لان العقل بوزن في القلب يفرق بين الحق والباطل وقيل جوهر
مضئ خليفة الله في الدماغ وهو يدرك الغائبات بوسايط المحسوسات
بالمشاهدة وبهذا يفرق بين الاذواق والمشام الى سائر المحسوسات والعقل
محتاج الى الحواس ومنها السمع والعقل في معرفة الاصوات وتعبير الالفاظ
وتنوع اللغات يحتاج به اذ العقل بذاته لا يدرك صوتا من الاصوات
بدونه ومنها البصر وهو لا يدرك المبصرات من الابيض والاسود وغيرهما
بدونه وعلى هذا القياس في رسالة تفصيل النشاتين لان في القسم الرابع عن
قد ذكر الحكما لذات الانسان وقواه امثالا صوروها بها فقالوا ذات
الانسان كانه عالما صغيرا اجرى مجرى بلدا احكم بناؤه وشيد بنيانه
حصن سوره وعمرت بالسكان دوره وفتحت سواقه واستعملت صناعه

ربع

وفيه ملك مدبر وللملك وزير وصاحب بريد واصحاب اخبار وخازن
وترجمان وكاتب وفي البلد اخيار واشرار فصناعها هي القوة السبعة
التي يقال لها الجاذبة والماسكة والهاضمة والدافعة والغاذية والنامية
والمصورة والملك العقل ومنبعه من القلب والوزير القوة المفكرة
ومسكنها وسط الدماغ وصاحب البريد القوة المتخيلة ومسكنها مقدم الدماغ
والترجمان القوة الناطقة وآلتها اللسان والكاتب القوة الكاتبة وآلتها
اليد وسكانها الاخيار والاشرار هي القوة التي منها الاخلاق الجميلة
والاخلاق القبيحة قال في فص الحكمة الموسوية واما حكمة القائه في
التابوت ورميه في اليم فالتابوت ناسوته اي اشارة الى ناسوته واليم
اشارة الى ما حصل له من العلم بواسطة هذا الجسم مما اعطته القوة
النظرية الفكرية والقوى الحسية والخيالية التي لا يكون شي منها اي من
تلك القوة ولا من امثالها لهذه النفس الانسانية الا بوجود هذا الجسم
العنصري فلما حصلت النفس في هذا الجسم وامرت بالتصرف فيه و
تدبيره جعل الله لها هذه القوى الآت تتوصل بها الى ما اراده الله منها

اى من النفس فى تدبير هذا التابوت الذى فيه سكينة الرب وانما كانت
السكينة فى هذا التابوت لان الامور الكلية والمعانى الحقيقيه لا تزال
تحرك بالمحبة الذاتية الى ان تصل الى الحضرة الشهادية وتدخل تحت الاسم
الظاهر فيجد السالك فيها المعانى بصورها وتسكن اليها **عطار**
ذات جان را معنى بسيار هست ؛ ليك تا نقد تو گردد كار هست
هر معانى كان ترا در جان بود ؛ تا نه پيوند بتن پنهان بود ؛ دولت دين گر ميسر گرددت
نقد جان با تن برابر گرددت ؛ فرمى به فى اليم ليحصل بالقوى على
فنون العلم اى ليكون بها مستعليًا على انواع العلوم الحاصلة بالحواس
الظاهرة والباطنة يقال فلان حصل على عرشه اذا استعلى عليه
فاعلمه بذلك اى اعلم الحق موسى بوضعه فى التابوت والقائه فى
اليم انه اى الشان وان كان الروح المدبر له هو الملك فانه لا يدبره الا
به اى اعلمه ان الروح المدبر له لا يدبره الا بواسطة هذا التابوت
فاصحبه هذه القوى الكائنة فى هذا الناسوت الذى عبر عنه بالتابوت
فى باب الاشارات والحكم اى جعل الحق الروح مصاحبًا لهذه القوى

الحالة فى البدن الذى عبر الحق سبحانه عنه بالتابوت فى باب الاشارات
اى هذا المعنى ثابت فى باب الاشارات الالهية والحكم الربانية والله اعلم
آثار وخواص آلات وقوى مدركه انسانيه در كلام ابى حامد منقح ومبين
است فاستمع لما يتلى عليك من كلامه روح الله روحه فى مشكوة
الانوار قال فى فصل مراتب الارواح البشرية النورية فالاول منها
الروح الحساس وهو الذى يتلقى ما يورده الحواس الخمس وكانه اصل الروح
الحيوانى واوله اذ به يصير الحيوان حيوانًا وهو موجود للصبى والرضيع و
الثانى الروح الخيالى وهو الذى يستثبت ما اورده الحواس ويحفظه مخزونا عنده
ليعرضه على الروح العقلى الذى هو فوقه عند الحاجة اليه وهذا لا يوجد
للصبى الرضيع فى مبدا نشوه ولذلك يولع بالشى لياخذه فاذا غيب عنه
ينساه ولا ينازعه نفسه اليه الى ان يكبر قليلا فيصير بحيث اذا غيب عنه بكى وطلب
لبقاء صورته محفوظة فى خياله وهذا قد يوجد لبعض الحيوانات دون بعض ولا يوجد
للفراش المتهافت على النار لانه يقصد النار لشغفه بضياء النهار فيظن
ان السراج كوة مفتوحة الى موضع الضياء فيلقى نفسه عليه فيتادى به.

ولكنه اذا جاوزه وحصل في الظلمة عاوده مرة بعد اخرى ولو كان له
الروح الحافظ المستثبت لما اداه الحس اليه من الالم لما عاوده بعد ان تضرر به
مرة والكلب اذا ضرب بخشبة مرة فاذا رأى الخشبة بعد ذلك من بعد
هرب الثالث الروح العقلي الذي يدرك به المعاني الخارجة عن الحس و
الخيال وهو الجوهر الانسي الخاص ولا يوجد للبهائم ولا للصبيان ومدركاته
المعارف الضرورية الكلية واعلم ان في قلب الانسان عينا هذه صفته
كمالها وهي يعبر عنها تارة بالعقل وتارة بالروح وتارة بالنفس الانساني
ودع عنك العبارات فنعني بها المعنى الذي يتميز به العاقل عن الطفل
الرضيع وعن البهيمة وعن المجنون فالعقل يدرك غيره ويدرك نفسه و
يدرك صفاته اذ يدرك نفسه عالما وقادرا ويدرك علم نفسه ويدرك
علمه بعلم نفسه الى غير نهاية فهذه خاصية لا يتصور ان تدرك بآلة الاجسام
بل الحقائق كلها لا تحتجب عن العقل وانما حجاب العقل حيث يحجب من
نفسه لنفسه بسبب صفات هي مقارنة له تضاهي حجاب العين
من نفسه عند تغميض الاجفان وستعرف هذا ان شاء الله وله جواسيس

خمس في الظاهر جواسيسه وكلها اخس خزانته لان المسموعات و
المبصرات والمشمومات والمذوقات والملموسات التي هي مدركات الحواس
الخمس الظاهرة اعراض الاجسام والاجسام اخس اقسام الموجودات وله في
الباطن جواسيس سواها من خيال ووهم وذكر وفكر وحفظ فان قلت نرى
العقلاء يغلطون في نظرهم فاعلم ان فيهم خيالات واوهاما واعتقادات
يظنون احكامها احكام العقل فالغلط منسوب اليها واما العقل اذا تجرد
عن غشاوة الوهم والخيال لم يتصور ان يغلط بل رأى الاشياء كما هي عليها
وفي تجريده عسر عظيم وانما يكمل تجرده عن هذه النوازع بعد الموت وعنده
يقال فكشفنا عنك غطاءك فبصرك اليوم حديد الرابع الروح الفكري
وهو الذي ياخذ المعارف العقلية المحضة فيوقع بينهما بالتقاآت
وازدواجات ويستنتج منها معارف شريفة ثم اذا استفاد نتيجتين مثلا
الف بينهما نتيجة اخرى ولا يزال تتزايد كذلك الى غير نهاية الخامس الروح
القدسي الذي يختص به الانبياء وبعض الاولياء وفيه تتجلى لوائح
الغيب واحكام الآخرة وجملة من المعارف ملكوت السموات والارض

بل من المعارف الربانية التي يقصر دونها الروح العقلي الفكري واليه الاشارة
بقوله وكذلك اوحينا اليك روحا من امرنا ما كنت تدري ما الكتاب
ولا الايمان ولكن جعلناه نورا نهدي به من نشاء من عبادنا الاية گلشن
خرد از دیدن احوال عقبی ۞ بود چون کور مادرزاد دنیی ۞ ورآء عقل طوری دارد انسان
که بشناسد بدان اسرار پنهان ۞ بسان آتش اندر سنگ وآهن ۞ نهاد ستا ایزد آن در جان وتن
چو بر هم اوفتاد آن سنگ واهن ۞ ز نورش هر دو عالم گشت روشن ۞ ولا
تبعد ايها المتفكر في عالم العقل ان يكون وراء العقل طورا اخر يظهر فيه
ما لا يظهر في العقل كما لا تبعد كون العقل طورا وراء التميز والاحساس
ينكشف به عوالم وعجايب يقصر عنها الاحساس والتميز ولا تجعل اقصى
الكمال وقفا على نفسك وان اردت مثالا مما نشاهده من جملة خواص
بعض البشر فانظر الى ذوق الشعر فكيف يختص به قوم من الناس وهو نوع
احساس وادراك ويحرم عنه بعضهم حتى لا يتميز عندهم الالحان الموزونة
من المزحفة وانظر كيف عظمت قوة الذوق في طايفة حتى استخرجوا
بها من الموسيقي والاغاني والاوتار صنوف الدستانات التي منها المطرب

ومنها

ومنها المحزن ومنها المنوم ومنها المضحك ومنها المبكي ومنها القاتل و
منها الموجب للغشي والوجد وانما يقوى هذه الآثار فيمن له اصل
الذوق واما العاطل عن خاصية الذوق فيشارك في سماع الصوت و
يضعف فيه الآثار وهو يتعجب من صاحب الوجد والغشي ولو اجتمع العقلاء
كلهم من ارباب الذوق على تفهيمه معنى الذوق لم يقدروا عليه
فهذا مثال في امر خسيس لكنه قريب الى فهمك فقس به الذوق الخاص
النبوي واجتهد ان تصير من اهل الذوق بشيء من ذلك الروح فان للاولياء
منه حظا وافرا فان لم تقدر فاجتهد ان تصير من اهل العلم بها فان لم
تقدر فلا اقل من ان يكون من اهل الايمان ويرفع الله الذين امنوا منكم
والذين اوتوا العلم درجات والعلم فوق الايمان والذوق فوق العلم
فالذوق وجدان والعلم قياس وعرفان والايمان قبول مجرد بالتقليد
وحسن الظن باهل الوجدان او باهل العرفان فاذا عرفت هذه الارواح
الخمسة فاعلم انها بجملتها انوار اذ بها تظهر اصناف الموجودات والحسي
والخيالي منها وان كان يشارك البهايم في جنسها لكن الذي للانسان

منه غط آخر اشرف واعلى وخلق للانسان لاجل غرض اجل واسمى واما الحيوانات
فلا يخلق لها الا ليكون آلتها فى طلب غذائها وتسخرها للآدمى وانما خلق للآدمى
ليكون شبكة له بها يقتنص من العالم الاسفل مبادى المعرفة الدينية الشريفة
اذ الانسان اذا ادرك بالحس شخصا معينا اقتنص عقله منه معنى عاما مطلقا

مولانا اقتضاى جان چو اى دل آگهيست ٭ هر كه آگه تر بود جانش قويست ٭ خود جهان جان سراسر آگهيست
هر كه آگه نيست از جان تهيست ٭ جان نباشد جز خبر در آزمون ٭ هر كرا افزون خبر جانش فزون
جان ما از جان حيوان بيشتر ٭ از چه زان رو كه فزون دارد خبر ٭ بس فزون از جان ما جان ملك ٭
كو منزه شد ز حس مشترك ٭ وز ملك جان خداوندان دل ٭ باشد افزون تو تحير را بهل ٭

محصل ومنتج كلام قوم در نشاه انسانى آنست كه روح انسانى كه او را نفس ناطقه
ميگويند جوهريست بسيط مجرد مدرك ذات ومتصرف در بدن بالارادة
آن جوهر نه جسمست ونه جسمانى ونه محسوس بيكى از حواس خمسه و
هر يك از ين امور در حكمت نظريه ببراهين متعدده بيان يافته واصحاب
كشف با ارباب نظر در تجرد نفس ناطقه كه مستتبع جمله اين امور است ٭
موافقند وچون روح انسانى ببدن عنصرى تعلق گيرد در ابتداء احكام

طبيعيه بر آثار عقل غالب بود وافعال او همه بمقتضاى شهوت وغضب باشد
وچون ابتداى ظهور نور عقل شود غالبا ظلمت اخلاقى كه از ان افعال در روح
راسخ شده متراكم بود وسطوع آن نور عقل را فرو نشاند وافعال واقوال
به طريق سابق بر محض شهوت وغضب بودى بى ملاحظه حسن وقبح آن شرعا و
عقلا و روح انسانى را درين مرتبه نفس گويند كه معدن افعال نكوهيده و
موطن اخلاق ناپسنديده است و روح درين حال چراغ عقل را در راه هوا
پيش دو چشم شهوت وغضب دارد وبدان نور راه بمظان حصول مقاصد
نفس مى برد وبعضى كه درين مرتبه سابقه عنايت ازلى ايشانرا مدد كند در
اشراق نور عقل خصوصا كه صبح صادق اخبار انبيا بدان پيوندد قبح احوال
ذميمه كه در ظلمت اخلاق رذيله پنهان بود پيدا كرده وچون انقياد احكام
شرعيه نموده بدائره اسلام درآيند وتعديل افعال وحركات بميزان
شرع وعقل نمايند وعلى الله در اخلاق از تعديل افعال تولد كند و
منشأ افعال وحركات معتدل شود بى كلفتى و روح را عالم غيب و
احكام آنكه من حيث التجرد انجاست وميان عالم شهادة كه من حيث التعلق

خالد جعيتى بيانه

ازان باخبرست حاصل شود پس روح را درین مرتبه دل دیوم گویند و این
اول دخول در دایرهٔ ایمانست و مبدا حصول علم الیقین و چون دل را این
مرتبه داده در دایرهٔ احسان در آید افتتاح تجلی برو از مرتبه اسم الظاهر
بود یعنی اسمایی که در حیطهٔ این اسمند و مادام که اسمی ازین اسما حجاب
دیگری شود روح در مرتبهٔ تلوین بود و این مرتبهٔ اول تلوین است و چون بمرتبهٔ
رسد که هیچ یک از اسمایی که در حیطهٔ اسم الظاهر اند حجاب دیگری نشود
مرتبهٔ اول تمکین که مقابل مرتبهٔ اول تلوینست او را حاصل شود و تجلی
باسمایی که در حیطهٔ اسم الباطن اند منتقل شود و بر همان قیاس مرتبهٔ دوم
تلوین و تمکین حاصل شود اما هر یک از اسم الظاهر و الباطن حجاب یکدیگر
شوند و این مرتبهٔ سیوم تلوین است و چون کار بجایی رسد که هیچ یک از
الظاهر و الباطن حجاب دیگری نشود مرتبهٔ سیوم تمکین حاصل شود و
روح را درین مرتبه دل متبحر گویند و دل حقیقی که جامع حقایق وجوبیه
و امکانیه و احکام و آثار هر دو باشد اینست و این مقام را مرتبهٔ کمال
گویند و مرتبهٔ اکملیه که بحقیقة ازان خاتم الانبیاست علیه افضل الصلوات

واکمل التحیات و اقطاب محمدی را بطریق وراثة ازان نصیبی بقدر متابعت
هست فوق این مرتبه یعنی این مرتبه کمالست قوله علیه الصلوة والسلام
معجونا حال من قوله انسانا بطینة الالوان المختلفة یعنی سرشته شده بود
به طینة رنگهای گوناگون و مراد از طینة الوان مواد مخالط بدن انسانست
که بان مستعد قبول الوان مختلفه میشود مصراع جسم تو که جای جان پاکست
از آتش و باد و آب و خاکست • می پروردت بقوت قوت • در زاویه چهار علت •
هست از تر و خشک و گرم و سردت • سرخ و سیه و سفید و زردت •
والاشباه المؤتلفة و طینة اشباه مؤتلفه همچون عظام و اسنان
والاضداد المتعادیة همچون کیفیات اربع والاخلاط المتباینة همچون
دم و بلغم و صفرا و سودا من الحر والبرد والبلة و هی الرطوبة والجمود و
هو الیبوسة و این مجموع از کیفیات جسمانیست والمساءة والسرور
و غم و شادی که از کیفیات نفسانیه است یعنی ازین خلق خوب و سیرت زشت
هفت دوزخ تو یی و هشت بهشت • چه حق تعالی بعد از انکه بسایط
عناصر را اوید به وصف تضاد و تباین با یکدیگر اراده قدیمه متعلق بایجاد

مرکبات کرد اند بس بحکمت بالغه وقدرت کامله ایتلاف میان متخالفات و
اتحاد میان متباینات بیدا کرد که عبارت از تسویرات بس معادن و نبات و
حیوان موجود شد و انسان از جمله محیط ساخت **عطار** در میان چار خصم مختلف
کی توانی شد بوحدت متصف ٭ گرمیت در خشم و شهوت می کشد
خشکیت در کبر و نخوت می کشد ٭ سردیت افسرده دارد برد وام
تریت رعنائیت آرد مدام ٭ هر چهار از هم در کوشیده اند روز و شب با یکدگر در جوشیده اند
همچنان کر چار خصم مختلف ٭ شد دلت هم معتدل هم متصف جانت را عشقی باید گرم
ذکرا رطب اللسانی نوم رزم ٭ زهد خشکت باید و تقوی دین
آه سردت باید از برد الیقین ٭ تا چو گرم و خشک و سرد و تر بود
اعتدال جانت نیکوتر بود ٭ قال الراغب کما ان الوالی اذا ازکی وساس
الناس بسیاسة الله تعالی صار ظل الله فی الارض وجب علی الکافة طاعته
کما قال تعالی اطیعوا الله واطیعوا الرسول واولی الامر منکم کذلک متی جعل
العقل سایسا وجب علی سائر القوی ان تطیعه وفی الفتوحات الخلافة
صغری وکبری فاکبرها التی لا اکبر منها الامامة الکبری علی العالم واصغرها

خلافته

خلافته علی نفسه وقال کما ان الله تعالی جعل الناس متفاوتین کما نبه علیه
بقوله تع ورفعنا بعضهم فوق بعض درجات لیتخذ بعضهم بعضا
سخریا کذلک جعل قوی النفس متفاوتة وجعل من کل واحدة ان یکون
داخلة فی سلطان ما فوقها ومتامرة علی ما دونها فحق الشهوة ان یکون
موتمرة للحمیة وحق الحمیة ان تکون موتمرة للقوة العاقلة وحق القوة العاقلة
ان تکون مستضیئة بنور الشرع وموتمرة لمراسمه حتی یصیر هذه القوی
متظاهرة غیر متعادیه وکما لا ینفک اشرار العالم من ان یطلبوا فی العالم
الفساد ویعادوا الاخیار کما قال تعالی وکذلک جعلنا فی کل قریة
اکابر مجرمیها لیمکروا فیها وقال وکذلک جعلنا لکل نبی عدوا شیاطین
الانس والجن کذلک فی نفس الانسان قوی ردیة من الهوی والشهوة و
الحسد تطلب الفساد وتعادی العقل والفکر وکما انه یجب
للوالی ان یتبع الحق ولا یصغی الی الاشرار ولا یعتمدهم کما قال تع وان احکم
بینهم بما انزل الله ولا تتبع اهواءهم واحذرهم ان یفتنوک کذلک
یجب للعقل والفکر ان لا یعتمدوا القوی الذمیمة وکما انه یجب للوالی ان

يجاهد اعداء المسلمين كما قال واعدوا لهم ما استطعتم من قوة ومن رباط
الخيل ترهبون به عدو الله وعدوكم كذلك يجب للعقل ان يعادى
الهوى فان الهوى من اعداء الله بدلالة قوله عليه الصلوة والسلام ما في
الارض معبود ابغض الى الله من الهوى ثم قال افرايت من اتخذ الهه هويه
وكما ان من استحوذ عليه الشيطان انسيه ذكر الله كذلك العقل اذا استحوذ
عليه الهوى حديقه سك واسبست با تو در سكون آن كزين استيزد كرتو ن
آن مروض كن آن معلم كن بر در آو حديث آدم كن في الباب الساتع
من الفتوحات قال فلما خمر الحق تعالى بيديه طينة آدم حتى تغير ريحها
وهو المسنون وذلك الجزء الهوى الذي في النشأة جعل محلا للاشقياء و
السعداء من ذريته فاودع فيه ما كان في قبضتيه فانه سبحانه اخبرنا
ان في قبضة يمينه السعداء وفي قبضة اليد الاخرى الاشقياء وكلتا
يدى ربي يمين مباركة وقال هولاء للجنة وبعمل اهل الجنة يعملون
وهولاء للنار وبعمل اهل النار يعملون واودع الكل طينة آدم و
جمع فيه الاضداد بحكم المجاورة فصوره وعدله وسواه ثم نفخ فيه روحه

المضاف اليه فحدث عند هذا النفخ فيه بسريانه في اجزائه اركان الاخلاط
التي هي الصفراء والسوداء والدم والبلغم فكانت الصفراء عن الركن
النارى الذي انشاه الله منه في قوله تع من صلصال كالفخار وكانت
السوداء عن التراب وهو قوله خلقه من تراب وكان الدم من الهواء
وهو قوله مسنون وكان البلغم من الماء الذي عجن به التراب فصار طينا
ثم احدث فيه القوة الجاذبة التي بها يجذب الحيوان الاغذية ثم القوة
الماسكة وبها يمسك ما يتغذى به الحيوان ثم القوة الهاضمة وبها يهضم
الغذاء ثم القوة الدافعة وبها يدفع الفضلات عن نفسه من عرق وبخار و
رياح وبراز وامثال ذلك ثم احدث فيه القوة الغاذية والنمية والحاسية
والخيالية والوهمية والحافظة والذاكرة وهذا كله في الانسان بما هو حيوان
لا بما هو انسان فقط غير ان هذه القوى الاربعة قوة الخيال والوهم والحفظ
والذكر هي في الانسان اقوى منها في الحيوان خص آدم الذي هو الانسان
بالقوة المصورة المفكرة والعاقلة فتميز عن الحيوان وجعل هذه القوى
كلها في هذه الجسم آلات للنفس الناطقة ليصل بذلك الى جميع منافعها

المحسوسة والمعنوية ثم انشاه خلقا اخر وهو الانسانية فجعله دراكا بهذه القوى
حيا عالما قادرا مريدا متكلما سميعا بصيرا على حد معلوم معتاد في الكتاب
فتبارك الله احسن الخالقين ثم انه سبحانه ما سمى نفسه باسم من الاسماء الا
وجعل للانسان من التخلق بذلك الاسم حظا منه يظهر به في العالم على
ما يليق به ولذلك تاول بعضهم قوله عليه الصلوة والسلام ان الله خلق
آدم على صورته على هذا المعنى فانزله خليفة عنه في ارضه اذ كانت الارض
من عالم التغيير والاستحالات بخلاف العالم الاعلى فيحدث فيهم من الاحكام
بحسب ما يحدث في العالم الارضي من التغيير فظهر لذلك حكم جميع
الاسماء الالهية فلذلك كان خليفة في الارض دون السماء والجنة وذلك
في الباب الثالث والسبعين السؤال الاربعين ما صفة آدم عليه السلم
الجواب ان شئت صفة الحضرة الالهية وان شئت مجموع الاسماء الالهية
ان شئت قول النبي صلى الله عليه وآله وسلم ان الله خلق آدم على صورته
فهذه صفته فانه لما جمع له في خلقه بين يديه علمنا انه قد اعطاه صفة
الكمال الخلقة كاملا جامعا ولهذا قبل الاسماء كلها فانه مجموع العالم

من حيث

من حيث حقايقه فهو عالم مستقل وما عداه فانه جزء من العالم فالعالم كله
تفصيل آدم وآدم هو الكتاب الجامع فهو للعالم كالروح من الجسد فالانسان
روح العالم والعالم الجسد فبالمجموع يكون العالم كله هو الانسان الكبير
والانسان فيه واذا نظرت في العالم وحده دون الانسان وجدته كالجسم
المستوى بغير روح وكمال العالم بالانسان مثل كمال الجسد بالروح والانسان
منفوخ في جسم العالم فهو المقصود من العالم رباعي تو بي تو نسخه نقش الهي
بجز خويش هر چيزي كه خواهي تو مقصود وجود كن فكاني ولى در غفلتي وميدانى
السؤال الاربع والاربعون لم سماه بشرا الجواب قال تعالى ما منعك ان
تسجد لما خلقت بيدي على جهة التشريف الالهي فقرينة الحال تدل على
مباشرة خلقه بيديه بحسب ما يليق بجلاله فسماه بشرا لذلك اذ اليد بمعنى
القدرة لا شرف فيها على من شرف عليه واليد بمعنى النعمة مثل ذلك فان
النعمة والقدرة عمت جميع الموجودات فلا بد ان يكون لقوله بيدي امر
معقول له خصوص وصف بخلاف هذين وهو المفهوم من لسان العرب الذي
نزل القرآن بلغتهم فاذا قال صاحب اللسان انه فعل هذا بيده فالمفهوم منه

وآله وسلم ان الله خلق آدم على صورته وفي روايات على صورة الرحمن فان
الرحمن اسم جامع لجميع الاسماء كلها كما ان الله كذلك ولهذا قال تعالى قل
ادعوا الله او ادعوا الرحمن ايا ما تدعوا فله الاسماء الحسنى يعني ايا من هذين
الاسمين تدعوا الذات الالهية الجامعة به فهو صحيح لان كل واحد منهما جامع
لجميع الاسماء الحسنى فيكون ضمير فله راجعا الى ايا قال في مفتاح الغيب الرحمن
اسم الموجود والله اسم للمرتبة في العبهر پيش از وجود اكوان وحدتان عشق
عاشق ومعشوق خود بود جون از نكار خانه امر اشكال فعلي پيدا كرد خلاصه
كون صورت آدم آمد صلوات الله عليه زيرا كه الطف جواهر ملكوتي بود
حق بود لباس هستي كوني بوشيده وبصفت آدمي برآمده شعر سبحان من اظهر ناسوته
سر سنا لاهوته الثاقب ثم بدا في خلقه ظاهرا في الصورة الآكل والشارب
وجعله الله العين المقصودة والغاية المطلوبة من ايجاد العالم وابقائه كالنفس
الناطقة التي هي المقصودة من تسوية جسد الشخص الانساني وتعديل مزاجه
الطبيعي الجسماني ولهذا تخرب الدنيا بزواله اي بانعدام الانسان الكامل في
الدنيا وانتقاله الى الآخرة كما يخرب البدن بانقطاع تعلق النفس منه تعلق

التدبير

التدبير والتصرف اللايق بالنشاة الدنيوية وينتقل العمارة الى الآخرة من اجله
اي من اجل الانسان الكامل كما يعمر البدن المكتسب للنفس الناطقة بعد
انقطاع تعلقها عن البدن عنصريا ويحصل تدبير النفس للبدن العنصري تدبيرا
اخرويا مناسبا للنشاة الاخروية الى ان يحصل تدبيرها الايقا للحشر الموعود
وهذه مسئلة دقيقة كلت عن دركها الافهام وحارت فيها العقول و
الاوهام فليس الا للكشف الصرف المحمدي فيها قدم صلى الله عليه وآله وسلم
قال في الفصوص وهو اي الانسان للحق بمنزلة انسان العين من العين الذي
به يكون النظر وهو اي الانسان العين المعبر عنه بالبصر فلهذا سمي انسانا
فانه به نظر الحق الى خلقه يعني كما ان العين لا يصدر منها الابصار
الا بالقوة الباصرة المسماة بانسان العين فكذا لا ينظر الله تعالى الى
العالم الا بالانسان فلذا سمي انسانا تشبيها بالباصرة وهنا سر نعرفه عيون
اولي الابصار من العرفاء فرحمهم قال في الفتوحات فرحمهم بالوجود
فعلم ان المراد بالرحمة ههنا الايجاد وهو على ثلثة اقسام احدها بلفظة كن
لا بشي آخر وايجاد اكثر العالم انما يكون بها والثانية منها بها وبيد واحد

رفع الوسايط فكانت نسبته آدم في الجسوم الانسانية نسبة العقل الاول
في العقول ولما كانت الاجسام مركبة طلب اليدين لوجود التركيب ولم يذكر
ذلك في العقل الاول لكونه غير مركب فاجتمعا في رفع الوسايط وليس بعد
رفع الوسايط في التكوين مع ذكر اليدين الا امر من اجله يسمى بشرا ورثت
هذه الحقيقة في البنين فلم يوجد احد منهم الا عن مباشرة وفي كتاب نقش
الفصوص متحليا بحلى الحواشي اعلم ان الاسماء الالهية الحسنى التي امهاتها
سبعة وهي الحي العليم المريد القادر السميع البصير المتكلم تطلب بذواتها
وجود العالم لان العالم مظهر آثارها فاوجد الله العالم جسدا مسوى معدل
المزاج وجعل روحه آدم واعني بآدم وجود العالم الانساني اي الحقيقة النوعية
الانسانية الكمالية الموجودة في ضمن اي فرد كان من افرادها وعلمه الاسماء
كلها في الفتوحات وعلمه الله جميع الاسماء كلها من ذاته ذوقا فتجلى له
تجليا كليا فما بقي اسم في الحضرة الالهية الا ظهر له فيه فعلم من ذاته
جميع اسماء خالقه فان الروح هو مدبر البدن بما فيه التي اي في البدن
من القوى وكذلك الاسماء للانسان الكامل بمنزلة القوى اي الاسماء الالهية

للانسان

للانسان الكامل بمنزلة قوى البدن بالنسبة الى الروح فكما ان الروح يدبر
البدن ويتصرف فيه بالقوى كذلك الانسان الكامل يدبر امر العالم ويتصرف
فيه بواسطة الاسماء الالهية التي علمه الله ذوقا والانسان الكامل على الاطلاق
هو نبينا محمد صلى الله عليه وآله وسلم ثم مجموع مظاهر كمل الامة من آدم الى
انقراض العالم وهذا تفصيل لا يسعه هذا المقام ولهذا اي لكون العالم جسدا
ذا روح وقوى معينة للروح في تدبير الجسد كالانسان يقال في العالم اي في
حقه انه الانسان الكبير ولكن هذا بوجود الانسان فيه لان روحه هو الانسان
ولا يقال للجسد بلا روح انه انسان وكان الانسان مختصرا من الحضرة الالهية اي
مجموعا فيه جميع الحقايق الاسماء الالهية رباعي اي نسخه نامه الهى كه تويي
وي آينه جمال شاهى كه تويي بيرون ز تو نيست هر چه در عالم هست از خود بطلب هر آنچه خواهى كه تويي
ولذلك خصه اي خص الله تعالى سبحانه الانسان بالصورة الالهية اي جعل
الصورة مختصة بحسب الذكر وان كان العالم ايضا على الصورة لان كل ما الى
الوحدة اقرب فاضافته الى الحق اولى وصورة الانسان صورة الاحدية
الجمعية وصورة العالم صورة التفصيلية فقال على لسان نبيه صلى الله عليه

كایجاد الحیات والقلم الاعلی وکتابة التوریة کما ثبت بالخبر والثالث بهاتا کید
وهذا النوع من الایجاد مخصوص بالانسان ولهذا اظهر الانسان بصورته فهو
الانسان الحادث ای بنشاة العنصریة الاولی ای بنشاة الروحانیة والنشاة
الدائم الابدی لانه بعد النشاة صار دائما ابدیا لان روحه لایفنی ابدا وجسمه
وان تفتت اجزائه تبقی مادته وینظره علیها احوال الاخرة الی ان یجمع للحشر فی
القیمة الکبری والکلمة الفاصلة بین الحق والخلق فان قلب محمد صلی الله علیه
واله وسلم ذو وجهین وجه الی اعیان الاسماء وعوالم الروحانیات ووجه الی صور
الاسماء وعوالم الجسمانیات فله التمیز بین المراتب الجامعة بین الحدوث
والقدم کما قال رضی الله عنه فی کتاب انشاء الدوائر کان الانسان برزخ بین
العالم والحق هالی وجامع لخلق وحق وهو الخط الفاصل بین الظل والشمس و
هذه حقیقته فله الکمال المطلق فی الحدوث والقدم وللحق له الکمال المطلق
فی القدم ولیس له فی الحدوث مدخل تعالی عن ذلک والعالم له الکمال المطلق
فی الحدوث لیس له فی القدم مدخل فصار الانسان جامعا ای بین الحدوث
والقدم فتم العالم بوجوده ای بوجود افراده فی الخارج بعد ما بان حقیقته

فی ذلک وعلمها ان الکتابة علی المحو لیست کالکتابة علی الصفاء
الاول والظاهر الاولی مولانا زدانشها بشویم دل زخود خود را کنم غافل
که سوی دلبر مقبل نشاید ذر فنون رفتن ٭ شناسد جان مجنونان که این حالست نقش جان
باید بهر این دانش ز دانش در جنون رفتن ٭ ای دل خوش کن همه بی حرف گو بی سخن
بی لب حدیث عالم بی چون و چند کن ٭ خواهی که شاهدان فلک جلوه گر شوند
دل را حریف صیقل اینه رند کن ٭ زان جام بی دریغ در اندیشها زبن
در بیخودی سرای دل خود بسید کن ٭ یک رک اگر درین تن ما هوشیار هست
با او حساب دفتر هفتاد و اندکن ٭ عزم سفر کن ای غم و برگ او نه تو درخت
با شیر گیر مست هوا ترک بند کن ٭ ای جان مست مجلس ابرار دیر بون
بر گریه اسیر هوا ریش خند کن ٭ در مطبخ خدا اگرت قوت روح نیست
انگاه سر در آخر این گوسفند کن ٭ پیش استادی که او نحوی بود
جان شاگردش از و نحوی شود ٭ باز استادی که او محو ره است
جان شاگردش از و محو شه است ٭ زین همه انواع دانش روز مرگ
دانش فقر است زاد راه و برگ ٭ محو می باید نه نحو اینجا بدان

گر تو محوی بی خطر در آب ران ٭ آب دریا مرده را بر سر نهد
ور بود زنده ز دریا کی رهد ٭ چون بمردی تو ز اوصاف بشر
بحر اسرارت نهد بر فرق سر ٭ الا تری الاشجار منها ما یتقدم
ثمره زهره وهو کمرتبة علماء النظار اذا دخلوا طریق الله کالفقیه والمتکلم
ومنه لا یتقدم ثمره زهره وهو الامی الذی لم یتقدم علمه اللدنی
علم ظاهر فکری فیاتیه ذلک باسهل الوجوه وسبب ذلک انه
لما کان لا فاعل الا الله وجاء هذا الفقیه والمتکلم الی الحضرة الالهیة
بمیزانهما لیزنوا علی الله وما عرفوا ان الله تعالی ما اعطاهم تلک
الموازین الالیزنوا بهما لله لا علی الله فحرموا الادب ومن حرم الادب
عوقب بالجهل بالعلم اللدنی الفتحی فلم یکن علی بصیرة من امره فان
کان وافر العقل علم من این اصیب فمنهم من دخل وترک میزانه
علی الباب حتی اذا خرج اخذه لیزن به لله وهذا احسن حالا
ممن دخل به علی الله ولکن قلبه متعلق بما ترکه اذ کان فی نفسه
الرجوع الیه فحرم من الحق المطلوب بقدر ما تعلق به خاطره فیما

ترکه للالتفات الذی له الیه واحسن من هذا حالا من کسر میزانه
فان کان خشبا احرقه وان کان مما یذوب اذابه او برده حتی
یزول کونه میزانا وان بقی عین جوهره فلا یبالی ٭ شعر
بر نوشته هیچ ننویسد کسی ٭ یا نهالی کارد اندر مغرسی
کاغذی جوید که آن بنوشته نیست ٭ تخم کارد موضعی کان کشته نیست
تو برادر موضع ناکشته باش ٭ کاغذ اسفید نابنوشته باش
تا شرف یابی نوازن والقلم ٭ تا بکارد در تو تخم آن بو الکرم
وهذا عزیز جدا ما سمعنا ان احدا فعله فالله یجعلنا ممن جعل
له نورا من النور الذی یهدی به من یشاء من عباده حتی یهدی
به الی صراط مستقیم صراط الله الذی له ما فی السموات وما فی
الارض من الموازین والصراطات الا الی الله تصیر الامور وترجع
قال تعالی فی معرض الامتنان منة علی رسوله وکذلک
اوحینا الیک روحا من امرنا وهو قوله یلقی الروح من امره ما
کنت تدری ما الکتاب ولا الایمان وهو عرق المحل عن کل ما

يشغله عن قبول ما اوحى به اليه عطار چو اوى نقش در راه حق آمد
زبى نقشى نقير مطلق آمد چو از بى نقشى فقرش سلب شد همه زان الكتاب الحق محمد را اسمى پيش آورد از آنش امى و درويش آورد چو او از اسم در بى اسمى افتاد
ز خواندن فارغ آمد امى افتاد ولكن جعلناه نورا يعنى هذا المنزل
نهدى به من نشاء من عبادنا فجاء بمن وهى نكرة فى الدلالة مخصصة
عند بعض عباده من نبى او ولى وانك لتهدى بذلك النور الذى
هديتك به فان كان هذا العبد نبيا فهو شرع وان كان وليا فهو
تاييد لشرع النبى وحكمه امر مشروع مجهول عند بعض المومنين به
الى صراط مستقيم فى حق النبى طريق السعادة والعلم وفى حق الولى
طريق العلم لما جهل من الامر المشروع فيما يتضمنه من الحكمة قال
تعالى يوتى الحكمة من يشاء ومن يوت الحكمة فقد اوتى
خيرا كثيرا وما سماه الحق كثيرا الا يقال فيه قليل ثم قال وما
يذكر الا اولوا الالباب واللب نور العقل كالدهن فى
اللوز والزيتون والتذكر لا يكون الا عن علم منسى فتنبه لما حررناه

فى جميع الحقايق العلوية والسفلية والمجردة والمادية وانتشارها فى تلك الحقايق
وظهورها بصور تلك الحقايق كما تم الزرع بظهور الحبات عليه بعد
انتشار الحقيقة الحبية فى نبات الزرع وتشكلها بصور مراتب النبات من
الساق والاوراق والكعوب وغير ذلك فهو الاول بالقصد لان العلة الغائية
من العالم كما ذكر ومن شان العلة الغائية ان يكون كذا والاخر بالايجاد
فى سلسلة الموجودات فان اول ما اوجد بالوجود العينى هو القلم الاعلى
ثم اللوح المحفوظ ثم العرش العظيم ثم الكرسى الكريم ثم العناصر ثم السموات
السبع ثم المولدات ثم الانسان فانه منتهى تلك الآثار بيت نخستين فكرت پسين
تو يى خويشتن را ببازى مدار كر نبودى ميل واميد ثمر كى نشاندى باغبان بيخ شجر
پس بمعنى آن شجر از ميوه زاد كر بصورت آن شجر بودش ولاد بهر آن فرموده است آن ذو فنون
رمز نحن الاخرون السابقون كر بصورت من ز آدم زاده ام من بمعنى جد جد افتاده ام
كز براى من بدش سجده ملك وز پى من رفت تا هفتم فلك اول فكر آخر آيد در عمل
خاصه فكرى كو بود وصف ازل والظاهر بالصورة وهو ظاهر والباطن بالصورة
اى بالشرف والمنزلة لان باطنه على صورة الحق وان لم يكن ظاهرا من صورته

شماره ۲

عند اهل الصورة فهو عبد لله مخلوق مربوب رب بالنسبة الى العالم اى مربيه
كما يربى الروح البدن ولذلك جعله خليفة وابنائه خلفاء اى الكمل من ابنائه
كما صرح به رضى الله عنه فى كتاب العقلة حيث قال وما كل انسان خليفة فان
الانسان الحيوان ليس بخليفة عندنا ومن هيهنا اى من هذا المقام حيث فهم
منه كون الانسان ربا من حيث باطنه عبدا من حيث ظاهره يعلم انه نسخة
من الصورتين صورة الحق ربوبية باطنه وصورة العالم عبوديته ظاهره
وتفصيل هذا المقام فى الفصوص اوردناه محليا بالحواشى الشريفة ليعلم
ان الحق وصف نفسه بانه ظاهر باطن فاوجد العالم المسمى بالانسان الكبير عالم غيب
يسمى بالملكوت والامر والباطن وشهادة تسمى بالملك والخلق والظاهر لندرك
نحن معاشر العالمين من الانسان وغيره من المجردات والماديات الباطن
اى الحق من حيث اسمه الباطن بغيبنا والظاهر اى الحق من حيث اسمه الظاهر
بشهادتنا ووصف نفسه بالرضى والغضب اللايقين بمرتبة الوجوب الذاتى
واوجد العالم ذا خوف ورجاء اللايقين بمرتبة الامكان الحاصلين من
الانفعال عن الغضب والرضا فنخاف نحن معاشر العالمين غضبه ونرجو رضاه

ووصف نفسه بانه جميل وذو جلال اللايقين بوجوبه الذاتى واوجدنا معاشر
العالمين على هيبة وانس اللايقين بنقص الممكن وفقره الحاصلين من الانفعال
عن ذى الجلال والجميل وهكذا جميع ما ينسب اليه تعالى ويسمى به فان كل من
اسم من اسماء الله تع رقيقة فى العالم بها يضاهى العالم الحق فعبر عن هاتين
الصفتين المتقابلتين اللتين له تعالى كالظهور والبطون والرضا والغضب
والجمال والجلال باليدين اذ بهما يتم الافعال الالهية وبهما يظهر الربوبية
كما باليدين يتمكن الانسان من الاخذ والعطاء وبهما يتم افعاله اللتين
توجهتا اى من الحق على خلق الانسان الكامل لكونه جامع الحقايق
العالم ومفرداته لانه بحقيقته جامع لجميع الحقايق الكلية التى للعالم و
بتشخصه جامع لجميع تشخصاته الجزئية بيت ذرات كاينات كه آيات حق است
مجموع در صحيفه انسان كامل است الحاصل ان الانسان جزء من العالم جامع
لجميع ما فيه من الحقايق عالية كانت او دانية شريفة او خسيسة لطيفة
او كثيفة بيت سير ديو و ددسر شته درو صورت نيك و بد نوشته درو
همچنين از حقايق عالم همه چيزى درو بود مدغم خواه افلاك و خواه اركان كير

خواه كان يا نبات وحيوان كبر في الفتوحات السؤال الثاني والاربعون
ما فطرة آدم الجواب قال الله تع فطرة الله التى فطر الناس عليها وقال صلى
الله عليه وآله وسلم كل مولود يولد على الفطرة وقد يكون الالف واللام
للعهد اى الفطرة التى فطر الله الناس عليها وقد يكون الالف واللام للجنس
الفطرة كلها لان الناس اى هذا الانسان لما كان مجموع العالم ففطرته
جامعة لفطر العالم ففطرة آدم فطر جميع العالم بيت بود از هر تنی پيش تو جانی
ورزود دربسته با نور پنهانی • از ان گشتند امرت را مسخر که جان زهر يکی در تست مضمر
تو مغز عالمی زان در میانی • بدان خود را که تو جان جهانی • ترا ربع شمالی گشت مسکن
که دل در جانب چپ باشد از تن • جهان عقل و جان سرمایه تست
زمين و آسمان پيرايه تست • فيه اشعار بانه مع مساواته للعالم في
حقايقه ومفرداته مختص بالجامعية الاحدية دون العالم وبهذه الجمعية التى
اتحدت بها مفردات العالم كاتحاد العناصر بالتركيب واتحاد كيفيتها بالمزاج
واتحاد صورته بقوى العالم المسماة بالتسوية ليستعد لقبول روحه المنفوخ
فيه استحق الخلافة لان الخليفة يجب ان يناسب المستخلف ليعرف بصفاته

وينفذ

وينفذ حكمه فى المستخلف فيه ويناسب المستخلف فيه ليعرفهم باسمائه وصفاته
فيجرى كل حكم على ما يستحقه من مفرداته فناسب بروحه واحديته جمعه
الحق وشارك بصورته واجزاء وجوده ومفردات العالم وصورته التى هى من العالم
شهادة وروحه غيب وربوبيته من جهة غيبه قال المحقق القونوى لا يقال
الانسان اكمل المظاهر لانه اجمع الكثرات لانا نقول اكمليته بجمعيته الاحدية
والا فالتفصيل فى العالم الاكبر اكثر چه عالم اكبر اگرچه من حيث المجموع مشار
با انسان در جمعيت جميع اسماء اما احديت جمع ان جميع ندارد زيرا که کثرات است
وانسان واحد قال فى فك هذا الفص واما اختصاص هذه الكلمة في
الادمية بالحضرة الالوهية حيث قال رضى الله عنه فص حكمة الهية في
كلمة آدمية فذلك بسبب الاشتراك فى احدية الجمع چه معنی احديت
جمع واحديت كثرة آنست كه ذاتی جامع امور متكثره باشد بحيثيتی كه آن امور
متعدده بر يكديگر محمول و موصوف شوند و باحكام يكديگر منصبغ
كردند مثلا حقيقة نوعيه انسانيه را صنعت كتابت وشعر وعلم وغيرها بالقوه
حاصلست و اين اوصاف همه در وی مندرج من غير امتياز بعضها عن بعض

وچون اين حقيقت در هر يك از افراد خود يكی از اين اوصاف ظهور كند مثلا در
زيد بشعر و در عمرو بكتابت و در بكر بعلم اين اوصاف بر يكديگر مقول نشوند
و باحكام يكديگر منصبغ نباشند كه تسويه اشارة بان نتوان گفت كه
كاتب شاعر است وعالم يا شاعر عالمست وكاتب وعلى هذا القياس اما
اين اوصاف اگر در ذاتی واحد كه خالد است مثلا جمع شوند هر اينه هر يك
از اين اوصاف بما عداء خود موصوف گردد پس توان گفت كه كاتب
شاعر است وعالم وشاعر عالمست وكاتب الى غير ذلك وهمچنين هر يك
از اين اوصاف مضاهی گردد آن شان كلی حقيقت انسانی را كه قابليت اوصاف
مذكوره است در اتصاف بهمه وعدم خصوصيه بوصفى دون وصفى پس
حقيقت نوعيه انسانيه ولله المثل الاعلى بمنزله حضرة احديت جمعيه
الهيه است وصنعة كتابت وشعر وغيرهما بمثابه شيون الهيه و زيد و
عمرو وبكر نمودار مظاهر تفصيلى فرقانى كه عالمست وخالد مثال مظهر
احدى جمعى انسانى كه در وی هر يك از افراد شيون بر يك همه بر اهمه است
ومضاهی شان كلی كه مفاتيح غيبست يعنی به تعين اول كه مسمی است

بحقيقت

بحقيقت محمديه وحقيقة انسانيه ونفس رحمانيه گشته فالعالم شهادة و
الخليفة غيب لانه من حيث الصورة داخل فى العالم ومن حيث معناه
خليفة لله رب وسلطان للعالم فما جمع الله لادم بين يديه الى الصفتين
المتقابلتين الا تشريفا ولهذا التشريف الحاصل له من الجمع له بين يديه
قال يا ابليس ما منعك ان تسجد لما خلقت بيدى وما هو اى
الجمع بين يديه لادم الا عين جمعه اى جمع آدم بين الصورتين صورة
العالم وهى الحقايق الكونية الانفعالية كالخوف والرجاء والهيبة و
الانس وصورة الحق وهى الحقايق الالهية الفعلية كالرضى والغضب
والجلال والجمال وهما اى الصورتان المتقابلتان الالهية والكونية
المجموعتين لادم هما يدا الحق فى الحقيقة لان الفاعل والقابل شيء واحد
فى الحقيقة ظاهر فى صورة الفاعلية تارة والقابلية اخرى فعبر
عنهما باليدين يمناهما الصور الفاعلية المتعلقة بحضرة الربوبية
ويسراهما الصور القابلية المتعلقة بحضرة العبودية واما فى
مرتبة الخالقية فما كان الا الصفتان الفعليتان الالهيتان المتقابلتان

المعبر عنهما باليدين كما قال الشيخ قبل فلما خلق آدم حصل له الصفتان
الانفعاليتان الكونيتان فتحقق اليدان ولهذا قال في الصفتين المتقابلتين
الفعليتين نعبر عن هاتين الصفتين باليدين وما قال هما يدا الحق
وقال في الصفتين المتقابلتين في الالهية والكونية هما يدا الحق
وابليس جزو من العالم فما عرف الا ما هو من العالم فاستكبر وتعزز
لاحتجابه عن معرفة آدم فلم يعرف منه الا ما هو من جنس نشاته هذه فاستوى
وما عرف ان الذى حسبه نقصا كان عين كماله لم تحصل له هذه
الجمعية لانه مظهر اسم المضل وهو من الاسماء الداخلة فى الاسم
الله الذى مظهره آدم فما كان له جمعية الاسماء والحقايق ولهذا
اى ولاجل حصول هذه الجمعية لادم كان آدم خليفة فى العالم فان
لم يكن آدم ظاهرا بصورة من استخلفه وهو الحق اى لم يكن متصفا
بكمالاته متسمّا بصفاته فيما استخلفه فيه وهو العالم فما هو خليفة
لان الخليفة يجب ان يعلم مراد المستخلف وينفذ امره فلو لم يعرفه
بجميع صفاته لم يمكنه انقاد امره وان لم يكن فيه جميع ما يطلبه الرعايا

التى استخلف عليها لان تعليل لكون جميع ما يطلبه الرعايا فيه استنادها
اليه اى استناد الرعايا ورجوعهم اليه فى مهماتهم فلابد ان يقوم آدم بجميع ما
يحتاج الرعايا اليه والا فليس بخليفة عليهم جواب قوله وان لم يكن فيه
جميع ما تطلبه الرعايا واعادة الشرط بقوله والا تذكير للشرط لبعد العهد
بوقوع المعترضة وهو قوله لان استنادها الى آخره بين الشرط والجزاء والحاصل
ان آدم ان لم يكن متصفا بجميع صفات الله لم يكن خليفة له وان لم يكن
جامعا لجميع ما يطلبه العالم واجزاؤه منه لم يكن خليفة عليهم فما صحت
الخلافة الا للانسان الكامل لانه الجامع للحقايق الالهية والكونية فانشأ
الحق تعالى صورته الظاهرة اى صورته الموجودة فى الخارج من جسمه و
روحه من حقايق العالم وهى عالم الملكوت وصوره اى من صور العالم وهى
عالم الملك وانشا صورته الباطنة على صورته تعالى اى جعل اوصافه و
اخلاقه كاوصافه واخلاقه تع فانه سميع بصير عالم مريد جواد كما ان الحق تعالى
متصف بها وهكذا هو اى الحق تعالى فى كل موجود بقدر ما تطلبه حقيقة
ذلك الموجود اى يظهر فيه قدر ما يليق به منه لكن ليس لاحد من الموجودات

مجموع ما للخليفة لان الخليفة يطلب من الحق الظهور فيه بجميع الكمالات
الظاهرة والباطنة وغيره ما يطلب الا حصته فما فاز الخليفة وهو آدم بما فاز
به من الخلافة فى مجموع العالم الا بالمجموع اى الا بسبب اتصافه بمجموع حقايق
العالم قال رضى الله عنه فى خطبة كتاب العقلة سكور النهار على الليل و
الليل على النهار لايجاد الانسان المخلوق فى احسن تقويم ابرزه نسخة جامعة
لصور حقايق المحدث واسماء القديم واقامه عز وجل يعنى رابطا للحقيقتين
وانشاه برزخا جامعا للطرفين والرقيقتين احكم بيديه صنعته وحسن
بعنايته صبغته فكانت مضاهاته للاسماء الالهية بخلقه ومضاهاته
الاكوان العلوية والسفلية بخلقه فقد علمت حكمة نشاة جسد آدم
اعنى صورته الظاهرة اى علمت ان حكمة انشا صورته الظاهرة من حقايق
العالم وصوره هى ان يكون فيه جميع ما تطلبه الرعايا التى استخلف عليها وقد
قد علمت نشاة روح آدم اعنى صورته الباطنة اى علمت ان حكمة انشاء
صورته الباطنة على صورته تعالى هى ان يكون ظاهرا بصورة من استخلفه
فيما استخلفه فيه ليصير بهذين التحققين مستحقا للخلافة كما سنذكره بيت

خلافه آن بود كز يار دريار بديد آيد صفات وفعل وآثار فهو اى آدم الحق باعتبار
صورته الباطنة المنشاة على صورة الحق تعالى الخلق باعتبار صورته الظاهرة
المنشاة من حقايق العالم ومن صوره وقد علمت نشاة رتبته وهى المجموع من
الصورة الباطنة والصورة الظاهرة المنشاتين من صورة العالم وصورة
الحق الذى به استحق الخلافة قال قدس روحه فى فك ختم الفص الآدمى
واما اختصاص هذه الكلمة الآدمية بالحضرة الالوهية فذلك بسبب
الاشتراك فى احدية الجمع فكما ان الحضرة الالوهية المعبر عنها باسم الله
يشتمل على خصايص الاسماء كلها واحكامها التفصيلية ونسبها المتفرعة
عنها اولا والمنتهية الحكم اليها اخرا ولا واسطة بينها وبين الذات من الاسماء
كما هو الامر فى شان غيرها من الاسماء بالنسبة اليها اعنى بالنسبة الى الحضرة
الالهية كذلك الانسان من حيث حقيقته ومرتبته لا واسطة بينه وبين
الحق لكون حقيقته عبارة عن البرزخية الجامعة بين احكام الوجوب واحكام
الامكان فله الاحاطة بالطرفين ولهذا الاعتبار قال رضى الله عنه
فيه انه الانسان الحادث الازلى والنشا الدايم الابدى فله الاولية والتقدم

على الموجودات من هذا الوجه واما سر آخرتيه فمن حيث انتهاء الاحكام والآثار
اليه واجتماعها ظاهراً وباطناً فيه كانبثاثها اولاً منه وذلك انه لما كان حكم
شأن الحق الجامع للشئون واحكامها دورياً وكان حكم ذلك الشأن ولوازمه
من امهات الشئون ايضاً كذلك وهو المعبر عنها بمفاتيح الغيب ظهر سر الدور
في احوال الموجودات واحكامها وذواتها فالعقول والنفوس من حيث حيطة
حكمها بالاجسام وعلمها كالافلاك المعنوية ولما كانت الافلاك ناتجة عنها
وظاهرة منها ظهرت بهذا الوصف الاحاطي حكم الدور صورة ومعنى ولما
كانت العقول والنفوس متفاوتة الرتب من حضرة الحق بسبب كثرة الوسائط
وقلتها وقلة احكام الكثرة في ذواتها وكثرتها تفاوتت الافلاك في حكم
الاحاطة فاقربها نسبة الى اشرف العقول اتمها احاطة واقلها كثرة والامر
بالعكس فيما نزل عن درجة الاقرب لما مر ولما اشرنا اليه ولما كان الامر
كذلك في عرصة العقل المنور والشهود المحقق اقتضى الامر والسنة الالهية
ان يكون وصول الامداد الى الموجودات وعود الحكم الى الجناب الالهي المشار اليه
في اخبارات الهية وتنبيهات نبوية والمشهود كشفاً وتحقيقاً وصولاً وعوداً

دورياً فالمدد الالهي يتعين من مطلق الفيض الذاتي بالبرزخية المشار اليها
في حضرة العقل الاول المكنى عنه بالقلم ثم اللوح ثم العرش ثم الكرسي ثم بالتي في
الافلاك فلكاً بعد فلك ثم يسري في العناصر ثم في المولدات وينتهي الى
الانسان منصبغاً بجميع خواص كل ما مر عليه فان كل الانسان المنتهي
اليه ذلك ممن سلك وعرج واتحد بالنفوس والعقول وتجاوزها بالمناسبة
الاصلية الذاتية حتى اتحد ببرزخية التي هي مرتبة الاصلية فان مدد
الواصل اليه بعد انتهائه في الكثرة الى اقصى درجات الكثرة وصورتها
يتصل باحديتها اعني احدية تلك الكثرة الى تلك البرزخية التي من جملة
نعوتها الوحدانية التالية للاحدية فيتم الدائرة بالانتهاء الى المقام الذي
منه تعين الفيض الواصل الى العقل وهذا سر من لم يعرفه ولم يشهده لم
يعرف حقيقة قوله تعالى وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ ومن هذا شانه فهو الذي
قيل فيه من حيث صورته العنصرية الآخرية الجامعية انه خلق في احسن
تقويم ومن حيث حقيقته ان اجره غير ممنون ومن لم يكن كذلك فهو المنتهي
الى اسفل السافلين لبعده بكثرته عن اصله الذي هو المقام الوحداني الالهي

لانه نزل من اعلى الرتب وهي البرزخية المذكورة الى اقصى درجات الكثرة و
الاثقال ووقف عندها بخلاف الكمل الذي تمت لهم الدائرة لانهم وان
انحدروا فهم مرتقون في انحدارهم كما روي عن بعض التراجمة في
مدح نبينا عليه الصلوة والسلام بخير الله من آدم فما زلت متحدراً ترتقي
والواقفون في اسفل السافلين ليسوا كذلك فانهم لم يتجاوزوا نصف الدائرة
فاعلم ذلك فهذا سر اختصاص آدم بالحضرة الالهية وسببا اوليته من
حيث المعنى وآخريته من حيث الصورة وجمعه بين الحقيقة الوحدانية
التي هي محتد احكام الوجوب وبين الكثرة التي هي محتد احكام الامكان
وانتهاء الامر آخراً الى الوحدانية من حيث انه ما جاوز الحد انعكس الى
الضد فتدبر ما سمعت فانه من لباب المعرفة الالهية والانسانية فانك
ان عرفت ما ذكرنا لك عرفت مراتب الاسماء وتفاوت درجاتها وتفاوت
درجات الموجودات من حيثها وعرفت سر قوله تعالى وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا
وان سر الخلافة الجمع بين الوحدة والكثرة لكن على الوجه المذكور وعرفت سر
ظهور المعلولات بصور عللها وعرفت سر قوله عليه الصلوة والسلام

ان الله خلق آدم على صورته وان التفاوت المدرك في الظهور لتفاوت
الاستعدادات القابلة وعرفت غير ذلك مما يطول ذكره فتدبر ترشد
انشاء الله تعالى واستادى الله سبحانه الملائكة ودیعته لديهم
وعهد وصيته اليهم في الاذعان بالسجود له والخشوع لتكرمته
يعني خداي تعالى طلب ادا امانة خويش از ملائكه كرد كه نزد ايشان بود وعهد
وصيتي كه با ايشان كرده بود در اذعان وقبول امر حق تعالى بسجده كردن ايشان
آدم را وخاشع شدن از براي تكريم وتعظيم او كما قال تعالى وَإِذْ قَالَ لِلْمَلَائِكَةِ
إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ
مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ قال الشيخ في كتاب العقله اعلم ان الله تع
لما اراد ان يخلق الانسان بعد ما مهد الله له المملكة واحكم اسبابها اذ كان
الله قد قضى بما تقدم علمه ان يجعله في ارضه خليفة نائباً عنه فجعله نسخة
من العالم كله فما من حقيقة في العالم الا وهي في الانسان وهو الكلمة
الجامعة وهو المختصر الشريف وجعل الحقائق الالهية التي توجهت على ايجاد
العالم باسره توجهت على ايجاد هذه النشأة الانسانية الامامية فقال

عز وجل للملائكة انی جاعل فی الارض خلیفة فلما سمعت الملائكة ما قاله الحق
لها ورأت انه مرکب من اضداد متشاقة وان روحه یکون علی طبیعة مزاجه
قالوا اتجعل فیها من یفسد فیها ویسفك الدماء غیرة علی جناب الحق ثم
قالوا عن انفسهم بما تقتضیه نشأتهم ونحن نسبح بحمدك ونقدس لك فقال
انی اعلم ما لا تعلمون شیخ نجم الدین رازی کوید در ظلمت نفس اماره بچشم
حقارت نباید نکریست ملائکه اطفال کار نادیده انی اعلم ما لا تعلمون بودند
چون اسم خلیفه شنیدند در نکرستند ظلمت نفس دیدند از سیاهی برمیدند
ندانستند که آب حیوة معرفت در ان ظلمات تعبیه است وکنج محبت در ان خرابه
عشق در دزد بود
رب العین آن سیاهی کر کل آدم نمود آن سواد الوجه نقر و دزد بود چون ملك عاری
بود
عشق و درد آدش عاری نمود چون ملك را عشق روحانی بود بی و توان از درد انسانی
چون شرر عشق و درد اشتغال کرد اطلس روحانیت اکرچه بس کرانبها و لطیفست
قابل آن شرر نباید اینجا بلاس ظلمانی ظلومی و جهولی می باید تا بی توقف پذیرای کرد
که وحملها الانسان ثم نرجع ونقول انا روینا ان الله تعالی وجه الارض ملکا
بعد ملك لیاتوا الیه بقبضة منها لتنفخ فیها صورة جسد الانسان فما من ملك

منهم الا وتقسم الارض علیه بالذی ارسله ان لا یاخذ منها شیئا یکون غدا من
اصحاب النار فرجع الی ان وجه الله عزرائیل فاقسمت علیه کما اقسمت علی غیره
فقال لها ان الذی وجهنی وامرنی اولی بالطاعة فقبض منها قبضة من سهلها
وحزنها وابیضها واحمرها فظهر ذلك فی اخلاق الناس والوانهم فلما
حضر بین یدی الحق شرفه الحق بان ولاه قبض ارواح من یخلقه من تلك
القبضة فتمیز وتعین وخمر الله طینة آدم بیدیه حتی قبلت بذلك التعین
النفخ الالهی وسری الروح الحیوانی فی اجزاء تلك الصورة ثم فتح بعد
التمییز والنفخ هذه الصورة الآدمیة وعین لها من النفس الکلی النفس
الناطقة الجزئیة فکان الروح الحیوانی والقوی من النفس الرحمانی فی فتح
الفاء وکانت النفس الجزئیة من اشعة انوار النفس الکلی وجعل بید الطبیعة
العنصریة تدبیر جسده وبید النفس الجزئیة تدبیر عقله وایدها بالقوی
الحسیة والمعنویة وتجلی لها فی اسمائه لیعلم کیفیة ما ملکها ایاه ثم جعل
فی هذه النفس الناطقة قوة اکتساب العلوم بواسطة القوی التی هی
کالاسباب لتحصیل ما ترید تحصیله فبالنفس الرحمانی کانت حیوة هذه

النشأة وبالنفس الناطقة علمت وادرکت وبالقوة المفکرة فصلت ما اجمله
الحق فیها فانزلت الاشیاء مراتبها فاعطت کل ذی حق حقه فیما هو من الطبیعة
هو من ماء مهین وآدم من حمأ مسنون وصلصال ومن ترابه وغیر ذلك
وبما هو من النفس الکلی والروح المضاف الیه تعالی هو حافظ عاقل دراك
متصور ذاکر الی امثال لهذه الصفات الانسانیة والقوی ثم کان من
امره مع الملائکة ما نصه الله علینا وانزل فی الارض خلیفة جامع الاسماء
الالهیة والکونیة کلها الجمعیة التی خلقه الله علیها نوالا حق خلیفه ساخت
که بود شاهیش را آینه سینه درغرائب است که چون ملائك نشناختند حق تعالی
بحق معرفت وعاجز شدند از ادراك حقیقة ومتصرف شدند از آنکه بود
بواسطه هجوم اجلال سطوات عزة برایشان پس حواله کرد حق عز وعلا ایشان را
بآدم جهت اقتباس علم وادب در خدمت تا برسانند ایشان را بعلم صفات
بعبادات کرانمایه فته انداز برای آنکه ایشان می پرستیدند حق تعالی را بجهل
ونشناختند حق معرفت او وآدم شناخته بود حق تعالی را بحقیقة علی که تعلیم
کرده بود او را حق تعالی از علوم لدنیات لاجرم استاد ایشان بود در علم معرفت

فقال اسجدوا لآدم برکفت حق تعالی ملائك را که سجده کنید آدم را سجود
متعلمین للمعلم قال فی الفتوحات السؤال الخامس والاربعون بای شیء
نال التقدمة علی الملائکة الجواب ان الله قد بین ذلك بقوله وعلم آدم الاسماء
کلها یعنی الاسماء الالهیة التی توجهت علی ایجاد حقایق الاکوان ومن جملتها
الاسماء الالهیة التی توجهت علی ایجاد الملائکة والملائکة لا تعرفها ثم امام
المسمین بهذه الاسماء وهی التجلیات الالهیة التی للاسماء کالمواد الصوریة
للارواح فقال للملائکة انبئونی باسماء هؤلاء یعنی صور التی تجلی فیها الحق
ان کنتم صادقین فقالت الملائکة لا علم لنا الا ما علمتنا انك انت العلیم
بما لا نعلم الحکیم بترتیب الاشیاء مراتبها فاعطیت هذه الخلیفة ما لم
تعطنا مما غاب عنا فلولا ان رتبة نشأته تعطی ذلك ما اعطت الحکمة
ان یکون له هذا العلم الذی خصصته به دوننا وهو بشر فقال یا آدم انبئهم
باسماء هؤلاء الذین عرضناهم علیهم فانبأ آدم الملائکة باسماء تلك
التجلیات وکانت علی عدد ما فی نشأة آدم من الحقایق الالهیة التی
یقتضیها الیدان الالهیة مما لیس من ذلك فی غیره من الملائکة شیء

فكان هؤلاء المسمّون المعروضة من الملائكة تجليات الالهية فی صورة
فی آدم من الحقایق فلما علمهم آدم علیه السّلام قال لهم اسجدوا لادم
سجود المتعلمین للمعلم من اجل ما علمهم ولآدم هنا لام العلّة والسبب
ای من اجل آدم فالسجود لله من اجل ادم سجود شکر لما علمهم الله من العلم
به وبما خلقه فی آدم فهو استادهم فی هذه المسئلة وبعد فما ظهرت
هذه الحقیقة فی احد من البشر الا فی محمد صلی الله علیه وآله وسلّم فقال
عن نفسه انی اوتیت جوامع الکلم وهو قوله فی حق آدم الاسماء کلها فکلها
بمنزلة الجوامع والکلم بمنزلة الاسماء. اختلاف کرده اند اهل تفسیر در انکه
خطاب اسجدوا با کدام فرقه از ملائکه است بعضی میگویند که سکان ارض و
بعضی میگویند که جمیع ملائکه بدلیل قوله تع فسجد الملائکة کلهم
اجمعون واین دلیل نمیشود از برای انکه اگر مخاطبین بخطاب اسجدوا سکان
ارض باشند همچنین در قوله فسجد الملائکة مراد ایشان خواهند بود و
الف لام از برای عهد وکلهم اجمعین تاکید آن معهود قال فی تفسیر معالم
التنزیل اراد بهم الملائکة الذین کانوا فی الارض وذلک ان الله خلق السماء و

الارض وخلق الملائکة والجن فاسکن الملائکة السماء واسکن الجن الارض
وخلق الملائکة فعبروا دهرا طویلا فی الارض ثم ظهر فیهم الحسد والبغی فافسدوا
واقتتلوا فبعث الله الیهم جندا من الملائکة یقال لهم الجن وهم خزان الجنان
اشتق لهم اسم من الجنة رأسهم ابلیس وکان رئیسهم ومرشدهم واکثرهم علما
فهبطوا الی الارض وطردوا الجن الی شعوب الجبال وجزائر البحور وسکنوا
الارض وخفف الله عنهم العبادة واعطی الله ابلیس ملک الارض وملک
سماء الدنیا وخزانة الجنة وکان یعبد الله تارة فی الارض وتارة فی السماء
وتارة فی الجنة فدخله العجب وقال فی نفسه ما اعطانی الله هذا الملک
الا لانی اکرم الملائکة علیه فقال الله تعالی له وجنده انی جاعل فی
خالق فی الارض خلیفة ای بدلا منکم ورافعکم الی فکرهوا ذلک لانهم
کانوا اهون الملائکة عبادة والمراد بالخلیفة ههنا خلیفة الله فی ارضه
لاقامة احکامه وتنفید قضایاه یعنی آدم قالوا اتجعل فیها من یفسد
فیها ای بالمعاصی ویسفک الدماء ای بغیر حق کما فعل بنو الجان وقاسوا
الشاهد علی الغائب قال ابن عطا لما استعظموا تسبیحهم وتقدیسهم امرهم

بالسجود لغیره لیریهم به استغناءه عنهم وعن عباداتهم قال بعضهم من استکثر
بعمله واستکثر بطاعته کان الجهل وطنه الا تراهم لما قالوا نحن نسبح بحمدک و
نقدس لک الجاهم الی ان قالوا لا علم لنا وقال بعضهم فی قوله انی جاعل فی
الارض خلیفة خاطب الملائکة لا للمشورة ولکن لاستخراج ما فیهم من رؤیة
الحرکات والعبادات والتسبیح والتقدیس فقال لهم اسجدوا لآدم وهمچنین
اختلاف کرده اند که سجود علی الحقیقة آدم بود و متضمن طاعة حق تع بواسطه
امتثال امر او وبعضی گفته اند که قوله تعالی اسجدوا لآدم ای الی آدم یعنی
سجده کنید بجانب آدم وآدم قبله سجود است وسجود حق تعالی همچنانکه
کعبه قبله صلاة است مولانا کعبه هرچند انکه خانه بر او بیت
لیک آدم نیز خانه سر اوست تا بکرد آن خانه را در روی نرفت حی نرفت وانذرین خانه بجز آن
فی العرائس قال تع للملائکة اسجدوا لآدم لانه قبلة تجلی الصفات والذات
وهو مصوّر بصورة الملک فی الملکوت قلبه موضع استواء انوار الذات
وصورته موضع استواء انوار الصفات وهیکله موضع استواء انوار الافعال و
روحه موضع استواء انوار المحبة وسره موضع استواء انوار العلم والمعرفة

اعلمنا الله بقوله تعالی فاذا سویته ونفخت فیه من روحی فقعوا له ساجدین
ان مرتبة آدم علی الکل بتشریف تسویته ونفخ روحه فیه وان کان شریفا
فی اصل فطرة طینته شرفه کان بالله ومباشرة انوار ذاته وصفاته فیه ثم
اعلمهم انه اذا سواه بان البسه انوار جمیع صفاته ونفخ فیه روح تجلی ذاته
المنزه عن الحلول والاجتماع والافتراق فیصیر قبلة الله فی بلاده وعباده
فاذا اظهر لکم فاسجدوا عند معاینتکم انوار قدرتی وعجائب لطفی فسجدوا
الا ابلیس وقبیله پس سجده کردند جمیع ملائکه مامورین بسجده الا ابلیس
ولشکر او مولانا چونکه کرد ابلیس خو با سروری دید آدم را بحقارت از خری
که به از من سروری دیگر بود تاکه او مسجود چون من کس بود سروری چون شد دماغت را ندید
هر که بشکست شود خصم ندیم قال بعض العراقیین ورد الخطاب علی اسرار
الملائکة وهم عاجزون عن المخالفة وورد علی سر ابلیس وهو عاجز عن الموافقة
مولانا چون چو دید استاد کی نوریان کرد ایشان را باسما امتحان
جمله عاجز مانده اند و مستحق می نیارستند زان بیرون شدن هر که بودند از سمی
وز دکر اشمی بکلی بی خبر پس کلید آن مناص و آن کشاد حق تعالی در کف آدم نهاد

فیض برم

زانکه آدم جامع مجموع بود ٭ زان همه درها خدا بروی کشود ٭ جونکشاد آن را آدم بار آن بی نظر ٭
لاجرم در سجده اش بشتافتند ٭ صافیان بودند خالی از شرر ٭ شبهه شان زایل شد ٭
جمله زامر حق زبون او شدند ٭ نی شناسای شیون او شدند ٭ باز شیطان سرکشی آغاز کرد ٭
جون شرارت داشت شد سوی نبرد ٭ علما اختلاف کرده اند در آنکه ابلیس
از ملائکه است یا از جن ابن عباس واکثر مفسرین برآنند که از ملائکه است و
بعضی کفته اند که از جن است بدلیل قوله تعالی وجعلوا بینه وبین الجنة
نسبا وهو قولهم الملائکة بنات الله اغرتهم ای غشیتهم الحمیة الانفة
یقال فلان ذو حمیة اذا کان ذا غضب وانفة یعنی فرو کرفت سراپای
ابلیس وقبیل او حمیه وانفه وتکبر مصباح ابلیس ز کبر کشت ملعون ٭ ماند
کر خطهٔ امر ماند بیرون ٭ از نقطهٔ محیطسان بروز ماند ٭ در جاه ستیزه سرنکون
وین طرفه که کرجه بر کنارست ٭ بر خطهٔ شهر روح یارست ٭ خودبین مشو ای بزرک خودبین ٭
باشد بر نیک مرد بدبین ٭ خودبین باشد لعین همیشه ٭ خودبینی را مساز پیشه ٭
وغلبت علیهم الشقوة وغلبه کرد برایشان شقاوت وبدبختی مولانا
ای بسا بدبخت خرمن سوخته ٭ که نخواهد شمع کس افروخته ٭ با این کستاخی

وبی ادبی خودرا از درکاه عزت مطرود ابد ساخت ودر معرض خطاب علیک
لعنتی الی یوم الدین انداخت مولانا هرکه کستاخی کند در راه دوست ٭
ره زن مردان شد ونامرد اوست ٭ بدز کستاخی کسوف آفتاب ٭
شد عزازیلی ز جرأت رد باب ٭ هرجه بر تو آید از ظلمات وغم ٭
آن زبی باکی وکستاخیست هم ٭ از خدا جوییم توفیق ادب ٭
بی ادب محروم کشت از لطف رب ٭ از ادب پر نور کشتست این فلک ٭
وز ادب معصوم وپاک آمد ملک ٭ بی ادب خود را نه تنها داشت بد ٭
بلکه آتش در همه آفاق زد ٭ زلت آدم ز اشکم بود وباه ٭
وآن ابلیس از تکبر بود وجاه ٭ لاجرم او زود به استغفار کرد ٭
وآن لعین از توبه استکبار کرد ٭ حرص حلق وفرج هم از بدرکیست ٭
لیک منصب نیست این اشکستکیست ٭ بیخ وشاخ این ریاست را اکر ٭
باز کویم دفتری باید دکر ٭ صد خورنه کنجد اندر کرد خان ٭
دو ریاست می نکنجد در جهان ٭ هست الوهیت ردای ذوالجلال ٭
هرکه در پوشد برو کردد وبال ٭ تاج زان اوست آن ما کمر ٭

وای او کر حد خود دارد کذر وتعززوا بخلقة النار وخویشتن را
عزیز ومنیع القدر دانستند بواسطه آنکه خلقت ایشان از آتش است که
مرتبهٔ او فوق سائر عناصر است رسالتین عزتی کابلیس در خود دیده بود ٭
دید کامد آدم از وی در ربود ٭ از نوا وغره آمد در خروش ٭ زآتش حقد وحسد شد جوش ٭
از حسد شد کور وآدم را ندید ٭ زان سبب از سجده او سر کشید ٭ آتشین خو بود وظلمت نهاد ٭
زان سبب در وادی جهل اوفتاد ٭ جون ملک کو کردی آدم را سجود ٭ ز احسن التقویم بهری وجود وسبود ٭
لیک جندان سر کشید از اوستاد ٭ که بزور خویش در اسفل فتاد واستهوی
خلق الصلصال حقیر ومهین شمردند مخلوق را از صلصال کما قال
اللعین ءاسجد لبشر خلقته من صلصال رسالتین کفت کو خاک است نی جون ٭
کاتش عالی کند روی سجود ٭ می ندانست او که جون با آن علو ٭ در نقاب خاک بوشیدست رو ٭
زانکه جون در نیستی دارد قرار ٭ هستی جون رابستی نیست کار ٭ جز یکی در هر دو عالم نیست هست ٭
بس دو هستی جون تواند نقش بست ٭ خاک را جون دید نیست وبی وجود ٭
بی حلول آمد در آن منزل فرود ٭ قیل فتح الله اعین الملائکة بخصایص
آدم واعمی عین ابلیس عن ذلک فرجعت الملائکة الی الاعتذار وقام ابلیس علی

منع الاحتجاج بقوله انا خیر منه خلقتنی من نار وخلقته من طین مولانا
جشم شیطان غیر طین او ندید ٭ طین او را دید ودین او ندید ٭ ایضا له
ابلیس وار را آدم مبین تو آب وکلی ٭ ببین که در بس کل صد هزار کلزار است ٭
مصباح ابلیس بدید صولت خویش ٭ دید آتش تیز وقوت خویش ٭
در صورت آدم صفی دید ٭ کل دید جو معنیش خفی دید ٭ اورا کل وخاک تیره بنداشت ٭
معنیش که نور بود بکذاشت ٭ در آینه عکس خویشتن دید ٭ نور دل وجان ندید وتن دید ٭
زان کفت که بهتر آتش از کل ٭ کو دید کل سیاه نه دل ٭ ور نه که دلی جو در دیدی ٭
کی کل دیدی که نور دیدی ٭ یکی را از علماء برسیدند که ابلیس فقیه وزیرک
هست کفت بلی اکر فقیه بودی وزیرک فقیهان وزیرکان را از راه نبردی نوعی
از تصرف وزیرکی بود که او را بر مخالفت داشت وبر قیاس وبرهان کفتن مشغول
شد وکفت انا خیر منه خلقتنی من نار وخلقته من طین مولانا
زیرکی بفروش وحیرانی بخر ٭ زیرکی ظنست وحیرانی نظر ٭ قال ابن عباس رضی
الله عنهما اول من قاس ابلیس فاخطأ القیاس فمن قاس الدین بشیء من رأیه
قرنه الله مع ابلیس قال ابن سیرین ما عبدت الشمس الا بالمقاییس ولو

محمد بن جرير ظن الخبيث ان النار خير من الطين ولم يعلم ان الفضل لما جعل الله
له الفضل قالت الحكماء للطين فضل على النار من وجوه منها ان من جوهر الطين
الرزانة والوقار والحلم والصبر وهو الداعي لآدم بعد السعادة التي سبقت
له الى التوبة والتواضع والتضرع فاورثه الاجتباء والتوبة والهداية ومن
جوهر النار الخفة والطيش والحدة والارتفاع وهو الداعي لابليس بعد الشقاوة
التي سبقت له الاستكبار والاصرار فاورثه اللعنة والشقاوة **مصباح**
آدم ز دو چیز شد مصور ابلیس یکیست زان دو گوهر تو دین و گهر کسست عمدی
دجال مکو باش مهدی ناری تو اگر جدا ز نوری ملعونی اگر ز امر دوری
العرائس نظر الملعون الى جوهر النار الصادر من قهر القدم فانتسب الى قهر القدم
قال انا خير منه ولم ينظر بنظر المعرفة الى الطين الذي صدر من لطف القدم
ورحمة الازلية النار من غضبه والطين من رحمته والرحمة سابقة على
الغضب لقوله تعالى سبقت رحمتي على غضبي نظر الى صفة واحتجب بمعنى صفة
قهر ولم ينظر الى صفة اخرى يعني صفة لطف فاحتجب بالصفة عن الصفة
فقال انا خير منه غلط في قياسه ورويته الى نفسه واين النار من الطين كان

جاهلا بظاهر العلم بعد ان كان جاهلا بباطن العلم ولولا ذلك لم يسلك طريق
القياس عند وقوع النص **مصباح** لعنت دوری بود ز معنی معنی باید ترا نه دعوی
ابلیس چو دور شد ز فرمان ملعون جهان گشت ز یزدان چون دور ز عقل و دین
در هستی خویشتن لعین ماند ملعون شد و در کرانه افتاد هر چند که در میانه افتاد
چون در میانه نیفتد که خدای تعالی مهلت دهد او را بعد از سؤال و طلب امهال
بقوله انظرني و امر فرماید او را بقوله تع واجلب عليهم بخيلك ورجلك و
شاركهم في الاموال والاولاد كما اشار اليه قوله عليه السلام فاعطاه
النظرة اي المهلة وهنا حذف تقديره فسأل النظرة فاعطاه بعد ان قال له
تعالى فاهبط منها اي من الجنة فما يكون لك ان تتكبر فيها بمخالفة الامر
لا ينبغي ان يسكن الجنة متكبر مخالف لامر الله عز وجل فاخرج انك من
الصاغرين والصغار الذل والمهانة قال ابليس عند ذلك انظرني امهلني
الى يوم يبعثون من قبورهم وهو النفخة الاخيرة عند قيام الساعة اراد
الخبيث ان لا يذوق الموت **نظم** کاغ کاغ و نعره زاغ سیاه دائما باشد بدنیا عمر خواه
همچو ابلیس از خدای پاک فرد تا قیامت عمر تن درخواست کرد گفت انظرني الى يوم الجزا

کاجکی گفتی که تبنا ربنا زندگی بی دوست جان فرسودنست مرگ حاضر غایب از حق بود
عمر و مرگ این هر دو با حق خوش بود بی خدا آب حیوة آتش بود
آن هم از تاثیر لعنت بود کو در چنان حضرت همی شد عمر جو از خدا غیر خدا در خواستن
ظن افزونیست کلی کاستن خاصه عمری غرق در بیگانگی در حضور شیر روبه شانگی
عمر بیشم ده که تا بستر روم مهلم افزون ده که تا کمتر شوم تا که لعنت را نشانه او بود
بد کسی باشد که لعنت جو بود عمر خوش در قرب جان بردنست عمر زاغ از بهر سرگین خوردنست
عمر بیشم ده که تا که می خورم دائم اینم ده که بس بد گوهرم گر نه که خوار استی آن گنده دهان
گویدی کز زاغیم تو وا رهان **استحقاقا للسخطة واستتماما للبلية** یعني
مهلت داد خدای تعالی شیطان را از برای استحقاق و خشم و غضب حق تعالی را
تمامی بلای او باستدراج در آن امهال قال تع لا تحسبن الذين كفروا انما نملي
لهم خير لانفسهم انما نملي لهم ليزدادوا اثما **وانجازا للعدة** و از برای وفا کردن
انظار و وعد امهال فقال انك من المنظرين الى يوم الوقت المعلوم
وهو النفخة الاولى حين يموت الخلق كلهم ولما رأى الملعون فضل آدم و ذريته
بالعلم الاسمائي وعرفان الصفاتي والمسابقة على الكل بعنايته الازلية حسد

عليهم وخرج على عداوتهم بعد طرده من باب الرحمة وتجاسر بجهله في مقابلة
الحضرة بالمخاطبة بقوله فبما اغويتني لاقعدن لهم صراطك المستقيم اختلفوا
في ما قيل هو استفهام يعني فباي شيء اغويتني ثم ابتدا فقال لاقعدن لهم
وقيل ما الجزاء اي لاجل انك اغويتني لاقعدن لهم وقيل هو المصدر تمام اي في
موضع القسم تقديره باغوائك اياي لاقعدن لهم والمعنى بقدرتك على
ونفاد سلطانك في اغوائي اي اضللتني عن الهدى وقيل خيبتني لاقعدن
لهم صراطك المستقيم اي لاجلس لبني آدم على طريقك القويم وهو الاسلام
ثم لآتينهم من بين ايديهم اي من الدنيا ومن خلفهم من الآخرة وعن
ايمانهم الحسنات وعن شمائلهم السيئات **رباعي** چونکه شیطان سر کشید از
کشت در وادی عزت پایمال این زمان گردنکش آدم شد تا که هر کس را بنوعی ره زند
هر که باشد ساده نقش و سستپی سوی اسفل میرود همراه وی
و انکه باشد استقامت مایه اش میجهد شیطان چو دود از سایه اش
و ربیاید بر در آن شاه بار پیش او استد بخدمت بنده وار
وان دگر که گاهی از اغوای او اوفتد چون آدم اندر زلت و بو

فیفرخالد

جوز عقوبة رود دران جانی کند • خویش را پیش بلا قانی کند
ورد او باشد ظلمنا انفسنا • تا از ظلمت در کاید بسنا • خواست شیطانش که حرب او بود
در قیامت خود بر و حجت شود • کو شد از عصیان چنین انکه من • که عصیان در ابلیس لعین شر
ثم اسکن سبحانه آدم دارا ای الجنة ارغد فیها عیشه الاسکان آرمیدن
الارغاد خداوند عیش خوش کشتن و کردن یعنی بعد از ان آرام و سکنی
داد ادم در خانهٔ یعنی جنة وسیع و فراخ کردانید در انجا عیش او کما قال الله
تعالی وقلنا یا ادم اسکن انت وزوجک الجنة وکلا منها رغدا ای واسعا
کثیرا حیث شئتما ای کیف شئتما واین شئتما قیل قال تع اسکن والسکنی
یکون مدة ثم تنقطع فدخولهما فی الجنة دخول سکنی لا دخول ثواب قال
القاسم السکون الی الجنة وفی الجنة وحشته من الحق ولکنه رد المخلوق
الی المخلوق وهو رد النقص الی النقص لامتناع الازل عن الحوادث وقال بعضهم
ردهما فی السکون الی انفسهما ووکلهما الیه وقال اسکن انت وزوجک
الجنة وفی رد المخلوق الی المخلوق اظهار العلل ورعونات الطبع بیت
کرد مشغول خلد و حور کرد • توفیقش میدان که انخود دور کرد

وقال فی العرایس اراد الله تعالی ان یعصیا فوکلهما الی انفسهما وعزلهما عن
القربة بادخالهما فی الجنة لان ادم وحوا اطفال الزمان لا یستقران فی جبروت
الرحمن فلجاهما الی اکل ثمار اشجار الجنان لا افراد القدم عن الحدثان الا تری
الی قوله تع فکلا منها رغدا حیث شئتما وامن فیها محلته الایمان کردیدن
وامن کردانیدن المحلة والمحل انجاکه فرو ایند یعنی ایمن کردانید از آلام وافات
جای حلول و نزول او کما قال تعالی له ان لک الا تجوع فیها ولا تعری و
انک لا تظمؤا فیها ولا تضحی ای لا تبرز للشمس فیوذیک حرها قال عکرمه
لا یصیبک الشمس واذاها لانه لیس فی الجنة شمس واهلها فی ظل ممدود
قال ابن عطا اخر احوال الخلق الرجوع الی ما یلیق بهم من المطعم والمشرب
الا تری الی آدم بعد خصوصیة الخلقة بالید ونفخ الروح الخاص وسجود
الملائکة کیف رد الی نقص الطبایع بقوله ان لک الا تجوع فیها ولا تعری
وقال الواسطی خلق الله ادم بیدیه ونفخ فیه من روحه واصطفاه علی الخلق بعث
ثم رده الی قدره لئلا یعد وطوره فقال ان لک الا تجوع فیها ولا تعری
وفی العرایس فیه اشارة کانه اشار بالستر ای لا تاکل الشجرة المنهیة کیلا

تجوع فیها ولا تعری فان من خالفنا وقع فی بحر الحجاب وعری عن ستر المآب و
حذرهم ابلیس وعداوته وتحذیر کرد و پرهیز فرمود آدم را از ابلیس وعداوة
او کما قال عز و علا فقلنا یا ادم ان هذا عدو لک ولزوجک فلا یخرجنکما
من الجنة فتشقی ای تتعب وتنصب ویکون عیشک من کد عینک وعرق
جبینک وعن سعید بن جبیر قال اهبط الی ادم ثور احمر وکان
یحرث علیه ویمسح العرق عن جبینه فذلک شقاؤه وفی العرایس ای لو تخرجا
من الجنة تتعب فی الدنیا لاجل المطعم والمشرب والملبس فی الحراثة
وغیرها وتجوع فی الدنیا وتعری وتظمؤا وتضحی ولا یکون مثل هذه العقوبات
فی جنتی وجواری کانه خاطب معه من حیث الطبیعة خوف نفسه بالجوع
والعری والظما فی الهواجر لان النفس لا تفزع الا من مثل هذه العقوبات
لئلا یقع فی الجوار الخوف فی المعصیة وان من لطفه وکرمه عاقب ادم فی
الدنیا بالمجاهدات الکثیرة بما جری علیهم من المعصیة فی الحضرة ویعاقب
الجمهور فی الاخرة بما جری علیهم من المعصیة فی الدنیا وهذا خاصیته له لان
عقوبة الدنیا اهون فاغره عدوه ابلیس منافسة علیه بمقام المقام

ونافسه الابرار یعنی فریب داد او را دشمن او ابلیس از حسدی که بر او
داشت بقرار مقام او یعنی بهشت و رفاقت وی با ابرار از ملائک کرام کما حکی
الله تع عنه بقوله فوسوس الیه الشیطان والوسوسة القاء ما یتوهم
نافعا الی النفس مما یخالف امر الله تعالی وترجمه هذا ذلک مولانا
هرکه دور از رحمت رحمان بود • او گدا چشمست اگر سلطان بود
تو حسودی که فلان من کمترم • میفزاید کمتری در اخترم • خود حسد نقصان و عیبی دیگر است
بلکه از جمله بدیها بدترست • خاک شو مردان حق را زیر پا • خاک بر سر کن حسد را همچو ما
آن بلیس از ننگ و عاری کمتری • خویشتن انداخت در صد داوری • از حسد میخواست تا بالا بود
خود چه بالا بلکه خون پالا بود • چون کنی بر بی حسد مکر و حسد • زان حسد دل را سیاهیها رسد
آن ابو جهل از محمد ننگ داشت • وز حسد خود را بالا میفراشت • بو الحکم نامش بد و بوجهل شد
ای بسا اهل از حسد نا اهل شد • زانکه هر بدبخت خرمن سوخته • می نخواهد شمع کس افروخته
بعضی گفته اند که سبب عداوة ابلیس حسد او بود بجمیع انچه خدای تعالی
ادم را به آن گرامی داشته بود از اسجاد ملائکه و تعلیم کل اسما و اسکان در
جنت که درین محل معتبر بنفاست و اصل معنی نفاست بخلست قال یا ادم

هل ادلك على شجرة الخلد وملك لا يبلى فى العرايس اجرى الله هذه الكلمة
الغيبية على لسان الشيطان وهو بذلك مغرور وظن انه اوقع آدم فى بلية
الفرقة الابدية ولم يعلم ان ذلك سبب الوصلة الابدية وانها شجرة الخلد بالحقيقة
لان الشجرة ملتبسة بانوار السلطانية حاملة باسرار الربانية فاكلا منها
فبدت لهما سوآتهما قال الحصرى بدت لهما ولم يبد لغيرهما لئلا يعلم الا غيار
من مكافات الجناية ما علمنا ولو بدا للاغيار لقال بدت منهما قال جعفر
طالع الجنان بطبعه ونعيمها بنفسه فنودى عليه الى يوم القيمة وعصى
آدم ربه فغوى ولو طالعها بقلبه لنودى عليه بالهجران ابد الاباد سئل ابن
عطاء عن قصة آدم ان الله عز وجل نادى عليه بمعصيته واحتم وستر على
كثير من ذريته فقال ان معصية آدم كان على بساط القربة فى جواره و
معصية ذريته فى دار المحنة فزلته اكبر واعظم من زلتهم قال الواسطى
فرق بين من نسى فى الحضرة وبين من نسى فى الغيبة لذلك قال النبى صلى الله
عليه وآله وسلم رفع من امتى الخطاء والنسيان قيل يطالب الانبياء بمثاقيل
الذر ولا يطالب العامة بذلك لبعدهم من مصادر السر سئل الواسطى

ما تصرف فيه وما تكون به حياتها العلمية من قوة خيال وفكر وحفظ وتصور
ووهم وعقل وكل ذلك من سواد هذه القوى الحسية ولهذا قال الله تعالى فى
الذى احبه من عباده كنت سمعه الذى يسمع به وبصره الذى يبصر به وذكر
الصورة المحسوسة وما ذكر من القوى الروحانية شيئا ولا انزل نفسه منزلتها
لان منزلتها منزلة الافتقار الى الحواس والحق لا ينزل منزلة من يفتقر الى غيره
والحواس مفتقرة الى الله لا الى غيره فنزل لمن هو مفتقر اليه لم يشرك به احدا
فاعطاها الغنى فهى توخذ منها وعنها ولا تاخذهى من سائر القوى الا من الله
فاعرف شرف الحس وقدره وانه عين الحق ولهذا لا يكمل النشاة الآخرة الا
بوجود الحس والمحسوس لانها لا يكمل الا بالحق فالقوى الحسية هم الخلفاء على
الحقيقة فى ارض هذه النشاة عن الله الا تراه سبحانه كيف وصف نفسه
بكونه سميعا بصيرا متكلما حيا عالما قادرا مريدا وهذه كلها صفات لها
اثر فى المحسوس ويحس الانسان من نفسه قيام هذه القوى به ولم يصف
سبحانه نفسه بانه عاقل ولا مفكر ولا متخيل وما ابقى له من القوى الروحانية
الا ما للحس مشاركة فيه وهو الحافظ والمصور فان للحس له اثر فى الحفظ و

التصوير فلولا الاشتراك ما وصف الحق بهما نفسه فهاتان صفتان
روحانية وحسية فتنبه لما نبهناك عليه فاعلمتك ان الشرف كله فى
الحس وانك جهلت امرك وقدرك فلو علمت نفسك علمت ربك كما ان
ربك علمك وعلم العالم بعلمه بنفسه وانت صورته فلا بد ان يشاركه فى
هذا العلم فتعلمه من علمك بنفسك وهذه نكتة ظهرت من رسول الله
صلى الله عليه وآله وسلم حيث قال من عرف نفسه فقد عرف ربه اذ كان
الامر فى علم الحق بالعالم علمه بنفسه وهذا نظير قوله تع سنريهم آياتنا
فى الآفاق وفى انفسهم فهو الشان واحد ذو نشاتين حتى تبين لهم للرائين
انه الحق ان الرائى فيما راه انه الحق لا غيره فانظر يا ولى ما الطف رسول
الله صلى الله عليه وآله وسلم باشه وما احسن ما علمهم وما طرق لهم
فنعم المدرس والمطرق جعلنا الله ممن مشى على مدرجه حتى التحق بدرجته
آمين بعزته مولانا در غلامى توجان آزاد شد • وز اد بهاى تو عقل استاد شد
ودر حديث صحيح العلم علمان علم الابدان وعلم الاديان بتقديم علم ابدان
بر اديان موید این معنی است ومجنين در حديث قدسى است كه انا الله و

انا الرحم شققت لها اسما من اسمى فمن وصلها وصلته ومن قطعها قطعته
قال صدر المحققين فى شرحه الرحم اسم لحقيقة الطبيعة وهى حقيقة جامعة
من الحرارة والبرودة واليبوسة والرطوبة بمعنى انها عين كل واحدة من
الاربعة من غير مضادة وليس كل واحد من الاربعة من كل وجه
عينها بل من بعض الوجوه وصلتها بمعرفة مكانتها وتفخيم قدرها اذ لولا
المزاج المتحصل من اركانها لم يظهر تعين الروح الانسانى ولا امكنه الجمع
بين العلم بالكليات والجزئيات الذى به توسل الى التحقيق بالمرتبة
البرزخية المحيطة باحكام الوجوب والامكان والظهور بصورة الحضرة
والعالم تماما واما قطعها فبازدرائها وبخس حقها فان من بخس حقها فقد
بخس حق الله تعالى وجهل ما اودع فيها من خواص الاسماء ومن جملة ازدرائها
مذمة متاخرى الحكماء لها ووصفها بالكدورة والظلمة وطلب الخلاص
من احكامها والانسلاخ من صفاتها فلو علموا ان كل كمال يحصل للانسان
بعد مفارقة النشأة الطبيعية فهو من نتائج صحبة الروح للمزاج
الطبيعى وثمراته وان الانسان بعد مفارقته انما ينتقل من الصور الطبيعية

الى الكواسل التى مظاهر هى لطايفها اكر سائلى كويد كه جون تعين روح و
ظهور كمالات او موقوفست بر تحصيل مزاج طبيعى پس مقدم باشد بر روح و
جهة تقديم علم ابدان در حديث بر علم ارواح از اينست وحال انكه بصحة رسيده است
از رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم انه قال خلق الله الارواح قبل الاجساد
بالفى عام وتصريح كرده است شيخ رضى الله عنه در كتب خود سيما در باب نكاحات
كه وجود ارواح مقدمست بر تعين عالم مثال كه مقدم است بر وجود اجسام
بسيطه جه جاى ابدان مركبه فما التوفيق بين القولين جواب كوييم
تقدم وسبق وجود ارواح عاليه كليه راست اما توقف بر بدن ارواح
جزئيه راست موافقا لما ثبت فى الحكمة وجون ارواح عاليه مسماه
به عقول هر آينه واسطه است در تعين نفوس كليه واو واسطه است
در تعين نفوس جزئيه حسب تعين الامزجة الطبيعية تعبير فرمود صلى
الله عليه وآله وسلم از هر تقدم بالفى عام تنبيها على تفاوت بين المراتب
والله اعلم قال فى الفتوحات المكية السؤال العشرون مائة
ما القبضة الجواب قال الله تعالى والارض جميعا قبضته وكل جسم

ارض بلاشك لروحه وما ثم الا جسم وروح غير ان الاجسام على قسمين
عنصرية ونورية وهى ايضا طبيعته فربط الله وجود الارواح بوجود الاجساد
وبقاء الاجسام ببقاء الارواح وقبط عليها ليستخرج ما فيها ليعود بذلك
عليها فانه منها يعيدها ومنها يخرج ما فيها منها خلقناكم وفيها
نعيدكم ومنها نخرجكم تارة اخرى خاتمة المقالة در توضيح
وتتميم كلام در بيان نسبت ميان روح منفوخ الهى وبدن منفوخ
فيه انسانى بعون وتاييد ربانى اعلم ايدك الله بروح منه كه آدمى را ظاهريست
وباطنى وملكى وملكوتى ظاهر آدمى مركبست از نفس وبدن نفس در
اصطلاح قوم عبارة از بخارى لطيفست كه حامل قوة حيات وحس و
حركة ارادى است ومنشا آن دلست وحكيم از روح حيوانى خواند وبدن
غلاف آن روحست ومورد آثار ومحل مشاعر وحواس او واين هر دو از عالم
ملك است ومركب از طبايع اربع اما باطن او روح انسانى ربانيست كه
بسيط است واز عالم امر است همچنانچه روح حيوانى مركبست واز عالم
خلق الا له الخلق والامر تبارك الله رب العالمين عالم امر عبارة از عالميست

كه مقدار وكميت وكيفيت ومساحت نپذيرد بر ضد عالم خلق كما قالوا
الخلق فى الاشباح والامر فى الارواح واسم امر بر عالم ارواح از ان حيثيت است
كه باشارة كن ظاهر شده بى واسطه ماده ومدة واكرجه عالم خلق هم بقول
كن موجود شده اما بواسطه مواد وامتداد ايام خلق السموات والارض
فى ستة ايام وقوله تع قل الروح من امر ربى يعنى از منشا كاف ونون
خطاب كن برخاسته بديع فطرة بى ماده وهيولى جه حيوة از هو الحى باقيه
بى واسطه وقايم به صفت قيومى كشته بى سببى حادث قال فى الفتوحات
فان قلت وما عالم الخلق والامر والله يقول الا له الخلق والامر قلنا عالم
الامر ما وجد عن الله لا عند سبب حادث وعالم الخلق ما اوجده الله عند
سبب حادث وقال فى موضع آخر عالم الامر كل موجود لا يكون عند سبب
كونى يتقدم ولكل موجود منه مشرب وهو الوجه الخاص الذى لكل موجود
عن سبب وعن غير سبب وهمچنانكه حس وحيوة بدن از روح حيوانيست
حس وحيوة روح حيوانى از روح انسانى ربانى است قاسم
حيوة تن زجان آمد حيوة جان زجانان جان زهى حكمة زهى قدرت زهى معجز زهى جانان

قال الشيخ ابو محمد روزبهان قدس روحه العزيز الروح امر ربانى قدسى جانى
خلق من حيوة ابدية زباه الله تعالى فى ظل جلاله وضوء جماله وعكس صفاته
لا يدخل تحت سكرات الموت وما ذكر الله تع ان النفس تذوق الموت فهى
النفس الحيوانية البشرية المركبة من الطبايع وقال فى الباب الثانى من
الفتوحات الحيوة الازلية ذاتية للحى لا يصح لها انقضاء الا ترى الارواح
لما كانت حيوتها ذاتية لها لم يصح فيها موت البتة ولما كانت الحيوة فى
الاجسام بالعرض قام بها الموت والفناء فان حيوة الجسم الظاهرة من
آثار حيوة الروح كنور الشمس الذى فى الارض من الشمس فاذا مضت
الشمس تبعها نورها وبقيت الارض مظلمة كذلك الروح اذا رحل عن
الجسم الى عالمه الذى جاء منه تبعته الحيوة المنتشرة منه فى
الجسم الحى وبقى الجسم فى صورة الجماد فى راى العين فيقال مات فلان
وتقول الحقيقة رجع الى اصله منها خلقناكم وفيها نعيدكم ومنها
نخرجكم تارة اخرى كما رجع ايضا الروح الى اصله حتى يوم البعث
والنشور يكون من الروح تجلى للجسم بطريق العشق فلتشم اجزاء

وتركب اعضاء آدم بجوهرة لطيفة جدا بجزاء الاعضاء للتأليف اكتسبته من التفات
الروح فاذا استوت البنية وقامت النشأة الترابية تجلى له الروح بالرقيقة
الاسرافيلية في الصور المحيط فتسرى الحيوة في اعضائه فيقوم شخصا سويا
كما كان في اول مرة ثم نفخ فيه اخرى فاذا هم قيام ينظرون واشرقت
الارض بنور ربها كما بدأكم تعودون قل يحييها الذي انشأها اول مرة فما
شقى او سعيد وقال في الباب السادس والاربعين وثلثمائة لما سوى الله
جسم العالم وهو الجسم الكل الصورى في جوهر الهباء المعقول قبل فيض
الروح الالهى الذى لم يزل منتشيا غير معين اذ لم يكن ثمة من يعينه فحيي جسم
العالم به فكما تضمن جسم العالم شخصياته كذلك ضمن روحه ارواح شخصياته
هو الذى خلقكم من نفس واحدة عطار في الحقيقة هرچه بيداونهانست
جمله آثار جهان افروز جانست اصل جان نور مجرد دان وبس يعنى آن نور محمد دان وبس
روح كلى محمديست عليه الصلوة والسلام والتحية كه در بدن جسم كل
منفوخ شده تمام اجسام علويه وسفليه از سموات وارضين وعرش و
كرسى زنده بآن نفخه اند عطار الا اى مشك جان بكشاى نافه

كه هستى نايب دار الخلافه تو روح امر ربانى تو دارى سرير ملك روحانى تو دارى
تو همچون آفتابى گر بتابى كه در هر ذره صد افتاب بينى چو نور آفتاب در همه يست
ز ذرات يكى عرش محمديست ومن هنالك قال من قال انّا الروح ملحد العين
في اشخاص نوع الانسان وانّ روح زيد هو روح عمرو وسائر اشخاص هذا
النوع ولكن ما حقق صاحب هذا الامر صورة هذا الامر فيه فانه كما
لم يكن صورة جسم آدم جسم كل شخص من ذريته وان كان هو الاصل الذى
منه ظهرنا وتولدنا كذلك الروح المدبر لجسم العالم ليس كما انك
لو قدرت الارض مستوية لا ترى فيها عوجا ولا امتا وانتشرت الشمس
عليها اشرقت بنورها ولم يتميز النور بعضه عن بعض ولا حكم عليه بالتجزى
ولا القسمة ولا على الارض فلما ظهرت البلاد والديار وبدت ظلالات
هذه الاشخاص القائمة انقسم النور الشمسى وتميز بعضه عن بعض لما طرأ
من هذه الصورة في الارض فاذا اعتبرت هذا علمت ان النور الذى
يخص هذا المنزل ليس النور الذى يخص المنزل الآخر ولا المنازل الاخر
اذا اعتبرت الشمس الذى ظهر منها هذا النور او عينها من حيث انفهاقه

قلت الارواح روح واحدة وانما اختلفت بالمحال كالانوار نور واحد غير
ان حكم الاختلاف في القوابل له لاختلاف امزجتها وصور اشكالها وكالماء
في النهر لا يتميز فيه صورة فاذا حصل ما حصل منه في الاوانى تعين عند
ذلك ماء الجب من ماء الجرة من ماء الكوز وظهر فيه شكل انائه ولون انائه
فحكمت عليه الاوانى بالتجزى والاشكال مع علمك انه عين ما لم يظهر فيه ما
ظهر اذا كان في النهر غير ان الفرقان بين الصورتين في ضرب المثل ان ماء
الاوانى وانوار المنازل اذا افقدت رجعت الى النور الاصل والنهر الاصل و
كذلك هو نفس الامر لو لم يبق آنية ولا يبقى منزل فلما اراد الله بقاء هذه الارواح
على ما قبلته من التميز خلق اجسادا برزخية تميزت فيها هذه الارواح
عند انتقالها عن هذه الاجسام الدنياوية في الدنيا والنوم وبعد الموت
وخلق لها في الاخرة اجساما طبيعية كما جعل لها في الدنيا في النوم غير ان
المزاج مختلف فينقلها من جسد البرزخ الى اجسام نشأة الاخرة فتميزت
ايضا بحكم تميز صور اجسامها ثم لا تزال كذلك ابد الآبدين فلا ترجع الى
الحال الاول من الوحدة العينية ابدا فانظر ما اعجب صنع الله الذى اتقن كل

سوانح جان صافي در بسته ابدان شده آب صافي در گلى پنهان شده بدانكه
سير انسان درين مراتب ومواطن نورانى وظلمانى اگرچه در واقع سبب
كمال اوست وترفع شان او بحسب مآل او اما بالفعل موجب احتجاج روح
به حجب نورانى وظلمانى قال صلى الله عليه وآله وسلم ان لله سبعين
الف حجاب من نور وظلمة پس روح قدسى كه چندين هزار سال در
خلوت خاص بى واسطه شرف قربت يافته بود وانس با حق گرفته بود از
اعلى عليين قربت ووصلت ولطافت روحانيه باسفل سافلين طبيعت
افتاد قال تعالى لقد خلقنا الانسان في احسن تقويم كه آن فطرت
اصليه روحيه فطرة الله التى فطر الناس عليها است ثم رددناه
اسفل سافلين كه آن مرتبه تنزل روح است بحضيض نفس سفلى و
طبع بشرى پس بالضرورة حجاب بشريت مسدول ميگردد وبمحسوسات
عالم شهادة محتجب ميشود از مشهودات عالم غيب ودو حالت متناقض
دو پيدا مى شود زيرا كه مقتضى فطرة اصليه روحيه الهيه اخلاق و
نعوت محموده است ومقتضى جبلت نفس وطبيعت ملكات وصفات

مذموبه مولانا اهبطوا افکند جان را در بدن ٭ تا بگل پنهان بود در عدن
جان زبی کیفی شده محبوس کیف ٭ آه بی حبس عقده ای حیف زیر و بالا پیش و پس وصف تن
بی جهتها ذات جان روشن است ٭ بس بزرکان این نکشاد ازکراف ٭ جسم با کان صرف جان افتادی صاف
کفتشان و نقلشان و نقش شان ٭ جمله جان مطلق آمد بی نشان ٭ اقتضای جان چو ای دل آگهیست
هرکه آگه تر بود جانش قویست ٭ خود جهان جان سراسر آگهیست ٭ هرکه آگه نیست او از جان تهیست
بنابرین تناقض اقتضا این در آدمی دو حالت نقیض یکدیگر پیدا می شود یکی
از اقتضاء فطرت اصلیه روحیه و یکی از تقاضای جبلت نفسیه طبیعیه
و از تعانق و اجتماع امرین متناقضین انسان صاحب حالتی متوسطه میان
روحانیه و نفسانیه میکردد که برزخ است میانه روح و نفس مسمی بقلب
لتقلبه بین احکام الروح والنفس و آن نفس ناطقه است که تحقق انسانیه باو
عطار جان بلندی داشت تن پستی خاک ٭ مجتمع شد خاک پست و جان پاک
چون بلند و پست با هم یار شد ٭ آدمی اعجوبه اسرار شد ٭ زیرا که باین اجتماع
حالتی که حد فاصل است میانه وحدت روحی و کثرت نفسی و میانه اجمال
علوم کلیه روحیه و تفصیل علوم جزئیه نفسیه و میانه لوازم و احکام تجرد

و تجسم در وی پیدا می شود و حاصل این برزخیت که آدمی با آن اعجوبه اسرار است دل او
که حکما فلسفی آنرا نفس ناطقه میکویند و حکما یثربی آنرا لطیفه انسانیه می خوانند
و حکمت در تنزل روح از موطن لطافت و صفاء روحی بموطن کثافت و ظلمت
طبیعت جهة تحصیل این مرتبه قلبیه است بیت ما از هوای کنبد عالی حصار چرخ
در خانهای کل پی جان و دل آمدیم ٭ همچنانچه در کلام صدر المحققین کذشت
که لولا المزاج المتحصل من الارکان الاربعة لم یظهر تعین الروح الانسانی و
لما امکنه الجمع بین العلم بالکلیات والجزئیات الذی به توسل الی التحقق بالمرتبة
البرزخیة المحیطة باحکام الوجوب والامکان والظهور بصورة الحضرة
والعالم تماما وقال صدر المحققین رضی الله عنه فی کتاب النفحات فالسیر
والسلوک والتوجه بالریاضة والمجاهدة والعلم والعمل المحققین المنا(صلین)
باصول الشرایع والتعریفات الربانیة تثمر بعنایة الله و مشیته انصباغ القوی
المزاجیة بوصف الروح الحیوانی فی الجمع بین خاصیة البساطة والتجرید
وبین التصرفات المختلفة بالقوی المتعددة فی فنون الافعال والتصرفات
الظاهرة فی بدن الانسان بالقوی والآلات والروح الحیوانی کماله الاول

انصباغه باوصاف النفس الناطقة والنفس الناطقة الجزویة کمالها الاول
تحققها بوصف خازن الفلک الاول المسمی فی الشرایع باسمعیل و عند اهل
النظر بالفعال و کمالها المتوسط ظهورها و تحققها بوصف النفس الکلیة
واکتسابها احکامها علی وجه یوجب لها التعدی منها الی المرتبة العقلیة
والروح الکلی ثم الاتصال بجناب الحق والاستهلاک فیه و تغلبه حکم الحقیة
علی الخلقیة و زوال الخواص الامکانیة والتقییدیة باحکام الوجوب و
تقهر حکم الحق الواحد القهار کل حکم و وصف کان یضاف الی سواه و
هذا القهر یرد علی کل ما امتاز من مطلق الغیب الکلی الربانی و تلبس
بواسطة الاحوال الایجادیة باحکام الامکان والتقییدات الکونیة
المتحصلة من الشروط والوسایط فیستهلک الجزوی فی کله و یعود
الفرع الی اصله مستصحبا خواص ما مر علیه واستقر فیه مدة و وصل
الیه کماء الورد کان اصله ماء فسری فی مراتب الترکیب والمواد واکتسب
بسرایته ما صحبه بعد مفارقة الترکیب من طعم و رایحه و خواص اخر
ولا یقدح شیء منها فی وحدته و بساطته فی کتاب اصطلاحات القوم

اللطیفة الانسانیة هی النفس الناطقة المسماة عندهم بالقلب وهی فی الحقیقة
تنزیل للروح الی رتبة قریبة من النفس مناسبة لها بوجه و مناسبة للروح
بوجه و یسمی الوجه الاول الصدر والثانی الفؤاد چون قلب انسانی صاحب
وجهین است روئی بروح ربانی دارد را از او استفاضه میکند و روئی بروح
حیوانی دارد جهة افاضه حیوة و شعور و جمیع حواس خمس ظاهر و باطن
و سایر کمالات بدنی آثار اوست مولانا جسم از جان روز افزون میشود
چون رود جان جسم بین چون میشود ٭ حد جسمت یکدو کز خود بیش نیست
جان تو تا آسمان جولان کنیست ٭ تا به بغداد و سمرقند ای همام
روح را اندر تصور نیم کام ٭ دو درم سنکست پیه چشمتان ٭ نور روحش تا عنان آسمان
نور بی این چشم می بیند بخواب ٭ چشم بی این نور چه بود جز خراب
جان ز ریش و سبلت تن فارغ است ٭ لیک تن بی جان بود مردار و پست
بازنامه روح حیوانیست این ٭ بیشتر رو روح انسانی ببین
بکذر از انسان هم و از قال و قیل ٭ تا لب دریای جان جبرئیل
بعد از آنت جان احمد لب کزد ٭ جبرئیل از بیم تو واپس خزد ٭ کوید ار آیم بقدر یک کمان

من بسوی تو بسوز مرد در زمان * در عرائس است فی تفسیر قوله تع منها خلقناکم
وفیها نعیدکم ومنها نخرجکم تارة اخری که اشارتست در ان به اجسام و
هیاکل است از برای انکه ارواح از عالم ملکوتست واکر نه انکه مستور
داشتی حق تعالی انرا به ستور قوالب ترابیه هر آینه پر شدی اکوان و
حدثان از روحی واحد ومحترق شدی جمیع آن از نور او وبدرستی که
خدای تعالی ریخته است از اکیل ارض از برای ارواح سنابک اشباح از
برای معادن افراح وتربیت میکند این اشباح را به نظام تجلیات جمالیه
وجلالیه بقوله تعالی واشرقت الارض بنور ربها بس جون تمام شد
تربیت آن اشباح از نور فعل حق تع باز میکردد هیاکل و ارواح بنعوت
روحانیه ومقاومه عیتو اند کرد ارض حمل آنرا وموضع او عالم غیبست عطار
تو نفست دل کن ودل را چو جان کن * بس انکه جان سوی جانان روان کن
نعم التراب یا عاقل هو معادن نور الفعل ومصدر خاصیة القبضة الجبروتیه
ما اشرف هذه طینة حیث تخمرت بقبضة الازل والابد کان معدننا
معادن تلک الصفات ورجوعنا من الصفات الی عالم الذات الازلی *

کیف قال سبحانه فی اصل خلقتنا وخلقت بیدی ونفخت فیه من روحی نصدرها
من الصفة لرویة الذات وصدرنا من الذات للعلم بالصفات انظر کیف
قال الحبیب علیه الصلوة والسلام ان الذی فرض علیک القران لرادک
الی معاد اما جون مرکبست این روح حیوانی از ارکان اربعه عالم سفلی عناصر
میل او به سفل است وکثافت وبعد از حق تعالی ورغبت وحرص در دنیا و
وشهوة وغضب وغیر ذلک که از لوازم ونتایج ارکان عالم طبیعتست جنانکه
سایر حیوانات عطار درمیان چار خصم مختلف * کی توانی شد بوحدت متصف
کرمیت در خشم وشهوة می کشند * خشکیت در کبر ونخوة می کشند
سردیت افسرده دارد بر دوام * وز تری رعنایت آید مدام * صاحب
بحر الحقایق آورده است که نفس را دو صفتست ذاتی که از مادر آورده یعنی
از عناصر اربعه وباقی صفات ذمیمه ازین دو اصل تولد کند وآن هوا و
غضبست هوا میل وقصد باشد بسوی سفل که آن خاصیت آب و
خاکست وغضب ترفع وتکبر وتغلب وآن صفت باد واتش است و
خمیر مایه دوزخ این دو صفتست وبالضرورة این دو صفت در نفس

١٤٥

من بسوی تو بسوز مرد در زمان * در عرائس است فی تفسیر قوله تع منها خلقناکم
وفیها نعیدکم ومنها نخرجکم تارة اخری که اشارتست در ان به اجسام و
هیاکل است از برای انکه ارواح از عالم ملکوتست واکر نه انکه مستور
داشتی حق تعالی انرا به ستور قوالب ترابیه هر آینه پر شدی اکوان و
حدثان از روحی واحد ومحترق شدی جمیع آن از نور او وبدرستی که
خدای تعالی ریخته است از اکیل ارض از برای ارواح سنابک اشباح از
برای معادن افراح وتربیت میکند این اشباح را به نظام تجلیات جمالیه
وجلالیه بقوله تعالی واشرقت الارض بنور ربها بس جون تمام شد
تربیت آن اشباح از نور فعل حق تع باز میکردد هیاکل و ارواح بنعوت
روحانیه ومقاومه عیتو اند کرد ارض حمل آنرا وموضع او عالم غیبست عطار
تو نفست دل کن ودل را چو جان کن * بس انکه جان سوی جانان روان کن
نعم التراب یا عاقل هو معادن نور الفعل ومصدر خاصیة القبضة الجبروتیه
ما اشرف هذه طینة حیث تخمرت بقبضة الازل والابد کان معدننا
معادن تلک الصفات ورجوعنا من الصفات الی عالم الذات الازلی *

کیف

کیف قال سبحانه فی اصل خلقتنا وخلقت بیدی ونفخت فیه من روحی نصدرها
من الصفة لرویة الذات وصدرنا من الذات للعلم بالصفات انظر کیف
قال الحبیب علیه الصلوة والسلام ان الذی فرض علیک القران لرادک
الی معاد اما جون مرکبست این روح حیوانی از ارکان اربعه عالم سفلی عناصر
میل او به سفل است وکثافت وبعد از حق تعالی ورغبت وحرص در دنیا و
وشهوة وغضب وغیر ذلک که از لوازم ونتایج ارکان عالم طبیعتست جنانکه
سایر حیوانات عطار درمیان چار خصم مختلف * کی توانی شد بوحدت متصف
کرمیت در خشم وشهوة می کشند * خشکیت در کبر ونخوة می کشند
سردیت افسرده دارد بر دوام * وز تری رعنایت آید مدام * صاحب
بحر الحقایق آورده است که نفس را دو صفتست ذاتی که از مادر آورده یعنی
از عناصر اربعه وباقی صفات ذمیمه ازین دو اصل تولد کند وآن هوا و
غضبست هوا میل وقصد باشد بسوی سفل که آن خاصیت آب و
خاکست وغضب ترفع وتکبر وتغلب وآن صفت باد واتش است و
خمیر مایه دوزخ این دو صفتست وبالضرورة این دو صفت در نفس

می باید تا بصفت هوا جذب منافع خویش کند و به صفت غضب دفع مضرت
از خود نماید تا در عالم کون و فساد وجود او باقی ماند و پرورش یابد اما این
صفت را بحد اعتدال نگه می باید داشت به میزان شریعة در کل حال تا
هم نفس و بدن بسلامت ماند و هم عقل و ایمان در ترقی باشد عطار
همچنان کز چار خصم مختلف ❊ شد تنت هم معتدل هم متصف ❊
جانت را عشقی ببایدگرم گرم ❊ ذکر را رطب اللسانی نرم نرم ❊
زهد خشک بایدو تقوی دین ❊ آه سردت بایداز برد الیقین ❊
تا چو گرم و سرد و خشک و تر بود ❊ اعتدال جانت نیکوتر بود ❊ قال
فی الباب الثامن والاربعین من الفتوحات اعلم ان لطیفة الانسان
المدبرة جسده لما کان لها وجه الی النور المحض الذی هو ابوها و وجه الی
الطبیعة وهی الظلمة المحضة التی هی امها کانت النفس الناطقة وسطا
بین النور والظلمة وسبب توسطها فی المکانة لکونها مدبرة کالنفس
الکلیة التی بین العقل والهیولی الکل وهو جوهر مظلم والعقل نور
خالص فکانت هذه النفس الناطقة کالبرزخ بین النور والظلمة تعط

کل ذی حق حقه فمتی غلب علیها احد الطرفین کانت لما غلب علیها وان
لم یکن لها میل الی احد الجانبین تلقت الامور علی اعتدال واتصفت و
حکمت بالحق مولانا جلال الدین رومی آدمی زاده طرفه معجونیست ❊
کز فرشته سرشته وز حیوان ❊ گر کند میل این شود کم ازین ❊
ور کند میل آن شود به ازان ❊ قال صلی الله علیه وآله وسلم ان الله تعالی
خلق الملائکة ورکب فیهم العقل وخلق البهائم ورکب فیها الشهوة و
خلق بنی آدم ورکب فیهم العقل والشهوة فمن غلب عقله شهوته فهو
اعلی من الملائکة ومن غلب شهوته عقله فهو ادنی من البهائم یعنی بدرستی
که خدای تعالی ملائکه آورید وایشانرا عقل داد و بهایم آورید و در ایشان
شهوة نهاد و بنی آدم آفرید و ترکیب کرد در ایشان عقل و شهوة هر دو
ولهذا آدمی صاحب مجاهده است وقابل ترقی و تنزل بخلاف ملائکه
و بهایم مولانا آن دو قوم آسوده از جنگ و حراب ❊ وین بشر با دو مخالف در عذاب
مجنون هوی ناقتی خلفی وقدامی الهوی ❊ وانی وایاها لمختلفان مولانا
جان ز هجر عرش اندر فاقه ❊ تن ز عشق خاربن چون ناقه ❊ جان کشاید سوی بالا بالها

در زند تن در زمین چنگالها ❊ هر سعادتمندی که درین کشاکش عاقبة الامر
مقتضی عقل او بر هوای نفس او غالب شد پس او اعلاست از ملائکه مولانا
مرد اول بسته خواب و خورست ❊ آخر الامر از ملائک برترست ❊
آتشی کاز ل را آهن می جهد ❊ او قدم بس سست بیرون می نهد ❊ دایماش غیملست لول الذی الخبر
میرساند شعلها را بر اثیر ❊ در بناه پنبه و کبریتها ❊ شعله و نورش بر آید بر سمها ❊ چون
نشاات مخالفة الاقتضاء در ملک مفقود است صاحب مجاهده نیستند و عبادت
ایشان مقتضی طبیعت ایشانست و علم و معرفة و جمیع کمالات ایشان قابل ترقی
و تنزل و اختلاف در احوال نیست بخلاف انسان که بواسطه جمعیت و نشاات
مخالفة گاه عالم است و گاه جاهل گاه عابد است و گاه زاهد و فی
الفتوحات فالانسان من حیث مجموعیته وما لجمعیته من الحکم جاهل بالله
حتی ینظر ویفکر ویرجع الی نفسه فیعلم ان له صانعا صنعه وخالقا خلقه
فلو اسمعه الله نطق جلده او یده او لسانه او رجله لسمعه ناطقا بمعرفته
بربه مسبحا لجلاله ومقدسا یوم تشهد علیهم السنتهم وایدیهم وارجلهم
بما کانوا یعملون وقالوا لجلودهم لم شهدتم علینا فالانسان من حیث تفصیله

عالم بالله ومن حیث جملته جاهل بالله حتی یتعلم ای یعلم بما فی تفصیله فهو
العالم الجاهل فلا تعلم نفس ما اخفی لهم من قرة اعین اما آن خاسر خایب
نامرد مخنث کو هر که شهوة نفس و خواهش طبع او غلبه کند بر تدبیر عقل پس او
از بهایم کمتر است مولانا قسم دیگر با خران ملحق شدند ❊ خشم محض و شهوة مطلق شدند
وصف جبریلی در ایشان بود رفت ❊ تنگ بود آن خانه و آن وصف زفت ❊
مرده گردد شخص چون بیجان شود ❊ خر شود جان چون بی حیوان رود ❊
قال الله تعالی اولئک کالانعام بل هم اضل شیخ مجد الدین بغدادی
قدس سره گفته است فسبحان من جمع بین اقرب الاقربین وابعد الابعدین
بقدرته حکمت دران که قالب انسان از اسفل سافلین باشد و روحش از اعلی
علیین آنست که چون انسان بار امانة خواهد کشید می باید که قوة هر دو عالم
بکمال او را باشد مولانا تو بتن حیوان بجانی از ملک ❊ تا روی هم بر زمین هم بر فلک ❊
می باید که در دو عالم هیچ جز بقوة او نباشد تا تحمل بار امانة تواند و آن قوة از راه صفات
می باید نه از راه صورت لاجرم آن قوة که روح انسان دارد چون از اعلی علیین است
هیچ جز ندارد در عالم ارواح از شیطان و ملک و غیر آن و آن قوة که نفس انسانست

جون از اسفل سافلین است هیچ حجز اینست در عالم نفوس نه بهایم را ونه عجایب
ونه غیر آن سهل عبد الله رحمه الله گفته است للنفس سر وما ظهر ذلک السر
علی احد الا علی فرعون حیث قال انا ربکم الاعلی ولها سبع حجب سماویة
وسبع حجب ارضیة فکلما یدفن العبد نفسه ارضا سما قلبه سماء فاذا
دفن النفس تحت الثری وصل القلب الی العرش مولانا صورت نفس ار بجوئی ای برادر
قصه دوزخ بخوان با هفت در • هر نفس مکری و در هر مکر از آن •
غرق صد فرعون با فرعونیان • در خدای موسی و موسی گریز • آب ایمان را ز فرعونی مریز
دست را اندر احد واحمد بزن • ای برادر وا رهان از بوجهل تن • قال علی علیه
الصلوة والسلام وما انا ونفسی الا کراعی غنم کلما ضممتها من جانب انتشرت
من جانب چه صفت بوقلمون دارد دم بدم رنگی نماید ولحظة فلحظة به
شکلی دیگر زاید هر ساعة نقشی دیگر بر آب زند و هر نفس نیرنگی دیگر آغاز
کند عطار سالها گر عیسی کان پیش آید • ز دست نفس کافر کیش آید •
شکستن این نفس کافر در نیادم • که من هر خانهٔ این سگ فتادم • ریاضت میکنم تا جان سگم را
سگی را بو که روحانی کنم من • هر آنگه که سگ نفس روحانی شد فان

تنزیل روح بمرتبه نفس ظاهر میگردد زیرا که آن زمان می یابد که هر صفتی ذمیمه
از صفات نفس صدف گوهر صفتی از صفات الوهیت است بلکه بحسب اولئک
یبدل الله سیئاتهم حسنات تمام آن سیئات اخلاق واوصاف با حسنات
وقربات تبدل می یابد مولانا ای خنک جانی که در عشق مال
بذل کردش خان و مان و ملک و مال • شاه جان مر جسم را ویران کند
بعد ویرانیش آبادان کند • کرد ویران خانه بهر گنج زر • و ز همان گنجش کند معمور تر
صاحب بحر الحقایق گوید که هر وقت که به تصرف اکسیر شرع وتقوی صفت
هوا که صفت ذاتیه اصلیه نفس است باعتدال باز آید که او را بخود تصرفی
نماند الا بمقتضی شریعت وطریقت در نفس صفات حمیده پدید آید واز
مقام اماره گی بمطمئنگی رسد ومطیه روح پاک گردد ودر قطع منازل
سفلی وعلوی براق صفت روح بمعارج اعلی علیین ومدارج قاب
قوسینی رساند ومستحق خطاب ارجعی الی ربک راضیة مرضیة شود
مولانا وقت آن آمد که من عریان شوم • نفس بگذارم سراسر جان شوم عطار
هر انگاهی که در تو سر نماند • دوئی در راه جان و تن نماند • اگر جان و تن تو دوش شود زود

تنت جان گردد و جان تن شود زود • چو پشت آینه است این تیرگی تن •
ولی جان روی آینه است روشن • چو روی آینه پشتش شود پاک •
شود هر دو یکی چه پاک و چه خاک • اعلم علمک الله حقایق الانسانیة که
ذات انسان حقیقتی است واحده بسیطه واو را مراتب واعتبارات است که
تعبیر از ان بعقل ونفس وقلب وروح وسر وکلمه وغیر ذلک میکنند چه
روح انسانی ربانیست که بواسطه تنزلات بمواطن ومدارک در سیر وجودی
تا مرتبه جسمیه وبسیر عروجی شعوری تا مرتبه عین ثابت که وصفیه
الهی است منتهی میشود باسمی که مناسب آن مرتبه است عطار
یک آینه است جسم و جان دو رویش • بحکمت مینماید از دو سویش •
از ینسو چون نماید جسم باشد • وز انسو جان اگر اسم باشد • وشکی نیست که
تعدد اسما قادح نیست در وحدت مسمی کما فی الاسماء الالهیة واذا تقرر
هذا گوییم آن حقیقت وحدانی انسانی را بحسب تدبیر او بدن را نفس گویند
همان حقیقت را بحسب دو توجه که او را توجهین است او را توجهیش سوی مبدا که
استفاضه انوار الهی میکند وتوجهیش سوی روح حیوانی که افاضه میکند

بر او انچه از حق تعالی بر او مفاض شده بر حسب استعداد او ومستغنی است به قلب
چه این لطیفه گاه بواسطه مطالعه مراتب جسمانی معانی امور محسوسه را در باطن
تشخیص کند وبر نتایج عواقب ولوازم وعوارض ان حکم کند وگاه مخدرات
اسرار الهامی وواردات غیبی را از خزانه سر اخراج کند وبالطف عبارات
وادق اشارات بر مظاهر مناظر وجود جلوه دهد باز ان حقیقت را باعتبار
ذهول وی از ان وجه که یلی نفس حیوانیست واقبال او سوی آن وجه که معانی را
از مبدا کلی اصلی خود استفاضه میکند عقل گویند وبه اعتبار آنکه حیات
بنا بها و سبب حیوة بدنست وجمیع قوی نفسانی مستمد است بروح وآن
حقیقت را باعتبار خفا آوی در ذات حق وفناء کلی خفی وسر روحی گویند
وهمان حقیقه را باعتبار ظهور او در نفس رحمانی همچون ظهور کلمه در
نفس انسانی مسمی است بکلمه وازان حیثیت که اصل ذات او وصفیست
حق تعالی را قایم بذات او مستقل است بعین ثابت مولانا از صفاتش رسته روز نخست
با صفاتش باز روح الا رحست • گر درین ره حال مردان بایدت
قرب وصل حال گردان بایدت • اول از حس بگذر از آنکه از خیال

انکه ازدل انکه ازعقل اینت حال ؛ حال حاصل درمقام جان شود
درمقام جانت کار آسان شود . وهمچنین است حال درهریك ازان مراتب کلیه
مثلا درنفس منقسم میشود باماره ولوامه ومطمئنه بحسب مراتب مختلفه
واوصاف متقابله درهر مرتبه بسبب وصفی دیکر اسمی دیکر دارد دراوایل ما هنوز
ولایة وجود درتحت تصرف واستیلاء وغلبه او باشد اورا نفس اماره کویند
ودراواسط چون تدبیر ولایة وجود بتصرف دل مفوض کردد ونفس بربقه
طاعت وانقیاد او متقلد شود وهنوز ازانواع صفات نفس وتمرد واستعصا
او بقایا مانده باشد وبدان جهت پیوسته خودرا ملامت کند اورا نفس لوامه
کویند ودراواخر چون عروق نزاع وکراهت بکلی ازوی منتزع ومستاصل
کردد وازحرکه منازعه بادل طمانینه یابد ودرتحت جریان احکام او مطیع
ورام کردد وکراهتش برضا متبدل شود اورا نفس مطمئنه خوانند قال
الشیخ عبدالرحمان الاسفراینی فی معنی قول ممشاد الدینوری روح الله
روحهما السماع یصلح لقوم حکموا علی نفوسهم حتی فنیت حظوظهم فنکسوا
بارواحهم المزابل قال معناه السماع لیس لمن له بقیة من بقایا نفسه لان

المستمع عند استماع القول یفهم المعانی المتضمنة فی طی الکلام فیرد بها علی قلبه
واردات غیبیة فیجد بها لذة فی القلب وطیبة فی النفس وحضورا فی
السر فان بقیت له فی تلك الحالة بقیة من بقایا نفسه فعلیه ان یلزم نفسه
عن الدخول فی السماع عند نظر الاغیار الیه حذرا عن الاشراف علی
وقوع نظرهم علیه لان النفس حینئذ یستوفی بتلك البقیة النفسانیة حظوظها
من حیث لا یشعر بها صاحبها فان الشیطان یحکم علی من بقی له بقیة من
الحظوظ النفسانیة ولو مثقال ذرة فان العبد لا یدخل فی مقام العندیة
المختصة بالله تعالی بتلك البقیة کما اشار به عز وجل ان عبادی لیس لك
علیهم سلطان فلهذا قال السماع یصلح لقوم حکموا علی نفوسهم حتی
فنیت حظوظهم لان السالك لا یزال یحکم علی العدو واعنی النفس بسبب
القوة الروحانیة التی تنزل علیه من التایید الربانی الرحمانی حتی تطمئن
فاذا اطمانت اتصفت بالصفة القلبیة الروحانیة الا تری ان الله تع قد
وصفها بالصفة القلبیة حیث خاطبها یا ایتها النفس المطمئنة والاطمینان
صفة القلب علی الحقیقة قال تعالی الا بذکر الله تطمئن القلوب فانها

کانت فی الاول نفسا غیر مطمئنة فاذا اطمانت انقلبت واقبلت علی الله تعالی
راضیة مرضیة فصارت قلبا مولانا توقفت دل کن ودل را چو جان کن
بس انکه جان سوی جانان روان کن . معلوم شد که نفسیة وقلبیه وروحیه
وسریة جمیع صفات وقوی انسان است که مغلوب صفت وقوت نفسیه است
که قلبیه وهمچنین سایر آن مراتب حتی جسمیه وانواع عوارض جسمیه قال
فی الفتوحات اعلم ان الارواح لها اللطافة فاذا تجسدت وظهرت بصورة
الاجسام کثفت فی عین الناظر الیها وتنوع الصور علیها کما تتنوع علیها الاعراض
کحمرة الخجل وصفرة الوجل عطار عزیزاست جان وتن شنیدی . زمغز هم سخن روغن کشیدی
تن وجان را مسود کن ز اسرار . وکرنه جان وتن کردد کرفتار چو هم یعنی بهم یاری هردو
بهم باشد کرفتاری هردو . عن ابن عباس رضی الله عنهما قال ما زال الخصومة
بالناس یوم القیمة حتی یخاصم الروح الجسد فیقول الروح یا رب انما کنت
روحا منك جعلتنی فی هذا الجسد فلا ذنب لی ویقول الجسد یا رب
کنت جسدا خلقتنی ودخل فی هذا الروح مثل النار فبه کنت اقوم وبه
اذهب وبه اجیئ لا ذنب لی فیه قال المقعد للاعمی انی اری ثمرا فلو کانت

لی رجلان لتناولت فقال الاعمی انا احملك علی رقبتی قال فتناول من الثمر فکلا
جمیعا فعلی من الذنب قالا علیهما جمیعا فقال قد قضیتما علی انفسکما عطار
یکی مفلوج بود ست ویکی کور . ازان یکی مفلس یکی عور هردوم نی پای . نمی یا دست شد مفلوج
نه می دید کور مانده برجای . مکن مفلوج شد بر کردن کور . که این یك چشم داشت ایشان بدیدا
بدزدی برکرفت آن دو تن راه . بشب دردزدی کردند ناکاه . چو شد آن دزدی
شدند آن هردو تن آخر کرفتار . ازان مفلوج برکندند دیده
شد آن کور سبك بی پی بریده . چو کار ایشان بهم بر هم نهادند . دران دام بلا باهم فتادند
چو جان دو نی وتن دری دوروند . اکر اندر عذا بند از دو سوند . چو محبوبند ایشان در عذابند
میان آتش سوزان کباب اند . توضیح وتفصیل دربیان انکه نسبت روح انسانی
ربانی با بدن از قبیل نسبت ذات حق تعالی است با عالم ولهذا قال صلی الله
علیه وآله وسلم من عرف نفسه فقد عرف ربه پس کوییم الروح لیس
فی البدن بوالج ولا عنها بخارج کما قال علیه الصلوة والسلام فی حق الله
لیس فی الاشیاء بوالج ولا عنها بخارج قال فی الفصوص الحکم ربط النبی
صلی الله علیه وآله وسلم معرفة الحق بمعرفة النفس فقال من عرف نفسه

آن دکر زودم

فقد عرف ربه وقال تع سنریهم آیاتنا فی الآفاق وهو ما خرج عنك وفی
انفسهم وهو عینك حتی یتبین لهم ای للناظرین انه الحق من حیث انك
صورته وهو روحك فانك له كالصورة الجسمیة لك وهو لك كالروح
المدبر لصورة جسدك رباعی حق جان جهانست وجهان جمله بدن
املاك لطایف وحواس این تن افلاك وعناصر ومولید اعضا
توحید همین است ودگرها همه فن و همچنین گوییم لم یحلل الروح فی البدن
فیقال هو فیه کاین ولم ینأ عنه فیقال هو منه باین کما قال علیه الصلوة
والسلام ان الله تعالی لم یحلل فی الاشیاء فیقال هو فیها کاین ولم ینأ عنها
فیقال هو منها باین و همچنین گوییم که هم چنانچه حق تعالی لا یتجلی فی صورة
شخص مرتین ولا فی صورة اثنین همچنین گوییم الروح لا یتجلی فی بدن
شخص مرتین ولا یتجلی فی بدن شخصین و هم چنانچه حق تعالی کل یوم هو فی
شأنست و واجبست دوام تنوعات ظهورات الهی در شیون ذاتیه غیر متناهیه
لا الی امد ولا غایة واجبست بحکم خلق الله آدم علی صورته دوام تنوعات
ظهور روح انسانی زیانی در شیون ذاتیه غیر متناهیه بصور غیر متناهیه

بدنیه اولی الابد دنیا و اخرة کل آن فی شان قال تعالی لقد خلقنا الانسان
من سلالة من طین ثم جعلناه نطفة فی قرار مکین ثم خلقنا النطفة
علقة فخلقنا العلقة مضغة فخلقنا المضغة عظاما فکسونا العظام
لحما ثم انشأناه خلقا آخر فتبارك الله احسن الخالقین ثم انکم بعد
ذلك لمیتون ثم انکم یوم القیمة تبعثون مخفی نماند که همان ذاتی که
سلالهٔ طین بود بعینه متصف بنطفگی شد و همان ذات بعینه بعد از
اعدام نطفگی متصف شد بخلق مضغگی و همچنین است کلام در خلق
عظامی و انسانی بحیوة دنیوی و موت و حیوة اخروی و آنچه متعلق شد
از ایجاد و اعدام و خلق و بعث بعضی از کلیات خلق و بعث اوست چه
همین ذات بعینه قبل از این خلقها و بعثها موجود بود به صورة ذرّی و مخاطب
بخطاب الست بربکم و مجیب بجواب بلی و همچنین قبل از موطن الست
مواطن بیشمار او را بوده به صور مختلفه در هر موطنی بصورتی که مقتضی
آن موطنست و بدانکه آنچه مذکور شد کلیات خلق و بعث انسانست که
در صور اختلافست و تشابه نیست و الا در هر مرتبه از آن مراتب مثلا در

مرتبهٔ نطفگی او را هر آن خلق و بعثیست اما بصور متشابهه و لهذا محسوس نمیشود
گلشن بود ایجاد و اعدام دو عالم چو خلق و بعث نفس ابن آدم
همیشه خلق در خلق جدیدست وگر چه مدت عمرش مدیدست
همیشه فیض فضل حق تعالی بود در شان خود اندر تجلی
از آنجانب بود ایجاد و تکمیل
و زین جانب بود هر لحظه تبدیل قال صدر المحققین فی فك ختم الفص
الیوسفی اعلم ان الحق هو النور والنور لا یمکن ان یری فی النور لان کمال رؤیته
النور موقوف علی مقابلة الظلمة فتعلق حب الحق بایجاد العالم انما موجبه
حب کمال رؤیة الحق نفسه جملة من حیث هویته و وحدته و تفصیلا من
حیث ظهوره فی شیونه و لما کان من البین ان کل ما لا یحصل المطلوب
الا به فهو مطلوب لزم تعلق الارادة الالهیة بایجاد العالم لتوقف حصول
المطلوب الذی هو عبارة عن کمال الجلاء والاستجلاء علیه کمال جلا
یعنی ظهور او بحسب شیون او و کمال استجلا یعنی شهود او ذات خویش را
بحسب شیون خویش و لما کان الشیون الالهیة ذاتیة و کان الاستجلا
التام للذات لا یحصل الا بالظهور فی کل شان منها بحسبه و رؤیته نفسه

من حیث الشان و بمقدار ما یقبله من اطلاقه و تعینه و خصوصیته فوقف ذلك
کمال الرؤیة علی الظهور فی جمیع الشیون و لما کانت الشیون مختلفة من حیث
خصوصیاتها و غیر منحصرة وجب دوام تنوعات ظهوراته سبحانه بحسبها
لا الی امد ولا غایة و هذا هو سر کون الحق خلاقا علی الدوام الی ابد الاباد مولوی
الآن سوی برده چه شهری شکرفست که عالم از آنجا ستایی از معانی
بنو بو هلالی بنو نو خیالی رسد تا نماند جهان نو نمایی فی الفصوص فما فی
الحضرة الالهیة لاتساعها شیء یتکرر اصلا قال الله کل یوم هو فی شأن چه شانست جبر و شان
یعنی اوصاف کمال تو ندارد پایان هر ظهوری که کند غیر تعالی یومیست
جمله ذرات جهان مظهر آن شان و نشان فمعنی کل یوم هو فی شان ای کل
آن هو فی شان ثم قال علیه الصلوة والسلام و لم یخل الله سبحانه خلقه
من نبی مرسل او کتاب منزل او حجة لازمة او محجة قائمة و خالی
نگذاشت حق سبحانه خلق خود را از نبی مرسل یا کتاب منزل یا حجتی و دلیلی
بالغ یا برهانی قایم قاطع چه اوقات فترات رسل بعضی صاحب توحید و
یگانگی خدای تعالی بوده اند بما تجلی لقلبه عند فکره و او صاحب دلیلست

دربوری ممتزج از رب خویش من اجل فکره همچو قمر بی ساعه و امثال او
و بعضی دیگر توحید حق تعالی میدانسته اند بنوری که در قلب ایشان پیدا
شده و قدرت بر دفع آن از خود نداشتند من غیر رویة و فکر و لا نظر و لا
استدلال فهم علی نور من ربهم خالص و قوله علیه الصلوة والسلام
او حجة لازمة او محجة قائمة اشارت باین دو طایفه است رسل لا یقصر بهم
قلة عددهم و لا کثرة المکذبین لهم رسولانی که بقصور در آداء رسالت
نینداخت ایشان را قلة عدد ایشان و نه کثرة عدد مکذبان رسالت ایشان بلکه
آنچه حق رسالت بود بجای آوردند من سابق سمی له من بعده او
غابر عرفه من قبله از هر رسولی سابق که نام برد او را و تصدیق رسالت
او نمود رسولی که بعد از و بود و از هر رسولی لاحق که تعریف رسالت
او کرده رسولی که قبل از او بوده علی ذلک نسلت القرون و مضت
الدهور و سلفت الآباء و خلفت الأبناء بربن نهج رفت قرنها پس
قرنها و گذشت دهرها و از پیش رفتند پدران و از پی در آمدند فرزندان الی
أن بعث الله سبحانه محمدا صلی الله علیه و سلم لانجاز

عدته و تمام نبوته تا آنکه بعث فرمود حق سبحانه محمد را صلی الله علیه
و آله و سلم از برای وفا کردن وعده او با انبیاء سابق و اتمام نبوت خویش گلشن
یکی خطست ز اول تا بآخر • بر او خلق جهان گشته مسافر • درین ره انبیا چون ساربانند
دلیل و رهنمای کاروانند • وزیشان سید ما گشته سالار • هم او اول هم او آخر درین کار
بدو ختم آمده پایان این راه • بدو منزل شده ادعوا الی الله مأخوذا علی النبیین
میثاقه در حالتی که فرا گرفته بود بر پیغمبران عهد و میثاق او کما قال تعالی
و اذ اخذ الله میثاق النبیین الی قوله تع ثم جاءکم رسول مصدق لما
معکم لتؤمنن به و لتنصرنه مشهورة سماته مشهور بود علامات
ذاله بر نبوت او کریما میلاده با کرامت و کمال شرافت بود اصل و ولادت او
عطار تا شب نیست صبح هستی زاد • افتابی چو او نشان دیاد
فیض فضل خدای دایه او • فر بهمای سایه او • پای کوبان عروس عشق ازل
سر نگون او فتاده لات و هبل • آنکه غافل ز جان زد دی • دهر با دین انجان حری
آمده با هزار عز و مراد • بر سر خار سوی کون و فساد • طینتش زینت جهان آمد
ساختش راحت روان آمد • آب حیوان سرشته با گل او • عنبر زدان نهاده در دل او

جان او دید ز اشمان بقدم • زادن عقل و آدم و عالم • تحفه بوده از زمان بلند
زاده و زین جهان بلند • خاک پاشان فلک نثار زوی • نیم کاران تمام کار از وی
پدر ملک بخش آدم او • بسر نیک بخت عالم او و اهل الارض یومئذ ملل
متفرقة و اهواء منتشرة و طرائق متشتتة و اهل زمین در آن روز که
مولود آنحضرة بود ملتهای متفرقه داشتند و هواهای پراکنده و طریقهای
پریشان بین مشبه لله بخلقه او ملحد فی اسمه او مشیر الی غیره یعنی
تشبیه کننده خدا بودند بخلق مثل عبده اصنام و بعضی میل کننده بودند
از استقامت در اسم او مثل آنکه لات از الله اشتقاق کرده اند و عزی از عزیز
و مناة از منان و بعضی اشاره کننده بودند بغیر خدای تعالی همچون دهریه
قال تع یا اهل الکتاب قد جاءکم رسولنا یبین لکم علی فترة من الرسل
عطار انبیا راستان دین بودند • خلق را راه راست بنمودند • چون بغرب فنا فرو رفتند
باز خود کامکان بر آشفتند • بردها بست ظلمت از شب شرک • بو سها داد کفر بر لب شرک
این چلیپا چو شاخ گل در دست • وان چو نیلو فر آفتاب پرست • این صنم کرده سال و مه معبود
وان جدا مانده از همه مقصود • این شمرده بجمل بی برهان • بدی اندی و نیکی از یزدان

آن یکی سحر و این یکی تنجیم • آن یکی در امید و این در بیم • بدعت و شرک بر سر آورده
زندقه جمله سر بر آورده • سند درس گشته علم دین خدای • همگان را ز نخای و یاوه درای
دین زردشت آشکاره شده • پرده رحم پاره پاره شده • خانه کعبه گشته بتخانه
بگرفته بظلم بیگانه • عتبه و شیبه و لعین بوجهل • یک جهان پر زناکس و نااهل
عالمی پر سباع و دیو و ستور • صد هزاران زن و چه و همه کور • بر جیب و راست غول و تیس و نبک
راهبر گشته کور و همره لنگ • بر ضلالت جهان دیر نیرنگ • بر خرد بسته راه دین بنده
و من خطبة له علیه الصلوة والسلام ارسله صلی الله علیه و آله و سلم علی
حین فترة من الرسل و طول هجعة من الامم و اعترام من الفتن و انتشار
من الامور و تلظ من الحروب و الدنیا کاسفة النور ظاهرة الغرور علی حین
اصفرار من ورقها و ایاس من ثمرها و اعورار من مائها قد درست اعلام
الهدی و ظهرت اعلام الردی فهی متجهمة لاهلها عابسة فی وجه طالبها
ثمرها الفتنة و طعامها الجیفة و شعارها الخوف و دثارها السیف عطار
نشد اندران مدت دیر باز • بتاج رسالت سر سرفراز • بمحراب طاعت قدی خم نشد
کسی در عبادت مسلم نشد • نزد کس راه شریعت قدم • نشد جشم کس تربا شک ندم

شد ازدود نیران خیلی مجوس • سپهر برین تیره چون آبنوس • زناد انی خویش قوم یهود
گرفتند در پیش راه جحود • شد آواز ناقوس ترسا بلند • تزلزل در ایوان ایمان فکند
ز تلبیس ابلیس شیخی نرست • سراسر جهان شد از این بت پرست • چنین بود احوال عالم خراب
که ناگه برآمد بلند آفتاب فهداهم به من الضلالة وانقذهم بمکانه من الجهالة
بس هدایت داد خدای تعالی خلایق را بمحمد صلی الله علیه وآله وسلم از
ضلالت شرک ونجات داد ایشانرا بواسطهٔ قدر و منزلت آن حضرت از جهالت
کفر چون امتداد مدت طویله فترة من الرسل واشتغال طوایف انام بعبادت
وعبادت اصنام بسر حد افراط رسید نسیم عنایات ازلی از مهب عاطفت
لم یزلی وزیدن گرفت وصبح سعادت ابدی از مطلع سیادت محمدی دمیدن
آغاز نهاد ونور نبوت کبری از افق ام القری ساطع شد وآفتاب رسالت
عظمی از اوج سپهر بطحا طالع گشت تا بظهور او ظلمات کفر وعصیان
بنور طاعت وایمان متبدل شود ولیالی شقاوت بایام سعادت متحول گردد
شعر نبی اتانا بعد یاس وفترة من الدین والاوثان فی الارض تعبد
فارسله ضوء منیرا وهادیا یلوح کما لاح الصیقل المهند • برآمد برج مشتری

نه اختر که شاه بلند افسری • بگلزار هاشم گلی بر شکفت • که گشت شد سر دم از آن در شگفت
بباغ رسالت نهالی دمید • که ظل ظلیلش بطوبی رسید • عجب کوکبی بر سپهر جلال
برآمد که از نور او لایزال • چراغ هدایت جنان بر فروخت • که از پرتوش جان کفار سوخت
ثم اختار سبحانه لمحمد صلی الله علیه وآله وسلم لقاءه ورضی له ما
عنده فاکرمه عن دار الدنیا ورغب به عن مقارنة البلوی
فقبضه الیه کریما صلی الله علیه وآله باز اختیار فرمود حق سبحانه
از برای محمد صلی الله علیه وآله وسلم لقای خود را وراضی شد وبسندید
از برای او آنچه نزد او بود مما لا عین رأت ولا اذن سمعت ولا خطر علی قلب
بشر پس گرامی داشت او را از دار دنیا ورا غب کرد اید او را از مقام بلوی
یعنی دنیا پس قبض کرد او را بسوی خویش در حالتی که گرامی بود صلی الله علیه
وآله وسلم در کتاب سیر آورده اند که چون ملک الموت در صورت اعرابی
آمد اذن طلبید وحضرت وقوف یافت واهل بیت را خبر داده کرد اینکه
اوست فرمود که بگوئید تا در آید پس در آمد وگفت السلام علیک ایها النبی
بدرستی که خداوند تعالی ترا سلام میرساند ومرا فرموده که قبض روح تو

نکنم مگر باذن تو حضرت فرمود ای ملک الموت مرا بتو حاجتی است گفت
چیست آن فرمود آنست که قبض روحم نکنی تا زمانی که جبرئیل بیاید پس
حق تعالی امر فرمود بمالک دوزخ که روح مطهر حبیب من محمد بآسمان
خواهد آورد آتش دوزخ را تسکین ده ووحی کرد بحور عین که خود را بیارایند
روح محمد میرسد وملائکه ملکوت وسکان صوامع جبروت را خطاب
آمد که برخیزید وصف در صف بایستید که روح محمد می آید وجبرئیل را
فرمان آمد که بزمین رو نزد حبیب من ومندیلی از سندس برای وی
ببر جبرئیل بنزد پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم آمد گریان آنحضرت فرمود
ای دوست من در چنین حال مرا تنها میگذاری جبرئیل گفت یا محمد بشارت
باد ترا بدرستی که خبری آورده ام برای تو که محبوب ومرضی تست فرمود چه
بشارت آورده گفت ان النیران قد اخمدت والجنان قد زخرفت والحور
العین قد تزینت والملائکة قد صفت لقدوم روحک حضرت فرمود
اینها همه خوبست ولیکن مرا خبری گو که نفس من از آن خوش گردد جبرئیل گفت
بدرستی که بهشت حرامست بر جمیع انبیا وامم تا زمانی که تو وامت تو در آنجا

درآید حضرت فرمود بشارت مرا زیادت کن گفت یا محمد بدرستی که خدای تعالی
چیزی چند ترا ارزانی داشته که هیچ پیغمبر را نداده حوض کوثر ومقام محمود و
شفاعت وفردای قیامت چندان از امت تو خواهند بخشید که راضی شوی
فرمود این زمان خوشدل شدم وچشم من روشن گشت مولانا
مرگ هر کس ای پسر همرنگ اوست • پیش دشمن دشمن وبر دوست دوست
گر تن من همچو تنها خفته است • هشت جنة بر دلم بشکفته است
گفت جفتش الفراق ای خوش وصال • گفت نی نی الوصال است الوصال
گفت امشب در غریبی میروی • از تبار وخویش غایب میشوی
گفت نی نی بلکه امشب جان من • میرسد خود از غریبی در وطن
گفت رویت را کجا بینیم ما • گفت اندر حلقهٔ خاص خدا
ومن کلامه علیه الصلوة والسلام والله لابن ابی طالب آنس بالموت
من الطفل بثدی امه والله ما فجئنی من الموت وارد کرهته ولا طالع انکرته
وما کنت الا کقارب ورد وطالب وجد وما عند الله خیر للابرار نظم
جون جان تو میستانی چون شکر است مردن • با تو ز جان شیرین شیرینتر است مردن

این سرنشان مردن آن سرنشان زادن زان سرکسی نمیرد ازاین سرست مردن
بکنار جسم و جان شور قصان نبان نهان مکر ارکرجه خالی شور شرلست مردن
ازجان نجرا کریزم جانست جان سپردن ارکان نجرا کریزم کان زدست مردن
جون حضرت رسالت را علیه وآله الصلوة والسلام والتحیه معلوم بود
که بی موت اختیاری ازکراهه موت اضطراری خلاصی میسر نیست فرمود موتوا
قبل ان تموتوا مولانا کار آن کار استای مشتاق کاندران کار از رسد مرکت خوشست
روز مرک این حس تو باطل شود نور جان داری که یار دل شود
در لحد کین جسم را خاک آکند هست آنجه کور را روشن کند
آنزمان کین جان حیوانی نماند جان دیکر بایدت برجا نشاند
مرک بی مرکی ترا جون برک شد جان باقی یافتی و مرک شد
قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم یا معاذ ان المؤمن یتوقع الموت
صباحا ومساء وقیل لمولانا علی علیه الصلوة والسلام کیف اصبحت
یا امیر المؤمنین فقال اصبحت احمد الله واکل رزقی وانتظر اجلی بیت
بروز مرک جو تابوت من روان باشد کمان مبر که مرا درد این جهان باشد

جان نام جو بینی مکو فراق فراق مرا وصال و ملاقات آن زمان باشد
مرا جو در سپاری بکو وداع وداع که کور پرده جمعیت جنان باشد
فرو شدن جو بدیدی برآمدن بنکر غروب شمس و قمر را جرا زیان باشد
ترا غروب نماید ولی شروق بود لحد جو حبس نماید خلاص جان باشد
ولهذا قال علیه الصلوة والسلام عند الشهادة فزت برب الکعبة بیت
جونکه ایشان خسرو دین بوده اند وقت شادی شد جو بشکستند بند
سوی شادروان دولت تاختند کنده و زنجیر را انداختند جه مرغ
روح که از فضای وسیع هوای کلشن سرای عالم قدس تنکنای قفس قالب
پای بند و کرفتار شده باز باشیانه اصلی خویش عروج می نماید واز مضیق
مهالک خلاصی می یابد بس هنکام شادمانیست وانشد علیه الصلوة و
السلام شعر جزا الله عنا الموت خیرا فانه ابر بنا من والدینا وارأف
یعجل تخلیص النفوس من الاذی ویدنی من الدار التی هی اشرف میوه شیرین جان هوشیار
زندکی جاودان در زیر مرک ای که می ترسی ز مرک اندر فرار ترس تا خوش نیست ای
زشت روی تست نی رخسار مرک جان تو همچون درخت و مرک برک وخلف

فیکم ما خلفت الانبیاء فی اممها اذ لم تترکوهم هملا بغیر طریق واضح ولا علم
قایم وکذاشت آن حضرت صلی الله علیه وآله وسلم بعد از وفات خویش در
میان شما انجه کذاشتند انبیا در میان امم خویش جه نکذاشتند امت
خود را مهمل و معطل بی طریقی روشن و بی علمی قایم و لفظ علم استعاره است
از انجه مهتدی میشوند بان خلایق از قوانین شرعیه کتاب ربکم
بدل استازما خلفت مبینا حلاله وحرامه وفرایضه وفضایله وناسخه
ومنسوخه یعنی کذاشت حضرت رسالت صلی الله علیه وآله وسلم در میان
شما کتاب برورد کار شما در حالتی که روشن کننده بود حلال او را وحرام
او را و فرایض و سنن او و ناسخ و منسوخ او و نسخ عبارتست از رفع مثل
حکمی که ثابت شده باشد بنص متقدم بحکمی دیکر مثل او والناسخ حکم
الرافع والمنسوخ هو الحکم المرفوع ورخصته وعزایمه رخصه عبارتست
از اذن در فعلی با قیام سبب محرم آن فعل از برای ضرورة کقوله تع فمن کان
منکم مریضا او علی سفر فعدة من ایام اخر وعزیمه آنست که باشد
احکام شرعیه جاری بر وفق سبب شرعی آن مثل فاعلم انه لا اله الا هو

وخاصة وعامه وعبره وامثاله عبر مثل قصص اولین و مصایب نازله بایشان
که سبب اعتبار و انزجار و رجوع بحق تعالی میکردد کقوله تع فاخذه الله
نکال الاخرة والاولی ان فی ذلک لعبرة لمن یخشی وامثال مانند قوله تعالی
انما مثل الحیوة الدنیا کماء انزلناه الایه ومرسله ومحدوده مرسل هم
جون قوله تع فتحریر رقبة من قبل ان یتماسا و محدود از قبیل فتحریر رقبة مؤمنة
ومحکمه ومتشابهه محکم آنست که یکی از مفهومات محتمله الاراده
او راجح باشد بی قرینه و متشابه آنست که هیج یک از مفهومات محتمله او را
رجحان نباشد مثل قوله تعالی ثلثة قروء فانه محتمل للحیض والطهر علی سوا
مفسرا جمله ومبینا غوامضه در حالتی که روشن کننده بود مجمل آنرا به بهترین
تفصیلی و بیان کننده بود غوامض و دقایق آنرا بین ماخوذ میثاق علمه
در میان انجه اخذ کرده بود میثاق تعلم آنرا بر خلق بی توسعه در جهل آن
همجون تعلم وحدانیة حق تعالی کقوله تع فاعلم انه لا اله الا هو وموسع علی
العباد فی جهله و میان انجه توسعه فرمود بر عباد در جهل آن
یعنی تعلم آن بر خلایق واجب نکردانیده بود همجو آیات متشابهات تاویل

سور مثل کهیعص ومنه مثبت فی الکتاب فرضه معلوم فی السنة نسخه
وواجب فی الشریعة اخذه مرخص فی الکتاب ترکه ومیان انجه در
کتاب ثابت شده فرض او ومعلوم است در سنة نسخ او مثل قوله تع واللاتی
یأتین الفاحشة من نسائکم الی قوله تعالی فامسکوهن فی البیوت حتی
یتوفیهن الموت که منسوخ شده حکم آن در حق ثیب برجم ودر حق بکر بجلد
وتغریب بحکم سنة ومیان انجه واجب بود در شریعت اخذ آن ومرخص بود در
کتاب ترک او مثل توجه واستقبال به بیت المقدس در اول اسلام بحکم سنة و
نسخ آن بقوله تعالی فول وجهک شطر المسجد الحرام الایه ومنه واجب بوقته
وزائل فی مستقبله ومیان انجه واجب است در وقتی وزائل شده
وجوب آن در مستقبل مثل آیة نجوی ومباین بین محارمه من کبیر
اوعد علیه نیرانه او صغیر ارصد غفرانه ومیان انجه مباین وجدا
کننده است وفارق میان محارم او از کناه کبیر وعید کرده بران آتش دوزخ
تا کناه صغیر که صاحب آنرا مترصد غفران کردانیده ومنه مقبول فی
ادناه وموسع فی اقصاه ومهچنین مباین وفارقست میان انجه مقبولست

در ادنی او وتوسعه فرموده در اعلی آن مثل قوله تعالی فاقرؤا ما تیسر منه بس
قلیل از قرآن مقبولست وکثیر آن موسع ومرخص است تراوة آن قال السید
الرضی رضی الله عنه وفی نهایة فصل آخر من هذه الخطبة فی ذکر بیت الله
تعالی درین فصل بیان وجوب حج بیت الحرامست ومنة حق تعالی بر خلایق
بان واشارة باسرار بعض اوضاع آن بقوله علیه الصلوة والسلام فرض علیکم
حج بیته الحرام الذی جعله قبلة للانام وفرض کردانید بر
شما زیارة خانه حرام خویش که کردانیده است انرا قبله خلایق یردونه ورود
الانعام که وارد میشوند بر دمان زیارة او همچون وارد شدن انعام
یعنی ازدحام ومحبت ایشان بزیارة بیت الله همچون محبت وازدحام شتران
تشنه است بر آب ویألهون الیه ولوه الحمام یعنی مشتد میشود
شوق بندکان بخانه خدا در هر سال همچون شدة اشتیاق کبوتر ساکن انجا که
دور شود جعله سبحانه علامة لتواضعهم لعظمته واذعانهم لعزته
کردانید حق سبحانه بیت خویش را نشانه تواضع وفروتنی ایشان عظمت
اورا وعلامة اذعان وقبول ایشان عزة اورا واختار من خلقه سماعا اجابوا

الیه دعوته وبرکزید حق تعالی شنوندکان یعنی آنان که بسمع قبول شنیدند
دعوت حق تع ایشانرا بر حرم خویش فی قوله تعالی واذن فی الناس بالحج یأتوک
رجالا الایه وفی الخبر ان ابرهیم علیه الصلوة والسلام لما فرغ من بناء
البیت جاءه جبرئیل علیه السلام فامره ان یؤذن فی الناس بالحج فقال
ابرهیم یا رب وما یبلغ صوتی قال الله تع اذن وعلی البلاغ فعلا ابرهیم
المقام واشرف به حتی صار کاطول الجبال واقبل بوجهه یمینا وشمالا و
شرقا وغربا ونادی یا ایها الناس علیکم الحج الی البیت فاجیبوا ربکم فاجابه
من کان فی اصلاب الرجال وارحام النساء لبیک اللهم لبیک ومراد
از سماع که اجابة دعوت حج کرده اند ایشانند وصدقوا کلمته وتصدیق
کردند سخن خدای تعالی ووقفوا مواقف انبیائه وتشبهوا بملائکته
المطیفین بعرشه وایستاده اند در مواقف انبیاء ومتشبه شده اند بملائکه
او که طواف کننده بعرش اویند ودر خبرست که بیت المعمور در آسمان
برابر کعبه معظمه است وطواف ملائکه بان همچون طواف ماست
بکعبه یحرزون الارباح فی متجر عبادته ویتبادرون عنده موعد مغفرته

لفظ متجر استعارة است از حرکات در عبادات ولفظ ارباح از برای ثمرات آن
در آخرة یعنی میربایند قصبات سبق سودها در تجارت کردن عبادة
او ومیشی میکیرند بر یکدیکر نزد او در عملی که محل وعده مغفرت اوست
جعله سبحانه للاسلام علما وللعابدین حرما کردانید خدای
تعالی بیت الحرام را علم ونشانه اسلام وحرم عابدان لکونه امنا لمن دخله ما
له قال تعالی واذ بوأنا لابرهیم مکان البیت ان لا تشرک بی شیئا وطهر
بیتی للطائفین والقائمین والرکع السجود قال ابن عطا وفقناه لبناء
البیت واعنّاه علیه وجعلناه منسکا له ولمن بعده من الاولیاء والصدیقین
الی یوم القیمة فرض حجه واوجب حقه وکتب علیکم وفادته فرض
کردانید حج بیت خویش وواجب کردانید حق آنرا وواجب کرد بر شما وفاده
او ووفاده قدوم است از برای استرفاد ولفظ او مستعار است از برای حج از برای
انکه قدوم به بیت الله است طلبا لفضله وثوابه قال ابن عطا فی قوله تع
واذن فی الناس یأتوک رجالا ای رجالا استصلحناهم للوفود الینا
فلیس کل احد یصلح ان یکون وفدا الی بیتی والذی یصلح للوفادة هو ا لبیب

فى انفاله والكيس فى الخلاقة والعارف بما يغذيه وبما يرد ويصدر قال الله
سبحانه ولله على الناس حج البيت من استطاع اليه سبيلا ومن
كفر فان الله غنى عن العالمين قال ذو النون واما قربان الله فى حجه وفريضته
على كل مسلم فى دهره مرة واحدة من استطاع اليه سبيلا وفى الحج
مشاهدة احوال الاخرة ومنافع كثيرة فى زيادات اليقين فى مشاهدتها
ووجود الروح والراحة والاشتياق الى الله تعالى ولزوم المحبة للقلب
والطمانينة الى الله تعالى والاعتبار بالمناسك والوقوف على معانيها و
ذلك ان الاول حال من احوال الحج العزم عليه ومثل ذلك كمثل الانسان
الموقن بالموت والقدوم على الله فيكتب وصيته ويخرج من مظالم عباده ما
امكنه ويخرج خروج الميت من دار الدنيا الى دار الاخرة لا يطمع فى العود
اليها ابدا فيركب راحلته وخير الرواحل التوكل ويحمل زاده وخير الزاد
التقوى ويكون فى مسيره كانه محمول الى قبره واذا دخل البادية كانه
ادخل قبره فاذا بلغ موضع الاحرام فكانه ميت نشر من قبره ونودى بوقوفه
بين يدى ربه والاغتسال للاحرام كغسل الميت ولبس ثياب الاحرام كالكفن

واذا وقف فى الموقف اشعث اغبر كانه خرج من قبره والتراب على راسه و
الصفا والمروة كهتاى الميزان الصفا الحسنات والمروة السيئات فهو يعدو
مرة الى هذه الكفة ومرة الى هذه الكفة ينتظر ما يكون من رجحان احد
الشقين والمزدلفة للجواز على الصراط ومنا كالاعراف بين الجنة والنار
ومسجد الحرام كالجنة التى من دخلها امن بوايق الافات والبيت كعرش الله
والطواف به كطواف الملائكة بالعرش وفى الباب الرابع من الفتوحات
المكية اعلم ان من شرط العالم المشاهد صاحب المقامات الغيبية والمشاهد
ان يعلم ان للامكنة فى القلوب اللطيفة تاثيرا ولو وجد القلب فى اى موضع
كان الوجود الاعم فوجوده بمكة اسنى واتم فكما تتفاضل المنازل الروحانية
كذلك تتفاضل المنازل الجسمانية والافهل الدر مثل الحجر الا عند صاحب
الحال واما الكمل صاحب المقام فانه يميز كما ميز بينهما الحق هل ساوى الحق
دارا بناؤها لبن التراب والتبن ودارا بناؤها لبن العسجد واللجين فالحكيم
الواصل من اعطى كل ذى حق حقه فهذا واحد عصره وصاحب وقته
فكثير بين مدينة يكون اكثر عمارتها الشهوات وبين مدينة يكون اكثر عمارتها

الايات البينات اليس قد جمع سعى صفى ابقاه الله ان وجود قلوبنا فى بعض
المواطن اكثر من بعض وقد علم ولى ابقاه الله ان ذلك من اجل من يعمر ذلك
الموضع اما فى الحال من الملائكة المكرمين او من الجن الصادقين واما من همة
من كان يعمره ونقد كبيت ابى يزيد الذى يسمى بيت الابرار وكزاوية جنيد
بالشونيزية وكمغارة ابرهيم ابن ادهم وما كان من اماكن الصالحين الذين
فرغوا عن هذا الدار وبقيت آثارهم فى اماكنهم تنفعل لها القلوب اللطيفة
ولهذا يرجع تفاضل المساجد فى وجود القلب لا فى تضاعف الاجر فقد
يجد قلبك فى مسجد اكثر مما يجده فى غيره من المساجد وذلك ليس للتراب
ولكن لمجالسه الاتراب وهممهم ومن لا يجد الفرق فى وجود قلبه بين السوق
والمساجد فهو صاحب حال لا صاحب مقام ولا اشك كيفا وعلما انه وان
عمرت الملائكة جميع الارض مع تفاضلهم فى المقام والمراتب فان اعلاهم
مرتبة واعظمهم علما ومعرفة عمرت المسجد الحرام وعلى قدر جلسائك
يكون وجودك فان لهم للجلساء فى قلب الجليس لهم تاثير اذ هممهم على قدر
مراتبهم وان كان من جهة الهمم فقد طاف بهذا البيت مائة الف نبى واربعة

وعشرون الف نبى سوى الاولياء وما من نبى ولا ولى الا وله همة متعلقة
بهذا البيت وهذا البلد الحرام لانه البيت الذى اصطفاه الله على سائر البيوت
وله سر الاولية فى المعابد كما قال تعالى ان اول بيت وضع للناس للذى
ببكة مباركا وهدى للعالمين فيه ايات بينات مقام ابرهيم ومن
دخله كان امنا من كل خوف الى غير ذلك من الايات قال الشيخ ابو عبد
الرحمن السلمى فى حقايق التفسير سمعت منصور بن عبد الله يقول سمعت
ابا القاسم الاسكندرانى يقول سمعت ابا جعفر الملطى يقول عن الامام الرضا
عن ابيه موسى الكاظم عن ابيه الصادق جعفر بن محمد الباقر عليهم الصلوة
والسلام فى تفسير قوله تعالى واذ جعلنا البيت مثابة للناس وامنا قال
البيت ههنا محمد صلى الله عليه وآله وسلم فمن امن به وصدق برسالته دخل
فى ميادين الامن والامان بيت سلطان اقليم وفا شاه سرير اصطفا
سر دفتر صدق و صفا سرمايه امن و امان ٭ كعبه اعظم مقام هم صفا
قبله اقبال امانى را منا ٭ منتهاى سير و هادى سبل مصطفى مجتبى ختم رسل ٭
كعبه تحقيق او را ادان و بس ٭ ركب ارجا نها شتردل تن جرس ٭ شرق تا غرب جهان زو رود بار

جمله بروی طایف از وی کامجو • تا جراز اکام از وسود آز سود • زاهدانرا نانک دربسیج

عاشقانرا کردش دوان بر روی دوست • تا در او یابند یار خود مکر • هرکه از روی صفا سوی

حج اکبر کرد و عمری عمره یافت • هرکه سازد خاک کوی او مطاف • کعبه آرد مر و را هر دم طواف

کعبه مشکین بوش و دامن خاک او • عاشقانه کرده بر سر خاک او • زاشتیاقش بر کرد در

سینه اش شد بار و بر سینه سنک • و فی تفسیر العرایس فی قوله تعالی

فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ای تول وجهک نحو المراقبة الی صدرک لانه

مسجد انوار الحقایق وهو ممتنع عن الوسواس وغبار العلایق وفیه القلب

وهو کعبته الانس وفی تلک الکعبة آیات بینات مقامی وفی الآیات آثاری

وفی الآثار انوار صفاتی وقال المحقق السلمی فی حقایق التفسیر فی قوله تعالی

اِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ سمعت منصور بن عبد الله یقول سمعت

ابا القسم الاسکندرانی یقول سمعت ابا جعفر الفلسطینی عن الامام الرضا

عن ابیه عن جعفر بن محمد علیهم الصلوة والسلام قال الصفا الروح لصفائها

عن درن المخالفات والمروة النفس لاستعمالها المروة فی القیام بخدمة سیدها

وقال علیه الصلوة والسلام فی قوله تعالی وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ

والرُّكَّعِ السُّجُودِ قال علیه السلام طهر نفسک عن مخالطة المخالفین و

الاختلاط بغیر الحق والقائمین هم قوام العارفین المقیمون معه علی بساط الانس

والخدمة والرکع السجود الائمة والسادة الذین رجعوا الی البدایة عن تناهی

النهایة وقال بعضهم طهر بیتی وهو قلبک للطائفین فیه وهو زوائد التوفیق

والقائمین وهو انوار الایمان والرکع السجود الخوف والرجا وطهارة القلب

یکون بالاتفاق عن الاختلاف وبالطاعة عن المعصیة وبالاقبال عن الادبار

وبالنصیحة عن الغش وبالامانة عن الخیانة واذا طهر من هذه الاشیاء قذف

الله فیه النور فینشرح وینفسح فیکون محلا للمحبة والمعرفة والشوق والوصلة

سئل بعضهم ماذا اسأل فی الحج وفی الموقف فقال سله قطع نفسک عنک

بترک کلما یقطعک عن القربة واستعمال کل ما یوجب الزلفة وانشدت

فی معناه شعر لست من جملة المحبین ان لم • اجعل القلب بیته والمقاما

وطوافی اجالة السر فیه • وهو رکنی اذا اردت استلاما • ثم قال اجعل البیت

قلبک واجعل مکة ظرفا لقلبک واجعل طوافک حوله طوافا من سرک

تجد الله کوجود البیت ان کنت هکذا والا فانت میت جاء رجل الی الجنید

یستاذنه فی الحج علی التجرید فقال جرد اولا قلبک من السهو ونفسک من اللهو

لسانک من اللغو ثم اسلک حیث شئت مولانا هندوی بود ست جون شور بده

در مقام عشق صاحب دین • جون براه حج بروز شد قافله • دید خلقی در میان مشغله

کفت ای آشفتکان دلربای • در جه کارید و کجا دارید رای • آن یکی کفتش کاین مردان زار

عزم حج دارند هم اینجایکاه • کفت حج جیود بکوای رهنمای • کفت جایی خانه دارد خدای

هرکه آنجا پاک نفس پاک شود • از عذاب جاودان ایمن شود • شورشی در حال هندو اوفتاد

زار زاری کعبه در روی او فتاد • کفت ننشینم بروز و شب زپای • تا نیارم عاشقانه حج بجای

همچنان میرفت مست و بیقرار • تا رسید آنجا که آنجا بود کار • جون بدید آنخانه کفتا کو خدای

زانکه او را می نبینم هیچ جای • حاجیان کفتند ای آشفته کار • او کجا در خانه باشد بر قرار

خانه آن اوست او در خانه نیست • دان از این سر هرکه او دیوانه نیست • زین سخن هندو جنان

کز تحیر عقل او مبهوت شد • هر نفس میکرد هر ساعت فغان • خویشتن بر سنک میزد هر زمان

زار میکفت ای مسلمانان مرا • از جه آوردیت سرکردان مرا • من جه خواهم کرد بی او خانه را

خانه کور آمد کنون دیوانه را • کر نه سر کشته آکه بودمی • این همه راه از کجا پیمودمی

مارا بخانه باید زین مقام • یا خدای خانه باید والسلام • هرچه در جشم تو جز صانع بود

کر همه صنعت بود ضایع بود • تا که جان داری ز صانع روز و شب

جان خود را جشم صانع بین طلب ومن خطبة له علیه الصلوة والسلام

الحمد لله الذی بطن خفیات الامور یعنی ستایش مر آن خدایی که

هرچه هست نهفتست و نهان او باطن آنست و مخفی در آن عطار

جان نهان در جسم و تو در جان نهان • ای نهان اندر نهان ای جان جان

ملکی را از عوالم الهیه ملکوتیست و هر صورتی را معنی و هر شهادة را غیبی و هر

باطنی باز هر باطنی را باطنیست که نسبت با او ظاهر است و صورت او و

هلم جرا الی غیر النهایة و حق تعالی باطن جمیع آن بواطن و خفیات امور است

عطار آنکه از روی این دریا سی • لیک آکه نیست از قعرش کسی

کنج در قعر است کیتی جون طلسم • بشکند آخر طلسم بند جسم • کنج یابی جون طلسم از پیش رفت

جان شود جو جسم از پیش رفت • بعد از آن جانت طلسمی دیکرست • غیب را جان توجسمی

همچنین میرو بیابانش مرس • در جنین دردی بدرمانش مرس وذلت علیه

اعلام الظهور یعنی با آنکه باطن خفیاتست هرچه صفت ظهور یافته اعلام و

آیات ذات او را و مظاهر و مرآت ذات و صفات اویند وامتنع علی عین البصیر

دیگر ست

فلا يحجب من اثبته بصره ولا يعين من لم يره بكرمه و ممتنع است ظاهر شدن
او بر ديده هر بيننده بس نزد آنكس كه اثبات او كرده مى بيند بچشم ونه ديده انكس
كه او را بدين انكار وجود او ميكند سمو اى علا في العلو فلا شئ اعلى منه سابق
شد در بلندى مرتبه بس نيست چيزى اعلى از و كما قال تبارك وتعالى سبح اسم
ربك الاعلى وقرب في الدنو فلا شئ اقرب منه وقريب شده در
نزديكى باينكه كان بكمال قرب بس نيست چيزى نزديك تر از او كما قال تع وهو اقرب
اليه من حبل الوريد بيت يار نزديك تر زتست بتو تو ز نزديك او چرا آيى دور
امام فخر الدين رازى رحمه الله عليه دليل بر انكه حق تعالى اقربست از وجود
عبد باو بيان كرده كه ماهيات ممكنه موصوف بوجود نمى شوند الا بتوسط
ايجاد صانع فعلى هذا متصل شده باشد اين ماهيات بايجاد صانع اولا و بعد از آن
بواسطه ايجاد وجود ايشان حاصل شده باشد بس قرب ماهيات بايجاد
صانع اشد باشد از قرب ايشان بوجود ايشان بل ههنا ما هو ادق من ذلك
لانه يظهر عندنا ان الماهيات انما يكون في كونها ماهيات وحقايق بتكوين
الصانع وايجاده فيكون ايجاد الصانع لتلك الماهيات مقدما على تحقق

تلك الماهيات فيكون قرب الصانع اتم من قربها من نفسها واعترض عليه
بان الدليلين انما يدلان على قربها من الايجاد الذى هو نسبته غير موجوده لا
من ذات الموجد سبحانه وقال العلامة الدوانى رحمه الله تعالى اقول ويدل
على قربها من ذات الواحد لان قربها من ايجاده اياها هو تعلق ايجاده بها وفى
ضمنه قربها منه فافهم بدانكه اين قربيست كه عقل ادراك آن نمى كند بطريق
فكرى ما لم تتنور بالنور القدسى جه قربيست ذاتى نه زمانى نه مكانى نه
مكانتى كما ذكر من قوله عليه السلم مع كل شئ لا بمقارنه مولانا اتصالى بى تكيف بى قياس
هست رب الناس را با جان ناس قال الجنيد وقد سئل عن قرب الله تعالى
من العبد فهو قريب لا بالاجتماع بعيد لا بالافتراق جه آن قربى كه متقدمست
بر تحقق ماهيات آن قربيست كه در مرتبه شيون مندمجه در احديت ذات
كه حقايق ماهيات واعيان ممكناتست دارد باتحاد وعدم تميز در تعين اول
جه هميجا نجه اعيان حقايق اشياست شيون حقايق اعيانست و
اين قرب ذاتيست حق تعالى را با اشيا بس معنى قوله عليه السلام فلا شئ
اقرب منه اى لا شئ اقرب منه الينا حتى انفسنا فلا استعلا له باعدم

عن شئ من خلقه ولا قربهم ما واهم في المكان به يعنى كمال علو رتبه
او بعيد كرده او را از چيزى از خلق او ونه كمال قرب او با خلق مساوى كرده او را با ايشان
در مكان زيرا كه قرب حق تعالى با موجودات قرب ذاتيست نه مكانى
وجميع موجودات در اين قرب مساويند همجون نقطه حقيقيه غير منقسمه العين
منقسمه الحكم واقع در مركز دائره جه هر نقطه از نقاط دائره را وجهى خاص
است از وجوه سائر نقطها هست با مركز وهمجنين نقطه مركزيه را با هر يك
از نقاط وجهى خاص است حكمى لا عينى وهم جنين است كلام در استعلاء حق
تعالى جه همجنانجه قرب حق تعالى با خلق مساوات در مكان نمى شود استعلاء
او موجب بعد از خلق نمى كردد از براى انكه علو حق تعالى ذاتى است واستعلاء
كه بسبب مباعده مستعلى ميكردد از غير آن از لوازم علو اضافيست وآن يا
بحسب مكانست يا بحسب مكانة ومنزلة بس استعلاء بحسب مكانست
ابعاد از مكان غير ميشود واستعلاء بحسب مكانة موجب بعد مستعلى است
از غير اما استعلاء حق جل وعلا نه مكانيست ونه مكانتى استعلاء ذاتيست
جه او على مطلق است غير مقيد بتعين زيرا كه على از اسماء ذاتيه است كه موقوف

نيست وجود او بر وجود غير كما ذكر في اول الكتاب وعلى مطلق كسيست كه
جامع جميع كمالات وصفات ايجابيه وسلبيه باشد كه اگر يك كمال از و فوت
شود بحسب آن فايت علو از و مسلوب است قال في كتاب الفصوص فص
حكمة قدوسية في كلمة ادريسية العلو نسبتان اى له نسبتان علو مكان
وعلو مكانة فعلو المكان ورفعناه مكانا عليا واما علو المكانة فهو لنا لغنى
المحمدين قال تعالى وانتم الاعلون مخاطبا لهذه الامة والله معكم فى هذا
العلو وهو يتعالى عن المكان لا عن المكانة يعنى حق تعالى را اگر جه علو ذاتى
هست كه اصل انواع علوست مع ذلك مشاركست با ما در علو مرتبتى ولما
خافت نفوس العمال منا اتبع المعية بقوله ولن يتركم اعمالكم فالعمل
يطلب المكان والعلم يطلب المكانة فجمع لنا بين الرفعتين علو المكان بالعمل وعلو
المكانة بالعلم يعنى جون دانستند زهاد وعباد خالى از معرفت وعلم بحقايق
كه علو مكانة ومرتبة نيست الا بعلم بالله ترسيدند كه ايشان را نصيبى از علو
نباشد از بن جهت حق تعالى بعد از قوله والله معكم فرمود ولن يتركم اعمالكم
يعنى شما را بحسب اعمال علوى خواهد بود وليكن مكانى نه مكانة ومنزلة از آن

روح است ومكان ازان جسم پس علو مكانة عالم را باشد چه علم بالله موجب
علو رتبة ومنزلة عند الله است وعلو مكانی عامل را باشد چه عمل موجب علو
مكان است از رفع درجات جنانی والكمل اهل العلوين بالجمع بين العلم والعمل
ومنها الا
ثم قال تعالى تنبيها للاشتراك بالمعية سبح اسم ربك الاعلى عن اشتراك
المعنوی يعنی چون حق تعالى گفت انتم الاعلون وبعد ازان گفت والله معكم
پس اثبات كرد اعلويت بر ذات خويش همچنانچه بر ما اثبات كرد پس تنزيه كرد
ذات متعال خويش ازين اشتراك معنوی بقوله سبح اسم ربك الاعلى الذی
له العلو الذاتی وليس لاحد غيره يعنی اين اعلويت اضافی كه بقوله معكم اثبات
كرد بر ذات خويش از حيثية ظهور در مظاهر است نه من حيث الذات يعنی از كمال
ذاتية اوست از كمالات اسمائية است قال فی نقش الفصوص واما علو المفاضلة
يعنی علو اضافی كه بعضی عالين را در ان فضيلة است بر بعضی بقوله تعالى وانتم
الاعلون والله معكم فهذا راجع الى تجلية سبحانه فی مظاهره فهو سبحانه فی
تجل ما اعلى منه فی تجل آخر مثل ليس كمثله شیء ومثل انی معكما اسمع
واری ومثل جعت فلم تطعمنی چه قوله تع ليس كمثله شیء بايد نه كاف

نه زايد باشد دلالة ميكند بر نفی مماثلة مثل او كه آن حقيقة جامعه محمدية است
پس دلالة كند بر انكه حق سبحانه وتعالى در تجلی او بحقيقت محمدية اعلى باشد از او در تجلی
او بسائر حقائق پس ذكر فاضل ومفضول هر دو درين آية كرد اما در قوله تعالى انی
معكما اسمع واری ذكر تجلی بصفة فاضلية است چه اثبات كرده ذات خويش را
صفة كمال يعنی سمع وبصر ودر جعت فلم تطعمنی ذكر تجلی بصفة مفضولية كرده
زيرا كه جوع صفت نقص است فافهم قال المحقق القونوی فی فك ختم هذا
الفص العلو كما ذكر الشيخ رضی الله عنه علو مكانی وعلو مكانة واخبر الحق
انه مع كل شیء والاشياء لا يخلو عن احد العلوين وجب من هذا المقام ان
يكون الحق منزها عنهما نفيا للاشتراك فاما تنزهه عن علو المكانی فواضح لعدم
تحيزه واما تنزهه عن علو المكانة فان كل علی بمكانة فانه يتقيد بها وان علوه
انما يثبت فيها من حيث هی لا عنه ولهذا الاشتراك المتوهم قال سبحانه سبح
اسم ربك الاعلى بمعنى انه متى توهم علو لاحد واضيف العلو الى الحق بحسب
معتقدهم فيه فالحق اعلى من ذلك والسر فيه ان الحق فی كل متعين غير متعين
فكما ينفی عنه الاشارة الحسية كذلك ينفی عنه الاشارة العقلية فيقدس

عما توهم فيه من الاشتراك بسبب المفهوم من المعية وبسبب المفهوم من علو المكان
وكما لم يكن الحق متقيدا بمكانة مخصوصة تتقيد علوه من حيثها ويقتصر عليها كذلك
كان مقدسا عن مفهوم الجمهور من العلوين فعلوه جبارية الكمال المستوعب
كل وصف وعدم تنزهه عما يقتضيه ذاته من حيث احاطتها وارتسام كل وصف
بسمة الكمال من حيث اضافة ذلك الوصف فاعلم ذلك لتعرف سر التقديس
وسر العلو الحقيقی اللايق اضافته الى الحق وتنزهه عن العلوين المفهومين للجمهور المضافين
الى الغير والله اعلم ومن اعجب الامور كون الانسان اعلى الموجودات اعنی الانسان
الكامل وما نسب اليه العلو الا بالتبعية اما الى المكان واما الى المكانة وهی
المنزلة بودن انسان اعلى موجودات به اعتبار مرتبه اوست كه جامع جميع
مراتبست فما كان علوه لذاته فهو العلی بعلو المكان والمكانة فالعلو لهما
يعنی علو انسان فی الحقيقة صفة مكان ومكانتست نه صفة انسان بالذات
وذات انسان بواسطه انتساب بمكان ومكانة متصفاست بعلو پس علی
لنفسه نباشد فعلو المكان كالرحمن على العرش استوى وهو اعلى الاماكن
يعنی انچه مقتضی نسبت علو مكانيست به حق تع قوله الرحمن على العرش استوى

ازبرای انكه عرش اعلى امكنه است وحق تعالى باسم الرحمن مستوی است بر آن
بحسب ظهور در ان فی نقش الفصوص العلو علوان علو مكان مثل قوله
تعالى الرحمن على العرش استوى والعماء والسماء علو مكانی در سما ظاهر هست
مثل قوله تع وهو الذی فی السماء اله اشاره عما ازبرای انكه همچنانچه عرش
مستوی اسم الرحمن است عما مستوی اسم الربانيت والعماء هو الاول
الايجاديات ومنه ظهرت الظروف المكانيات والمراتب فيمن لم يقبل المكان
وقبل المكانة كذا فی الفتوحات وسياتی بحقيقة ان شاء الله تعالى وبيانكه
اثبات علو مكانی بحق تعالى مناقض نيست با قوله وتعالى عن المكان لا
عن المكانة ازبرای انكه تعالى بحسب ذاتست نه بحسب ظاهر اسما واثبات
بحسب ظاهر است واكر اورا علو مكانی نباشد علو ذاتی از او مسلوب
نباشد زيرا كه علو مطلق همچنانچه گذشت كسيست كه جامع جميع صفات
كمال باشد خواه الهيه وخواه خلقيه كه اگر يكی ازين صفات ازو فوت شود
بحسب فايت علو ذاتی ازو مسلوب نشود فهم رحمك الله فان صفات
الخلق كله صفات الحق من حيثيتين وعلو المكانة كل شیء هالك الا وجهه

واليه يرجع الامور، آله مع الله چه بقاء ذات باهلاک اشیا و مرجع امور بودن
و انفراد الهیه منزلة عظیمه و مکانة رفیعه است لیس فوقها مرتبه و لما قال
تعالی و رفعناه مکانا علیا فجعل علیا نعتا للمکان جواب لما محذوفست
قوله بعد ذلک فهذا علو المکانة را لست را یعنی چون علو مکان نزد آن
حیثیة است که مکانست و الا هر مکان را حاصل بودی بلکه اختصاصیست
از جانب حق تعالی و این اختصاص مکانتست و همچنین قوله تعالی و اذ
قال ربک للملائکة انی جاعل فی الارض خلیفة فهذا علو المکانة و قال
فی الملائکة استکبرت ام کنت من العالین فجعل العلو للملائکة
فلو کان لکونهم ملائکة لدخل الملائکة کلهم فی هذا العلو یعنی اگر
علو ملائک از حیثیت ملکیت بودی جمیع ملائک از عالین بودی و حال
آنکه نه چنین است از برای آنکه ابلیس نه از عالین است با آنکه ملک است چه
حق تع جنه را از ملائک شمرده فی قوله تعالی فاستفتهم الربک البنات
و لکم البنون ام خلقنا الملائکة اناثا و هم شاهدون و بلا شک
ابلیس از جنه است و املاک عالون آنها اند که در صفا و لا اند از وجود

ز ایشان مهیمه اند که شعوری نیست ایشان را به آنکه آدم مخلوق شده یا نه از لا
شعور لهم بذواتهم فضلا عن غیرهم و همچنین عقل اول و نفس کلیه از املاک
عالیه اند الا آنکه مهیم نیستند لتدوین الوجود بهما فمعنی الآیه استکبرت
ام صرت من العالین المهیمین الذین لا یسجدون لغیر الله و لا یشعرون الا
بجمال الله تعالی قال فی الکتاب المعقله انهم الارواح المهیمة فی جلال الله
و جماله الذین لا یعرفون العقل و لا غیره و لا یعرفون سواه من هاموا فی جلاله
و طاشوا بمشاهدة شهودهم دائم لیس لهم لحظة الی ذواتهم و لا رجعة الیهم
اقامهم فناء الابد عبدهم الله بحقه و لا من حیث امره و علی قلوب هؤلاء الارواح
هم الافراد منا الخارجون عن دائرة القطب قال فی الباب الثالث من الفتوحات
اعلم ان العالم المهیّم لا یستفید من العقل الاول شیئا و لیس له علی المهیمین
سلطان بل هم و اياه فی مرتبة واحدة کالافراد منا الخارجین عن حکم القطب
و ان کان القطب واحدا من الافراد لکن خصص العقل بالافادة کما خص القطب
من بین الافراد بالتولیه همچنانچه افراد ملائکه عالون اند نسبت با جمیع ملائک
افراد انس عالون اند نسبت با سایر الناس و در فتوحاتست که افراد در ملائکه آن ایشان

مهیمان در جلال و جمال الهی اند خارج از املاک مسخره و مدبره که در عالم تدوین
و تسطیر اند و افراد از انس شل مهیم اند از ملائک و از حضرات الهیه مقام فردانیة
دارند و آن متمیز اند و از اسماء الهیه فرد قال صلی الله علیه و آله و سلم فی ابی ذر
هو فی السماء فرد و فی الارض فرد و مواد وارده بر قلوب ایشان یعنی عالین
انس از مقامیست که وارد میشود بی واسطه بر عالین از ملائک یعنی مهیمین و
لهذا مقام ایشان مجهول خلایقست فان لهم الاولیة فی الامور فهم ینکرون
علیهم و لا ینکرون سید هؤلاء العالین و امامهم علی الاعلی علیه صلوات
الله العلی الاعلی و سایر العالین من الافراد اجزائه منهم ابوذر و سلمان و
مقداد علیه و علیهم السلام و التحیة و الاکرام اعلم یا اخی ان العالین
الذین لا یشعرون الا بجمال الله و شهودهم دائم لیس لهم لحظة الی ذواتهم و لا
رجعة الی انفسهم هل لهم ان یحملوا علی العقل من التدوین و التسطیر
فنقش علیه العالین من الانس فانهم مع العالین من افراد الملائکة رضیع
لبان هل لهم ان یشتغل بخلافة الرسالة و لو اشتغل بحسب الضرورة هل
انتظم تفهم اگر سائلی گوید که قوله تع ام کنت من العالین باین معنی که گذشت

متناقض است با قوله تع فسجد الملائکة کلهم اجمعون الا ابلیس الآیه جواب
گوییم امر بسجده متعلق بعقلاء عالین است و ایشان مجذوبان و هائمان در جلال
و جمال الهی اند مسمی بملائکه نیستند از برای آنکه ملائک اسم رسل است از میان
قدسیان ارواح قال الشارح هذا تنبیه علی ان العلو اربعة اقسام اعلاها
العلو الذاتی ثم الصفاتی ثم المرتبی ثم المکانی و الحق علی الجمیع الاقسام جمعا
و تفصیلا و للانسان الکامل نصیب منها هر کامل که مظهر اسمی از اسماء الهیه
شد حظ او از صفاتست و او علی صفاتیست و اما اکمل کمل آنست که
حظ او از علو ذات مستجمع جمیع صفات باشد و او علی اعلاست چه آن
علو ختمی جمعی محمدیست که مظهر کلمة الله است بلکه خود کلمه است و کلمة الله
هی العلیا به ضمیر فصل مشعر بحصر زیرا که چنین علوی مخصوص است و منحصر
در علو محمدی که جامع جمیع اقسام است جمعا و تفصیلا و مظهر آن عین علویست
همچنانچه ولایة حقیقة محمدیه اما تفصیلا بدلیل کنت مع الانبیاء سرا و
اما جمعا بقوله و انت معی جهرا و از علو ذاتی تفصیلی است قوله علیه السلم
انا المتقلب فی الصور و از علو جمعی ذاتیست انا عبد الله انا محمد رسول الله علیهما

صلوات الله وقوله عليه السلام انا الذي ليس كمثله شيء اي ليس مثل مثله
شيء لانه هو المخلوق على صورته واين در وقت وصول بحقيقت جامعه انسانيه است
كه اعلى مراتب است وليس فوقه مرتبة وآن تعين اولست يعنى حقيقة محمديه ودر
مشهد علو المكانة الهى كه مرتبه كل شيء هالك الا وجهه است همچنانچه كذشت
ميكويد انا وجه الله في السموات والارض كما قال الله تعالى كل شيء هالك
الا وجهه بيت اين كهر نباشد نحو كفرنه اينست تا هستى على باشد تا بود على بود
اين در كمال حالت فنا وبذل هستى آن فخاست بيت چو ممكن كرد امكان بر فشاند
بجز واجب دكر چيزى نماند ودر مشهد علو مكانى الهى كه استواء است بر اعلى
امكنه كه آن عرش است ميكويد انا حامل عرش الله مع الابرار من ولدى وحامل
العلم اين آن علمست كه ليلة المعراج حضرت رسالت عليه الصلوة والتحيه
ازان خبر داده كه تدلى قطرة من العرش فوقعت على لسانى فما ذاق الذائقون شيئا
[illegible] انا اذا الله [illegible] نا الاولين والاخرين آن قطره خلاصه
مجموع عرش بود از قبيل نطفه كه از مجموع بدنست وعرش محيط اولين واخرين است
بنا بر اين علم اولين واخرين آن قطره حاصل شد فبالحقيقه ليس على الا علينا

كما ان ليس في الحقيقة ولى الا عليا ولهذا سماه الله تعالى باسمه العلى على لسان
ابي طالب عليا كما قال بسميته بعلى كى يدوم له عز العلو وفخر العز ادومه
ونعم ما انشد في علو شانه عليه صلوات الله وسلامه تعالى على قدر علا بعلويته
على عليا عن معارج رتبة من الحلو اسماه فسماه باسمه ورواه ازولية سلك الولايت
في الفتوحات قالوا كل انسان من اسمه نصيب معناه لكل موجود من اسمه
نصيب ولا يعتبر فيه الا اللفظ العربي فانه لفظ اهل الجنة سواء كان اصلا
وهو البناء او فرعا وهو الاعراب وغير العربي والمعرب لا يلتفت اليه وكذلك
يعمل في كل اسم مقام ولهذا جاءت اسماء النعوت فلا يطلب الا اصحابها وهي
زور على من يطلق عليه وليست له وهذا من اصعب المسائل فان الاسم اطلاق
الهي فلا بد من نصيب منه لذلك المسمى غير انه يخفى في حال مسمى ويظهر في آخر
ومدرك ذلك عزيز قال الشيخ رضي الله عنه في شرح اسماء الله ان للعبد باسماء
الحق تعالى تعلق وتحقق وتخلق فالتعلق افتقارك اليه مطلقا من حيث
ما هي دالة على الذات والتحقق معرفة معانيها بالنسبة اليه سبحانه وبالنسبة
اليك والتخلق ان تقوم فيها على ما يليق بك كما تنسب اليه سبحانه على ما يليق به

وقال في الاسم العلى التعلق افتقارك اليه في تحصيل درجة في القرب منه
ليس فوقها درجة لها سواك التخلق العلى بنية مبالغة في العلو يكون
له بها اقصاها بخلاف الاعلى فاذا نسب العلى الى ما دون اقصاها فما تصف
وهذا سار في جميع النسب التي يصح بها وصف العلى بالعلو على كل موجود
معنى وحسا والتخلق الحاز قصب السبق في معالى الامور ومتعلقات
العلم ومكارم الاخلاق والغوص في دقايق الفهوم من البشر ينبغي ان
يسمى عليا پس بحقيقة تعلقا وتحققا وتخلقا كسى را از بشر اسم على سزاوار
نيست غير على ابن ابى طالب عليه الصلوة والسلام وچون على بعلو صفات
در بعضى صور در تحت سلطنت كسى ميباشد كه او را علو بالمنصبست همچون
تحكم سلطان جاهل ووزير غير عاقل بر اعلم واعقل ناس قال معللا فانه قد
يكون اعلم الناس يتحكم فيه من له منصب التحكم وان كان اجهل الناس
فهذا على بالمكانة بحكم التبع از براى آنكه علو بحقيقة صفة سكاينست واو را
بالعرض است چه بواسطه سلا بسه بر رتبه منصبست ما هو على في نفسه
فاذا عزل زالت رفعته والعالم ليس كذلك وعلو آن حضرت سبب خفا

رتبه او وعدم تناسب او با خلق شد همچنانچه كذشت در صفت افراد كمل كه
ان لهم الاولية في الامور فهم ينكرون عليهم ولا هم ينكرون بعضى ايشان
معرفة خلايق دارند اما كسى ايشان را نمى شناسند چه عالى مشرب هست بر ما تحت
خود رباعيتين هر يك از ياران ز فيض جود شاه بهره از علم قدرت برده بود
كشته بود آن فيض بر چشمش حجاب تا نديد آن شاه جان در بو تراب
چون على بكذشته بود از هر مقام اهل جا چون بيند او را والسلام ثم قال
عليه الصلوة والسلام لم يطلع العقول على تحديد صفته ولم يحجبها
عن واجب معرفته مطلع نكردانيد عقول را بدانستن كنه صفت او و
محجوب نكردانيد از قدر واجب ضرورى معرفت او قال الشارح عدم اطلاع
العقول على تحديد صفته اما لانه لا صفة له فتحد او لانه لا يتناهى اعتبار صفاته
وقد سبق بيانه ولم يحجب العقول عن واجب معرفته لشهادة فطرتها بوجود
صانعها وهو الواجب الضرورى لها بدانكه حصول اين قدر واجب ضرورى
يا بنور عقلست اما عقل صافى قامع بواسطه نظر در دليل يا بنور ايمانست
نايد بر نور عقل كه آن معطى سعادتست چه توحيد عقلى سعدا واشقيا در

مشترك كذا في تفسير الفاتحة للمحقق القونوي قدس روحه بين سائر المحققين
من اهل الشرائع والاذواق والعقول السليمة ان حقيقة الحق مجهولة لا
يحيط بها علم احد سواه لعدم المناسبة بين الحق من حيث ذاته وبين
خلقه اذ لو ثبت المناسبة من وجه لكان الحق من ذلك الوجه مشابها
للخلق مع امتيازه عنهم بما عداه ذلك الوجه وما به الاشتراك غير ما به
الامتياز فلزم التركيب المؤذن بالفقر والامكان المنافي للغنى والاحدية
ولكان الخلق ايضا مع كونه ممكنا بالذات ومخلوقا مماثلا للحق من وجه
لان من ماثل شيئا فقد ماثله ذلك الشيء والحق الواحد الغني الذي ليس
كمثله شيء متعالي عن كل هذا وسواه مما لا يليق به ومع صحة ما ذكرنا
من الامر المتفق عليه فان تاثير الحق في الخلق غير مشكوك فيه فاشكل الجمع
بين الامرين وعن الاطلاع المحقق على الامر الكاشف لهذا السر مع
ان جمهور الناس يظنون انه في غاية الجلاء والوضوح وليس كذلك وانا المع
ببعض اسراره ان شاء الله تعالى فاقول اذا شاء الحق سبحانه ان يطلع على
هذا الامر بعض عباده عرفهم اولا ان نعت ذاته الغنية عن العالمين

بالوهيته وما يتبعها من الاسماء والصفات والنعوت ثم اراهم ارتباطها
بالمالوه واوقفهم على سر التضايف المنبه على توقف كل واحد من
المتضايفين على الاخر وجودا وتقديرا فظهر لهم وجه ما من وجوه
المناسبة وعرفهم ايضا ان كل موجود سواء كان مركبا من اجزاء كثيرة او
بسيطا بالنسبة احدية محضة وان كانت احدية كثرة وان الغالب والحاكم
عليه في كل زمان في ظاهره وباطنه حكم صفة من صفاته او حقيقة من
الحقائق التي تركبت منها كثرته فاما من حيث ظاهره فكغلبة احدى
الكيفيات الاربعة التي حدث عن اجتماعها مزاج بدنه على باقيها و
اما من جهة الباطن فهو ايضا كذلك لان الارادة من كل مريد في كل
زمان وحال لا يكون لها الا متعلق واحد والقلب في الان الواحد
لا يسع الا امرا واحدا وان كان في قوته ان يسع كل شيء واراهم
ايضا احدية كل شيء من حيث حقيقته المسماة ماهية وعينا ثابتة و
هي عبارة عن نسبة كون الشيء متعينا في علم الحق ازلا وعلم الحق نسبة من
نسب ذاته او صفته ذاتية لا تفارق الموصوف كيف قلت على اختلاف

المذهبين فنسبة معلومية كل موجود من حيث ثبوتها في العلم الالهي
لا يفارق الموصوف فظهر من هذا الوجه المذكور مناسبات آخر ولا سيما
باعتبار عدم مغايرة العلم الذات عند من يقول به فالالوهية نسبة
والمعلومية نسبة والتعين نسبة وكذا الوحدة المنعوت بها الالوهية
نسبة والعين الممكنة من حيث تعريها عن الوجود نسبة والتوجه
الالهي للايجاد بقول كن ونحوه نسبة والتجلي المتعين من الغيب الذاتي
المطلق والمخصص بنسبة الارادة ومتعلقها من حيث تعينه نسبة
والاشتراك الوجودي نسبة وكذلك العلمي فصحت المناسبة
بما ذكرنا الان وبما اسلفنا وغير ذلك مما سكتنا عنه احترازا
عن الافهام القاصرة والعقول الضعيفة والافات اللازمة
لها فظهر سر الارتباط فحصل الاثر برابطة المناسبة بين الاله
والمالوه **فهو الذي تشهد له اعلام الوجود على اقرار قلب ذي**
الجحود پس او آنكس است كه گواهى ميدهد بر اثبات او اعلام ورايات
موجودات بر اقرار كردن قلب صاحب انكار بعد از رجوع بفطرت

يعني شواهد وجود صانع مبدع از جهات ذرات موجودات
لايح است وافواه كائنات به بينات وجوب
خالق مخترع ناطق ومفصح **سعدى**
برگ درختان سبز در نظر هوشيار • هر ورقى دفتريست معرفت كردگار
دفتر گل بين كه مى خوانند بجو • حمد تو بر زر دهان از ورق
كه كن ذره ذره گشته پويان • بحمدش خطبه توحيد گويان
زى انعام ولطف كارسازى • كه هر يك ذره را با اوست رازى
تعالى الله عما يقول المشبهون ويقول الجاحدون له علو
بلند است رتبه خداى تعالى از آنچه ميگويند تشبيه
كنندگان باو وانكار كنندگان او بلندى بزرگ
شان قال الشارح لفظ اعلام الوجود مستعار لاثاره
الموجودة الدالة على وجوده وكمال قدرته وعلمه انما
قال على اقرار قلب ذي الجحود لان كثيرا
من الناس ربما جحده بطريق عادته وتربيته

كالمعطلة وعبدة الاصنام فاذا رجع قلبه اونبه عليه
عاد معترفا بوجوده وروی ان زنديقا دخل على الصادق
عليه السلم فساله عن دليل اثبات الصانع فاعرض
عليه السلام عنه ثم التفت اليه وساله من
اين اقبلت وما قصتك فقال الزنديق اني
كنت مسافرا في البحر فعصفت علينا الريح وتلعبت
بنا الامواج فانكسرت سفينتنا فتعلقت بساحة
منها ولم يزل الموج يقلبها حتى قذفت بي الى الساحل
فنجوت عليها فقال عليه السلم ارايت الذي كان
قلبك اذا انكسرت السفينة وتلاطمت
عليكم الامواج فزعا عليه مخلصا له في التضرع
طالبا منه النجاة فهو الهك فاعترف الزنديق
بذلك وحسن اعتقاده وذلك من قوله تعالى
واذا مسكم الضر في البحر الاية والحمد لله اولا واخرا

ظاهرا وباطنا تمت الكتاب التوحيد من ابواب
منهاج الولاية بتوفيق
الله تعالى ومنه وافضاله
وصلى الله على خير خلقه
محمد وعلى والهما و
اصحابهما و
بارك و
سلم

بسم الله تيمنا بذكره الاعلى

الباب الثاني من كتاب منهاج الولاية في نهج البلاغة
في نعت رسول الله وخصايص آله ومناقب ما
جاء به من نعوت القرآن واوصاف الاسلام عليه
وعليهم الصلوة والسلام ومن خطبة له عليه الصلوة
والسلام علم فيها الصلوة على النبي صلى الله عليه
وآله وسلم اللهم داحي المدحوات اى خداى
گسترانندهٔ مبسوطات كه ارضين سفلى است وداعم المسموكات
اى مسك المرفوعات بدعائمها وهي اعمدتها يعنى واى نگاه دارندهٔ
سموات على ستونها نادرند والا وجابل القلوب على فطراتها
شقيها وسعيدها بدل من القلوب اى خالق شقي القلوب و
سعيدها على ما فطر عليه يعنى واى آفرينندهٔ قلوب بر آنچه
استعداد ايشان مجبولست از شقاوة و بدبختى و سعادة و نيك
سرانجامى اجعل شرائف صلواتك ونوامي بركاتك على
محمد عبدك ورسولك بگردان بزرگوارترين صلوات ترا و برومندترين بركات ترا

بر محمد بندهٔ تو و فرستادهٔ تو الصلوة من الله الرحمة ومن الملائكة
الاستغفار للمؤمنين قال السدي قالت بنو اسرائيل لموسى ايصلي
ربنا فكبر هذا الكلام على موسى فاوحى الله اليه ان قل لهم اني اصلي
وان صلاتي رحمتي وقد وسعت كل شيء ومعنى البركة في الشيء ثباته
في اصله مع نموه وقيل الصلوة اصلها من صلاء النار ومن الاصطلاء
بها يقال صليت العود اذا لينته بالنار وصليت اللحم شويته و
هي تذكر بازاء الرحمة فهي افاضة الله النور من لطفه على عبده و
التي تذكر بازاء العبادة فهي اصطلاء المرء ببارقة من انوار الحق
فصلى الله عليه معناه ان الحق افاض النور عليه وصلى الله اي
استدفأ ببريق ذلك النور ولاجل شروق النور الحق عليه قال امير
المؤمنين عليه صلوات المصلين اللهم اتمم له نوره في سياق
هذه الخطبة ولاجل ذلك الاصطلاء كان رسول الله صلى الله عليه
وآله وسلم يصلي ولصدره ازيز كازيز المرجل والصلوة التي اطلقت
بازاء الدعاء هي تعرض لقبول النور والصلاء ما يصطلى به اي

يستدفأ وقال عيسى ابن مريم على نبينا وعليهما السلام صلاءي الشمس
في الشتاء قال الغزالي في جواب من سأل عنه في قول النبي صلى الله
عليه وآله وسلم من صلى علي واحدة صلى الله عليه عشرا ما معنى
صلوة الله سبحانه وتعالى على من صلى عليه وما معنى صلوتنا عليه
وما معنى استدعائه من امته الصلوة ارتياح صلى الله عليه وآله وسلم
بذلك ام هو شفقة على الامة الجواب اما صلوة الله تبارك وتعالى
على نبيه وعلى المصلين عليه فمعناه افاضة انواع الكرامات و
لطايف النعم عليه واما صلوتنا عليه وصلاة الملائكة في قوله
تعالى ان الله وملائكته يصلون على النبي فهو سؤال وابتهال
في طلب الكرامة ورغبة في افاضتها عليه لا كقول القائل غفر الله
تعالى له ورحمه فان ذلك كالترحم وطلب الستر والعفو ولذلك
تخصص الصلوة دونه قولك رضي الله عنه فيختص وطلب الرحمة
والعفو للعموم واما استدعاؤه الصلوة من امته فلثلثة امور احدها
ان الادعية مؤثرة في استدرار فضل الله سبحانه وتعالى ونعمته

ورحمته لا سيما في الجمع الكثيف كالجمعة وعرفات وجماعات الامر الثاني
ارتياحه كما قال صلى الله عليه وآله وسلم اني اباهي بكم الامم كما يرتاح
العالم بكثرة تلامذته وكثرة ثنائهم ودعائهم الدالة على كمال
رشدهم وعلى كمال تاثير ارشاده فيهم وعلى كمال محبتهم له بسبب
ارشاده اياهم فكذلك الانبياء يرتاحون الامر الثالث الشفقة على
الامة تحريضهم على ما هي حسنة في حقهم وقربة لهم روي ان النبي
صلى الله عليه وآله وسلم قال من صلى علي صلوة صلى الله عليه عشر
صلوات وحط عنه عشر خطيئات ورفع له عشر درجات وروي
انه قال صلى الله عليه وآله وسلم اولى الناس بي يوم القيمة اكثرهم
علي صلوة وروي ايضا انه قال صلى الله عليه وآله وسلم من صلى علي
في كتاب لم تزل الملائكة يستغفر له ما بقي اسمي في ذلك الكتاب
وروي انه صلى الله عليه وآله وسلم كان اذا ذهب ربع الليل قام فقال
يا ايها الناس اذكروا الله جاءت الراجفة تتبعها الرادفة جاء الموت
بما فيه فقال الراوي يا رسول الله اني اكثر الصلوة عليك فكم اجعل لك

من صلوتي قال ماشئت قال الرابع قال ماشئت وان زدت فهو خير قال
النصف قال ماشئت وان زدت فهو خير قال الثلثين قال ماشئت و
ان زدت فهو خير قال يا رسول الله فاجعل صلوتي كلها لك قال
اذا يكفى همك ويغفر ذنبك اى يكفى ما اهمك من امر دينك ودنياك
وروى ان النبى صلى الله عليه وآله وسلم قال من سلم على عشرا
فكانما اعتق رقبة وفى بعض الآثار ليردن على اقوام ما اعرفهم
الا بكثرة صلاتهم على وفى آخر وعلى ان انجاكم يوم القيامة من
اهوالها ومواطنها اكثركم على صلوة قال فى الفتوحات المكية
فى باب اربعين وخمسمائة فى معرفة حال قطب كان له منزل ولو انهم
صبروا حتى تخرج اليهم لكان خيرا لهم لما كان رسول الله صلى
الله عليه وآله وسلم يذكر الله على كل احيانه والله جليس من يذكره
فلم يزل رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم جليس الحق فانما يخرج
اليه من عند ربه اما مبشرا او مرضيا بخير ولهذا قال لكان
خيرا لهم ومن صبر نفسه على ما شرع الله له على لسان رسول الله

صلى الله عليه وآله وسلم فان الله لابد وان يخرج اليه رسوله صلى الله
عليه وآله وسلم فى مبشرة يراها او فى كشف بما يكون له عند الله
من الخير وصاحب هذا الحجر كثير الصلوة على محمد صلى الله عليه
وآله وسلم وعلى هذا الذكر يحبس نفسه ويصبر حتى يخرج اليه صلى
الله عليه وآله وسلم وما لقينا احدا على هذا القدم الا رجلا كبيرا
حداداً كان يعرف باللهم صل على محمد ما كان يعرف بغير هذا الاسم
رايته ودعا لى وانتفعت به لم يزل مستهترا بالصلوة على محمد رسول
الله صلى الله عليه وآله وسلم لا يتفرغ لكلام احد الا قدر الحاجة و
هو مشهور بالبلد ذلك وكان من اهل الله وكل ما ينتج لصاحب هذا
الذكر فانه علم حق معصوم فانه لا ياتيه شئ من ذلك الا بواسطة الرسول
عليه الصلوة والسلام هو المتجلى له والمخبر عطار كردرى خواهى كه بكشايد ترا
وانچه جويى روى نمايد ترا • از در پيغمبر آخر زمان • هيچو حلقه رخ مگردان كر توان
زانكه تا خورشيد باشد در همه • پرستار چون توان كردن سفر
در رخ تو زاه بر خورشيد كين • زاه آن سلطان دين جاويد كير

دست از فتراك او يكدم مدار • كر قبولت كرده هر كز غم مدار •
كر قبول او مسلم كرددت • • كمترين ملكى دو عالم كرددت •
اينمعنى كه شيخ قدس سره ميفرمايد بسيار مناسبست با آيه سابق
ان الذين ينادونك من وراء الحجرات يعنى بدرستيكه آنكسانى كه
ندا ميكنند ترا و طلب شرف حضور تو مينمايند از وراء حجرات طبايع
كه چار ديوار حدود اربعه آنست اكثرهم لا يعقلون درنمى يابند كه
امريست مستحيل الحصول مولانا هر كه او انچار سد سر كم كند •
چار حد خويش را در كم كند • ولو انهم صبروا و اگر چنانچه حبس
نفس خود از مقتضيات طبيعت بكنند و صبر كنند بر فرمان بردارى
انچه تو ايشانرا فرموده تا بمتابعت تو پاك شوند از آلايش نفس و طبيعت
حتى تخرج اليهم تا تو ايشانرا بنور حضور مشرف سازى لكان خيرا
لهم هر آنچه خير ايشان باشد قاسم تو ساقى حقى كه جان و جهان را •
زفيض تو باشد شراب معانى • امانت ديارى شريعت دثارى •
طريقت تو دارى حقيقت تو دانى • تو سلطان جودى و شاه وجودى •

بنور جبين رهبر كاروانى • بنور هدايت چراغ زمينى • برفعت فزونتر ز هفت آسمانى
جميلى جزيلى كريمى كه نيكى • ترا قاسمى بر مجاودانى عطار پاك كرد از هست
تا بيابى هم طهارت هم نجات • زانكه كر يكذره هستى در دهست • در حقيقه بت پرستى
كر ز ذات خود فنا بايد ترا • نور جان مصطفى بايد ترا • تا ز نور جان او سلطان شوى
تا ابد شايسته عرفان شوى • كر به اخلاص فرود آيى براه • مصطفا راهت دهد در پيشگاه •
دامن او كير اكر دستيت هست • در ره او باز اكر هستيت هست • كر كداى او شوى شاهت كند
ورنه آخر جاى آكاهت كند • كر بيانى در حقيقة از احد • احمد آمد مرجع تو تا ابد •
راه رو را سوى او بايد شدند • معتكف در كوى او بايد شدند • جون تو كشتى بر در او معتكف •
صد جهان بينى بو حدت متصف • قال الشيخ الجنيدى رضى الله عنه الصلوة
لغة هى الدعاء والذكر وفى عرفا التحقيق حقيقة اضافية رابطة بين
الداعى والمدعو والعبد والرب ويجوز اضافتها الى العبد باعتبار ويجوز
اضافتها الى الله باعتبار فهى من قبل الحق رحمة وحنان وتجلى ولطف
وامتنان وعطف ورافة واحسان وغفران ورضوان ومن قبل الخلق
دعاء وخضوع واستكانة وخشوع وابتغاء لمحابه ومراضيه والى قربه و

ذات وصفات •
دردهست •

سناجاة رغبة وتروع ونيظم من حروفها باعتبار الاشتقاق الكبير الذى
يعتبرها المحققون فى علم الحروف حقايق الارتباط وهى الوصلة والصلة
والوصل والوصال والصولة والصلاة وهذه الحقايق حقايق الارتباط
والجمع والمناسبة والمعنى المشترك الجامع المعتبر فى هذه التراكيب
هو الجمع والتقريب والاتباع والتوحيد فاما الوصلة اتصال بجميع
واجتماع متصلين بعد الانفصال والصلة ايصال عطاء مرغوب
مطلوب من المعطى الى المعطى له والصولة اتصال الايصال حركتى قهرية
استيصالية ممن يصول الى من يصول عليه والصلوات تحتى الصلاة و
هو الظهر للخشوع والدعاء طلب لوصول ما يدعوا فيه ممن يدعو و
وصلة الحق بعبده الكامل انما هو بالتجلى والتنزل والتدلى رحمة و
حنانا ونعمة وانعاما وافضالا واحسانا وامتنانا وفى صلوته يوصل
العبد الكامل به ويجعله خليفة له على الخليقة ومصليا اى تابعا
للحق المستخلف فى الظهور بصورته والمظهرية الكاملية فى الذات و
الصفات والاسماء والاخبار عنه والانباء وكذلك صلته تعالى له

بالتجليات الاختصاصيه الذاتية والتجليات الاسمائية لحقايق الاصطفاء
والاجتباء ويعطيه الصولة من حوله وقوته على الاعداء فهذا بيان الصلوة
التى نحن بصدد بيانه واما صلوة العبد لله تعالى فاتصاله به بحقيقة
نشأته الانسانية الكمالية الكلية الاحدية الجمعية وربطها بالحضرة التى
هيهنا ظهرت حاملة بصورتها ومنها بدت وانشأت وهى خمسة
كلية بحسب الحضرات الخمس الالهية التى هو احدية جمعها رتبة و
وجودا الاولى حقيقته وهو عينه الثابتة فى العلم الالهى وهى صورة
معلوميته لله اولا ازلا وآخرا ابدا والثانية روحه وحقيقته النفس
الرحمانى المتعين بعينه الثابتة وحقيقتها وفيها وبحسبها الترويحها
وللتنفيس عنها من ضيق قابليتها اذ ذاك لاندماج حقايقها ونسبها و
احكامها الكائنة الكامنة فيها ولعدم ظهور آثارها فى اعيانها
لعدميتها فى عينها ازلا واخرا ابدا والثانية روحه وحقيقته
النفس الرحمانى المتعين بعينه الثابتة وحقيقتها وفيها وبحسبها
فنفس الله بنفسه الرحمانى عنها وروحها الحقيقة الثالثة جسمه و

هو صورته وشخصيته الجسمانية وهيأتها الهيكلية الجسمانية والحقيقة
الرابعة هى الحقيقة القلبية احدية جمع روحانيته وطبيعته والخامسة
عقله وهو القوة التى بها يضبط الحقايق ويتعقلها ويحمل العلوم والحكم
ويفصلها وللانسان الكامل حقيقة سادسة غيبيه ولها الوتر فقد
يكون وحدانيا فقد يكون فردانيا ثلاثيا او اكثر خماسيا وسباعيا الى
خمسة عشر وهى سر الالهى وواجب على كل انسان فريضة من الله ان يوصل
هذه الحقايق الى الحق فى اصولها منها تعينت وانبعثت فيحصل السر
الذى هو العلة الغائية من وجوده ونشأته وهو جنة المستحق فى
جنة جنانه وجنة قلبه وصلة الى الحق المحبوب المطلوب بالعبادة
والصلوة له وصلة منه تعالى اليه وله بالتحيات والطيبات و
التجليات الجليات الخاصة بها فيقوم نشأة صلوة العبد لله تعالى
بصلوة الله عليه ولهذه السر والحكمة كانت كليات الصلوات
خمسة وهى خمسون فى المجازات الالهية لكون الحسنة بعشر امثالها
اذ الآحاد فى المرتبة الثانية العددية التابعة وهى مرتبة المجازات

عشرة وفى مرتبة التضعيف مائة وفى مرتبة الغايات والكمال
الالف والله يضاعف لمن يشاء والله واسع عليم وهيهنا اسرار نذكرها
ان شاء الله تعالى الخاتم لما سبق والفاتح لما انغلق ختم كنندهٔ انچه
سابق شده از نبوة انبيا وفتح كنندهٔ انچه مسدود بود از طريق نبوة عطار
او نبى بدار ازل دركاف ونون قال نحن الاخرون السابقون قال
صلى الله عليه وآله وسلم خطيبا الحمد لله الذى ارسلنى رحمة للعالمين
وكافة للناس بشيرا ونذيرا وجعلنى فاتحا وخاتما چون در ميدان
نبوت گوى سباقت كنت نبيا وآدم بين الماء والطين مخصوص اوست
ودر ديوان مناقب مرسلين مصدوقهٔ ولكن رسول الله وخاتم النبيين
منصوص او لاجرم بلبل بلاغتش بر گلبن وما ينطق عن الهوى بنغمه
موزون نحن الاولون الآخرون بصد زبان مترنم است وبترانه
كنت اول النبيين فى الخلق وآخرهم فى البعث بصد بيان ناطق و
متكلم اللهم صل عليه وسلم وكرم مولانا كنت نبيا كه علم بپش برد
ختم نبوة بمحمد سپرد قال الشيخ رضى الله عنه فى فص حكمة

فردیة فی کلمة محمدیة انما کانت حکمة فردیة لانه صلی الله علیه وآله و
سلم اکمل وجود فی هذا النوع الانسانی ولهذا بدی به الامر وختم فکان
نبیا الامر به انه کان بروحه نبیا وآدم بین الماء والطین ثم کان ختم
الامر به انه کان بنشاته العنصریة خاتم النبیین چه کمال رتبت نبوت
ورسالت او مهر زوال وانقطاع بر باب نبوات ورسالات نهاد بعد
از وی طریق نبوت مسدود است وجمله دعوتها الا دعوت او مردود
بلی چون انبیا او بود مقصود چو او آمد نبوة گشت مسدود مثال انبیا همچون سپاهست
غرض از آمدن این پادشاهست چو سلطان نبوت گشت موجود
نبوت ختم شد کو بود مقصود چون روح اقدس حضرت رسالت علیه
وآله الصلوة والسلام والتحیه در مقر خفاء کنت کنزا مخفیا گوی
سبقت اول ما خلق الله نوری از جنابك سواران آدم ومن دونه تحت
لوائی ربوده بی واسطه مطرح اشعه خورشید قدم است نبوت که
اخبار از ذات وصفات واحکام الهیه است اولا بالذات روح آنحضرت
راست وثانیا بالظلیة والنیابة سایر انبیا راست لیکن بحکم ما بالذات لا

بزول

یزول بالعرض بتقلب ادوار وتعاقب اطوار سمت تغیر نپذیرفت چه من
الازل الی الابد ظهور نبوت روح محمدیست وجمیع ارواح انبیا
مطارح انعکاس نور شمس نبوة جامعه محمدیه است علیه وعلیهم الصلوة
والسلام والتحیه بر هر یکی بصورة شانی از شیون کمالات محمدیه
ظاهر شدند واحکام شرایع ایشان بر مقتضی شان آن مخصوص ببعضی
امم تا آن جامع جمیع شیون بصورة مکی مدنی ظاهر شد مبعوث
بر عموم خلایق قال الشیخ رضی الله عنه فی الفتوحات لو کان
محمد صلی الله علیه وآله وسلم قد بعث فی زمان آدم لکانت الانبیا
وجمیع الناس تحت حکم شریعته الی یوم القیمة حسا ولهذا لم یبعث
عامة الا هو خاصة قطعه ای گهر تاج فرستادگان تاج ده گوهر آزادگان
هرچه زبیگانه وخیل تواند جمله درین خانه طفیل تواند اول بیت ار چه نیا
حکم تو ... ختم ... خطبه بدوران تو
والمعلن الحق بالحق وآشکارا کننده اسرار دین حق بحق بیت
زنطق تو شد کشف اسرار مبهم زسعی تو شد فتح ابواب مغلق

والدافع جیشات الاباطیل والدامغ صولات الاضالیل
ودفع کننده لشکرهای اباطیل وشکننده شدت وحملهای اضالیل
حدیقه سیل نامده نهال کن تر از و مرغ نامده قفس شکن تر از و
هر که برخاست می فکندش پست وانکه افتاد میگرفتش دست هم عرب هم عجم سپهر او
لقمه خواهان دهت از او هر که چون خاك نیست بر در او گر فرشته است خاك
خاك او باش و پادشاهی کن آن او باش وهرچه خواهی کن چون
لوای نصرت وسلطنت ابدی وعلم عزت وعلای دولت محمدی بر افراخته
شد اعناق سطوت قیاصره ورقاب صولت وشوکت اکاسره زیر
دست ساخته ندای انا نبی السیف در عالم انداخت رباعی
هر که در عالم همه صید تواند پای وگردن بسته در قید تواند استعاره
لفظ جیشات جمع جیشه وهی غلیان القدر لثوران اباطیل
المشرکین وفورات فتنهم قال بعض الشارحین الدامغ القاهر
وهو مستعار من الدمغ لهشم عظم الهام واصابة الدماغ یقال
دمغت الرجل اذا شدخت راسه واصبت دماغه وقد یستعمل ذلك

فی القهر

فی القهر العظیم قال الله تعالی بل نقذف بالحق علی الباطل فیدمغه
والنکتة فی ذلك ان الباطل مطلع امره ان یجیش جیشة فیفتقر من دافعها
الی الدفع الذی هو اسهل الطرق فی رد الاشیاء واذا قوی وصال
صولة یضل الناس فیه یحتاج منازعه الی البحث عن المشکل الذی
ضل به الناس ولابد ثم من تعمق وتنوق فی سد فع ذلك وفی ذلك
المعرض یصار الی الدفع الذی هو اصعب الطرق فانظر الی تعبیر امیر
المومنین صلوات الله وسلامه علیه عن المعنیین الدقیقین بلفظین
موجزین رقیقین کما حمل فاضطلع ای استقل قائما بامرك
قال الشارح ای صل علیه صلوة مشابهة بحمله رسالتك ومعنی
اضطلاعه بها قوته علیها ونهوضه بها مستوفزا مسرعا فی مرضاتك
همچنانچه حمل کرد اعباء رسالت ترا پس باستقلال قیام نمود با می
توشتابنده در طلب رضای تو غیر ناکل عن قدم ولا واه عن عزم بی
آنکه باز گردد از اقدام در امر تو وبی آنکه سست شود از عزیمة وجد در
کار تو واعیا لوحیك حافظا لعهدك یاد گیرنده وحی وپیام تو نگه دارنده

عهد و پیمان تو عطارد دل ار کاتب وحی الهی زبانش ترجمان پادشاهی
فلك شد مصعد نور جمالش زمین شد مهبط وحی از کمالش ماضیا
علی نفاذ امرك سعی کننده بر رسانیدن نامه تو و تبلیغ رسالات تو
حتی اوری قبس القابس تا افروخته کردانید شعله نور علم و حکمة
طالب مستفید مقتبس را استعار لفظ القبس و هو الشعلة لنور العلم
والحکمة و رشح بذکر الوری و اضاء الطریق للخابط و روشن
کردانید راه حق تعالی را از برای بادیه پیمایان بی بصیرت در راه او
و هدیت به القلوب بعد خوضات الفتن و الآثام و هدایت یافتند
با و دلهای عباد الله بعد از فرو رفتن و خوض بسیار در فتنها و بزه کاری
واقام موضحات الاعلام و اقامه کرد حجج بالغه و براهین ساطعه و نیرات
الاحکام یعنی احکام و قضایای واضحة اللزوم و الانتاج از براد له فهو
امینك المامون الامین الذی ینتصب لان یوثق به والمامون الموثوق
به والامن الوثوق یعنی پس او صلی الله علیه و آله و سلم تو او را امانت دار
خود کرده و او نکاه دارنده حق امانت تست و موثوق به عطا

امانت دار رب العالمین بوده که پیش از وحی در عالم امین بود و خازن
علمك المخزون و او خزانه دار علم مخزون نزد تست یعنی مطلع است بر اسرار
مکنونه در خزانه غیب و عالم است برموز مصونه مستوره محفوظه
عند علام الغیوب و شهیدك یوم الدین و او کواه تست بر امم
در روز قیامت قال تعالی و یکون الرسول علیکم شهیدا ای یشهد
علی الامة باعمالهم و احوالهم بین یدی الله تعالی فیعمل بشهادته و
یحکم بها و بعیثك بالحق و فرستاده تست بحق و راستی و رسولك
الی الخلق و پیغامبر رسانندهٔ تست بخلق قال ابو الوفا رضی الله عنه
البعیث المبعوث و بعث الانبیاء اثارة نفوسهم بقبول الوحی من الحق
و تبلیغه الی الخلق فارسالهم اطلاقهم عن اثار التجلی لمشاهدة الحق
لاشتغالهم بنظم مصالح الخلق و هذا فرق واضح بین البعثة و الرسالة
اللهم افسح له مفسحا فی ظلك بارخدایا وسیع کردان از برای او
مقام انساع در حضرة قدس و ظل جود تو و اجزه مضاعفات الخیر من
فضلك و جزا ده او را زیادتیهای خیر از فضل خویش اللهم اعل علی

بناء البانین بناءه بارخدایا بلند کردان بر بناء بانیان دین تو بناء او
قیل المراد ببنائه درجته فی الجنة و لکل نبی و صدیق و ولی فی الجنة
مبنی مخصوص به کما قالت آسیة بنت مزاحم رب ابن لی عندك
بیتا فی الجنة فلکل مومن بیت فی الجنة بناء و بناء المرسلین مظل
علیه و بناءه صلی الله علیه و آله و سلم مظل علی بنائهم علیهم الصلوة
والسلام و اکرم لدیك منزلة و کرامی دار در قرب حضرة تو
منزلة و مرتبه او را و اتمم له نوره و تمام و بغایت کمال رسان
نور او را و اجزه من ابتعاثك له مقبول الشهادة مرضی المقالة ذا منطق
عدل و خطبة فصل و جزا ده او را از بعث تو مر او را شهادة مقبوله و
مقالة مرضیه که باشد صاحب کفتار عدل و راستی و مخاطبه فصل
کننده حق از باطل بیت صادق القول زمین و آسمان نور پاك اندر جهان پاك از جهان
قیل والخطبة کلام تخاطب به غیرك لتدعو الی امر و خطبة فصل ای کلام
مبرهن یفصل الحق عن الباطل و الکلام الفصل الذی یفصل الصواب
عن الخطاء قال تعالی انه لقول فصل و فصل الخطاب قیل هو قال الله فی

مدح داود علیه الصلوة والسلام و آتیناه الحکمة و فصل الخطاب اللهم
اجمع بیننا و بینه فی برد العیش و قرار النعمة و منی الشهوات و اهواء اللذات
و رخاء الدعة و منتهی الطمانینة ای حیث ینتهی النفس المطمئنة و هذا
کلام منتزع من قوله تعالی یا ایتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربك و
تحف الکرامة بارخدایا جمع کن میان ما و او در راحت عیش که نیست
از عدم کلفة در آخرت و ثبات و دوام نعمت و آرزوهای مشتهیات و
خواهشهای لذات و راحت تن آسانی و غایت اطمینان نفس بلذت معارف
حق و از بملاء اعلی و اس از من عجات دنیا و تحفهای کرامت که مستعد است
از برای اولیاء کرام قیل اما منی الشهوات و اهواء اللذات فما لم یعرف
حقایق معانی المنی و الشهوات و اللذات لم یطلع علی مراد المتکلم بها
فاما المنی فتقدیرات النفس و التقدیر اعطاء الموجود حکم المعدوم
و اعطاء المعدوم حکم الموجود و الهوی محبة تقع فیها المرء من غیر اختیار
و اللذة استطابة الحواس لما تستحسنه من مدرکاتها و الاشتهاء من
خصایص النفس و اللذة من خصایص الحواس و بین ذلك قوله تعالی

ولکم فیهما ما تشتهی الانفس وتلذ الاعین وههنا اضافة المنی الی
الشهوات لمعنی دقیق هو ان فی الجنة کل ما یقدره الانسان فی نفسه
من الامانی فذلک یوجد فی الحال فیکون علی صفة تشتهیها النفس
فکل مقدر فی النفس مشتهی لها فالتقدیرات کلها تقدیرات
المشتهیات وما یقع فیه المرء من غیر اختیار ربما یستطیبه وربما
یکرهه والغالب انه یکرهه وفی الجنة کل ما یقع المرء فیه وان لم یختره
فهو متلذذ به مستطیب له فاذا الهوی ثم سقوط فی اللذات ولا
یمکن ان یتادی هذه المعانی المحققة بلفظ احسن من هذه الالفاظ
فجزی الله امیر المؤمنین من بیانه للحقایق وارشاده للسالکین الی امثل
الطرایق ومن خطبة له علیه السلام ابتعثه بالنور المضیء بعث
کرد او را بنور نوربخش عطا برجهان جان مقدم نور اوست
سایه بخش هر دو عالم نور اوست وقد سماه الله تعالی فی القران نورا
وسراجا منیرا مولانا این کیستا این کیست در حلقه ناگاه آمده
دولت نگر
این نور الهی است این از پیش الله آمده این لطف وان رحمت نگر وین بخت دین

درجان بداخران تاروی جون ماه آمده قال کعب الاحبار وابن جبیر
فی قوله تعالی الله نور السموات والارض الآیه المراد بالنور الثانی
هنا محمد صلی الله علیه وآله وسلم وقوله مثل نوره ای نور محمد صلی الله
علیه وآله وسلم وقال سهل ابن عبد الله المعنی الله هادی اهل
السموات ثم قال مثل نوره محمد صلی الله علیه وآله وسلم اذ کان
مستودعا فی الاصلاب کمشکوة صفتها کذا وکذا واراد بالمصباح
قلبه والزجاجة صدره ای کانه کوکب دری لما فیه من الایمان والحکمة
توقد من شجرة مبارکة ای من نور ابرهیم علیه الصلوة والسلام
وقوله یکاد زیتها یضیء ای یکاد نبوة محمد صلی الله علیه وآله وسلم تبین
للناس قبل کلامه کهذا الزیت والبرهان الجلی والمنهاج البادی
والکتاب الهادی بعث کرد او را به حجت ومعجزات ظاهره وطریق
برکرد
شریعت واضحه سمحه بیضا وکتاب راه نماینده حدیقه از کریبان بعثش
داشت
دامن شرع بر ز کوهر کرد ضیع صدق در دو ابرو داشت منبع رعب در دو بازو
بلم
برده تا آسمان رختش هایه بخت و پایه تختش اسرته خیر اسرة وشجرته

خیر شجرة اغصانها معتدلة وثمارها متهدلة خویشان واهل او خویشان
بهترین خویشانند واصل او یعنی قریش بهترین اصول شاخهای شجره او
معتدل وراستاست وسیوهای او فروهشته وسهل الاجتناء مولده
بمکة وهجرته بطیبة محل ولادت او مکه مکرمه بود بیت قطب اصل او بود بیت اللّٰه نهان
سر از آن بر کرد از ناف جهان وهجرته بطیبة وهجرت او بمدینه طیبه
شعر مکه از مولدش معطر شد یثرب از مرقدش معنبر شد علا بها
ذکره وامتد منها صوته بلند بطیبه ذکر او ومنتشر شد از آنجا آوازه
دعوت او ارسله بحجة کافیة وموعظة شافیة ودعوة متلافیة
فرستاد او را بحجت کفایت کننده وموعظه شفا دهنده از مرض جهل وضلالت
ودعوة بازیافته جمیع وننزل من القرآن ما هو شفاء ورحمة للمؤمنین
اظهر به الشرایع المجهولة وقمع به البدع المدخولة وبین به الاحکام المفصولة
ظاهر کردانید به او طرق وشرایع مجهوله دین حق تعالی در ایام فترة من
الرسل وقمع کرد به او بدعتهای معیوبه مدخوله بتحریف وروشن کردانید
با و احکام قطع وفصل کرده فمن یبتغ غیر الاسلام دینا تتحقق شقوته

تنفصم عروته وتعظم کبوته ویکون مآبه الی الحزن الطویل والعذاب الوبیل
بس هر کس که بجوید غیر اسلام دینی را متحقق شود بدبختی او وکسیخته شود
حبل اعتصام او بنجات وخلاص وعظیم باشد بر روی افتادن و
نکون ساری او وباشد بازکشت او باندوه دراز وسختی عذاب عطار
هر که در دین محمد ره نیافت تا ابد کردی ازین درکه نیافت
لما کان صلی الله علیه وآله وسلم خاتم الانبیاء وان النبوة اغلق
بابها واسبل حجابها فلا نبوة بعد محمد صلی الله علیه وآله وسلم وجب
علی الخلق کلهم من سایر الملل والادیان طاعته والانقیاد له فیما
اتی به وترک ما کان علیه من قبل فکل الطرق غیر متابعته مسدودة
کمال زد
وکل الدعوات غیر دعوة رسالته مردودة شعر بازار بعثت تو بدست
سما رنسخ بر در دکان انبیا شید الله تعالی باولیته صلی الله علیه
وآله وسلم ارکانهم ونسخ باخریته ادیانهم واتوکل علی الله
توکل الانابة الیه وتوکل میکنم بر خدای توکل باز
کشتن بسوی او واسترشده السبیل المؤدیة الی جنته القاصدة الی

محل رغبته وطلب میکنم راه صواب رسانند بهشت او قصد کنند

محل رغبت حضرت او اوصیکم عباد الله بتقوی الله وطاعته فان بها

النجاة غدا والمنجاة ابدا وصیت میکنم شما را ای بندکان خدای

بپرهیزکاری از خدا و فرمان برداری او پس بدرستی که طاعت او امروز

رستکاری فرداست ومحل رستکاریست ابدا بیت دست در تقوی زن و آزاد باش

ور در آتش میروی دلشاد باش رهب فابلغ ورغب فاسبغ ووصف

لکم الدنیا وانقطاعها وزوالها وانتقالها ترهیب وتخویف کرد بر

مبالغه کرد در آن وترغیب کرد پس تمام کردانید آنرا وصفت کرد از برای

شما دنیا را وانقطاع او وزوال او وانتقال او فاعرضوا عما یعجبکم فیها

لقلة ما یصحبکم منها پس اعراض کنید از انچه بعجب می آورد شما را در دنیا

از برای کمی مصاحبت شما از او اقرب دار من سخط الله وابعدها

من رضوان الله نزدیکترین خانهایست بسخط و خشم خدای تعالی

و دورترین خانهایست از خشنودی خدای نغضوا عنکم عباد الله

غمومها واشغالها لما قد ایقنتم به من فراقها وتصرف حالاته

پس باز کردانید از خویش ای بندکان خدای غمهای پراکنده دنیا و شغلهای

ضایع دنیا چه بدرستی که یقین دارید بآن از فراق او و کردیدن احوال او

فاحذروها حذر الشفیق الناصح والمجد الکادح پس حذر کنید از او

حذر کردن مشفق خیرخواه وسعی کننده در عمل خیر واعتبروا بما قد رأیتم

من مصارع القرون قبلکم واعتبار کیرید بانچه تحقیق دیدید

از کشتی کاههای زمانها پیش از شما قد تزایلت اوصالهم وزالت

اسماعهم وابصارهم وذهب شرفهم وعزهم وانقطع سرورهم

ونعیمهم بدرستی که منقطع شد مواصلتهای ایشان و زایل شد

سمعها و بصرهای ایشان و رفت شرافت و عزت ایشان و منقطع شد

شادمانیها و نعمتهای ایشان شعر کر همه دنیا مسلم آیدت

کر شود تا چشم برهم آیدت ای سرای و باغ تو زندان تو

خان و مان تو بلای جان تو بدلوا بقرب الاولاد فقدها وبصحبة

الازواج بمفارقتها لا یتفاخرون ولا یتناسلون ولا یتزاورون و

لا یتحاورون پس تبدیل کردند ایشان از قرب اولاد بیافتن آن وصحبة

ازواج بمفارقت وجدایی تفاخر بر یکدیکر نمیکنند و نسل پیدا نمی کنند

و زیارت همدیکر نمیکنند و جواب سخن یکدیکر باز نمیدهند فاحذروا عباد

الله حذر الغالب لنفسه المانع لشهوته الناظر بعقله فان الامر واضح

والعلم قائم والطریق جدد والسبیل قصد پس حذر کنید ای بندکان

خدای حذر کسی که غلبه کند بنفس اماره خود و مانع باشد خواهش

نفس را و ناظر باشد بدیده عقل مفتاح شهوت خود را پس بدرستی که

امر خیر و شر روشن است عاقل را و علم دین الهی یعنی کتاب الله قایم است

و راه شریعت هموارست و سبیل سعادت آسان و سهل ومن خطبة

له علیه الصلوة والسلام الحمد لله الذی اظهر من آثار سلطانه

وجلال کبریائه ما حیر مقل العقول سپاس خدای را که ظاهر کردانید

از آثار سلطنت و بزرکواری کبریای خویش انچه متحیر کردانید دیدهای

عقول را از عجایب قدرت او بیت هست عالم ذره از قدرتش

باز عالم ذره از حکمتش وردع خطرات هماهم النفوس عن عرفان

کنه صفته و منع کرده است حرکات اندیشهای نفوس از شناختن کنه

من عجایب قدرته

صفت او شعر ز کنه ذات او کس را نشان نیست که هر چیزی که میکویی تو آن نیست

زهی غایت که چشم عقل و ادراک بماند از دیدن آن در کنم خاک

خداوندا ثنای چون تو پاکی کی آید از زبان آب و خاکی بدین آلت که عقل او را زبان کفت

ثنای چون تو پاکی کی توان کفت چه داند پاکی تو خلق خاکی

زهی پاکی که ما دایم بپاکی مقربان حضرت علیا بقصور ما عرفناک حق

معرفتک معترف که وما قدروا الله حق قدره و مقدسان ملاء اعلی

در مقام لو دنوت انملة لاحترقت متحیر که وما منا الا له مقام معلوم شعر

وصف تو کی توان کرد و انکه زبان صورت ذات تو چون توان دید و انکه بنور دیده

علم الیقین کسی راست کین سخن نکفته کفته ایمان او درستست کو را ندیده دیده

در غیب غیب ایمان آورده او یقینی ذات و صفات او را نه دیده نه شنیده

واشهد ان لا اله الا الله شهادة ایمان وایقان واخلاص

وکواهی میدهم که نیست خدایی الا خدای سزای پرستش کواهی ناشی از

کمال ایمان که تصدیق قلبیست وایقان واعتقاد انکه این تصدیق

نیست الا موافق واقع واخلاص در توحید باسقاط ما سوی از درجه

واذعان

اعتبار و کال الاذعان که ثمرهٔ این اخلاص است یعنی کمال در عبادة تابعه مر
اخلاص فان قیل ما الیقین یقال له عبارة عن ظهور نور الحقیقة فی
موقف فی حال کشف استار البشریة بشاهد الوجد والذوق لا بدلالة
العقل والنقل قال علیه الصلوة والسلام لو کشف الغطاء ما
ازددت یقینا معناه انما ازداد وضوحا ومشاهدة قیل الفرق بین
الایمان والیقین کالفرق بین الاعمی والبصیر اذا اخبر بطلوع الشمس
فالبصیر ینظرها والاعمی لا یشهدها لکن یثبت عنده وجودها بتواتر
الاخبار واشهد ان محمدا عبده ورسوله ارسله علی
الهدی فارتة و گواهی میدهم که محمد صلی الله علیه وآله وسلم بندهٔ
او و فرستادهٔ اوست ارسال فرمود آن حضرت را و حال آنکه امارات
و نشانهای هدایت ناپیدا بود و قوانین دین مضمحل فصدع بالحق و
نصح للخلق وهدی الی الرشد وامر بالقصد صلی الله علیه وآله و
سلم پس مجاهره تکلم فرمود بحق و نصیحت کرد خلق را و راه نمود بسبیل
صواب و امر کرد بطریق استقامة خالی از افراط و تفریط صلی الله

مناهج الدین طامة

علیه وآله وسلم اعلموا عباد الله انه لم یخلقکم عبثا ولم یرسلکم همالا
بدانید ای بندگان خدای که او نه آفریده است شما را بی فایده و نفرستاده
شما را بی کار علم مبلغ نعمه علیکم واحصی احسانه الیکم دانسته
بلوغ کمال نعمتهای خود بر شما و احصا کرده احسان خود با شما فاستفتحوه
واستنجحوه واطلبوا الیه واستمنحوه پس طلب فتح از و کنید و طلب حاجت
از او نمائید و طالب شوید بسوی او و طلب بخشش از و کنید فما قطعکم
عنه حجاب ولا اغلق عنکم دونه باب پس قطع
نکرده است شما را از و هیچ حجاب و نه بسته است از شما نزد او هیچ باب
وانه لکل مکان وفی کل حین واوان ومع کل انس وجان
و بدرستی که او هر آینه حاضر است بهر مکان و در هر وقت و زمان و
با همه انس و جان لا یثلمه العطاء ولا ینقصه الحباء ولا یستنفده سائل
ولا یستقصیه نائل رخنه نمیکند در خزانهٔ او عطا کردن و کم نمیکرداند
او را بخشیدن و نیست نمیکرداند آنرا هیچ سائل و استقصاء آن نمیکند
هیچ نائل ولا یلویه شخص عن شخص ولا یلهیه صوت عن صوت ولا

تحجزه هبة عن سلب ولا یشغله غضب عن رحمة ولا تولهه رحمته عن
عقاب و مشغول نمیکرداند او را شخصی از شخصی دیگر و غافل نمیکرداند
او را آوازی از آوازی دیگر و مانع نمیشود او را بخششی از باز ستدن
از دیگری و مشغول نمیسازد او را غضبی از رحمتی و باز نمیدارد او را مهربانی
از عقوبه کردن ولا یجنه البطون عن الظهور ولا یقطعه الظهور عن
البطون و نمی پوشاند او را باطن بودن از ظاهر شدن و قطع نمیکند
او را پیدا بودن از نهان بودن عطار پیداتر ازین نمی توان شد
مخفی تر ازین نمی توان بود این بنا بر آنست که ظهور و بطون حق تعالی
نسبت با مظاهر است و مظهریة امریست زاید بر ذات الهی زیرا که
اعیان عالم که مظاهر اند صور علمیهٔ شئون ذاتیه الهیه اند
قرب فنای وعلا فدنا وظهر فبطن وبطن فعلن
ودان ولم یدن قریب شد پس بعید گشت و بلند شد پس نزدیک
شد و ظاهر شد پس نهان شد و نهان شد پس آشکاره شد لم
یذرء الخلق باحتیال ولا استعان بهم لکلال نیافرید خلق را بحیله

ساختن و طلب یاری نکرد با ایشان از برای مانده شدن ومن خطبة له
علیه السلام واشهد ان محمدا عبده ورسوله المجتبی من خلائقه
و گواهی میدهم که محمد بندهٔ او و رسول اوست برگزیده از جمیع خلائق او شعر
محمد کافرینش را نشان اوست سرافرازی که تاج سرکشان اوست
طراز کارگاه آفرینش چراغ افروز چشم اهل بینش بمعنی کیمیای خاک آدم
بصورت توتیای چشم عالم صلی الله علیه وآله وسلم والمعتام لشرح
حقائقه واختیار کرده شده از میان انبیا برای شرح حقایق اسمای الهی
و حل دقایق اسرار الهی عطار رقوم آموز سر لایزالی جهان افروز اقلیم معانی
مجالس گوی راز پادشاهی معمای اسرار الهی محمد نقد آمد اندر جهان جان همه
جان جانها محمد آمد پس او سری بود و عقل کردن او او دلی بود و انبیا تن او
همه شاگرد و او مدرس شان همه فرد و رتا و ضد ستان در کتاب مقصد
اقصی است که بدانکه شریعت گفت پیغمبر ست و طریقت کرد پیغمبر است
و حقیقت دید پیغمبر چنانکه فرموده صلی الله علیه وآله وسلم الشریعة
اقوالی والطریقة افعالی والحقیقة احوالی ای درویش آنانکه از هر سه

خبرداند کاملانند وایشان ائمه اند صلوات الله وسلامه علیهم که
پیشوای خلق اند وطایفه که دو دارند هنوز در راه اند وآن طایفه که از
هر سه خبر ندارند ناقصانند اولئك کالانعام بل هم اضل قال
صاحب العوارف یقال الشریعة کالسفینة والطریقة کالبحر و
الحقیقة کالدر فمن اراد الدر رکب السفینة ثم شرع فی البحر ثم وصل
الی الدر فاول شیء وجب علی الطالب هو الشریعة والمراد بالشریعة
ما امر الله تعالی ورسوله من الاوامر والنواهی والطریقة الاخذ
بالتقوی وما یقربك الی المولی من قطع المنازل والمقامات واما الحقیقة
فهی وصول الی المقصد ومشاهدة نور التجلی کما قال صلی الله علیه و
آله وسلم لحارثة لکل حق حقیقة فما حقیقة ایمانك یا حارثة فاجاب
وقال عرفت نفسی عن الدنیا فاستوی عندی حجرها ومدرها و
ظمأت نهاری واسهرت لیالی الحدیث فتمسکه بدین الله وقیامه
بامره شریعة والاخذ بالاحوط والعزیمة تبسهم وظمائه وعزوف
نفسه عن المشتهیات طریقة وانکشافه عن احوال الآخرة ووجدانه

ذلك حقیقة **والمختص بعقایل کراماته** ومخصوص بنفایس انجم
کرامت کرده به بندکان خود از تخلق باخلاق الهیه وتحقق بمناهات
بالکمالات الهیه فی الفتوحات المکیة السؤال الثامن والاربعون
من الاسولة الحکیم الترمذی ان لله مائة وتسعة عشر خلقا ما
تلك الاخلاق الجواب ان هذه الاخلاق مخصوصة بالانبیاء علیهم
السلام لیس لمن دونهم فیها ذوق ولکن لمن دونها تعریفا تاما فیکون
عن تلك التعریفات اذواق ومشارب لا یحصیها الا الله علما وعددا
وللرسل منها علی قدر ما نزل فی کتبهم وصحفهم الا محمد صلی
الله علیه وآله وسلم فانه جمعها کلها بل جعل له عنایة ازلیة قال
تعالی تلك الرسل فضلنا بعضهم علی بعض فیما الهم به من هذه
الاخلاق فاعلم ان الله تعالی لما خلق الخلق خلقهم اصنافا وجعل
فی کل صنف خیارا واختار من الخیار خواص وهم المؤمنون و
اختار من المؤمنین خواص وهم الاولیاء واختار من هولاء الخواص
خلاصة وهم الانبیاء واختار من الخلاصة نقاوة وهم انبیاء الشرایع

المقصورة علیهم واختار من النقاوة شرذمة قلیلة هم صفاء النقاوة
المروقة وهم الرسل اجمعهم واصطفی واحدا من خلقه هو منهم ولیس منهم
هو المهیمن علی جمیع الخلایق جعله عمدا اقام علیه قبة الوجود جعله اعلی
المظاهر واسناها صح له المقام تعیینا وتعریفا ضمنه قبل وجود طینة
البشر وهو محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم لا یکاثر ولا
یقاوم هو السید ومن سواه سوقة قال عن نفسه انا سید الناس
ولا فخر بالراء والزاء روایتان ای اقولها غیر متبجح بباطل ای اقولها ولا اقصد
الافتخار علی من بقی من العالم فانی وان کنتا علی المظاهر الانسانیة
فانا اشد الخلق تحققا یعنی فلیس الرجل من تحقق بربه وانما الرجل من
التحقق بعینه لما علم ان الله اوجده لله تعالی لا لنفسه وما فاز بهذه الدرجة
ذوقا الا محمد صلی الله علیه وآله وسلم وکشفا الا الرسل وراسخوا علماء
هذه الامة المحمدیة ومن سواهم فلا قدم لهم فی هذا الامر وقال
فی موضع آخر الاولیاء الاکابر علموا ان الله تعالی ما خلقهم لهم
ولا لاحد من خلقه بالتعلق بالقصد الاول وانما خلقهم الله سبحانه له

فتشغلوا انفسهم مما خلقوا له وما سوا ما ذکرنا ما علم ان الله تعالی
اوجده له تعالی بل یقولون انما اوجد العالم للعالم فرفع بعضهم
فوق بعض درجات لیتخذ بعضهم بعضا سخریا وهو غنی عن
العالمین هذا مذهب جماعة من العلماء بالله وقد روی خبر النبی
صلی الله علیه وآله وسلم عن موسی علیه السلام ان الله انزل فی
التوریة یا ابن آدم خلقت الاشیاء من اجلك وخلقتك من اجلی فلا
تهتك ما خلقت من اجلی فیما خلقت من اجلك وقال تعالی
وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون **والمصطفی لمکارم**
رسالاته وبرگزیده از برای مکرمتهای رسالات عامه جامعه شامله
بر جمیع رسالات انبیا چه از زمان آدم تا قیام قیامت ملك نبوت
از آن حضرت سلطان رسالت است وجمیع شرایع شریعت او وسایر
انبیا نایبان وخلفای دیوان رسالت او **لابن فارض من اللسان**
المحمدی وکلهم عن سبق معنای دائر بدائرتی او وارد من شریعتی
وما منهم الا وقد کان داعیا به قومه للحق عن تبعیتی **والموضحة**

به اشراط الهدی والمجلو به غرببا العمی وواضح وروشن کرده
شد باو علامتهای هدایت وجلی داده کشت باو ظلمهٔ جهل وکوری دل
شعر انت ضوء الیوم یا شمس الضحی • انت بدر اللیل یا نور الهدی
انت مصباح الهیامی فی الدجی • وجهک المأمول اقصی المرتجی
شاد نداهل عالم وهنکام شادیست • کذر زمانه مهدی آخر زمان رسید
اسوده ایم وخاطر ما شاد وخرمست • جون فیض فضل یار جهان در جهان رسید
سری که کاینات بجان طالب ویند • منت خدای را که بما رایکان رسید
بشنید هر که کوش دلی داشت قاسمی • کلبانک وصل او که بکون ومکان رسید
بدانکه اختصاص حضرت رسالت صلی الله علیه وآله وسلم از میان
انبیا بشرح حقایق کما قال المقام لشرح حقایقه بنا بر آنست که
اسماء الهیه که آدم علیه السلام حامل کل آنست وبان معلم ملائکه
ملایک است حضرت رسالت صلی الله علیه وآله وسلم حامل حقایق
ومعانی آن اسماست ومتحقق بکلم الهیه است بیت
انجه از انجا به بینایی رسید • هر نبی آنجا بدانایی رسید • قال صلی الله علیه

وآله وسلم اوتیت جوامع الکلم مولانا بوالبشر کو بود استاد سروش
داشت در اسما بتعلیم تو کوش • تا باسماء وملایک کار داشت
رایت دانش بکردون بر افراشت • پای جون در مکتب عشقت نهاد
آیت لا تقربا از نقش زاد • فی الفتوحات المکیة ان آدم حامل الاسماء
کلها ومحمد صلی الله علیه وآله وسلم حامل معانی تلک الاسماء
التی حملها آدم علیه السلام وآن کلم است ومن حصل له للذات فالاسماء
تحت حکمه ولیس من حصل له الاسماء ان یکون الشیء عند محصلا
فمحمد صلی الله علیه وآله وسلم للجمع وآدم للتفریق شعر ای کلید جمله
ای مسمای همه اسمای حق • جوهر کان او لو دنیا تویی • سر معنی در همه اشیا
وقال فی کتاب عنقاء المغرب وکان محمد صلی الله علیه وآله وسلم
نسخة حق بالاعلام وکان آدم نسخة منه بالتمام وکان نحن منهما علیهما
السلام وکان العالم اسفله واعلاه نسخة منا واشهتنا الاعلام فرجع الکل
الی من اوتی جوامع الکلم قال صلی الله علیه وآله وسلم اوتیت
جوامع الکلم شعر هیچ صورت تا ابد نیابد این همه • هیچ سوره تا ابد نیاید

شعر وکل ای اتی الرسل الکرام بها فانما اتصلت من نوره بهم
فانه شمس فضل هم کواکبها • یظهرن انوارها للناس فی الظلم
حتی اذا طلعت فی الکون عم هدی • للعالمین واحیت سائر الامم قاسم
الا ای احمد مرسل جراغ مسجد ومنبر • تویی سید تویی سرور تویی مقصود
شریعت از تو روشن شد طریقت از تو مبرهن شد • حقیقت از تو معین شد زهی آیین زهی
زهی کامل که پیش آمد کمالات تو پیش آمد • مثال کاملان با تو مثال پشه با عنقا
تو داری مقصد اقصی تو داری قرب او ادنی • همه دردند وتو صافی همه صافند وتو اصفی
جهان مستان عشق تو زهی دستان عشق تو • همه حیران عشق تو اکر والی اکر والا
عطار زتو زاد آدم زتو دست عالم • بری وملک را تویی زندکانی
جنان کین تن ودل بود زنده از جان • جهان را وجان را جو تویی وجانی
قال تعالی الله نور السموات والارض تا نه پنداری که عالم بی اشعهٔ
نور الهی متصور الوجود است باز تا کمان نبری که عالم ممکن است که بی
واسطه مطرح انعکاس آن نور صرف کردد قال عز شانه عن الامثال
مثل نوره کمشکوة فیها مصباح المصباح فی زجاجة الزجاجة

نور وحدانی مصباح ذات احدی از زجاجه روح محمدی منعکس
میکردد وبمشکوة سماوات وارضین شعاع می اندازد قال کعب
الاحبار وابن جبیر المراد بالنور الثانی هنا محمد صلی الله علیه و
آله وسلم فقوله مثل نوره ای نور محمد صلی الله علیه وآله وسلم عطار
ای وجودت عکس خورشید جلال • پرتوی ان آفتاب لایزال
سالکان را آخرین منزل تویی • صد جهان در صد جهان حاصل تویی
هم تو جانی هم جهان مطلقی • هم دم رحمن وهم نفخ حقی • درد وعالم هرچه
جمله آثار جهان افزون زجانست • اصل جان نور محمد دان وبس
یعنی آن نور محمد دان وبس • بس جمیع ذرات موجودات را بحکم خلق
جدیدا انا فانا من الازل الی الابد از روح فیاض محمدی که نفس
رحمانی است جو تی بجسد میرسد عطار یک نفس است این ابد الدهر وبس
هر دو جهان زنده این یک نفس • این نفس است آنکه جو دم درد مد
از جهن تن کل جان بر دمد • فی کتاب عنقاء المغرب الروح المضاف
الی الحق الذی نفخ منه فی عالم الخلق هی الحقیقة المحمدیة القائمة بالاحدیة

شعر انت روح الحق یحیی آدم • یا ابا الارواح احمد العالم •
انت حبی حب زرع العالم • زان سببهم اول هم آخری • للشیخ ابن الفارض
من اللسان المحمدی علیه صلوات الله الابدی شعر وانی وان کنت ابن آدم صورة
فلی فیه معنی شاهد بابوتی • ولولای لم یوجد وجود ولم یکن
شهود ولم تعهد عهود بذمتی • فلا حی الا عن حیوة حیوتی •
وطوع مرادی کل نفس مریدة • ولا قائل الا بلفظی محدث • ولا ناظر الا بناظر مقلتی
ولا منصت الا بسمعی سامع • ولا باطش الا بازلی وشدتی • ولا ناطق غیری ولا ناظر ولا
سمیع سوای من جمیع الخلیقة • خورشید آسمان ظهورم عجب مدار •
ذرات کاینات اگر گشت مظهرم • ارواح قدس چیست نمودار معنیم •
اشباح انس چیست که دار پیکرم • فی الجمله مظهر همه اسماست ذات من
بل اسم اعظمم بحقیقت چو بنگرم قاسم چو عکس مشرق صبح ازل هویدا شد
جمال عشق ز ذرات کون پیدا شد • در خزانه رحمت بقفل حکمت بود •
زمان دولت ما در رسید و در وا شد • بجز در آینه جان ما نکرد ظهور •
جمال عشق که هم اسم و هم مسمی شد • حدیث دوست بیا زار کاینات رسید

قیامتی که نهان بود آشکارا شد • هزار جان مقدس فدای شاه عرب
که عیش قاسمی از عشق او مهیا شد • قال فی کتاب نقش الفصوص فهو عبد
لله رب بالنسبة الی العالم ای یربیه کما یربی الروح البدن ومن ههنا
یعلم انه نسخة من الصورتین صورة الحق بربوبیة باطنه وصورة العالم
بمربوبیة ظاهره وقال فی انشاء الدوایر الانسان نسختان نسخة ظاهرة
وباطنة فنسخته الظاهرة مضاهیة للعالم باسره ونسخته الباطنة
مضاهیة للحضرة الالهیة شعر دریای امکان وقدم بودند در طغیان بهم
بود در میانشان از کرم شد برزخ لا یبغیان • بحر هستی جان انور شد ساحل لب جان پرورش
باشد طفیل گوهرش محصول کار کن فکان • فی عرایس التفسیر انهم ان
جمیع الخلایق صورة مخلوقة مطروحة فی فضاء القدرة بلا روح حقیقة
منتظرة لقدوم محمد صلی الله علیه وآله وسلم فاذا قدم فی العالم
صار العالم حیا بوجوده لانه روح جمیع الخلایق قال تعالی وما
ارسلناک الا رحمة للعالمین شعر محمد کافرینش زو هویدیست
براو از آفرینش دور دیدیست • نگویم کافرینش زو پدید یافت • که تفصیلش بد از اجمال

شعاع مهر از نور بسیطش • حباب چرخ از بحر محیطش • از و بینا آیی الذ حشم بینش
رخش چشم و چراغ آفرینش • سرا در وجمله عالم زاد ما آدم • تن او عالم و او جان عالم
صلی الله علیه وآله وسلم قال فی الباب السادس والاربعین و
ثلثمائة من الفتوحات المکیة اعلم ان مرتبة الانسان الکامل من
العالم مرتبة النفس الناطقة من الانسان وهو الکامل الذی لا اکمل
منه وهو محمد صلی الله علیه وآله وسلم ومرتبة الکمل من الانبیاء
النازلین عن درجة هذا الکمال الذی هو الغایة من العالم منزلة القوی
الروحانیة من الانسان وهم الانبیاء صلوات الله وسلامه علیهم
ومنزلة من نزل فی الکمال عن درجة هولاء من العالم منزلة القوی
الحسیة من الانسان وهم الورثة رضی الله عنهم وما بقی ممن هو علی
صورة الانسان فی الشکل هو من جملة الحیوان فهم بمنزلة الروح
الحیوانی فی الانسان الذی یعطی النمو والاحساس واعلم ان
العالم الیوم بفقد جمعیة محمد صلی الله علیه وآله وسلم فی ظهوره
روحا وجسما وصورة ومعنی نایم لا میت فان روحه الذی هو محمد

صلی الله علیه وآله وسلم هو من العالم فی صورة المحل الذی هو فیه روح
الانسان عند النوم الی یوم البعث الذی هو مثل یقظة النایم هنا
وانما قلنا فی محمد صلی الله علیه وآله وسلم علی التعیین ان الروح الذی
هو النفس الناطقة فی العالم لما اعطاه الکشف وقوله صلی الله علیه
وآله وسلم انه سید الناس والعالم من الناس فانه الانسان الکبیر
فی الجرم والمقدم فی التسویة والتعدیل لیظهر عنه صورة نشاة
محمد صلی الله علیه وآله وسلم کما سوی الله جسم الانسان وعدله قبل وجود
روحه ثم نفخ فیه من روحه روحا کان به انسانا تاما اعطاه بذلک
خلقه ونفسه الناطقة فقبل ظهور نشاته صلی الله علیه وآله وسلم
کان العالم فی حال التسویة والتعدیل کالجنین فی بطن امه وحرکته
بالروح الحیوانی منه الذی صحت له به الحیوة فاجل ذکرک فیما ذکرته
لک فاذا کان فی القیمة حیی العالم کله بظهور نشاته مکملة صلی
الله علیه وسلم سوی القوی وکان اهل النار الذین هم اهلها فی
مرتبتهم فی انسانیة العالم مرتبة ما ینمو من الانسان فلا یتصف بالموت

ولا بالحيوة ولذا ورد فيهم النص من رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم انهم
لا يموتون فيها ولا يحيون وقال الله فيهم لا يموت فيها ولا يحيى والملائكة
من العالم كله كالصور الظاهرة في خيال الانسان وكذلك الجن فليس العالم
انسانا كبيرا الا بوجود الانسان الكامل الذي هو نفسه الناطقة كما
ان نشأة الانسان لا يكون انسانا الا بنفسها الناطقة ولا يكون كاملة هذه
النفس الناطقة من الانسان الا بالصورة الالهية المنصوص عليها من
الرسول صلى الله عليه وآله وسلم فكذلك نفس العالم الذي هو محمد
صلى الله عليه وآله وسلم حاز درجة الكمال بتمام الصورة الالهية في
البقاء والتنوع في الصور وبقاء العالم به فقد بان لك حال العالم
قبل ظهوره صلى الله عليه وآله وسلم انه كان بمنزلة الجسد المسوى و
حال العالم بعد موته بمنزلة نائم وحال العالم بعثه يوم القيمة بمنزلة
الانتباه واليقظة بعد النوم واعلم ان الانسان لما كان مثال
الصورة الالهية كالظل للشخص الذي لا يفارقه على كل حال غير انه يظهر
للحس تارة ويخفى تارة فاذا اخفى فهو معقول فيه واذا ظهر فهو مشهود

بالبصر لمن يراه فالانسان الكامل في الحق معقول فيه كالظل اذا خفي
في الشخص فلا يظهر فلم يزل الانسان ازلا ولهذا كان مشهودا للحق
من كونه موصوفا بان له بصرا فلما مد الظل منه ظهر بصورته الم تر
الى ربك كيف مد الظل ولو شاء لجعله ساكنا اي ساكنا فيمن هو
ظله فلا يمده فلا يظهر له عين في الوجود الحسي الا لله وحده فلم يزل
مع الله ولا يزال مع الله فهو باق ببقاء الله وما عدا الانسان الكامل
فهو باق بابقاء الله ولما سوى الله جسم العالم وهو الجسم الكل الصوري
في جوهر الهباء المعقول قبل فيض الروح الالهي الذي لم يزل منتشرا غير
معين اذ لم يكن ثم من يعينه نفخ جسم العالم به فكما تضمن جسم العالم
شخصياته كذلك ضمن روحه ارواح شخصياته هو الذي خلقكم
من نفس واحدة ومن هناك قال من قال ان الروح واحد العين في
اشخاص نوع الانسان وان روح زيد هو روح عمرو وسائر اشخاص
هذا النوع ولكن ما حقق صاحب هذا الامر صورة هذا الامر فيه
فانه كما لم يكن صورة جسم آدم جسم كل شخص من ذريته وان كان هو

الاصل الذي منه ظهرنا وتولدنا كذلك الروح المدبر لجسم
العالم بأسره كما انك لو قدرت الارض مستوية لا ترى فيها عوجا ولا
امتا وانتشرت الشمس عليها اشرقت بنورها ولم تميز النور بعضه
عن بعضه ولا حكم عليه بالتجزي ولا القسمة ولا على الارض فلما ظهرت
البلاد والديار وبدت ظلالات هذه الاشخاص القائمة انقسم النور
الشمسي وتميز بعضه عن بعضه لما طرأ من هذه الصورة في الارض فاذا
اعتبرت هذا فاذا علمت ان النور الذي يخص هذا المنزل ليس النور
الذي يخص المنزل الآخر ولا المنازل الاخر واذا اعتبرت الشمس التي
ظهر منها هذا النور او هو عينها من حيث انفهاقه قلت الارواح روح
واحدة وانما اختلفت بالحال كما ان الانوار نور واحد غير ان حكم
الاختلاف في القوابل له لاختلاف امزجتها وصور اشكالها ولما
اعطيت هذا المنزل سنة احدى وتسعين وخمسمائة واقمت فيه
شبه لي بالماء في النهر لا تتميز فيه صورة بل هو عين الماء لا غير فاذا
حصل ما حصل منه في الاواني تعين عند ذلك ماء الجب من ماء

الجرة من ماء الكوز وظهر فيه شكل آنيته فحكمت عليه الاواني بالتجزي و
الاشكال مع علمك انه عين ما لم يظهر فيه ما ظهر اذا كان في النهر
ان الفرقان بين الصورتين في ضرب المثل ان ماء الاواني وانوار المنازل
اذا فقدت رجعت الى النور الاصل والنهر الاصل وكذلك هو في نفس
الامر لو لم تبق آنية ولا بقي منزل فلما اراد الله بقاء هذه الانوار على
ما قبلته من التميز خلق اجسادا برزخية تميزت فيها هذه الارواح
عند انتقالها عن هذه الاجسام الدنياوية في الدنيا في النوم وبعد
الموت وخلق لها في الآخرة اجساما طبيعية كما جعل لها في الدنيا
غير ان المزاج مختلف فينقلها من جسد البرزخ الى اجسام نشأة الآخرة
فتميزت ايضا بحكم تميز صور اجسامها ثم لا يزال كذلك ابدا الابدين
فلا ترجع الى الحال الاول من الوحدة العينية ابدا فانظر ما اعجب
صنع الله الذي اتقن كل شيء فالعالم اليوم كله نائم من ساعة مات
رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم يرى نفسه حيث هي صورة
محمد صلى الله عليه وآله وسلم الى ان يبعث ونحن بحمد الله في الثلث الآخر

من هذه الليلة التي العالم نايم فيها ولما كان تجلي الحق في الثلث الاخر
من الليل وكان تجليه يعطي الفوايد والعلوم والمعارف التامة اعلى و
اكمل وجوهها لانها عن تجلي اقرب لانه تجلي في السماء الدنيا فكان علم آخر
هذه الامة اتم من علم وسطها واولها بعد موت رسول الله صلى الله
عليه وآله وسلم لما بعثه الله بعثه والشرك قايم والكفر ظاهر فلم يدع
القرن الاول وهو قرن الصحابة الا الى الايمان خاصة مما اظهر هو مما
كان يعلمه من العلم المكنون وانزل عليه القرآن الكريم وجعله يترجم
عنه بما تبلغه افهام عموم ذلك القرن فصور وشبه ونعت بنعوت
المحدثات واقام جميع ما قاله في صفة خالقه مقام صور محسية
مسواة معدلة ثم نفخ في هذه الصورة الخطابية روحا لظهور كمال
النشاة وكان الروح ليس كمثله شيء وسبحان ربك رب العزة
عما يصفون وكل آية تسبيح في القرآن فهو روح صورة نشاة
الخطاب فافهم فانه سر عجيب فلاح من ذلك الخواص القرن
الاول دون غاشيته بل لبعض خواصه من خلف خطاب التنزيه اسرار

عظيمة ومع ذلك لم يبلغوا فيها مبلغ المتاخرين من هذه الامة لانهم
اخذوها عن مواد حروف القرآن والاخبار النبوية فكانوا من ذلك
بمنزلة السهر الذين يتحدثون من اول الليل قبل نومهم فلما وصل
زمان ثلث هذه الليلة وهو الزمان الذي نحن فيه الى ان يطلع الفجر
القيامة والبعث ويوم الحشر والنشر تجلي الحق في ثلث هذه الليلة
وهو زماننا فاعطى من العلوم والاسرار والمعارف في القلوب
تجليه ما لا يعطيه حروف الاخبار فانه اعطاها في غير مواد بل
المعاني مجردة فكانوا اتم في العلم وكان القرن الاول اتم في العلم
واما الايمان فعلى التساوي فان هذه النشاة لما فطرت على الحسد
وبعث فيها نبي من جنسها فما امن به الا من قوي على دفع نفسه لما فيها
من الحسد وحب التقدم والنفور من الحكم عليها ولا سيما اذا
كان الحاكم عليها من جنسها يقول بماذا فضل علي حتى يتحكم في بما
يريد فيتسبب من المومن الى الصحابة من القوة في الايمان ما لا ينسب
الى من ليست له مشاهدة تقدم جنسه عليه فكان اشتغالهم

بدفع قوة سلطان الحسد ان يحكم فيهم بالكفر يمنعهم من ادراك غوامض
العلوم واسرار الحق في عباده ولم تحصل له رتبة الايمان بغيب
صورة الرسول وما جاء به لكونهم مشاهدين له ولصورة ما جاء به
فلما جاء زماننا وجدنا اوراقا مكتوبة سوادا في بياض واخبارا منقولة
ووجدنا القبول عليها ابتداء لا نقدر على دفعه من نفوسنا اذ
وفقنا الله علمنا ان قوة نور الايمان اعطى ذلك ولم نجد ترددا ولا
طلبنا آية ولا دليلا على صحة ما وجدناه مكتوبا من القرآن ولا منقولا
من الاخبار علمنا على القطع قوة الايمان الذي اعطانا الله عناية منه
وكنا في هذه الحالة مومنين بالغيب الذي لا درجة للصحابة فيه ولا
قدم كما لم يكن لنا قدم في الايمان الذي غلب عليه ما يعطيه سلطان
الحسد عند المشاهدة فما هذه القوة بتلك القوة فتساويا
وبقي الفضل في العلم حيث زناه من تجلي هذه الليلة المباركة
التي فاز به اهل ثلثها مما لا قدم له
اثين الماضين من هذه الامة
فيها ثم ان تجليه سبحانه في ثلث الليل من
هذه الليالي الجزئية التي يعطيها

الجديدان في قوله ان ربنا ينزل في كل ليلة في الثلث الاخر منها الى السماء
الدنيا فيقول هل من تايب هل من مستغفر هل من سايل حتى يتصدع
الفجر فقد شاركنا المتقدمين في هذا النزول وما يعطيه غير انه
تجلي منقطع وتجلي ثلث هذه الليلة التي نحن في الثلث الاخر منها وهي
من زمان موت رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم الى يوم القيمة
لم يشاركنا في هذا الثلث احد من المتقدمين فاذا طلع فجرها وهو فجر
القيمة لم ينقطع التجلي بل اتصل لنا تجليه فلم يزل باعيننا فنحن بين تجلي
دنياوي واخراوي وعام وخاص غير منقطع ولا محجوب في الليالي
الزمانية يحجبه طلوع الفجر فحزنا ما حازوه في هذه الليالي وقربا
بما حصل للناس من تجلي ثلث هذه الليلة المباركة التي لا نصيب لغير اهلها
جبر القلوب بما افتقدوه من مشاهدة الرسول صلى الله عليه وآله وسلم
وكان خيرا لهم فانهم لا يعرفون كيف كانت تكون احوالهم عند المشاهدة
هل يغلبهم الحسد او يغلبونه فكفى الله المومنين القتال وكان الله
قويا عزيزا فاعرف يا ولي منزلتك من هذه الصورة الانسانية التي

محمد صلى الله عليه وآله وسلم روحها ونفسها الناطقة هل انت من
قواها او من محال قواها وما انت من قواها هل بصرها ام سمعها ام شمها
ام لمسها ام طعمها فاني والله قد علمت اي قوة انا من هذه الصورة لله
الحمد على ذلك ولا تظن يا ولي ان اختصاصها في المنزلة من هذه الصورة
منزلة القوى الحسية من الانسان بل من الحيوان ان ذلك نقص بنا
عن منزلة القوى الروحانية لا تظن ذلك بل هي اتم القوى لان لها الكم
الوهاب لانها هي التي تهب القوى الروحانية ما يتصرف فيه وما
تكون به حياتها العلمية من قوة خيال وفكر وحفظ وتصوير
ووهم وعقل وكل ذلك من مواد هذه القوى الحسية ولهذا قال الله
تعالى في الذي احبه من عباده كنت سمعه الذي يسمع به وبصره
الذي يبصر به وذكر صورة المحسوسة وما ذكر من القوى الروحانية
شيا ولا انزل نفسه منزلتها منزلة الافتقار الى الحواس والحق لا
ينزل منزلة من يفتقر الى غيره والحواس مفتقرة الى الله لا الى غيره
فنزل لمن هو مفتقر اليه لم يشرك به احدا فاعطاها الغنى فهي توحد

منها وعنها ولا تاخذهي من سائر القوى الا من الله فاعرف شرف
الحس وقدره وانه عين الحق ولهذا لا يكمل النشاة الاخرة الا بوجود الحس
والمحسوس لانها لا يكمل الا بالحق فالقوى الحسية هم الخلفاء على الحقيقة
في ارض هذه النشاة عن الله الا تراه سبحانه كيف وصف نفسه
بكونه سميعا بصيرا متكلما حيا عالما قادرا مريدا وهذه كلها صفات
لها اثر في المحسوس ويحس الانسان من نفسه قيام هذه القوى به
ولم يصف سبحانه نفسه بانه عاقل ولا مفكر ولا متخيل وما ابقى له
من القوى الروحانية الا ما للحس مشاركة فيه وهو الحافظ والمصور
فان الحس له اثر في الحفظ والتصوير فلولا الاشتراك ما وصف
الحق بهما نفسه فهو الحافظ المصور فهاتان صفتان روحانية و
حسية فتنبه لما نبهناك عليه لئلا ينكسر قلبك لما انزلناك منزلة
القوى الحسية لخساسة الحس عندك وشرف العقل فاعلمتك
ان الشرف كله في الحس وانك جهلت امرك وقدرك فلو علمت
نفسك علمت ربك كما ان ربك علمك وعلم العالم بعلمه بنفسه وانت

صورته فلا بد ان تشاركه في هذا العلم فتعلمه من علمك بنفسك وهذه
نكتة ظهرت من رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم حيث قال
من عرف نفسه عرف ربه اذا كان الامر في العلم الحق بالعالم علمه
بنفسه وهذا نظير قوله تعالى سنريهم اياتنا في الافاق وفي انفسهم
فذكر النشاتين نشاة صورة العالم بالافاق ونشاة روحه بقوله في
انفسهم فهو انسان واحد ذو نشاتين حتى يتبين لهم للرائيين انه
الحق ان الرائي فيما راه انه الحق لا غيره فانظر يا ولي ما الطف رسول الله
صلى الله عليه وآله وسلم بامته وما احسن ما علمهم وما طرق لهم
فنعم المدرس والمطرق جعلنا الله ممن مشى على مدرجته حتى التحق
بدرجته آمين بعزته فان كنت ذا فطنة فقد اومانا اليك بما هو
الامر عليه بل صرحنا بذلك وتحملنا في ذلك ما ينسبا الينا من ينكر
ما اشرنا به في هذه المسئلة من العمى الذين يعلمون ظاهرا من الحيوة
الدنيا وهم عن الاخرة هم غافلون والله لولا هذا القول لحكمنا
عليهم بالعمى في ظاهر الحيوة الدنيا والاخرة كما حكم الله عليهم بعدم

السماع مع سماعهم في قوله تعالى ناهيا ولا تكونوا كالذين قالوا
سمعنا وهم لا يسمعون مع كونهم سمعوا انفى عنهم السمع وهكذا هو علم
هؤلاء بظاهر الحيوة الدنيا بما لا تدركه حواسهم من الامور المحسوسة
لا غير لان الحق تعالى ليس سمعهم ولا بصرهم انتهى كلامه فهو صلى
الله عليه وآله وسلم نقطة دائرة الوجود ونكتة سر الله في كل موجود
بحر عشقي در غمي پنهان شده ٭ در دو گيتي عالمي پيدا شده ٭ هرچه در توحيد مطلق آمده
آن همه در تو محقق آمده ٭ لما تراءى صلى الله عليه وآله وسلم حاز درجة
الكمال بتمام الصورة الالهية في البقاء والتنوع في الصور وبقاء العالم
به يعني آنحضرت حائز درجه كمال شده بانكه متصف است بتمامي
صورة الهيه اولا در بقا چه روح كلي محمدي بقاء ازلي ابدي دارد وثانيا
در تنوع در صور همچنانچه حق تعالى متنوع الصور است در تجلي و
ثالثا در بقاء عالم باو همچنانچه بقاء عالم بحق تعالى است
اكسير اعظمي تو در اجساد كائنات ٭ اي مايه جهان همه را اصل وكان تويي
وفي الحديث المروي عن رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم ان الله

يقول لولاك يا محمد ما خلقت سماء ولا ارضا ولا جنة ولا نارا وذكر
خلق كل ما سوى الله ودر يتة آمده است كه نريد ان نخلق انسانا بصفتنا و
هيئتنا بيت بهر خويش آن پاك جان آفريد بهر او خلق جهان آفريد
فهو صلى الله عليه وآله وسلم الاول والاخر والظاهر والباطن وهو
بكل شيء عليم فانه الاول بالقصد لانه العلة الغائية من العالم و
من شان العلة الغائية ان يكون كذا وهو الاخر بالايجاد لانه آخر
جميع الموجودات في الوجود كما ذكر وهذا ايضا من شان العلة الغائية
وهو الظاهر بالصورة وهذا ظاهر والباطن بالسيرة اي بالشرف و
المنزلة لان باطنه على صورة الحق وان لم يكن ظاهرا من صورته عند
اهل الصورة وهو صلى الله عليه وآله وسلم بكل شيء عليم لما قال
اوتيت جوامع الكلم شعر هرچه بود درج در صحيفه هستى نسخه باشد از كتاب محمد
صلى الله على محمد وآل محمد از فحواى مؤداى كلام سابق بر فطن
حبى مشرب و ذهن عشقى مذهب واضح گشت كه غرض از خلق حق تعالى
عالم را شهود وحده ابدليت در مرآتی حسن محمدی بدين مظاهر عشق

سرمدی بنابرين استاد كارخانه تكوين از صفا آينه صفات آيين مصطفوی
آينها ساخت جلوه حسن بی نهايت خود را بس وصفين محبية ومحبوبية
وشاهدية ومشهودية ميان ذات احدی ومرآة حسن ابدی محمدی
اظلال واشباح انداخت مرآتی وتجالی عاشقی ومعشوقی صورت بست
بروجهی كه در مظهری بوصف عاشقی ظهور كند ودر مظهری ديگر بنعت
معشوقی جلوه نمايد تا بحكم التفصيل في الاجمال جمال آن حسن بی
زوال زيباتر نمايد بس لذت وصال زياده تر گردد رسالتين
گرچه عاشق خود بود معشوق خود بهر لذت در دو پيكر سر زند
شعر
بس هر آنكو غالب افتد در شعف سكه بايد عاشقی بر آن طرف
ففي النشأة الاولى تراءت لادم بمظهر حوا قبل حكم الامومة
وكان ابتدا حب المظاهر بعضها لبعض ولا ضد يصد لبعضه وما برحت تبدي
على حسب الاوقات في كل حقبة وتظهر للعشاق في كل مظهر
من اللبس في اشكال حسن بديعة تجليت فيهم ظاهرا واحتجبت
باطنا بهم فاعجب لكشف بسترة ومازلت اياها واياي لم تزل

ولا فرق بل ذاتي لذاتي احبت چون نور حسن و جمال قدم از روزن جان سيد
و سرور عالم صلى الله عليه وآله وسلم بقلب و قالب آدم تابيد بس يعنى
آدم جامع جميع اوصاف كمال الهيه گشت وصورت او مجلی لطافت صورت حق
بس اول صورتی كه مرآة حسن اصلی محمدی شد آدم بود كه چون
جوهر ذره مصطفويه خميرمايه خمرت طينة آدم بيدي اربعين
صباحا گشت در قالب لقد خلقنا الانسان في احسن تقويم
از مباشرت نفخت فيه من روحي بهيكل مكمل خلق الله آدم على
صورته متشكل شد لاجرم قبله ساجدين ملأ اعلى گشت حافظ
ملك در سجده آدم زمين بوس تو نيت كرد كه در حسن تو سری يافت بيش از طور انسانی
بس حسن كامل جامع محمدی كه در آدم به وصف جمع احدی بود در ذريات او
منشعب شد وانقسام پذيرفت هر كس را بصورتی مناسب او در جلوه آورد شعر
يوسف صديق را بر روی زد خيمه خوبی ز نو تا سوی زد جان ز دارا رضا بجوش كرد
صورت او مر خلق را مدهوش كرد بر كف موسى زد و بيدا نمود
با همه عالم يد بيضا نمود دم ز احيا بر دم عيسى نكند شور الحيا در همه دنيا فكند

قال الله تعالى خطابا لحبيبه صلى الله عليه وآله وسلم ولقد آتيناك
سبعا من المثاني في العرائس يعنى الباس كرديم ترا انوار هفت صفت
از صفات ذات ما تا متصف شدی بآن و متحلی گشتی بخلق آن و سبع
المثاني هفت دريای صفات سبعه قديمه است كه حضرت را صلى الله
عليه وآله وسلم در آن غسل كرده والباس فرموده او را از انوار آن صفات
قديمه كسوت ربوبيت خويش تا مرآة الله باشد در بلاد الله وعباده فسقاه
من بحر علمه شرابات ومن بحر قدرته ومن بحر سمعه ومن بحر بصره و
من بحر كلامه ومن بحر ارادته ومن بحر حيوته فصار عالما بعلمه قادرا
بقدرته سميعا بسمعه بصيرا ببصره متكلما بكلامه مريدا بارادته
حيا بحيوته بس آنحضرت صلى الله عليه وآله وسلم بعلم حق تعالى
ميداند ما كان وما سيكون وبه قدرت او تقلب اعيان می كند در سموات
وارضين وبسمع او می شنود حركات خواطر وبه بصر او مشاهده ميكند
ما في الضماير وبكلام او متكلم ميشود بحقايق ربوبية وعبودية وبه اراده
اوست هرچه اراده ميكند وبحيوة او زنده می كرد الله دلهای مرده را و ابدان

قانیه را نظم آفتاب مهر احمدای پس • از هزاران روزن آرد سر بدر
نور علمش عالم آرای کند • نور رویش عقل شیدای کند • نور چشمش غارت دلها کند
نور زلفش حل مشکلها کند • نور لعلش باده در جوش آورد • تا که مستان را در آغوش آورد
نور جانش می بخشد در جهان • اهل خود را میکند بی خان و مان صلی الله
علیه وآله وسلم واشهد ان محمدا عبده الصفي وامينه الرضي
صلى الله عليه وآله وسلم و گواهی میدهم که محمد صلی الله علیه وآله و
سلم بنده اوست صافی از کدورات کون و امین مرضی اوست ارسله
بوجوب الحجج وظهور الفلج وايضاح المنهج فرستاد او را بوجوب
حجتها بر خلق وظهور نور و فلاح و روشن کردانیدن راه حق پس رسانید
رساله را مجاهده • فبلغ الرسالة صادعا بها وحمل على المحجة دالا عليها
پس رسانید رسالت خدای تعالی آشکار او مجاهده • واقام اعلام
الاهتداء ومنار الضياء وجعل امراس الاسلام متينة وعرى
الايمان وثيقة واقامت نمود و بپای داشت علمهای هدایه و نشانها
ضیا و کردانید رسنهای عمود اسلام را متین و محکم و بندهای

عقود ایمان را وثیق و مستحکم حکم • چون در آمد صدف کشای ازل
پر گهر شد دهان علم و عمل • تا بنکشاد لعل او کان را • شمعها شمع دان نشکن را
چون در آمد بمی کر سفلی • کفت دین را هنوز نو طفلی • دایکی کرد دین یزدان را
تا بپرورد نور ایمان را الحمد لله العلي عن شبه المخلوقين سپاس
خداوندی را که بلندست رتبه او از مشابهت با خلایق الغالب
لمقال الواصفين غالبست بر مقال وصافان چه بکمال ذات و
صفات ممتنع است از احاطه علم و وصف • هر قایل مولانا
واصفان او صف او در خور دنیست • لایق هر بیر دو هر نامرد نیست
عجز ازان همنشین شد با معرفت • کو نه در شرح آید انی در صفت
ای برون از وهم و قال و قیل من • خاک بر فرق من و تمثیل من
الظاهر بعجائب تدبيره للناظرين ظاهرست جل شانه بعجایب
و غرایب بتدبیر او نظام عالم را بر دیده ناظران بدیده بصیرت
عجایب نقشها بینی خلاف رومی و چینی • اگر با دوست بنشینی ز دنیا و آخرت غافل
الباطن بجلال عزته عن فكر المتوهمين باطن است بجلال عزت از فکر

هر متوهم نظم قسم خلق از وی خیالی بیش نیست • زو خبر دادن محالی بیش نیست
ذره ذره در دو گیتی وهم تست • هر چه دانی نه خدا آن فهم تست
برتر از علمست و بیرون از عیانست • زانکه در قدوسی خود بی نشانست
العالم بلا اكتساب ولا ازدياد ولا علم مستفاد داناست بی
علمی کسب کرده شده و بی علمی که قابل زیادتی باشد و نه بعلمی که
مستفاد شده باشد چه این جمله صفات حدوث تست بل بعلم قدیم
که عین ذاتست بیت علم را انکو در تحقیق سفت • اتحاد عالم و معلوم گفت
المقدر لجميع الامور بلا روية ولا ضمير تقدیر کننده جمیع امورست
بی فکری و عزمی الذي لا يغشاه الظلم ولا يستضيء بالانوار
آن خدایی که نمی پوشاند او را تاریکی و طلب روشنی نمیکند
با نوار بل هو نور السموات والارض مثل نوره كمشكوة فيها
مصباح ولا يرهقه ليل ولا يجري عليه نهار و در نمی رسد
او را جل شانه رسیدن شب و جاری نمیکردد بر او طلوع نهار
ليس ادراكه بالابصار ولا علمه بالاخبار نیست ادراک کردن

او بدیدن چشم و نیست علم بخبر دادن غیر منها في ذكر النبي صلى
الله علیه وآله وسلم ارسله بالضياء وقدمه في الاصطفاء
فرستاد او را بنور تام هدایت عام و مقدم داشت او را در اصطفا
و بر گزیدن بر جمیع بر گزیدگان خویش بیت سرآمد ترین همه سروران
گزین ترجمله پیغمبران فرتق به المفاتق وساور به المغالب پس
انتظام داد باو متفرقات امور دین و غالب کردانید باو غالبان بر اعدای
دین وذلل به الصعوبة وسهل به الحزونة و آسان کرد باو دشخوارها
و نرم کردانید باو درشتیهای در طریق خدای تعالی مولانا
نوش داروی همه دلها از وست • حل و عقد همه مشکلها از وست
حتى سرح الضلال عن يمين وشمال تا کسیل کرد کمراهی را
از جانب راست و چپ قال الشارح ای طرح رذیلتی الافراط و
التفريط عن قوى النفوس العاقلة كالقاء جنبتي الحمل عن
ظهر الدابة وهو من لطيف الاستعارة ومن خطبة له عليه
الصلوة والسلام ارسله على حين فترة من الرسل وطول

هجعة من الاحمر ارسال فرمود حضرت خاتم مرسلین را علیه افضل
صلوات المصلین در مدت فترة رسل وطول خواب غفلت امم جه
از زمان بعث عیسی علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام قریب ششصد
سال کذشت که دران مدت از اولوا العزم هیچ نبی مرسل نکشت
تا بیمن نفس مسیح خاصیتش دلهای مرده زنده کردد وهجعة خواب
سبک است که در اول شب در می آید استعاره است از عموم غفلت
وجهالت در اهل زمین قبل از بعث سید المرسلین صلوات الله
علیه وعلیهم اجمعین واعتزام من الفتن وانتشار من الامور
وتلاظر الحروب ودر حین کثرة عزیمة فتنه وپریشانی در امور دین
واشتعال نیران حروب وقتال فالدنیا کاسفة النور ودنیا پوشیده
نور بود یعنی نور وحی از و منقطع بود واصل الکسوف الانقطاع
ظاهرة الغرور اشکار از فریب معناه ان الدنیا اذا ولیها آمر نافذ الحکم
من عالم الحق لم تتوق لزینتها وزخارفها التی تغتر بها الغافلین وتخدع
بها المبطلین رونق وظهور واذا استولی علیها الفجار والظلمة ظهرت

خدایعها وبدت حبایل مکرها علی حین اصفرار من ورقها بر حین
زرد شدن برک او وکانه عن وقت انقراض الدنیا ودنوها من العقبی
کالورق اذا اصفر کان له اوان التفت والتبدد وهذه الکلمة ماخوذة
من قوله تعالی ثم یهیج فتراه مصفرا وایاس من ثمرها وحین نومید
شدن از میوه او وکنایة عن فواید الناس من مزرعة الدنیا التی وصف
فی قول النبی صلی الله علیه وآله وسلم الدنیا مزرعة الاخرة واغورار
من مائها وحین فرو رفتن آب او وکنایة عن مغیض العلوم ونقصانها
قد درست اعلام الهدی بدرستی که مندرس شده بود ومحو کشته
آثار
بود علامات هدایت وظهرت اعلام الردی ظاهر وغلبه شده بود
علامات هلاکت ضلالت فهی متجهمة ای مقطبة وجهها لا
هلها
پس دنیا روی باهم کشیده وبدخوی بود با اهل خویش تجهم الدنیا لا
استقبالها لهم بما یکرهونه عابسة فی وجه طالبها ترش روی بود
در روی طالب خویش استعارة عن صعوبتها الی طالبها ثمرها الفتنة
وطعامها الجیفة میوه دنیا فتنه در دین بود وطعام او جیفه کندیده بود

وفی الخبر الدنیا جیفة وطالبها کلاب ومر رسول الله صلی الله علیه و
آله وسلم بشاة میتة شائلة برجلها فقال اترونها هینة علی اهلها
فقالوا بلی یا رسول الله فقال صلی الله علیه وآله وسلم الدنیا اهون
علی الله من هذه علی اهلها شعر ومن یذق الدنیا فانی طعمتها
وسیق الینا عذبها وعذابها فما هی الا جیفة مستحیلة علیها کلاب
همهن اجتذابها
وشعارها الخوف ودثارها السیف وشعار او ترس بود
ودثار او تیغ بود
انبیا رالشان دین بودند خلق را راه راست نمودند
چون بغرب فنا فرو رفتند بار خود کاسمان زآشفتند
شب شرک
پردها بست ظلمت از
بوسها داد کفر بر لب شرک این جلیبا چو شاخ کل دردست
بت پرست
وان چو نیلوفر افتاده
آورده
ای صنم کرده سال و مه معبود وز خدا مانده از همه مقصود بدعت وشرک برسر
درای
زندقه جمله سر بر آورده مندرس کشته علم دین خدا همکان زار خای هرزه
دین در دست آشکاره شده پرده رحم پاره پاره شده خانه کعبه کشته
بتخانه
اهل
برکنده بظلم بیکانه عتبه وشیبه ولعین بوجهل یک جهان پر ز ناکسو نا
عالمی پر سباع ودیو وستور صد هزاران دره وجه وهمه کور

برجب وراست غول وپیش نمک راه بر کشته کور وهمه لنک
بر ضلالت جهان وپر نیرنک برخرد مند راه دین شده تنک
چون امتداد مدة طویله فترة من الرسل واشتغال طوایف انام
بمناهی وعبادت اصنام بسر حد افراط رسید نسیم عنایت ازلی
از مهب عاطفت لم یزلی وزیدن کرفت وصبح سعادت ابدی از مطلع
سیادت احمدی دمیدن آغاز نهاد ونور نبوة کبری از افق ام القری
ساطع شد وآفتاب رسالت عظمی از اوج سپهر بطحا طالع کشت
تا بظهور او ظلمات کفر وعصیان بنور طاعت وایمان متبدل
شود ولیالی شقاوت بایام سعادت متحول کردد شعر
نبی اتانا بعد یاس وفترة من الدین والاوثان فی الارض تعبد
فارسله ضوءا منیرا وهادیا یلوح کما لاح الصقیل المهند
بر آمد به برج شرف اختری نه اختر که شاه بلند افسری
بکلزار هاشم کلی بر شکفت که کشتند مردم از ان در شکفت
بباغ رسالت نهالی دمید که ظل ظلیلش بطوبی رسید

عجب كوكبى بر سپهر جلال • بر آمد كه از نور او لايزال •
چراغ هدايت چنان برفروخت • كه از پرتوش جان كفار سوخت •
نسيم صبحگاهى چون اين مژده به بوستان رسانيد غنچه دهان بسته
بخنده بر گشود و چنار در دست زدن آمد و سرو سر بر آسمان بر افراخت
بيت قافله زن ياسمن و گل بهم • قافيه گو قمرى و بلبل بهم •
زورق باغ از علم سرخ و زرد • نيخها ساخته بر لاجورد • سوسن
آزاد اگر بنده اين روزگار ميگردد شايستگى دارد ياسمين اگر جان
بر كف دست نثار ميكند محل است نثر آمد بهار اى دوستان منزل سوى بوستان كنيم
گرد عروسان چمن خيزيد تا جولان كنيم • آمد رسولى در چمن كين طبل را پنهان مزن
جانم فداى عاشقان امروز جان افشان كنيم • جاء الملك الاكبر ما احسن ذا المنظر
حتى ملأ الدنيا بالعبهر والعنبر • جاء الفرح الاعظم جاء الفرح الاكبر
جاء الكرم الادوم جاء القمر الاقمر • آرام در حرم امن وحش و طير
آسوده گشت در كنف انس انس و جان • گردون فروگشاد كمر از ميان تيغ
و ايام بر گرفت نماز كردن كمان • از غصه خون گرفت جو ظلم را جگر

ورخنه باز ماند چو گل عدل را دهان ومن خطبة له عليه الصلوة و
السلام بعثه والناس ضلال في حيرة وخابطون في فتنة
بعث كرد خداى تعالى آن حضرت را عليه الصلوة والسلام والتحية و
مردمان در حيرت گمراهى بودند و پاى كوبان در فتنه دين قد استهوتهم
الاهواء بدرستى كه سرگشته كرده بود ايشان را هواهاى نفوس واستزلّتهم
الكبرياء ولغزانيده بود ايشان را از طريق حق حمق كبر و خيلا واستخفّتهم
الجاهلية الجهلاء وسبك گردانيده بود ايشان را جاهليت بر كمال خويش
قوله الجهلاء وصف ما اشتق من الموصوف كما قال ليل اليل حيارى في
زلزال من الامر وبلاء من الجهل حيرانان در تزلزل از امر دين و رسوا
جهل آيين فبالغ صلى الله عليه وآله في النصيحة ومضى على الطريقة
ودعا الى الحكمة والموعظة پس مبالغه كرد صلى الله عليه وآله وسلم
در نصيحت وبگذشت بر طريقه و جاده وصول بحقيقة و دعوت خلايق
كرد بحكمة وموعظة ومن خطبة اخرى مستقره خير مستقر و
منبته اشرف منبت قرارگاه او بهترين قرارگاهها بود و محل نشو

و نماى او شريفترين محلى بود في معادن الكرامة ومماهد السلامة در
معدنهاى كرامت و از آرامگاههاى سلامت استعار مماهد السلامة
لاراضي الحجاز كالمكة والمدينة لكونهما محل العبادة والخلوة بالله و
السلامة من اعدائه قد صرفت نحوه افئدة الابرار وثنيت اليه
ازمة الابصار بدرستى كه متصرف شد بجانب حضرت او دلهاى
ابرار و اخيار و باز گردانيده شد بسوى خدمت او ازمه ارباب
بصيرت و ابصار دفن الله به الضغائن واطفأ به النوائر دفن
كرد خداى تعالى باو صلى الله عليه وآله وسلم كينهاى ديرينه و فرو
نشاند شعلهاى عداوتهاى نائره والف به اخوانا وفرق به
اقرانا والفت داد حق تعالى بوجود حضرت رسالت صلى الله عليه
وآله وسلم ميان برادران در دين و متفرق گردانيد باو اقران و
اليفان مجتمع بر شرك اعز به الذلة واذل به العزة عزيز گردانيد
باو ذلة مسلمين و خوار و ذليل گردانيد باو عزة مشركين بيت
هر كه برخواست مى فكندش پست • و آنكه افتاد ميگرفتش دست •

كلامه بيان وصمته لسان كلام او بيان حقيقت است و خاموشى
او لسان حكمت است قال الشارح اى سكوته مما يفيد حكما
ككلامه فان الصحابة كانوا اذا فعلوا فعلا على عادتهم فسكت
عنه علموا انه مباح في الدين فاشبه ذلك البيان باللسان فاستعار
لفظه له شعر خامشى بد طرازان شمع طراز • بد زبانش كوته از افشاى راز •
بيشتر اوقات او خامش بدى • نادرا هم گوهر افشان مى شدى •
مولانا شاهيست كه تو هرچه بپوشى داند • نى كام و زبان گر بخموشى داند •
هر كس هوس سخن فروشى داند • من بنده آنم كه خموشى داند •
في الرسالة القشيرية السكوت في وقته صفة الرجال كما
ان النطق في موضعه من اشرف الخصال وكم بين عبد يسكت
تصاونا عن الكذب والغيبة وبين عبد يسكت لاستيلاء سلطان
الهيبة قيل صمت العوام بلسانهم وصمت العارفين بقلوبهم وصمت
المحبين من خواطر اسرارهم وقال بعضهم لو امسكت بلسانك
لم تنج من كلام قلبك ولو صرت رميما لم تتخلص من حديث نفسك

ولو جهدت کل الجهد لم یکلمك روحك لانها کاتمة للسر حدیقه

مجلس روح جان بی کوشیست ؛ اندرانجا سماع خاموشیست

طبع قوال دا زبون باشد ؛ عشق را مطرب اندرون باشد ؛ قاسم همه مردان خدا مست و خموش شد

هان تا نکنی غلغله در بزم خموشان مولانا خمش کرد که هرکه دهانش زعشق شیرین شد

روا نباشد کو کرد کفت وکو کردد ومن خطبة له علیه الصلوة والسلام

اشارة الی الانبیاء علیهم الصلوة والسلام فاستودعهم فی

افضل مستودع واقرهم فی خیر مستقر پس بودیعت نهاد ایشانرا

در فاضل ترین محل استیداع وقرار داد ایشانرا در بهترین قرار

کاهی قال الشارح افضل مستودع استودعهم فیه اما نفوسهم

فحظایر القدس عند ملیك مقتدر واما ابدانهم واصولها

فکرایم الاصلاب التی هی مستودع النطف وارحام المطهرات

التی هی مقارها تناسختهم کرایم الاصلاب الی مطهرات الارحام

منتقل کردانید ایشانرا اصلاب کرامی آبا به الارحام مطهره امهات

کلما مضی سلف قام منهم بدین الله خلف هر زمان که درکذشت

یکی از سابقان قیام نمود از ایشان بدین خدای دیکری بجای او حتی

انتهت کرامة الله سبحانه الی محمد صلی الله علیه وآله وسلم

تا منتهی شد کرامة نبوة حق تعالی بمحمد صلی الله علیه وآله وسلم

فاخرجه من افضل المعادن منبتا واعز الارومات مغرسا

پس بیرون آورد اورا از فاضل ترین معدن طینة نبت نبوة و

عزیزترین اصول محل غرس هدایت قال الشارح استعار لفظ

المعدن والمغرس والمنبت لطینة النبوة وهی مادته القرشیة

التی استعدت لقبول مثله وقیل اراد بذلك مکة وقیل بیته

وقبیلته من الشجرة التی صدع منها انبیاءه وانتخب منها امناءه

از شجره که بیرون آورده استاد ازان انبیاء او وبرکزید امینان

امناء وحی او عترته خیر العتر واسرته خیر الاسر وشجرته خیر

الشجر عترة ونسل او بهترین نسلهاست وقبیله او بهترین

اقوام وقبیلهها وشجره واصل او بهترین اصلها نبتت فی حرم و

بسقت فی کرم رسته است شجره او در حرم وبالا کشیده است

در کرامة وکرم لها فروع طوال وثمر لا ینال مر آن شجره راشاخهای

دراز است ومیوه که دست کس نمیرسد بآن از علوم واخلاق کریمه

فهو امام من اتقی پس او صلی الله علیه وآله وسلم امام هر متقی است

قیل الامام هو الذی یباشر الناس ولا یوثر ذلك فیما بینه و

بین ربه بسبب کالنبی صلی الله علیه وآله وسلم کان قائما مع الخلق

علی حد الابلاغ وقائما مع الله علی المشاهدة وبصیرة من اهتدی و

بینائی هر مهتدی بیت از و بینائی اندر چشم بینش زخش چشم و چراغ بینش

سراج لمع ضوءه وشهاب سطع نوره وزند برق لمعه چراغیست

درخشنده روشنائی او وستاره ایست که دمیده است نور او وآتش

زنه ایست افروزنده درخشیدن او لفظ بصیرة وسراج وشهاب و

زند استعاره ایست باعتبار بودن آن حضرت علیه افضل صلوات

المصلین سبب هدایت خلق بابراز دین عطار محمد آفتاب آفرینش

مه افلاك معنی چشم بینش ؛ چراغ معرفت شمع نبوت

سراج امت ومنهاج ملت ؛ دو عالم را مفاتیح الهدی بود

دوکیتی را مصابیح الدجی بود سیرته القصد وسنته الرشد سیرة

وشیمه او قصد است ورفتن میانه اسراف وتقتیر وسنت او طریق صواب

واستقامت بی افراط وتفریط روی انه قال علیه الصلوة والسلام

سالت رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم عن سنته فقال المعرفة

رأس مالی والعقل اصل دینی والحب اساسی والشوق مرکبی وذکر

الله انیسی والثقة کنزی والحزن رفیقی والعلم سلاحی والصبر زادی

والرضا غنیمتی والعجز فخری والزهد حرفتی والیقین قوتی والصدق

شفیعی والطاعة حسبی والجهاد خلقی وقرة عینی فی الصلوة عطار

دلا جانرا فدای راه او کن ؛ بتقوی روی در درکاه او کن ؛ بعقبی دم مزن دین پاك اورن

بدینی دست در فتراك اورن امام صادق جعفر بن محمد باقر علیهما

الصلوة والسلام در آیة کریمه قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم

الله فرموده که مقید کردانید اسرار صدیقان بمتابعت نبی خود صلوات

الله علیه وسلامه تا بدانند که هرچند عالی باشد احوال ایشان ورفیع

کردد مراتب ایشان نه قدرة مجاوزة ازو ونه لحوق باو خواهند داشت

محمد بن فضل کوید درین آیة نفی اسم محبة کرد از کسی که مخالفه چیزی از
ستر شریعت کند ظاهرا و باطنا یا ترک متابعت رسول الله کند صلی الله
علیه و آله و سلم فیما دق و جل از برای انکه متابع او کسی است که مخالفه او
نکند در هیچ چیز از طریقة او روایت کنند از یکی از اصحاب که نقل کرد که
رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم مرا گفت یا بنی ان قدرت ان تصبح
وتمسی ولیس فی قلبک غش لاحد فافعل ثم قال یا بنی وذلک من سنتی
ومن احیی سنتی فقد احیانی ومن احیانی کان معی فی الجنة سهل
بن عبد الله کوید محب خدای تعالی کسیست که اقتدای او در احوال و
افعال و اقوال برسول الله باشد صلی الله علیه و آله و سلم و صوفیه از
میان طوایف اسلام بحسن متابعت ظفر یافتند از برای انکه ایشان اتباع
اقوال او کردند پس هرچه آنحضرة امر فرمود ایشان بان قیام نمودند و از هر
چه نهی کرد منتهی شدند و باز ایستادند و در اعمال نیز اتباع او کردند
از جد و اجتهاد در عبادت و نوافل از نماز و روزه و غیر ذلک و ببرکه
متابعت قولی و فعلی ایشان متحقق باخلاق او علیه افضل الصلوات

والتسلیمات روزی کردانیدند از حیا و حلم و صفح و عفو و رافت و شفقت
و مدارا و نصیحت و تواضع و همچنین ایشان را قسطی از احوال سنیة او صلی
الله علیه و آله و سلم از خشیت و سکینة و هیبة و تعظم و رضا و
صبر و شکر و زهد و توکل تا استیفا آ جملکی اقسام متابعت کردند
و سنت او را باقصی الغایات زنده کردانیدند و کفته اند که هر کس که
سنت را بر نفس خود امیر و حاکم کرداند قولا و فعلا بحکمت ناطق
اید و هر کس که هوا را بر نفس خود امیر کرداند قولا و فعلا ببدعت کویا
کردد **وکلامه الفصل وحکمه العدل** کلام او صلی الله
علیه و آله و سلم فاصل است میانه حق و باطل و حکم او محض عدل است
لان حکم صورة النبوة حفظ نظام العالم ورعایة مصالح الکون للسلوک
والترقی من حیث الصور الی حیث سعادة السالک المرتقی لاقامة العدل
بین الاوصاف الطبیعة واستعمال القوی والالات البدنیة فیما
یجب وینبغی استعماله مع اجتناب طرفی الافراط والتفریط فی الاستعمال
والتصرف بمراقبة المیزان الالهی الاعتدالی فی ذلک والعمل بمقتضاه

کلشن همه اخلاق نیکو در میانه است * که از افراط و تفریطش کرانه است
میانه چون صراط المستقیم است * ز هر دو جانبش قعر جحیم است
بباریکی و تیزی موی و شمشیر * نه روی گشتن و بودن برو دیر

در تفسیر فاتحة الکتاب صدر المحققین است که صراط مستقیم را
سه مرتبه است یک مرتبه عامه شامله است و آن استقامة مطلقه است
و هیچ سعادتی بآن متعین نمیشود کما اشار الیه قوله تع بلسان هود علی
نبینا وعلیه الصلوة والسلام انی توکلت علی الله ربی وربکم
ما من دابة الا هو اخذ بناصیتها پس اشارة میفرماید که همه را
او میبرد و با همه همراه است بعد از ان میکوید ان ربی علی صراط
مستقیم پس همه بر صراط مستقیم باشند من حیث انهم تابعون
بالقهر لمن یمشی بهم و این آن استقامة مطلقه است که تفاوتی
نیست در او و نه فائده از حیثیت مطلق اخذ بنواصی و مطلق مشی
تمام و تنبیه فرمود حق تعالی بر سر این مقام در ذوق محمدی نمطی
دیکر تمام از ذوق هودی فقال سبحانه قل هذه سبیلی ادعوا الی الله

علی بصیرة انا ومن اتبعنی وسبحان الله وما انا من المشرکین
چه تنبیه است از حق تعالی که دعوة الی الله در راهی که مدعو در ان راه
و بر ان راه است از وجهی موهم آنست که حق تعالی متعین است در غایتی
و مفقود است در امر حاضر و چون حرف الی بر غایة دلالة میکند و موهم
تحدید است امر فرمود حبیب خود را که تنبیه کند اهل تفطه و یقین را
بر سر آن پس کان می کوید صلی الله علیه و آله و سلم که بدرستی که
من اگرچه دعوت میکنم شما را بخدای تعالی به صورت اعراض
و اقبال باو پس نیست آن از عدم معرفت من بانکه حق تعالی با هر جه
اعراض میکند از ان همچنانست که با هر جه اقبال میکند بر ان لم یعدم
من البدایة فیطلب فی الغایة بل انا ومن اتبعنی فی دعوة الخلق
الی الحق علی بصیرة من الامر وما انا من المشرکین یعنی اکر من
اعتقاد کنم که درین دعوة که او معدوم است از بدایة و مطلوب است
در غایة محدود باشم حق تعالی را و محجوب از او پس باشم انکاه مشرک
فسبحان الله ان یکون محدودا متعینا فی جهة دون جهة او منقسما

او اکون من المشرکین الظانین بالله ظن السوء اما مرتبه وسطی از
مراتب استقامت آن مرتبه شرایع حقه ربانیه مخصصه باسم سالفه ست
من لدن آدم الی بعثة محمد صلی الله علیه وآله وسلم ورتبهٔ ثالثه از
مراتب ثلثه استقامه مرتبه شریعه محمدیه جامعه مستوعبه ستة
علی شارعه افضل الصلوات والتسلیمات واستقامت در آن اعتدالست
بازثبات بران کما قال صلی الله علیه وآله وسلم فی جواب سؤال
الصحابی منه الوصیة قل آمنت بالله ثم استقم واین تلبس بحاله اعتدالیه
حقه با زثبات بران حالتی صعب عزیزاست جدا ولهذا قال صلی
الله علیه وآله وسلم شیبتنی سورة هود واخواتها یعنی قوله فاستقم
کما امرت حیث ورد واین صعوبة بواسطه آنست که انسان از حیثیت
نشات او وقوی ظاهر وباطن او مشتمل است بر صفات واخلاق و
احوال وکیفیات طبیعیه وروحانیه وهریک ازین امور واطراف
افراط وطرف تفریط هست پس واجبست معرفت وسط از هریک
ازان بازثبات بران وبذلک وردت الاوامر الالهیة وشهدت

بصحته الایات الظاهرة کقوله تعالی فی مدح نبیه صلی الله علیه
وآله وسلم ما زاغ البصر وما طغی وکقوله فی مدح آخرین فی باب
الکرم والذین اذا انفقوا لم یسرفوا ولم یقتروا وکان بین ذلک
قواما وکوصیته سبحانه لنبیه ایضا ولا تجهر بصلوتک ولا تخافت
بها وابتغ بین ذلک سبیلا ولا تجعل یدک مغلولة الی عنقک
ولا تبسطها کل البسط پس تحریص فرموده او را بسلوک بر امر وسط
میانه بخل واسراف وکجوابه لمن ساله مستشیرا فی الترهب و
صیام الدهر وقیام اللیل کله بعد زجره ایاه ان لنفسک علیک
حقا ولزوجک علیک حقا ولزورک علیک حقا فصم وافطر وقم
ونم ثم قال الاخرین فی هذا الباب اما انا فاصوم وافطر واقوم
وانام واتی النساء فمن رغب عن سنتی فلیس منی پس منع نمود از
تغلیب قوی روحانیه بر قوی طبیعیه بالکلیه همچنانچه نهی فرمود
از انهماک در شهوات طبیعیه وهمچنین رعایت فرموده در احوال
غیرها وهمچنین استامر در باقی اخلاق چه شجاعة صفتی است

متوسط میانه تهور وجبن وبلاغت متوسطست میانه ایجاز واخصار
مجحف ومیانه اطناب مفرط وبه دوستی که شریعت محمدی متکفل
شده بیان تمام آن ورعایة کرده ومعین کرده است میزان اعتدالی
در هر حکم وحاکم ومقام وترغیب وترهیب ودر صفات واحوال
طبیعیه وروحانیه واخلاق محموده ومذمومه فبسنته نقتدی
وبالله نهتدی والی هذا قال مولانا علی علیه السلام کن سمحا ولا
تکن مبذرا وکن مقدرا ولا تکن مقترا ابازید بانکه کمال استقامه
آنست که در قول وفعل وقلب همه مستقیم باشد مثال آن مردی که
تفقه کند در امر نماز وتحقیق بنماید بعد ازان تعلیم غیر کند بآن
پس او مستقیم در قولست بعد ازان وقت نماز در اسد پس اذا کند
بروی علم خویش محافظا علی ارکانها الظاهرة پس این مستقیم در
فعلست باز بداند که مراد الله از وحضور قلب وبا حق تعالی است
درین نماز پس احضار قلب از وتحقق بذیرفت پس این مستقیم بقلبست
چون این معلوم شد بدانکه اسد صراط خصوصی در مطلق صراطست

مشروعه آنست که نبی ما صلی الله علیه وآله وسلم بر آنست قولا وفعلا
وحالا وآن حالتیست وسطی اعتدالیه ومردمان در طریقه محمدیه
بر مراتب اند وهر ذی مرتبه را اتی هست ذا اله بر صحة تبعیة او ونسبت
او با آن حضرة بموجب قرابة دینیه شرعیه یا قرابت روحانیه از
حیثیت وراثة او در حال یا در علم ذوقا ومأخذا یا در مرتبه کمالیه که
مقتضی جمع واستیعابست واین آیات در حق محجوبین می باشد ودر حق
اهل اطلاع پس اهل کشف وشهود آیه ایشان در الهیات شهود حق
احداست در عین کثرة با اشتفاء کثرة وجودیه وبقاء احکام مختلفه
آن با معرفتی که لازم این شهوداست وآن معرفت سبب تفرع نسب و
اضافات ورجوع آنست حکما بوجود واحد حق که کثرة نیست در او
اصلا واهل این حال بر درجاتند در شهود ومعرفت وولایة وهمچنین
غیر اهل کشف از مومنین ومسلمین بر مراتبند ودرجات در استقامت
وسطیه فاتمهم ایمانا بهذا الذوق المذکور واسدهم تحریا بالمتابعة
واصحهم تصورا لما یذکر من هذا الشان انهم قربا من الطبقة الاولی

وهو الجمع بين التنزيه المنبه عليه في سورة الاخلاص وفي ليس
كمثله شيء وبين تشبيه ينزل ربنا الى السماء الدنيا كل ليلة ويتحول
في الصور يوم القيمة ويراه السعداء ويسمعون كلامه كفاحا
ليس بينه وبينهم ترجمان فثبت كل ذلك للحق كما اخبر به عن نفسه
وبحسب ما ينبغي لجلاله في مرتبة ظاهريته لان كل هذا من شئون
اسمه الظاهر كما ان التنزيه متعلقة الاسم الباطن وحقيقته
سبحانه المسماة بالهوية الجمع بين الظاهر والباطن فعين مقام
الهوية الوسط بين الاولية والاخرية والظاهرية والباطنية وهم
چنين تنبيه فرمود ما را حق سبحانه وتعالى در امر توجه بكعبه
بعد از توجه بيت المقدس بسر استقامة در وسطية بقوله قل
لله المشرق والمغرب يهدي من يشاء الى صراط مستقيم يعني
ميان مشرق ومغرب از براي آنكه مراد ويست بقوله بعد ذلك
وكذلك جعلناكم امة وسطا يعني همچنانچه قبله شما
متوسط ميان مشرق ومغربست ومشرق از براي ظهور است

ومغرب از براي بطون ووسط از براي هو همچنانچه مبين شد پس
صاحب وسط را عدل واستقامت محققه است شعر
ور اقبله ميان شرق وغربيست ∴ از آن در ميان نور غرقست ∴ چه
قبله ووجهه آن حضرة صلى الله عليه وآله وسلم بموجب فرموده ما
بين المشرق والمغرب قبلة در صورة ومعنى وسط واعتدالست
وچنانچه قبله ووجهه موسى عليه السلام بحكم غلبه حكم الظاهر
بجانب تشبيه بود كه توجه بسوى مغرب اشارة بآنست فلهذا دعوة
امة خود بجنت افعال وملاذ جسميه ميفرمود وقبله ووجهه عيسى
عليه السلام بحكم غلبه اسم الباطن بجانب تنزيه بود وبه طرف
شرق ايما بآنست وازين جهة دعوت امة خويش بتقديس وتطهير
دل وستر وبكمالات معنويه واعتزال وخلوة وانقطاع مى نمود
اما قبله ووجهه آن قبله انبيا عليه وعليهم الصلوة والسلام
بين المشرق والمغربست بحكم مظهرية اسم جامع الله كه شامل
جميع روحانيات وجسمانياتست وانوار تجليات الهى در جميع ذرات

موجودات مشاهد آنحضرتست ودر عين كثرة وحدة مى بيند ودر عين
تنزيه تشبيه ودر عين تشبيه تنزيه مشاهده مينمايد ومنزه ومشبه
يك حقيقة ميداند واما قوله تع فاينما تولوا فثم وجه الله تنبيه است
از حق تعالى بر سر حيطه ومعية ذاتيه واطلاق وحكم آن ظاهر
ميشود در مصلى در نفس كعبه كه مقيد نيست بجهة معينه هكذا حال
من غاب عن محتد الجهات وارتقى عنها الى حيث لا اين ولا حيث ولا الى لانه
حصل في العين وتحرر من رق كل جهة وكون ومقام وحال واين
فصار قبلة كل قبله ووجهة اهل كل نحلة وملة فارسله على حين
فترة من الرسل وهفوة عن العمل وغباوة من الامم فرستاده
اورا برسالت بر حين فترة رسل وهفوة ولغزيدن از عمل خير وجهالت
مردمان در دين اعملوا رحمكم الله على اعلام بينة عمل كنيد
رحمكم الله بر نشانهاي ظاهر بر وجوب عمل از براي خداي سزاي
پرستش فالطريق نهج يدعو الى دار السلام پس طريق دين الهي
واضح است ميخواند بندگان را بدار السلم وانتم في دار مستعتب

على مهل وفراغ وشما در خانه ساكنيت كه ممكن است در او طلب
عقبى ورجوع بحق تعالى بامهال وفراغت بال والصحف منشورة
والاقلام جارية ونامه اعمال باز كرده اند وقلمهاى كرام الكاتبين
باعمال شما روانست والابدان صحيحة والالسن مطلقة والتوبة
مسموعة والاعمال مقبولة وبدنهاى صحيح است وقادر بر عمل
وزبانها گويا وروان بذكر مولى وتوبه مستجابست وعملها مقبول
شعر زمين وآب دارى دانه در پاش ∴ بكن دهقانى واين كار را باش
نكو كن كشته را از وعده من ∴ اگر بد آيدت در عهده من
اگر اين كشت وورزى را نورزى ∴ در آن عالم به نيم ارزن نيرزى
هين تجارت كن درين بازار تو ∴ صد هزاران گل بر آر از خار تو
آن يكى دانه كه كارى صد هزار ∴ دانه بر گيرى ز فضل كردگار
خود شمار آنجا بود كاخر بود ∴ بيشمار ست آن طرف كه بر بود
ومن خطبة له عليه الصلوة والسلام في ذكر النبي صلى
الله عليه وآله وسلم اختاره من شجرة الانبياء ومشكوة الضياء

اختیار کرد حق تعالی او را صلی الله علیه وآله وسلم از شجرهٔ انبیا و
مشکوة ضیا استعار لفظ الشجرة لصنف الانبیاء اولاً آل ابرهیم
علیهم الصلوة والسلام باعتبار فروعها وهی الانبیا وثمرها وهی
العلوم ومکارم الاخلاق واستعار لفظ المشکوة باعتبار سطوع ضیاء
النبوة وذوابة العلیا وازکیسوی بلند استعار لفظ الذوابة
وهی ما تدلی من الشعر ونحوه باعتبار هبوط هذا الصنف وتدلیهم
من مقاوم العز والشرف وهی حظایر وسرة البطحا وازاشرف
مواضع بطحا یعنی ناف مکة لان سرة الوادی اشرف مواضع فیه
شعر قطب اصل او بود بیدا و نهان سرازان برکرد از ناف جهان
ومصابیح الظلمة وازچراغهاء تاریکی کفر وینابیع الحکمة
وازچشمهای حکمة استعار لفظ المصابیح للانبیاء لهدایة الخلق بهم
ولفظ الینابیع لتفجر عیون العلوم والحکمة عنهم منها ای من هذه الجملة
طبیب دوار بطبه طبیبی است امراض جهل را و رذایل الاخلاق را
دوران کنند برسر مریضان بطب خویش دوار بطبه قد رضیه

لعلاج الجهال ونصب نفسه لذلک مولانا حکیم طبیبیم زبغداد رشید
پس علتیان را که زغم باز خریدیم سبلهای کهن را وغم بی سروبن را
زرکها وزبیها بچنکال کشیدیم همچنانچه عمل کردن بعلم ابدان
موجب حفظ صحة واعتدال مزاج بدنست واطبا ماخذ آن شده
اینه بجای آوردن علم ادیان سبب حفظ صحة واستقامت احوال
روح است وانبیا علیهم السلام که اطباء نفوس اند بنور وحی و
تعلیم الهی از آن یافته اند وبامت رسانیده خلایق را از فواید ومفاسد
جمیع اعمال واقوال واخلاق واحوال آکاه نموده اند قد احکم
مراهمه واحمی مواسمه بدرستی که استوار کرده است مرهمهای
خود وکرم تا نیده است النهای داغ کردن را یضع من ذلک حیث الحاجة
الیه می نهد هر یک را از دو یه خود انجا که احتیاج دارد بآن اکر محتاج به
مرهم نصیحة وعلم وحکمة است مرهم مینهد واکر محتاجست بداغ
وقطع همچو اصلاح کسی که موعظه او را نافع نیست ومحتاج است
بضرب وقطع وسایر حدود وعقوبات شرعیه داغ مینهد بیت

تیغ ازین سو بقهر خونریزی رفق ازان سو بمهر آمیزی مرهمش دلنوازشد
آهنش بندسای سنک دلان من قلوب عمی واذان صم والسنة
بکم از دلهای نابینا از دیدن صنع صانع وآیات داله بر وحدت حق تعالی
وکوشهای ناشنوا ومعزول از سماع موعظه وقبول هدایة وزبانهای
کنک از تکلم بکلمهٔ خیر بیت درعلاجش مسیحی مطلق بین عیان
درمزاجش قدرت حق بین عیان متتبع بدوائه مواضع الغفلة ومواطن
الحیرة تتبع کننده بدوای خویش موضعهای غفلة از حق تعالی ومحلهای
حیرة در دین شعر اذکرم نه هوا ونه هوسی مهربان تر ز تست بر تو بسی
دل بدرد را که بیرو نیست هیچ تیمار دار جز او نیست بر تو از نفس تو رحیم
در شفاعت از ان کهترست تا مرادات ودین دارم دامنش را ز دست نکذارم
بدانکه حق سبحانه وتعالی همچنانکه بمحض قدرت شامله وحکمت کامله
اغذیه وادویه را هر یک خاصیتی بخشیده در هر عملی از اعمال وهر حرکتی
از حرکات خاصیتی مودع فرموده که بعضی در نشاه عقبی ظاهر میکردد
وهمچنانکه اطبا را برای بیان خواص اغذیه وادویه خلق فرموده انبیا را

برای خواص اعمال بعث فرموده پس انبیا اطبا نفوس اند ومداواة عباد
باعمال صالحه واکتساب عقاید حقه وتحرز از اعمال سیئه وتجنب از
عقاید خبیثه مینمایند تا بسعادت ابدی وسیادت سرمدی فایز
کردند نظامی کوش تا ملک سرمدی یابی وین زدین محمدی یابی
لم یستضیئوا باضواء الحکمة ولم یقدحوا بزناد العلوم الثاقبة
روشنی نجستند بانوار حکمة وآتش نزدند بآتش زنه علوم واضحه
استعار لفظ الزناد للفکر ووصف القدح لاکتساب العلم به فهم فی
ذلک پس ایشان در عدم استضاءة باضواء حکمة وعدم اکتساب
علوم دینیه کالانعام السائمة همچون حیوانات چرنده اند در علف
زار دنیا بی خبر از آخرة والصخور القاسیة وسنکهای سخت در عدم
انفعال از مواعظ قد انجابت السرائر لاهل البصائر بدرستی که
منکشف شد اسرار دین ومنازل سبیل اهل یقین بر اهل
بصیرة ودید ووضحت محجة الحق لخابطها وروشن شد
راه حق از برای پای کوبان در طریق خدای واسفرت الساعة عن وجهها

و روشن شد قیامت از وجه او بوقوع فتن و علامات داله بر قرب
قیامت وظهرت العلامة لمتوسمها وظاهر شد نشانهٔ قیامت از
برای فراست برنده او ومن خطبة له علیه الصلوة والسلام ارسله
داعیا الی الحق شاهدا علی الخلق ارسال فرمود حق تعالی آن
حضرت را علیه الصلوة والسلام در حالتی که دعوت کننده بود به حق
و شاهد بود بر خلق فبلغ رسالات ربه غیر وان ولا مقصر پس
رسانید پیغامهای پروردگار را بی سستی و بی تقصیری وجاهد فی
الله اعداءه غیر واهن ولا معذر و جهاد کرد در راه خدای با اعدای
او بی وهنی و بی عذری بیت محمد کز ازل تا ابد هرچه هست
بآرایش نام او نقش بست محیطی چکویم چو باریدن میغ یکی دست گوهر یکی دست تیغ
بگوهر جهان را بیاراسته بتیغ از جهان داد دین خواسته امام من اتقی
وبصر من اهتدی امام و پیشوای هر متقی و چشم و چراغ هر هستدی
از و بینائی آید چشم بینش رخش چشم و چراغ آفرینش منها
من هذه الخطبة فلو تعلمون ما اعلم مما طوی منکم غیبه اذا

خرجتم الی الصعدات تبکون علی اعمالکم وتلتدمون علی
انفسکم پس اگر بدانید شما انچه من میدانم از انچه مطوی و مخفی است
از شما غیب او از اهوال آخرة هر آینه بیرون روید بصحراها بر حالی که
گریه کنید بر اعمال خویش و اضطراب کنید بر نفسهای خود بضرب بر سر
و روی و سینه خویش ولترکتم اموالکم لا حارس لها ولا
خالف علیها و هر آینه ترک کنید اموال خویش را نه کسی حراست
و نگهبانی آن کند و نه کسی خلف و بدل شما باشد بر محافظت آن
ولهمت کل امرئ منکم نفسه لا یلتفت الی غیرها و هر آینه قصد
کند و اهتمام نماید هر کس از شما باصلاح نفس خویش ملتفت نشود بغیری
شعر مکن تو تکیه بجزی کاندرین مقام ترا چه دشمنان حسودند و دوستان عیود
بکوش تا بسلامت بمامنی برسی که راه سخت مخوفست و منزلت بس دور
ببین که چند نشیب و فراز در راهست ز آستان عدم [illegible]
تر امنازل دور و دراز در پیش است بدین دو روزه اقامت چرا شوی مغرور
ولکنکم نسیتم ما ذکرتم وامنتم ما حذرتم ولیکن شما

فراموش کردید انچه یاد دادند شما را از آیات الله و ایمن شدید از انچه
تحذیر و تخویف شما کردند از وعید الله فتاه عنکم رایکم وتشتت
علیکم امرکم پس متحیر شد از شما رای شما و پریشان شد بر شما امر
دین شما ومن خطبة له علیه الصلوة والسلام الحمد لله الذی شرع
الاسلام فسهل شرائعه لمن ورده سپاس مر خدای را که پدید کرد
اسلام را پس آسان گردانید شرایع و موارد آن مر کسی را که وارد شد باو
قال صلی الله علیه وآله وسلم اوتیت بالملة السهلة السمحة البیضاء یعنی
شریعت در لغت مورد شاربان آبست و آنرا مشرعة الماء میخوانند و در
اصطلاح عبارة است از امور اسلامیه که حق تعالی جهة بندگان تعیین
فرموده از اقوال و اعمال و احکام که متابعت آن سبب انتظام امور معاش
و معاد باشد و موجب حصول کمالات گردد واعز ارکانه علی من
غالبه و عزیز گردانید ارکان او را بر کسی که غلبه خواست کردن با آن
اعزاز ارکانه حمایتها من قصد هدمها فجعله امنا لمن علقه پس
گردانید اسلام را ایمنی از عذاب مر کسی که بر داشت آنرا وسلما لمن دخله

و سلامتی از ایذا مر کسی که داخل شد در او وبرهانا لمن تکلم به وبرهان
و حجة آنکس را که از دین و اسلام سخن میگوید وشاهدا لمن خاصم به
و شاهد صادق مر آنکس را که خصومت کند بآن ونورا لمن استضاء به
و نور و ضیا آنکس را که طلب روشنی راه سعادت کند بآن وفهما لمن
عقل ولبا لمن تدبر و فهم آنکس را که دریابد اسلام را و عقل مر کسی را
که تدبر کند اطلق علی الاسلام لفظ الفهم مجازا اطلاقا لاسم
المسبب علی السبب اذ هو سبب فهم من فهم منه وعقل مقاصده و
کذلک لفظ اللب وهو العقل اذ کان تدبره سببا لمراتب العقل وآیة
لمن توسم و نشانه صدق و خبر آنکس را که فراست کند در اسلام وتبصرة
لمن عزم و بینائی کسی را که عزیمت کند بر اسلام بکیفیة فعل او وعبرة
لمن اتعظ و باو پند گرفتن کسی را که قبول پند کند ونجاة لمن صدق
و خلاصی از عقابست کسی را که تصدیق او کند و باور دارد وثقة
لمن توکل و استواری از برای کسی که توکل کند وراحة لمن فوض
و راحت کسی را که تفویض امور خود بخدای تعالی کند وجنة لمن صبر

وبیم مرکسی راکه صبر کند در شدایدانشد علیه الصلوة والسلام شعر
من لم یودبه دین المصطفی ادبا محضا تحیر فی الامور واضطربا یعنی
سرکشته باشد این دین را کلیدوار هرکس سرای شرع توجون تقفل بر درست
فهو ابلج المناهج واضح الولایج پس اسلام ظاهرست طرق او از کتاب و سنة
و روشن است بواطن واسرار او برکسی که تدبر کند مشرف المنار بلند
اعلام او مشرق الجواد تابنده است جادهای طرق او مضئ المصابیح
روشنی دهنده است چراغهای او استعار لفظ المنار والمصابیح لائمة
الدین وکنی باشرافها عن علو قدرهم کریم المضمار با کرامت و
شرفست میدان او استعار لفظ المضمار للدین باعتبار ان النفوس تضمر
فیه للسباق الی حضرة الربوبیة وظاهر کرم ذلک المضمار وشرفه رفیع
الغایة مرتفع وعالیست غایة او لان غایته الوصول الی الله ولا ارفع
منها مرتبة جامع الحلبة جمع کننده اسپان گرد آمده دویدن را
متنافس السبقة رغبت کرده شده است مسابقة او شریف الفرسان
شریفانست سواران او التصدیق منهاجه باور داشتن راه روشن

اوست یعنی تصدیق بالله وبما جاء به الاسلام قوله التصدیق الی آخره
تفسیر للامور السابقة والموت غایته والدنیا مضماره والقیامة
حلبته والجنة سبقته مرگ غایة اوست ودنیا میدان او وقیامت
جمع کننده است وایشان مومنان وصدیقانند وبهشت سبقه سواران او
وگروگان ایشانست ومنها ای من هذه الخطبة الشریفة فی ذکر
النبی صلی الله علیه وآله وسلم وازین خطبه است در ذکر نبی
صلی الله علیه وآله حتی اوری قبسا لقابس تا مشتعل گردانید
شعله نور هدایت طالب مقتبس استعار لفظ القبس وهو الشعلة
لانوار الدین التی تقتبسها قلوب المومنین وانار علما لحابس و
واضح گردانید علم هدایة از برای حبس وضبط کننده علم دین استعار
لفظ العلم لدلیل الهدایة وانارته له ایضاحه ادلة الهدی للواقفین
الحابسین فی حیرة الضلال والجهل قال فی العوارف
مورد الهدی والعلم رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم اولا ورد
علیه الهدی والعلم من الله عز وجل فارتوی بذلک ظاهرا وباطنا

فظهر من ارتواء ظاهره الدین والدین هو الانقیاد والخضوع مشتق
من الدون وکل شیء اتضع فهو دون والدین ان یضع الانسان نفسه
لربه عز وجل قال الله تعالی شرع لکم من الدین ما وصی به نوحا
والذی اوحینا الیک وما وصینا به ابرهیم وموسی وعیسی ان اقیموا
الدین ولا تتفرقوا فیه والتفرق فی الدین یستولی الذبول علی
الجوارح ویذهب عنها نضارة العلم والنضارة فی الظاهر تزیین الجوارح
بالانقیاد فی النفس والمال مستفاد من ارتواء القلب والقلب فی
ارتوائه بالعلم بمثابة البحر فصار قلب رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم
بالعلم والهدی بحرا مواجا ثم وصل من بحر قلبه الی النفس فظهر علی
نفسه الشریفة نضارة العلم وریه فتبدلت نعوت النفس واخلاقها
ثم وصل الی الجوارح جدول فصارت ریانة ناضرة فلما استتم نضارة
وامتلاء ریا بعثه الله تعالی الی الخلق فاقبل علی الامة بقلب
مواج بمیاه العلوم واستقبلته جداول الفهوم وجری من بحره
فی کل جدول قسط ونصیب وذلک القسط الواصل الی الفهوم هو

الفقه فی الدین فهو امینک المامون وشهیدک یوم الدین پس او
صلی الله علیه وآله وسلم امین امان داده تست وگواه تو در روز قیامت
وبعیثک نعمة ورسولک بالحق رحمة وفرستاده تست نعمت مر مومنین
ورسول بحق تست رحمة للعالمین اللهم اقسم له مقسما من
عدلک بار خدایا قسمة کن مر او را نصیبی در عدل تو مقتضی عدل الله تعالی
ان تقسیم لاشرف النفوس اشرف الکمالات واعلی المراتب من حضرته
واجزه مضعفات الخیر من فضلک وجزا ده او را اضعاف خیرات
از فضل تو اللهم اعل علی بناء البانین بناءه بار خدایا بلند
گردان بر بناء بانیان دین بناء او وبناءه ما شیده من قواعد الاسلام
وارکانه وهو دعاء بظهوره علی سائر الادیان واکرم لدیک نزله
وگرامی دار در حضرة تو نزل وروزی او وشرف عندک منزله وبلند
ساز در قرب عندیة تو منزل او را وآته الوسیلة واعطه السناء
والفضیلة وبده او را مقام وسیله وعطا کن او را رفعت وفضیلة
واحشرنا فی زمرته غیر خزایا ولا نادمین ولا ناکثین ولا ضالین

وَلَا مُضِلِّينَ وَلَا مَفْتُونِينَ وحشر ما کن در زمره او در حالتی که نه ذلیلان و
رسوایان باشیم ونه پشیمانان ونه شکستکان عهد ونه کمراهان
ونه کمراه کنندکان ونه بفتنه افتادکان وَمِنْ خُطْبَةٍ لَهُ عَلَيْهِ
الصَّلوٰةُ وَالسَّلَامُ قَدْ طَلَعَ طَالِعٌ وَلَمَعَ لَامِعٌ وَلَاحَ لَائِحٌ وَاعْتَدَلَ مَائِلٌ
یعنی بدرستی که طلوع کرد از مطلع غیب طلوع کننده وبدرخشید
درخشنده وهویدا شد هویدا شونده ومعتدل شد میل کننده
از طریق اعتدال واستقامت قال الشارح اشار علیه الصلوٰة
والسلام بطلوع الطالع الی ظهور امر الخلافة له واشتغالها الیه و
اشار بلیوح اللائح الی ما یلوح من امارات الفتنة واشار بالمائل
کونها قبله فی غیره واعتدالها اشتغالها الیه وَاسْتَبْدَلَ اللهُ بِقَوْمٍ
قَوْمًا وَبِيَوْمٍ يَوْمًا وبدل کرفت خدای تعالی بجای قومی دیکر قومی و
بجای یومی دیکر یوم وَانْتَظَرْنَا الْغِيَرَ انْتِظَارَ الْمُجْدِبِ الْمَطَرَ
ومنتظر بودیم تغییر واستبدال را همچون انتظار اهل خشک سال
باران را وَإِنَّمَا الْأَئِمَّةُ قُوَّامُ اللهِ عَلَىٰ خَلْقِهِ وَعُرَفَاؤُهُ عَلَىٰ عِبَادِهِ ونیستند

ائمه الا قائمان از جانب حق تعالی بر هدایة خلق او وعرفا ونقبا
اویند بر بندکان او یعنی رؤسا وپیشوایان بندکان اویند از جانب
حق تعالی لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ عَرَفَهُمْ وَعَرَفُوهُ وَلَا يَدْخُلُ النَّارَ إِلَّا مَنْ أَنْكَرَهُمْ
وَأَنْكَرُوهُ نرود در بهشت الا کسی که شناسد ایشان را وشناسند
ایشان اورا ودر آتش نرود الا کسی که نشناسد ایشان را ونشناسند
ایشان اورا قال الشارح العرفاء النقباء ولما ثبت فی الاصول ان
ان معرفتهم ای معرفة حقیة امامتهم ومعرفتهم لاولیائهم بالولایة
لهم شرطین متساویین للایمان والایمان واستحقاق الجنة متلازمان
ثبت ان معرفتهم والمعرفة بهم ملازمة لدخول الجنة یکون انکارهم و
دخول النار متلازمین والا لصدق احدهما علی بعض نقیض الاخر فاما
ان یصدق انکارهم علی بعض من لا یدخل النار فبعض من یدخل
الجنة منکر لهم او یصدق دخول النار علی بعض من لا ینکرهم فبعض
من یعرفهم یدخل النار وکلاهما باطلان لما بینا من الملازمة من
دخول الجنة ومعرفتهم فظهر بذلک وجه الحصر فی القضیتین

إِنَّ اللهَ قَدْ خَصَّكُمْ بِالْإِسْلَامِ وَاسْتَخْلَصَكُمْ لَهُ بدرستی که خدای
تعالی مخصوص کردانید شما را باسلام وخلاص جست شما را از عذاب
دنیا وآخرة وَذٰلِكَ لِأَنَّهُ اسْمُ سَلَامَةٍ وَجِمَاعُ كَرَامَةٍ واین
از برای آنست که او اسم سلامت از آفاتست ومجمع کرایم اخلاق وصفاتست
قال الشارح فضیلة الاسلام من جهة اسمه کونه عبارة عن الدخول
فی الطاعة التی هی سلامة للدارین ومن جهة معناه کونه جماع کرامة
لان مداره علی تعلیم الفضائل والطهارة عن الرذائل قیل آخر اوصاف
الاسلام الاستسلام والانقیاد عند الامر والنهی والقضاء والقدر
وهو معنی السمحة والسماح فی حدیث رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم
عن ابن عباس قیل یا رسول الله ای الادیان احب الی الله قال
الحنیفیة السمحة ومعنی السمحة السهلة یجوز ان یکون معناها التساهل
مع الله والانقیاد والاستسلام له وهو ان یکون سهل القیاد لله فیما
امر ونهی سمحا بنفسه فیما قدر وقضی منقادا الی الامر طوعا فیاتمر وینقاد
عن النهی طوعا فینزجر ویسمح بمر القضاء فیصبر ویسمح بحلوه فیشکر

نهى احب اوصاف اهل الدین الی الله وهذا کما جاء فی حدیث آخر
عن رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم لما قیل له ما الایمان یا
رسول الله قال السماح والصبر فالسماح ما ذکرنا والصبر حبس
النفس ای حبسها عن المیل الی غیر الله وهو الحنیفیة لان العبد اذا
صبر عما دون الله فقد اقبل علی الله واذا حبس نفسه عما سوی الله
فقد مال الی الله ومعنی الحنیف المیل قال الامام الصادق جعفر بن محمد
الباقر علیهما السلام واذا لم یکن اسلام العبد علی معرفة النعم من
الله تعالی والتوکل علیه والتسلیم لامره فهو علی اسم الاسلام لا
علی حقیقته وفی بحر الحقایق قال فی قوله تعالی ان الدین عند الله
الاسلام آخر شرط الاسلام انه التسلیم ولیس علی النبی الا التبلیغ
والتعلیم بقوله تعالی فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلّٰهِ الآیة الاثبات
فیها ان حقیقة الاسلام والدین هو الاستسلام بکلیة الوجود الی الله
لله راضیا بقضائه صابرا علی بلائه شاکرا لنعمائه منقادا لاوامره
منزجرا بنواهیه محکوما لاحکامه الازلیة مریدا لارادته القدیمة

مفوضًا علیه امور الدنیویة والاخرویة وبهذا النبی صلی الله علیه و
آله وسلم لنفسه ولمن اتبعه فقل اسلمت وجهی لله ومن اتبعن ولا یصح
الاسلام والمتابعة للعبد الا بهذا الشرط فبهذا یصح الاقتداء وعلی
هذا یکون الاهتداء اصطفی الله منهجه وبین حججه من ظاهر علم و
باطن حکم برگزید خدای تعالی طریق وراه روشن اورا وواضح
کردانید ادله وامارات او از ظاهر علم ومخفی اسرار حکم لا یفنی غرائبه
ولا ینقضی عجائبه نیست فنا کردد غرائب او ومنقضی نمیشود عجایب
او فیه مرابیع النعم ومصابیح الظلم دراوست بهارستان نعمتها و
چراغهای تاریکیها والربیعة للعلوم والحکم باعتبار احیائها للقلوب
لا یفتح الخیرات الا بمفاتحه ولا تکشف الظلمات الا بمصابیحه
گشاده نمی شود ابواب خیر الا بکلیدهای او ومرتفع نمیشود تاریکیهای
جهل الا بچراغهای هدایت او قد احمی حماه وارعی مرعاه بدرستی که
حمایت کرفت حق تعالی محرمات اسلام راکه بنواهی او ممنوع است و
بخشید مباحات او را استعار لفظ الحمی المحرمات التی منعها بنواهیه

ولفظ المرعی للمباحات التی اباحها وحللها فیه شفاء المشتفی وکفایة
المکتفی دراوست شفای هر شفا یافته از مرض جهالة وسقم ضلالت
ودراوست کفایت هر کفایة کننده وهو خطبة له علیه الصلوة
والسلام یعلم عجیج الوحوش فی الفلوات ومعاصی العباد فی
الخلوات میداند دفع صوت حیوانات وحش در بیابانها ومعصیتهای
بندکان در خلوات واختلاف النینان فی البحار الغامرات وتلاطم
الماء بالریاح العاصفات ومیداند آمد شد ماهیان در دریاهای
بی پایان وبرهم زدن موج آب بیادهای سخت وتند واشهد ان
محمدا صلی الله علیه وآله وسلم نجیب الله تعالی وسفیر وحیه
ورسول رحمته وکواهی میدهم که محمد صلی الله علیه وآله کزیده
خدای تعالی ورساننده وحی وپیغام کزار بخشایش اوست اما بعد
فانی اوصیکم بتقوی الله الذی ابتداء خلقکم والیه یکون
معادکم اما بعد پس بدرستی که من وصیت میکنم شما را
بترسیدن از خدایی که از اوست ابتداء آفرینش شما وبسوی اوست بازگشت شما

بازکشت شما وبه نجاح طلبتکم والیه منتهی رغبتکم وباوست برآمدن
حاجت شما وبسوی اوست خواهش شما ونحوه قصد سبیلکم و
الیه مرامی مفزعکم وبجانب اوست قصد راه شما وبسوی اوست
جایهای انداختن خود در پناه جای ومحل فزع شما فان تقوی الله
دواء داء قلوبکم وبصر عمی افئدتکم پس بدرستی که ترسکاری
از خدای تعالی دواء درد دلهای شماست ودیدن نابینای دلهای شما
وشفاء مرض اجسادکم وصلاح فساد صدورکم وشفای
بیماری جسدهای شما وصلاح تباهی سینههای شما وطهور دانس انفسکم
وطهارت شوخی وچرکنی نفسهای شما وجلاء غشاء ابصارکم
وبردن پوشش چشمهای شما استعار لفظ الغشاء لما یعرض من
ظلمة الجهل الحاجبة عن ادراک الحقایق وامن فزع جاشکم وضیاء
سواد ظلمتکم وایمنی ترس دل شما وروشنی سیاهی تاریکی شما استعار
لفظ الظلمة لظلمة الجهل فاجعلوا طاعة الله شعارا دون دثارکم
ودخیلا دون شعارکم پس بکردانید فرمانبرداری خدای را جامه

اندرونی درشیب جامه زبرین ودوست درونی درشیب جامه اندرونی
استعار لفظ الشعار وهو ما یلی الجسد من الثیاب للتقوی وهو امر بلزومها
ومباشرة القلوب بها اذ الشعار ادخل من الدثار ثم اکد امرهم بلزومها
باتخاذها دخیلا تحت الشعار وهو امر بالاخلاص فیها وجعلها ملکة
وفسر ذلک بقوله ولطیفا بین اضلاعکم ولطیفی میان استخوانهای
پهلوی شما کنی بلطفها عن تصورها واعتقادها وکنی بکونها من
اضلاعهم عن ابداعها القلوب وامیرا فوق امورکم وامر کننده
بالای امرهای شما استعار لفظ الامیر لها باعتبار وجوب اکرامها
والائتمار لها ومنهلا لحین وردکم وچشمه ایستاده برای حین آبشخور
شما استعار لفظ المنهل وهو المورد باعتبار انها مطیة الری من شراب
الابرار وشفیعا لدرک طلبتکم وشفاعت کننده ایستاده برای
یافتن مطلوب شما وجنة لیوم فزعکم وسپر ایستاده برای روز خوف
شما ومصابیح لبطون قبورکم وچراغها استاده برای اندرونهای
قبرهای شما استعار لفظ المصباح لاضاءتها القلوب وسکنا لطول

وَحْشَتِكُمْ وانس ودارامشی است از برای درازی وحشت شما وَنَفَساً لِكَرْبِ
مَوَاطِنِكُمْ واسایش است از برای اندوه جایگاههای شما فَإِنَّ طَاعَةَ
اللهِ حِرْزٌ مِنْ مَتَالِفَ مُكْتَنِفَةٍ پس بدرستی که فرمان برداری خدای حرز است
وحفظ از رذائل کرد نفس درآمده وَمَخَاوِفَ مُتَوَقَّعَةٍ وَأُوَارِ نِيرَانٍ مُوقَدَةٍ
واز محال متوقع الخوف اهوال الجسم داشته آخرت واز گرمای آتشهای
افروخته مَنْ أَخَذَ بِالتَّقْوَى عَزَبَتْ عَنْهُ الشَّدَائِدُ بَعْدَ دُنُوِّهَا وَاحْلَوْلَتْ
لَهُ الْأُمُورُ بَعْدَ مَرَارَتِهَا پس آنکس که فراگیرد تقوی را دور گردد از وی سختیها
بعد از نزدیک شدن او وشیرین شود مر ورا کارها بعد از تلخی او وَ
انْفَرَجَتْ عَنْهُ الْأَمْوَاجُ بَعْدَ تَرَاكُمِهَا وگشاده شود ازو موجهای اندوه و
اهوال دنیا بعد از برهم نشستن واستعار لفظ الامواج لاهوال الدنیا و
غمومها ولما كانت التقوى تستلزم سهولة تلك الامور كان ذلك تفريجاً لها
وَأَسْهَلَتْ لَهُ الصِّعَابُ بَعْدَ إِنْصَابِهَا وآسان کرده مر ورا سختیها
بعد از رنجها او وَهَطَلَتْ عَلَيْهِ الْكَرَامَةُ بَعْدَ قُحُوطِهَا وبباری دزان
شود بر او باران کرامت وگرامی داشتن بعد از قحط وتنگی آن وَتَحَدَّبَتْ

عَلَيْهِ الرَّحْمَةُ بَعْدَ نُفُورِهَا ومهربان گردد بر او بخشایش خدای بعد از
نفرت کردن او وَتَفَجَّرَتْ عَلَيْهِ النِّعَمُ بَعْدَ نُضُوبِهَا وروان شود بر او میاه
نعمتها بر او بعد از فرو رفتن آن بزمین وَوَبَلَتْ عَلَيْهِ الْبَرَكَةُ بَعْدَ
إِرْذَاذِهَا وببارد بر او باران درشت برکة بعد از اندک باریدن او فَاتَّقُوا
اللهَ الَّذِي نَفَعَكُمْ بِمَوْعِظَتِهِ وَوَعَظَكُمْ بِرِسَالَتِهِ وَامْتَنَّ عَلَيْكُمْ
بِنِعْمَتِهِ بترسید از خدائی که نفع رسانید شما را به بند دادن او وپند
داد شما را به پیغام فرستادن او ومنت نهاد بر شما بنعمت خویش فَعَبِّدُوا
أَنْفُسَكُمْ لِعِبَادَتِهِ پس ذلیل گردانید نفسهای خود را از برای عبادت
او وَاخْرُجُوا إِلَيْهِ مِنْ حَقِّ طَاعَتِهِ وبیرون روید بسوی او از حق فرمان
برداری او ثُمَّ إِنَّ هَذَا الْإِسْلَامَ دِينُ اللهِ الَّذِي اصْطَفَاهُ لِنَفْسِهِ
باز بدرستی که این اسلام دین خداست که برگزیده است آنرا از برای
نفس خویش وَاصْطَنَعَهُ عَلَى عَيْنِهِ وساخت ورا بر عین عنایت خویش
وَأَصْفَاهُ خِيَرَةَ خَلْقِهِ وخالص گردانید آنرا از برای برگزیده خلق
خود را صلی الله علیه وآله وسلم وَأَقَامَ دَعَائِمَهُ عَلَى مَحَبَّتِهِ وقائم

داشته است ستونهای دین خویش را بر محبت او صلی الله علیه وآله و
سلم دعایم دین قواعد ثابته دین است در قلوب مؤمنین واقامت
حق تعالی قواعد دین را بر محبت فی قوله تعالی قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللهَ
فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللهُ أَذَلَّ الْأَدْيَانَ بِعِزَّتِهِ وَوَضَعَ الْمِلَلَ بِرَفْعِهِ
ذلیل گردانید جمله دینها را بعزت اسلام ووضع گردانید ملتها را
برفعت اسلام قال تعالی لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَأَهَانَ أَعْدَاءَهُ
بِكَرَامَتِهِ وَخَذَلَ مُحَادِّيهِ بِنَصْرِهِ وَهَدَمَ أَرْكَانَ الضَّلَالَةِ بِرُكْنِهِ
استعار لفظ ارکان الضلالة لاهلها یعنی خوار گردانید دشمنان
اورا بگرامی داشتن او وبی یاری دهنده کردانید معارضان
اورا بنصرة دادن او وویران گردانید ارکان بنیان ضلالت را برکن
بیت هدایت او وَسَقَى مَنْ عَطِشَ مِنْ حِيَاضِهِ وَأَتْأَقَ الْحِيَاضَ
بِمَوَاتِحِهِ استعار وصف السقی لافاضة علوم الدین ولفظ الحیاض
لعلماء الاسلام الذین هم اوعیة العلوم والحکم ولفظ المواتح وهم المستقون
لائمة الدین ایضا من الصحابة ولفظ الحیاض للمستفیدین یعنی وآشامانید

آنکس را که تشنه آب علوم وحکم بود از حوضهای زلال اسلام وپر گردانید
حوضهای حواصل متعطشان ومستفیضان بافاضات مائعین
دین مستبین ثُمَّ جَعَلَهُ لَا انْفِصَامَ لِعُرْوَتِهِ وَلَا فَكَّ لِحَلْقَتِهِ باز گردانید
اورا که نه گسستن است مر گوشه اورا ونه جدا شدن است از یکدیگر
حلقه جماعه اهل اورا استعار لفظ العروة لما یتمسک به الانسان
منه کالعقاید الحقة ومکارم الاخلاق ولفظ الحلقة لجماعته واهله
وَلَا انْهِدَامَ لِأَسَاسِهِ وَلَا زَوَالَ لِدَعَائِمِهِ ونیست ویران شدن مر
بناهای اورا که کتاب وسنة است ونیست زوالی مر ستونهای قوانین
اورا واستعار لفظ الاساس للکتاب والسنة ولفظ الدعایم لاهله او
لقوانینه وَلَا جَذَّ لِفُرُوعِهِ وَلَا ضَنْكَ لِطُرُقِهِ ونیست انقطاعی فروع
اورا از مسایل وابحاث متفرعه بر او ونیست ضیقی مر راههای اورا قال
صلی الله علیه وآله وسلم اوتیت بالملة السمحة البیضا استعار و صف
الجذ لانقطاع المسایل والابحاث المتفرعة علیه وتناهیهما وَلَا انْقِطَاعَ
لِمُدَّتِهِ وَلَا انْقِلَاعَ لِشَجَرَتِهِ ونیست منقطع شدن مدة اورا ونیست

برکندن مر درخت اسلام را ولا وعوثة لسهولته ولا سواد لوضحه
ونیست صعوبتی مر آسانی اورا ونیست سیاهی مر ضیاء اورا ولا عوج
لانتصابه ولا عصل في عوده ونیست کجی مر پای خواستن اورا و
نیست انحرافی در چوب او ولا وعث لفجه ولا انطفاء لمصابیحه
ولا مرارة لحلاوته ونیست دشخواری پای فرو رفتن مر راه کشاده
اورا ونیست انطفائی روشن نشستن چراغهای اورا ونیست تلخی مر
شیرینی اورا استعار لفظ المصابیح لعلماء آیه فهو دعائم اساخ في
الحق اسناخها وثبت لها اساسها پس اسلام ستونهائیست که فرو
برده است در حق اصولها وثابت داشته است مرین دعایم را بناهای
او ولفظ الدعایم مستعار لقواعده وهی العبادات لقوله صلى الله علیه
وآله وسلم بني الاسلام على خمس وینابیع غزرت عیونها و
چشمهای آبست که بسیار است مر چشمهای او که آب از انجا منفجر میشود
استعار لفظ الینابیع لاصوله وهي الکتاب والسنة باعتبار تفجر العلوم
عنها ولفظ العیون لمبادی تلك الینابیع حیث صدرت ومصابیح

شبت نیرانها وچراغهائیست که افروخته است آتشهای او ومنار
اقتدی بها سفارها ونشان دریابانست که اقتدا میکنند بان مسافران
او یعنی سالکان سبیل الله واعلام قصد بها فجاجها وعلی جند است
که قصد کرده شده به او راههای کشاده او ولفظ المنار والاعلام للامارات
لحکام الله وادلته ومناهل روی بها واردها وآبشخوری چند است
که سیراب شده بان آینده بان جعل الله فیه منتهى رضوانه وذروة
دعائمه وسنام طاعته کردانید خدای تعالی در اسلام نهایت خشنودی
خویش وبالای ستونهای دین او وکوهان فرمان برداری او والضمیر في
دعائمه لله ودعائمه دعائم دینه وقواعده التی جعلها عمده لخلقه في
صلاح احوالهم ولفظ الذروة للاسلام باعتبار شرفه على سائر الادیان
فهو کالذروة لها فهو عند الله وثیق الارکان رفیع البنیان
منیر البرهان مضیء النیران عزیز السلطان پس اسلام نزد خدای تعالی
محکم است ارکان او وبلند است جدران او استعار لفظ البنیان للاسلام
لما ارتقی الیه اهله من الشرف والفضیلة نور دهنده است برهان او

وبرهانه القرآن وروشنی دهنده است نیران او استعار لفظ النیران
لعلومه وغالب است حجت او مشرف المنار معوز المثار بلند است علم اسلام
عاجز کننده است خلق را از اثاره دفاین او واشراف منار علو قدر ائمته
فشرفوه واتبعوه وادوا الیه حقه وضعوه مواضعه پس بزرك دارید
اسلام را ومتابعت کنید احکام اورا وادا کنید باو حق اورا ووضع کنید اورا
در مواضع او ثم ان الله سبحانه بعث محمدا صلى الله علیه وآله وسلم
بالحق حین دنا من الدنیا الانقطاع واقبل من الاخرة الاطلاع باز بدرستی
که خدای سبحانه بعث فرمود محمد را صلى الله علیه وآله وسلم بحق وراستی در حینی
که نزدیک شده بود بدنیا منقطع شدن وروی کرده بود از آخرت طالع شدن و
اظلمت بهجتها بعد اشراق وقامت باهلها على ساق وتاریک شده بود
خوبی او بعد از روشن وتابان شدن وقایم شده بود به اهل خود بر ساق
شدت وسختی وخشن منها مهاد وازف منها قیاد ودرشت شده
بود از دنیا بستر ونزدیک شده بود ازو رسن بستن ستور را وکشیدن
جهة رحیل القیاد حبل یقاد به الدابة ای دنا منها قیادها للرحیل في انقطاع

من مدتها واقتراب من اشراطها در منقطع شدن از مدت او ونزدیک
شدن از نشانهای قیامت او وتصرم من اهلها وانفصام من حلقتها
وبریده شدن از اهل او وشکسته شدن از حلقه او وانتشار من سببها
وعفاء من اعلامها وتکشف من عوراتها وقصر من طولها وپراکنده شدن
از رسن او ومندرس شدن از نشانهای او وهویدا شدن از عیبهای او وکوتاه
شدن از درازی او جعله الله سبحانه بلاغا لرسالته وکرامة لامته
وربیعا لاهل زمانه ورفعة لاعوانه وشرفا لانصاره کردانید
اورا صلى الله علیه وآله وسلم خدای سبحانه از برای رسانیدن پیغام او
وعزیز داشتن امت او وبهاری مر اهل زمان او ورفعتی مر معاونان او و
شرفی مر نصرت دهندگان اورا ثم انزل علیه الکتاب نورا لا تطفا مصابیحه
وسراجا لا یخبو توقده باز فرو فرستاد بر او صلى الله علیه وآله وسلم کتاب را
نوری که فرو نمی نشیند چراغهای او وچراغیست که فرو نمی میرد افروختن او
وبحرا لا یدرك قعره ومنهاجا لا یضل نهجه وسراجا لا یظلم ضوؤه
ودریایی که یافت نمی شود پایان او وراه کشاده که کم نمی شود طرق او وچراغی که

قالب جان

تاریك نمیکردد روشنی او **شعر** صفت لطف وعزت قران هست بحر محیط

قعر او پر زدر و پر کوهر ساحلش پر زعود و پر عنبر روستا ز نهر باطن وظاهر

منشعب علم اول و آخر پاك شو تا معانی مکنون آید از بیخ حروف برون

وَفُرْقَانًا لَا يُخْمَدُ بُرْهَانُهُ وَتِبْيَانًا لَا تُهْدَمُ أَرْكَانُهُ وفرق کننده

میان حق و باطل که فرو نمی نشیند آتش برهان و بیان او و تبیانی

افراشته که ویران نمی کردد جدران او **وَشِفَاءً لَا تُخْشَى أَسْقَامُهُ**

وشفا از مرض جهل که ترسیده نمی شوند از بیماریهای او **بیت**

آیت او شفای جان تقی رایتش درد و اندهان شقی **وَعِزًّا لَا تُهْزَمُ أَنْصَارُهُ**

وغرتی است که بهزیمة نمی روند نصرة دهندکان او **وَحَقًّا لَا تُخْذَلُ أَعْوَانُهُ** وحق ثابت است که بی نصرة دادن نمی شوند معاونان او **شعر**

هم جلیل است با نقاب جلال هم دلیل است با نقاب دلال

سخن او ست واضح و واثق حجت او ست لایح ولایق **فَهُوَ مَعْدِنُ الْإِيمَانِ**

وَبُحْبُوحَتُهُ پس قرآن معدن ایمانست ومیان سرای او **شعر**

اصل ایمان وجان تقوی دان کان یاقوت وکنج معنی دان سطر قرآن وشطر ایمانست

کهان نور راحت دل وجانست **وَيَنَابِيعُ الْعِلْمِ وَبُحُورُهُ** وچشمهای دانش است

ودریاهای آن **بیت** هست قانون حکمت حکما هست معیار عادت علما

وَرِيَاضُ الْعَدْلِ وَغُدْرَانُهُ وروضهای عدلست وابکیرهای او **شعر**

روضه انس عارفان است او جنة الاعلی روان است او از درتن بنظر جان آی

بتماشا بباغ قران آی تا بجان تو جلوه نماید انچه بود وانچه هست انجا آید

در جان از حروف او در جست جرخ دین را هدایتش رجست **وَأَثَافِيُّ الْإِسْلَامِ**

وَبُنْيَانُهُ ودیک پایهاء اسلام وجدران بناء او **شعر** از درون شمع منهج اسلام

وبرون حارس عقیده عام **وَأَوْدِيَةُ الْحَقِّ وَغِيطَانُهُ** ورودخانهای

حق است وزمینها فراخ که فرو نمیبرند آب آنرا آب کشندکان نشیب

آرمیده **وَبَحْرٌ لَا يَنْزِفُهُ الْمُسْتَنْزِفُونَ** ودریای که نتوانند تمام آب آن

کشیدن آب کشندکان **وَعُيُونٌ لَا يُنْضِبُهَا الْمَاتِحُونَ وَمَنَاهِلُ لَا يَغِيضُهَا**

الْوَارِدُونَ وچشمهایی که آب آنرا فرو نمیبرند آب کشندکان وابشخورها که

کم نمیکرداند آنرا ایندکان برا او **وَمَنَازِلُ لَا يَضِلُّ نَهْجَهَا الْمُسَافِرُونَ** و

منزلی چند که کم نمیکنند راه روشن او مسافران استعار لفظ المنازل

لمقاصد الکتاب باعتبار وقوف الاذهان عندها بعد قصدها **وَأَعْلَامٌ**

لَا يَعْمَى عَنْهَا السَّائِرُونَ وعلمی چند است که نابینا نمی شوند از آن سیر

کنندکان **وَآكَامٌ لَا يَجُوزُ عَنْهَا الْقَاصِدُونَ** وسر عقبه چند که نمی کذرند

از آن قاصدان **جَعَلَهُ اللهُ رِيًّا لِعَطَشِ الْعُلَمَاءِ وَرَبِيعًا لِقُلُوبِ الْفُقَهَاءِ**

کردانیده است خدای کتاب را سیرابی مر تشنکی عالمان را و بهاری مر قلوب

فقیهان را **وَمَحَاجَّ لِطُرُقِ الصُّلَحَاءِ وَدَوَاءً لَيْسَ بَعْدَهُ** وراهها کشاده ا ست

از برای طریقهای صالحان ودوائی است که نیست بعد از و دردی **وَنُورًا**

لَيْسَ مَعَهُ ظُلْمَةٌ وروشنی است که نیست با او تاریکی **شعر**

عجب نبود که از قران نصیبت نیست جز نقشی که از خورشید جز کرمی نبیند چشم نابینا

عروس حضرت قرآن نقاب انکه براندازد که دار الملك ایمان را مجرد بیند از غوغا

وَحَبْلًا وَثِيقًا عُرْوَتُهُ وَمَعْقِلًا مَنِيعًا ذِرْوَتُهُ وبندیست که محکم است کوشه

او و پناهیست که استوار است سر او **وَعِزًّا لِمَنْ تَوَلَّاهُ وَسِلْمًا لِمَنْ دَخَلَهُ** و

عزة است مر کسی را که متصدی ومتوجه او کردد وسلامتی است مر کسی را که

داخل شود او را **وَهُدًى لِمَنِ ائْتَمَّ بِهِ** وهدایتی است مر کسی را که اقتدا کند

با او **وَعُذْرًا لِمَنِ انْتَحَلَهُ** وعذریست مر کسی را که حمل مشاق آن نسبت بنفس خود

کند ای لمن نسب نفسه الی حمله وانه من اهله معتذرا من تکلیف مشاق

وَشَاهِدًا لِمَنْ خَاصَمَ بِهِ وَفَلْجًا لِمَنْ حَاجَّ بِهِ وکواهی است مر کسی را که

خصومت کند باو وفوز وظفر است مر کسی را که حجت کوید باو

وَحَامِلًا لِمَنْ حَمَلَهُ وَمَطِيَّةً لِمَنْ أَعْمَلَهُ وبردارنده است کسی را که بردارد

او را حمله لمن حمله قیامه بصلاح حاله فی الدارین وبارکیر نیست کسی را

که اعمال ال وکذا استعار لفظ المطیة لاداته بصاحبه فی سبیل الله

الی الجنة **وَآيَةً لِمَنْ تَوَسَّمَ** وآیتی است مر کسی را که تدبر کند او را کقوله تع

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ **وَجُنَّةً لِمَنِ اسْتَلْأَمَ** وسپر است مر کسی را

که ذره بوشد **وَعِلْمًا لِمَنْ وَعَى** ودانش است مر کسی را که نکاه دارد او را

وَحَدِيثًا لِمَنْ رَوَى وحدیث است مر کسی را که روایة کند ای قولا وکلاما

لمن نقله کما قال الله تعالی اللهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ الآیة وفائدة وصفه

بذلك ان فیه غنیة لمن اراد ان یتحدث بحدیث غیره مما یفید فائدته

وَحُكْمًا لِمَنْ قَضَى ودر او ست حکم از برای کسی که قضا کند ودر وی حکما

اهل بيان
ای حاکما نظم قرآن که با آی وسوره دارد ز اعجازش اثر ار مثل آن عاجز شده فکر همه
هر حرف از ان خوش زمزمه از بهر تلقین همه سر ازل را ترجمه راز ابد را ترجمان
فی العوارف قال الله تعالی لنبیه صلی الله علیه وآله وسلم وانک لعلی
خلق عظیم وسئلت عن احد ازواجه صلی الله علیه وآله عن خلقه علیه
افضل الصلوات واکمل التحیات قالت کان خلقه القرآن وفیه رمز
غامض وایماء خفی الی الاخلاق الربانیة عن ابن عباس ان رجلا قال
یا رسول الله ای العمل احب الی الله تعالی قال الحال المرتحل قال ما الحال المرتحل
قال فتح القرآن وختمه صاحب القرآن یضرب من اوله الی آخره ومن
آخره الی اوله کلما حل ارتحل ومما یدل علی ان قرآءة القرآن افضل الاعمال
ما روی عن احد اصحابه انه قال قال النبی صلی الله علیه وآله وسلم الا انبئکم
بخیر اعمالکم وازکاها عند ملیککم وارفعها فی درجاتکم وخیر لکم
من انفاق الذهب والورق وخیر لکم ان تلقوا عدوکم فتضربوا اعناقهم
ویضربون اعناقکم قالوا بلی قال ذکر الله صدق رسول الله وقرآءة القرآن
افضل الاذکار فمن اعطی القرآن فقرأه کان افضل الناس وکان اکثرهم

حسنات لان النبی صلی الله علیه وآله وسلم اخبر ان القاری للقرآن
له بکل حرف عشر حسنات قال الفرغانی رحمه الله لما کان الکتاب
القرآنی المحمدی اجمع الکتب لمعانی جمیعها لکونه ترجمة معانی الحقایق
الالهیة والکونیة وترجمة احوالها واحکام تفاصیلها فی تنزلها اولا
لتحقق الکمال الاسمائی وثانیا لاستجلاء کمالها الذاتی من حیث مظهر
جامع اجمالی ومن حیث المظاهر التفصیلیة التابعة لذلک الجامع الذی
هو الصورة المحمدیة علیها الصلوة والتحیة ومتضمنا ترجمة احوال
ذلک المظهر المحمدی وترجمة افعاله واخلاقه وبیان ظهوره بوصف
الکمال وترجمة احوال متابعیه واخلاقهم وطرق وصول کل منهم
الی کمال المختص به ومتضمنا ایضا بیان وضع شریعة کاملة جامعة
حافظة اعتدال الجمیع ما ذکرنا من المظاهر والحقایق ووحدة التجلی
الاول واسمائه فی تنزله لا جرم کان هذا الکتاب والشریعة مغنیین
بحکم جمعیتهما التامة وبیانهما الوافی عن وضع کتاب آخر وشرع
بالنسبة الی مظهر کل اسم کلی من الاسماء الکلیة المتنوعة فانه عوجب

ما فرطنا فی الکتاب من شیء مشتمل علی کل امر کلی او جزئی یقع فی
الظهور الوجودی من الازل الی الابد لکونه متعینا من التجلی الاول
الجامع جمیع احکام الازلیة والابدیة فیفهم ویستنبط من عباراته
واشاراته ودلالاته ومفهوماته کل امام مرشد منور عقله وقلبه
وروحه وسره بنور الایمان والشرع او بنور الهدایة الخاصة او نور
الشهود دقایق علوم الشریعة وعلوم الطریقة وعلوم الحقیقة ویهدی
بذلک من یکون تابعا خصوصا ولکله عموما قال الشیخ فی نقش
الفصوص فص حکمة فردیة فی کلمة محمدیة معجزة القرآن القرآن هو الجمع
بحسب اللغة سمی القرآن المجید قرآنا لجمعه جمیع الکتب السماویة والآیات
المختلفة فمعنی قوله معجزة القرآن ان معجزة محمد صلی الله علیه وآله وسلم
جمعه جمیع الحقایق الالهیة والکونیة او کونه احدیة جمعها لانه صلی الله
علیه وآله وسلم اعجز غیره عن التحقق بتلک الرتبة والجمعیة اعجاز علی
امر واحد ای الجمعیة علی امر واحد اعجاز لما هو الانسان علیه من الحقایق
المختلفة التی هو احدیة جمعها وبهذا اعجز غیره من الملائکة کالقرآن

بالایات المختلفة وهو الجمعیة المعجزة للغیر عن تلک الجمعیة حاصل الکلام
آنکه انسان بواسطهٔ احدیة جمع حقایق مختلفه اعجاز غیر کرده از ین
وصف ومحمد صلی الله علیه وآله وسلم باحدیة جمع جمیع حقایق اعجاز
غیر خود از انبیا وکمل کرده وقرآن کریم باحدیة جمع جمیع ما فی الکتب السماویة
اعجاز کرده سایر کتب را از اتصاف باین صفة قد ورد عن النبی صلی الله
علیه وآله وسلم انه قال انزل الله مائة واربع کتب من السماء فاودع علوم
المائة فی الاربع وهی التوریة والانجیل والزبور والفرقان ثم اودع
علوم القرآن فی المفصل ثم اودع علوم المفصل فی الفاتحة فمن علم
تفسیر الفاتحة علم تفسیر جمیع الکتب المنزلة ومن قرأها کانما قرأ التوریة
والانجیل والزبور والفرقان وقال الامام الموحدین علیه الصلوة والسلام
العلم نقطة کثرها الجاهلون وقال علیه تحیة الله وسلامه جمیع
اسرار الله تعالی فی الکتب السماویة وجمیع ما فی الکتب السماویة فی
القرآن وجمیع ما فی القرآن فی فاتحة الکتاب وجمیع ما فی فاتحة الکتاب
فی بسم الله وجمیع ما فی بسم الله فی باء بسم الله وجمیع ما فی باء بسم الله

فى النقطة تحت الباء وانا النقطة تحت الباء من خطبة له عليه الصلوة
والسلام فبعث محمدا بالحق ليخرج عباده من عبادة الاوثان الى عبادته
پس بعث کرد خدای تعالی محمد را صلی الله علیه وآله وسلم بحق وراستی
تا بیرون برد بندکان اورا از پرستیدن بتان بعبادة او ومن طاعة الشيطان
الى طاعته وازفرمان برداری شیطان بطاعة او بقرآن قد بينه واحكمه
بقرآنی که بدرستی تبیین وتوضیح آن فرمود واحکام احکام آن بواجبی نمود
ليعلم العباد ربهم اذ جهلوه تا بدانند بندکان پروردکار خود را چون
جاهل باشند ونداننداورا وليقروا به بعد اذ جحدوه وتا اقرار کنند
بربوبیة او بعد ازانکه انکار کرده باشند اورا وليثبتوه بعد اذ انكروه
وتا اثبات الوهیة او کنند بعد ازانکه انکار او کرده باشند فتجلى
سبحانه لهم فى كتابه من غير ان يكونوا رأوه پس تجلی کرد خود سبحانه
مر ایشان را در کتاب خویش بی انکه اورا به بینند بما اراهم من قدرته
با انجه نمود ایشان را از قدرت خویش وخوفهم من سطوته وبانجه تخویف
کرد ایشان را وترسانید از شدت او بحله سبحانه فى كتابه وهو ظهوره

لقلوب عبيده بالتنبيهات القرآنية على كمال قدرته كالتنبيه على انواع
المقدورات وانواع المبدعات الدالة على كمال قدرته المحاكية عن
كمال علمه وحكمته وبالتخويفات بالعقوبات وكيف محق من محق
بالمثلات واحتصد من احتصد بالنقمات وچکونه محو شد انکه محو شد
بمثلات والمثلات هى العقوبات النازلة بالقرون الماضية وچکونه
حصاد کرد انکس که حصاد کرد عذاب بعذاب دنیا وآخرة فانه سيأتى
عليكم من بعدى زمان ليس فيه شىء اخفى من الحق ولا اظهر
من الباطل ولا اكثر من الكذب على الله ورسوله وبدرستی که
زود باشد که بیاید بر شما بعد از من زمانی که نباشد چیزی پنهان
تر از حق ونباشد چیزی ظاهرتر از باطل ونباشد چیزی بیشتر از دروغ
بر خدای ورسول او وليس عند اهل ذلك الزمان سلعة ابور من
الكتاب اذا تلى حق تلاوته ولا انفق منه اذا حرف عن مواضعه
ونباشد نزد اهل آن زمان کالائی کاسدتر از کتاب الله کاهی که تلاوت
کنند حق تلاوة کردن او ونباشد روان تر ورایج تر ازان کاهی که تحریف

کنند ویکردانند آن را از مواضع خود ولا فى البلاد شىء انكر من المعروف
ولا اعرف من المنكر ونباشد در بلاد چیزی منکرتر از معروف و
نباشد چیزی معروف تر از منکر فقد نبذ الكتاب حملته وتناساه حفظته
پس بدرستی که طرح کردند وافکندند کتاب را حاملان او وفراموش
کردند یا فراموشی نمودند حافظان او والكتاب يومئذ واهله منفيان
طريدان ومصطحبان فى طريق واحد وکتاب دران روز واهل
آن یعنی رعایة کنندکان او وعاملان بانچه دراوست نفی کرده و
انداخته باشند وبا یکدیکر مصاحب باشند در یک راه ای طریق الله
واصطحابهما ملازمته العمل به واتفاقهما على الدلالة فى طريق الله
لا يؤويهما مؤو جای ندهد ازجای دهنده فالكتاب واهله فى
ذلك الزمان وليسا فيهم ومعهم پس کتاب واهل کتاب دران
زمان باشند ونه درمیان ایشان باشند وبا ایشان باشند ونه با
ایشان باشند لان الضلالة لا توافق الهداية وان اجتمعا ازرای
انکه ضلالت موافق نمی باشد با هدایة اکرچه مجتمع شوند اهل آن با یکدیکر

اشار الى وجه المباينة بينهما وبين الناس بكونهما على هدى والناس على
ضلالة والضدان لا يجتمعان فى محل واحد وهو القلب وان اجتمع
لاجتماع المذكور فاجتمع القوم على الفرقة وافترقوا عن الجماعة
پس مجتمع شوند اهل آن زمان بر فرقة از دین وبر طریق ضلالت ومتفرق
شوند از جماعه اهل هدایت یعنی علماء کتاب وسنة كانهم ائمة الكتاب
وليس الكتاب امامهم کوئیا ایشان اماماں کتابند ونیست
کتاب امام ایشان شبههم بائمة الكتاب فى جعله تبعا لارائهم فلم يبق
عندهم الا اسمه ولا يعرفون الا خطه وزبره پس باقی نمانده است نزد
ایشان الا اسم کتاب ونمی دانند از کتاب الا خط وکتابت او ومن قبل ما
مثلوا بالصالحين كل مثلة وپیش ازان عقوبة کردند صالحان را انواع
عقوبات وسموا صدقهم على الله فرية ونام نهادند صدق ایشان را
افترا بر خدای تعالی وجعلوا فى الحسنة العقوبة السيئة وکردانیدند
در ازاء حسنه ایشان عقوبة سیئة اشارة الى ما فعل امراء بنى امية و
ولاتهم کعبيد الله بن زياد والحجاج وانما هلك من كان قبلكم بطول امالهم

ويغيب آجالهم وهلاك نشدند آنانكه بودند پيش از شما الا بدرازى
املهاى ايشان وغايب بودن اجلهاى ايشان حتى نزل بهم الموعود الذى
ترد عنه المعذرة وترفع عنه التوبة وتحل معه القارعة والنقمة
تا فرود آمد بايشان آن بلاى موعود كه بازكردنى وسر دود است از وعذرخواستن
ومرفوع ونامقبولست نزد نزول او توبه وفرود مى آيد با آن موعود سختى
وانتقام ايها الناس من استنصح الله وفق اى مردمان آنكس كه قبول
نصيحت خداى تعالى كرد موفق شد ومن اتخذ قوله دليلا هدى للتى
هى اقوم وآنكس كه فرا گرفت قول او را دليل خويش هدايت يافت بطريقى كه
اقوم وراست ترين طرقست فان جار الله آمن وعدوه خائف پس بدرستى
كه همسايه وقريب حق تعالى ايمن است ودشمن او ترسان وجار الله من
لزم بابه بطاعته وانه لا ينبغى لمن عرف عظمة الله ان يتعظم وبدرستى
كه سزاوار نمى باشد مر كسى را كه شناخت بزرگى شان وعظمة الهى آنكه
تعظم كند فان رفعة الذين يعلمون ما عظمته ان يتواضعوا له پس
بدرستى كه رفعت شان آنان كه ميدانند قدر عظمته او آنست كه

تواضع وفروتنى كنند او را وسلامة الذين يعلمون ما قدرته ان
يستسلموا له وسلامت حال آنانى كه ميدانند كمال قدرت او آنست كه منقاد
شوند وگردن نهند احكام او را فلا تنفروا من الحق نفار الصحيح من الاجرب
والبارى من ذى السقم پس نفرت نمى كنند از حق مثل نفرت كردن تندرست
از صاحب جرب وشفا يافته از صاحب سقم ومرض واعلموا انكم
لن تعرفوا الرشد حتى تعرفوا الذى تركه وبدانيد كه شما نخواهيد
شناخت راه راست رفتن را تا بشناسيد آنكس كه ترك كرده آنرا ولن
تاخذوا بميثاق الكتاب حتى تعرفوا الذى نقضه وفرا نخواهيد گرفت
ميثاق وعهد كتاب را تا بشناسيد آنكس را كه شكسته آنرا ولن تمسكوا
به حتى تعرفوا الذى نبذه ونخواهيد چنگ زدن در آن تا بشناسيد
آنكس را كه افكنده آنرا پس پشت قال تعالى فنبذوه وراء ظهورهم
قال الشارح لما كان الرشد هو الحق الذى هو عليه صلوات الله
عليه وتابعوه والتارك لذلك هم مخالفوه من ائمة الضلال لا جرم كان
من تمام الرشد الذى يدعوا اليه ويتمسك به من الكتاب معرفة خصومه

الذين تركوا الرشد ونقضوا الكتاب ومعرفة شبههم الباطلة ليحصل
المعرفة على بصيرة ولما نبه عن تلك المعرفة امر بالتماسها من عند اهلها
بقوله عليه الصلوة والسلام فالتمسوا ذلك عند اهله پس طلب كنيد
آنرا از نزد اهل آن اراد نفسه واهل بيته صلوات الله عليهم فانهم
عيش العلم پس بدرستى كه ايشان حيوة علمند باعتبار ان بهم وجود العلم
والانتفاع به وموت الجهل وايشان مرگ جهل اند فان بتعليمهم يموت
جهل المتعلم هم الذين يخبركم حكمهم عن علمهم ايشان آنكسانند كه
خبر ميدهند حكم ايشان از علم ايشان والمراد بحكمهم نطقهم بالحكمة
وصمتهم عن منطقهم وخبر ميدهد خاموش بودن ايشان از سخن گفتن
ايشان لان صمت الحكيم فى موضعه كان من جملة حكمته وظاهرهم
عن باطنهم وخبر ميدهد ظاهر حال ايشان از باطن ايشان لان ظاهرهم
هيئة الخاشعين العابدين وهو دال على اتصاف نفوسهم بكمال
قوتى العلم والعمل شعر قول وفعل آمد گواهان ضمير زين دو بر باطن توا استدلال گير
اين نماز وروزه وحج وجهاد هم گواهى دادنست از اعتقاد اين زكوة وهديه وترك حسد

جون گواهى دادنست از سر خود لا يخالفون الدين ولا يختلفون فيه
مخالفت نميكنند دين حق را واختلاف نمى كنند در آن فهو بينهم شاهد
صادق وصامت ناطق پس دين در ميان ايشان گواهيست راست گو
وخاموشيست سخن گو استعار لفظى الصامت والناطق للدين باعتبار افادة
الاحكام الشرعية منه عند الرجوع اليه وعدمها ومن خطبة له عليه
الصلوة والسلام وناظر قلب اللبيب به يبصر امده ويعرف غوره
ونجده وديده دل عاقل بآن نظر ميكند بپايان كار خود را كه موت است وما
بعد موت وميشناسد نشيب وفراز خويش را كنايتان عن طريق الخير و
الشر داع دعى وراع رعى دعوت كننده دعوت كرد ورعايت كننده
رعايت كرد فاستجيبوا للداعى واتبعوا الراعى پس استجابت كنيد دعوت داعى را
ومتابعت نمائيد طريقه راعى را اشارة الى الرسول صلى الله عليه وآله وسلم
والقرآن الكريم بيت سوى حق نى ركاب مصطفوى زسد جان كو بسى بدوى
وما الفضل الا فى اتباع محمد وما الفوز الا فى اقتفاء محمدى قد خاضوا
بحار الفتن واخذوا بالبدع دون السنن بدرستى كه فرو رفتند در

دریای فتنها و فراکرفتند بدعتها و اختراعات در دین و نکرفتند سنتهای
سید المرسلین علیه افضل صلوات المصلین وَاَذَلَّ المُؤمِنُونَ وَنَطَقَ
الضَّالُّونَ المُكَذِّبُونَ خاموش شدند و کوشه کرفتند مؤمنان و بسخن آمدند
کمراهان تکذیب کنندکان وَنَحنُ الشِّعارُ وَالاَصحابُ مائیم شعار یعنی جامه
اندرونی و صاحبان رسول استعار لفظ الشعار لنفسه و اهل بیته باعتبار
قربهم من الرسول صلی الله علیه و آله و سلم کالثوب الذی یلی الجسد
دون باقی الثیاب وَالخَزَنَةُ وَالاَبوابُ و مائیم خازنان و درهای شهر
علم رسول الله کما قال صلی الله علیه و آله و سلم انا مدینة العلم و علی
بابها و بروایة انا دار الحکمة و علی بابها لاتُؤتَی البُیُوتُ اِلّا مِن اَبوابِها
فَمَن اَتاها مِن غَیرِ اَبوابِها سُمِّیَ سارِقًا باید که نیایند در خانها الا از
درهای آن پس هر که در آید از غیر درهای آن نام نهاده میشود آنکس را
سارق مِنها ای من هذه الخطبة الشریفة فی فضائل اهل البیت
علیهم الصلوة و السلام فِیهِم كَرائِمُ الاِیمانِ در ایشانست نفایس ایمان
کاعتقادات الحقة و الاخلاق الفاضلة وَهُم كُنُوزُ الرَّحمٰنِ و ایشان

کنجهای خدای بخشاینده اند استعارة باعتبار کونهم خزان علم الله و صفة
وصف الرحمن لانه مبدأ بعثة الانبیاء و الاوصیاء اذا جعلهم الله
برحمته هداة خلقه اِن نَطَقُوا صَدَقُوا وَاِن صَمَتُوا لَم یُسبَقُوا اگر سخن
کویند راست کویند و اگر خاموش شوند کسی بر ایشان سابق نشود ای عند
صمتهم لایسبقون الی فضیلة نطق اذ کان صمتهم فی موضع الصمت حکمة
فَلیَصدُق رائِدٌ اَهلَهُ پس باید که تصدیق کند و باور دارد آب و علف
جوینده اهل او را هذا کالمثل و فایدته التنبیه علی فضله و الامر بصدق
الخبر عنه لمن یعنیهم امره و ازعنده من مراعی النفوس و مناجاة تهما وَلیُحضِر
عَقلَهُ و باید که حاضر کند عقل خود را تا بفهمد آنچه میکوید وَلیَكُن
مِن اَبناءِ الآخِرَةِ و باید که باشد از فرزندان آخرت فَاِنَّهُ مِنها قَدِمَ وَاِلَیها
یَنقَلِبُ پس بدرستی که از آنجا آمده و به آنجا باز میکردد فَالنّاظِرُ بِالقَلبِ
العامِلُ بِالبَصَرِ یَكُونُ مُبتَدَأُ عَمَلِهِ اَن یَعلَمَ اَعَمَلُهُ عَلَیهِ اَم لَهُ پس نظر کننده
بدیده دل که عمل کننده به بصارت باشد مبدأ علم او آنکه بداند که
آیا عمل او وبال بر اوست یا از برای ثواب اوست فَاِن كانَ لَهُ مَضَی فِیهِ وَاِن كانَ

عَلَیهِ وَقَفَ عَنهُ پس اگر باشد عمل او از برای نفع او بکذرد در او و اگر بر او وبال
باشد باز ایستد از و فَاِنَّ العامِلَ بِغَیرِ عِلمٍ كَالسّائِرِ عَلَی غَیرِ الطَّرِیقِ پس
بدرستی که عمل کننده بغیر دانش آن عمل همچون سیر کننده است بر غیر راه
فَلایَزِیدُهُ بُعدُهُ عَنِ الطَّرِیقِ اِلّا بُعدًا عَن حاجَتِهِ پس زیاده نمیکند او را دوری
از راه الا دوری از مطلوب او وَالعامِلُ بِالعِلمِ كَالسّائِرِ عَلَی الطَّرِیقِ
الواضِحِ و عمل کننده بعلم همچون سیر کننده است بر راه روشن فَلیَنظُرُ ناظِرٌ
اَسائِرٌ هُوَ اَم راجِعٌ پس باید که نظر کند ناظر که او سائر است بجانب
مقصد یا باز کردنده است از آنجا وَاعلَم اَنَّ لِكُلِّ ظاهِرٍ باطِنًا عَلَی مِثالِهِ
و بدان بدرستی که مر هر ظاهری را باطنی است بر مثال او و مطابق او فَما
طابَ ظاهِرُهُ طابَ باطِنُهُ وَما خَبُثَ ظاهِرُهُ خَبُثَ باطِنُهُ پس هر کس
که پاک و طیب است ظاهر او پاکست باطن او و آنکه پلید است ظاهر او پلید است
باطن او وَقَد قالَ الرَّسُولُ الصّادِقُ صَلَّی اللهُ عَلَیهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ اِنَّ اللهَ
یُحِبُّ العَبدَ وَیُبغِضُ عَمَلَهُ وَیُحِبُّ العَمَلَ وَیُبغِضُ بَدَنَهُ کفته است رسول
راستکوی صلی الله علیه و آله و سلم بدرستی که خدای تعالی دوست

میدارد بنده را و دشمن میدارد عمل او و دوست میدارد عمل و دشمن میدارد
بدن او از برای آنکه سبب دوستی و بغض عمل بر حسن و قبح قصد و اراده عامل
است قال صلی الله علیه و آله و سلم انما الاعمال بالنیات وَاعلَم اَنَّ لِكُلِّ عَمَلٍ
نَباتًا وَكُلُّ نَباتٍ لاغِنَی بِهِ عَنِ الماءِ و بدان بدرستی که هر عملی را رویدنیست
و رویدن هر کیاه را ناچار است از آب وَالمِیاهُ مُختَلِفَةٌ فَما طابَ سَقیُهُ
طابَ غَرسُهُ وَحَلَت ثَمَرَتُهُ و آبها کوناکون است پس هر نباتی که طیب باشد
آب دادن او و طیب باشد کاشتن او و شیرین باشد میوه او وَما خَبُثَ
سَقیُهُ خَبُثَ غَرسُهُ وَاَمَرَّت ثَمَرَتُهُ و هر نباتی که خبیث باشد آب دادن او
خبیث باشد کاشتن او و تلخ باشد میوه او یعنی همچنانکه حلاوت و مرارت
ثمرات بطیب و خبث سقی میاه است همچنین حسن و قبح اعمال عباد بقصود
و نیاتست قال الشارح استعار لفظ النبات لزیادة الاعمال و نموها
و استعار لفظ الماء للمادة القلبیة من الارادات و النیات المختلفة
و ظاهر ان طیب الاعمال بطیبها و خبثها بخبثها کالماء و یکتفی به قال
المحقق القونوی فی شرح الاحادیث اعلم انه قد ثبت شرعا و کشفا

الله مانم صورة الاولها روح فتارة تخفى آثار الروح فی الصورة بالنسبة الی
اکثر الناس وتارة یظهر بشرط تاید روح تلک الصورة بمدة متصل من روح
آخر وقد وردت النصوص الشرعیة مکررة بذلک فی الکتاب واذا عرفت
هذا فاعلم ان صورة الاعمال والاقوال اعراض لا ترتفع ولا تبقی الا بارواحها
المصاحبة لها والمتانة ایضا بارواح العمال ونیاتهم وتعلقات همهم
الثابتة لعلومهم واعتقاداتهم الصحیحة المطابقة لما هو الامر علیه و
للحروف والکلمات من حیث افرادها ومن حیث تراکیبها خواص تظهر من
ارواحها بواسطة صورها تلفظا او کتابة شهدت بصحة ذلک الانبیاء و
الاولیاء عن شهود محقق وتجربة مکررة ومما یویده من اسرار الحروف
ما روی ابو امامة انه قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم
یقول اقرؤا القرآن فانه یاتی یوم القیمة شفیعا لاصحابه اقرؤا الزهراوین
البقرة وسورة آل عمران فانهما یاتیان یوم القیمة کانهما غمامتان
او غیابتان او کانهما فرقان من طیر صواف یحاجان عن اصحابهما
الحدیث وفی روایة یجادلان عن اصحابهما فقوله صلی الله علیه وآله

وسلم کانهما فرقان من طیر صواف کنایة عن ارواح صور الحروف و
الکلمات والغمامتان والغیابتان صورة احدیة جمع کل سورة منها مواهبها
هست تسبیحت بخار آب و گل • مرغ جنت شد ز نفخ صدق دل •
همچنانچه از نفخ صدق دل مرغ جنت میشود از نفخ کذب دل تنین جهنم
میشود و ابدی الحیوة میکردند به حیوة قلب انسانی ایضا در و دیوار جنت از تسبیحات
زمین و آسمان و نجاتست • درختش صدق و اخلاص است و تقوی •
همه بار درختا اسرار معنی • وهمچنانچه در و دیوار جنت از حیوتست در و
دیوار جهنم نیز از حیوتست قال تعالی وان الاخرة لهی الحیوان بدان ایدک الله
وایانا بالدین الخالص که قلب انسانی را حیاتیست ابدی خواه کافر و خواه مسلم
و از اعمال و اجساد برزخیة ذی حیوة متکون میشوند بحیوة ابدی مستفاض
از قلب اعمال عند العمل و از وقت عمل تا ابد الآباد مستحضر و همراه اوست
غایة آنست که محسوس او نیست و صاحب کشف برزخ معاینه می بیند که
محفوف صور اعمال خود است عطار به نیکی و بدی در کار خویشی
همه آیینه کردار خویشی • بهشت و دوزخ همراه با تست • فراز عرش و شیب جاه بانست •

بمقتضی کل یعمل علی شاکلته مراتب اعمال در صفت نقص و کمال برونق مقدار
اعیان عمالست چه هرچند شخص در فضایل ذات و محاسن صفات
عینیه فاضل تر مساعی جمیله و افعال پسندیده او در تکثیر حسنات و تثمیر
خیرات کاملتر و هر کس که از حلیه مکارم اخلاق ذاتیه و ماثر زکیه حلیه
عاطل اعمال و افعال او از نصاب همت و وفور حسنت و دناءت نفس قاصر
و نازل و همچنانکه اعمال و افعال صور معانی ثابته در اصل ذات عاملست
ثواب و عقاب در موطن آخرة بصورة اعمال و افعال اوست عطار
زین سوی اجل بین که چونی • زان سوی اجل چنان نمایی • زیرا که موطن
دنیا و آخرة بمنزله دو آیینه است مقابل یکدیگر که هرچه در یکی مینماید صورت
آن در دیگری منعکس میشود ایضا چو مرغ جان فرو ریزد پر و بال •
به بینی روی خود در آب اعمال • سیه رویی سیاهی پیش آرند •
سپیدی در فروغ خویش آرند • بهشت و دوزخت همراه با تست •
فراز عرش و شیب جاه با تست • چون همراه تو باشد که از رحمه دل تو
رسته است تا آبش خور این تخم از کدام چشمه است از فرات سایغ است یا

از اجاج مالح و شجرة نابته از آن حبه یا شاخ طوبی یا شجرة زقوم است وهم
پیش تو حاضر است چه مومن جنتی است و جنة او عمل اوست که زاده قلب
اوست و قایم بقصد دل اوست و ظل معانی قایمه بذات اوست بلکه ظهور
قلب اوست بصور معانی و شیونات و چگونه از او غایب تواند بود و همچنین
کافر دوزخی است و دوزخ او عمل اوست که بالفعل محفوف انست اما حس
دنیوی شاغلست از ادراک آن و حاجب و الحق تعالی لا یشغله شان
عن شان و لهذا در حین احتضار که معطل شد این حس مشرف میشود
بر احوال آخرة مولانا روز مرگ این حس تو باطل شود • نور جان داری که یار دل شود
و بدانکه همچنانچه جمیع اجزا و قوی و مشاعر بدنی علی الدوام از قلب روح
حیوة با ایشان میرسد آنا فانا و همچنین اجساد و اعضاء برزخیة روح
حیوة برزخی از باطن قلب بر ایشان علی الدوام شیئا فشیئا میرسد الی
الابد و لهذا متبدل میشود سیئه بحسنه و اصل عمل تبدل نمی یابد
زیرا که روحی که فایض میشود بجسد عمل اگر از قلب قاسی خاصیت به
صورة سیئه ظاهر میگردد کتصور المعتدی بصورة الغذاء و روحی که

قلب مطیع صالح فایض میشود بصورت حسنه مشکل میکردد قال تعالی
کل یعمل علی شاکلته قال الامام جعفر الصادق علیه السلم یظهر مکنون
ما اودع فیه من الخیر والشر وقال ابن عطا علی ما فی سره لان النبی
صلی الله علیه واله وسلم قال اعملوا فکل میسر لما خلق له وقیل ای کل
نفس تبع اثر قلبه وهمته شعر کل امری یشبهه فعله ویرشح الکوز بما فیه
من لم یکن عنصره طیبا لم یخرج الطیب من فیه اصل الفتی یخفی ولکنه
فی فعله یظهر خافیه مولانا هرکه باشد زشت کفتش زشت دان
هرچه کوید مرده آن نیست جان کفت انسان پاره انسان بود
پاره از نان یقین هم نان بود کرچه درظاهر منافی ذاکرست وارز آمد لیک ذکرش سا... ترست
زان علی فرمود نقل جاهلان سبزه دان در مزبله بکذار آن کو نشست هرکه
برنجاست بیشکی بنشسته است بایدش خود را بشستن زان حدث
تا نماز فرض او نبود عبث پس اکر صاحب سیئه استغفار کرد صفة
قلبا و متبدل شد همچنین صفة عمل کذشته او نیز متبدل شد واصل
عمل متبدل نشد همچنانچه قلب بذاته متبدل نشد پس همان عمل که

دی بصورت سیئه ظاهر بود عند اعین البرزخیة امروز بصورت حسنه
مشاهد ایشانست قال تعالی اولئک یبدل الله سیئاتهم حسنات چون
پیش از استغفار جسد عمل او مغتذی بغذاء روح حیاتی بود مفاض
از قلب عاصی ناچار بصورت آن غذا مصور بود و بعد از استغفار چون
غذای او از قلب مطیع است چکونه بهمان صورت اولی باقی تواند بود و اشار
الی هذا قوله صلی الله علیه واله وسلم انما الاعمال بالنیات باداة الحصر
یعنی حسن وقبح صور اعمال نیست الا تابع نیة که قصد وتوجه قلب است
پس اکر نیة وتوجه قلب متبدل شد حسن وقبح عمل متبدل شد اما سمعتم
قول الله تعالی فاما من اعطی واتقی وصدق بالحسنی فسنیسره للیسری
واما من بخل واستغنی وکذب بالحسنی فسنیسره للعسری
فانه ینادی الی ان المدار الی التصدیق والتکذیب وهما من صفات القلب
ولهذا اعمال کفار مثل صدقه وصله رحم موجب ثواب آخرة ایشان نمیشود
قال تعالی اولئک الذین لیس لهم فی الآخرة الا النار وحبط ما صنعوا
فیها وباطل ما کانوا یعملون وقال مثل الذین کفروا بربهم اعمالهم کرماد

اشتدت به الریح فی یوم عاصف لا یقدرون مما کسبوا علی شیء روی ان
رسول الله صلی الله علیه واله وسلم قال ان الله لا یظلم المؤمن حسنة یثاب
علیها الرزق ویجزی بها فی الآخرة واما الکافر فیطعم بحسناته فی الدنیا حتی
اذا افضی الی الآخرة لم تکن له حسنة یعطی بها خیرا وقوله تعالی یمحو الله ما
یشاء ویثبت در صفات اعمالست نه در اصل عمل هر تخم عمل که در زمین دنیا
مزرعه آخرتست کاشته شد فی الحال در منبت آخرت می روید بلکه کاشتن
عین رستن است وقال تع وان الدار الآخرة لهی الحیوان هرچه در آخرت
رست صاحب حیوة ابد شد یا جنت جهنم است یا جنت بهشت وهمه حیوة
وشعور وکلام دارند چه هر یک از میوهای بهشت ترغیب بهشتیان کنند که
ارض تناول کن و دوزخ کوید جز یا مؤمن فان نورک یطفی ناری قال فی
الباب السابع والثمانین ومائتین من الفتوحات المکیة اعلم انه ما من
کلمة یتکلم بها العبد الا ویخلق الله تلک الکلمة ملکا فان کانت خیرا کان ملک
رحمة وان کانت شرا کان ملک نقمة فان تاب الی الله وتلفظ بتوبته خلق
الله من تلک اللفظة ملک رحمة وخلع من المعنی الذی دل علیه ذلک اللفظ

بالتوبة الذی قام بقلب التائب علی ذلک الملک الذی کان خلقه الله من
کلمة الشر خلعة رحمة وواخی بینه وبین الملک الذی خلقه من کلمة
التوبة وهو قوله تبت الی الله فان کانت التوبة عامة خلع علی کل ملک نقمة
کان مخلوقا لذلک العبد من کلمات شره خلع رحمة وجعل مصاحبا للملک
المخلوق من لفظة توبته فانه اذا قال العبد تبت الیک من کل شیء لا یرضیک
کان فی هذا اللفظ من الخیر جمعیة کل شیء من الشر تخلق من هذا اللفظ
ملائکة کثیرة بعدد کلمات الشر التی کانت منه فتحقق ما قلنا فان الکشف
اعطی ذلک وصدقه الوحی المنزل بقول الله تعالی فی هذا الصنف یبدل
الله سیئاتهم حسنات فجعل التبدیل فی عین السیئة وهو ما ذکرنا
ولقد اخبرنی عبد الکریم بن وحشی المصری وکان من الرجال بمکة سنة
تسع وتسعین وخمسمائة قال لی رکبت البحر من جدة بطلب الدیار المصریة
فلما برزنا جینا لیلة ونحن نجری فی وسط البحر وقد نام اهل المرکب فاذا
شخص من الجماعة قد قام یرید قضاء الحاجة فزلقت رجله ووقع فی
البحر واخذته الامواج فسکت الرایس وما تکلم وکانت الریح طیبة فما

شعر رأس المركب الا والرجل يجي على وجه الماء حتى دخل المركب وصحبته طائر
كثير فلما وصل الى المركب طار الطاير ونزل بجامور الصاري على رأس القرية
ثم رآه قد مد منقاره الى اذن ذلك الرجل كانه يكلمه ثم طار فلم يقل له
الراكب شيئا حتى اذا كان في وقت آخر من النهار اخذ الرايس واكرمه
وسأله الدعا فقال له الرجل ما انا من القوم الذين يسال منهم الدعاء فقال
له الربان رايتك البارحة وما جرى فيك فقال له يا اخي ليس الامر كما
ظننت ولكني لما وقعت في البحر واخذتني الامواج تيقنت بالهلاك وعلمت
ان الاستغاثة بكم لا تفيد فقلت ذلك تقدير العزيز العليم مستسلما
لقضاء الله فما شعرت الا وطائر قد قبض علي واقامني من بين الامواج و
حملني على موج البحر الى ان ادخلني المركب كما رأيت فتعجبت من صنع الله
وبقيت اتطلع الى الطائر واقول يا ليت شعري من يكون هذا الطائر الذي
جعله الله سبب نجاتي وحياتي فمد الطائر منقاره من اعلى الصاري
الى اذني وقال لي انا كلمتك ذلك تقدير العزيز العليم وبه سميت فكان
اسم ذلك الطائر ذلك تقدير العزيز العليم فهذا ما اشرنا اليه من خلق

الله الملائكة من الكلمات وتلك الكلمات تكون اسماؤهم وبها يتميزون
وبها يدعون كانت ما كانت وفي كتاب السير للسرمري حكى عن الشبلي
قدس سره انه قال مات رجل من جيراني فرايته في المنام فسالته عن حاله
فقال يا شبلي مرت بي اهوال عظيمة وذلك انه ارتج علي عند السؤال
فقلت في نفسي من اين اتى علي الم امت على الاسلام فنوديت هذه عقوبة
اهمالك للسانك في الدنيا فلما هم بي الملكان حال بيني وبينهما رجل
جميل الشخص طيب الرائحة فذكرني حجتي فذكرتها فقلت من انت يرحمك
الله قال انا شخص خلقت من كثرة صلاتك على محمد صلى الله عليه وآله
وسلم وامرت ان انصرك في كل كرب بر متفطن خبير به اسرار دين
مخفي نكرد اشارت حضرت رسالت عليه الصلوة والسلام والتحية الا
وان في الجسد مضغة اذا صلحت صلح الجسد كله واذا فسدت فسد
الجسد كله الا وهي القلب كه تاثير صلاح وفساد اين مضغه بجسد شامل
جسد دنيويه واخرويه هر دو است چه اين جسد حيوة از ظاهر قلب ميگيرد
وآن جسد حيوة از باطن قلب دارد كه روح اين مضغه است واين مضغه

مرتبه تنزل وكثافت آن روح است از لطافت اصلی چه روح وجسد يكی است
وتفاوت باعتبار شعور وادراك است وموت تبديل حسی ومشعری بمشعری
ديگر است لطف از اين شعر عطار نيز حسی هست جز اين نيز حس
كان چو زر سرخ واين حسها چو مس * چه محسوسات آن نيز عين محسوسات
اين نيست كه در دو آئينه متقابله موطن دنيا واخرت نموده ميشود واين
دو آئينه مختلفند در جلا بواسطه لطافت وكثافت نشاة شعر
زحشرت نكته روشن بگويم * تو بشنو تا مثنى من بگويم * همه جسم تو هر سيا كه معنيست
كه جسم اينجا نمايد زانكه دينيست * ولی چون جسم بند جان زكس ايد * همه جسم تو انجا جان نمايد
همين جسمت بود اما منور * وكرد طاعت جسمی مكدر * شود معنی باطن جمله ظاهر
بلا شك اين بود تبلى السرائر * چون نشاة دنيويه بمنزله آئينه ظلمانی
كثيف الجوهر است حقيقة صورت روح در او منعكس نميشود بلكه شبح و
سايه از آن صورت در او منعكس ميشود كه آن جسم است ونشاة اخرت
بواسطه صفا ولطافت مراة حقيقت روح ميشود وجسم كه غلاف
اوست بتبعيه مدرك ميشود همچنانچه مولانا در سر داستانی از كتاب

مثنوی فرموده است كه كلام در بيان انكه تن روح را چون لباس است واين
دست آستين دست روح است واين پا موزه پای روحست مولانا
تا بدانی كه تن آمد چون لباس * رو بجو لابس لباسی را مليس
روح را توحيد والله خوشتر است * غير ظاهر دست وپائی ديگر است
دست وپا در خواب بينی وايتلاف * آن حقيقت دان مدانش از گزاف
آن توئی كه بی بدن داری بدن * پس مترس از جسم وجان بيرون شدن
باده از ما مست شد نی ما ازو * قالب از ما هست شد نی ما ازو
ولنعم ما قيل ترا دستی است كش دست آستين است * بلند است آن نه بی دست آستين است
چو دستت را شد ست اين آستين بند * ترا آن دست اندر آستين چند
زتن بگذر بكوی جان قدم زن * زجان هم بگذر و در عدم زن
اين لباس جسم پرده وحجابست از ادراك واقع روح درين نشاة دنيويه
پس روح غيبست وجسم شهادة بخلاف موطن آخرت كه روح شهادت است
وجسم غيب آنجه مدرك ميشود اولا وبالذات روحست وجسم ثانيا
وبالتبع بواسطه صفا ولطافت كه روح را ست حاجب نميشود از ادراك

جسم همچنانچه صورت در آب صافی مرئی میشود رباعی چون آینه پشت و رو بود جسمانیات
همراه ماند هم آن نه این نز آتش ❁ امروز چنین که جانت در جسم کم است
وز داشته کم جسم چنین درجانست ❁ نیک تأمل کن که اصل مسئله ادق
از آنست که بر تشبیهات و تمثیلات مدرک کردد مولانا
این مثل نالایقست این مستدل ❁ حیله تفهیم را جهد المقل ❁ مرکز که
ظهور روح انسانی در صور شیون او و سیر او در مراتب تنزلات قلبی و
نفسی و طبیعی بحکم خلافت الهی و خلق آدم علی صورته ملاحظه کند و تحول
او در مشاهد و مواطن الست و دنیا و آخرت حل این مسئله معضله را
آسان کردد باز کردیم بانچه در آن بودیم پس کوییم همچنین قلب نیز دو وجهه دارد
یکی مقابل آیینه دنیا و یکی مقابله آیینه آخرت اکر این روی خود در آیینه
دنیا می بیند نمیتواند که درین وقت آن روی خود در آیینه آخرت ببیند
زیرا که قلب واحد است و وحدانی التوجه والله تعالی لا یشغله شان عن
شان پس هرکاه که روی کرداند از آیینه دنیا و پشت باو کرد آن زمان
آن روی خود در آیینه آخرت می بیند یا بموت اضطراری عامه خلق را

یا بموت اختیاری موتوا قبل ان تموتوا که با وجود شغل این حس که حجابست
پی حجاب می بیند و لهذا شاه لو کشف تعبیر ازین نشاه بغطا میفرماید
علیه السلام والتحیة والاکرام و میفرماید که با وجود شغل این حس
حاجب که پرده آن حس است بقوة عین لا یشغله شان عن شان بمعاینه
می بینم قیامت را واکر این غطا نشاه دنیویه از پیش برخیزد هیچ بر کمال
یقین و عین عیان من زیاده نشود شیخ العاشقین کوید شاهد عین کل
علیه الصلوة والسلام چون از پرده یقین کذشت عیان از وراء عیان
شد زیرا کهت لو کشف الغطاء ما ازددت یقینا شعر کشت حال آخرت بر من عیان
ار فتادم در قیامت این جهان ❁ حشر اعظم برزخم در بر کشود
فاش دیدم دوزخ و دار الخلود ❁ نامه اعمال و میزان و صراط
جملکی دیدم در آن عالی بساط ❁ مالک آن روز دیدم بی نقاب
زو یکی نازان یکی اندر عذاب ❁ هرچه خواهد بود در روز قیام
اندر اینجا فاش دیدم والسلام ❁ و قول رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم
انا والساعة کهاتین تنبیه است ارباب فطنة را باتصال میان تشخص و

صور برزخیه اعمالیه مولانا از سید کفت خلدو نار کونین ❁ بتو نزدیکتر از بند نعلین
بهشتی دان تو از قول پیمبر ❁ زحد جسم او تا عنبر ❁ چو تو بینم کور و زمینی
از آن نه روضه و نه حوض بینی ❁ و قوله صلوات الله و سلامه علیه انا الشاعر
اشارة لطیفة الی ظهور القلب بصور اعماله کظهور الحق فی افعاله ایضا له
زاده ثانیست احمد در جهان ❁ صد قیامت بود او اندر عیان ❁ زو قیامت را همی پرسیدند
کای قیامت تا قیامت راه چند ❁ با زبان حال میکفتی بسی ❁ که ز محشر حشر را پرسد کسی
پس قیامت شو قیامت را ببین ❁ دیدن هرچیز را شرطست این ❁ شرط روز بعث اول مردنست
زانکه بعث از مرده زنده کردنست ❁ این جهان منتظم محشر شود ❁ کر دو دیده مبدل و انور شود
زان نبیند این حقایق را تمام ❁ که ببین خامان بود فهمش حرام ❁ آنکه پایان دید احمد بود کو
دید دوزخ را هم اینجا مو بمو ❁ دید عرش و کرسی و جنات را ❁ بر درید او پرده غفلات را
مولانا قدس سره به زاده ثانی خواند حضرت را صلی الله علیه و آله و سلم زیرا که
هرکه در دنیا مرد در آخرت متولد شد عطار چو در دنیا بمردن اوفتادی
یقین میدان که در عقبی بزادی ❁ پس هرکه بموت اختیاری در حیوة آباد
اخروی متولد شد هر آینه درین نشاه دنیویه دوبار متولد شد قال عیسی

علیه السلام لن یلج ملکوت السموات من لم یولد مرتین قال المحقق
القونوی فی تفسیر الفاتحة اعلم ان کل فعل یصدر من الانسان فان
له فی کل سماء صورة تتشخص حین تعین ذلک الفعل فی هذا العالم
و روح تلک الصورة هو علم الفاعل و حضوره بحسب قصده حال الفعل
و کل فعل فلا یتعدی مرتبة الصفة الغالبة الظاهرة الحکم فیه حین
تعینه من فاعله والشرط فی تعدی الافعال الحسنة و حکمها من الدنیا
الی الآخرة امران فهما الاصلان فی باب المجازاة و دوام صور الافعال
من حیث نتایجها احدهما التوحید والآخر الاقرار بیوم الجزاء وان کان
الموحد هو المجازی فان لم یکن الباعث علی الفعل امرا الهیا کلیا او معینا تابعا
للاصلین و ناتجا عنهما فان الصورة المتشخصة فی العالم العلوی المتکونة
من فعل الانسان لا تتعدی السدرة ولا یظهر لها حکم الا فیما دون
السدرة خارج الجنة فی المقام الذی یستقر فیه فاعله آخر الامر هذا ان
کان فعلا حسنا وان کان سیئا فانه لعدم صعوده و خرقه عالم العناصر
یعود فیظهر نتیجته للفاعل سریعا و یضمحل و یفنی و یبقی فی السدرة کی

اتا الموحدون ومن يكون ناسر تابعًا للاجمى الالهى الكلى والجزوى المعين
فان صور افعاله تنصبغ كما قلنا بصفة عمله وليسرى فيها روح قصده ويحفظها
الحق عليه من حيث رحمته واحصاؤه بموجب حكم ربوبيته فان غلب
على الفعل حكم العناصر وصورة النشأة العنصرية انحفظت فى سدرة المنتهى
منبع الاوامر الشرعية الباعثة على الفعل فانها غاية العالم العنصرى وحد
الطبيعية من حيث ظهورها بالصور العنصرية فجعلها الحق غاية من تقى
الآثار العنصرية فان افعال المكلفين بالنسبة الغالبة نتيجة الصور و
الامزجة المتولدة من العناصر والمتركبة منها فلهذا لم يمكن ان يتعدى
الشئ اصله فيما من العناصر لا يتعدى عالم العناصر فان تعدى فتبعية
حقيقة اخرى تكون لها الغلبة اذ ذاك والحكم فافهم فان خرقت همة الفاعل
وروحانيته عالم العناصر بالغلبة المذكورة لاقتضاء مرتبته ذلك
وحاله تعدى الى الكرسى والى العرش والى اللوح والى العماء بالقوة
والمناسبة التى بينه وبين هذه العوالم وكونه نتيجة من سائرها فانحفظ
فى ام الكتاب الى يوم الحساب فاذا كان يوم الفصل انقسمت افعال العباد

الى اقسام فمنها ما يصير هباء منثورا وهو الاضمحلال الذى اشرت اليه
ومنها ما يقلبها اكسير العناية والعلم بالتوحيد اوبه وبالتوبة فيجعل
قبيحها حسنا والحسن احسن فيصير الثمرة كاحد ويوجر من اتى معصية
جزاء من اتى مثلها من الحسنات بالموازنة فالقتل بالاحياء والغصب
بالصدقة والاحسان ونحو ذلك ومنها ما يعفو الحق عنه ويمحو
حكمه واثره ومنها ما اذا اقدم الفاعل عليه وفاه له مثلا بمثل خيرا
كان او شرا ومن الافعال ما يكون حكمها فى الآخرة هو كسر
سورة العذاب الحاصل من نتائج الذنوب وقبايح الاعمال ومن
الافعال ما يختص باحوال الكمل ونتائجها خارجة عن هذه التقاسيم
كلها ولا يعرف حكمها على التعيين الا اربابها ومن خطبة له عليه
الصلوة والسلام بنا اهتديتم فى الظلماء وتسنمتم العلياء
بنور هدايت ما ممتدى شديت درظلمات آباد كفر وجهل بشرف اسلام
وبالا شديت ورسيديت بمراتب عليه ببركة اسلام استعار لفظ
الظلماء للجهل الحاجب لابصار البصائر عن ادراك الحق ووصف التسنم

لما حصلوا عليه من شرف الاسلام وعلو الرتبة به وبنا انفجرتم عن
السرار وبما منفجر شديد ورزان كشتيد از كمال تاريكى شب كفر
بكمال نور روز اسلام قال تعالى افمن شرح الله صدره للاسلام فهو
على نور من ربه استعار لفظ وصف الانفجار لظهورهم فى انوار
الاسلام من سرار الشرك والسرار الليلة والليلتان فى آخر
الشهر يستتر القمر فيهما ويختفى ولفظه مستعار للشرك والجهل
السابق وقر سمع لم يفقه الواعية كران باد كوشى كه نشنود اواز
بلند علم دين را دعا على سمع لم يفقه صاحبه علما من مقاصد
الكتب الالهية لعدم فائدة خلق السمع منه كيف يراعى النباة
من اصمته الصيحة جكونه محافظة كند آواز آهسته را انكس كه
خاموش كرده باشد اورا قوة فرياد كتاب وسنة النباة الصوت
الخفى وكنى بها عن دعائه لهم الى الحق وبالصيحة عن خطاب الله و
رسوله وهو فى معرض العذر لنفسه فى عدم نفع دعوته لهم
اى اذا كانت دعوة الله ورسوله التى اصمتكم بقوتها لم تستجيبوا لها

فكيف تراعون دعوتى لكم التى هى كالنباة من الصيحة ربط جنان لم
يفارقه الخفقان ثابت باد دلى كه مفارقت نكند از او خفقان
واضطراب از ترس خداى تعالى دعاء له بالثبات والسكينة وردى
ربط بالبناء للمفعول اى ربط الله بمعنى الكلمة ان من لم يزل قلبه
مضطربا من الخوف فله راى متين وقلب قوى ونفس مطمئنة
ما زلت انتظر بكم عواقب الغدر هميشه من منتظرم عاقبة
وسرانجام غدر وفريب شما وانوسمكم بحلية المغترين وهميشه
مى شناسم شما را بحليه وصفات مغروران غافل از عواقب امور
اى اعرفكم بصفات الغدر فى البيعة والنكث لها سترنى عنكم
جلباب الدين بپوشيد مرا از شما رداء دين الجلباب الملحفة
واستعار لفظه للدين باعتبار ستره وحجبه عن العنف بهم و
حملهم على المشقة او ستره عن علمهم فى قوته وباسه ولولم يكن
ذلك الستر لعرفوه بذلك وروى ستركم عنى اى عصم الدين منى
دماءكم واتباع مدبركم وبصرنيكم صدق النية وشناسانيد بمن

صدق وراستی نیت واخلاص من با خدای تعالی عاقبة وسرانجام امر
شما را کما قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم اتقوا فراسة المؤمن
فانه ینظر بنور الله اقمت لکم علی سنن الحق اقامة کردم شما را
بر طریقه حق یعنی کتاب وسنة وفی جواد المضلة ودر راههای راست
مضلة یعنی زمینی که در او راه گم میشود جواد المضلة هی السنة اذ کان
علیه الصلوة والسلام العالم بالکتاب والموضح لطرق الحق منه ولطرق
الباطل والهادی فیهما وذلک حیث تلتقون ولا دلیل انجاکه ملاقی
یکدیگر میشدید در ظلمة جهل ونبود دلیلی عزاو وتحتفرون ولا تمیهون
ومیکنید ومیکاوید زمین را وباب نمی رسانیدای تطلبون ما الحیوة
بالبحث والفحص من اودیة القلوب فلا تجدون بها ماء الا سمه استعار
لفظ الاحتفار للبحث عن مضان العلم ولفظ الماء استعار للعلم الیوم
انطق لکم العجماء ذات البیان امروز بسخن آورده ام از برای شما بی
زبانان را صاحب کلام واضح روشن کنی بالعجماء عن الحال التی تشاهدونها
من العبر الواضحة وعن کمال فضله وهدایته الی الله فان هذه الامور

وان لم یکن نطق الا انها مبینة بلسان حالها ما ینبغی ان یفعل بطایفة فی
الافصاح عن ذلک لا وامر الله ورسوله فلذلک کانت ذات بیان وانطاقها
هو تنبیهه علیه السلم علیها اذ عبر بلسان مقاله عما کانت تقتضیه و
یشاهده من نظر الیها بعین الاعتبار وهو کقولهم سل الارض من
شق انهارک واخرج ثمارک فان لم تجبک حوارا اجابتک اعتبارا
وروی بعضهم انطق بفتح الهمزة علی ان العجماء صفة مصدر محذوف
ای الکلمات العجماء ونحوه واراد بها ما ذکر فی هذه الخطبة من الرموز
واستعار لها لفظ العجماء وکونها ذات البیان لما فیها من الفواید عزب
رای امرء تخلف عنی دور شد رای کسی که تخلف کرد از من ما
شککت فی الحق مذ اریته شک نکردم در حق آن از زمانی که نموده
شدم ودانستم تنبیه علی وجه غروب رای من تخلف عنه لم یوجس
موسی خیفة علی نفسه بل اشفق من غلبة الجهال ودول الضلال
احساس نکرد موسی علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام ترسیدن بر
نفس خود بلکه ترسید از غلبه جاهلان بر دین ودولت گمراهان وفتنه

خلق بر او ای لم یخش موسی فی نفسه خوفا اشد علیه من خوف غلبه
الجهال علی الدین وفتنه الخلق بهم والمراد انی کذلک قیل اشفق
فی تقدیر الاستدراک بعد النفی لکن اشفق ولیس هو افعل التفضیل
الیوم تواقفنا علی سبیل الحق والباطل امروز ما ومخالفان توقف
داریم بر طریقه حق وباطل والمراد انی واقف علی سبیل الحق وهم واقفون
علی سبیل الباطل من وثق بماء لم یظما آنکس که وثوق دارد بآب تشنگی
نکشد وایمن باشد از خوف هلاک بعطش هذا مثل ثبه به علی وجوب
الثقة بما عنده ای ان سکنتم الی قولی ووثقتم به کنتم اقرب الی الهدی
والسلامة کما ان الواثق بالماء فی اداوته آمن من العطش وخوف
الهلاک بخلاف من لم یثق بذلک واستعار لفظ الماء لما اشتمل علیه من العلم
وکیفیة الهدایة به الی الله فانه الماء الذی لا ظما معه ومن خطبة له
علیه الصلوة والسلام یذکر فیها آل محمد علیه وعلیهم
الصلوة والسلام هم عیش العلم وموت الجهل ایشان حیوة علمند
چه حقیقة علم بایشان قایم است وبایشان است خلاصی از موت جهل

یخبرکم حلمهم عن علمهم خبر میدهد شما را حلم ایشان از علم ایشان
لان حلمهم فی مواضعه فهو یستلزم العلم بمواضعه وصمتهم
عن حکم منطقهم وخاموشی ایشان از حکم سخن گفتن ایشان خبر است
چه دلالت میکند برانکه سخنان ایشان همه علوم وحکم مسکوت خواهد
بود عطار کاملی کهنشت می باید بسی ٭ علم وحکمت تا شود گویا کسی
لیک باید عقل بی حد وقیاس ٭ تا شود خاموش یک حکمت شناس
جنبه را یکبار کی برکش زگوش ٭ در دهن نه محکم وبنشین خموش
قال بعضهم سالت ذا النون عن الصوفی فقال من نطق ابان نطقه
عن الحقایق وان سکت نطقت عنه الجوارح بقطع العلایق شعر
برون از عالم حسیست جان خرده بینان را ٭ بغمزه سوی یکدیگر اشارتهای پنهانی
عطار گوش آنکس نوشد اسرار جلال ٭ کو چو سوسن صد زبان افتاد لال
سر غیب آنرا رسد آموختن ٭ کو زگفتن لب تواند دوختن ٭ محرم آن راه کم یابی بسر
شب روی پنهان روی کن چون عسس ٭ بزرگان گفته اند که آنکه گفت
هیچ نداشت وآنکه داشت هیچ نگفت شعر عارفان که جام حق نوشیده اند

زازها دانسته وبوشیده اند هرکرا اسرار کار آموختند مهر کردند ودهانش دوختند
ومن وصایا صاحب العوارف قدس سره لا زم زاویتك ومهما
قدرت ان لا تنظر الی الخلق فافعل فان نظرت الیهم فلا تکلمهم الا فی
السلام والجواب وجواب سکلم ان کلمك علی قدر الحاجة ولا تزد
علی قدر الحاجة لفظة واحدة واعلموا ان العزلة اصل والخلطة فرع
فالتزموا الاصل ولا تخالطوا وان خالطتم فلا تخالطوا الا بالحجة ثم
انکم اذا خالطتم فالصمت اصل والنطق فرع فالتزموا الاصل ولا
تنطقوا الا بالحجة شعر اکر در تن زدن جانت کند خوی
شود هردم با تو سخن کوی چنین کفتند آن خاموش مردان
که سر تا پای خود را کوش کردان چو چشمه تا بکی در جوش باشی
که دریا کردی ار خاموش باشی درین دریا بکوهر هرکه ره داشت
بغواصی دمش باید نکه داشت لا یخالفون الحق ولا یختلفون فیه
مخالفت حق وصواب نمیکنند واختلاف نمی کنند در ان عدم اختلافهم
فی الحق کنایة عن کمال علمهم به هم دعائم الاسلام وولائج الاعتصام

ایشانند ستونهای دین خدای ومواضع اعتصام وتحفظ اسلام استعار
لهم لفظ الدعائم ولفظ الولائج جمع ولیجة وهی الموضع یعتصم بدخوله بر
اعتبار ان قیام الاسلام بهم وان الخلق یعتصمون بالدخول فی طاعتهم
وهدایتهم الی الله شعر هم معشر حبهم دین وبغضهم کفر وقربهم منجی ومعتصم
ان عد اهل التقی کانوا ائمتهم او قیل من خیر الارض قیل هم بهم عاد
الحق الی نصابه بایشان باز کشت حق در اصل خویش وانزاح الباطل
عن مقامه وزایل شد باطل از مقام خود وانقطع لسانه عن
منبته وزبان او از بیخ بریده شد عقلوا الدین عقل وعایة
ورعایة دانسته اند دین حق تعالی را دانستن تحفظ ورعایة
کردن لا عقل سماع وروایة نه دانستن شنیدن وروایت کردن
فان رواة العلم کثیر ورعاته قلیل وبدرستی که روایت کنندکان
علم بسیار است ورعایة کنندکان حق علم بسیار اندک اند من خطبة
له علیه الصلوة والسلم بعد انصرافه من صفین احمده استتماما
لنعمته واستسلاما لعزته واستعصاما من معصیته سپاس

وستایش میکنم اورا از برای طلب تمامی ومزید نعمت او وانقیاد کردن
عزت او واز برای طلب عصمة از ورطات معصیته او واستعینه فاقة
الی کفایته وطلب اعانة میکنم از جهة احتیاج بکفایة کردن و
منع از دواعی مهلکه فانه لا یضل من هداه ولا یئل من عاداه ولا
یفتقر من کفاه بس بدرستی که کمراه نمیشود انکس که هدایت
کرده است خدای تعالی اورا ونجات نمی یابد انکس که دشمن دارد
حق تعالی اورا ومحتاج نشود انکس که کفایه کند حق جل وعلا حاجة اورا
قوله فانه تعلیل لاستعانته علی تحصیل الکفایة بکونها مانعة من
دواعی طرفی التفریط والافراط فیستقیم العبد بها علی سواء الصراط
وذلك هدی الله الذی لا ضلال معه وبکونها مانعة من الافتقار
الی غیره تعالی ومن عاداته المستلزمة لعدم النجاة من عقابه فانه
ارجح ما وزن وافضل ما خزن بس بدرستی که حمد او افزون تر است
از هر موزون وفاضل تر است از هر مخزون قوله فانه قیل الضمیر راجع
الی ما دل علیه قوله احمده علی طریقة قولهم من کذب کان شرا له

ویحتمل ان یعود الی الله ولفظ الخزن والوزن مستعاران لعرفانه والمعقول
منه الراجح فی میزان العقل علی کل معلوم والمخزون فی اسرار النفوس
القدسیة واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریك له وکواهی میدهم
که نیست خدایی سزای پرستش الا خدا تنها بی شریکی مر اورا شهادة
ممتحنا اخلاصها معتقدا مصاصها کواهی آزموده شده اخلاص
او واعتقاد کرده شده خالص او از شبهه وشرك نتمسك بها ابدا
ما ابقانا وندخرها لاهاویل ما یلقانا دست میزنیم بآن شهادة مدام
مادام که باقی باشیم وذخیره میسازیم آنرا از برای خوفها وترسهای
انچه ملاقی ما شود در حیوة ودر ممات فانها عزیمة الایمان وفاتحة
الاحسان بس بدرستی که آن توع ایمانست وکشاینده باب احسان
ای هی مبدا کل عمل صالح ومرضاة الرحمن ومدحرة الشیطان
ومحل خشنودی خدای بخشاینده ومحل طرد ورانده شدن شیطانست
واشهد ان محمدا عبده ورسوله ارسله بالدین المشهور یعنی
الملة الواضحة وکواهی میدهم که محمد بنده او وفرستاده او ست ارسال

فرمود او را صلی الله علیه وآله وسلم بدین واضح روشن شهرة الشی وضوحه
وبروزه من الخفاء یقال شهرت الشئ اذا ابرزته من عمه الذی اخفاه وکذا
الدین ابرز بعون الله عن مکمن الخفاء قال الله تعالی لِیُظْهِرَهُ عَلَی الدِّینِ
کُلِّهِ وکان خافیا قال صلی الله علیه وآله وسلم بدا الاسلام غریبا وَ
الْعِلْمِ الْمَاثُورِ وعلم باثر او رفته اهل هدایت وهو العلم البین اثره الذی
یتحی برکته فیروی ویکتب یقال اثرت عنه الشئ ای رویته وکتبت وَ
کل ما کان له اثر حمید یروی ویثبت فهو ماثور ویجوز ان یراد بالعلم الماثور
والمسنون الذی نتضح فیه سنن المرسلین وخطواتهم والآثار الخطوات
قال الله تعالی وَنَکْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ وقال فَارْتَدَّا عَلَی آثَارِهِمَا ای
خطاهما وَالْکِتَابِ الْمَسْطُورِ وکتاب محفوظ السطر خط النسق والنظم
فی الکتابة فمعناه المحفوظ مراتب معانیه ونسق الفاظه وَالنُّورِ السَّاطِعِ
وَالضِّیَاءِ اللَّامِعِ ونور طالع شرع وضیاء درخشنده الضیاء اخص من
النور کل ضیاء نور ولیس کل نور ضیاء واکثر ما یستعمل الضیاء فی شی
ظاهر الاضاءة بارز النور والنور یستعمل فی شی له نور کامن وضوء خفی

وقد یستعمل ایضا فی اشیاء منیرة الظاهر والباطن قال الله عزوجل
جَعَلَ الشَّمْسَ ضِیَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا لظهور نور الشمس وکون النور فی
القمر فی توهم مظلم والنور فیه مستعار من الشمس ووصف النور بکونه
ساطعا والضیاء بکونه لامعا لانه اراد بالنور الدین والضیاء العلم و
الدین ساطع لطول مدة بقائه والعلم لامع لرفعته لیتوصل به الی
معرفة الشئ بحقیقته فذلک من السطع وهو طول العنق والسطاع و
هو العمود الممتد ومن سطع الغبار اذا طال وامتد وَالْأَمْرِ الصَّادِعِ
وامر شکافنده وحکم فاصل بین الحق والباطل وذلک انه صلی الله علیه
وآله وسلم صدع بامر الله بیضة الشرک وشق عصا المشرکین وقطع
ما اتصل من کفرهم ودام من عقایدهم الباطل یقال صدع بالحق اذا
جهر به واوضحه تشبیها بالصدیع الذی یعبر به عن الصبح قال الله تعالی
فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ ای اجهر به ثم اشار الی وجوه المقاصد البعثة بقوله
علیه السلام اِزَاحَةً لِلشُّبُهَاتِ وَاحْتِجَاجًا بِالْبَیِّنَاتِ وَتَحْذِیرًا بِالْآیَاتِ
وَتَخْوِیفًا بِالْمَثُلَاتِ ازبرای دفع کردن شبهها در دین وحجة آوردن

وان جرم القمر

بمعجزات واضحه وحذر نمودن بآیات منذره وترسانیدن بعقوبتها امم
سالفه وَالنَّاسُ فِی فِتَنٍ انْجَذَمَ فِیهَا حَبْلُ الدِّینِ وَتَزَعْزَعَتْ سَوَارِی
الْیَقِینِ ومردم در فتنها بودن که منقطع شرع بود دران دست زدن
بحبل دین ومضطرب شرع بود ستونهاء یقین لعدم استقامته
بهم وتخاذلهم عنه اولاهل الدین الذین بهم تقوم وتزعزعها لموتهم
او لجنونهم خوفا من الظالمین فَاخْتَلَفَ النَّجْرُ وَتَشَتَّتَ الْأَمْرُ پس مختلف
شد اصل فطرت مردم ومتفرق شد امر دین اشارة الی تفرق الاهواء
وتبدد الآراء فی دین الله المتحد الذی لا اختلاف فیه والنجر الاصل
واراد به ما کان یجمع الناس من الدین الذی تفرقوا عنه ای اصل
الفطرة التی فطر الناس علیها وهی خلق الله الخلق متمکنین من الایمان
فصاروا ابتوا اختیارهم کافرین وهو معنی قوله صلی الله علیه وآله
کل مولود یولد علی الفطرة فابواه یهودانه فَالْهُدَی خَامِلٌ وَالْعَمَی
شَامِلٌ پس هدایت اسم او ازمیانه کم شد وکوری ضلالت شایع وشامل
مردم شد خمول الهدی سقوط انوار الدین بینهم وعدمه استضائتهم

بها فهم مشمولون بالعمی عنه وغطت علی اعینهم ظلمات الشبهات علیه
وَضَاقَ الْمَخْرَجُ وتنک شد راه بیرون شدن از ظلمات شبهات وَ
عَمِیَ الْمَصْدَرُ وکور شد جای بازکشتن بدین ای عموا عن المصدر و
اسنده الی المفعول مجازا عُصِیَ الرَّحْمٰنُ وَنُصِرَ الشَّیْطَانُ وَخُذِلَ
الْاِیمَانُ نافرمانی کردند خدای بخشاینده را ویاری دادند دیو
فریبنده را وفرو کذاشتند جانب ایمان را نصرة الشیطان اتباع
رایه وبذلک یکون عصیان الله وخذلان الایمان به فَانْهَارَتْ
دَعَائِمُهُ وَتَنَکَّرَتْ مَعَالِمُهُ پس بیفتاد ستونهای ایمان ونا پیدا شد
علامتها ونشانهای آن تنکرها انمحارها من القلوب وَدَرَسَتْ سُبُلُهُ
وَعَفَتْ شُرُکُهُ ومندرس شد راهها‌ی آن ونا پیدا شد جادهای
آن او الشرک جمع شرکة بفتح الشین والراء وهی معظم الطریق و
اراد بها ادلة الدین واراد بعفائها عدم الاثر بها لعدم سالکها
اَطَاعُوا الشَّیْطَانَ فَسَلَکُوا مَسَالِکَهُ وَوَرَدُوا مَنَاهِلَهُ فرمان
بردند شیطان را پس سلوک کردند در راهها‌ی او وفرو آمدند در آبشخورهای

اوازملاهی بهم سارت اعلامه وقام لوائه بایشان سیر کرده است
علمهای شیطان وبایشان قایم شد لوای او فی فتن داستهم بأخفافها
ووطئتهم باظلافها درفتنه چند که کوفتا یشانرا بپایهای خویش و
درزیر پای آورد ایشانرا بسمهای شکافته خویش وقامت علی سنابکها
وایستاد برکنارهای سم خود هذه من غرائب الکلمات وعجائبها فانظر
الی حسن التدرج فی مراتب قوة الفتن فبدوها ضعیف فاستعار لفظ
الاخفاف للینها ثم ازدادت شدة فشبهت بالاظلاف لان الظلف
اصلب من الخف ثم اذا اسندت وبلغت نهایة القوة والصلابة استعار
لها لفظة السنابك لانها اصلب آلة لمشی الحیوان ثم بین حال الناس
فی مراتب قوة الفتن بقوله علیه السلام فهم فیها تائهون حائرون
جاهلون مفتونون پس ایشان دران فتن مبتلایان متحیران جاهلان
بفتنه افتادگانند فی خیر دار ای مکة وشر جیران ای صنادید قریش
در بهترین خانه وبدترین همسایها قیل المراد بخیر دار الشام لانها الارض
المقدسة وشر جیران یعنی القاسطین نومهم سهود وکحلهم دموع

بارض عالمها ملجم وجاهلها مکرم جواب ایشان بیداریست وکحل ایشان
گریهاست در زمینی که عالم خوار وبی مقدارست وجاهل گرامی وبزرگوار
ومنها ویعنی به آل النبی صلی الله علیه وآله وسلم وازین خطبه است
ومیخواهد بآن آل نبی صلی الله علیه وآله وسلم هم موضع سره ولجأ
امره ایشانند محل ستر ولایت او وایشانند ملجا امر نبوت او به امداد
کردن ونصرت او وعیبة علمه وایشانند وعاء علم او باعتبار حفظ ایشان
اسرار وعلوم او والعیبة ما یعنی الرجل متاعه فیه حین یستره عن العین
ویخفیه وموئل حکمه وایشانند مرجع حکمت او یعنی اذا حکمته ضلت
عنها الخلق فمنهم تطلب وکهوف کتبه وجبال دینه وایشانند
غارهای کتب او وکوههای راسخ دین او استعار لفظ الکهوف والجبال
باعتبار عصمة الدین بهم من الاضمحلال بهم اقام انحناء ظهره
بایشان اقامت کرد خدای تعالی انحنای دوتاشدن پشت او کنایتست
از اعانة ونصرت کردن ایشان در اول امر وضعف اسلام واذهب
ارتعاد فرائصه وبایشان زائل کرد اید لرزیدن گوشتهای زیر شانه او

کنایتست از خوف آن حضرت صلی الله علیه وآله وسلم در وقایع مخوفه
لا یقاس بآل محمد صلی الله علیه من هذه الامة احد قیاس
نکنند بآل محمد صلی الله علیه وآله وسلم ازین امة هیچ یکی را روی فی
شهاب الاخبار انه قال صلی الله علیه وآله وسلم احفظونی فی
اصحابی فانهم خیار امتی احفظونی فی عترتی فانهم خیار اصحابی اعلم
ضاعف الله لی ولیك وزاد فی حبیبه صلی الله علیه وآله وسلم حبی
وحبك که محبة هر محبوبی اقتضا کند محبت با هر کسی که نسبت بقرب
باوی داشته باشد کما لا یخفی علی اهل المحبة والوداد پس محبت رسول الله
صلی الله علیه وآله وسلم اقتضا کند محبت اهل البیت واصحاب او
وچگونه باشد دلی که در او ایمان ومحبت آن حضرت باشد ودر محبت
اهل بیت او ممتلی وعالی نبود که ثمره شجره طیبه نبویه محمدیه وانوار و
ازهار گلشن ولایت احمدیه اند ومنشور این دودمان شرف بطغرای
قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی موشح گشته و
کسوه طهارت این خاندان عز وعلا بطراز لیذهب عنکم الرجس اهل

البیت مطرز ومطراست لا ینتظم عقد جواهر الایمان الا بمودتهم ولا
یتیسر عقد مساقد الایمان الا باجلالهم ومحبتهم وهم الاشوه بعد
رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم حیث قال انی ترکت فیکم الثقلین
کتاب الله وعترتی وفیه اشارة الی ان کتاب الله لا یعلمه الا العترة
روایت کرده صاحب کشاف که روزی در مجمع مشرکان میگفتند که
آیا می بینید که محمد برین پیغام گذاری مزد میطلبد پس نازل شد آیه
قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی اصحاب گفتند یا رسول
الله کیانند اقربای تو که بر ما دوستی ایشان واجبست در جواب فرمود که
علی وفاطمه وابناهما وهمچنین روایت کرده از علی مرتضی که گفت شکایت
کردم برسول الله صلی الله علیه وآله وسلم از حسد مردم بر من پس فرمود
اما ترضی ان تکون رابع اربعة اول من یدخل الجنة انا وانت والحسن
والحسین وازواجنا عن ایماننا وشمائلنا وذریاتنا خلف ازواجنا
آیا راضی نیستی که یکی از چهار کس باشی اول کسی که ببهشت رود من باشم
وتو وحسن وحسین وهمسران ما از راست وچپ ما باشند وفرزندان ما

پس دیگر از ازواج ما باشند و همچنین روایت کرده است از حضرت
رسالت علیه وآله الصلوة والتحیة که حرمت الجنة علی من ظلم اهل
بیتی وآذانی فی عترتی ومن اصطنع صنیعة الی احد من ولد عبد
المطلب ولم یجازه علیها فانا اجازیه غدا اذا لقینی یوم القیمة حرام
بهشت بر کسی که ظلم کند بر اهل بیت من وایذا بمن رساند بجهت آنکه
اذیت بعترة من رسانیده باشد و هر کس که نیکوئی کند با یکی از فرزندان
عبد المطلب وآن فرزند عوض آن نیکو کنترم ندهد پس من جزای
آن نیکی باو دهم فردای قیامت چون آن کس بمن رسد بیت
سعدی اگر عاشقی کنی وجوانی * حب محمد بس است وآل محمد
اللهم صل علی محمد وآل محمد * روایتست از هلال بن حمامه که
گفت روزی بر ما طالع شد رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم
متبسم وخندان وروی او مشرق وتابنده بود همچون دایرهٔ قمر پس بر
خواست یکی از اصحاب وگفت یا رسول الله این چه نور است فرمود صلی
الله علیه وآله وسلم بشارة اتتنی من ربی فی اخی وابن عمی وابنتی یعنی

بشارتی

بشارتی است که آمده است مرا از پروردگار من در شان برادر و پسر عم
من و در شان دختر من فان الله زوج علیا من فاطمة وامر رضوان
خازن الجنان فهز شجرة طوبی فحملت رقاقا یعنی صکاکا بعدد محبی
اهل البیت وانشأ تحتها ملائکة من نور ودفع الی کل ملک صکا فاذا استوت
القیمة باهلها نادت الملائکة فی الخلائق فلا یبقی محب لاهل البیت الا دفعت
الیه صکا فیه فکاکه من النار فصار اخی وابن عمی وابنتی فکاک رقاب
رجال ونساء من امتی من النار یعنی بدرستی که خدای تعالی بزنی داد
علی را فاطمه وامر کرد رضوان را که خازن بهشت است پس جنبانید درخت
طوبی را پس بار گرفت بنامها وصحیفها بعدد دوستداران اهل بیت وآفرید
در تحت شجرهٔ طوبی ملائکه از نور و هر ملکی را صحیفه داده است از آن
صحایف پس هر گاه که قیامت قایم شود ندا کنند آن ملایک در میان خلایق
پس نماند هیچ محب اهل بیت الا که بدهند به او یکی از آن نامها که در آن
خلاصی از آتش است پس باشند برادر وابن عم من و دختر من
خلاصی وآزادی رقاب مردان وزنان امت من از آتش روی عن رسول

الله صلی الله علیه وآله وسلم انه قال حب آل محمد یوما واحدا خیر من عبادة
سنة ومن مات علیه دخل الجنة وفی کتاب الشفاء للقاضی عیاض
روی عن علی ابن ابی طالب علیه الصلوة والسلام ان النبی صلی الله
علیه وآله وسلم اخذ بید الحسن والحسین فقال من احبنی واحب
هذین واباهما وامهما کان معی فی درجتی یوم القیامة شعر
آنرا که بر سر افسر اقبال سرمد است * سر در ره محمد وآل محمد است
هم القوم من اصفاهم الود مخلصا * تمسک فی اخراه بالسبب الاقوی
هم القوم فاقوا العالمین مناقبا * محاسنهم تجلی وآیاتهم تروی
موالاتهم فرض وحبهم هدی * وطاعتهم ود وودهم تقوی
وروایتست از ابن عباس رضی الله عنه در معنی قوله تعالی مرج البحرین
یلتقیان یعنی علی وفاطمه بینهما برزخ لا یبغیان النبی علیه الصلوة
والسلم یخرج منهما اللؤلؤ والمرجان یعنی حسن وحسین عن ابی
هرون العبدی قال اتیت اباسعید فقلت له هل شهدت بدرا قال
نعم فقال الا تحدثنی بشیء مما سمعته من رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم فی

علی

علی وفضله فقال بلی اخبرک ان رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم مرض
مرضة نقه منها فدخلت علیه فاطمة تعوده وانا جالس عن یمین
رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم فلما رات ما برسول الله علیه
الصلوة والسلام من الضعف خنقتها العبرة حتی بدت دموعها
علی خدها فقال لها رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم ما یبکیک یا
فاطمة قالت اخشی الضیعة یا رسول الله فقال یا فاطمة اما علمت
ان الله اطلع علی الارض اطلاعة فاختار منهم اباک فبعثه نبیا ثم اطلع
ثانیة فاختار منهم بعلک فاوحی الی فانکحته واتخذته وصیا اما
علمت انک بکرامة الله ایاک زوجک اغزرهم علما واکثرهم حلما واقدمهم
سلما فاستبشرت فاراد رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم ان یزیدها
مزید الخیر کله الذی قسمه الله لمحمد وآل محمد فقال لها یا فاطمة
ولعلی ثمانیة اضراس یعنی مناقب ایمان بالله ورسوله وحکمته
وزوجته وسبطاه الحسن والحسین وامره بالمعروف ونهیه
عن المنکر یا فاطمة انا اهل بیت اعطینا ست خصال لم یعطها احد

من الاولين ولم يدركها احد من الاخرين غير نبينا خير الانبياء، وهو
ابوك ووصينا خير الاوصياء، وهو بعلك وشهيدنا خير الشهداء، و
هو حمزة عم ابيك ومنا سبطا هذه الامة وهما ابناك ومنا مهدى
الامة الذى يصلى عيسى خلفه ثم ضرب على منكب الحسين فقال
من هذا مهدى الامة هكذا اخرجه الدارقطنى وعن ابى الحمراء قال
خدمت النبى صلى الله عليه وآله وسلم نحوا من تسعة اشهر او عشرة عند
كل فجر لا يخرج من بيته حتى ياخذ بعضادتى باب على عليه السلام
فيقول السلام عليكم ورحمة الله وبركاته فيقول فاطمة وعلى والحسن
والحسين عليهم السلام وعليك السلام يا نبى الله ورحمة الله وبركاته
ثم يقول صلى الله عليه وآله وسلم الصلوة رحمكم الله انما يريد الله ليذهب
عنكم الرجس اهل البيت ويطهركم تطهيرا ثم ينصرف الى مصلاه
از ابى حمرا اسلمى روايت كه گفت خدمت كردم نبى را عليه الصلوة و
السلام قريب نه ماه يا ده ماه نزد هر صبح بيرون نمى آمد از خانه خود
تا اخذ ميكرد هر دو بازوى در خانه على عليه السلام پس ميفرمود السلام

عليكم ورحمة الله وبركاته پس جواب ميدادند فاطمه وعلى وحسن و
حسين عليهم السلام كه وعليك السلام يا نبى الله ورحمة الله وبركاته
باز ميفرمود رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم كه ملازم نماز باشيد
رحم كند بر شما خدا بدرستى كه ميخواهد خدا كه ببرد از شما رجس
اى اهل بيت محمد و پاك كند شما را پاكى بر كمال قال فى الباب
التاسع والعشرين فى الفتوحات المكية لما كان رسول الله صلى
الله عليه وآله وسلم عبدا محضا قد طهره الله واهل بيته تطهيرا
واذهب عنهم الرجس وكل ما يشينهم فان الرجس هو القذر عند
العرب هكذا حكى الفراء، قال تعالى انما يريد الله ليذهب عنكم الرجس
اهل البيت ويطهركم تطهيرا فلا يضاف اليهم الا مطهر ولا بد
فان المضاف اليهم الذى لا يشينهم فما يضيفون لانفسهم الا من له
حكم الطهارة والتقديس فهذه شهادة من النبى صلى الله عليه و
آله وسلم لسلمان الفارسى رضى الله عنه بالطهارة والحفظ الالهى
والعصمة حيث قال فيه رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم سلمان

منا اهل البيت وشهد الله لهم بالتطهير وذهاب الرجس عنهم واذا كان
لا يضاف اليهم الا مطهر مقدس وحصلت له العناية الالهية بمجرد
الاضافة فما ظنك باهل البيت فى نفوسهم فهم المطهرون بل هم
عين الطهارة فهذه الآية تدل على ان الله قد شرك اهل البيت
مع رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم فى قوله تعالى ليغفر لك
الله ما تقدم من ذنبك وما تاخر واى وسخ وقذر اقذر من
الذنوب واوسخ فطهر الله سبحانه نبيه صلى الله عليه وآله وسلم
بالمغفرة فما هو ذنب بالنسبة الينا لو وقع منه صلى الله عليه و
آله وسلم لكان ذنبا فى الصورة لا فى المعنى لان الذم لا يلحق به
على ذلك من الله ولا منا شرعا فلو كان حكمه على حكم الذنب يصحبه
ما يصحب الذنب من المذمة ولم يصدق قوله ليذهب عنكم
الرجس اهل البيت ويطهركم تطهيرا فدخل الشرفا اولاد فاطمة
كلهم ومن هو من اهل البيت مثل سلمان الفارسى الى يوم
القيمة فى حكم هذه الآية من الغفران فهم المطهرون اختصاصا

من الله وعناية لهم لشرف محمد صلى الله عليه وآله وسلم وعناية الله
به ولا يظهر حكم هذا الشرف لاهل البيت الا فى الدار الآخرة فانهم
يحشرون مغفورا لهم واما فى الدنيا فمن اتى منهم حدا اقيم عليه
كالتائب اذا بلغ الحاكم امره وقد زنا او سرق او شرب اقيم عليه
الحد مع تحقق المغفرة ولا يجوز ذمه وينبغى لكل مسلم مومن بالله
وبما انزله ان يصدق الله تعالى فى قوله ليذهب عنكم الرجس اهل
البيت ويطهركم تطهيرا فيعتقد فى جميع ما يصدر من اهل
البيت ان الله قد عفى عنهم فيه فلا ينبغى لمسلم ان يلحق المذمة بمن قد
شهد الله بتطهيره وذهاب الرجس عنه لا بعمل عملوه ولا بخير
قدموه بل سابق عناية من الله بهم وذلك فضل الله يوتيه من
يشاء والله ذو الفضل العظيم واذا صح الخبر الوارد فى سلمان الفارسى
فله هذه الدرجة فانه لو كان سلمان على امر يشنوه ظاهر الشرع
ويلحق المذمة بعامله لكان مضافا الى اهل البيت من لم يذهب
عنه الرجس فيكون لاهل البيت من ذلك بقدر ما اضيف اليهم

وهم المطهرون بالنص فسلمان منهم بلا شك وبعد ان تبين لك منزلة
اهل البيت عند الله وانه لا ينبغي لمسلم ان يذمهم بما يقع منهم اصلا
فان الله طهرهم فليعلم الذام لهم ان ذلك راجع اليه ولو ظلموه فذلك
الظلم هو في زعمه ظلم لا في نفس الامر وان حكم عليه ظاهر الشرع
باداته بل حكم ظلمهم ايانا في نفس الامر جرى المقادير علينا في ماله
ونفسه بغرق او بحرق او غير ذلك من الامور المهلكة فيحترق او
يموت له احد احبائه او يصاب في نفسه وهذا كله مما لا يوافق غرضه
ولا يجوز له ان يذم قدر الله ولا قضاه بل ينبغي ان يقابل ذلك كله
بالسلم والرضا وان نزل عن هذه المرتبة فبالصبر وان ارتفع عن
تلك المرتبة فبالشكر وليس وراء ما ذكرناه خير فانه ما وراءه الا
الضجر والسخط وعدم الرضا وسوء الادب مع الله فكذا ينبغي ان يقابل
المسلم جميع ما يطرأ عليه من اهل البيت في ماله وعرضه ونفسه
واهله وذويه فيقابل ذلك كله بالرضا والتسليم والصبر ولا
يلحق المذمة بهم اصلا وان توجهت عليهم الاحكام المقررة شرعا

فذلك لا يقدح في هذا بل تجريه مجرى المقادير وانما منعنا تعليق الذم
بهم اذ ميزهم الله عنا بما ليس لنا معهم فيه قدم واما اداء الحقوق
المشروعة فهذا رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم كان يقترض
من اليهود واذا طالبوه بحقوقهم اداها على احسن ما يمكن وان
تطاول اليهودي عليه بالقول يقول رسول الله صلى الله عليه وآله
وسلم في قصة لو ان فاطمة بنت محمد صلعم سرقت قطعت يدها فوضع
الاحكام لله يضعها كيف يشاء وعلى اي حال يشاء فهذه حقوق
الله ومع هذا لم يذمهم الله وانما كلامنا في حقوقنا وما لنا ان نطالبهم
به فنحن مخيرون ان شئنا اخذنا وان شئنا تركنا والترك افضل عموما
فكيف باهل البيت وليس لنا ذم احد فكيف باهل البيت فانا اذا نزلنا
عن طلب حقوقنا وعفونا عنهم في ذلك اي فيما اصابوه منا كانت
لنا بذلك عند الله اليد العظمى والمكانة الزلفى فان النبي صلى الله
عليه وآله وسلم ما طلب منا عن امر الله الا المودة في القربى وفيه
سر صلة الرحم ومن لم يقبل سؤال نبيه فيما ساله فيه مما هو قادر

عليه باي وجه تلقاه غدا او يرجو شفاعته وهو ما اسعف نبيه
صلى الله عليه وآله وسلم فيما طلب منه من المودة في قرابته باهل بيته
فهم اخص القرابة ثم انه جاء بلفظ المودة وهي الثبوت على المحبة فانه
من ثبت وده في امر استصحبه في كل حال واذا استصحبه المودة في
كل حال لم يؤاخذ اهل البيت بما يطرأ منهم في حقه مما له ان يطالبهم
به فتركه ترك محبة وايثار لنفسه لا عليها قال المحب الصادق وكل
ما يفعل المحبوب محبوب وجاء باسم الحب فكيف حال المودة ومن
البشرى ورود اسم الودود لله تعالى ولا معنى لثبوتها الا حصول
اثرها بالفعل في الدار الآخرة وفي النار لكل طائفة ما يقتضيه حكمة
الله فيهم وقال الآخر في المعنى احب لحبها السودان حتى احب لحبها
سود الكلاب ولنا في هذا المعنى احب لحبك الحبشان طرا واهوى
لاسمك البدر المنير قيل كانت الكلاب السود تناوشه وهو يتحبب
اليها فهذا فعل المحب في حب من لا يسعد محبته عند الله ولا تورثه
القربة من الله فهل هذه الا من صدق الحب وثبوت الود في النفس

فلو صحت محبتك لله ولرسوله احببت اهل بيت رسول الله صلى الله عليه
وآله وسلم ورأيت كل ما يصدر منهم في حقك مما لا يوافق طبعك
ولا غرضك انه جمال تتنعم بوقوعه منهم فتعلم عند ذلك ان لك
عناية عند الله الذي احببتهم من اجله حيث ذكرك من يحبه وخطرت
على باله وهم اهل بيت رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم فتشكر الله
على هذه النعمة فانهم ذكروك بالسنة طاهرة طهرها الله بتطهير لها
لا يبلغها علمك واذا رأيناك على ضد هذه الحالة مع اهل البيت
الذي انت محتاج اليهم ولرسول الله صلى الله عليه وآله وسلم حيث
هداك الله به فكيف اثق انا بودك الذي تزعم به انك شديد الحب
في والرعاية لحقوقي او لجانبي وانت في حق اهل بيتك بهذه المثابة
من الوقوع فيهم والله ما ذلك الا من نقص ايمانك ومن مكر الله بك
واستدراجه اياك من حيث لا تعلم وصورة المكر ان تقول وتعتقد
انك في ذلك تذب عن دين الله وشرعه وتقول في طلب حقك
انك ما طلبت الا ما اباح الله لك طلبه ويندرج الذم في ذلك

المطلب المشروع والبعض والمقت وايثارك نفسك على اهل البيت و
انت لا تشعر بذلك والدوآء الشافي من هذا الدآء العضال ان لا ترى
لنفسك معهم حقا وتنزل عن حقك لئلا تندرج في طلبه ما ذكرته
لك وما انت من احكام المسلمين حتى يتعين عليك اقامة حد او
انصاف مظلوم او رد حق الى اهله فان كنت حاكما ولا بد فاسع في
استنزال صاحب الحق عن حقه اذا كان المحكوم عليه من اهل البيت فان
ابى حينئذ يتعين عليك امضاء حكم الشرع فيه فلو كشف الله
لك يا ولي عن منازلهم عند الله في الآخرة لوددت ان تكون مولى
من مواليهم والله يلهمنا رشد انفسنا فانظر ما اشرف منزلة سلمان
رضي الله عنه عن جميعهم ولما تبينت لك اقطاب هذا المقام و
انهم عبيد الله المصطفون الاخيار فاعلم ان اسرارهم التي اطلعنا
الله عليها تجهلها العامة بل اكثر الخاصة التي ليس لها هذا المقام
والخضر منهم رضي الله عنهم وهو من اكبرهم وقد شهد الله له انه
آتاه رحمة من عنده وعلمه من لدنه علما اتبعه الله فيهم كليم الله موسى

عليهم السلام الذي قال فيه صلى الله عليه وآله وسلم لو كان موسى
حيا ما وسعه الا ان يتبعني فمن اسرارهم ما قد ذكرناه من العلم بمنزلة اهل
البيت وقد نبه الله على علو رتبتهم في ذلك ومن اسرارهم على
المكر الذي مكر الله لعباده في بغضهم مع دعواهم في حب رسول الله
صلى الله عليه وآله وسلم وسؤاله المودة في القربى وهو صلى الله
عليه وآله وسلم من جملة اهل البيت فما فعل اكثر الناس ما سألهم
فيه رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم عن امر الله فعصوا الله في
رسوله وما احبوا من قرابته الا من راوا منه الاحسان فاغراضهم
احبوا وبنفوسهم تعشقوا وانشد رض شعر رايت ولائي آل طه فريضة
على رغم اهل البعد يورثني القربا ۞ فلم يطلب المبعوث اجرا على الهدى
بتبليغه الا المودة في القربى ۞ ولله در القائل ايا سائلي عن مذهبي قط في
محبة اولاد النبي عقيدتي ۞ هم الحسنان اللؤلؤان تلألأ في
لفاطمة الزهراء بنت خديجة ۞ سرور افواد المصطفى علم الهدى
محمد المختار هادي الخليقة ۞ وقرنا عين المرتضى اسد الوغا

ابي الحسن الكرار مردي الكتيبة ۞ وخذ سبعة من بعدهم وافتح بهم
مع اثنين اقمار الدياجي فمت ۞ وابغض من خير النبيين جدكم
وو الدهم قد كان شمس البرية ۞ فان شئت فاحببني وان شئت فاقلني
فهذا وربي ما حييت خليقتي ۞ فوا عجبا من جاهل بوضوئه
ويقدح في دين الهداة الائمة ۞ الهي بلغ كل لمحة ناظر
سلامي على ارواحهم وتحيتي ۞ واعلم ان كلام الفتوحات في
مناقب العترة الطاهرة عليهم السلام بقوله فهم المطهرون بل عين
الطهارة بناء على ان اعيانهم على الطهارة الاصلية الذاتية
الغير المجعولة وهذه الطهارة عين الطاهر لان الصفات الذاتية
عين الموصوف حاصل الكلام انكه جون عرش وفا آنرو طهارات منكوس
طهارة روح استاذ انجه ملوث ميكردد بآن از صحبة مزاج طبيعي
در زمان ارتباط تدبيري وارواح اهل بيت قدس وطهارة صلوات
الله وسلامه عليهم بواسطه طهارة ذاتيه عينيه غير مجعوله شان
از ضرر رجس طبيعي عارضي ميكردند جه اعيان وحقايق ايشان

مطهر است از رجس تعين صورة جمعية انسانية ايشان كه از حق جامع
بايشان واصل ميشود فهم على ما كانوا عليه حال تعينهم وارتسامهم
في علم الحق ازلا جه ما بالذات كه طهارت عين است لا يزول بالعرض كه
صور ارجاس وتلوثات عارضه از صحبة طبيعيست ومن هذا الباب
ما روي عن رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم انه قال ما ينبغي لمسلم
ولا يصلح ان يجنب في المسجد الا انا وعلي صلوات الله وسلامه عليهما
وآلهما الطيبين وعترتهما الطاهرين ولهذا قال الشيخ رضي الله عنه
لكان ذنبا في الصورة لا في المعنى بلكه انسان بر طهارة اصلية ازلية كه
سلامتست از ارجاس وتلونات احكام امكانيه باقي اند بگا جه
طهارة ونضافة ايشان صفة ازلية باقية ابدية است تغير نپذيرد
تغير حدثان ولا بالوقت والزمان ولا بالطاعة والعصيان و
باصطفائية خود باقي اند ومحروس از جريان نعوت اهل بعد الى
الابد لا يسقطون من درجاتهم بالزلات ولا بالبشرية والشهوات
ولا يسوى بهم من جرت نعمتهم عليه ابدا ومساوي نباشند بآل

محمد کسی را ازین امة که جاریست نعمت ایشان بر او ابداً از نعم دین
وهدایت وعلم وولایة رسالتین هر دلی کو یافت فیضی از خدا
بطفیل خاندان مصطفی * هرکه یابد نیز فیضی از احد * خوشه چین خرمن ایشان بود
حب ایشان سکه بر هر دل که زد * نقد بازار ولایت را سزد * شعر
هر شجر کان سایه بر عالم فکند * کشت زآب حب ایشان سربلند *
هر ثمر کاید لذیذ وخوشگوار * میوهٔ دان زان درخت بر ثمار *
خدمت ایشان سلف را بد شرف * دوستی شان هست هادی خلف *
وروی عن رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم انه قال معرفة آل
محمد براءة من النار وحب آل محمد جواز علی الصراط والولایة
لآل محمد امان من العذاب هم اساس الدین وعماد الیقین
ایشانند اساس وبنیان دین متین وستون حق الیقین قال
الشیخ فی الباب الثالث والسبعین من الفتوحات اعلم
ان الله فی کل نوع من المخلوقات خصایص وصفة واعلی الخواص
فیه من العباد الرسل علیهم السلام ولهم مقام النبوة والایمان

فهم ارکان بیت هذا النوع والرسول افضلهم مقاماً واعلاهم حالاً
ای المقام الذی یرسل منه اعلی منزلة من سائر المقامات وهم
الاقطاب والائمة والاوتاد الذین یحفظ الله بهم العالم کما یحفظ
البیت بارکانه فلو زال رکن منها زال کون البیت بیتاً الا ان البیت هو
الدین الا ان ارکانه هی الرسالة والنبوة والولایة والایمان وچون
اهل بیت رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم مجمع اساس وارکان
اربعه کعبه دین اند وعماد یقین فرمود الیهم یفیء الغالی وبهم یلحق
التالی بایشان باز میگردد صاحب غلو وتجاوز وافراط وبایشان
ملحق میشود صاحب تخلف از ایشان وتفریط چه ایشانند که بر
صراط سوی ومنهج حق الیقین اند قال فی الباب الثانی و
العشرین ومائة فی معرفة الیقین واسراره الیقین هو قوله تعالی
لنبیه صلی الله علیه وآله وسلم واعبد ربک حتی یأتیک
الیقین وحکمه سکون النفس بالمتیقن وحرکتها الی المتیقن و
هو ما یکون الانسان فیه علی بصیرة ای شیء کان فاذا کان حکم

المتیقن فی النفس حکم الحاصل فذلک الیقین سواء حصل المتیقن او
لم یحصل فی الوقت کقوله تعالی اتی امر الله وان کان لم یات بعد و
لکن تقطع النفس المؤمنة باتیانه فلا فرق عندها بین حصوله
وبین عدم حصوله وهو قول من قال لو کشف الغطاء ما ازددت
یقیناً فاذا اتاک الیقین علمت من العابد والمعبود ومن العامل
والمعمول به وعلمت ما اثر الظاهر فی المظاهر وما اعطت
المظاهر فی الظاهر شطاح عاشقان گوید شاهد عین کل
علیه الصلوة والسلام چون از پرده یقین گذشت عیان عیان
او را عیان شد زیرا گفت لو کشف الغطاء ما ازددت یقیناً
یعنی من در دنیا آخرتی شده ام بلکه دنیای من آخرت شده وآنچه
بمعاینه می بینم از احوال آخرت اگر غطا وپردهٔ نشأ دنیویه از پیش
برخیزد تیقن من زیاده نشود مولانا گشت حال آخرت بر من عیان
او فتادم در قیامت این جهان * حشر اعظم برزخم در بر گشود
فاش دیدم دوزخ ودار الخلود * نامهٔ اعمال ومیزان وصراط

جلکی دیدم در آن عالی بساط * مالک آن روز دیدم بی نقاب *
روی بی تا زان یکی اندر عذاب * هرچه خواهد بود تا روز قیام *
اندر اینجا فاش دیدم والسلام * هرکس را که یقینی است از وهب و
عطاء شاه لو کشف الغطاء است که باب مدینه علم مصطفی است
صلوات الله وسلامه علیهما وآلهما وحاصل معنی یقین علمیست که
تداخل نکند در آن شک وریب وسه مرتبه است علم الیقین
وعین الیقین وحق الیقین قال الاستاد فعلم الیقین عند
القوم ما کان بشرط البرهان وعین الیقین ما کان بحکم البیان
وحق الیقین ما کان بنعت العیان فعلم الیقین لارباب العقول
وعین الیقین لاصحاب العلوم وحق الیقین لاصحاب المعارف
وجمیع این طوایف ارباب یقین مستفیضان وطایفان حرم سرای
مرتضوی اند وگدایان وقارعان باب مدینه علم مصطفوی ولهذا
قال هم اساس الدین وعماد الیقین قاسم ای رهنمای ملک معانی چه گویمت
در دین حق مساعد جانی چه گویمت * هر زنده دل که نام تو بشنید زنده شد

سلطان شهر زنم دلانی چکویت ٭ من وصف کفتنت نتوانم بهیچ حال
جون پادشاه ملك عیانی جکویت ٭ تو میرم روانی وصد جان طفیل تست
ای جان ودل تو جان جهانی چه کویت ٭ سلطان هر دو کونی وعالم کدای تست
در ملك فقر شاه نشانی جکویت ٭ خواهم بجان که مدح تو کویم بصد زبان
جون بیمت که برتر از انی جه کویت ٭ ای شهریار ملك ولایت ترا سلام
برتر ز عقل وفکر بیانی جکویت ٭ قاسم کدای کوی تو شد جان ودل براد
ای شاه جان تو امن وامانی جه کویت ٭ یطوفون بالارواح حول خاکمو
ولو علموا سرّ الطواف لهاموا ٭ فجبریل مولاکم وخادم فضلکم
نعم وهو مخفوض الجناح غلام **وَلَهُمْ خصایص حق الولایة**
وپر آل محمد راست صلی الله علیه وآله وسلم خصیصهای حق ولایت
از برای انکه ولایت اصلیه حقیقیه خصیصه ایشانست والخصایص
تابعه للحقایق واما سایر اولیا اشباح واظلال ایشانند انجه
در ایشان بالذاتست وبالتحقق در اینان بالعرضاست وبالتخلق کمالات
ایشان وهبی است وکمالات اینان کسبی ولهذا خصایص حق ولایة

ایشان راست وپس قال صلی الله علیه وآله وسلم لما اسری بی فی لیلة المعراج
فاجتمع علی الانبیاء فی السماء فاوحی الله تعالی الی سلهم یا محمد بما
ذا بعثتم فقالوا بعثنا علی شهادة ان لا اله الا الله وعلی الاقرار بنبوتك
والولایة لعلی ابن ابی طالب صلوات الله وسلامه علیهما والهما فی
الفتوحات المکیة اعلم ان النبوة والولایة مقامان وراء طور العقل
لیس للعقل فیهما کسب بل هما اختصاصان من الله تعالی لمن شاء کلشن
ورای طور عقل طوری دارد انسان ٭ که بشناسد بدان اسرار پنهان
بسان آتش اندر سنك واهن ٭ نهادستا یزد آن در جان وه در تن
ازان مجموع پیدا کرد این راز ٭ چو بشنیدی برو با خویش پرداز
جو بر هم اوفتاد آن سنك واهن ٭ ز نورش هر دو عالم کشت روشن
تویی تو نسخهٔ نقش الهی ٭ بجو از خویش هر چیزی که خواهی
تو مقصود وجود کن فکانی ٭ ولی در غفلتی وهی ندانی ٭ ومراد
از وراء طور عقل آنست که قوة عقلیه بادراك آن وافی نیست
بلکه بکشف صریح وذوق صحیح میتوان یافت نه انکه منافی طور

عقلست زیرا که بمقدمات عقلیه نه اثبات آن میتوان کرد ونه نفی وقال
ابو حامد الغزالی اعلم انه لا یجوز ان یظهر فی طور الولایة ما یقضی العقل
باستحالته نعم یجوز ان یظهر فی طور الولایة ما یقصر العقل عنه بمعنی
ان لا یدرك بمجرد العقل ومن لا یفرق بین ما یحیله العقل وبین ما
لا یناله العقل فهو اخس من ان یخاطب فلیترك وجهله قال فی
الفتوحات فی معرفة منزل العلم الامی اعلم ان الامیة عندنا من لم
یتصرف بنظره الفکری وحکمه العقلی فی استخراج ما تحوی علیه من
المعانی والاسرار وما یعطیه من الادلة العقلیة فی العلم بالالهیات
وما یعطیه للمجتهدین من الادلة الفقهیة والقیاسات والتعلیلات
فی الاحکام الشرعیة فاذا سلم القلب من علم النظر الفکری شرعا
وعقلا کان امیا وکان قابلا للفتح الالهی علی اکمل ما یکون بسرعة
دون بطؤ ویرزق من اللدنی فی کل شیء ما لا یعرف قدر ذلك
الا نبی او من ذاقه من الاولیاء وبه تکمل درجة الایمان ونشأته بیت
بهار عالم جان فتح غیبست ٭ کل علم الدنی خار وریبست ٭ نوای بلبل اکنش تر ان عشق است

صفیر ونغمه شان آواز عشقست ٭ ز آب فکر آنجا کل نروید
وکر روید کسش هرکز نبوید ٭ کلش بوی یقین آرد بغمت
نباشد خار خار خار وهمت ٭ شیخ عین القضاة کوید آن نقد که
تو آنرا علم خوانی وان بضاعت که تو آنرا عقل دانی درین بازار رواجی
ندارد فهم این را ذوق باید وقبول این را شوق نوربانیه غیر فهم وجان که در کالبد
آدمی را فهم وجانی دیکرست ٭ بار غیر عقل وجان آدمی ٭ هست جانی در نبی ودر ولی
آن جان که در هر نبی وهر ولیست روح امری اوحینا الیك روحا من
امرنا است مولانا اقتضای جان چو ای دل آکهیست ٭ هر که آکه تر بود جانش قوی است
خود جهان جان سراسر آکهیست ٭ هر که آکه نیست او از جان تهیست
فی الباب الثامن والخمسین ومائة من الفتوحات اعلم ان الولایة
هی المحیطة العامة وهی الدایرة الکبری فمن حکمها ان یتولی الله
من یشاء من عباده بنبوة وهی من احکام الولایة وقد یتولاه بالرسالة
وهی من احکام الولایة ایضا فکل رسول لا بد ان یکون نبیا وکل
نبی لا بد ان یکون ولیا ولا یعقلها الرسول الا بوساطة روح قدسی

وخوست ۲

ابين نزل بالرسالة على قلبه واحيانا يتمثل له الملك رجلا وكل
وحى لايكون بهذه الصفة لايسمى رسالة بشرية وانما يسمى وحيا
او الهاما او نفثا او القاء او وجودا ولايكون الرسالة الا كما قد ذكرنا
والفرق بين النبى والرسول ان النبى اذا القى اليه الروح ما ذكرناه
اقتصر بذلك الحكم على نفسه خاصة ويحرم عليه ان يتبع غيره
فهذا هو النبى فاذا قيل له بلغ ما انزل اليك اما لطائفة مخصوصة
الانبياء واما عامة للناس ولم يكن ذلك الا لمحمد صلى الله عليه
وآله وسلم لم يكن لغيره قبله فيسمى بهذا الوجه رسولا وقال فى
الباب ايضا السؤال الثامن عشر اين مقام الرسل من مقام الانبياء
الجواب هو بالازاء الا انه فى المقام الرابع فان المراتب اربعة
التى تعطى السعادة للانسان وهو الايمان والولاية والنبوة والرسالة
وقال فى الباب السبعين وماتين لما كانت المراتب اربعا لا زايد
عليها وكل مرتبة تقتضى امورا الاثمانية لها من علوم واسرار و
احوال فالمرتبة الاولى الايمان والثانية ولاية والثالثة نبوة

والرابعة رسالة والرسالة والنبوة وان انقطعت فى هذه الامة فما
انقطع الميراث منهما فمنهم من يرث نبوة ومنهم من يرث رسالة
ونبوة معا وقال فى كيفية السلوك واعلم ان النبوة والولاية يشتركان
فى ثلثة اشياء الواحد فى العلم من غير تعلم كسبى والثانى فى
الفعل بالهمة فيما جرت العادة ان لا يفعل الا بالجسم او لا قدرة
للجسم عليه والثالث فى رؤية عالم الخيال فى الحس ويفترقان
بمجرد الخطاب فان مخاطبة الولى غير مخاطبة النبى ولا يتوهم
ان معارج الاولياء على معارج الانبياء ليس الامر كذلك لان
المعارج يقتضى امورا اشتركا فيها بحكم العروج عليها لكان للولى
ما للنبى وليس الامر على هذا عندنا فان اجتمعنا فى الاصول وهى
المقامات لكن معارج الانبياء بالنور الاصلى ومعارج الاولياء
بما يفيض من النور الاصلى فان جمعهما مقام التوكل فليست
الوجوه متحدة والفصل ليس فى المقام وانما هو فى الوجوه فالوجوه
راجعة للتوكل الى المتوكلين وهكذا فى كل حال ومقام من فناء و

بقاء وجمع وفرق واصطلام واتزعاج وغير ذلك وقال فى فص
الحكمة العزيرية اعلم ان الولاية هى الفلك المحيط العام از براى انكه
حقيقتى است شامل جميع انبيا و ورثه ايشان كه اوليا مؤمنين اند
قال صلى الله عليه وآله وسلم العلماء ورثة الانبياء ولهذا لم ينقطع
واز براى عموم ولايتست كه منقطع نمى شود تا دنيا باقيست وبه انقطاع
او از ين نشاه منتقل ميشود امر به آخرة ولها الانباء العام در كلام
فتوحات كذشت فالولاية نبوة عامة چه ولى عند القناعت
دار مى شود از حقايق ومعارف الهيه واسرار غيبيه وعند البقا
از ان خبر ميدهد واما النبوة والرسالة فمنقطعة و فى محمد
صلى الله عليه وآله وسلم قد انقطع فلا نبى بعده ولا رسول
فاذا رايت النبى يتكلم بكلام خارج عن التشريع فمن حيث هو ولى
وعارف همچنانچه فرموده صلى الله عليه وآله وسلم لو دليتم بحبل
لهبط على الله وحديث قرب فرايض وقرب نوافل چه لسان ولايت
لسان حقيقتست ولسان نبوة لسان شريعت وبين اللسانين تحالف

اكرچه اصل ايشان يكيست لان لسان الشريعة هو بيان ما ظهر من احكام
الحقيقة ولسان الحقيقة بيان ما بطن من احكام الحقيقة كما سياتى و
لهذا مقامه من حيث هو عالم و ولى اتم واكمل من حيث هو رسول
از براى انكه حيثيت ولايت معرفت ذات وصفات الهيه است و
حيثيه رسالت احكام تعبديه است كه شريعة او وامة اوست
همچنانچه در فتوحاتست كه بشارة ولى كسى را بسعادة نه از ين بابست
چه بشارة انبيا متعلقست بعمل شروع بانكه كويد من عمل كذا كان
له كذا فى الجنة او نجات من النار و ولى را درين مدخلى نيست
بل او را ميرسد كه تعيين سعيد كند لا من حيث العمل بر درشان
كافر كويد در حال كفر او كه سعيد است و در بيان مؤمن در حال
ايمان او كويد كه شقيست فاذا سمعت احدا من اهل الله تعالى
يقول او ينقل اليك عنه انه قال الولاية اعلى من النبوة فليس
يريد ذلك القائل الا ما ذكرنا او يقول ان الولى فوق النبى و
الرسول فانه يعنى بذلك فى شخص واحد وهو ان الرسول من حيث

انه ولما تم منه من حیث هو نبی ورسول الا ان الولی التابع له اعلی
منه فان التابع لا یدرک المتبوع ابدا فیما هو تابع له فیه اذ لو ادرکه
لم یکن تابعا فافهم یعنی تابع بیابد بذوق ووجدان هیچ
متبوع یافته از زمان مثل او ودر مرتبه او نباشد فمرجع الرسول و
النبی المشرع الی الولایة والعلم یعنی چون دانستی که نبی ورسول
تشریع احکام از برای امة می کنند وخبر غیب دهند از حقایق الا از آن
حیثیت که ولی وعالم بالله اند بس مرجع ایشان بولایة وعلم است
ومراد از علم نه علم کسبی است بل علم یقینی که آن شهود ذاتیست و
نتایج آن الا تری ان الله قد امره بطلب الزیادة من العلم لا من غیره
فقال له امرا قل رب زدنی علما یعنی امر او بطلب زیادتی علم فرمود
وبه طلب زیادتی نبوة ورسالت نفرمود از برای آنکه متعلق به نشأ
دنیویه است وولایة متعلق به نشاء اخرویه بس امر فرمود حضرة را
صلی الله علیه وآله وسلم بطلب آن چه حضرة را در هر توجه
از توجهات حاصل میشد ترقی در مراتب ولایة ومطلع میشد

بحسب هر مرتبه بر علوم مخصصة بآن مرتبه بس امر بطلب علم فی
الحقیقة امر به ترقی در مراتب ولایتست چه تحصیل لازم تحصیل
ملزوم است وذلک انک تعلم ان الشرع تکلیف باعمال مخصوصة
او نهی عن اعمال مخصوصة ومحلها هذه الدار فهی منقطعة والولایة
لیست کذلک اذ لو انقطعت لانقطعت من حیث هی کما انقطعت
الرسالة من حیث هی واذا انقطعت الولایة من حیث هی لم یبق لها
اسم والولی اسم باق لله فهو لعبیده تخلقا وتحققا وتعلقا
یعنی بس اطلاق اسم ولی بر عباد بحسب تخلق ایشانست به اخلاق
الهیه واین اشارتست بفناء در افعال وصفات حق تعالی و
بحسب تحقق عباداست بذات الهی متسم باسم الولی واین اشارتست
بفنای در ذات از برای آنکه ذوات ایشان هرگاه که فانی شد در حق
متحقق نمیشوند الا باسم الولی وبحسب تعلق اعیان ثابته عباد است
ازلا باتصاف بصفة ولایة وطلب آن از خدای تعالی بلسان
استعداد یا بحسب تعلق ایشان ببقاء بعد از فنا بس الولی اسم کسی است

که فانی شده باشد از صفات واخلاق خویش ومتخلق باخلاق الله
شده باشد وکسی که فانی شده باشد ذات او در حق تعالی ومتستر
شده باشد در عین احدیة ومتحقق شده باشد بآن وکسی که رجوع
کرده باشد به بقا ومتوجه ومتعلق شده باشد ثانیا بعالم خلق و
فنا وبعضی گفته اند که در شریعت نبی واضع است وولی کاشف است
یعنی انبیا بوضع فرایض وسنن ومعاملات وبه وضع حدود واقعات
مشغولند وبکشف حقایق نمی پردازند بس اولیا کاشف حکمت
نبی ومفسران کتاب وکلام نبی اند وبعضی از مشایخ قدس الله اسرارهم
گفته اند که نبی آنست که بخواص اشیا رسیده باشد وبر خواص اشیا
تمام اطلاع یافته بود وولی آنست که بحقایق اشیا رسیده باشد
وانبیا امر ونهی ووعد ووعید که در شریعت فرمودند بنابر
خواص اشیا کردند واحکامی که وضع کردند غالبا از جهت خواص
امور نمودند وچون هر نبی ولیست بس از آن حیثیت که ولی است مطلع
بر حقایق امور و از آن حیثیة که نبی است مطلع است بر خواص وآثار

آن حقایق در مراتب ومواطن مثل حقیقت اسلام وایمان وحقیقت
صلوة وصوم وحج وحقیقة بهشت ودوزخ وصراط وثواب و
عقاب بس علمی که مخصوص است برتبه نبوة اطلاع بخواص آثار
اشیاست در مراتب ومواطن مختلفه مثل خواص وآثار واحکام
مترتبه بر اقوال وافعال واخلاق حسنات در موطن دنیا ودر موطن
برزخ ودر موطن قیامت وهمچنین خواص سیئات اقوال وافعال
واخلاق وامر ونهی ووعد ووعید انبیا که در شریعت وارد است
بنابر اطلاع بر نتایج این اشیاست در هر عالم وحصول این اطلاع
موقوفست بر علم ذوقی بر حقایق اشیا وتنزلات آن حقایق در مراتب
ومواطن مختلفة الخواص والآثار ومحل این اطلاع بر خواص وآثار
واحکام مترتبه بر اقوال وافعال واخلاق ومورد آن صدر مصطفی
است چه منصبات صدر آن حضرت علیه الصلوة والتحیة
حقایق روحیه متنزله باخر مراتب سبعه قلبیه محمدیة است که
صدر است وآنرا قشر القلب میگویند وآن وعاء نور اسلامست

قال تعالى أفمن شرح الله صدره للإسلام فهو على نور من ربه
يعني باين نور الهى ادراك حقايق اسلاميه كما هى ميكند فى كتاب ذيل
العوارف حقيقة شرح الصدر هى عبارة عن وضوح الحقايق فى
الصدور من غير شك ولا ريب فيها فكل من شرح الله صدره للاسلام
اتضح فى صدره بنور من ربه كل ما اشكل على غيره من حقايق
الاسلام من حيث لا يتطرق اليه شك ولا ريب پس آن حقايق متنزله
صدريه محمديه بواسطه قرب بمشارب عامه اهل اسلام مصدريت هذا
وتبليغ ومورد احكام رسالت واجراى آن بين الخلايق شد قال
سيد الاولين والاخرين واكمل السابقين واللاحقين صلى الله
عليه وآله وسلم لى مع الله وقت لا يسعنى ملك مقرب ولا نبى مرسل
وانه ليغان على قلبى وانى لاستغفر الله فى كل يوم سبعين مرة پس
غين حضرت رجوع از حال مشاهده واختصاص لى مع الله است
بمحل ابلاغ ومشاهده خلق از قبيل پوشيدن نفس صفاى آيينه را
قال ابن عطا الغين كالنفس فى المرآة لا دوامها ولا يؤثر فيها الثر

فانما هى لحظة وقال الجنيد الغين فصل بين المقامين والحالين
وازاد بهذا القول انه عليه الصلوة والسلم فى كل الاحوال على
الزيادة فاذا خرج من المقام والحال الذى كان فيه الى مقام و
حال ارفع من الاول فيكون له بين الحالين والمقامين بعض
السكون ليكون مشرفا فى السير والمرور الى كمال مصاعد الاحوال
فهذا الفرق بين الحالين نعته صلى الله عليه وآله وسلم بالاغانة
قال رويم للنبى صلى الله عليه وآله وسلم مشاهدات اذا شاهد الحق
وحده فى محل الاختصاص فاذا شاهد معه سواه عن الابلاغ يجد
فى قلبه غيما فيستغفر غين رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم
آن ابر رقيق رسالت وابلاغ است كه مصدر حقايق صدريه
نبويست چه نبى وولى در آن وقت بى پرده وبى رقيقه غين در
عين مشاهده اند چنانچه در بيت گلشن گذشت كه گلشن
نبى چون آفتاب آمد ولى ماه * مقابل گردد اندر لى مع الله در
فصوص الحكم است كه ان خاتم الانبياء الولى الرسول النبى يعنى

خاتم انبيا عليه وعليهم الصلوات ولى است باعتبار باطن ورسول است
باعتبار تبليغ احكام شرعيه ونبى است باعتبار انبا از غيوب
وتعريفات الهيه وخاتم الاولياء الولى الوارث الآخذ عن
الاصل المشاهد للمراتب يعنى خاتم اولياء عليه الصلوة والسلم
ولى است باعتبار حقيقة ظاهر براو از باطن خاتم الرسل ووارث است
از خاتم الانبيا شرايع واحكام دين وآخذ فيض است از علوم ومعارف
ومواهب الهيه بى واسطه از حق تعالى همچنانچه خاتم انبيا اما
بجمعية واتحاد انا وعلى من نور واحد گلشن ولى در پيروى چون همدم آمد
نبى را در ولايت محرم آمد * اما حقايق روحيه الهيه كه بى واسطه از
مبدا فياض بروح مقدس او فايض ميشود بهمان كيفية وجمعية
ونزاهة بروح خاتم ولايت فايض ميشود بى واسطه اما بمتابعت
واتحاد نورين مصطفوى ومرتضوى ولهذا مرتضى صاحب لو
كشفنا است وشاهد ومشاهد بى غطا وحجاب قال الله تع
أفمن كان على بينة من ربه ويتلوه شاهد منه قال تالى

رسول الله وشاهده على صلوات الله على المشهود والشاهد ما من
رجل من قريش الا وقد نزلت فيه آية من القران فقال له رجل
وانت اى شى نزل فيك قال ويتلوه شاهد منه رسول الله
على بينة وانا الشاهد منه اوست شاهدى مشاهد كه از رسول
الله است كه انا من على وعلى منى وعلى عالى شاهد تالى رسول الله
واخو رسول الله است همچنانچه هرون نسبت با موسى كه مشاهد
ما جاء به موسى بود وتابع ومؤيد دين او وانت منى بمنزلة هارون
من موسى الا انه لا نبى بعدى يعنى اگرچه با من معيت در مشاهده
دارى اما نه از حيثيت صورت نبوت بل از روح نبوت كه
با من هم عنانى رايت ما رايت وسمعت ما سمعت ولست بنبى ولا
رسول ولكنك وزير وقوله صلى الله عليه وآله وسلم يا على ما عرف
الله الا الله وانت وما عرفك الا الله وانا وما عرف الله الا انا وانت
همان بيان وهمان لسان است پس آن حقايق الهيه كه بى واسطه بروح
مصطفى وبروح مرتضى فايض ميگردد كه ويتلوه شاهد باتحاد

انا وعلی من نور واحد تنزل میکرد تا آخر مراتب سبعه قلبیه محمدیه که
صدر است و اقرب مراتب است بمشارب مرسل الیهم چه منبع ایمان
بغیب است وحکمة درین تنزیل واین انصباب بصدر مصطفوی
تقریب باهل ایمانست تا مصدر هدایت وتبلیغ ومباده احکام رسالت
وانباء واشتغال حقانی بصالح دنیویه واخرویه خلایق کردد
قال فی الفتوحات المکیة من الاولیاء الشهداء رضی الله عنهم
تولاهم بالشهادة وهم من المقربین وهم اهل الحضور مع الله علی بساط
العلم به قال الله تعالی شهد الله انه لا اله الا هو والملائکة
واولوا العلم قائما بالقسط ولم یقل واولوا الایمان فرتبة العلم
فوق رتبة الایمان بلا شك وهی صفة الملائکة والرسل فجمعهم
من الملائکة فی بساط المشاهدة فهم یوحدون عن حضور الهی و
عنایة ازلیة فهم الموحدون وشانهم عجیب وامرهم غریب چون
در شریعت لابد است از علی که از مرتبه علم ولایت که محل و فؤاد است
و آن اعلی مراتب قلب محمدیست صلوات الله علیه وموطن شهود است

تنزل شده باشد بمرتبه صدر که ادنی مراتب قلب علی مصطفویست
وموطن ایمانست تا بواسطه این تنزل مناسبتی فی الجمله بامشارب
عموم مرسل الیهم از اهل ایمان پیدا کند ولاجرم در خلافت رتبت
رسالت وبلاغ این تنزیل ضرورتست چه در فتوحات است که هر یك
از مراتب اربع کمالات سعادیه که ولایتست ونبوة ورسالت وایمان
مقتضی امور غیر متناهی اند از علوم واسرار واحوال پس در حال
مشغله بمقتضیات یکی ازین مراتب فی الحال از مرتبه دیگر خواهد بود
تخصیص که بین المرتبتین بینونتی باشد من حیث الاقتضا و خاتم
ولایت محمدی وباب مدینه علم احمدی را بواسطه اشتغال واستغراق
او بمرتبه اعلی که مستقر اوستاز علوم کلیه لدنیه الهیه متعذر
النزول بود بخضیض علوم صدیقیه دینیه ومصلحت بین بود از برای آنکه در
تایید دین که منصب اوستاز استغراق واشتغال ضروریست و
لذا قال علیه السلام انا علم صامت ومحمد علم ناطق صلوات الله
وسلامه علی الناطق والصامت بیت علم را انکه در تحقیق سفت

اتحاد عالم ومعلوم کفت ٭ عین علی عالی علم صرف ولایتست ولسان او لسان
حقیقت وان زبان بی زبانیست واستماع آن کوش بی کوشی میتواند کرد
کوش بی کوشی درین ره برکشا ٭ بهر لا زیفعل الله ما یشاء ٭ وعین جامع
محمدی علم نبوتست وهمان اسرار حقیقت بلسان شریعت بیان می
فرماید پس آن کلام جامع محمدی عموم وخواص اهل استماع در خور
کوش وبیکوشی خویش میشنوند ومی یابند که اوتیت جوامع الکلم
مولانا مصطفی زان کلام جامع است ٭ کوید و جان بخش هر یك سامع است ٭
چون دراز دقدر خود در مقال ٭ یك سخن کوید بقدر صد خیال ٭
از کلامش هر یکی جانی برند ٭ هر کس از دستورش ایمانی برند ٭
قشریان در قشر نان زو جرند ٭ اهل مغز از لب ایمان برخورند ٭
بدان اسعدك الله که دوایر مراتب معطی سعادت سه مرتبه است
یکی فوق دیگری دائره اول نبوتست که شعاع نور اصلیست از خورشید
ذات ولهذا معارج انبیا بنور اصلی است ودائره دوم ولایتست که
از شعاع شعاع نور اصلیست ولهذا معارج اولیا فایض از نور اصلیست

ودائره سیوم دائره ایمانست که از شعاع نور ولایتست واز اینست که
بعضی کفته اند که ایمان نور است وولایت نور نور است ونبوت
نور نور نور است وایمان کشف است وولایة کشف کشف است
ونبوت کشف کشف کشف است نور ایمانی آن سراج غیبی است که
شیخ بایزید میکوید لم یؤمن بالغیب من لم یکن له سراج من الغیب
وهر یك ازین دوایر منقسم بسه قسم است علوم واسرار واحوال
ودر اشخاص هر یك ازین دوایر صاحب جمعیة فیوض آن دائره است
که از او منتشر میشود بسایر اشخاص آن دائره جمیع آن علوم واسرار
واحوال المخصوصه بر آن مرتبه واو خاتم اهل آن مرتبه است همچنانچه
در دائره اول جمیع انبیا فیوض ایشان از علوم واسرار واحوال
همه از خاتم انبیاست علیه وعلیهم الصلوة والسلام همچنین در
دائره ولایت جمیع اولیا فیوض ایشان از علوم واسرار واحوال همه
از خاتم اولیا است علیه وعلیهم السلام ثم اعلم ان الولایة التی
لا واسطة بینها وبین الحق تعالی انما هی ولایة نبینا محمد علیه وآله

افضل الصلوات واكمل التحيات وكذلك النبوة والرسالة الحقيقيتان
ليستا الا له صلى الله عليه وآله لانهما ناشيتان عن ولايته الحقيقية
شعر کی بود حکم نبوة بایدار • کر نباشد از ولایت استوار •
بر ولایت ذان نبوت را اساس • جون ولایت را بذات آمد سپاس •
وقوله صلى الله عليه وآله وسلم علي ممسوس في ذات الله اشارة الى
ذلك واما ولاية سائر الاولياء وسائر الرسل انما هي اظلال
ولايته ورسالاته وفروعهما جون حضرة خاتم النبيين عليه
افضل صلوات الله المصلين بي واسطه است در اخذ از حق تعالى بحكم
اول ما خلق الله نوري ثم خلق الخلق بس جميع فيوض الهيه بر هر كس
كه فايض شود اولا وبالذات بروح اقدس آنحضرة وارد ميكردد و
بعد از ان مترشح ميشود بما دون او كما قال تعالى وانك لتلقى
القرآن من لدن حكيم عليم وقال سبحانه الرحمن علم القرآن
شعر مصطفا آنی كو كه جسمش جان بود • تا كه رحمان علم القرآن بود •
ديكران را كفته علم بالقلم • واسطه از اشتا از بذل وكرم •

فلا محالة جميع نشاآت ولايت ونبوة ورسالت اوليا وانبيا ورسل
ترشح ولاية ونبوت ورسالة ختمية محمديه باشد عليه الصلوة و
السلم والتحية جه معنى ختم جمعست وخاتم هر كمالى انكس است كه جامع
جميع نشاآت آن كمالست ثم اعلم لا حرمنا الله واياكم من شرب الولاية
المحمدية كه حقيقة ولايت قرب قربات عبد است بحق تعالى مترتب
بر كمال فناء عبد در حق تعالى ومراد ازين فنا فناء عين عبد نيست
بلكه فناء احكام بشريت او ست در احكام حقيقت حق تعالى اولا
بفناء صفت نفس تا صاحب مقام قلب وظهور صفات وكمالات
او كرده بان بفناء صفات قلب تا صاحب مقام ولايت كردد و تجليات
انوار اسماء الهيه مفنيه صفات قلب وكمالات او ولهذا متصف
ميشود بصفات الهي از علم واراده وقدرة وغيرها فلا يظهر على
غيبه احدا الا من ارتضى وهو المصطفى والمرتضى صلوات الله
وسلامه عليهما كما قال عليه السلم انا الذي عندي مفاتح الغيب
لا يعلمها بعد محمد غيري جه اطلاع بر جميع مفاتيح غيب اطلاعست

بر جميع اعيان ممكنات وآن اولا وبالذات خاصه حقيقة محمديت كه
خاتم بحر محيط جواهر اعيان است وقوله صلى الله عليه وآله وسلم اوتيت جوامع
الكلم وعلمت علم الاولين والآخرين مفصح است ازين احاطه وثانيا
وبالمظهريه مخصوص عين علويت ولهذا قال عليه السلام لا يعلمها
بعد محمد غيري جه بحكم انا وعلي من نور واحد عين علوي منطبق است
بر عين محمديه زيرا كه مظهر جامع ومرآت كلي كمالات محمدي غير على
عالي نيست واما ساير خواص عرفا كه اطلاع بر بعض امور مفاتح غيب
دارند على قدر استعدادهم وجز نيتهم نور علم ايشان مستفاد است
از استضاءت شمع هدايت انا مصباح الهدى ومشكوة فيها نور
المصطفى صلى الله على المصطفى والمرتضى وآلهما يعني هر كه مشكوة نور
مصطفاست بحقيقة او مصباح هدى است وآن منم پس نور من بعينه
نور مصطفى است ساطع از مشكوة من وهمچنين هدايت من همان هدايت
اوست وعلم من علم او واشار الى ذلك الاتحاد صلى الله عليه وآله
نفسك نفسي وفمك فمي ولحمك لحمي ودمك دمي پس اين كلمه

تامه علويه بحقيقت شرح كلمه جامعه انا وعلي من نور واحد باشد و
همچنين موضع مغزاي انا مدينة العلم وعلي بابها كما لا يخفى على
اولي الفطنة والذكا واتوا البيوت من ابوابها جه دخول در شهر علم
محمديه بي فتح باب علوي ممتنع الحصولست وجمله اجله ارباب علم و
عرفان وسلاطين اصحاب كشف وايقان كدايان وفارغان اين
بابند وعاكفان اين جناب رسالتين كرد كان بر خيزد از دامان شاه
سرمه زان سازند بينايان راه • وما يذكر الا اولوا الالباب شعر
اي جان باغ وياسمين اي شمع افلاك وزمين • اي مستغاث العاشقين اي شهسوار
اي خسروان درويش تو سرها نهاده پيش تو • جمله ثنا انديش تو اي تو ثنا ها را سنا
انتهى
اي صبر بخش زاهدان اخلاص بخش عابدان • وي كلستان عارفان در وقت كسط
روى الحافظ ابو نعيم في كتاب حلية الاولياء بروايته عن انس بن مالك
قال بعثني النبي صلى الله عليه وآله وسلم الى ابي برزة الاسلمي فقال
له وانا اسمع يا ابا برزة ان رب العالمين عهد الي عهدا في علي ابن ابي
طالب فقال انه راية الهدى ومنار الايمان وامام اوليائي ونور جميع

هل اتى •

من اطاعني يا بارزة على ابن ابي طالب اسبني غدًا يوم القيمة وصاحب
رايتي في القيمة على مفاتيح خزائن رحمة ربي رسالين هيچكس را هيچ فتحي رونداد
تا نه بر روش على در بر كشاد هيچ ره رو ره را پايان نديد تا نزان ره را على دربم كشيد
ثم قال في الفصوص في بيان اختصاص علم المفاتيح وتصريفها بالخاتم
للنبوة اصالة وبالخاتم للولاية وراثة بقوله وما يراه احد من الانبياء
والرسل الا من مشكوة الرسول الخاتم ولا يراه احد من الاولياء الا من مشكوة
الولي الخاتم فكل نبي من لدن آدم الى آخر نبي ما منهم احد ياخذ الا من
مشكوة خاتم النبيين عليه افضل صلوات المصلين وان تاخر وجود
طينته فانه بحقيقته موجود وهو قوله كنت نبيًا وآدم بين الماء والطين
وغيره ما كان نبيًا الا حين بعث وكذلك خاتم الاولياء كان وليًا
وآدم بين الماء والطين وغيره من الاولياء ما كان وليًا الا بعد تحصيل
شرائط الولاية من الاخلاق الالهية في الاتصاف بها من كون الله
يسمى بالولي الحميد فخاتم الرسل صلوات الله وسلامه عليه هو الولي
الرسول النبي وخاتم الاولياء عليه السلام الولي الوارث الاخذ عن

الاصل المشاهد للمراتب ولهذا فرمود عليه السلم ولهم خصايص الولاية حق
وفيهم الوصية والوراثة ودر شان آل محمد است وصية ووراثة
قال صلى الله عليه وآله وسلم ان العلماء ورثة الانبياء ان الانبياء
لم يورثوا درهمًا ولا دينارًا ولكنهم ورثوا العلم فمن اخذ به
اخذ بحظ وافر بدانكه حظ اوفر از وراثة حضرت خاتم النبوة عليه
الصلوة والسلام والتحية آنكس راست كه جامع وراثة علم وعمل
وحال وذوق محمدي باشد بي واسطه بكليتها واصولها واين عبارتست
از ختم ولايت محمدي وخيفة وراثة اينست ولهذا منحصر ساخت
وراثت ووصاية خويش در او بقوله صلى الله عليه وآله وسلم ان لكل
نبي وصي ووارث وان عليًا وصيي ووارثي زيرا كه روح علوي زاده
روح محمديست واين وراثة كمالات روحيه است از علم وذوق و
حال محمدي ووارث او مي بايد كه زاده روح او باشد عن عبد الله قال
سمعت رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم وسئل باي لغة خاطبك
ربك ليلة المعراج فقال خاطبني بلغة علي ابن ابي طالب فالهمني ان قلت

يا رب خاطبتني ام علي فقال يا احمد انا شئ لا كالاشياء لا اقاس
بالناس ولا اوصف بالاشياء خلقتك من نوري وخلقت عليًا
من نورك فاطلعت على سرائر قلبك فلم اجد الى قلبك احب من علي
ابن ابي طالب فخاطبتك بلسانه كيما يطمئن قلبك صلوات الله و
سلامه الاحد على الوالد والولد بيت خواجه بمعراج رفت با دل خود راز گفت
جمله ز حق مي شنيد از دهن مرتضى فمحبة الله حبيبه المصطفى كمحبة
حبيب الله حبيبه المرتضى في انهما من حنين الكل الى جزئه چه همچنانكه
نطفه ولد منتشر است در جميع اعضاء والد وبيرون مي آيد همچنانكه
اسرار والد كه الولد لا يكون الا تفصيل سر الله همچنين نطفه روح
خاتم ولايت عليه السلام والتحية از جميع نشاآت روحيه از اسرار
واحوال واذواق روح كلي محمدي عليه صلوات الله الاحدي
وسلامه الابدي مترشح ومتخلق شده در فصوص الحكم است
در سر نفخت فيه من روحي كه ذا الست بر انكه حنين وآرزومندي
حق تعالى به بوستان خود از قبيل حنين كل است بجزء خود فقال اابن

الحق تعالى بذلك عن الامر في نفسه من جانب الحق في قوله في
هذه النشأة العنصرية ونفخت فيه من روحي ثم وصف نفسه بشدة
الشوق الى لقائه فقال للمشتاقين يا داود اني اشد شوقا اليهم يعني
للمشتاقين اليه يعني باينكه فرمود نفخت فيه من روحي باز وصف
كرد نفس خويش را وعلا بشدة شوق وبعشتاقان خويش شعر
يحن الحبيب الى رؤيتي واني اشد اليه حنينا پس چون دميده است
حق تعالى در او از روح خود فما اشتاق الا لنفسه الا تراه خلقه
على صورته لانه من روحه پس همچنانچه حنين وآرزومندي حق
تعالى بحبيب خويش از باب حنين كلست بجزء همچنين حنين وآرزومندي
رسول الله نيز بحبيب خود از باب حنين كل است بجزء خويش فما اشتاق
الا لنفسه لقوله تع خلقتك من نوري وخلقت عليًا من نورك مولوي
كل من آمد مرتضى كل وي آمد مصطفى كلا حت كل آمد خدا انجام وآغاز
ازاينست كه بحكم الولد سر ابيه در جميع عوالم ومواطن سير ادوار
انبيا واوليا ميان پدر كه نور خاتم الانبيا است وفرزند كه نور خاتم

الاولياست متحقق است چه معیت سری که با جمیع انبیا داشت
هم معیة سریست با خاتم انبیا چه همچنانچه هر نبی حامل نشاه از
نشآت نبوة خفیه است صاحب تاییدا و نیز حامل نشاه از نشآت
تاییدیه علویه است و نکته در سر وجهر آنست که صورة نشاه عنصریه
علویه مرآت جمیع نشآت ولایتست وصورة جسدی هارونی مثلا
صورة نشاه از نشآت ولایتست که جمیع آن نشآت بعد الاجتماع
بصورة جسدی علوی در زمان ختم نبوة که وقت ظهور اجتماع
جمیع نشآت نبوتست ظاهر شد جهة تایید جمعی حامل نبوة ختمی این نسبت
حقیقت معیة که ارباب معیت جزاست با کل و بر ارباب فطنة و
اهل بصیرة مخفی نماند که اخص و اولی بایه کریمه وَالَّذِينَ مَعَهُ الآیه
انکسل است که از تاریخ کان محمد نبیا وآدم بین الماء والطین و
علی ولیا وآدم بین الماء والطین مصدق نبوة ازلیه او بوده باشد
ولهذا سمی بالصدیق الاکبر ونزل فی شانه تیکوم شاهد منه یا
اخی معیه ازلیه عین علویه با حقیقة محمدیه علیهما افضل الصلوات

والتحیة از کتابه کنکره عرش الرحمن بخوان تا رتبت ما ظننتم باثنین
الله ثالثهما از سطر لا اله الا الله محمد رسول الله ایدته بعلی باز یابی
عن ابی الحمراء قال قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم لما اسری
بی الی السماء اذا علی العرش مکتوب لا اله الا الله محمد رسول الله
ایدته بعلی وهو صاحبه ورفیقه فی جمیع مواطن سفر الوجود ومنازله
ومراتبه من العوالم الغیبیة والشهادیة تماما روحا ومثالا وحسا
کما روی انه قال صلی الله علیه وآله وسلم کنت انا وعلی نورا بین یدی
الله مطیعا یسبح الله ذلک النور ویقدسه قبل ان یخلق آدم اربعة
عشر الف عام فلما خلق الله آدم رکب ذلک النور فی صلبه فلم یزل
ینقله من صلب الی صلب حتی اقره فی صلب عبد المطلب فقسمه قسمین
فصیر قسمی فی صلب عبد الله وقسم علی فی صلب ابی طالب فعلی منی
وانا منه العجب کل العجب که یک نور بود ویک تسبیح ویک مسبح و در
حقیقة محمد وعلی بودند بیک لسان از نور واحد از اینجا تفطن میتوان
کرد سر فمک فمی ولهذا در آخر حدیث میفرماید فعلی منی وانا منه و

ام سلمه قالت قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم علی منی وانا من علی
حیث یکون اکون حیث اکون یکون بنکو تامل کن که این چه معیتا زلیست
وتعانق روحی واتحاد جسمی شعر انا من اهوی ومن اهوی انا نحن روحان حللنا بدنا
بل روح واحد حللنا بدنین چه بر مصداق حدیث قدسی خلقتک
من نوری وخلقت علیا من نورک روح خاتم الولایة متولد از روح ختم
النبوة باشد والولد سر ابیه پس روح علوی ظهور سر محمدی باشد
والیه اشار قول الشیخ الحموی ان خاتم الاولیاء صورة نقطة الولایة
الکلیة الاصلیة وخاتم الانبیاء روح تلک الصورة وفی قول خاتم
الولایة انا مشکوة الهدی فیها مصباح المصطفی صلوات الله وسلامه
علیهما والهما دیگر در اشاره ما ظننتم باثنین الله ثالثهما است سر
خفیة خاتم نبوة که عبارتست از جمعیة جمیع حقایق نبوت و سر خفیة
خاتم ولایت که جمعیة جمیع حقایق ولایتست چه حقایق نبوات
جمیع انبیا شیون ذاتیه حقیقة نبوة خاتم انبیاست وحقایق ولایة
سائر اولیا شیون ذاتیة حقیقة ولایة خاتم اولیاست وهمچنانچه جمیع

حقایق اشیا در احدیة جمع حقیقة الهیه مندرج است کاندماج الشجرة
فی النواة وبآن احدیة جمعی ظاهر است بصور جمیع اشیا همچنین جمیع حقایق
نبوات انبیا در احدیة جمع حقیقة نبوت ختمی اندماج دارد وبآن
احدیة جمعی میتواند ظاهر شد بصور حقایق نبوات جمیع انبیا
مفصلا وبصورة خفیة وجمعیة جمیع حقایق مجملا در صورة جسدی
مکی مدنی محمدی وبر این قیاس جمیع حقایق ولایات اولیا در احدیة
جمعی حقیقة ولایت خاتم الاولیا مندمجست وبآن احدیة جمعیست که
ظاهر میشود بصور حقایق ولایات جمیع اولیا مفصلا وبصورة جمعیة
جمیع حقایق مجملا در صورة جسدی مکی مدنی علوی با معیت بین
الخاتمین در ظهور عالم حس والله ولی الافهام این آن معیة است که
بآن تایید دین انبیا کرد در مظهر هارونی تایید دین موسی کرد بدعای
وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي هَارُونَ أَخِي اشْدُدْ بِهِ أَزْرِي عن ابی
ذر الغفاری انه قال صلیت مع رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم
یوما من الایام الظهر فسال سائل فی المسجد فلم یعطه احد شیئا

فرفع السائل یدیه الی السماء وقال اللهم اشهد انی سالت فی
مسجد نبیک محمد صلی الله علیه وآله وسلم فلم یعطنی احد شیئا و
کان علی فی الصلوة راکعا فاومی الیه بخنصره الیمنی وفیها خاتم فاقبل
السائل فاخذ الخاتم من خنصره وذلک بمرائی من النبی صلی الله
علیه وآله وسلم فرفع طرفه الی السماء وقال اللهم ان اخی موسی
سالک فقال رب اشرح لی صدری ویسر لی امری واجعل لی
وزیرا من اهلی هرون اخی اشدد به ازری واشرکه فی امری
فانزلت علیه قرآنا سنشد عضدک باخیک ونجعل لکما سلطانا
فلا یصلون الیکما اللهم وانی محمد نبیک فاشرح لی صدری
ویسر لی امری واجعل لی وزیرا من اهلی علیا اشدد به ظهری
قال ابوذر فما استتم دعاؤه حتی نزل علیه جبرئیل علیه السلام
من عند الله عزوجل وقال یا محمد اقرأ انما ولیکم الله ورسوله و
الذین آمنوا الذین یقیمون الصلوة ویؤتون الزکوة وهم راکعون
بیت بر قلعهٔ انما در حق که کشاد ❊ خسرو علم انا مدینه بکه داد

کوی از خم چوگان سلونی که ربود ❊ رخت از بر تخت انت منی که نهاد
پس اساس و بنای قصر دین معلای محمدی تابید و امداد و اعلای
اعلام علی عالی علیهما وآلهما صلوات الله المتعالی مشید و مشدد
گشت بنیان مرصوص کشت و وعده سنشد عضدک باخیک ونجعل
لکما سلطانا در مظهرین جامعین ختمین محمدین علیین باتم و
اجمع واکمل وجهی بانجاز انجامید وقوة قلعت باب خیبر بقوة صمدانیة
لا بقوة جسدانیة ولمبارزة علی ابن ابی طالب یوم الخندق افضل
من اعمال امتی الی یوم القیمة وغیر ذلک اثر قوة صمدانیة سنشد
عضدک باخیک ونجعل لکما سلطانا است ای سلطانا المملکة
النبوة والرسالة والیا لولایة الولایة والهدایة رباعیتین
نیست غیر خاک وآب اصل بنا ❊ جمله ارکان زین دو در نشو و نما
چون پذیرفت آب با خاک التیام ❊ گشت پیدا زین دو این دیوار و بام
گرچه نبود خانه بی سقف و جدا ❊ غیر آب و گل نباشد اصل کار
فیض غیب مصطفی کانست آب ❊ کرده آمیزش بخاک بوتراب

زان بنای دین بجوان بهشت ❊ هم نهال عشق از آن پربر شد ❊ جایی که
هیچ یک از انبیا را طاقت و قوة نباشد که جمع کند میان احکام حمل
رسالت و بلاغ غیر عام مخصوص بوقت خاص و امة متعینه حتی
موسی که با آن قوة و جرأت اخی اشدد به ازری میگوید فی العرائس
کان موسی فی مشاهدة قرب جلال الازل شاهد الربوبیة وکاد
ان یفنی فی الغرق فشغله الحق بالشریعة عن الفناء فی الحقیقة فلما
علم موسی مراد الحق منه بمکابدة الاعداء والرجوع من المشاهدة
الی المجاهدة سال عن الحق سبحانه شرح الصدر واطلاق اللسان
وتیسیر الامر لیطیق احتمال صحبة الاضداد ومکابدتهم انه کان موسی
فی مشاهدة الحق الطف من الهوی وفی خطابه ارق من ماء السماء
فطلب قوة الوهیة وتمکینا قادریا بقوله رب اشرح لی صدری و
یسر لی امری عرف موسی کان مباشرة الشریعة وانها حق الله و
حق الله فی العبودیة مقام الامتحان وفی الامتحان حجاب عن مشاهدة
الاصل فخاف من ذلک وسال شرح الصدر ای اذا کنت فی عین

الشریعة عن مشاهدة غیب الحقیقة اشرح صدری بنور وقایع المکاشفة
حتی لا اکون محجوبا عنک الا تری الی سید الانبیاء والاولیاء صلوات
الله وسلامه علیه وعلیهم کیف اخبر عن ذلک الغین وشکی عن صحبة
الاضداد فی اداء الرسالة بقوله انه لیغان علی قلبی وانی لاستغفر
الله فی کل یوم سبعین مرة فقال واجعل لی وزیرا من اهلی هرون
اخی اشدد به ازری واشرکه فی امری یعنی انا ارید الوقوف بین
یدیک فی شهود الغیب واذا کنت غائبا لا اطیق ان اودی رسالتک
بهیئتها فاجعل لی وزیرا هرون یعبر قولی لهم فانه یحسن مقالتی واشاراتی
التی هی من مجمع بحار کلام الازلی وشهود الابدی ولا اکون مشغولا عنک
بغیرک قال فی الفصول المهمة فی معرفة الائمة فظهر ان منزلة
هرون من موسی منزلة الوزیر والوزیر مشتق من احدی معانی
ثلثة احدها من الوزر بکسر الواو وتسکین الزاء وهو الثقل فکونه
وزیرا له یحمل عنه اثقاله ویخففها ثانیها من الوزر بفتح الواو و
الزاء وهو المرجع والملجأ ومنه قوله تعالی کلا لا وزر فکان الوزیر مرجع

الی ذایه ومعرفته ویلجأ الی الاستغاثة به والمعنی الثالث من الازر وهو
الظهر قال الله تعالی اشدد به ازری فیحصل بالوزیر قوة الامر واشتداد
الظهر کما یقوی البدن ویشتد به فکان منزلة هرون من موسی انه
یشتد ازره ویعاضده ویحمل عنه وقد جعل رسول الله صلی الله علیه و
آله وسلم علیاً منه بهذه المنزلة الا النبوة این بود حال موسی علیه السلم
با وجود قوة وجرأت واز میان انبیا جائی که هیچ یک از انبیا را طاقت
وقوة نباشد که جمع کند حمل ولایة جزئیه که نشأه از نشاآت و
شعاعی از اشعه آفتاب ولایة کلیه بجناب محمدیه است با اشتغال
باحکام نبوتی که شعله از مشاعل نبوة کلیه ختمیه محمدیه است
الابدی پس چگونه آن سید فرسان میادین عساکر انبیا و مرسلین را
علیه وعلیهم افضل صلوات المصلین طاقة وقوة باشد حمل امانة
اسرار ولایة کلیه الهیه با بار نبوة جامعه ختمیه وتحمل اعباء
رسالت عامه شامله مر کافه انس وجن الی یوم القیام بنعت تمکن
وکمال استقامت الا باستمداد وتقویة ومعیت صاحب تاییدات یعنی

بمنزلة هرون لموسی واین معنی است در جمیع مراتب اربع کمالات شعا
که ایمانست وولایة ونبوت ورسالة وهر یک ازین مراتب را احکام
غیر متناهیه است قال فی الباب السبعین ومائتین لما کانت المراتب
التی تعطی السعادة للانسان اربعا لا زائدا علیها وکل مرتبة تقتضی
امورا لا نهایات لها من علوم واسرار واحوال فالمرتبة الاولی
ایمان والثانیة ولایة والثالثة نبوة والرابعة رسالت و
الرسالة والنبوة وان انقطعت فی هذه الامة فما انقطع المیراث
منهما فمنهم من یرث نبوة ومنهم من یرث رسالة ونبوة معا
شهسوار میدان ولایت علیه السلم والتحیة در تقلبات وسیر
در علوم واذواق واسرار واحوال غیر متناهیه مرتبه ثانیه که
کمال ولایتست با سلطان فرسان میادین عساکر انبیا ومرسلین
علیهما افضل صلوات المصلین که رهان بود معاً سعاً تا بر
آنحضرت تمام مواطن ومقامات غیر متناهیه ولایتا احاطه نمود
ودر ختم ولایة تمام شد وبکمال مرتبه عالیه خویش استقرار یافت

پس چابک سوار میدان نبوت ورسالة علیه افضل الصلوة والتحیة
فرداً وحیداً در سیر طرق تقلبات اذواق واحوال واسرار مقامات
سامیات مرتبتین نبوة ورسالة چندان تاخت تا خاتم الانبیاء و
المرسلین گشت وکان آدم بین الماء والطین صلوات الله وسلامه
اجمعین پس خاتم الاولیاء مشارک ومساهم گشت با خاتم النبوة
در فیوض غیر متناهیه عجیب مخصوصه بر ختم ولایة از اذواق وعلوم
واحوال واسرار سامیه ما لا عین رات ولا اذن سمعت ولا خطر
علی قلب بشر اما چون خاتم انبیا سابق شد بدور نبوت لاجرم خاتم
الولایة تابع خاتم النبوة گشت در احکام آن دوره اما مشاهد آن
احکام بودی بتحقق بآن چه در مواطن تلقی وحی که موطن نبوتست
بحیثیتی بود که تمام معاملات ومحاورات آن مجلس معاین ومشاهد
او میشد چنانچه آنحضرة صلی الله علیه وآله وسلم میفرمود لدفع التوهم
که یا علی رأیتَ ما رأیتُ سمعتَ ما سمعتُ ولستَ بنبی ولا رسول
ولکنک وزیر وگاه میفرمود هم از جهة دفع توهم انت منی بمنزلة هرون

لموسی الا انه لا نبی بعدی وقال علیه السلام ولقد کنت اتبعه اتباع
الفصیل اثر امه یرفع لی فی کل یوم علما من اخلاقه ویامرنی بالاقتداء
به ولقد کان یجاور فی کل سنة بحراء فاراه ولا یراه غیری ولم یجمع
بیت واحد فی الاسلام غیر رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم وخدیجة
وانا ثالثهما اری نور الوحی والرسالة واشم ریح النبوة ولقد سمعت
رنة الشیطان لعنه الله حین نزل الوحی علیه صلوات الله وسلامه
فقلت یا رسول الله ما هذه الرنة قال هذا الشیطان قد ایس من
عبادته انک تسمع ما اسمع وتری ما اری الا انک لست بنبی وانک
لوزیر وانک لعلی خیر واعلم ان وراثة احواله صلی الله علیه وآله وسلم
فهو ذوق ما کان یجده فی نفسه فی مثل الوحی بالملک فیجد الوارث
ذلک فی اللمة الملکیة ومن الملک الذی یسدده ومن الوجه الخاص
الالهی بارتفاع الوسایط وان یکون الحق عین قوله وان یقرأ القرآن
منزلا علیه یجد لذة الانزال ذوقا علی قلبه عند قراءته فان للقرآن
عند قراءته کل قاری فی نفسه او بلسانه تنزلا الهیا لا بد منه فهو محدث

التنزل والاتيان عند قرآئة كل قارى اى قارى كان غير ان الوارث
بالحال يحس بالانزال ويلتذ به التذاذا خاصا لايجد الا اشاله
فذلك صاحب ميراث الحال وقال في كتاب التجليات في تجلى
الفردانية لله ملائكة يهيمون في نور جلاله وجماله في لذة دائمة في
مشاهدة لازمة لايعرفون ان الله خلق غيرهم ما التفتوا قط الى ذواتهم
فاحرى ولله قوم من بنى آدم هم الافراد الخارجون عن حكم القطب لا
يعرفون ولايعرفون قد طمس الله عيونهم فهم لايبصرون حجبهم عن
غيب الاكوان حتى لايعرف الواحد منهم ما القى في جيبه ولكن
ان يعرف ما في جيب غيره واحرى ان يتكلم على ضميره كاد ولايفرق
بين المحسوسات وهو بين يديه جهلا بها لا غفلة عنها ولا نسيانا
وذلك لما حققهم به سبحانه من حقائق الوصال واصطنعهم لنفسه
فما لهم معرفة بغيره فعلمهم به ووجدهم فيه وحركتهم منه وشوقهم
اليه ونزوعهم عليه وجلوسهم بين يديه لايعرفون غيره قال
سيد هذا المقام صلى الله عليه وآله وسلم انتم اعرف بمصالح دنياكم

حاصل الكلام انكه حضرة خاتم النبوة عليه الصلوة والسلام والتحية
مظهر اسم الله است كه جامع جميع اسماء الهية است وخاتم ولاية
محمديه وارث بى واسطه است جميع كمالات سامية مصطفويه را واين
جمعية واحاطه جميع كمالات محمديه بوراثت بى واسطه خصيصه
حبيبيه است وآن خاتم ولايت را است همچنانچه جمعيه واحاطه كمالات
انبيا را است باحديت جمعى همچنانچه حبيب حبيب الله نيز خاتم وحايز
جميع كمالات اوليا است چه هريك از اصحاب كرام صاحب فيضى از فيوض
محمديه اند وخاتم ولايت جامع جميع آن فيوض است باحديت جمعيت
نشأه محبوبيه وقوله صلى الله عليه وآله وسلم من اراد ان ينظر الى آدم
فى علمه والى نوح فى تقواه والى ابرهيم فى حكمته والى موسى فى هيبته
والى عيسى فى عبادته فلينظر الى ابن ابى طالب ناظر بكمال وراثة فضيلت
جمعيت حضرة خاتم النبوة است جميع كمالات انبيا را عليه وعليهم الصلوة
والسلم بيت حسن يوسف دم عيسى يد بيضا دارى آنچه خوبان همه دارند تو تنها دارى
ولا يخفى على ذوى الفطانة انه عليه السلم باحديته هذه الجمعية الالهية

الهيه وعدم واسطه خاصه حبيب الله است
كه خاتم وحايز جميع كمالات

التايدية النبوتية بكل واحد من الانبيآء والجمعية بخاتمهم عليه وعليهم الصلوة
والسلم والله ولى الانعام قال الشيخ ابوطالب المكى رحمة الله عليه
ومن وصف مقام المحبوبية ما قيل لعلى عليه الصلوة والسلام صف
لنا اصحابك فقال عن ايهم تسألون قالوا عن سلمان قال ادرك علم
الاول والآخر قالوا فعمار قال مومن ملئ ايمانا الى مشاشه قالوا ابوذر قال
جمع له العلم والزهد لا يخاف في الله لومة لائم لا يوما اظلت الخضرآء
لصدق لهجة منه قالوا حذيفة قال صاحب السر اعطى علم المنافقين
قالوا فاخبرنا عن نفسك قال ايآى اردتم كنت اذا سألت اعطيت واذا
سكت ابتديت فهذا مقام جمع فيه ما فرق على ما سواه من الاحوال
فاشبه ذلك ما وصفه به رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم من
النهاية التى اعطى اصحابه بدايتها فقال اقضاكم على فالقاضى جامع
فيه هذه الصفات والقضاء هو الغاية لان من علومه عليه السلم
الفقه الذى هو مرجع الانام ومجمع الاحكام ومنبع الحلال والحرام
وكان عليه السلام مطلع غوامض احكامه منقادا له جامحه زمامه

مشهودا له فيه بعلو محله ومقامه ولهذا خصه رسول الله صلى الله عليه
وآله وسلم بعلم القضاء ولذلك كان عنده غلبة من البيان وكشف
الشبهات ما لم يكن عند اصحابه فقال ما شككت فى قضاء بين
اثنين منذ استقضانى رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم وقضى فى
شبهته فى اليمين فسئل عنها رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم فتبسم
وقال ما اعلم منها الا ما قال له على عن ابى بريدة عن ابيه قال قال
رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم ذات يوم ان الله امرنى ان احب
اربعة من اصحابى اخبرنى انه يحبهم قال قلنا من هم يا رسول الله قال
ان منهم عليا ثم ذكر ذلك اليوم الثانى مثل ما قال اليوم الاول فقلنا
من هم يا رسول الله قال ان عليا منهم ثم قال مثل ذلك فى اليوم الثالث
فقلنا من هم يا رسول الله قال ان عليا منهم واباذر الغفارى ومقداد
بن الاسود الكندى وسلمان الفارسى رضى الله تعالى عنهم ولا حرمنا
من بركاتهم وفتوحاتهم وفيوضاتهم وهمچنانچه خاتم نبوت عليه
الصلوة والسلم والتحية باحديت جمعيت كليه مرآة احديت الهيه

کم دراسن کسه کهی

جامعهٔ جمیع کمالات محمدیه شد و لهذا حبیب حبیب الله صلوات الله
وسلامه علی الحبیب و علی حبیب الحبیب و همان نسبت که انبیا را
با خاتم نبوة است اصحاب و سایر اولیا را با خاتم ولایتست و همچنانچه
حقیقة حبیبیة حقیقة خاصه مصطفاست حبیبیة محمدی خاصه
مرتضی است صلوات الله وسلامه علی المصطفی والمرتضی پس چنانچه
هریک از انبیا علیهم السلام بکمالی مخصوص اند از کمالات نبوة و خاتم
انبیا جامع جمیع آن کمالات است باحدیة جمعیة که محقق مرتبه
حبیبیة است همچنین خاتم ولایت حایز و جامع جمیع کمالات اولیاست
از متقدمین و متأخرین و از نیست که تمام مقامات جمیع اصحاب و
سایر کمل با کمل و اعلی وجهی در خاتم ولایت هست پس آنکه منقلب در
اطوار مقامات کما قالوا التقلب فی اطوار المقامات لعوام المحبین
وطی بساط الاطوار لخواص المحبین وهم المحبوبون تخلفت عنهم
المقامات لان المقامات لا تفید و لا تحبسه وهو یقیدها و یحبسها
بترقیه منها و انتزاعه صفوها و خالصها و لهذا قال صاحب الفتوحات

فی صفاته علیه السلام وهو اعنی ما فی فلکه من السعه وقال رایته فی
المکاشفة ما رأ امسرعا و چگونه مقامات مقید او باشد و حال آنکه
جمیع مقامات از زهد و صبر و توکل و تسلیم و رضا و غیر ذلک مصفی
نعوت و صفات نفسانی اند و آنحضرت از ازل با مصطفی پاک و مصفی
و محبوب و مجتبی آمده و همچنانچه مصطفی در ازل حبیب خدا بود مرتضی
در ازل حبیب مصطفی بود و جمیع علوم و اذواق و اسرار و احوال
مترتبه بر خصیصه مرتبه ختمیه ولایتیه ازلیه ذاتیه است
از محض وهب و تحقق بدعا رضی است حاصل از کسب و تعمل و تخلق
والفرق بین التخلق والتحقق کما قال الشیخ فی فک فص الابرهیمیة هو ان
التخلق یحصل بالکسب والتعمل فی التحلی بها فیکون صاحب التخلق
محلا لاحکامها و هدفا لسهام آثارها والتحقق بها لا یصح الا بمناسبة
ذاتیة یقتضی ان یکون المتحقق بها مرآة للذات والمرتبة الجامعة
للصفات یرتسم فیه جمیع الاسماء والصفات ارتساما ذاتیا لا
علی سبیل المحاکاة للارتسام الالهی فیه اعنی بصاحب التحقق یظهر

فاعلم ذلک ترشد

وینفذ آثار الصفات فی المتخلقین بها و غیرهم من المحالی الذینهم محال
آثارها من الاناسی و غیرهم و فضل علی علیه السلام در تحقق بجمیع کمالات و خصایص
علیه سنیه محمدیه است علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات که
در باقی اصحاب منتشر است بسبیل تخلق بمظهریة خاتم ولایة کما من
ان بصاحب التحقق یظهر و ینفذ آثار الصفات فی المتخلقین بها و
غیرهم مولانا اوست شیر و صید کردن کار او باقیان هستند باقی خوار او
وعن علی ابن موسی الرضا عن آبائه علیهم الصلوة والسلام قال قال
رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم لیس فی القیمة راکب غیرنا نحن
اربعة قال فقام رجل من الانصار فقال فداک ابی وامی یا رسول
الله انت ومن قال انا علی البراق و اخی صالح علی ناقة الله التی عقرت
وعمی حمزة علی ناقتی العضباء و اخی علی علی ناقة من نوق الجنة بیده
لواء بین یدی العرش یقول لا اله الا الله محمد رسول الله فیقول
الآدمیون ما هذا الا ملک مقرب او نبی مرسل او حامل العرش
قال فیجیبهم ملک من بطنان العرش معاشر الآدمیین ما هذا ملک

مقرب ولا نبی مرسل ولا حامل عرش بل هذا علی ابن ابی طالب بنابر
آنچه مبین شد از کلام صدر المحققین که نبوت را صورتیست و روحی
صورة مطلق نبوت تشریع است و صورة نبوة خاصه محمدیه تشریع
عام است که آن رسالتیست مشتمل بر جمیع ضروب وحی و جمیع صور
شرایع و روح نبوة مطلقه قربتیست و روح نبوة محمدیه کمال قربتیست
که آن خاصه ختم نبوتست و هو ان یصیر مرآة لحضرة الوجوب والامکان
فی مرتبة احدیة الجمع و همچنین هریک از صورت و روح نبوة را احکامست
از جمله احکام صورة نبوة حفظ نظام عالمست و رعایة مصالح کون
از برای سلوک در طریق سعادة اخرویه و اقامه عدالت میان
اوصاف طبیعیه و استعمال قوی و آلات بدنیه فیما یجب و ینبغی
استعماله با اجتناب از طرفی افراط و تفریط در استعمال و در
تصرف و این بآن حاصل میگردد که همیشه مراقب میزان الهی اعتدالی
باشد در آن اجتناب و همواره عمل بمقتضای آن میزان کند و غیر ذلک مما
یطول ایراده و اما احکام روح نبوة از جمله تنبیه و استعدادات

باخبار از ذات حق تعالی از اسما وصفات او وتشویق بجناب الهی
وبما عنده وتعریف باحوال نفوس وسعادات روحانیه ولذات
معنویه وتحصیل معرفت کیفیت توجه بحق تعالی بالقلوب والقوالب
اما به قوالب البارزیة تبعیة قوالب احکام قلوب راحین انصباغ
القوالب بوصف القلوب ومعرفة عبادت ذاتیه حق تعالی وعبادة
حکمیه وقتیه وعبادة موطنیه حالیه ومعرفة توجه جمعی به سلوک
بحضرة الله علی الصراط الاسد الاقوم الاقرب والوجه الحسن وفهم
کردن انچه خبر دادهٔ اند از حضرت سفرا او وکمل اصفیا او از علوم
وحقایق واسرار وحکم که مستقل نیست عقول خلق بادراک آن و
استشراف بران ومعرفة ارشاد خلق توجه بحق تعالی را توجهی که
مستلزم تحصیل کمال کردد علی الوجه الاسد والطریق الاقصد الاصوب
وآن طریقی است جامع میان معرفت قواطع مجهوله خفیة الضرر و
معرفة اسباب معینه خفیة المنفعة تا متاتی شود از وطلب هر
معین محمود که محتاج الیه ومستعان به باشد بر تحصل سعادات

وتحقق کمالات بر وجه احسن ایسر ومتمکن وثابت باشد در اغراض
از عوایق وآن سرور اقالیم معانی وصور ودر اجرا احکام هر یک از آن
دو موطن وزرا وامراست اما صاحب تایید نبوة وزیراست در اجرا
احکام روح نبوة که بعضی از آن مذکور شد وساریست در صورة
نبوت جه تایید صورة نبوة از روح نبوتست اما صاحب تایید
روح نبوة خفیه وزیراست ومشاور ومساعد در اجرا احکام
علیهٔ روح نبوة کما آن قربتست یعنی قربات نوافل وفرایض که عبارت
از قرب بی یسمع وبی یبصر است که اول مقام ولایة خفی است وقرب
قال الله علی عبده سمع الله لمن حمده که منتهی مقام ولایة کلیهٔ محمدیه است
وخاتم الولایة معیت دارد با خاتم النبوة در بی واسطگی کما مر
کلام الفصوص ان خاتم الانبیا هو الولی الرسول النبی وخاتم
الاولیاء الولی الوارث الآخذ عن الاصل المشاهد للمراتب وهو
حسنة من حسنات خاتم الرسل محمد صلی الله علیه وآله وعلی
وارثه وسلم وبواسطهٔ مشارکت درین شهود تایید دین از او متاتی

میشود ودعا اشدد به ازری واشرکه فی امری اجابت استجابت
آمده وازانجاست اشتراک من کنت مولاه فعلی مولاه یعنی هر که
من مولی وسید اویم علی مولی وسید اوست وسیادت عبارتست از
افتقار غیر باو در افاضه عطایا با وجود استغنا او از غیر وهمچنین کلمه
یعسوب المسلمین ویعسوب المومنین تصریح است بمضمون سیادة که
افاضه بغیر است واستغنا از غیر همچنانکه کذشت جه اهل ایمان
سایه عسیله دین واولیا نطفه حلاوة ولایت از امیر نحل میکیرند
واو مستغنی است از ایشان ازین جهة میفرماید سلونی ما شئتم یعنی
از من بطلبید هرجه خواهید از کمالات وسعادات صوری ومعنوی
شعر یا منبع الاحسان بحر الفتوة ۞ اتیتک عطشانا فجد لی بقطرة
قرعت براس الذل بابک ضارعا ۞ ولولا ذاک مفتاح عزة
من الملتجی فی قلع خیبر غنینا ۞ سواک بصدم القوة الصمدیة
سلام کطیب فاح من ارض طینة ۞ علی روضة علویة علویة
علی روضة سادت معارج سودد ۞ مدینة باب العلم باب المدینة

علی قبة قد اشرفت بفنائها ۞ علی طرف الافلاک طرا لرفعة
لنا حصلت منها الامانی وکیف لا ۞ وقد حل فیها منتهی کل منیة
یفوق الوری منها عسیله دینهم ۞ لما شملت جثمان یعسوب ملة
فاکرم بها مثوی لاکرم من ثوی ۞ علی من ثوی فیها الوف تحیة
وهمچنین قوله صلی الله علیه وآله وسلم انا کالشمس وعلی کالقمر دلالت
میکند که همچنانچه آفتاب قلب عالم علویست ومحل او قلب افلاکست
واز او منتشر می شود مدد نوری ومتصل میشود بکواکب همچنانچه
از قلب منبعث میشود روح حیوة وساریة میکند در جمیع اقطار بدن
همچنین شمس حقیقة محمدی علیه صلوات الله الاحدی قلب عالم
وجوداست واز او نور وجود وسایر فیوض الهی منتشر میشود وبجمیع عوالم
میرسد روحا ومثالا وحسا رسالتین آفتابی که از هوا اثر ذره سان
میدود سر کشته این هفت آسمان ۞ ووجه شبه خاتم اولیا علیه
صلوات الله العلیا بقمر انکه همچنانچه فلک قمر اجمع افلاکست
من حیث الحکم والاثار از برای انکه مجتمع قوی سایر سموات وتوجهات

ملائکه است وبازازاو منتشر میشود باین عالم کما قال الشیخ فی الفکوک ان
فلک القمر وان کان اصغر الافلاک من حیث الجرم فانه اجمعها من حیث
الحکم لان فیه یجتمع قوی سایر السموات وتوجهات الملائکه ثم ینبث
منه ویتوزع علی هذا العالم همچنین قمر ولایة علوی مجتمع جمیع فیوض
وانوار شمس محمدیست وازاو منتشر میشود بجمیع سموات ارواح وارضین
نفوس واشباح **گلشن** بود نور نبی خورشید اعظم · کاز موسی پدید وکه ز آدم
اگر تاریخ عالم را بخوانی · مراتب را یکایک باز دانی · زخود هردم ظهور سایه شد
که آن معراج دین را پایه شد · زمان خواجه وقت استوا بود · که از هر ظل وظلمت مصطفی بود
جاء الله من سینا واستعلن بساعیر واشرق من جبال فاران **شعر**
قد اشرقت من سماء العز والکرم · شمس النبوة فی حل وفی حرم
لا احتطوا العهاضاءت مطالعها · بانت لوامعها للعرب والعجم
وهمچنانچه از آفتاب بحسب سیر او در درجات ارتفاع هردم وهر
ساعت سایه دیگر ظاهر میشود چه وقت طلوع آفتاب سایه
ذی ظل درازتر است وهرچند ارتفاع آفتاب زیاده میشود سایه

کمتر میکردد تا زمانی که بدائره نصف النهار که غایة ارتفاع آفتابست
میرسد ودران حین اشخاص را سایه نیست همچنین از آفتاب حقیقة
محمدی درهر قرن وزمان سایه ونشاه کاملی از انبیا ظهور می یابد و
همچنانچه درجات ارتفاع مثال پایهای معراج آفتابست تا بدائره
نصف النهار که غایة ارتفاع است میرسد وحکمة الهی اقتضای
آن ترتیب نموده وبهر نقطه که آفتاب میرسد سایه دیگر ظاهر میشود
وآن سایهای مختلف مانند نردبان پایه عروج آفتابند تا بدرجه
غایة ارتفاع میرسد وبظهور آن سایهای مختلف پایه انوار بنهایة
اظهار میرسد وکمالی می یابد همچنین نور خورشید نبوة محمدی نیز
از ابتدای طلوع که ظهور نشاه آدم است درهر دور وقرن در نشاه
کاملی بحسب مراتب ظاهر میکردد تا بنهایت ظهور وکمال میرسد
واین نشاآت کمل معراج دین محمدی را همچون پایهای نردبان اند
که یک یک بالا می باید رفت تا بمرتبه کمال محمدی تواند رسید چه
ترقی بمقتضای حکمة تدریجی است چون کمال ظهور نور نبوت در

نشاآت کامله ختمیه محمدیه بود علیه الصلوة والسلام والتحیة
میگوید که **گلشن** زمان خواجه وقت استوا بود · که از هر ظل وظلمت مصطفی بود
چه وقت استوا زمان ارتفاع آفتابست که دران وقت هیچ سایه و
سیاهی نیست همه نورست ولهذا وقت کمال ارتفاع شمس ولایت ذاتیه
محمدیه محل قسم الهی کشته قال تعالی وَالضُّحَی سوگند بوقت کمال ارتفاع
واستعلای شمس ولایة تو وَاللَّیْلِ اِذَا سَجَی وبحق نبوة تو چون ترا
مشغول سازد بهدایة خلق شیخ الطایفه جنید رضی الله عنه گوید
وَالضُّحَی مقام اشهاداست وَاللَّیْلِ اِذَا سَجَی مقام غین است که فرموده
صلی الله علیه وآله وسلم اَنَّهُ لَیُغَانُ عَلَی قَلْبِی وگفته اند کا بمعرفت که
آن غین بر رقیق رسالت محمدیه است که حایل آفتاب وجه ولایت
مصطفویه است واز قبیل گیسو که مزین وجهست موجب کمال
وجمعیة حسن محمدیست پس سوگند باشد بولایت ونبوة آن حضرة
علیه الصلوة والسلام والتحیه اما درین مقام قسم بوقت ارتفاع
واستوای شمس ولایتست ودر قوله تعالی وَالشَّمْسِ وَضُحَیهَا سوگندهم

بآفتاب ولایة محمدیست وهم بکمال ارتفاع او ودر قوله وَالْقَمَرِ اِذَا تَلَیهَا
بقمر ولایت علویست در وقتی که بر تو استعلای شمس نبوت در کمال ارتفاع
واستعلا باشد یعنی در وقت متابعت وتایید ومعاونت او از سابقه
اَیَّدْتُهُ بِعَلِیٍّ چه همچنانچه کمال ارتفاع آفتاب ولایة محمدی در زمان
بعثت آنحضرتست کمال استعلا وارتفاع قمر ولایت علوی تالی آن
ارتفاعست بموجب معیت یا علی کُنْتَ مَعَ الْاَنْبِیَاءِ سِرًّا وَاَنْتَ مَعِی
جَهْرًا یعنی همچنانچه با من بودی در سیر وظهور من در مظاهر انبیا
همچنین با منی در وقت ظهور من بصورة احدیة جمعیة وبرزخیة تعین
اول لان قلبه المطهر النقی النقی صورة هذا التعین والبرزخیة ولکن
صورة جمعیة معنویة ومزاجه الاشرف العنصری الحاصل فی اعلی
درجات الاعتدال صورته ومظهره الحسیة الجسمانیة پس سر
عبارتست از ظهور بصورة نشاه از نشاآت وجهر عبارتست از ظهور
بصورة احدیة جمعیة حاین وخاتم جمیع نشاآت چه کمال ظهور ذات
در مظهر جامع است ودر دیگر مظاهر تمام حقیقت ظاهر نیست وصورة

بدنی مکی مدنی محمدی مظهر و مرکب روح جامع حایز جمیع نشاآت
نبوّت و صور سایر انبیا هر یك صورت نشاه و معنی از نشاآت و
معانی نبوة بودند و صورت جسدی و لوی علوی مظهر و مرکب
روح جامع حایز جمیع اطوار ولایت بر تلو صورت محمدی علیه
و علیه الصلوة والسلم الاحدی رباعی جمع شد شمس و قمر در تفرقه
اینست یوم الجمعه هش دار ای ثقه • کشته فیض هفته جمع و جمعه است
وقت دریاب و مده فرصت ز دست • هان رها کن بیع و سوی او شتاب
کوست مسجد هم منادی باز یاب • اوست جمعه اوست ذکر او امام
اوست حاشر اوست خود روز قیام • قال صلی الله علیه واله وسلم انا الساعة
مولانا زاده تا نیست احمد در جهان • صد قیامت بود اندر او نهان
دو قیامت راهمی رسیده اند • کای قیامة تا قیامت راه چند • باز بان حال
که ز محشر حشر را پرسد کسی • پس قیامة شو قیامت را ببین • دیدن هر چیز را
حضرة رسالت علیه الصلوة والتحیه قیامت بود که انا الساعة و حضرة
خاتم ولایت سر قیامة شد تا قیامت دید کما قال علیه الصلوة و

السلم انا الساعة الذی لمن کذب بها سعیرا یوم تبلی السرائر عبارة
از آن روز است که صاحب لو کشف الغطا و بی حجاب مشاهد و مشاهد
لسان الحال کل واحد از حبیبین اینست که شعر وانظر فی مرآة حسنی
جمال وجودی فی شهودی طلعتی • چه کمال جلا و استجلا که متعلق
حب ذاتی و مقصود از ایجاد کونست در آن مجلس سر بین المصطفی و
المرتضی تحقق یافته زیرا که کمال جلا کذشت که عبارتست از ظهور
حق تع در مظهر انسان کامل که اسم او نسبت با مرتبه او عبد الله است
و کمال استجلا عبارتست از جمع کردن حق تع میان شهود نفس خود به
نفسه فی نفسه و حضرة وحدانیة و میان شهود نفس خود در انچه
ممتازست از و و بسبب امتیاز مسمی است بغیر و سوی و قبل الامتیاز
لم یکن کذلك و همچنین جمع میان مشاهده من امتاز عنه بعین خویش
و بعین من امتاز عنه دیکر و بحکم انه کل واحد من المحب والمحبوب
مرآة للاخر بحیث ینطبع فی کل واحد منهما ما ینطوی علیه الاخر
تماما در آن مجلس سر بین حبیب الله و حبیب الحبیب از کمال جلا که

ظهور حق است در مظهر انسان حقیقی که عبد الله اسم مرتبه اوست هم
در مظهر علوی تحقق یافته قال تع فلما قام عبد الله یعنی رسول الله
صلی الله علیه واله وسلم قال علی علیه السلم انا محمد رسول الله انا
عبد الله انظر انظر الی اتحادهما صلوات الله علیهما و همچنین کمال
استجلا که جمع حق تعالی است میان شهود خویش بنفسه فی نفسه و
حضرة وحدانیة و میان شهود نفس خویش در مظهرین اکملین محمد بین
علیین و جمع میان مشاهده ایشان بعین خویش و به عین محمد از
قمر وجه وجیه علی و بعین علی از شمس جبین مبین محمد صلوات الله
وسلامه علیهما رباعی غیر ایشان نیست کس مقصود بود • شاهد ایشانند و مشهود
قال الله تع مقسما و شاهد و مشهود درین مجلس کل واحد از حبیبین
هم شاهدند و هم مشهود در حدیث صحیح وارد است که حضرة رسالت
علیه الصلوة والسلام والتحیه فرمود که رایت البارحه ربی فی
المنام فی صورة شاب امرد جالس علی سریر من ذهب علی راسه
تاج من ذهب و فی رجلیه نعلان من ذهب فقال یا محمد قلت لبیك

ربی و سعدیك قال فیم یختصم الملا الاعلی قلت ربی اعلم فضرب
بیده کتفی فوجدت بردا نامله بین ثدیی فعلمت علم الاولین والاخرین
در کتاب نفحات صدر المحققین قونوی نبشته که سر آن تجلی مقیده که
ادراك کرده آن را حضرة رسالت علیه الصلوة والسلم والتحیه و حاصل
شده او را از ان ضرب بین الکتفین که منتج علم اولین و اخرین کشت
هر آینه از سر محاذات و مضاهاتست پس انچه حاصل شده حق
تعالی را از استجلاء ذات خویش عز و علا در مرآة حقیقة محمدیه
مرآتیه مشاهده ذات جلیل نزیه اوست در حقیقتی که جامع سایر
مراتب کونیه و احکام مظهریة بود و حاصل رسول الله صلی الله علیه
واله وسلم از تجلی مذکور استجلاء اوست نفس نفیس خویش را در
مرتبه جامعه الهیه مستوعبه مر سایر مراتب ذات و جمیع احکام
الوهیة پس حق تعالی آنحضرة را صلی الله علیه واله وسلم درین
مرتبه جامعه قایم مقام مرآت و مظهر است هم چنانچه حقیقت
محمدی قبل از ان حق تع را قایم مقام مرآة جمیع مراتب کونیه و احکام

مظهریة بود جزاءً وفاقاً فلاجرم علم سرّ معرفة کل عارف بالله ممن تقدم
او تاخر پوشیده نماند که در آنجلس سرّ آنجه حاصل آمد حضرة خاتم نبوة را
علیه الصلوة والسلم والتحیة از استجلاء ذات خویش در مرآة خاتم
ولایت علیه السلام والتحیة هر آینه مشاهده حقیقة جامعه مشتمله
بر سایر مراتب کمالات غیر متناهیه محمدیه است بس مضاهات و
محاذات کامله بین الحبیبین و همچنین حاصل خاتم ولایة از تجلی
مذکور استجلاء اوست نفس نفیس خود را در مرتبه جامعه محمدیه
مستوعبه مر جمیع مراتب بین حضرة رسالة علیه الصلوة والتحیه
درین مرتبه جامعه قایم مقام مرآة ومظهریست خاتم ولایت را
هم چنانچه خاتم ولایة قایم مقام مرآة مراتب واحکام مظهریة
بود حضرة خاتم النبوة را جزاءً وفاقاً فلاجرم علم خاتم الولایة سرّ
معرفة کل عارف بالله ممن تقدم او تأخر کما علم خاتم النبوة هذا
من سرّ المحاذات والمضاهات بین الحقیقة المحمدیة والعین العلویة
علیهما الصلوة والسلم والتحیة واز سرّ این محاذات ومضاهات است

یا علی ما عرف الله الا انا وانت وما عرفنی الا الله وانت وما عرفک الا الله
وانا جه مضاهات با جمیع مراتب الهیة خاصه خاتم النبوة است و
مضاهات با جمیع مراتب محمدیه خاصه خاتم الولایتست علیهما الصلوة
والسلم والتحیة ولهذا باداة حصر میفرماید والله ولی الافهام باز بدانکه
همچنانچه در دور ظهور ولایة محمدیة علیه الصلوة والتحیة در مظاهر
انبیا اول آدم بود علیه السلام کما قال فی الفتوحات فاول نایب
کان له وخلیفة لادم علیه السلم همچنین در دور ظهور بصور اولیا
اول نایبی وخلیفتی آدم اولیا است علی مرتضی علیه سلام الله العلی الاعلی
گلشن: نبوت را ظهور از آدم آمد * کمالش در وجود خاتم آمد
ولایت بود باقی تا سفر کرد * چو نقطه در جهان دوری دگر کرد
یعنی چون نبوة مختتم گشت ولایت بی انضمام نبوة یعنی ولایت محض
باقی ماند واز لباس نبوت عاری شده به طریق سیر وسفر در مظاهر
اولیا ظاهر گشت ومثال نقطه سیاره در جهان دوری دگر کرد بیت
ز نورش شد ولایت سایه گستر * مشارق با مغارب شد برابر

یعنی از نور حقیقة محمدی صلوات الله وسلامه علیه که در مشرق
نبوة ظهور یافته بود تا بمرتبه استوا که زمان آنحضرة بود رسیده در
جانب مغرب از همان نور مذکور ولایة که باطن آنحضرتست سایه گستری
کرده ظلال تعینات اولیا پیدا آمد ومشارق ومغارب برابر و
در محاذی یکدیگر گشتند پس هر آینه در مقابل هر شخصی از اشخاص
انبیا تعینی از تعین اولیاء امة مرحومه واقع باشد که علماء امتی
کانبیاء بنی اسرائیل بیت کنون هر عالمی باشد ز امة * رسولی را مقابل در نبوة
یعنی اکنون که دور نبوة ورسالت مختتم گشت ودور ولایتست هر
عالمی از علماء ربانی که عارفان بالله اند از امة مرحومه رسولی از رسل
سابق را مقابل باشد وبر مشرب آن نبی بود یعنی تقلب آن ولی در
معارف الهیه از قبیل تقلب آن نبی باشد شیخ عربی رضی الله عنه در
رسالة آداب خلوة آورده است که هر ولی فیض از نبی میبرد که بر
شریعة اوست لیکن اولیاء امة مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم
جامع مقامات انبیا اند علیهم السلام وبعضی وارث موسی اند لیکن

از نور محمدی نه از نور موسوی پس حال او از محمد صلی الله علیه وآله
وسلم حال موسی باشد از آنحضرة وبعضی بر قلب ابرهیم وبعضی عیسی
اما قطب بر قلب محمدست صلی الله علیه وآله وسلم وعلی سایر
الانبیاء وبدانکه آنحضرة عطا میفرمود مقامات جمیع انبیا و
رسل در عالم ارواح تا مبعوث بجسم مطهر مکی مدنی گشت
پس ملحق شدند اولیاء امت با انبیا در اخذ از مصطفی ولهذا ورد فی
الخبر علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل فاصرف الهمة للوراثة الکلیة
المحمدیة علیه افضل الصلوات والتحیة ونپنداری که معارج
اولیا بر معارج انبیاست معارج انبیا بنور اصلیست ومعارج
اولیا فایض است از نور اصلی قال فی الباب السادس من الفتوحات
المکیة فی اثبات الهباء ثم ان الله سبحانه تجلی بنوره الی ذلک الهباء
ویسمونه اصحاب الافکار الهیولی الکل والعالم کله فیه بالقوة
والصلاحیة فقبل منه کل شیء فی ذلک الهباء علی حسب قوته
واستعداده فلم یکن اقرب الیه قبولا من ذلک الا حقیقة محمد صلی

عليه وآله وسلم المسماة بالعقل الاول فكان سيد العالم باسره و
اول ظاهر في الوجود فغي الهباء وحد عينه وعين العالم من تجليه و
اقرب الناس اليه على ابن ابي طالب عليه الصلوة والسلم امام
العالم وسر الانبياء اجمعين ومن اشعار رضي الله عنه شعر
اقسم بالله واياته شهادة الحق لا بالمراء ان على ابن ابي طالب
خير الورى من بعد خير الورى قال تعم افمن كان على بينة من ربه
ويتلوه شاهد منه روى عن امير المؤمنين عليه الصلوة والسلام
انه قال ما من رجل من قريش الا وقد نزلت فيه اية من القران فقال
له رجل وانت ايش نزل فيك قال ويتلوه شاهد منه رسول الله
على بينة وانا الشاهد منه وقال هو الذي ارسل رسوله بالهدى
ودين الحق ليظهره على الدين كله وكفى بالله شهيدا محمد
رسول الله والذين معه اي معه في الازل باصطفائيته بالولاية
بمعية الارواح لا برسم الاشباح معية اتحاد الروحي ولذا قال
عليه الصلوة والسلام في خطبة البيان انا الذي اظهرني على

الذين ومن هذا المشهد يقول انا محمد المصطفى وعلى المرتضى صلوات
الله وسلامه عليهما والهما اشداء على الكفار رحماء بينهم اي هم
اهل الهيبة والغلبة على اعداء الله واهل الرحمة والكرم والتودد و
التحابب مع اولياء الله فهذا على معنى قوله اذلة على المؤمنين اعزة على
الكافرين اي اهل رفق ورافة ورحمة للمؤمنين لا رافة حلو وخداع و
استمالة واهل غلظة وحمية على الكافرين لا تجلد وتجبر صلفا و
استبدادا وكما انهم معه صلى الله عليه وآله وسلم في الجهاد الاصغر
اشداء على الكفار فكذلك هم معه حال الرجوع من الجهاد الاصغر
اشداء على الكفار النفوس في افنائها اشد مما كانت
الامم عليها من السلف والخلف وهذا تمام المعية والاتحاد ظاهرا و
باطنا بيت شرف شرع ودايه دين او صدف در ال ياسين او
ثم زاد وصفهم بقوله تع تريهم ركعا سجدا راكعين على بساط
العبودية من رؤية الجلال والجمال يطلبون مزيد كشف الذات و
الدنو والوصال مع بقائه بغير العتاب والحجاب وهذا محل

الرضوان الاكبر بقوله تع يبتغون فضلا من الله ورضوانا ثم وصف
وجوههم بان تتلألأ منها انوار مشاهدته التي انكشف لهم في
السجود حين خضعوا في ملكوته من رؤية عظايم جبروته بقوله تعالى
سيماهم في وجوههم من اثر السجود قال الفضل سيما المؤمنين
الخشوع والتواضع وسيما المنافقين الترفع والتكبر في تفسير الكسائي
سيماهم علامتهم والمراد منه السمة التي تحدث في جبهة السجاد
من كثرة السجود وكان كل من العليين على ابن الحسين زين العابدين
عليهما السلام وعلى بن عبد الله بن عباس ابي الاملاك يقال له
ذو الثفنات لان كثرة سجودهما احدثت في مواقعه منهما اشباه
ثفنات البعير وعن ابن عطا استنارت وجوههم من طول ما صلوا
بالليل كقوله صلى الله عليه وآله وسلم من كثر صلوته بالليل حسن
وجهه بالنهار وقال الحسن في قوله تع فاستوى على سوقه بعلي ابن
ابي طالب ع استقام الاسلام بسيفه في تفسير العرايس ثم وعدهم بنيل
مرادهم من وصاله وكشف جماله ابد الابدين بلا وحشة وفترة في اخر

السورة بقوله تعالى وعد الله الذين امنوا وعملوا الصالحات
منهم مغفرة واجرا عظيما ايمانهم رؤية الغيب بالغيب وتصديق
الغيب برؤية الغيب وعملهم الصالح الخروج من الحدثان
شوقا الى جمال الرحمن ومغفرة الله لهم انه غفر لهم تقصيرهم
في العبودية اذ لم يطيقوا اداء حقوقها كما يليق بالحق و
قصور ادراكهم حقيقة الربوبية والاجر العظيم بان يجلسهم
على بساط القربة ويلبسهم لباس نور الوصلة ويتوجهم بتاج
المهابة ويسقيهم من شراب الدنو والزلفة قال الله سبحانه
وسقيهم ربهم شرابا طهورا عن ابن عباس رضي الله عنه
سال قوم النبي صلى الله عليه وآله وسلم فيمن نزلت هذه الاية
قال اذا كان يوم القيمة عقد لواء من نور ابيض ونادى مناد
ليقم سيد المؤمنين مع الذين امنوا بعد بعث محمد صلى الله
عليه وآله وسلم فيقوم على ابن ابي طالب عليه الصلوة و
السلم فيعطى اللواء من النور الابيض بيده تحته جميع السابقين

الاولين من المهاجرين والانصار لا يخالطهم غيرهم حتى يجلس
على منبر من نور رب العزة ويعرض الجميع عليه رجلا رجلا
فيعطي اجره ونوره فاذا اتى على آخرهم قيل لهم قد عرفتم صفتكم
ومنازلكم في الجنة ان ربكم يقول ان لكم عندي مغفرة
واجرا عظيما يعني الجنة فيقوم علي والقوم تحت لوائه حتى يدخل
بهم الجنة ثم يرجع الى منبره فلا يزال الى ان يعرض عليه جميع
المومنين فياخذ نصيبه منهم الى الجنة وترك اقواما على النار
وذلك قوله تعالى والذين آمنوا وعملوا الصالحات لهم اجرهم
ونورهم يعني السابقين الاولين واهل الولاية والذين كفروا
وكذبوا بآياتنا اولئك اصحاب الجحيم يعني بالولاية بحق علي
وحق علي الواجب على العالمين مخفي نماند كه جميع اين صفات
بكليتها وجمعيتها على ابن ابي طالب راست عليه الصلوة والسلم
وباقي اصحاب را رضوان الله تعالى عليهم اجمعين حظي وحصه
از ان خصايص علويه على قدر مشاربهم عن ابن عباس رضي الله

عنهما انه قال ما في القران آية الا وعلي راسها وقايدها و
شريفها واميرها ولقد عاتب الله تعالى اصحاب محمد في
القران وما ذكر عليا الا بخير وما نزل في احد من
كتاب الله آية وفيها يا ايها الذين آمنوا الا وعلي راسها
واميرها وعنه في قوله تعالى فاسئلوا اهل الذكر قال
هم محمد وعلي وفاطمة والحسن والحسين هم اهل الذكر
والعلم والعقل والبيان وهم اهل بيت النبوة ومعدن
الرسالة ومختلف الملائكة والله ما سمي المومن مومنا الا
كرامة لامير المومنين صلوات الله وسلامه عليهم اجمعين
وعن سلمان الفارسي رضي الله عنه قال قال رسول
الله صلى الله عليه وآله وسلم اعلم امتي علي ابن ابي طالب ع
وقال تعالى قل كفى بالله شهيدا بيني وبينكم و
من عنده علم الكتاب روى الثعلبي في تفسيره عن
ابن سلام انه سالت رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم

عن قوله ومن عنده علم الكتاب قال انما ذلك علي ابن ابي طالب
عليه السلام ومن هنا قال عليه السلام جميع اسرار
الله تعالى في كتب السماوية وجميع ما في الكتب السماوية
في القران وجميع ما في القران في فاتحة الكتاب
وجميع ما في فاتحة الكتاب في بسم الله وجميع ما
في بسم الله في باء بسم الله وجميع ما في باء بسم الله
في النقطة تحت الباء وانا النقطة تحت الباء نقطة
احدية جمعية جميع مراتب جميع كتب
الهي بيان اند رسالتين صل يا ربي على خير الامم
صل يا ربي على بحر الكرم صل يا ربي على حب الرسول
صل يا رب على بعد الرسول من لا يرى الا المعاني آدم
من على نقد المعاني خاتم من لتفصيل الرموز المجملة
نقطة في تحت باء البسملة
نقطه آن با كه در بسم الله است

بسم الله تيمنا بذكره الاعلى

الباب الثالث من كتاب منهاج الولاية في نهج البلاغة في العلم والدين والهدى واوصاف العلماء

روايتست از كميل بن زياد رضي الله عنه كه گفت روزي امير المؤمنين
علي ابن ابي طالب عليه الصلوة والسلام دست مرا گرفت وبيرون
برد تا بصحرا رسيد بس نفسي دراز بكشيد بعد از ان گفت يا كميل
ان هذه القلوب اوعية فخيرها اوعاها فاحفظ عني ما اقول
لك يعني بدرستي كه قلوب ظروف علوم است كه در او محفوظ
مي ماند پس بهترين دلها آنست كه علم بيشتر جا گيرد در ان وحفظ
آن بيشتر نمايد پس ياد گير از من انچه ميگويم ترا الناس ثلثة فعالم
رباني يعني مردمان سه فرقه اند يكي عالم رباني وآن عالمي است كه
عمل كند بعلم خود سفيان بن عيينه گويد جاهل ترين مردمان
انكس است كه بعلم خود كار نكند وبعلم مشغول گردد وعمل
رها كند وعالم ترين مردمان انكس است كه بعلم خود كار كند
واين از براي آنست كه كمال علم بقوة يقين است وعلامة قوة يقين

در علم عملست نظم اي غره بعلم خود عمل كو ❊ در كوي يقين ترا محل كو
عقل از در حق نشان نداد ❊ شر العلما القلادت علمت ز عمل جو ماند بي بهر
ترياك ترا نمود جون زهر ❊ بنداشته كه مرهم است او بست در درد دل است ان نه دارو
جون مشك ميان مبرز افتاد ❊ عاقل نبود ببوي او شاد ❊ ومن كلام
عليه الصلوة والسلام اوضع العلم ما وقف على اللسان وارفعه
ما ظهر في الجوارح والاركان نثر نه از ان لعنتست بر ابليس
كه ندانند همين عين زيان ❊ زان بر ولعنتست كاندر دين علم داند بعلم نكند كار
گر تو از علم با عمل نرسي ❊ عالمي فاضلي ولي نه كسي شعر يا من تقاعد عن مكارم خلقه
ليس التفاخر بالعلوم الزاخرة ❊ من لم يهذب علمه اخلاقه
لم ينتفع بعلومه في الاخرة ❊ در وصية لقمانست عليه السلام
يا بني لا يستطاع العمل الا باليقين ولا يعمل المرء الا بقدر يقينه
ولا يقصر عامل حتى ينقص يقينه يعني استطاعت عمل نيست الا به
يقين وعمل نميكند مرد الا بقدر يقيني كه دارد وتقصير نمي
كند هيچ عامل الا بواسطه قصور يقين ودر دعوا رفتست فكان

اليقين افضل العلم لكونه ادعى الى العمل وما كان ادعى الى العمل ادعى
الى العبودية وما كان ادعى الى العبودية كان ادعى الى القيام بحق
الربوبية وكمال الحظ من اليقين والعلم بالله للصوفية والعلماء
الزاهدين فبان بذلك فضلهم وفضل علمهم ومتعلم على
سبيل نجاة ودوم متعلمي كه بقصد نجات آخرة علم آموزد وهمج
رعاع اتباع كل ناعق يميلون مع كل ريح وسيوم فرومايگان
سفله كه بواسطه عدم يقين در علم بر چيزي ثابت نباشند و بهر
بادي ازجا بجنبند واز معلوم خود بگذرند مولانا
هر كه ببادي رود از جا خسيست ❊ زانكه باد ناموافق خود بسيست
علم گفتاري كه آن بيجان بود ❊ طالب روي خريداران بود
اي بسا عالم ز دانش بي نصيب ❊ حافظ علمست انكس ني حبيب
لم يستضيئوا بنور العلم روشني نجستند در ظلمت آباد
جهالت بنور علم عطار جمله تاريكست اين محنت سراي ❊ علم در روي جون چراغ ره نماي
رهبر جانت درين تاريك جاي ❊ جوهر علمست وعلم جان فزاي

تو درين تاريكي بي پا و سر ❊ جون سكندر مانده بي راهبر ❊ گر تو بر گيري ازين جوهر بسي
خويش را يابي بشيمان نه كسي ❊ ور نيابي جوهر تاي هيچكس ❊ هم بشيمان تر تو خواهي
گر بود ور نبود اين جوهر ترا ❊ هر زمان يابم بشيمان تر ترا
خويش را در بحر عرفان غرق كن ❊ ور نه باري خاك ره بر فرق كن
گر نمي بيني جمال يار تو ❊ خيز ومنشين مطلب اسرار تو
گر نمي داني طلب كن شرم دار ❊ جون خري تا جند باشي بي فسار
شب مخسب وروز هم چيزي مخور ❊ اين طلب در تو بديد آيد مگر
اين جهان وآن جهان در جان تست ❊ تن زجان وجان ز تن بنهان تست
ولم يلجئوا الى ركن وثيق وبناه بنا وردند بعمود مان محكم
ومتمسك نشدند بحبل متين وعروه وثقي عطار تو ز كوري ره نمي داني زجاي
خيز و ز حق ديده بينا خواه ❊ كار تو يا رب كه جون زيبا كنند
گر بكوري خودت بينا كنند ❊ وانشد عليه السلام شعر
ما الفخر الا لاهل العلم انهم ❊ على الهدى لمن استهدى ادلاء
ووزن كل امرئ ما كان يحسنه ❊ والجاهلون لاهل العلم اعداء

بودوليس

نقلست که آمد مردی نزد معاذ رضی الله عنه وگفت خبر ده مرا
از دو مرد یکی مجتهد در عبادت کثیر العمل قلیل الذنوب الا
انکه ضعیف الیقین باشد وشك در او در اید معاذ گفت
لیحبطن شکه اعماله شك او عملهای او را ناچیز میکرداند
پس گفت خبر ده مرا از مردی اندك عمل قوی الیقین کثیر الذنوب
پس ساکت شد معاذ رضی الله عنه پس آن مرد گفت والله لان
احبط شك الاول اعمال برّه لیحبطن یقین هذا ذنوبه کلها
یعنی بخدا سوگند که اگر شك مرد اول باطل میکند اعمال
خیر او هر آینه یقین این ناچیز میکند تمام گناهان او پس معاذ
گفت ما رایت الذی هو افقه من هذا ندیدم کسی که افقه از این
باشد وروی عن رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم خیر ما
القی فی القلب الیقین ومن کلامه علیه الصلوة والسلام
نوم علی یقین خیر من صلوة فی شك یعنی خواب بر یقین
بهتر است از نماز در شك یا کمیل العلم خیر من المال

العلم یحرسك وانت تحرس المال والمال تنقصه النفقة و
العلم یزکوا علی الانفاق وصنیع المال یزول بزواله
ای کمیل علم بهتر است از مال چه علم حراست ومحافظت میکند ترا
وتو حراست میکنی مال را وانفاق بمال کم میگرداند مال را وانفاق
بعلم زیاده میگرداند علم را واحسانی که بسبب مال حاصل شده باشد
زایل میشود بزوال مال فی کتاب العوارف وینبئك عن شرف
علم الصوفیة وزهاد العلماء بان علوم هؤلاء القوم لا یحمل مع
محبة الدنیا ولا ینکشف الا بمجانبة الهوی ولا تندرس الا فی مدرسة
التقوی قال الله تعالی واتقوا الله ویعلمکم الله جعل العلم
میراث التقوی عطار عمد بیشین را که استاد بود علمش یاد بود
کار او جز علم وجز طاعت نبود فارغ او زین هر دو یکساعت نبود
بود اندر عهد او پیغمبری وحی حق بگشاد بر جانش دری
گفت با آن مرد گو کی بیقرار گرچه هستی روز وشب در درد کار
چون دل از دنیات دور افکنده نیست جای تو جز دوزخ سوزنده نیست

صد جهان علم با معنی بهم دوزخ آرد بار بادنیی بهم
تا بود یك ذره دنیا دوستی باشد دوزخ بهم در پوستی
میروی در سر نگونساری که چه دشمن ما دوست میداری که چه
فی الفتوحات المکیة فی الباب الثانی والثلثین وثلثمائه قال
الله تعالی انما یتذکر اولوا الالباب فهذا اعلام بانهم
علموا انه طرا النسیان علی بعضهم فمنهم من استمر علیه حکم
النسیان نسوا الله فنسیهم ومن ذکر فیذکروهم اولوا الالباب
ولب العقل هو الذی یقع به الغذاء للعقلاء فهم اهل الاستعمال
لا ینبغی ان یستعمل بخلاف اهل العقول فانهم اهل قشر زال عنه
لبه فاخبر اولوا الالباب یعقلوا وما استعملوا ما ینبغی ان
یستعملوه لان العقل لا یستعمل الا اذا کان قشرا علی لب فاستعمال
العقل بما فیه من صفة القبول لما یرد من الله مما لا یقبله العقل
الذی لا لب له من حیث فکره فلهذا اهل الله هم اهل الالباب
لان اللب غذاء لهم فاستعملوا ما به من قوامهم واهل العقل هم

الذین یعقلون الامر علی ما هو علیه ان اتفق وکان نظرهم فی دلیل
فاذا عقلوا ذلك کان اصحاب عقل فاذا استعملوه بحسب ما یقتضی
استعمال ذلك المعقول فهم اصحاب لب شعر وفی اللب لب الدهن ان کنت تعلم
وفی الدهن امداد لمن کان یفهم فمن رزق الفهم من المحدثات
فقد رزق العلم وما کل من رزق علما کان صاحب فهم والفهم
درجة علیا فی المحدثات وبه ینفصل علم الحق من الخلق فان الله له
العلم ولا متصف بالفهم وبالعلم وفی الفهم عن الله یقع
التفاضل بین العلماء بالله والفهم متعلقه الامداد الالهی الصوری
خاصة فان کان الامداد فی غیر صورة کان علما ولم یکن هناك
حکم للفهوم لانه لا متعلق له الا هذه الحضرة فلهذا سمی مستفیدا
لما استفاده من فهمه اذ لا یصح لمستفید استفاده من غیر لا
حالة الانتقال من محل العالم المعلم الی محل المتعلم فما استفاد
ما استفاده الا من فهمه فللمعلم انشاء صورة ما یرید تعلیمها
للطالب المتعلم وللمستفید الفهم عنه فلولا قوة الفهم ما استفاد

فكما لا يستوى الظلمات والنور ولا الظل ولا الحرور ولا
الاحياء ولا الاموات كذلك لا يستوى الاعمى وهو الذى
لا يفهم فيعلم ولا البصير وهو الذى يفهم فيعلم كما لا يستوى
الحسنة ولا السيئة فلا يستوى الحق والخلق فانه ليس كمثله
شئ فاعلم وهو السميع البصير فانهم تحير العقول والفهوم بين
الاعلام والابهام غير ان الرحمة لما عمت عاملهم الحق بما
اداهم اليهم اجتهادهم اصابوا فى ذلك او اخطؤا طريق القصد
بالوضع اذ لا اخطأ من هذا الوجه فى عالم الاعلى ما ذكرناه من
اضافة شئ الى غير ما اضيف اليه فى نفس الامر لكن يطلب الشئ
من غير سببه الذى وضع له فله اجر الطلب لا اجر الحصول لانه
لم يحصل فهو كطالب النار فى الماء جذوة نار فكان فى الابهام عين
المكر الالهى فالعالم يلحق الفروع باصولها على بصيرة وكشف
والمبهم عليه يلحق الفروع بالاصول وان وافقت اصولها فبحكم
المصادفة وهو تخيل انها اصل لذلك الفرع فاذا صادف سمى

خيالا صحيحا وان لم يصادف سمى خيالا فاسدا فلولا الابهام ما
احتيج الى الفهم فهى قوة لا تصرف لها الا فى المبهمات وغوامض
الامور ويحتاج صاحب الفهم الى معرفة المواطن فاذا كان بيده
الميزان الموضوع الالهى عرف مكر الله ومنه ومع هذا فلا يأمنه
فى المستقبل لانه من اهل النشأة التى يقبل الغفلات والنسيان
وعدم استحضار العلم بالشئ فى كل وقت ولا فائدة فى الحاق الفروع
باصولها الا ان يكون للفروع حكم الاصول واصل العالم وجود
الحق فللعالم حكم وجود الحق وهو الوجوب من حيث ما هو وجوب
ثم كون الوجوب ينقسم الى وجوب بالذات والى وجوب بالغير
هذا امر آخر وكذلك اصل وجود العلم بالله العلم بالنفس
فللعلم بالله حكم العلم بالنفس الذى هو اصله والعلم بالنفس بحر
لا ساحل له عند العلماء بالنفس فلا يتناهى العلم بها كذا
حكم علم النفس فالعلم بالله الذى هو فرع هذا الاصل يلحق به
فى الحكم ولا يتناهى العلم بالله ففى كل حال يقول رب زدنى

علما فيزيد الله علما بنفسه ليزيد علما بربه هذا يعطيه الكشف
الالهى ويذهب بعض اصحاب الافكار الى ان العلم بالله اصل فى
العلم بالنفس ولا يصح ذلك ابدا فى العلم الخلق بالله وانما ذلك
فى علم الحق خاصة وهو يقدم واصل بالمرتبة لا بالوجود فانه بالوجود
عين علمه بالعالم وان كان بالرتبة اصلا هما هو بالوجود كما
يقول بالنظر العقلى فى العلة والمعلول وان تساويا فى الوجود ولا
يكون الا كذلك فمعلوم ان رتبة العلة يتقدم على رتبة المعلول
لها عقلا لا وجودا وكذلك المتضايفان من حيث ما هما
متضايفان وهو اتم فيما يريد فان كل واحد من المتضايفين
علة ومعلول لمن قامت به الاضافة فكل واحد علة لمن هو
معلول ومعلول لمن هو علة فعلة البنوة اوجبت للابوة ان
تكون معلولة لها ومن حيث اعيانهما لا علة ولا معلوم يا كميل
بن زياد معرفة العلم دين يدان اى كميل بن زياد معرفت علم
دينى استطاعة كرده شرع ومراد از معرفة علم تفصيل علم مجمل

وهبى لدنيست قال تعالى وعلمك ما لم تكن تعلم وعلمناه من
لدنا علما وآن حقيقت واصل علمست قال المحقق القونوى العلم
حقيقة مجردة كلية وهو عين النور لا يدرك شئ الا به ولشدة
ظهوره لا يمكن تعريفه فى الفتوحات المكية ان الانسان عالم
بالذات فكل علم يحصل له انما هو تذكر ولا يشعر به انه تذكر الا
اهل الله وما يعلم الانسان الا ما يعطيه استعداده اذا استعمله
او نجده لا يقبل فوق ذلك فانه ليست فيه قوة القبول بخلاف هر
انسانرا از علوم وهبيه است ذاتيه بى تعمل حقيقة علمست متصف
بوحدة وكلية واما معرفة علم عبارة از علم جزئى مكتسب تفصيلى است
كه بتعمل حاصل ميشود كما قال تعالى لبنى اسرائيل تادبوا
بين يدى باداب الروحانيين وتخلقوا باخلاق الصديقين اظهر
العلم من قلوبكم حتى يعطيكم ويعيشكم عطار
ذات جانرا معنى بسيارهست ليك نانقد تو كردد كار هست
آن معانى كان ترا در جان بود تا نه بوند بتن پنهان بود

دولت دین کر بیسر کرددت ؛ نقد جان با تن برابر کرددت

قال بعضهم ان العلم کلی مطلق مجرد من الترکیب واما المعرفة نتیجة
ترکیب العلم الجملی بالادعیة الواعیة الوجودیة الفهمیة الکسبیة
الجزئیة ولاجل هذا لا یسمّی الله تعالی عارفاً وهذا مسمی است به
معرفت که عبارتست از ادراک رسم شی و اسرار او ز عرف که ز آنجه است
و هذا ضد او نکرة است و اما علم ادراک کنه است وانما یحصل
للعبد بوهب من الله تعالی بعد الفناء عن الاوصاف البشریة
واکتساء الصفات الالهیة بالبقاء به تعالی قال صدر المحققین
فی تفسیر الفاتحة اعلم ان العلم الصحیح الذی هو النور الکاشف
للاشیاء عند المحققین من اهل الله وخاصته عبارة عن تجلی
الهی فی حضرة نور ذاته وقبول المتجلی له ذلک العلم هو بصفة وحدته
بعد سقوط احکام نسبة الکثرة والاعتبارات الکونیة عنه
کما مر وعلی نحو ما مر وذلک بحکم عینه الثابتة فی علم ربه ازلاً من الحق
الذی لا واسطة بینه وبین موجده لانه فی حضرة علمه ما یج

کما سنشیر الیه فی مراتب التصورات ان شاء الله وسر العلم هو معرفة
وحدته فی مرتبة الغیب فیطلع المشاهد الموصوف بالعلم بعد المشاهدة
بنور ربه علی العلم فی مرتبة وحدته بصفة وحدته ایضاً کما مر
فیدرک بهذا التجلی النوری العلمی من الحقایق المجردة ما شاء
الحق سبحانه ان یریه منها مما هی فی مرتبة او تحت حیطتها ولا ینقسم
العلم فی هذا المشهد الی تصور وتصدیق کما هو عند الجمهور بل
هو تصور فقط فانه یدرک حقیقة التصور والمتصور والاسناد و
السبق والمسبوقیة وسایر الحقایق مجردة فی آن واحد بشهود
واحد غیر مکیف وصفة وحدانیة ولا تفاوت حینئذ بین التصور
والتصدیق فاذا عاد الی عالم الترکیب والتخطیط وحصل مع احکام هذا
الموطن یستحضر تقدم التصور علی التصدیق عند الناس بالنسبة الی
التعقل الذهنی بخلاف الامر فی حضرة العلم البسیط المجرد فانه
انما یدرک هناک حقایق الاشیاء فیری احکامها وصفاتها ایضاً
حقایق کلیة مجاورة لها ومماثلة ولما کان الانسان وکل موصوف

بالعلم من الخلق ولا یمکنه ان یقبل التقید بما بیناه فی هذا التمهید
الا ان یقبل امراً مقیداً متمیزاً عنده صار التجلی الالهی وان لم
یکن من العالم التقیید ینصبغ عند وروده کما مر بحکم نشأة
متجلی له وحاله ووقته وموطنه ومرتبته والصفة الغالب حکمها
علیه فیکون ادراکه لما تضمنته التجلیات بحسب القیود المذکورة
وحکمها فیه وفی الانسلاخ عن هذه الاحکام ونحوها یتفاوت
المشاهد مع استحالة رفع احکامها بالکلیة لکن یقوی ویضعف
کما ذکرته فی مسئلة فهو احدیة التجلی احکام الکثرة النسبیة شعر

جون بتابد آفتاب معرفت ؛ از سپهر این رہ عالی صفت
صد هزاران اسرار در زیر نقاب ؛ روی بنماید جو آفتاب
کاملی باید در او جانی شگرف ؛ تا کند غواصی آن بحر ژرف
مغز بیند از درون پوست او ؛ خود نه بیند ذره جز دوست او
کر ز اسرارت شود ذوقی پدید ؛ هر زمانت نو شود شوقی پدید
این جهان آن جهان در جان تست ؛ تن ز جان و جان ز تن پنهان تست

به یکسب الانسان الطاعة فی حیوته وجمیل الاحدوثة
بعد وفاته یعنی معرفة علوم دینی است مطاع که بواسطه آن
کسب میکند انسان طاعت در حین حیات او وذکر خیر بعد از وفات
او وفی کتاب شهاب الخبر عن رسول الله صلی الله علیه و
آله وسلم من طلب علماً فادرکه کتب له کفلان من الاجر ومن طلب
علماً فلم یدرکه کتب له کفل من الاجر کلشن زمین جان برادر بیند بخیوش
بجان ودل برو در علم دین کوش ؛ که عالم در دو عالم سروری یافت
اگر کمتر بد از وی مهتری یافت ؛ وروی عن رسول الله صلی الله
علیه وآله وسلم ان الفتنة تجیء فتنسف العباد نسفاً ینجو العالم
منها بعلمه یعنی بدرستی که فتنه بیاید پس بیاد برهد بند کان را
نجاة یابد دانا از آن بدانش خویش وعنه صلی الله علیه وآله وسلم
خیار امتی علماؤها وخیار علمائها حکماؤها شیخ ابو النجیب
روایت کند باسناد خود از حضرت رسالت صلی الله علیه وآله
وسلم که گفت من یرد الله به خیراً یفقهه فی الدین وانما

انا قاسم والله معطی یعنی هرکس که خدای بروی خیر خواسته باشد او را
در دین دانا کرداند و من قسمت کننده ام و خداوند بخشنده است
جل جلاله اورا دهد که خود خواهد فی العوارف چون آب علم
بفهم بپیوندد بصر دل کشوده شود و بیان حق از باطل پیدا شود
و کمراهی از راه راست باز دید آید و مبین و روشن کردد پس هرکرا
نفقیه تر نفس او بمعالم و احکام دین منقاد و فرمان بردارتر و به
اجابت شناسان تر و حظ او از نور یقین وافرتر و علم جمله او بیست
موهوب و بخشیده از حضرت باری سبحانه و تعالی دلها را و معرفت
ممیز انجمله است و هدی یافت یا کُمَیل بن زیاد هَلَكَ
خُزّانُ الاَموالِ وَهُم اَحیاءٌ وَالعُلَماءُ باقونَ ما بَقِیَ الدَّهرُ
اَعیانُهُم مَفقودَةٌ وَاَمثالُهُم فِی القُلوبِ مَوجودَةٌ ای کمیل
ابن زیاد هلاک شدند خزینه داران اموال و آن خزاین اموال بی
ایشان منعدم و علما باقی اند ابد الدهر بحیوة علم اعیان ایشان مفقود است
و امثال ایشان در قلوب موجود است حافظ هرکز نمیرد آنکه دلش زنده شد بعشق

ثبت است بر جریده عالم دوام ما ها اِنَّ هٰهُنا لَعِلماً جَمّاً واَشارَ اِلیٰ
صَدرِهِ لَو اَصَبتُ لَهُ حَمَلَةً آگاه باش ای کمیل زیاد بدرستی که در اینجا
و بدست مبارک اشارت کرد بآن سینه که خزاین انفاس اسرار سینه
و کنجینه جواهر معارف و نقود علوم لدنیه بود که در اینجا علم بسیاری
هست اگر بیافتمی کسانی که دریابند آنرا و حمل آن توانند نمود مولانا
چه بودی که یک کوش پیدا شدی ❊ حریف زبانهای مرغان ما
چه بودی که یک مرغ پران شدی ❊ بر و طوق سر سلیمان ما
رباعی آنرا که ز سلطان یقین تمکین نیست ❊ کو از بر من برو که او زادین نیست
دریای عجایب است در سینه من ❊ لیکن چکنم که یک عجایب بین نیست
بیت گر سخن کش یابم اندر انجمن ❊ صد هزاران گل بروید در چمن
چه در حدایق بیانش همه شقایق حقایق دسته و نرکس و نسرین
عین الیقین شکفته حافظ یارب کجاست محرم رازی که یک زمان
دل شرح آن دهد که چه دید و چها شنید ولی اسرار عاشقان نباید زبان زد کی
درد که نیست پیدا در شهر هم زبانی ❊ بر سبیل تحسر میفرماید که اگر

یافتمی یعنی حامل آن مفقود است و فهم کس بان نمیرسد مولانا
ای دریغا عرصه افهام خلق ❊ سخت تنگ آمد ندارد خلق حلق
ای ضیاء الحق بحذق رای تو ❊ حلق بخشد سنگ را حلوای تو
کوه طور اندر تجلی حلق یافت ❊ تا که می نوشید و می را بر نتافت
صار دکاً منه وانشق الجبل ❊ هل رأیتم من جبل رقص الجمل
لقمه بخشی آید از هر کس بکس ❊ حلق بخشی کار یزدانست و بس
حلق بخشد جسم را و روح را ❊ حلق می بخشد بهر عضوم جدا
این گهی بخشد که اجلالی شوی ❊ از دغا و از دغل خالی شوی
تا نگویی سر سلطان را بکس ❊ تا نریزی قند را پیش مکس
کوش آنکس نوشد اسرار جلال ❊ کو چو سوسن صد زبان افتاد لال
حلق جان از فکر تن خالی شود ❊ آنگهان روزیش اجلالی شود
حلق عقل و دل چو شد خالی ز فکر ❊ یابد او بی هضم معده رزق بکر
حلق نفس از وسوسه خالی شود ❊ میهمان وحی اجلالی شود
بَلیٰ اُصیبُ لَقِناً غَیرَ مَأمونٍ عَلَیهِ مُستَعمِلاً آلَةَ الدّینِ لِلدُّنیا

بلی می یابم تیز فهمی که با امن نیستم از او که استعمال کند آلة تحصیل دین
که علم است از برای تحصیل دنیا مولانا بد کهر را علم و فن آموختن
تیغ دادن دان بدست راه زن ❊ تیغ دادن در کف زنگی مست
به که آید علم را ناکس بدست ❊ علم و مال و منصب و جاه و قران
فتنه آمد در کف بد کوهران اَو مُنقاداً لِحَمَلَةِ الحَقِّ لا بَصیرَةَ لَهُ
فی اَحنائِهِ یَنقَدِحُ الشَّكُّ فی قَلبِهِ لِاَوَّلِ عارِضٍ مِن شُبهَةٍ یعنی
ناکس می یابم که تقلید کننده است حمله حق را بی بصیرتی در نحوای آن
پس در می آید شک در دل او از اول شبهه که عارض و میشود اَلا
لا ذا وَلا ذاكَ متنبه شود که ندانست و نه اینکه قابل و حامل
این علم باشد مَنهوماً بِاللَّذَّةِ سَلِسَ القِیادِ حریص بلذة نفس و
سلس الانقیاد و متابع الاتباع و فرمان بردار شهوة و هوای
طبیعت اَو مُغرَماً بِالجَمعِ وَالاِدِّخارِ یا مشتاق به جمع مال و ذخیره
کردن یعنی حال الفرق و متقلد در حمل علم دین از این دو بیرون نیست
لَیسا مِن رُعاةِ الدّینِ فی شَیءٍ نیستند هیچ کدام از این دو که رعایت

کننده دین باشند در امری از امور اقرب شیء بهما الانعام السائمة
نزدیک ترین چیزی که بایشان ماند چهارپایان چرنده اند پس چون نه
رعایت و محافظت دین از ایشان متاتی شود و حامل تقه در دین
شوند ولا نقیه الا الزاهد کذلک یموت العلم بموت حاملیه
اللهم بلی لا تخلوا الارض من قایم لله بحجة اما ظاهرا مشهودا
وخایفا مغمورا یعنی همچنین می میرد علم بموت حاملان علم یعنی
علماء الهی بلی خالی نمی باشد زمین از کسی که قیام نماید برای خدا
بحجت و برهان حق لیکن گاه باشد که ظاهر و مشهود باشد این حجة
الله علی الخلق اگر زمان اقتضای ظهور و شیوع و اشاعت دین کند
وگاه باشد که بخوف و خفا اقامت دین نماید بی انکه خلایق او را دانند
و مغمور و مستور باشد از دیده خلایق شعر در میان و از میان بیرون شده
در جهان و از جهان بیرون شده محو گشته فانی مطلق شده
در جهان عشق مستغرق شده لئلا تبطل حجج الله وبیناته
تا باطل نگردد حجتهای خدای تعالی و بینات او و بر بندگان وکم ذا

وکجا است این قیام بحجت واین اولئک وکجا اند آن قایمان بحجة الله
اولئک والله الاقلون عددا والاعظمون قدرا آن گروه بخدا
سوگند که کمترین طوایف مردم اند در شمار و بزرگترین امم اند بحسب
قدر و مقدار بیت هان و هان این دلق پوشان منند صد هزاران در هزار و یک تنند
بهم یحفظ الله حججه وبیناته حتی یودعوها نظراءهم به این
طایفه حفظ میفرماید خدای تعالی حجتها و بینات خود را تا زمانی
که بسپارند آنرا بکسی که نظیر ایشان باشند در استحقاق این امر ویزرعوها
فی قلوب اشباههم و زرع نمایند در اراضی قلوب کسانی که جنس
و مشابه ایشان باشند ع همدلی از همزبانی خوشترست هجم بهم
العلم علی حقیقة البصیرة هجوم و غلبه کرده باین طایفه علم بر حقیقة
بصیرة در قلوب ایشان نه آنکه رسوم علم است در عقول ایشان فی
العرایس البصیرة ان تطلع شموس العرفان فیندرج فیها انوار العقول مولانا
گوش و جان و چشم و جان جز این حس است گوش عقل و گوش ظن زین مفلس است
عقل جزوی آفتش وهم ست و ظن زانکه در ظلمات شد او را وطن

از برای آنکه موطن عقل جزوی نفس ظلمانیست خالی از نور هدایت و علم
یقینی چه وجهه او سفل ارض طبیعت است ولهذا ادراک بواطن و
حقایق اشیا نمی تواند کرد چه نور آلت ادراک اشیاست واما محل
بصیرة قلب نورانیست محل نور هدایت و صاحب علم یقینی است
زیرا که وجهه او اعلی علیین روح است و بنورانیت و صفای روح مباشر
روح یقین میشود و بقوت بصیرة آنرا در می یابد ولهذا بعد از انکه فرمود
هجم بهم العلم علی حقیقة البصیرة فرمود وباشروا روح الیقین
یعنی چون هجوم علم بر ایشان بر حقیقة بصیرة بود مباشر روح یقین
شدند اولئک خلفاء الله فی ارضه والدعاة الی دینه آن گروه که
خلفا و نایبان خدای تعالی اند در زمین او و دعوت کنندگان
خلقند بدین او مولانا سایه یزدان بود بنده خدا مرده این عالم و زنده خدا
فی حاشیة العوارف قال الشیخ البصیرة قسمان بصیرة القلب
وهو ما قال الله تعالی قل هذه سبیلی ادعوا الی الله علی بصیرة انا
ومن اتبعنی و وجدان التوحید والدین بهذا البصیرة و بصیرة

یظهر منها اشعة الهدایة الی ذات الحق وحقیقة التوحید ومعرفة
الصفات وهی قلب الروح ولبه چه بصیرة قلب تنزل بصیرة روح حسب
وقشر او روی عن رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم انه قال
لا یشبع عالم من علم حتی تکون منتهاه الجنة وفی کتاب العوارف
قال صلی الله علیه وآله وسلم مثل ما بعثنی الله به من الهدی والعلم
کمثل الغیث الکثیر اصاب ارضا فکانت طایفة منها طیبة قبلت
الماء وانبتت الکلاء والعشب الکثیر وکانت منها طایفة
اخاذات امسکت الماء فنفع الله بها الناس فشربوا وسقوا و
زرعوا واصاب منها طایفة اخری انما هی قیعان لا تمسک ماء
ولا تنبت کلاء فذلک اشارتست بطایفتین با دخال ایشان در سلک
واحد مثل من فقه فی دین الله ونفعه ما بعثنی الله به ومثل من
لم یرفع بذلک رأسا یعنی مطیع و منقاد نشد ولم یقبل هدی الله الذی
ارسلت به قال الشیخ رضی الله عنه فنفوس العلماء الزاهدین
من الصوفیة والشیوخ تزکت وقلوبهم صفت فاختصت بمزید الفهم

فصاروا اخاذات قال مسروق صحبت اصحاب رسول الله صلى
الله عليه وآله وسلم فوجدتهم كالاخاذات وذلك لان قلوبهم
كانت واعية فصارت اوعية للعلوم بما رزقت من صفاء الفهوم
وقد صح انه حين نزلت هذه الآية وتعيها اذن واعية قال رسول
الله صلى الله عليه وآله وسلم لعلى عليه الصلوة والسلام سألت
الله تعالى ان يجعلها اذنك قال على فما نسيت شيا بعد وما كان لى
ان انسى قال الواسطى اذان وعت عن الله اسرارا ازينجهت كه
صاحب اذن واعية عن الله است اسرار كلام الله ميفرمايد عليه
سلام الله انا الذى اعلم تاويل القران وما يحتاج اليه الامة
واين علم وراثة نبويه است معبر بلسان نبوة بفقه فى الدين از
اثر كمال متابعة دين مخلص محمدى از فرمان فاعبد الله مخلصا
له الدين الا لله الدين الخالص فى العرايس امر حبيبه صلى
الله عليه وآله وسلم بان يعبده بنعت ان لا يرى نفسه فى عبوديته
ولا الكون واهله ولا يتجاوز عن حد العبودية فى مشاهدة الربوبية

فاذا سقط عن العبد حظوظه من العرش الى الثرى فقد سلك
مسلك الدين وهو طريق العبودية الخالصة عن رؤية الحدثان
بنعت شهود الروح مشاهدة الرحمن وذلك هو الدين الذى اختاره
الحق لنفسه حيث خلص عن غيره بقوله الا لله الدين الخالص پس
هر كس كه متابعت دين مخلص محمدى كند محرم حرم شهود الروح
مشاهدة الرحمن كردد شيخ العاشقين قدس سره العزيز آورده
كه عاشقى گفت سى سال فقه وحديث نوشتم تا صبح روشن شد
نزد استادان فقه شدم گفتم از فقه حق چيزى بگوييد كس
با من سخن نگفت آرى تا در حجاب تقليد بود از مشاهده صبح ازلى
بيگانه بود چون آفتاب معرفة برآمد در عشق ازل ديوانه بود
انوار حقيقت وضياء معرفت وسناء مشاهده مقصد علم شرع
آمد چون از شهر شرع عشق طلب آمد منارح رسوم خالى گشت
فقه ازل بيدا. احوال واسرار آن فقه آمد راه ان علم معاملت
گشت در مكاشفات علم لدنى اكتساب منقطع شد وسايط بين

خواست نزد بر امتنان علم ظاهر قطع شد شعر فقه نفقه ونحو
در گمر آمد يا بجاى يا ز شكر ذلذذ انشها بشستند اين وثوق
زانكه اين ذانش نداند آن طريق زاد دانشمند آثار قلم
زاد صوفى جيست انوار قدم دفتر صوفى سواد وحرف نيست
جز دل اسفيد همچون برف نيست سئل عن الشبلى ما علامة
العارف قال صدره مشروح وقلبه مجروح وجسمه مطروح
قلت هذا علامة العارف من العارف قال العارف الذى
عرف الله وعرف مراد الله وعمل لما امر الله عز وجل واعرض
عما نهى الله ودعا عباد الله الى الله فقلت هذا العارف فمن الصوفى
قال من صفى قلبه فصفى وسلك طريق المصطفى ورمى الدنيا خلف
القفا واذاق الهوى طعم الجفا قلت له هذا الصوفى فما التصوف
قال التألف والتطرف والاعراض عن التكلف قال بعضهم سألت
ذا النون عن الصوفى فقال من اذا نطق ابان نطقه عن الحقايق
وان سكت نطقت عنه الجوارح بقطع العلايق در عوارف است كه

صوفيه بيشتر از علوم وراثت حظى وافر برداشتند تا علم ايشان بعلم
وراثت رسانيد تا ايشان از جمله علما بودند در علوم ايشان و بنزول
علوم از ايشان ممتاز و منفرد گشتند وآن علم وراثت است وهذه كلها
علوم من وراءها علوم عمل بمقتضاها وظفر بها علماء الآخرة
الزاهدون فى الدنيا يعنى از وراى علوم وراثت علوميست كه
عمل ميكنند علماء آخرة كه زاهدند در دنيا وحقيقت آن علم فقه
در دين است يعنى علوم صوفيه كه علم وراثت محمديه است صلى الله
عليه وآله وسلم عمل ميكنند بمقتضى آن علماء آخرة كه زاهدند
در دنيا و بواسطه عمل بآن علوم فايز ميشوند بعلوم ديگر كه از
وراء آن علوم است وهى علوم ذوقية لا يكاد النظر يصل اليها الا بدوق
ووجدان كالعلم بكيفية حلاوة السكر فانه لا يحصل بالوصف
فمن ذاقه عرف فى الفتوحات المكية لكل طبقة ذوق لا يعلمه
الطبقة الاخرى ولهذا قال الخضر لموسى وكيف تصبر على ما
لم تحط به خبرا والخبر الذوق وهو الحال وقد يتخيل فى الانسان

انه اذا علم شيئا فهو صاحب ذوق له ليس الامر كذلك فان
الذوق لايكون الا عن تجل والعلم قد يحصل بنقل المخبر الصادق عطار
جيست ذوق آكاه معنی آمدن ۞ نی بفتوی نی بدعوی آمدن
فصاحب الذوق هو الذی من ربه علی بینة فان من قلبه الی ربه
روزنة قال فی الباب السادس والثمانین ومائتین من
الفتوحات اعلم ان بینة الله فی عباده علی قسمین القسم الواحد
هو البینة الحقیقیة وهو قوله تعالی افمن کان علی بینة من ربه
یعنی فی نفسه واما من قام له البینة فی غیره فقد یمکن ان یقبلها
والذی یقبلها ان قبلها تقلیدا لم یکن فی حقه آیة بینة ولا تنفعه
وانما یکون التقلید فیما یجی به الرسول من الاحکام لا من البینات
والشواهد علی صدقه وان لم یقبلها تقلیدا فما قبلها الا ان یکون
هو علی بینة من ربه فی ان تلك الایة بینة علی صدق دعوی
من ظهرت علی یدیه فیما ادعاه فعلمت من هذا ان الشی لا
ینفعك الا اذا کان فیك ولهذا نقول فی کثیر من کلامنا

ان حقیقة العذاب هو وجود الالم فیك لا اسبابه سواء وقعت
الاسباب فیك او فی غیرك فلا یقول فی الاسباب الا ان یقول
لك منك واقلها ان یقربك التصدیق بما یتحققون به اهل طریق
الله بانه حق وان لم تذقه ولا تخالفهم فتکون علی بینة من ربك
ولا بد فی کونهم صادقین وبتلك البلیة التی انت علیها توافقهم
فی ذلك فانت منهم فی مشرب من مشاربهم فانهم ایضا ممن
یوافق بعضهم بعضا فیما یتحققون به فی الوقت وان کان لا یدرك
هذا ذوقا ما ادرکه صاحبه فیقر له به ویسلمه له ولا ینکر لارتفاع
التهمة واعلم ان مجالسة هولاء الاقوام لغیر المومن بهم خطر عظیم
وخسران مبین کما قال بعض السادة واظنه رویما من قعد معهم
وخالفهم فی شی مما یتحققون به فی سرائرهم نزع الله نور الایمان
من قلبه فلا یزال الانسان علی الحالة التی هو علیها حتی یقوم
له الشاهد بالخروج عنها فمن کان فی حالة الکتم کتم ومن
کان فی حالة الاظهار اظهر والحق قل کل یعمل علی شاکلته

فربکم اعلم بمن هو اهدی سبیلا من هولاء الفرق فالله یجعلنا
وایاکم ممن علی بینة من ربه فان تلاه شاهد فحسن ومزید
طمانینة وتقویة للنفس فیما هی بسبیله وان لم یکن کذلك ففی کونه
علی بینة من ربه کفایة شعر تراکر نیست احوال مجید
مشو کافر زنادانی بتقلید ۞ مجازی نیست احوال حقیقت
نه هرکس یابد اسرار طریقت ۞ گزاف ای دوست ناید ز اهل تحقیق
مر این را کشف باید یا نه تصدیق ۞ وکتب صاحب العوارف
رضی الله عنه الی الامام الرازی رحمه الله علیه من تعین فی
الزمان لنشر العلم فقد عظمت نعمة الله لدیه وجب علی المتفطنین
الحذاق من ارباب الدیانات ان یمدوه بالدعاء الصالح اصفی
الله تعالی موارد علمه بحقایق التقوی ومصادره من شوایب
الهوی اذ قطرة من الهوی تکدر بحرا من العلم واذا صفت
موارد العلم ومصادره من الهوی امدته کلمات الله التی
تنفد البحار دون نفادها وبقی العلم علی کمال قوته لا یضعفه تردد

فی تجاریف الافکار فتجزیه الافکار وتشعبه وهذه رتبة الراسخین
فی العلم لا المترسمین بصورة العلم المتشعب المتجزی وهم ورثة
الانبیاء علیهم السلام لکن عملهم علی العلم وتناوب العلم
العمل فیهم وصفت اعمالهم ولطفت حتی صارت مسامرات سریة
ومحاورات روحیة وتشکلت العلوم بالاعمال لقوة فعلها
وسرایتها الی الاستعدادات وفی اتباع الهوی اخلاد الی الارض
قال تعالی ولو شئنا لرفعناه بها ولکنه اخلد الی الارض و
اتبع هویه فتطهیر نور الفطرة عن رذایل التخیلات هو من شان
البالغین من الرجال وغسله کثیف دلایل البرهان بنور
العیان فالبرهان للافکار والعیان للاسرار فلا برهان
دلالة ولا برهان علة بل اتباع لشعایر الملة وصلی الله علی سیدنا
محمد وآله وعترته اجمعین شعر نخرم دید جهان ادراك نیست
پرده پاکان حس ناپاك نیست ۞ مدتی حس را بشو ز آب عیان
این چنین دان جامه شوی صوفیان ۞ بهار عالم جان فتح غیبست

کل علم اندرو بی خار دریست • نوای بلبلانش راز عشق است •
صفیر و نغمه شان او از عشق است • زآب فکر انجا کل زوید
وکر روید کسش هرکز نبوید • کلش بوی یقین آرد بهمت •
بناشد خار خار خار و همت • قال فی الفتوحات فی معرفة
منزل العلم الامی اعلم ان الامیة عندنا من لم یتصرف بنظره الفکری
وحکمه العقلی فی استخراج ما تحوی علیه من المعانی والاسرار
وما یعطیه من الادلة العقلیة فی العلم بالالهیات وما یعطیه
للمجتهدین من الادلة الفقهیة والقیاسات والتعلیلات فی الاحکام
الشرعیة فاذا سلم القلب من علم النظر الفکری شرعا وعقلا
کان امیا وکان قابلا للفتح الالهی علی اکمل ما یکون بسرعة دون بطوء
ویرزق من العلم اللدنی فی کل شیء ما لا یعرف قدر ذلک الا نبی
او ذاته من الاولیاء وبه تکمل درجة الایمان ونشأته مولانا
اندیشه را رها کن و دل ساده شو تمام • جون روی آینه که نه نقش و نکار نیست •
جون ساده شد ز نقش همه نقشها در او ست • آن ساده رو ز روی کسی شرمسار نیست •

جون روی آهنی ز صفا این هنر بیافت • تا روی دلجه یابد کو را غبار نیست •
کویم جه یابد او نه نکویم خمش بر است • تا دلستان نکوید کو راز دار نیست •
فالرحمة التی یعطیها الله عبده ان یحول بینه وبین العلم النظری و
الحکم الاجتهادی من جهة نفسه حتی یکون بمحاشة بذلک فی الفتح
الالهی والعلم الذی یعطیه من لدنه قال تعالی فی حق عبده الخضر
عبدا من عبادنا فاضافه بنون الجمع آتیناه رحمة من عندنا بنون
الجمع وعلمناه بنون الجمع من لدنا بنون الجمع علما ای جمع له فی هذا
الفتح العلم الظاهر والباطن وعلم السر والعلانیة وعلم الحکم و
الحکمة وعلم العقل والوضع وعلم الادلة والشبه ومن اعطی
العلم العام وامر بالتصرف به کالانبیاء ومن شاء الله من الاولیاء
انکر علیه ولم ینکر هذا الشخص علی احد ما یاتی به من العلوم و
ان حکم بخلافه ولکن یعرف موطنه واین یحکم به فیعطی البصر حقه
فی حکمه وسایر الحواس ویعطی العقل حکمه وسایر القوی المعنویة
ویعطی الکتب الالهیة والفتح الالهی حکمها فهذا رید العالم الامی

علی غیره وهو البصیرة التی نزل القرآن بها فی قوله تع ادعوا الی الله علی
بصیرة انا ومن اتبعنی وهو تعمیم قوله تعالی بعث فی الامیین رسولا
منهم فهو النبی الامی الذی یدعوا علی بصیرة مع امیته والامیون
هم الذین یدعون معه الی الله علی بصیرة فهم التابعون له فی الحکم
اذ کان راس للجماعة شعر زبان جز بی زبانی نیست این سادر معلم را •
در بغداد رهه عالم ندانم کس زبان دانش • کجا در جمع نادانان تواند کسب جمعیة •
کسی کر فکر دانایی بود خاطر پریشانش • طویل الذیل طوماریست شرح علم ذاتی نا
که در عمر ابد نتوان رسانیدن به پایانش • شهود الحق فی الکونین یک نکته ز مضمونش •
سواد الوجه فی الدارین یک نقطه ز عنوانش • تصور کی توان کردن ازکسی تصدیق این معنی
اکر نبود معرف کشف وجه ذوق و وجدانش • والمجتهد وصاحب الفکر لا یکون
ابدا علی بصیرة فیما یحکم به فاما المجتهد فقد یحکم الیوم فی نازلة
شرعیة بحکم فاذا کان فی غد لاح له امر اخر بان له خطأ ما حکم به
بالامس فی النازلة فرجع عنه وحکم الیوم بما ظهر له ویمضی الشارع
حکمه فی الاول والآخر ویحرم علیه الخروج عما اعطاه الدلیل فی

اجتهاده فی ذلک الوقت فلو کان علی بصیرة لما حکم فی الخطاء فی النظر
الاول بخلاف النبی صلی الله علیه وآله وسلم فان ذلک صحیح عن
الحکم الاول ثم رفع الله ذلک الحکم بنقیضه وسمی ذلک نسخا واین النسخ من
الخطاء فالنسخ یکون مع البصیرة والخطاء لا یکون مع البصیرة وکذلک
العقل وهو واقع من جماعة من العقلاء اذا نظروا واستوفوا فی نظرهم
الدلیل وعثروا علی وجه الدلیل اعطاهم ذلک العلم بالمدلول ثم تراهم
فی زمان آخر او یقوم لهم خصم من طایفة اخری کمعتزلی واشعری و
براهمی او فیلسوف بامر آخر یناقض دلیله الذی کان یقطع به ویقطع
فیه فینظر فیه فیری ان ذلک الاول کان خطأ وانه ما استوفی ارکان
دلیله وانه اخل بالمیزان فی ذلک ولم یشعروا این هذا من البصیرة و
لماذا لا یقع له هذا فی ضرورات العقل فالبصیرة فی الحکم لاهل هذا
الشان مثل الضرورات للعقول فمثل هذا ینبغی للانسان ان یفرح به
مولانا طفل ره را فکرت مردان کجاست • کو خیال او و کو تحقیق راست •
فکر طفلان دایه باشد یا که شیر • یا مویز و جوز یا کریه و نفیر •

آن مقلد هست چون طفل علیل ٭ ورچه دارد بحث باریک ودلیل
آن تعمق در دلیل و در شکیل ٭ از بصیرت میکند او را کسیل
مایهٔ کان سرمه سر ویست ٭ برد و در اشکال کفتن کار بست
بیک اکرچه در زمین چابک تکست ٭ چون بدریا رفت بسکسته رکست
وحکی عن ابی حامد الغزالی المترجم عن اهل هذه بعض ما کانوا یحققون
به وقال لما اردت ان انخرط فی مسلکهم واخذ ما اخذهم واغترف
من البحر الذی اغترفوا منه خلوت بنفسه واعتزلت عن نظری
وفکری فانقدح لی من العلم ما لم یکن عندی ففرحت به وقلت
انه قد حصل للقوم فتاملت فاذا فیه قوة فقهیة مما کنت علیه
قبل ذلک فعلمت انه ما خلص لی فعدت الی الخلوة واستعملت
ما استعمله القوم فوجدت مثل الذی وجدت اولا واوضح
واسنی فسررت فتاملت فاذا فیه قوة فقهیة مما کنت علیه
وما خلص لی فعاودت ذلک مرارا والحال الحال فتمیزت عن سایر
النظار واصحاب الافکار بهذا القدر ولم الحق بدرجة القوم

فی هذه الابیات تسعد انشاء الله مولانا اقتضای جان چو ای دل آکهیست
هر که آکه تر بود جانش قویست ٭ خود جهان جان سراسر آکهیست
هر که آکه نیست او از جان تهیست ٭ غیر فهم و جان که در کاو و خراست
آدمی را فهم و جانی دیکر است ٭ باز غیر عقل و جان آدمی
هست جانی در نبی و در ولی ٭ آن جان روح امری اوحینا الیک
روحا من امرنا است شیخ عین القضاة کوید آن نقد که تو آنرا علم
خوانی و آن بضاعت که تو آنرا عقل ذاتی درین بازار رواجی ندارد
فهم این را ذوق باید و قبول این را شوق اوحدی خرد را رها کن که خواب خرد
تفسیر عشق
پراکنده باشد تعبیر عشق ٭ بمعقول مکرو که ما را حدیث ٭ ز قرآن نهفتست و
ای دل ره این بقیل و قالت ندهند ٭ جز بر در نیستی وصالت ندهند
وانکاه در آن هوا که مرغان ویند ٭ تا با پر و بالی پر و بالت ندهند
کتب افلاطون الحکیم الی عیسی علیه السلام یا طبیب النفوس المریضة
بداء الجهالة المکتنفة باکناف الرذالة المنغمسة فی العلایق البدنیة
المکدرة بالکدورات الطبیعیة ویا مرقد القوم من رقدة الغافلین و

منبه العباد من مضیق الجاهلین یا منجی الهالکین ویا غیاث من استغاث
ان ذا انا هبطت فاغتربت وتذکرت فمنعته فهل الی وصول من سبیل
وکتب عیسی علیه السلام فی جوابه یا من شرفک الله بالاستعدادات العقلیة
والرموزات النقلیة کن طالبا لتنویر النفس بالانوار الالهیة القدسیة
الجاذبة من الدار الدنیة الفانیة الی الدار الباقیة التی هی محل
الارواح الطاهرة والنفوس الزاکیة فان مجرد العقل غیر کاف
فی هدایة الصراط المستقیم عطار عقل کجا میبرد شیوه سودای عشق
باز نیابی بعقل سر معانی عشق ٭ خاطر خیاط عقل کرچه بسی بخیه زد
هیچ قبایی ندوخت لایق بالای عشق ٭ کز خود و هر دو کون پاک تبرا کنی
راست بود آن زمان از تو تولای عشق ٭ کر سر موئی ز تو باز بماند تو
خام بود از تو خام پختن سودای عشق ٭ تا دل عطار یافت پرتو این آفتاب
کشت زعطار سیر رفت بصحرای عشق ٭ قال فی الباب الثامن
والخمسین من الفتوحات المکیة قال تعالی ان فی ذلک یشیر الی
العلم بالله من حیث المشاهدة لذکری لمن کان له قلب ولم یقل

غیر ذلک فان القلب معلوم بالتقلیب فی الاحوال دائما فهو لا یبقی
علی حالة واحدة فکذلک التجلیات الالهیة فمن لم یشهد التجلیات
بقلبه ینکرها فان العقل یقید وغیره من القوی الا القلب فانه لا
یتقید وهو سریع التقلب فی کل حال ولذا قال الشارع القلب بین
الاصبعین من اصابع الرحمن یقلبه کیف یشاء فهو یتقلب بتقلب
التجلیات والعقل لیس کذلک فالقلب هو القوة التی وراء طور
العقل ولو اراد الحق من هذه الآیة بالقلب انه العقل ما قال لمن
کان له قلب فان کل انسان یعطی هذه القوة التی هی طور العقل
المسماة قلبا فی هذه الآیة فلذلک قال لمن کان له قلب فالتقلب
فی القلب نظیر التحول الالهی فی الصور فلا یکون معرفة الحق من الحق
الا بالقلب ثم یقبلها العقل من القلب کما یقبل من الفکر مولانا
نور نور چشم خود نور دلست ٭ نور چشم از نور دلها حاصلست
باز نور نور دل نور خداست ٭ کو ز نور عقل و دل پاک و جداست
والحق انما وسعه القلب ومعنی ذلک ان لا یحکم علی الحق بانه یفید

ولا لایتقید فان ذات الحق وانیته مجهولة عند الکون عطار
جملهٔ عالم بتو بینم عیان • وز تو در عالم نبینم نشان • در کمالت عقل و جان فرتوت شد
عقل حیران گشت و جان مبهوت شد • ولاسیما وقد اخبر جل جلاله
عن نفسه بالنقیضین فی الکتاب والسنة فشبه فی موضع ونزه فی
موضع فنزه بلیس کمثله شیء وشبه بقوله وهو السمیع البصیر
فتفرقت خواطر التشبیه وتشتت خواطر التنزیه فان المنزه قد
قید وحصر فی تنزیهه واخلی عنه التشبیه والمشبه ایضا قید
وحصر فی التشبیه واخلی التنزیه مولانا از تو ای بی نقش با چندین صور
هم مشبه هم موحد خیره سر • والحق فی الجمع بالقول بحکم الطائفتین
فلا ینزه تنزیها یخرج عن التشبیه ولا یشبه تشبیها یخرج عن التنزیه
فلا یطلق ولا یقید فهو المقید بما قید نفسه من صفات الجلال
وهو المطلق بما سمی به نفسه من اسماء الکمال وهو الواحد الحق
الجلی الخفی بیت کس جمال شنديد این طرفه • کز جسم کسی نشد مستور
لا اله الا هو العلی العظیم وقال فی الفصوص وهو منزه عن کل

حد و محدود بکل حد قال بعضهم ان معنی قوله تعالی لمن کان له
قلب بصیر والبصیرة عندهم قوة للقلب منورة بنور القدس تری
بها حقایق الاشیاء وبواطنها بمثابة البصر للنفس الذی تری
به صور الاشیاء وظواهرها واین دریافتن بصیرة معبر است
بفهم و آن باطن علمست قال فی العوارف للعلم صورة ظاهر
وسر باطن وهو الفهم والله تعالی نبه علی شرف الفهم بقوله تعالی
ففهمناها سلیمان وکلا اتینا حکما وعلما اشار الی الفهم
بمزید اختصاص وتمیز عن الحکم والعلم عطار اهل دل را ذوق و فهمی دیگر است
کان ز فهم هر دو عالم برترست • هر کرا این فهم درکار افکند
خویش را در بحر اسرار افکند • عن ابی جحیفة قال سالت
علیا علیه الصلوة والسلام هل خصکم رسول الله صلی الله علیه
واله وسلم بشیء من الوحی سوی القران فقال لا والذی فلق
الحبة وبرء النسمة الا ان یعطیه الله عبدا فهما فی کتابه عطار
گفت وحی نیست جز قران ولیک • دوستان را داد فهمی نیک نیک

تا بدان فهمی که همچون وحی خاست • در کلام او سخن گویند راست مولانا
خویش را صافی کن از اوصاف خود • تا ببینی ذات پاک صاف خود
بینی اندر دل علوم انبیا • بی کتاب و بی معید و اوستاد • در کتاب
مرصاد العباد است که بدانکه دل را صورتیست و آن آنست که خواجه
صلی الله علیه واله وسلم آنرا مضغه خواند یعنی گوشت پاره که
جملهٔ خلایق را هست گوشت پارهٔ صنوبری در جانب پهلوی چپ
از زیر سینه و آن گوشت پاره را جانی هست روحانی که دل حیوانات را
نیست دل آدمی راست ولیکن جان دل را در مقام صفا از نور محبت
دلی دیگر هست که آن دل هر آدمی را نیست چنانکه فرمود ان فی
ذلک لذکری لمن کان له قلب یعنی آنکس را که دل باشد هر
کسی را دل اثبات نفرمود دل حقیقی میخواهد که ما آنرا دل جان و جان
دل میخوانیم چنانکه گفته اند رباعی از شبنم عشق خاک آدم گل شد
صد فتنه و شور در جهان حاصل شد • سر نشتر عشق بر رگ روح زدند
یک قطره فرو چکید نامش دل شد • و دل را صلاح و فسادی هست

صلاح دل در صفای اوست و فساد دل در کدورت او و صفای دل
در سلامت حواس او و کدورت دل در بیماری و خلل حواس او زیرا که
دل را پنج حاسه چنانکه قالب را پنج حاسه هست و سلامت قالب
در سلامت حواس اوست که جملگی عالم شهادت را بدین پنج حس
ادراک میکند همچنین دل را پنج حس هست که چون آن بسلامت است
جملگی عالم غیب را از ملکوتیات و روحانیات بدان ادراک میکند
مولانا میفرماید مر دلم را پنج حس دیگر است • حس دل را هر دو عالم منظر است
آینه دل چون بود صافی و پاک • نقشها بینی برون از آب و خاک
چنانکه دل را چشمی است که مشاهدات غیبی بدان بیند و گوشی است که
استماع کلام اهل غیب و کلام حق بدان کند و مشامی دارد که روایح
غیبی بدان شنود و کامی دارد که ذوق محبت و حلاوت ایمان و طعم
عرفان بدان یابد و همچنانکه حس لمس قالب را در همه اعضا است
تا بجملهٔ اعضا از ملموسات نفع میکرد دل را عقل بدان مثابت است
تا بجملگی دل بواسطهٔ عقل از کل معقولات نفع می یابد هر کرا

این حواس دل بسلامت نیست فساد دل او وهلاک جملهٔ تن او در آنست
جنانکه خواجه صلی الله علیه وآله وسلم فرمود ان فی جسد ابن
آدم لمضغة اذا صلحت صلح بها سایر الجسد واذا فسدت فسد بها
سایر الجسد الا وهی القلب وحق تعالی در قران همین میفرماید که
هرکرا حواس دل بسلامتاست نجات ودرجات اورا حاصل است که
الا من اتی الله بقلب سلیم فرید الاولیا میفرماید عطار
اکر روشن کنی آینهٔ دل • دری بکشایدت در سینهٔ دل • دری کاندر رخود در دل برکشاید
فلکها پرده داری را نشایند • دری کز وی در آید هرجه خواهی • جه دانی دین جه اسرار الهی
تراسه جیز میباید زکونین • عمل کردن بدانستن شدن عین • جو علمت از عبادت عین کردد
دلت آینهٔ کونین کردد • وهرکرا در حواس دل خللی هست از بهر دوزخ
آفریده اند ولقد ذرانا لجهنم کثیرا من الجن والانس لهم
قلوب لا یفقهون بها الایه وجایی دیکر میفرماید فانها لا تعمی
الابصار ولکن تعمی القلوب التی فی الصدور بدانکه دل را
اطوار مختلفاست ودر هر طور عجایب بسیارست ومعانی بی

شمار نغبیه است که کتب بسیار دشرح آن وفا نکند خواجه محمد
غزالی رحمة الله علیه یک مجلد کتاب در عجایب القلب ساخته است
وهنوز عشری از اعشار آن نکفته است اما اینجا از هر جیزی مختصری
کفته آید انشاء الله بدانکه دل بر مثال آسمانست در آدمی وتن بر
مثال زمین زیراکه خورشید روح آن آسمان از قلب بر زمین قالب
می تابد وآنرا بنور حیوة منور میدارد همجنانکه زمین را هفت
اقلیمست وآسمانرا هفت طبقه قالب را هفت عضواست بمثابه
زمین ودل را هفت طور بمثابه هفت طبقهٔ آسمان وقد خلقکم
اطوارا هر طوری از اطوار دل معدن کوهری دیکراست که الناس
معادن کمعادن الذهب والفضة طور اول را صدر کویند
وآن معدن کوهر اسلامست افمن شرح الله صدره للاسلام
فهو علی نور من ربه وهر وقت که از نور اسلام خالی ماند معدن
ظلمت کفراست ولکن من شرح بالکفر صدرا فعلیهم غضب
ومحل وساوس شیطان وتسویل نفس است که یوسوس فی

صدور الناس واز دل محل وساوس شیطان وتسویل نفس صدر
بیش نیست وآن پوست دلست در اندرون دل ایشانرا راه نیست
زیراکه دل خزانهٔ حق است وآسمان صفتاست ایشانرا بر انجا راه نیست
وحفظناها من کل شیطان رجیم وطور دوم را از دل قلب خوانند
وان معدن ایمانست که کتب فی قلوبهم الایمان ومحل نور عقلست
لهم قلوب یعقلون بها ومحل بینائیست فانها لا تعمی الابصار
ولکن تعمی القلوب التی فی الصدور وطور سیوم شغافست
وآن محل عشق ومحبتاست وشفقت بر خلق قد شغفها حبا
ومحبت خلق از شغاف نکذرد وطور جهارم را فواد کویند که معدن
مشاهده ومحل رویت است ما کذب الفواد ما رای طور پنجم
حبة القلب کویند که معدن محبت حضرت الوهیتاست وخاص
آنرا که محبت هیچ آفریده را در آن کنج نیست طور ششم سویدا کویند
ومعدن مکاشفات غیبی وعلم لدنی است ومنبع حکمت وکنجینه
خانهٔ اسرار الهی ومحل علم اسما وعلم آدم الاسماء کلها آنست

ودروی علوم کشف شود که ملایکه از آن محروم اند این ضعیف کوید رباعی
ای کرده غمت غارت هوش دل ما • درد تو شده خانه فروش دل ما
سری که مقدسان از آن محروم اند • عشق تو فرو کفت بکوش دل ما
ای ما ومن آمیخته وین خون همه در ریخته • جیزی دکر انکیخته نی آدمی ونی پری
ای صلح داده جنک را وعاب داده سنک را • جون این کل بی رنک را در رنکها می آوری
کر شاخها دارد تری ور سرو دارد سروری • ور کل کند صد دلبری ای جان تو جیزی دیکری
جه جای باغ وزاغ وکل جه جای نقل وجام مل
جز جای روح وعقل کل کز جان نجا زهم خوشتری
وطور هفتم مهجة القلب کویند وآن معدن ظهور انوار تجلیات
صفات الوهیتست وسر ولقد کرمنا بنی آدم اینستکه این
نوع کرامت با هیچ نوع از انواع موجودات نکردند وتمامی نور و
صفای دل در آنست که از آفات فی قلوبهم مرض بیرون آید و
بکلی صحت وسلامت تمام یابد وصحت دل باستعمال قانون طب
الهی که قران قدیم بشرح معالجات وبیان ادویهٔ نافعه آن مشحونست

كه وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ و مرخطبة
له عَلَيْهِ الصَّلوٰةُ وَالسَّلَامُ فَمِنَ الْإِيمَانِ مَا يَكُونُ ثَابِتًا مُسْتَقِرًّا فِي
الْقُلُوبِ بس بعضی از ایمان آنست که میباشد ثابت قرار کرفته در دلها
وَمِنْهَا مَا يَكُونُ عَوَارِيَ بَيْنَ الْقُلُوبِ وَالصُّدُورِ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ
وبعضی از ایمان آنست که باشد بعاریه میان دلها و سینها در مدتی
معین اعلم ان الایمان لما کان عبارة عن التصدیق بوجود الصانع
وصفاته وصدق رسوله فیما جاء به فتلک الاعتقادات ان
بلغت حد الملکات فی النفوس فهی الایمان الثابت المستقر فی
القلب وان لم یبلغ ذلک بل کانت حالات فی معرض التغیر والانفعال
فهی العواری واستعار لفظها باعتبار کونها فی معرض الزوال
کالعاریة التی هی فی معرض الاسترجاع وکونها بین القلوب و
الصدور کنایة عن عدم استقرارها فی جواهر النفوس قال الاستاد
حقیقة الایمان التصدیق ثم التحقیق وموجب الامرین التوفیق فالتصدیق
بالعقل والتحقیق ببذل الجهد فی حفظ العهد یعنی کاهی متحقق

بایمان شدم و در او قرار کرفته که در حفظ عهد ازل که اعتراف به
بندکیست بقول بلی نهایة سعی وغایة جهد مبذول دارد سعدی
الستا از لهمچنان ستان بکوش بفریاد قالوا بلی در خروش
قال ابو زید لا یؤمن بالغیب من لم یکن معه سراج من الغیب مولانا
دید یوسف آفتاب و اختران پیش او سجده کنان چون جاکران
اعتمادش بود بر خواب نخست در چه و زندان جز آن را می نجست
ز اعتماد آن نبودش هیچ غم از غلامی و ملامت بیش و کم
هر جفا که بعد از آنش میرسید او بدان قوت جو شیر ان میکشید
همچنانک ذوق آن بانک الست در دل هر مومنی تا حشر هست
تا نباشد در بلاها شان اعتراض نی ز امر و نهی حقشان انقباض
در الست آنکو چنین خوابی ندید اندرین دنیا نشد بنده و مرید
ور بشد اندر تردد صد دله یکزمان شکرستش و سالی کله
فی الفتوحات المکیة ان الایمان نور شعشعانی ظهر عن صفة
مطلقة لا یقبل التقیید والمومنون علی قسمین مومن عن نظر و

استدلال وبرهان فهذا لا یوثق بایمانه ولا یخالط نوره بشاشة
القلوب فان صاحبه لا ینظر الیه الا من خلف حجاب دلیله و
ما من دلیل لاصحاب النظر الا وهو معرض للداخل فیه والقدح
ولو بعد حین فلا یمکن لصاحب البرهان ان یخالط الایمان بشاشة
قلبه وهذا الحجاب بینه وبینه والمومن الآخر الذی کان برهانه
عین حصول الایمان فی قلبه لا امر آخر وهذا هو الایمان الذی
یخالط بشاشة القلوب فلا یتصور فی صاحبه شک لان الشک
لا یجد محلا یعمره فان محله الدلیل ولا دلیل قایم فلا یرد الداخل
علیه ولا الشک بل هو فی مزید مخفی نماند که این بشاشة قلب
مخالط ایمان از تذکار بلی است که در روز الست کفته مخالط ذوق
شهود بصری ولذة سمعی بیت همچنان آن ذوق آواز الست
در دل هر مومنی تا حشر هست وقال فی الباب الثانی عشر
ان العلم فی حق المخلوق وان کان له الشرف التام الذی لا تجهل
مکانته ولکن لا تعطی السعادة فی قرب الالهی الا بالایمان فنور

الایمان فی المخلوق اشرف من نور العلم الذی لا ایمان معه
فاذا کان الایمان یحصل عنه العلم المولد من نور الایمان اعلی و
به یمتاز علی المومن الذی لیس بعالم فیرفع الله الذین اوتوا العلم
من المومنین درجات علی المومنین الذین لم یوتوا العلم ویرید
العلم بالله فان رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم یقول لاصحابه
انتم اعلم بمصالح دنیاکم عطار در عقل اصول شرع از جان بپذیر
در شرع فروع از ره امکان بپذیر ذوقی که نشوق حاصل آید دل را
در عقل نگنجد آن بایمان بپذیر وقال فی الباب الخامس و
العشرین ومائتین فی معرفة الزواید اعلم ان الزواید فی
اصطلاح الصوفیة من اهل الله زیادات الایمان بالغیب والیقین
نعلم الغیب نفس کل علم قال الله تعالی وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ
فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا
فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ
مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ فلا بد من الزواید فی القرب

وهى الشيون التى للحق عليها وفيها فى كل يوم اى فى كل نفس الذى
هو اصغر الايام غير ان الزوايد التى اصطلح عليها اهل الله هل
ما يعطى من ذلك سعادة خاصة وعلما بغيب يزيد يقينا مثل قوله
رب ارنى كيف تحيى الموتى قال اولم تؤمن قال بلى ولكن
ليطمئن قلبى يقول بلى امنت ولكن وجود الاحياء كثيرة متنوعة
كما كان وجود الخلق فمن الخلق من اوجدته عن كن ومنهم من اوجدته
ابتداء ومنهم من اوجدته عن خلق آخر فتنوع وجود الخلق و
احياء الخلق بعد الموت انما هو وجود آخر فى الاخرة فقد يتنوع
وقد يتوحد فطلبنا العلم بكيفية الامر هل هو متنوع او واحد
فان كان واحدا فاى واحد هو من هذه الانواع فاذا علمتنى
به اطمان قلبى وسكن بحصول ذلك الوجه والزيادة من العلم
مما امرت بما قال امرا وقل رب زدنى علما فاحاله على الكيفية
بالطيور الاربعة التى مثال الطبايع الاربع اخبارا بان وجود
الاخرة طبيعى يعنى حشر الاجساد الطبيعية اذ كان ثم من يقول لا

تحشر الاجساد وانما يحشر النفوس بالموت الى النفس الكلية مجردة
عن الهياكل الطبيعية فاخبر الله ابرهيم ان الامر ليس كما
زعم هولاء فاحاله على امر موجود عنده يصرف فيه اعلاما ان
الطبايع لو لم يكن مشهودة معلومة متميز عند الله لم تتميز فما
اوجد العالم الطبيعى الا من شى معلوم عنده مشهود له نافذ
التصرف فيه فجمع بعضها الى بعض فاظهر الجسم على هذا
الشكل الخاص فابان لابرهيم باحالة على الاطيار الاربعة وجود
الامر الذى فعله الحق لايجاد الاجساد الطبيعية والعنصرية
اذ ما ثم جسم الا طبيعى او عنصرى فاجساد النشاة الاخرة فى
حق السعداء الطبيعية واجسام اهل النار عنصرية لا يفتح لهم
ابواب السماء فلو فتحت خرجوا عن العناصر بالترقى واما حشر
الارواح التى يريد ان يعقلها ابرهيم من هذه الدلالة التى
احالها الحق عليها فى الطيور الاربعة فهى فى الالهيات كون
العالم يفتقر فى ظهوره الى آلة قادر على ايجاده عالم بتفصيل امره

مريد لاظهار عينه حى لثبوت هذه النسب التى لا يكون الا لحى
فهذه اربعة لابد فى الالهيات منها فان العالم لا يظهر الا ممن له
هذه الاربعة فهذه دلالة الطيور عليه فى الالهيات فى العقول
والارواح ثم قوله فصرهن اى ضمهن والضم جمع عن تفرقة ويضم
بعضها الى بعض ظهرت الاجسام ثم اجعل على كل جبل وهو
ما ذكرناه من الصفات الاربع الالهية وهى اربع لشموخها وثبوتها
فان الجبال اوتاد ثم ادعهن يأتينك سعيا ولا يدعى الا من
يسمع وله عين ثابتة فاقام له الدعاء بها مقام قوله كن فى قوله
انما قولنا لشىء اذا اردناه ان نقول له كن فيكون فزاد يقينه
طمانيته بعلمه بالوجه الخاص من الوجوه الامكانية ومن الزوايد
واتقوا الله ويعلمكم الله يزيد علما لم يكن عندك بعلمك ايا
الحق تشريفا منحك اياه التقوى فمن جعل الله وقاية حجبه الله
عن رؤية الاسباب بنفسه فراى الاشياء تصدر من الله و
قد كان هذا العلم مغيبا عنك فاعطاك العلم به زيادة الايمان

بالغيب الذى لو عرض على اغلب العقول لردته ببراهينها فهذه فائدة
هذا الحال ومن الزوايد ان تعلم ان حكم الاعيان ليس نفس الاعيان
وان ظهور هذا الحكم فى وجود الحق وينسب الى العبد بنسبة صحيحة
وينسب الى الحق بنسبة صحيحة فزاد للحق من حيث الحكم حكما
لم يكن عليه وزاد العين اضافة وجود اليه لم يكن يتصف به اولا
فانظر ما اعجب حكم الزوايد ولهذا عمت الفريقين فزادت السعيد
ايمانا وزادت الشقى رجسا ومرضا والله يقول الحق وهو يهدى
السبيل فاذا كانت لكم براءة من احد فتفقوا حتى يحضره
الموت فعند ذلك يقع حد البراءة پس هرگاه كه باشد شما را
ارادۀ تبرا وبيزارى از يكى از اهل كتاب پس موقوف داريد آنرا تا
حاضر شود مردن پس نزد آن حال واقع ميشود حد بيزارى ولا
تبادروا الى التبرى منه فان اعظم الكباير الكفر وجاز من الكافر
ان يسلم فاذا بلغ الى منتهى الحياة ولم يتب جاز حينئذ البراءة منه
والهجرة قايمة على حدها الاول وهجرة كردن در طلب دين خدا

ثابتست بر حد اول واى لما كانت حقيقة الهجرة لغة نزل منزل الى
آخر لم يكن تخصيصها بهجرة الرسول صلى الله عليه وآله وسلم من
مكة الى المدينة ومن بتعه مخرجا لها عن حدها اللغوى واذا كان
كذلك كان مراده من بقائها على حدها الاول صدقها
على من هاجر اليه والى الائمة من اهل بيته فى طلب دين الله كصدقها
على من هاجر الى الرسول صلى الله عليه وآله وسلم بيت
هر كه يكى يافت از ين وليا . يافت خدا يافت رسول خدا
ما كان لله فى اهل الارض حاجة من مستسر الامة ومعلنها
مادام كه باشد مر خدا ترا در اهل زمين حاجتى وطلبى دين
او را از دين نهان كنند كان امت واشكارا كنند كان امة فما
بمعنى المدة اى والهجرة قائمة على حدها الاول مهما كان لله
فى اهل الارض ممن استسر دينه او اظهره حاجة واستعار
لفظ الحاجة لطلبه تعالى العبادة بالاوامر والنواهى لا يقع
اسم الهجرة على احد الا بمعرفة الحجة فى الارض فمن عرفها

واقربها فهو مهاجر واقع نميشود اسم هجرة بر هيچ يكى الا بشناختن
حجة در زمين يعنى امام وقت پس انكس كه شناخت ورا واقرار كرد
باو پس او هجرة كننده است واطلاق اسم الهجرة على طالب الدين
كاطلاقه على من ترك الحرام فى قوله صلى الله عليه وآله وسلم
المهاجر من هاجر ما حرم الله عليه فان قلت فقد قال صلى الله
عليه وآله وسلم لا هجرة بعد الفتح حتى شفع عمه العباس
فى نعيم بن مسعود الاشجعى ان يستثنيه فاستثناه قلت
يحمل ذلك على انه لا هجرة من مكة بعد فتحها الى المدينة وسلب
الخاص لا يستلزم سلب العام ومقصوده عليه السلام من هذه
الكلمة الدعوة الى الدين واقتباسه منه ومن اهل بيته عليه
السلام ولا يقع اسم الاستضعاف على من بلغته الحجة فسمعتها
اذنه ووعاها قلبه وواقع نميشود اسم استضعاف بر كسى كه
رسيده باشد باو احكام حجة الله فى الارض يعنى امام وقت
پس شنيد آنرا گوش او وحفظ كرد انرا دل او فالحجة قول الامام

فمن بلغته الاحكام من الامام فوعاها وفهمها وامكنه العمل بها
لم يصدق عليه اسم المستضعف كما صدق على من ذكر تعالى
بقوله الا المستضعفين الاية حتى يكون معذورا فى ترك التفهم
للاخبار والعمل بها بل يواخذ على ترك العمل ويعاقب وان لم
يكلفا النهوض والمهاجرة اليه فى طلب الدين كما قال ان الذين
توفيهم الملائكة ظالمى انفسهم قالوا فيم كنتم قالوا كنا
مستضعفين فى الارض الاية ان امرنا صعب مستصعب
بدرستى كه كار ما يعنى امامة وتائيد دين صعب است ما را وصعب است
بر خلق شعر راه دين داران بر انشور وشر است . نى كه راه هر مخنث كو هر است
اى امرنا وشاننا صعب فى نفسه مستصعب الورود على الخلق بيت
سليمان وبلال
جرعه نوشان عشق داود ومعروف وجنيد . جان فروشان درس عمار و
من كتاب حقايق التفسير فى قوله تعالى انى جاعلك للناس
اماما قيل الامام هو الذى يعاشر الناس على الظاهر ولا
وسلم
يوثر ذلك فيما بينه وبين ربه بسبب كالنبى صلى الله عليه وآله

قايما مع الخلق على حد الابلاغ وقايما مع الله على المشاهدة وروى
عن ابن عباس رضى الله عنهما عن رسول الله صلى الله عليه و
آله وسلم انه جاء وفد دفتراء عليهم سورة والصافات الى
قوله فاتبعه شهاب ثاقب فجعل دموعه تجرى على لحيته فقالوا
له يا ابا القاسم امن خوف والذى بعثك تبكى فقال اى والذى
بعثنى بالحق انه بعثنى على طريق مثل حد السيف ان زغت عنه
هلكت ثم قرا ولئن شئنا لنذهبن بالذى اوحينا اليك ع
كار زنده دلان بغاية مشكل است مولانا هر كه ره داد ندش اندر آن حرم
كر بلا وافتد قدر جاه غم . كرچه باتو شه نشيند بر زمين
خويش را بشناس ونيكو ز نشين . واى بر آنها كه بر بام بلند
بيخبر مستى وجلدى ميكنند . كو ز پى افتد اين مه يار كان
نى مكاشان ماند ونى جسم وجان لا يحتمله الا عبد امتحن
الله قلبه للايمان حمل نميتواند كرد آنرا مگر بنده كه امتحان كرده
باشد خداى تعالى دل او را بايمان وفى الرسالة القشيرية

سمعت الشيخ عبد الرحمن يقول سمعت ابا علي الشبوي يقول رأيت
النبي صلى الله عليه وآله وسلم في المنام فقلت له روي عنك
قلت شيبتني سورة هود فما الذي شيبك منها قصص الانبياء
وهلاك الامم فقال لا ولكن قوله فاستقم كما امرت
وقيل ان الاستقامة لا يطيقها الا الاكابر لانها الخروج عن المعهودات
ومفارقة الرسوم والعادات والقيام بين يدي الله على حقيقة
الصدق فلذلك قال صلى الله عليه وآله وسلم استقيموا ولن
تحصوا ولا تعي حديثنا الا صدور امينة واحلام رزينة ونيكبختان بند
سخن ما اهل بيت را الا سينهاى امانت نكاه دار وعقلهاى كران
مايه باو نكاهدار رباعی نی هر كه حديث وصل جانان داند
در خلوة عشق راز پنهان داند این راز دلا زبوذر و بوذر دار پرس
قدر سخنت بلال و سلمان داند روى عن ابن عباس انه قال
قلت لرسول الله صلى الله عليه وآله وسلم يا رسول الله حدثني
بكلمة ما اسمع منك قال نعم الا ان لا تحدث بحديث لا تبلغ

عقول القوم ذلك الحديث فيكون على بعضهم فتنة وروى عن امير
المؤمنين عليه الصلوة والسلام انه قال لو جمعت من بين جبابرتكم
واحد بكم من غدوة الى العشي ما سمعت من في ابي القاسم صلى
الله عليه وآله وسلم لتخرجون من عندي وانتم تقولون ان علينا من
اكذب الكاذبين وافسق الفاسقين اكر جميع خيار اصحاب درس
حكمت يثربي از اديب ادبني ربي فاحسن تاديبي كه استاد علم علمت
علم الاولين والآخرين است استفاده نموده اند اما او در مكتب خانه
اسرار لقد كان لي عن رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم مجلس
سر لم يطلع عليه احد غيري تعلم نموده حافظ سر خدا كه عارف عاشق بكفت
در حيرتم كه باده فروش از كجا شنيد وروى عن امير المؤمنين عليه
الصلوة والسلام انه قال علمني رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم
سبعين بابا من العلم لم يعلم ذلك احدا غيري از عبد الله بن عباس
مرويست كه شبي با علي بن ابي طالب بودم تا روز شرح با بسم الله
ميكرد فرايت نفسي عنده كالجرة عند البحر العظيم شعر

انت بحر ما له من ساحل كيف يستقصيك وصف القايل
وانشد الامام على زين العابدين عليه الصلوة والسلام شعر
اني لاكتم من علمي جواهره كيلا يرى الحق ذو جهل فيفتتن
وقد تقدم في هذا ابو حسن الى الحسين واوصى قبله الحسن
يا رب جوهر علم لو ابوح به لقيل لي ممن يعبد الوثن
ولاستحل رجال مسلمون دمي يرون اقبح ما ياتونه حسنا
واز امام جعفر بن محمد باقر عليهما الصلوة والسلام مرويست كه
نهينا عن اظهار هذا العلم لغير اهله كما نهينا عن الزنا ولا اقامة
لدين الله الا بهذا العلم وقال رسول الله صلى الله عليه وآله
وسلم لو علم الناس ما في بطن ابي ذر من الحكمة لرجموا ولكفروه
ولو علم ابو ذر ما في بطن سلمان من الحكمة لرجمه او لكفره
يعني اكر بدانند مردمان آنچه در اندرون ابو ذر است از حكمة يثربيه
محمديه هر آينه او را سنكسار كنند يا كافر دانند واكر بداند
ابو ذر آنچه در بطن سلمانست از حكمة هر آينه او را سنكسار كند

يا تكهين نمايد ولسان حقيقت متكلم است و ندا ميكند كه لو علم سلمان ما
في بطن علي ابن ابي طالب عليه الصلوة والسلام من الحكمة لرجمه
او لكفره جه اكر سلمان با اين تفوق در علم وحكمة كه بر شد ابي
ذر كرد فايقست بر ناس اصحاب اكر بدانستي آنچه در بطن علي ابن ابي طالبست
از حكمة يثربيه انا دار الحكمة وعلي بابها هر آينه او را سنكسار
كردي يا كافر دانستي يا آنكه حكمة جميع حكما يثربيه قطره دريا
حكمة علويه و ترشح فيوض مرتضويست عليه الصلوة والسلام و
التحية في كتاب لوامع التوحيد للشيخ الشطاح قدس سره العزيز
روى عن الحسن البصري انه قال سالت حذيفة بن اليمان عن
علم الباطن فقال سالت رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم عن
علم الباطن فقال علم بين الله عز وجل وبين اوليائه لم يطلع عليه
ملك مقرب فهذا العلم علم الولاية وخصوصية المعرفة الذي
خص الله بها اقواما من عباده فاخذوا ذلك عن الله سر الهاما
من غير واسطة ولا وسيلة تفضلا منه وموهبة ولم ينل اهل الولا

هذه الرتبة من سائر الناس بكثرة الصوم ولا بكثرة الصلوة و
لكن فضلوا بشئ كان في اسرارهم ولهذا العلم المستفاد من الغيب
ظاهر وللظاهر باطن وللباطن سر وللسر خبر اما ظاهر علم
الغيب ما اخبر الله تعالى في كتابه من عجائب الاخرة التي تتعلق
بها الايمان واما باطن علم الغيب فهو ما انكشف لقلوب
العارفين بنعت اليقين واما سر باطن علم الغيب فهو ما يبرز
لعقول المقربين من انوار المشاهدة واما خبر ذلك السر فهو ما
الهمه الله تعالى الى الروح الروحانية من خصايص علم نفسه
جل اسمه وما كشف لها من غرة ذاته وسناء صفاته ولصاحب
هذه الاسرار خطر عظيم في جميع معانيه حتى انه لو التفت
الى ما حصل له من اسرار الحق لسقط من درجته في حاله فافهم
ان لكل كشف من مكاشفة اهل صفوة الحق سرا لاهله ولا اخبار
عن ذلك تعدى وظلم لان الله تعالى في قلوب انبيائه واوليائه
وعلمائه وحكمائه من خصايص اسراره ما لا خطر على قلوب

الخلايق اجمعين وذلك امانات الله تعالى اودعها الى خاصة احبته
من النبيين والمرسلين والمقربين والعارفين واطلعهم على بعض
مكنون اسراره وكشف لهم عن خفيفة سر خبره ونبههم لخفي
مكنوم انبائه فلم ينطقوا ان ينطقوا به عند غير اهله او ان يعبروا
به عن مشكلات دقايقه ورموز حقايقه على اي وجه كانوا و
لو ظهر بعض اسرار الله تعالى عند الخلق لكفروا كلهم وهولاء
يسقطون بسبب افشائهم عن سر الحق عن درجاتهم وقوله عليه
الصلوة والسلام ان امرنا صعب اشارة الى هذا الامر ع
كار منظوران بغايت مشكلست قال المحقق القونوي في كتاب
النفحات لله اسرار احجبها عن الرسل زمان الدعوة وحال البعثة
لكونها تقتضي لذاتها تفرقة باطن الداع عن اجتماعه على الدعوة
ووفور رغبته في القيام بحقوقها ووظايفها ثم اذا فرغت وظيفة
الدعوة وتقررت احكامها في اواخر عهد المرتضين من الرسل حينئذ
يعرفهم الحق بها لتحققهم بالكمال المتوقف على معرفتها والزوال

الموجب للستر ولله اسرار عرف به المصطفى صلى الله عليه وآله و
سلم وهي من انصباء الصفوة من امته لكنه لم ينبه على حصولها
لمن يأتي بعده ولا حجر ايضا يعني حق تعالى را اسرارست كه محجوب
كردانيده است از رسل در زمان دعوة رسالت وحال بعثة بر خلق
از براي بودن آن اسرار بالذات مقتضي تفرقه باطن دعوة كننده
از اجتماع همت او بر دعوة وبسياري جد و رغبت او در قيام بحقوق
دعوة ووظايف آن باز چون فارغ شد وظيفه دعوة ومقرر
كشت احكام آن در اواخر عهد بر كزيدكان از رسل انكاه حق
تع ايشانرا عارف ميكرداند بان اسرار از براي تحقق ايشان بكمالي كه
موقوفست بر معرفت ان اسرار واز براي زوال موجب ستر آن
اسرار بفراغ از وظايف دعوة ومر خدايرا استاسراري كه عارف
كردانيده است بان مصطفى را صلى الله عليه وآله وسلم وازان
اسرار نصيب اهل صفوة امة است لكن تنبيه نفرمود آن حضرت
عليه الصلوة والسلام والتحية بر حصول آن مر كسي كه ايد بعد

ازاو ونه بر منع حصول نيز واهل صفوة اين امة صوفية اند وعلة
عدم الاخبار بمثل هذا مع اخباره عما دونه هو ليتوفر الرغبات
على الاشتمال على ما يقع به الاخبار في الحالة الحاضرة ولا
يفترق البواعث والهمم لادراك تلك الامور فيفوتها التحقق
بحظها من الواردات الحاضرة ولا يصل الى تلك لعدم بلوغ
اوانها فانها من خصايص القرن الرابع وغيره من القرون ما عدا
الاول لان الاعطيات الربانية تنقسم على الاعصار انقسام
الفواكه وغيرها من الارزاق النباتية والمعدنية بحسب امزجة
الفصول والاقاليم والادوار اهلها انقساما لا يقبل التنقل
ولا التقدم ولا التاخر والتغير والتبدل فاعلم مولانا
آفتابي امروز بر طرز دكر تابان شدست ذرهها بر رقص ديكر مست وسكران شدست
از وراي كفر وايمان شهسواري تاختست حلقه از كفر ودر كوش هر ايمان شدست
نوبت كهنه فروشان در كذشت نو فروشانيم واين بازار ماست
اجنه اول زهر بد ترياق شد هرچه آن غم بد كنون غمخوار ماست

شمس تبریزی بنور ذوالجلال ⁂ در دو عالم مایه اقرار ماست
مدرسه عشق و مدرس ذوالجلال ⁂ ما چو طالب علم و این تکرار ماست
ایها الناس سلونی قبل ان تفقدونی فلانا بطرق
السماء اعلم منی بطرق الارض ای مردمان سؤال کنید
از من پیش از انکه نیابید مرا پس بدرستی که من براههای آسمان
داناترم از من براههای زمین عطار جواهر بر بود در بحر حاتم
همی ریزد بیانی از زبانم ⁂ بحکمت لوح کرد و زمینکاردم ⁂ که من حکمت ز یوتی الحکمه دارم
بحکمت موی از هم میشکافم ⁂ بدریای معانی کوه قافم رباعی
مرغ سخنم زاوج برین بگذشت ⁂ وین گوهر من ز طشت زرین بگذشت
نتوان کردن چنین سخن را تحسین ⁂ کین شیوه سخن ز حد تحسین بگذشت
رباعی صد ذره باشارتی بسفتیم و شدیم ⁂ صد گل بعبارتی برفتیم و شدیم
کر ذاتا یی بلفظ منگی مندیش ⁂ آن راز که ما برمز گفتیم و شدیم
قال الشارح اجمع الناس علی انه لم یقل احد من الصحابة سلونی
غیر علی علیه الصلوة والسلام ازبرای انکه دیگری در حرم کان نبی

مع رسول الله مجلس ستر لم یطلع علیه احد غیری محرم نبود عطار
شاهی که کل طارم معنی او رفت ⁂ در صدف قلزم تقوی او سفت
بود ندو کون ز سایلان در او ⁂ و او بود که از جمله سلونی او گفت
ومن خطبة له علیه الصلوة والسلام فی ذکر النبی صلی الله
علیه وآله وسلم قد حقر الدنیا وصغرها واهون بها وهونها
بدرستی که خوار و خورد داشت صلی الله علیه وآله وسلم دنیا را
و خوار و خورد کردانید او را در نظر اهل او و سبک داشت و راو
سبک کردانید او را نزد دیگران قبیحه و را و ودته الجبال الشم من ذهب
عن نفسها فاراها ایما شم وعلم ان الله زواها عنه اختیارا
وبسطها لغیره احتقارا و دانست صلی الله علیه وآله وسلم که
خدای تعالی قبض کرده است دنیا را از او از برای اختیا رو برگزیدن
او و گسترانیده است انرا از برای غیر او و از برای حقیر شمردن غیر فاعرض
عن الدنیا بقلبه وامات ذکرها من نفسه پس اعراض کرد
از دنیا بدل فارغ بحق انیس خویش و میرانید یاد او را از نفس نفیس

خویش واحب ان تغیب زینتها عن عینه لکیلا یتخذ منها ریاشا
او یرجو فیها مقاما و دوست داشت صلی الله علیه وآله وسلم
انکه غایب شود زینت دنیا از چشم او تا فرا نگیرد از آن لباس نیکو
یا امید ندارد در او محل اقامت بلغ عن ربه معذرا و نصح لامته
منذرا ودعا الی الجنة مبشرا رسانید صلی الله علیه وآله و
سلم از پروردگار خود در حالتی که عذر درست آورنده بود و المعذر
الذی ابلی فی العذر فلا یلام بعده و نصیحت کرد امة خود را در
حالیکه بیم کننده بود بعذاب موعود و دعوت کرد بهشت در حالتی
که بشارت دهنده بود بخلود نحن شجرة النبوة ومحط الرسالة
ومختلف الملائکة ما ایم درخت نبوة و محل فرود آمدن
رسالت و جای آمد شدن فریشتگان ومعادن العلم وینابیع
الحکم و معدنهای علم و چشمهای حکمت ناصرنا ومحبنا ینتظر
الرحمة وعدونا ومبغضنا ینتظر السطوة یاری دهنده ما و دوست
ما چشم میدارد بخشایش خدای تعالی و عدو ما و دشمن دارنده ما

انتظار میکشد شدة و سختی و مشقت ومن کلام له علیه الصلوة و
السلام تالله لقد علمت تبلیغ الرسالات واتمام العدات
وتمام الکلمات بخدا سوگند که هر آینه بتحقیق دانسته ام رسانیدن
رسالتهای الهی و کیفیة ادای آن بحسب هر عصر و تمام کردانیدن
وعدهای حق تعالی با صلحاء بندگان و تمام کلمهای فرقانی بتفسیر
و تاویل وعندنا اهل البیت ابواب الحکم وضیاء الامر
و نزد ما اهل بیت است درهای حکمت الهی و روشنی امور مشتبه
در دین الا وان شرایع الدین واحدة وسبله قاصدة آگاه
باشید و بدانید که قوانین دین مقصد و غایت آن یکیست و راههای
او میانه افراط و تفریط است استعار لفظ الشرایع والسبل للقوانین
الدین او لائمته لانهم موارد للخلق یقترفون منها فرات العلم
والحکمة من اخذ بها لحق وغنم ومن وقف عنها ضل و
ندم انکس که فرا گرفت آن را لاحق شد باهل هدایة و غنیمت یافت
و آنکس که موقوف ماند از آن گمراه گشت و پشیمانی کشید

اِعْمَلُوا الْيَوْمَ تُذْخَرْ لَهُ الذَّخَائِرُ وَتُبْلَى فِيهِ السَّرَائِرُ عمل کنید
از برای روزی که ذخیره کنند از برای آن روز ذخیرها از اعمال
صالحه و منکشف شود در آن روز امور مخفیه باطنیه در محفل قیمة
وَمَنْ لَمْ يَنْفَعْهُ حَاضِرُ لُبِّهِ ای فی الحیوة الدنیا فَعَازِبُهُ عَنْهُ حین
الموت اَعْجَزُ وَغَائِبُهُ اَعْوَزُ و انکس که نفع نداد او را حاضر خرد او در
حیوة دنیا پس بعید آن از او در حین موت عاجزتر باشد و غایب او
دشوارتر در منفعت وَاتَّقُوا نَارًا حَرُّهَا شَدِيدٌ وَقَعْرُهَا بَعِيدٌ
وَحِلْيَتُهَا حَدِيدٌ و بترسید از آتشی که گرمی او سخت است و عمق
او دور است و زیور او آهن است مثل سلاسل و اغلال اَلَا وَاِنَّ
اللِّسَانَ الصَّالِحَ يَجْعَلُهُ اللهُ لِلْمَرْءِ فِي النَّاسِ خَيْرٌ لَهُ مِنَ الْمَالِ
يُورِثُهُ مَنْ لَا يَحْمَدُهُ و بدانید که ذکر جمیل از برای فعل خیر میگرداند
آنرا خدای تعالی از برای شخص در میان مردم بهتر است او را از مالی که
میراث دهد کسی را که ستایش نکند او را وَمِنْ خُطْبَةٍ لَهُ عَلَيْهِ
الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ اَمَّا بَعْدُ اَيُّهَا النَّاسُ فَاَنَا فَقَأْتُ عَيْنَ

الْفِتْنَةِ اما بعد ای مردمان پس من برکندم چشم فتنه را ای فتنة
البصرة و استعار وصف فقاء العین لقتله لهم و ازالة فتنتهم و
لَمْ يَكُنْ لِيَجْتَرِئَ عَلَيْهَا اَحَدٌ غَيْرِي و سزاوار نبود که جرأة کند بر
آن یکی غیر من لان الناس کانوا لا یتجاسرون علی قتال اهل القبلة
و لا یعلمون کیفیة قتالهم هل یلحقون بالکفار فی اتباع مدبرهم
و الاجهاز علی جریحهم و سبی ذراریهم و اموالهم اذا بغوا ام
لهم حکم آخر حتی اقدم علیه السلام علی قتالهم و قتلهم و علمهم
کیف یصنع بهم بعید اَنْ مَاجَ غَيْهَبُهَا وَاشْتَدَّ كَلَبُهَا بعد از آنکه موج
زد ظلمت آن و مشتد شد شر و اذیت آن استعار لفظ الغیهب
لتلك الفتنة باعتبار التباس الحق فیها فَاسْأَلُونِي قَبْلَ اَنْ تَفْقِدُونِي
پس بپرسید از من از اخبار غیبیه و اسرار الهیه و وقایع کونیه
و صنایع ملکیه و ملکوتیه پیش از آنکه نیابید مرا عطار
مرغ سخنم ز اوج پروین بگذشت ٭ وین گوهر من ز طشت زرین بگذشت
نتوان کردن چنین سخن را تحسین ٭ کین شیوه سخن ز حد تحسین بگذشت

فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا تَسْاَلُونِي عَنْ شَيْءٍ فِيمَا بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ السَّاعَةِ
وَلَا عَنْ فِئَةٍ تَهْدِي مِائَةً وَتُضِلُّ مِائَةً اِلَّا نَبَّأْتُكُمْ بِنَاعِقِهَا
وَقَائِدِهَا وَسَائِقِهَا وَمُنَاخِ رِكَابِهَا وَمَحَطِّ رِحَالِهَا وَمَنْ يُقْتَلُ
مِنْ اَهْلِهَا قَتْلًا اَوْ مَنْ يَمُوتُ مِنْهُمْ مَوْتًا پس سوگند بانکس که
نفس من بدست اوست که نپرسید مرا از چیزی در آنچه میان
شما و میان قیامتست و نه از گروهی که هدایت نمایند صد مهتدی را
و گمراه کنند صد گمراه را الا که خبر دهم شما را از بانگ کننده و شبان
ایشان و از کشاننده ایشان و راننده ایشان و جای شتر خوابانیدن
سواران ایشان و محل انداختن بارها ایشان و از انکس که کشته شود
از اهل ایشان کشتنی و از آنکس که بمیرد از ایشان مردنی شعر
ز ملک تا ملکوتش حجاب بردارند ٭ هر انکه خدمت جام جهان نما بکند
استعار اوصاف الابل و لواحقها من الناعق و القائد و السائق
و المناخ و الرکاب و الرحال للفتنة الهادیة و المضلة و المهدیة
و الضالة باعتبار انقیادهم لدعاتهم وَلَوْ قَدْ فَقَدْتُمُونِي وَنَزَلَتْ

بِكُمْ كَرَائِهُ الْاُمُورِ وَحَوَازِبُ الْخُطُوبِ لَاَطْرَقَ كَثِيرٌ مِنَ السَّائِلِينَ
وَفَشِلَ كَثِيرٌ مِنَ الْمَسْئُولِينَ و اگر بتحقیق نیابید شما مرا و نازل
شود بشما امور مکروهه و کارهای عظیم مهتم به هر آینه سر
پیش اندازند بسیاری از سؤال کنندگان و بیدل شوند بسیاری
از سؤال کرده شدگان عطار رفتیم و زمانه آشفته بماند
با آنکه ز صد گهر یکی سفته بماند ٭ افسوس که صد هزار معنی لطیف
از نا اهلی خلق ناگفته بماند ٭ گلهای حقیقة بنرفتیم و یکی
درهای طریقت نسفتیم یکی ٭ از بسیاری که راز در دل داریم
بسیار بگفتیم و نگفتیم یکی ٭ الخلاص فی الدین وَذٰلِكَ اشارة
الی قتل المسئولین اِذَا قَلَّصَتْ حَرْبُكُمْ وَشَمَّرَتْ عَنْ سَاقٍ و آن
گاهی که باشد که جامه دور برکشد حرب شما و دامن برزند از ساق
استعار وصف التقلص و هو التقبض للحرب ملاحظة لشبهها
بالمجد فی السعی المشمر ثوبه وَكَانَتِ الدُّنْيَا عَلَيْكُمْ ضَيِّقًا
تَسْتَطِيلُونَ اَيَّامَ الْبَلَاءِ عَلَيْكُمْ و باشد دنیا بر شما تنگ

درحالتی که مستطیل کنند روزگار بلا بر شما حتی یفتح الله لبقیة
الابرار منکم تا فتح فرماید خدای تعالی از برای باقی نیکان از شما
بقیة الابرار من یسلم من دولة بنی امیة فی دینه ومن تولد من
اهل طاعة الله ان الفتن اذا اقبلت شبهت واذا ادبرت نبهت
بدرستی که فتنها گاهی که رو کرد مشابه حق است در اذهاب خلق و
هرگاه که پشت کرد تنبیه کننده است ادبار او برانکه فتنه بوده است
بعد از وقوع هرج ومرج واضطراب امر ینکرن مقبلات ویعرفن
مدبرات ناشناسا اند ومجهول درحالتی که روآورنده اند وشناخته
شده اند ومعروف درحالی که پشت کننده اند یحمن حوم الریاح
یصبن بلدا ویخطئن بلدا طوف میکنند مثل طوف کردن
بادها میرسند بشهری ومیگذرند از شهری استعار وصف الحوم
لدورانها الموهوم ووقوعها عن قضاء الله من دعاة الضلال فی
بلد دون بلد ملاحظة لشبهها بالطایر ومن خطبة له علیه
الصلوة والسلام یعرف بخطبة الاشباح وهی من جلایل

الخطب روی مسعدة بن صدقة عن الصادق جعفر بن محمد علیهما
الصلوة والسلام انه قال خطب امیر المؤمنین صلی الله علیه و
آله بهذه الخطبة علی منبر الکوفة خطبه کرد امیر المؤمنین صلوات
الله علیه وآله باین خطبه بر منبر کوفه وذلک ان رجلا اتاه فقال
له یا امیر المؤمنین صف لنا ربنا لنزداد له حبا وبه معرفة
وباعث بر آن این بود که مردی آمد نزد او پس گفت مر او را یا امیر
المؤمنین صفت کن از برای ما پروردگار ما را تا زیاده شود مارا
او را دوستی وباو معرفة وشناسایی فغضب علیه السلام ونادی
الصلوة جامعة پس بغضب رفت آن حضرت علیه الصلوة و
السلام وندا کرد که الصلوة جامعة فاجتمع الناس حتی غص
المجلس باهله فصعد المنبر وهو مغضب متغیر اللون پس
جمع شدند مردم تا پر شد مجلس با اهل او پس بالا رفت آن حضرت
بمنبر واو غضبناک ومتغیر اللون بود فحمد الله سبحانه وصلی
علی النبی محمد صلی الله علیه وآله پس حمد کرد خدای تعالی

درود فرستاد بر نبی محمد صلی الله علیه وآله وسلم ثم قال الحمد لله الذی
لا یفره المنع ولا یکدیه الاعطاء والجود پس از آن گفت سپاس مر خدای را
که منسوب بامساک نگردانید او را منع عطا ونگردانید او را بسیاری
عطا کردن وبخشش نمودن ومعنی لا یفره لا یمسکه ولا یسکه یعنی
ان الله تعالی لا یسکن بالمنع عن الاعطاء فهو بالمنع ایضا معط و
معنی ذلک ان الله حیث منع شیئا کان ذلک لارادة مدد من لطفه
لا یتاتی ذلک الا بالمنع للممنوع عنه قال تع ولو بسط الله الرزق
لعباده لبغوا فی الارض وفی الحدیث ان الله لیعطی من لا
یصلحه الا المنع فعرف ان مع الحق ایضا مدد وعطاء فلیس المنع اذن
سکونا عن العطاء فلم یکن المنع مفقرا له عز وجل قال کلا نمد
هؤلاء وهؤلاء من عطاء ربک وما کان عطاء ربک محظورا
اذ کل معط منتقص سواه از برای آنکه هر عطا کننده کم کننده
مال است غیر او وکل مانع مذموم ما خلاه وهر منع کننده
عطا نکوهیده است سوای او لان المنع علی الوجه الذی شرح لم یذم

المنان بفوائد النعم وعوائد المزید والقسم اوست منت نهنده
بفایدهای مترتبه بر نعمتها ونعمتهای عاید شونده از برای مزید
شکر وبر رزقهای قسمت شده العوائد النعم المتکررة بعد الابتداء
فالفوائد النعم العطاء المبتدأ به والعوائد العطایا المتکررة عقیب
الابتداء وانما قال عوائد المزید لان المزید جزاء الشکر قال تعالی
لئن شکرتم لازیدنکم والقسم الارزاق المقسومة المقدرة
فی علم الله تعالی ضمن ارزاقهم ضامن شده رزقهای ایشان را ای
جعلها حقا علی نفسه قال تع وما من دابة الا علی الله رزقها
وقدر اقواتهم وتقدیر کرده قوتهای ایشان تقدیر الاقوات تعیین
مقادیرها ونهج سبیل الراغبین الیه والطالبین ما لدیه و
روشن کرد طریق رغبت کنندگان باو وطلب کنندگان آنچه نزد
اوست ولیس بما سئل باجود منه ما لم یسئل ونیست او بانچه
سؤال کرده شده الاول الذی لم یکن له قبل فیکون شیء قبله
اول است که نیست او را پیشی تا باشد چیزی پیش از او والآخر الذی

ليس له بعد فيكون شي بعده واخريت كه نيست مراو را بعد
تا باشد چيزى بعد از او والرادع اناسي الابصار اى لعبا العيون
وانسان العين لعبتها عن ان تناله او تدركه ومنع وزجر فرموده است
مردمكاى ديدها از انكه برسد باو يا در يابد او را ما اختلف عليه
دهر فيختلف منه الحال مختلف نشد بر و روزگار پس مختلف كرد
از ان او را حال ولا كان في مكان فيجوز عليه الانتقال و نباشد
او در مكانى تا جايز باشد بر او انتقال ولو وهب ما تنفست عنه معادن
الجبال وضحكت عنه اصداف البحار و اگر ببخشد انچه نفس زده است
از او معدنهاى كوهها و انچه خنده زده است از او صدفهاى درياها
اى تفرجت عنه الجبال ويعبر عن كل تفرج وتفتح بالتنفس وقال تعالى
والصبح اذا تنفس اى انفتح والضحك الروض اذا انفلق عنه النبات و
هذا من افصح الكلام من فلز اللجين والعقيان ونثارة الدر وحصيد المرجان
از كداز نده نقره وطلا و پاشيده دُر و دروه قال الاولان مما تنفست عنه
المعادن والاخران مما ضحكت عنه الاصداف ذكر المفسرون فى

تفسير قوله تعالى يخرج منهما اللؤلؤ والمرجان فقالوا اللؤلؤ كبار
الجواهر اشارة الى صغر اجرامها وليس كذلك هذا الذى يقال له
البسد وهو من جواهر تنبت فى البحر ومعنى صغر الجواهر فى صفة المخ
نزارة قدره بالنسبة الى اللؤلؤ العظيم القدر يدل على هذا المعنى قول
امير المؤمنين حصيد المرجان والدر لا يحصد بل الحصاد فى النبات و
الذى ينبت من جواهر البحر هو البسد لا غير على انى لا اكون الحصيد من كل
شى ما يصدر عنه ويتولد منه كحصايد اللسان لكلمات الصادرة عنه
ما اثر ذلك فى جوده ولا انفد ما عنده جواب لو وهب است
يعنى نكند آن تاثيرى در بخشش او ونه نيست كرداند انچه نزد او ست
ولكان عنده من ذخاير الانعام ما لا تنفده مطالب الانام هر
اينه باشد نزد او از ذخيرهاى انعام انچه نيست نكرداند آنرا مقاصد
جميع انام لانه الجواد الذى لا يغيضه سؤال السائلين من الغيظ وهو
النقصان ولا يبخله الحاح الملحين يعنى بدرستى كه او بخشنده ايست كه
كم نميكرداند خزاين جود او را سؤال سائلان و بخيل نميكرداند او را الحاح

ومبالغه وابرام الحاح كنندكان در سؤال فانظر ايها السائل فما دلك
عليه القرآن من صفته فائتم به واستضئ بنور هدايته پس نظر كن
اى سائل پس انچه دلالت كند ترا بر آن قرآن از صفت او پس اقتدا كن بآن
وطلب روشنى كن بنور هدايت او وما كلفك الشيطان علمه مما ليس
فى الكتاب فرضه ولا فى سنة النبى صلى الله عليه وآله وائمة الهدى
اثره فكل علمه الى الله سبحانه وانچه تكليف كرده باشد ترا شيطان
علم آنرا از انچه نيست در كتاب فرض او ونه در سنت نبى صلى الله عليه
وآله وسلم وائمه هدايت اثر او پس بگذار علم آنرا بخداى تعالى فان ذلك
منتهى حق الله عليك پس بدرستى كه آن نهايت حق خدايست بر تو
واعلم ان الراسخين فى العلم الراسخ فى العلم الثابتين المتمكنين فيه
هم الذين اغناهم عن اقتحام السدد المضروبة دون الغيوب الاقتحام
الدخول فى الشى مع التشدد والتعسف والسدة كالفناء حول البيت
الاقرار فاعل اغناهم بجملة ما جهلوا تفسيره من الغيب المحجوب يعنى
وبدان كه راسخان در علم ايشان انانند كه مستغنى كردانيده ايشانرا از دخول

بعنف در سدها زده شده از وراى غيبها اقرار كردن ايشان بجميع انچه
نميدانند تفسير آن از غيب در پرده حجاب بمحض ايمان يعنى راسخ در
علم رسوخ او اقرار و تصديق او است بما ورد عن الله تعالى جملة والحق
من غير التعرف عن تفاصيله فمدح الله اعترافهم بالعجز عن
تناول ما لم يحيطوا به علما پس مدح فرمود خداى تعالى اعتراف
ايشانرا بعجز آن فرا گرفتن انچه احاطه نكرده بحقيقة علم آن وسمى تركهم
التعمق فيما لم يكلفهم البحث عن كنهه رسوخا ونام نهاد خداى تع
ترك كردن ايشان تعمق در انچه تكليف نكرده است ايشانرا بحث از
كنه آن رسوخ كما قال تعالى والراسخون فى العلم يقولون امنا
به قال ابن عباس ومجاهد والسدى لقولهم امنا به سماهم الله تع
راسخين فى العلم فرسوخهم فى العلم قولهم امنا به اى بالمتشابه فى
كل معالم التنزيل فى تفسير قوله تعالى وما يعلم تاويله الا الله
والراسخون فى العلم قال اختلف العلماء فى نظم هذه الآية فقال
با قوم الواو فى قوله والراسخون واو العطف يعنى ان تاويل المتشابه

يعلمه الله ويعلم الراسخون في العلم وهو مع علمهم يقولون امنا به
وهذا قول المجاهد والربيع وعلى هذا يكون قوله يقولون حالا معناه
والراسخون في العلم قائلين امنا به وروى عن ابن عباس رضي الله
عنهما انه كان يقول يقول في هذه الآية انا من الراسخين في العلم
وقال المجاهد انا ممن يعلم وذهب الاكثرون الى ان الواو في قوله والراسخون
واو الاستيناف وتم الكلام عند قوله وما يعلم تاويله الا الله
وهو قول طاوس عن ابن عباس وقال ايضا انتهى علم الراسخين في العلم
بتاويل القران الى ان قالوا امنا به كل من عند ربنا اى المحكم
والمتشابه وهذا القول فليس في العربية واشبه بظاهر الآية ولا
تقدر عظمة الله سبحانه على قدر عقلك فتكون من الهالكين
وتقدير مكن عظمة خداى تعالى بر قدر عقل خويش پس باشى از هلاك
شوندكان فان ابت نفسك ان تقبل ذلك دون ان تعلم كما
عملوا فليكن طلبك ذلك تفهم وتعلم پس اكر اباكند نفس تو كه
قبول كنى آنرا بى آنكه بدانى همچنانچه دانسته اند ايشان پس بايد كه باشد

طلب تو آنرا به تفهم وتعلم قال الواسطي الراسخون في العلم هم الذين
رسخوا بارواحهم في غيب الغيب وسر السر فعرفهم ما عرفهم واراد منهم
من مقتضى الايات ما لم يرد من غيرهم وخاضوا بحر العلم بالفهم لطلب
الزيادات فانكشف لهم من مذخور الخزاين والمخزون تحت كل حرف
وآية من الفهم وعجايب الخطاب فاستخرجوا الدرر والجواهر
ونطقوا بالحكم وفي العرايس يقولون امنا به ايمان مشاهدة
حقيقة علم وعرفان مكاشفة والراسخون هم الذين كشف
لهم اسرار العلوم اللدنية وعجايب معلومات الآخرة الخارجة
من الابصار الظاهرة في تفسير بحر الحقايق ان الله تعالى اقسم الكتاب
على قسمين قسم منه ايات محكمات هن ام الكتاب ظاهر
واضح تنزيله فيه من شرب العوام والخواص وقسم متشابهات
غامض مشكل تاويله فيه مشرب الخواص الاخفاء الاسرار عن الاغيار
والابتلاء فاما الذين في قلوبهم زيغ البسته قلوبهم غطاء
الريب وحرموا من انوار الغيب وهم اهل الاهواء والبدع فيتبعون

ما تشابه منه ابتغاء الفتنة ليضلوا بافواههم وابتغاء تاويله
ليضل الناس بارائهم والفتنة اكبر من القتل واما الذين ايدوا
بانوار الفضل وجردوا عن اطمار الجهل وهم الراسخون في العلم فيلقون
السمع بحضور القلب فيما يفتح لفهومهم من لوايح التعريفات
بلوامع انوار الحق مما لا يعلم تاويله الا الله وبتعريفه والراسخون
في العلم يقولون امنا به بما شاهدوا من انوار الحق في تحقيق التاويل
كل من عند ربنا التعريف للتحقيق والتفهم للتاويل وما يذكر
الا اولوا الالباب ففي التذكر اشارة الى ان العلوم التي تحصل
للراسخين في العلم من تاويل القران وغيره انما هي من تعليم الله تع
في عهد الميثاق اذ تجلى بصفة الربوبية للذرات واشهدهم على
انفسهم بشواهد الربوبية واولوا الالباب هم الذين اخرجوا في
متابعة النبي صلى الله عليه وآله وسلم من ظلمات قشور وجودهم
النفساني الى نور الباب العلوم اللدنية التي تعلموا من لدن
حكيم خبير بلا واسطة تمت باب العلم والحمد لله اولا وآخرا

بازدان كان نقطه ذات شمست
تمت الكتاب
بعون الملك
الوهاب